

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΝΩΣΗ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

ΣΕΙΡΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

ΜΙΑ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΕΦΗ ΑΒΔΕΛΑ / ΑΓΓΕΛΙΚΑ ΨΑΡΡΑ

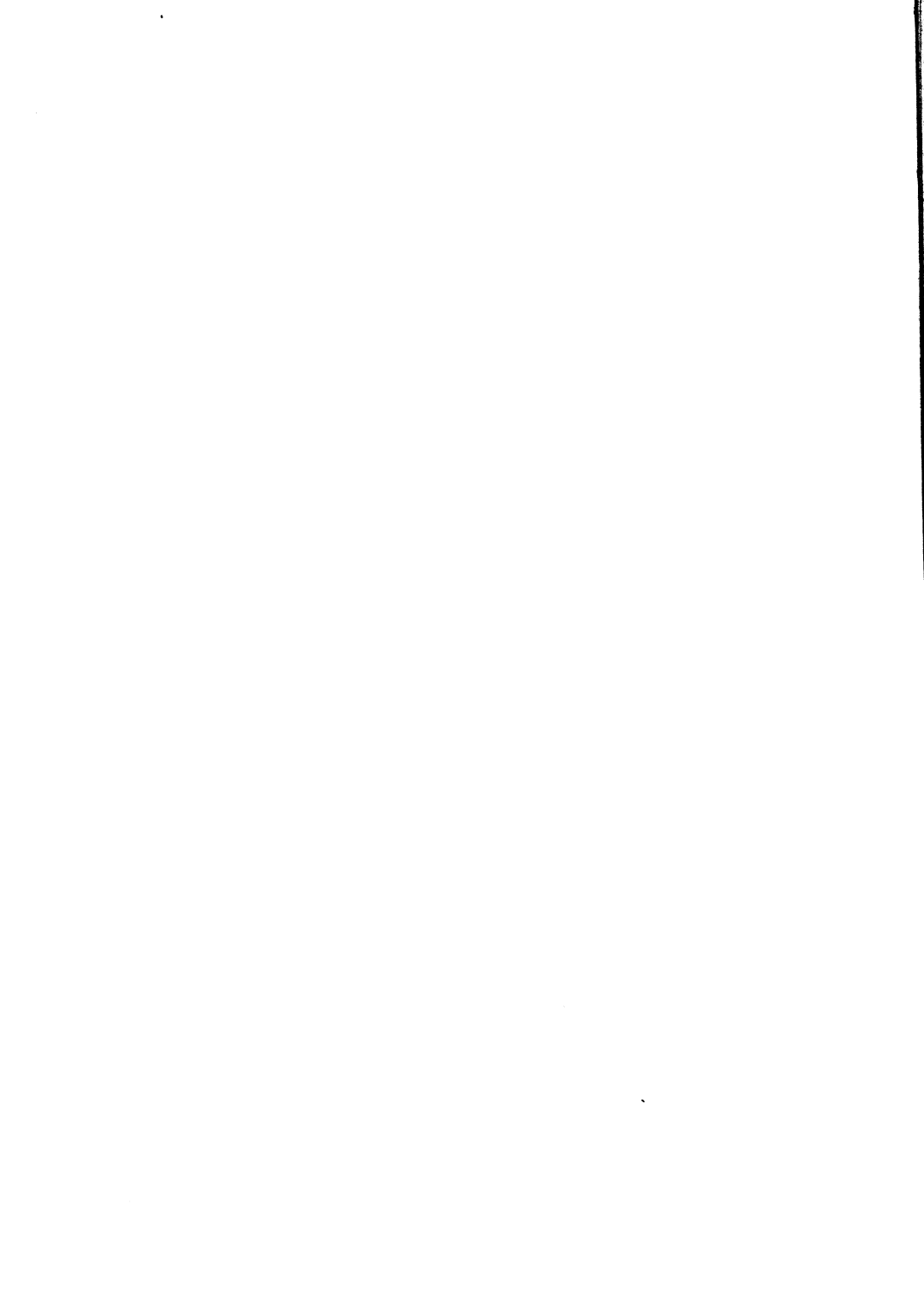
ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Σίλα Ρουμπόθαμ
*Στό περιθώριο της ιστορίας
300 χρόνια γυναικείας
καταπίεσης και αγώνων*
Μετάφραση: Έλένη Βαρίκα
(κυκλοφορεί)

Λίντα Γχόρντον
*Γυναικείο Κίνημα
και Έλεγχος των Γεννήσεων*
*Κοινωνική ιστορία του κινήματος
για τον έλεγχο των γεννήσεων
στην Αμερική*
Μετάφραση: Γιάννης Περδικογιάννης
(έτοιμάζεται)

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ / ΣΕΙΡΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Έπιμέλεια: ΚΩΣΤΟΥΛΑ ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗ

Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΝΩΣΗ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ
ΣΕΙΡΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ἐπιμέλεια: *Κωστούλα Σκλαβενίτη*

Ἐφη Ἀβδελά / Ἀγγέλικα Ψαρρά,
Ὁ Φεμινισμός στήν Ἑλλάδα τοῦ Μεσοπολέμου:
Μία Ἀνθολογία

© Ἐκδόσεις «Γνώση»
καί Ἐφη Ἀβδελά / Ἀγγέλικα Ψαρρά 1985

Printed in Athens, Greece

Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

ΜΙΑ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

•

ΕΦΗ ΑΒΔΕΛΑ
ΑΓΓΕΛΙΚΑ ΨΑΡΡΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΝΩΣΗ

ΣΕΙΡΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13-97
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	13
ΤΟ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	17
ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΡΕΥΜΑΤΑ	32
ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	55
Η ΕΡΓΑΣΙΑ	74
ΤΑ ΟΡΙΑ	93
ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ	99-486
<i>Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ</i>	<i>99-316</i>
Αὔρα Θεοδοροπούλου, <i>Ὁ Ἀγώνας τῆς Γυναίκας</i>	100
Ἄλκης Θρύλος, <i>Γυναῖκες</i>	128
Ρόζα Ἴμβριώτη, <i>Γύρω ἀπό τὴν ψῆφο</i>	131
Ἄλκης Θρύλος, <i>Ἄμα ξυπνήσομε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς θά δοῦμε πῶς ποτέ δέ ζήσαμε</i>	135
Μαρία Σβώλου, <i>Ἡ θέση τοῦ φεμινισμοῦ στὴν Ἑλλάδα</i>	139
—, <i>Ὅργανωθῆτε</i>	172
Ρόζα Ἴμβριώτη, <i>Οἱ γυναῖκες σέ διωγμό</i>	175
• Μαρία Σβώλου, <i>Τό δίκιο τῆς τηλεφωνήτριας</i>	179
—, <i>Ἐκλογές</i>	183

Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Τό φεμινιστικό κίνημα: Γύρω ἀπό τό γυναι- κειό συνέδριο τοῦ Παρισιοῦ</i>	186
Μαρία Σβώλου, <i>Τό νέο ἑλληνικό σύνταγμα σχετικά μέ τή γυναίκα</i> .	209
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Τέσσερα χρόνια</i>	216
Μαρία Σβώλου, <i>Ἡ προστασία τῆς γυναίκας στήν ἐργασία</i>	219
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Ὁ νόμος καί ἡ μητέρα</i>	222
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Προστασία</i>	225
Μαρία Σβώλου, <i>Διακοσμητική μόρφωση</i>	229
Μ. Ἀμαριώτου, [<i>Ἀπό τή δεύτερη συγκέντρωση γιά τήν ψήφο</i>]	233
Μαρία Σβώλου, <i>Οἱ ἐργαζόμενες σέ διωγμό</i>	236
Μαρία Σβώλου, <i>Ἡ πρώτη νίκη</i>	239
Ἀλεξάνδρα Κόττου, <i>Τί ἔχει νά ὠφελήθῃ ἡ γυναίκα ἀπό τή δημοτική ψήφο</i>	243
Μαρία Σβώλου, <i>Ὁ διωγμός ἐξακολουθεῖ</i>	252
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Ἐμπόδια</i>	256
Μαρία Σβώλου, <i>Δύο μέτρα - δύο σταθμά</i>	260
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Ἐπικερδεῖς ἐπιχειρήσεις</i>	264
Ἄννα Σταματελλάτου, <i>Οἱ παραφωνίες</i>	267
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Καθήκον ἐπιταχτικό</i>	271
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Ἡ χρονιά πού πέρασε, ἡ χρονιά πού ἀρχίζει</i>	274
Μαρία Σβώλου, <i>Τό ψέμα</i>	278
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Σημεῖα τῶν καιρῶν</i>	283
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Τό ἐπάγγελμά τους</i>	286
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Ἡ εὐθνή μας</i>	291
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Φεμινισμός καί μητρότητα</i>	294
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Ἐπικίνδυνος ἐχθρός</i>	297
Φρόσω Ραδοπούλου, [<i>Ἀπό τή γυναικεία προεκλογική κίνηση τῶν Σερρών</i>]	301
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Θέλομε καί μποροῦμε</i>	306
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Τό νέο Σύνταγμα</i>	310
Αὔρα Θεοδωροπούλου, <i>Τερατογεγήματα</i>	314

ΕΛΛΗΝΙΣ

317-387

Σοφία Ἀντωνιάδου, <i>Ἀντί προλόγου</i>	318
Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου-Γιαννιοῦ, <i>Ἡ Ἑλληνίδα καί ἡ ψήφος</i>	321
Ἐλένη Ι. Σιφναίου, <i>Ἡ γυναίκα διά μέσου τῶν αἰῶνων</i>	325
—, <i>Τί εἶδους γυναῖκες θέλομε γιά τό σκοπό μας</i>	329
Ρόζα Ἰμβριώτη, <i>Γύρω ἀπό τό φεμινιστικό ἀγῶνα</i>	332

Ἄρσινόη Τούρτουλη, <i>Ὁ φεμινισμός καί ὁ σκοπός του</i>	336
Εἰρήνη Ἀθηναία, <i>Ποία ἡ στάσις τῶν ἀνδρῶν ἀπέναντι τῶν γυναικῶν στόν ἡμερήσιο τύπο</i>	348
Φρόσω Ἀσανάκη, <i>Ἡ γυναίκα στή βιομηχανία</i>	351
Ρίτσα Γ. Κορομηλά, <i>Μετά τήν ἀποτυχίαν</i>	355
Ἐλένη Ρουσοπούλου, <i>Ἡ ἐργασία τῶν γυναικῶν</i>	359
Ἐλένη Σιφναίου, <i>Ἡ γυναίκα ὡς παράγων εἰρήνης</i>	362
Ἐλένη Ρουσοπούλου, <i>Μερικά σύγχρονα προβλήματα τοῦ φεμινισμοῦ</i>	365
Ἀλεξάνδρα Μαντζουλίνου, <i>Εἶναι καιρός</i>	371
Ἐλένη Ρουσοπούλου, <i>Τί νά κάμουμε τά κορίτσια μας;</i>	376
Καλλέργα Χ. Γῶγα, <i>Ἡ ἐργαζόμενη γυναίκα</i>	380
—, <i>Ἡ προστασία τῆς μητέρας</i>	385

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΖΩΗ 388-428

Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου-Γιαννιοῦ, <i>Γυναίκα καί πολιτική</i>	389
—, <i>Ὁ σοσιαλισμός καί ἡ γυναίκα</i>	411
—, <i>Πρός τή σοσιαλιστική συνείδηση</i>	414
Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου-Γιαννιοῦ, <i>Χωρίς κοινωνικό ἰδανικό</i>	417
Λ. Πασ., <i>Ἀγωνίστριες πρὶν ἀπ' ὅλα</i>	422
Ἰωάννα Ρέλβη, <i>Ἀσπὴ καί σοσιαλίστρια</i>	425

ΛΥΚΕΙΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ 429-441

Καλλιρρόη Παρρέν, <i>Λόγος ἐναρκτήριος κατά τήν ἔναρξιν τοῦ Ἀ' Ἐθνικοῦ Γυναικειοῦ Συνεδρίου</i>	430
---	-----

ΕΥΑ ΝΙΚΗΤΡΙΑ 442-446

Μαρία Μ. Δεκαρίστου, <i>Χειραφέτησις</i>	443
--	-----

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ 447-456

Σ.Κ., <i>Φεμινισμός</i>	448
Μαίρη Ν. Δουλγεράκη, <i>Ἡ κοινωνική καί ἡ πολιτική θέσις τῆς γυναίκας</i>	455

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ 457-465

—, <i>Τά προβλήματα τῆς Ἑλληνίδος</i>	458
Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου, <i>Ὁ φεμινισμός</i>	461

Η ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ	466-486
Έλπίδα Άντωνιάδου, <i>Η δημοτική ψήφος</i>	467
Τασία Άντωνιάδου, <i>Τά κοινωνικά αίτια του γυναικείου κινήματος</i> .	471
Καίτη Ταρζή, <i>Η θέση των ανδρών στο φεμινισμό</i>	475
Έλπίδα Άντωνιάδου, <i>Η πρώτη κατάκτηση</i>	479
—, <i>Η οικονομική κρίση και η γυναίκα</i>	482
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ	i-xvi
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	501
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ	528
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ	533
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ	536
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	537

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ

Τά κείμενα πού ἀνθολογούνται δέν είναι λογοτεχνήματα. Στόχος τους είναι νά δώσουν ιδέες, νά πείσουν, νά κινητοποιήσουν. Πολλά φαίνεται ὅτι είναι γραμμένα βιαστικά, στό μάρμαρο ἴσως τοῦ τυπογραφείου. Ἀφήνουν ὥστόσο νά διαφαίνεται ὀχι μόνο ἡ ικανότητα τῆς κάθε συντάκτριας νά χειρίζεται τό γραπτό λόγο καί νά ἐκφράζει συγκροτημένα τή σκέψη της, ἀλλά καί ἡ ἀποψή της γιά τό γλωσσικό ζήτημα. Ἐξαιρετικά ἐπίκαιρο τήν περίοδο ἐκείνη, τό θέμα δέν ἐξαντλεῖται στήν ἀντιπαράθεση δημοτικῆς – καθαρεύουσας: τά κείμενα εἰκονογραφοῦν ἐπιπλέον τή ρευστότητα τῆς δημοτικῆς, τή δυσκολία νά συγκροτηθεῖ σέ ἕνα ἐνιαῖο γλωσσικό σύστημα, χωρίς διπλοτυπίες καί μεικτούς τύπους. Θεωρήσαμε σκόπιμο νά διατηρήσουμε τήν ὀρθογραφία τῆς δημοσίευσης καί νά περιορίσουμε τίς παρεμβάσεις μᾶς στό ἐλάχιστο. Ἐνοπιήθηκαν μόνο οἱ διπλογραφίες στό ἐσωτερικό κάθε κειμένου, διορθώθηκαν τά προφανή τυπογραφικά λάθη καί συμπληρώθηκε ἡ στίξη ὅπου τό νόημα τό ἀπαιτοῦσε. Οἱ ὀποιες προσθήκες σημειώνονται μέ ὀρθιες ἀγκύλες [ ]. Στά κείμενα τῆς ἀνθολογίας, οἱ ἀριθμοί παραπέμπουν σέ σημειώσεις τῶν συγγραφέων, οἱ ἀστερίσκοι σέ δικές μᾶς ἐπεξηγήσεις.

Τό Παράρτημα περιλαμβάνει ἕνα ἀπάνθισμα προπαγανδιστικοῦ ὕλικου, ἀπό τά ἴδια γυναικεῖα περιοδικά: ψηφίσματα, ἐκκλήσεις, καλέσματα προσθέτουν παραστατικά τή διάσταση τῆς δράσης, τῆς πολιτικῆς πράξης, στή διακίνηση τῶν ιδεῶν.

Ὁ Βιβλιογραφικός Ὁδηγός συγκεντρώνει τίς κυριότερες ἐκδόσεις πού ἀφοροῦν τό φεμινιστικό κίνημα στήν Ἑλλάδα τοῦ Μεσοπολέμου καί τίς μαρτυρίες γυναικῶν πού ἔδρασαν τήν ἴδια περίοδο.

Θελήσαμε νά συμπληρώσουμε τήν ἔκδοση μέ μερικές σελίδες φωτογραφικό ὕλικο. Οἱ δυσκολίες πού συναντήσαμε στή συγκέντρωση αὐτοῦ τοῦ ὕλικου ἦταν περισσότερο ἀπό ὅ,τι εἶχαμε φανταστῆ. Εὐχαριστοῦμε γιά τήν προθυμία μέ τήν ὁποία μᾶς βοήθησαν τήν Ἀλέκα Μπουτζοῦβη-Μπανιά, πού ἐπεξεργάζεται τό ἀρχεῖο τῆς Λῦρας Θεοδωροπούλου, τή Νόρα Σκουτέρη-Διδασκάλου καί τή Βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τήν Ἐταιρεία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, τό Ἑλληνικό Λογοτεχνικό καί Ἱστορικό Ἀρχεῖο. Εὐχαριστοῦμε ἐπίσης τίς Ἐκδόσεις «Γνώση» πού ἀνέλαβαν τήν ἔκδοση καθῶς καί τήν Ξανθίππη Μίχα-Μπανιά πού ἀνέλαβε τήν καλλιτεχνική ἐπιμέλεια τοῦ βιβλίου.

Στήν έκδοση είναι φανερή μία έλλειψη: δέν παραθέτουμε κανένα βιογραφικό στοιχείο γιά τίς γυναίκες πού υπογράφουν τά κείμενα τής 'Ανθολογίας. Δέν πρόκειται γιά παράλειψη. Στό σημείο πού βρίσκεται σήμερα ή έρευνα, άγνοούμε σχεδόν τά πάντα γιά τίς περισσότερες από τίς γυναίκες πού δημοσιεύουν στά γυναικεία έντυπα του Μεσοπολέμου. Τά μόνα γνωστά στοιχεία άφορούν κάποιες έπώνυμες, γνωστές συνήθως και από άλλες δραστηριότητές τους. Όμως αυτό πού επιχειρούμε μέ τήν 'Ανθολογία είναι νά άνασυνθέσουμε μιá εικόνα των ιδεών τής εποχής και όχι νά αναδείξουμε κάποιες ήρωικές μορφές του κινήματος, αφήνοντας γιά μιάν ακόμη φορά στήν άφάνεια όλες εκείνες πού ταύτισαν μ' αυτό τή δημόσια δράση τους.

Άφήσαμε γιά τό τέλος τίς εύχαριστίες μας στήν Κωστούλα Σκλαβενίτη, πού έπιμελήθηκε τήν έκδοση. Πιό πολύ και από τήν επαγγελματική της έπάρκεια, ή ταύτισή της μέ τό αντικείμενο και ή φιλία της γιά μās έξασφάλισαν τό αίσιο τέλος αυτής τής περιπέτειας.

Ε.Α. - Α.Ψ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ φωνή τῆς γυναίκας, παράπονο, θρήνος, διαμαρτυρία, γεμίζει τὴν ἀτμόσφαιρα, κι ὁλοένα γίνεται πῶς δυνατὴ καὶ πῶς ἐπίμονη (...). Τὸ κίνημα τῆς γυναίκας δὲν εἶναι τώρα τὸ δειλὸ καὶ ντροπιασμένο ἄπλωμα τοῦ χεριοῦ πού ζητιανεύει. (...) Ὅμοια μ' ἕνα ποτάμι, πού ἀθώρητα πληθαίνουν τὰ νερά του κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, ξεχύθηκε τώρα κι ἀπλώθηκε στὸν κόσμον ὅλο. Ὁ βουβὸς πόνος ἔγινε δύναμη, ἔγινε θέληση νικητρά πού τὴν ἔθρεφαν αἰῶνες ὀλόκληροι, τὸ κρυφὸ παράπονο κι ὁ θρήνος θὰ γίνουν γρήγορα θριαμβευτικὸς ἀλαλαγμὸς.

Αἴθα Θεοδοροπούλου (1922)

Τὸ γυναικεῖο κίνημα δὲν εἶναι φαινόμενο χθεσινό. Κι ὅμως σάν χθεσινὸ συνεχίζει νὰ τὸ ἀντιμετωπίζει ἡ ἑλληνικὴ ιστοριογραφία, ἡ «παράδοσιακή» ἀλλὰ καὶ ἡ ἄλλη, αὐτὴ πού δηλώνει εὐαίσθητη στὰ αἰτήματα τῆς ἐποχῆς καὶ πού ἐπαγγέλλεται αὐτάρεσκα τὴ θεματολογικὴ διεύρυνση καὶ τὴ μεθοδολογικὴ ἀνανέωση τῶν ιστορικῶν σπουδῶν. Γιατί, τί ἄλλο θὰ μπορούσε νὰ σημαίνει ἡ ἀπόλυτη ἀδιαφορία γιὰ ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὴν ιστορικότητα τῆς γυναικειᾶς καταπίεσης καὶ — κυρίως — μὲ τὴν ἱστορία τῆς γυναικειᾶς ἀμφισβήτησης, ὅπου καὶ ὅταν αὐτὴ δὲν συνδέθηκε μὲ κοινωνικὲς διεκδικήσεις πού ἀφοροῦσαν καὶ τὰ δύο φύλα; Καὶ πόσο ἀθῶα εἶναι ἡ ιστοριογραφικὴ αὐτὴ «παράλειψη» πού ξεκινᾶ ἀπὸ τὴν ἀπόκρυψη τῆς θέσης τῶν γυναικῶν μέσα στὴν κοινωνία καὶ καταλήγει στὴν ἀποσιώπηση τῆς πάλης τους ἐναντί-

τια στους μηχανισμούς εκείνους που —«νεφελώδεις» και άδιερεύνητοι— στηρίζουν και αναπαράγουν την ιδιαίτερη καταπίεση των γυναικών σε κάθε ιστορική στιγμή;

Συνειδητές ή άσυνειδητες, συστηματικές ή μή, οι σιωπές της ελληνικής ιστοριογραφίας έρχονται να βυθίσουν σε ακόμη μεγαλύτερη άνυπαρξία ένα παρελθόν πολλαπλά συσκοτισμένο που δέν στάθηκε δυνατό να χαραχθεί στέρεα στή συλλογική μνήμη των γυναικών. Έξαιτίας της ιδιόμορφης εκείνης ιστορικής διαδικασίας που έχει τή θαυματουργή ικανότητα να σβήνει ό,τι έχει σχέση με τίς γυναίκες αλλά και ό,τι αφήνει να τό μετατρέπει έπιλεκτικά σε μύθο ή να τό γελοιοποιεί, οι γυναίκες είναι άναγκασμένες να ξεκινούν κάθε φορά από τήν άρχή. Η ιστορία της γυναικείας άμφισβήτησης στήν Ελλάδα έξαντλείται μέσα σε λίγες άράδες με κάμποση γραφικότητα και άφθονη άνεκδοτολογία. Οι γυναίκες είναι παρούσες μόνον όταν οι άγώνες τους ύποτάσσονται σε προτεραιότητες άλλων, όταν οι ιδιαίτερες διεκδικήσεις τους παύουν να διατηρούν και τήν παραμικρή άυτονομία. Σε κάθε άλλη περίπτωση είναι καταδικασμένες στήν ιστορική λήθη...

Θύμα της ίδιας διαδικασίας, τό ύλικό που θά τεκμηρίωνε τήν ιστορία της γυναικείας άμφισβήτησης έχει σε μεγάλο βαθμό καταστραφεί. Άκολουθώντας τήν κοινή τύχη όλων των γραπτών πηγών που σχετίζονται με τό έλληνικό προοδευτικό κίνημα, αλλά έχοντας ύποσσει και τήν ιδιαίτερη «γυναικεία» μοίρα του, τό ύλικό αυτό έχει κυριολεκτικά άποδεκατιστεί. Τά άρχεία των περισσότερων γυναικείων όργανώσεων δέν ύπάρχουν πιά: "Άλλα χάθηκαν, άλλα κατασχέθηκαν από τήν άστυνομία. Οι σειρές των γυναικείων περιδικών που έχουν διασωθει δέν είναι σχεδόν ποτέ πλήρεις, ένώ άρκετά από τά φεμινιστικά έντυπα —και όχι μόνο τά πιό παλιά ή τά πιό άσημαντα— δέν βρίσκονται σε καμιά δημόσια βιβλιοθήκη. Έξισου δυσέυρετα είναι τά καταστατικά των γυναικείων όργανώσεων, καθώς και τά φυλλάδια μέσα από τά όποια οι φεμινίστριες προπαγάνδιζαν τόν άγώνα τους. Παράλληλα, οι γυναίκες που θά μπορούσαν να καταθέ-

σουν τήν προσωπική τους μαρτυρία για τό παρελθόν του κινήματος χάνονται χωρίς νά προσελκύσουν τό ενδιαφέρον των ιστορικών. Μέσα σ' ένα τέτοιο κλίμα, δέν είναι περίεργο πού καμιά από τίς γυναίκες αυτές δέν διανοήθηκε ποτέ νά γράφει τίς αναμνήσεις της, νά τολμήσει δηλαδή μιά διαδικασία λυτρωτική και αυτόνομη για τους ανθρώπους πού έχουν συνείδηση ότι συμμετείχαν ενεργά σέ κάποια έντονη ιστορική στιγμή.

Ἡ ιδέα τῆς παρούσας συλλογῆς γεννήθηκε ὅταν βρεθήκαμε γιά πρώτη φορά μπροστά στά ἀγνοημένα κείμενα τῶν πρώτων περιόδων τοῦ ἑλληνικοῦ γυναικείου κινήματος. Ὑλικό ἀποσπασματικό, δύστροπο καί βουβό, ὅσο παραμένει ἀνεπεξέργαστο, ἀλλά καί ἀφάνταστα γοητευτικό, τά κείμενα αὐτά ἀποτελοῦν πραγματική πρόκληση γιά τίς γυναῖκες πού πιστεύουν ὅτι ἔχουν κάθε λόγο νά οἰκειοποιηθοῦν τό παρελθόν τους.

Τά κείμενα τῆς ἀνθολογίας προέρχονται ὅλα ἀπό τή μεσοπολεμική περίοδο τοῦ γυναικείου κινήματος. Ἡ ἐπιλογή τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ πλαισίου εἶναι ὡς ἕνα βαθμό αὐθαίρετη, ἐφόσον τό ἴδιο ενδιαφέρον θά παρουσίαζε καί μιά συλλογή κειμένων ἀπό τήν πρώτη περίοδο τῆς συστηματικῆς γυναικείας ἀμφισβήτησης [1887 (ἔκδοση τῆς *Ἐφημερίδος τῶν Κυριῶν*) — 1920]. Πιστεύουμε ὡστόσο ὅτι τήν ἐποχή ἀκριβῶς τοῦ Μεσοπολέμου τό γυναικεῖο κίνημα ἀποκτᾶ ἐκεῖνα τά χαρακτηριστικά πού θά ἐπιδείξουν τή μεγαλύτερη ἀντοχή στό χρόνο, πού θά ἐπηρεάσουν ἀποφασιστικά τήν κατοπινή του πορεία. Στά χρόνια αὐτά πρέπει νά ἀναζητηθοῦν οἱ βάσεις τῆς μεταπολεμικῆς θέσης τῶν γυναικῶν στήν κοινωνία, ἀλλά καί οἱ μηχανισμοί πού ὑπέταξαν τελικά τίς γυναικεῖες διεκδικήσεις στίς γενικότερες πολιτικές ἐπαγγελίες τοῦ προοδευτικοῦ στρατοπέδου, ματαιώνοντας τήν ἰδιαιτερότητα καί ἀμβλύνοντας τήν ἀποτελεσματικότητά τους. Ἄν στήν ἀρχή τῆς μεσοπολεμικῆς περιόδου (κυρίως κατά τή δεκαετία 1920-1930) οἱ φεμινίστριες ἱεραρχοῦν τά δικά τους ζητήματα ὡς πρωτεύοντα, στήν ἐπόμενη δεκαετία θά ἔχουν συμβιβαστεῖ μέ τήν ιδέα ὅτι τό «γενικό καλό» ἀπαιτοῦσε ἄλλου τύπου προτεραιότητες.

Έτσι, προτού ή μεσοπολεμική περίοδος φθάσει στο τέλος της, θά έχει πιά συντελεστεί ή απορρόφηση τών γυναικείων δυνάμεων από τίς πολιτικές δυνάμεις τής έποχής: Οί ριζοσπάστριες θά έναρμονίσουν τή δράση τους μέ τίς έπιταγές του προοδευτικού στρατοπέδου, ενώ οι συντηρητικές θά ένστερνιστούν μέ συνέπεια τίς έπιλογές του άστισμού. Ή διάσπαση του γυναικείου κινήματος έχει ολοκληρωθεί. «Ίστορική ήττα» τών φεμινιστριών ή λογική συνέπεια τών άδιεξόδων μιās αναζήτησης πού δέν ήταν δυνατό νά υπερβεί τήν έποχή της;

Μέσα από τά κείμενα πού άνθολογήθηκαν σ' αυτή τή συλλογή, κείμενα γυναικών πού πήραν ένεργό μέρος στο κίνημα τών χρόνων τους, γίνεται μιá απόπειρα νά αναδειχθούν οι κύριες θέσεις τών φεμινιστικών ρευμάτων του Μεσοπολέμου, νά τονιστούν οι βασικοί άξονες δράσης τών σημαντικότερων τάσεων του κινήματος τής έποχής καί νά έπισημανθούν —όσο κάτι τέτοιο είναι έφικτό— τά σημεία τής συμφωνίας ή τής ρήξης τους. Ή είσαγωγή πού ακολουθεί, σύντομη καί άποσπασματική, δέν έξαντλεί σέ καμία περίπτωση τό θέμα. Πρόκειται άπλώς για τή δική μας προσέγγιση στα προβλήματα πού θέτει ή έπαφή μέ τό ύλικό. Έτσι κι άλλιώς, όσες παγίδες αναχρονιστικής ανάγνωσης κι άν περικλείει, ή γοητεία τών κειμένων παραμένει άμείωτη. Δίχως τόν παραμικρό μουσειακό χαρακτήρα, τά κείμενα τών γυναικών πού άγωνίστηκαν στο παρελθόν για τήν ύπόθεση του φύλου τους άποτελούν τήν πιό άδιάφευστη μαρτυρία για τήν ιστορικότητα ενός κινήματος πού —διόλου τυχαία— δέν κρίθηκε ικανό νά άπασχολήσει τήν έλληνική ιστοριογραφία.

ΤΟ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Μελετώντας τά φεμινιστικά κείμενα του Μεσοπολέμου, τό πρώτο πού διαπιστώνει κανείς εἶναι οἱ ἀντιθέσεις καί οἱ ἀντιφάσεις, ἡ ποικιλία στίς ἀπόψεις καί τίς ἐρμηνεῖες, ἀλλά καί ἡ κοινότητα στίς προσδοκίες καί τή δράση. Θεωροῦμε λοιπόν σκόπιμο, πρὶν περιγράψουμε τίς συγκεκριμένες τάσεις πού ἐμφανίστηκαν ἐκείνη τήν ἐποχή καί ὀδήγησαν σέ λίγο-πολύ ἀντίστοιχες συσπειρώσεις, νά προσπαθήσουμε νά ἀπαντήσουμε στό ἐρώτημα ποῖο εἶναι τό περιεχόμενο τοῦ μεσοπολεμικοῦ φεμινισμοῦ. Ἡ, μᾶλλον, τί ὀρίζουν ὡς «φεμινισμός» οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες πού ἀγωνίζονται, ὀργανωμένες σέ διάφορα σωματεῖα, γιά τήν κατάκτηση τῆς ψήφου καί τήν ἀπάλειψη τῶν κοινωνικῶν διακρίσεων εἰς βάρος τους. Ἡ ἀπάντηση δέν εἶναι οὔτε μία οὔτε ἐνιαία· προσδιορίζεται ἀπό τίς γενικότερες κοινωνικο-πολιτικές ἀπόψεις ὧν καταπιάνονται μέ τό ζήτημα.

«Φεμινισμός εἶναι ἡ κίνηση ἡ παγκόσμια γιά νά δοθοῦν στή γυναίκα ἴσα δικαιώματα μέ τόν ἄντρα στήν πολιτεία, στή νομοθεσία, στήν ἐργασία, στήν κοινωνία», ἐξηγεῖ ἡ Αὔρα Θεοδωροπούλου τό 1927.¹ Πέρα, ὅμως, ἀπό αὐτόν τό σαφή ἀλλά γενικό ὄρισμό, ἀρχίζουν οἱ διαφοροποιήσεις: Ποιά τακτική πρέπει νά ἀκολουθηθεῖ; Οἱ γυναῖκες ὀφείλουν νά διεκδικήσουν τά δικαιώματά τους ταυτόχρονα σέ ὅλους τοῦς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἢ μήπως εἶναι προτιμότερη μιὰ ἐξελικτική πορεία; Τί πρέπει νά προηγηθεῖ: ἡ παραχώρηση ἱ-

1. «Ὁ φεμινισμός στήν Ἑλλάδα», *Νέα Ἑστία* Α/16-17 (1927), σ. 867.

σων δικαιωμάτων ή μιά προκαταρκτική διαπαιδαγώγηση των γυναικών; Ποιό πρέπει να είναι τό κύριο βάρος του φεμινιστικού αγώνα: να συσπειρώσει τίς γυναίκες στή βάση των κοινών τους προβλημάτων ή να πείσει τούς άντρες ότι και αύτες αξίζουν τήν έμπιστοσύνη τους; Καί άλλα πολλά. Οί διαφοροποιήσεις αύτες, πού ώς ένα βαθμό άντανακλούν τίς απόψεις συγκεκριμένων οργανώσεων και σωματείων, έπηρεάζουν αποφασιστικά τόσο τήν αποτελεσματικότητα του γυναικείου αγώνα τής εποχής όσο και τήν εδραίωση μιās κοινής αντίληψης για τό τί είναι φεμινισμός.

Ώστόσο, οί απόψεις δέν αντιπαρατίθενται πάντα μέσα σέ προδιαγραμμένα πλαίσια. Κυρίως όσον αφορά γενικά θέματα, όπως τό ρόλο τής γυναίκας στήν οικογένεια και τήν κοινωνία, τή στάση των άνδρων κ.ά., διαφορετικά σωματεία διατυπώνουν τίς ίδιες θέσεις, αλλά και στήν ίδια οργάνωση οί αποκλίσεις είναι έκδηλες. Νέες έννοιες προβάλλονται, νέες αναλύσεις επιχειρούνται σέ μιά προσπάθεια πού χαρακτηρίζει ολόκληρη τήν περίοδο: να διατυπωθεί μέ σαφήνεια τί είναι ο φεμινισμός, να περιχαρακωθεί ή κάθε όπτική σέ σχέση μέ τίς άλλες, να όριστεί ο καλώς έννοούμενος φεμινισμός ανάλογα μέ τή σκοπιά τής κάθε γυναίκας συγγραφέα. Τό αποτέλεσμα είναι συχνά μιά άρνητική διατύπωση —δηλαδή, τί δέν περιέχεται στό φεμινισμό, π.χ. ή άρνηση τής οικογένειας, ή άνδροπρεπής γυναίκα, ή ένδεχόμενη έξουσία των γυναικών επάνω στους άνδρες κτλ.—, ή όποία συγχρόνως άπαντά στά επιχειρήματα των πολέμιων του κινήματος.

Άς προσπαθήσουμε, ώστόσο, να διασαφηνίσουμε τά στοιχεία του φεμινισμού πού έμφανίζονται ένιαία και σταθερά, και τά όποια αίτιολογούν τήν κοινότητα τής δράσης όλων των τάσεων. Θά στηριχθούμε γι' αυτό στα κείμενα των ίδιων των γυναικών τής εποχής και θά περιγράψουμε τίς απόψεις πού εκφράζουν για διάφορα θέματα σέ ολόκληρη τήν περίοδο. Θεωρούμε έξαιρετικά ένδιαφέρον τό ότι οί απόψεις αύτες παρουσιάζουν σέ άρκετά σημεία έμφανείς όμοιότητες μέ όρισμένες αναλύσεις του σύγχρονου φεμινισμού, όσο και άν άλλου μάς φαίνονται σήμερα ιστορικά προσδιορισμένες. Η σύμπτωση όρι-

σμένων διατυπώσεων σέ μία απόσταση πενήντα χρόνων είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική γιά δύο λόγους: πρώτον γιατί συντελείται μέσα στην άγνοια — δηλαδή τό σημερινό γυναικειό κίνημα έχει ελάχιστα συνειδητοποιήσει ότι σέ πολλά σημεία επαναλαμβάνει αυτά πού άλλες γυναίκες έχουν πεί και διεκδικήσει μισόν αιώνα νωρίτερα· καί δεύτερον γιατί αποδεικνύει τήν επικαιρότητα του ζητήματος: πόσο λίγο, δηλαδή, έχει αλλάξει ή θέση των γυναικών σέ μία κοινωνία ή όποια, κατά τά άλλα, παρουσιάζει μία ιλιγγιώδη εξέλιξη στά πενήντα αυτά χρόνια.

Γιά τίς φεμινίστριες του Μεσοπολέμου, λοιπόν, ό φεμινισμός είναι καταρχήν ή άφύπνιση των γυναικών καί ή άρνησή τους νά δεχτούν τήν υποδεέστερη κοινωνική τους θέση. Σύμφωνα μέ τίς αναλύσεις της εποχής πρόκειται γιά μία παγκόσμια κίνηση μέ μακρά ιστορία. Οί άπαρχές της συμπίπτουν χρονικά μέ τή Γαλλική Έπανάσταση, άποτελεί δηλαδή άμεση άπόρροια του άγώνα των λαών γιά ισότητα, δημοκρατία καί κοινωνική δικαιοσύνη. Όμως ή Γαλλική Έπανάσταση πρόδωσε τίς γυναίκες. Οί επαγγελίες της, πού άποτέλεσαν τή βάση γιά τήν ιδεολογική συγκρότηση των άστικών κοινωνιών, δέν τίς συμπεριέλαβαν. Αυτό τό κατάλαβαν καλά όσες πίστεψαν σέ αυτές καί ζητώντας νά τίς ύλοποιήσουν όδηγήθηκαν στή λαιμητόμο. Έτσι, ό μισός πληθυσμός δέν άπόλαυσε ούτε ισότητα, ούτε έλευθερία, ούτε άδελφοσύνη. Παρέμεινε στην ίδια μοίρα μέ τους ήλίθιους καί τά παιδιά, δηλαδή δεύτερης κατηγορίας. Άλλά ή ανάπτυξη του καπιταλισμού, ή εκβιομηχάνιση, ή άγροτική έξοδος δημιούργησαν έπιτακτικές οικονομικές άνάγκες, πού είχαν ως άποτέλεσμα τή μαζική έξοδο των γυναικών στην άγορά έργασίας. Μέ τή μισθωτή έργασία τους οί γυναίκες άπόκτησαν γιά πρώτη φορά άυθύπαρκτη οικονομική όντότητα, έγιναν ένεργοί οικονομικοί παράγοντες. Δημιουργήθηκαν έτσι

οί προϋποθέσεις που τούς επέτρεψαν να συνειδητοποιήσουν την κατώτερη κοινωνική τους θέση και να οργανωθούν, ώστε με τον αγώνα τους να ανατρέψουν αυτή την άδικια.

Η παραπάνω ανάλυση, που συναντάται σε κείμενα διαφορετικά μεταξύ τους ως προς τα συμπεράσματα της ιστορικής διαδικασίας που περιγράφουν, έχει ένα χαρακτήρα αναπόφευκτου. Πράγματι, για όλους τους υπέρμαχους της κοινωνικής ισότητας των γυναικών η διαδικασία αυτή δεν είναι ούτε τυχαία ούτε συγκυριακή· αποτελεί ιστορική νομοτέλεια, την οποία κανείς δεν μπορεί να άποτρέψει. Τό ἴδιο παραδέχονται και οι άνδρες υποστηρικτές —μέ τον έναν ή τον άλλο τρόπο— του φεμινιστικού αγώνα:

«Τό γυναικείον κίνημα υπέρ της γυναικείας χειραφετήσεως εἶναι ἐπιτακτικόν ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομικῆς μεταβολῆς, ἡ ὁποία ἐπῆλθεν εἰς ὅλον τόν κόσμον μέ τόν βιομηχανισμόν, ὁ ὁποῖος ἐπέφερεν ὡς ἀναγκαίαν συνέπειαν τήν ἔξοδον τῆς γυναικός ἐκ τοῦ οἴκου καί τήν ἐπιζήτησιν τῆς οἰκονομικῆς τῆς χειραφετήσεως, δέν εἶνε δέ δυνατόν νά θεωρηθῆ ὡς δημιουργημα μερικῶν μεταρρυθμιστῶν φαντασιοπλήκτων, ἀλλ' ὡς ἀναπόφευκτος συνέπεια νέων κοινωνικῶν συνθηκῶν. Ἐπομένως πᾶσα ἀντίδρασις κατά τοῦ γενικοῦ ρεύματος εἶνε ματαία.»²

Σύμφωνα πάντα με τά κείμενα που μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐδῶ, τό φεμινιστικό κίνημα —τό ὁποῖο χαρακτηρίζεται πλατιά ἀνθρωπιστικό—³ στοχεύει στήν κατάκτηση τῆς ἰσοπολιτείας ἀνδρῶν καί γυναι-

2. Ἐπί τῆν Αἰτιολογική Ἐκθεσὴν ἐπὶ τῆς γυναικείας δημοτικῆς ψήφου, που προτάσσεται στήν τροπολογία τοῦ σχεδίου νόμου «περὶ τροποποιήσεως καί συμπληρώσεως τῆς περὶ δήμων καί κοινοτήτων νομοθεσίας», τό ὁποῖο κατέθεσαν στή Βουλὴ 63 βουλευτές, μέ πρωτοβουλία τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Προοδευτικῶν Φιλελευθέρων Γ. Καφαντάρη, στίς 7 Ἰουλίου 1925. Βλ. Ἑλληνίς Ε/6-7 (1925), σ. 134 κ.έ.
3. Αὔρα Θεοδοροπούλου, Ὁ ἀγῶνας τῆς γυναικείας, Φεμινιστική Βιβλιοθήκη, Ἀθήνα χ.χ., σ. 5.

κῶν καὶ διεκδικεῖ γιὰ τὶς γυναῖκες τὸ ἐλεύθερο δικαίωμα στὴν ἐργασία, τὴν οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία καὶ τὴν πολὺπλευρὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀτόμου. Ἀγωνίζεται, δηλαδή, ὥστε οἱ γυναῖκες νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ διαθέτουν μόνες τους τὸν ἑαυτὸ τους.⁴ Κάθε γυναῖκα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ τῆς θέση, ἢ ὅποια συνειδητοποιεῖ τὴν κοινωνικὴ ταπείνωση πού ὑφίσταται ἐξαιτίας τοῦ φύλου τῆς καὶ ἐξεγείρεται, διεκδικῶντας ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια, γίνεται μέλος τῆς μεγάλης παγκόσμιας κοινότητος τῶν γυναικῶν πού μάχονται γιὰ τὰ δικαιώματά τους. Προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀποτελεσματικότητά αὐτοῦ τοῦ ἀγῶνα θεωρεῖται ἡ οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία, τὴν ὅποια οἱ γυναῖκες κατακτοῦν μὲ τὴ μισθωτὴ ἐργασία.

Ὅπως θὰ δοῦμε καὶ παρακάτω, ἡ μισθωτὴ ἐργασία εἶναι κεντρικὸ θέμα γιὰ τὶς ἀπόψεις πού ἐξετάζουμε. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν προηγούμενη περίοδο, ὁ φεμινισμὸς τοῦ Μεσοπολέμου στηρίζει τὶς ἀναλύσεις του στὶς νέες δυνατότητες γιὰ ἰσότιμη κοινωνικὴ ἔνταξη πού προσφέρει στὶς γυναῖκες ἡ μισθωτὴ ἐργασία. Οἱ δυνατότητες αὐτές εἶναι πολλαπλές καὶ καθοριστικές. Ἡ δουλειὰ ἔξω ἀπὸ τὸ σπιτί ἐπιτρέπει γιὰ πρώτη φορά στὶς γυναῖκες νὰ ἀνατρέψουν τὴν ἀπόλυτη οἰκονομικὴ ἐξάρτησή τους ἀπὸ τοὺς ἄνδρες καὶ δημιουργεῖ τὶς προϋποθέσεις γιὰ νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὸ καθεστῶς τῆς δουλείας καὶ τῆς ὑποταγῆς στοῦ ὁποῖο τὶς κρατοῦν ἐπὶ αἰῶνες οἱ προκαταλήψεις καὶ ἡ κοινωνικὴ συντήρηση. Συχνὰ τονίζεται ὅτι μόνον μέσα ἀπὸ τὴν ἐργασία τους οἱ γυναῖκες μποροῦν νὰ ἀποκτήσουν συνείδηση τῶν μεγάλων κοινωνικῶν προβλημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰδιαίτερων συνθηκῶν πού ἔχουν νὰ ἀντιμετωπίσουν. Ἡ ἀνάγκη νὰ ἐργαστοῦν θὰ τὶς ὠθήσει νὰ ἐπιδιώξουν καλύτερη μόρφωση, εὐρύτερη παιδεία, ἀπαραίτητο ἐφόδιο γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνύψωση τοῦ φύλου τους. Ἔτσι θεωρεῖται ὅτι θὰ κερδίσουν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν ἀνδρῶν, ἢ ὅποια κρίνεται ἀπαραίτητη γιὰ τὴ θετικὴ ἔκβαση τῶν γυναικειῶν διεκδικήσεων.

---

4. Ε. [λένη] Ρ. [ουσοπούλου], «Μερικά σύγχρονα προβλήματα τοῦ φεμινισμοῦ», *Ἑλληνίς* 1Δ/11 (1934), σ. 218.

Ὡστόσο, στά ἴδια κείμενα ἐπανερχεται συχνά ἡ διαπίστωση ὅτι ἡ μισθωτή ἐργασία τῶν γυναικῶν, ἄν καί προϋπόθεση, δέν εἶναι ἐπαρκῆς ὄρος γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ φεμινιστικοῦ κινήματος. Καί αὐτό γιατί πολλές γυναῖκες φτάνουν στήν ἀγορά τῆς ἐργασίας μόνο ἀπό ἀνάγκη νά συνεισφέρουν στά πενιχρά οἰκονομικά τῆς οἰκογένειας, καί οἱ συνθήκες πού ἀντιμετωπίζουν, μαζί μέ τίς ὑποχρεώσεις τοῦ νοικοκυριοῦ, τίς καταβάλλουν. Ἀπροετοίμαστες μπροστά στήν κοινωνία πού τίς κατακρίνει καί ἀνοργάνωτες στό χώρο τῆς δουλειᾶς τους, δέν κατορθώνουν νά ἐπωφεληθῶν ἀπό τίς δυνατότητες πού τούς παρέχει ἡ θέση τους καί νά διεκδικήσουν τά δικαιώματά τους. Ὑπομένοντας παθητικά τά πάντα, μέ μοναδική ἔγνοια πῶς θά διατηρήσουν τό γλίσχρο εἰσόδημά τους, γίνονται εὐκολά ἀντικείμενο πολυλαπλῆς ἐκμετάλλευσης. Τό ἴδιο, πολλές γυναῖκες πού περιορίζονται στίς δουλειές τοῦ νοικοκυριοῦ καί στό μέγλωμα τῶν παιδιῶν, ἀμόρφωτες συχνά καί ἀπληροφόρητες, ἀντιμετωπίζουν μέ δυσπιστία τίς φεμινιστικές ἐπαγγελίες καί προτιμοῦν τή σιγουριά τῆς σκλαβιάς τους.

Διχασμένες ἀνάμεσα στήν προσπάθεια νά κατανοήσουν τήν περιορισμένη ἀπήχηση τῶν ἰδεῶν τους καί στήν ἀνυπομονησία νά πετύχουν τήν ἱκανοποίηση τῶν διεκδικήσεών τους, οἱ φεμινίστριες τοῦ Μεσοπολέμου καταφέρονται συχνά μέ ἐντυπωσιακή γιά τίς μέρες μας σκληρότητα ἐναντία καί στίς δύο αὐτές κατηγορίες γυναικῶν. Κατηγορώντας τες γιά ραγιαδισμό ἢ γιά παρασιτισμό,⁵ προσπαθοῦν μέ κάθε τρόπο, μέσα ἀπό τά κείμενά τους, νά τίς ἀποσπάσουν ἀπό τήν «πνευματική ὀκνηρία» πού τίς χαρακτηρίζει καί πού ὑπαγορεύει τήν παθητικότητά τους. Γιά νά τό πετύχουν θέτουν δύο ἄμεσους στόχους στόν ἀγῶνα τους: α) Νά βοηθήσουν τίς γυναῖκες —ὅποια κοινωνική θέση καί ἄν κατέχουν— νά συνειδητοποιήσουν ὅτι ἔχουν *συμφέρον* νά ἀγωνιστοῦν ὥστε νά ἀποκτήσουν ἴσα δικαιώματα μέ τούς ἄνδρες. Τό

5. Βλ. ἐνδεικτικά Ὀλγα Οἰκονόμου, «Ὁ ὑπαλληλικός ἀγῶνας καί οἱ γυναῖκες ὑπάλληλοι», *Ἡ Ὑπαλληλική* Α/8, 8 Ἀπριλίου 1928, σ. 1-2.

συμφέρον αυτό δέν είναι άτομικό· από τίς κατακτήσεις τών γυναικῶν θά ὠφεληθεῖ ὀλόκληρη ἡ κοινωνία. β) Νά ἀνυψώσουν τό μορφωτικό ἐπίπεδο τών γυναικῶν, ὥστε νά εἶναι ἔτοιμες νά ἀναλάβουν ὑπεύθυνα τή διαχείριση τών ζητημάτων τους καί νά ὀργανώσουν ἀποτελεσματικότερα τίς παρεμβάσεις τους.

Ἡ στρατηγική τοῦ φεμινιστικοῦ ἀγῶνα —πάντα ὅπως προκύπτει ἀπό τά κείμενα— ἀναπτύσσεται σέ δύο μέτωπα. Τό πρῶτο εἶναι ἡ διεκδίκηση τῆς ψήφου, προϋπόθεση τῆς ἰσοπολιτείας, ἀπαραίτητο μέσο στίς γυναῖκες γιά νά ἐπιβάλουν τίς θεσμικές ἀλλαγές πού ἐπιδιώκουν. Σέ μιά κοινωνία ὅπου ἀποτελοῦν οἰκονομικές μονάδες, πληρώνουν φόρους καί ἔχουν τήν εὐθύνη γιά τή διαχείριση τοῦ νοικοκυριοῦ καί τή μόρφωση τών παιδιῶν, ἡ διατήρησή τους στό ἴδιο ἐπίπεδο μέ τούς ἡλίθιους καί τά ἀνήλικα θεωρεῖται ἀδικοιολόγητη καί ἀκατανόητη.

Τό δεύτερο μέτωπο τοῦ φεμινιστικοῦ ἀγῶνα ἀφορᾷ τίς μεταρρυθμίσεις πού πρέπει νά γίνουν ὥστε οἱ γυναῖκες νά ἐξισωθοῦν νομοθετικά μέ τούς ἄνδρες καί νά βελτιωθεῖ ἡ θέση τους στήν κοινωνία. Παράλληλα μέ τή διεκδίκηση τῆς ψήφου, οἱ φεμινίστριες ἀπαιτοῦν νά ἀλλάξει τό θεσμικό πλαίσιο πού διακανονίζει τήν ἐργασία, τήν οἰκογένεια, τή μητρότητα, τήν ἐκπαίδευση καί τήν πορνεία, σέ ὅλα του τά σημεῖα πού διαιωνίζουν τήν ἀνισότητα.

Ὅλες συμφωνοῦν ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τοῦ νομοθετικοῦ καθεστώτος ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιά τήν ὀποιαδήποτε μεταβολή τῆς κοινωνικῆς θέσης τών γυναικῶν. Παρόλο πού κάθε τομέας διέπεται ἀπό ἰδιαίτερη νομοθεσία, ὅλοι μαζί δημιουργοῦν ἕνα ἐνιαῖο πλέγμα πού κρατᾷ τίς γυναῖκες σκλαβωμένες. Γιά παράδειγμα, τά προβλήματα πού συναντοῦν στήν ἀγορά ἐργασίας ὀφείλονται σέ μεγάλο βαθμό στό γεγονός ὅτι δέν ἔχουν καμία ἐπαγγελματική μόρφωση, καί ἡ γενική παιδεία τους εἶναι ἐπίσης πολύ περιορισμένη. Ταυτόχρονα, ὅμως —τονίζεταί—, ὀφείλονται καί στήν κοινωνική ὑποχρῑσία ὅσων ὑποστηρίζουν —μαζί μέ τό κράτος— ὅτι ὁ φυσικός ρόλος τῆς γυναῖκας εἶναι ἀποκλειστικά καί μόνο τό νοικοκυριό καί ἡ μητρότητα. Γιατί ἔτσι

άγνοούν τις σκληρές οικονομικές συνθήκες που αντιμετωπίζουν οι περισσότερες γυναίκες που αποφασίζουν να έργαστούν. Τά προβλήματα αυτά —συνεχίζει ή ανάλυση— επιδεινώνονται από την κοινή αντίληψη ότι ή παντρεμένη γυναίκα δέν πρέπει και δέν έχει λόγο να έργάζεται, μιά που τή συντηρεί ο άνδρας της. Περιορισμένη, όμως, στην οικογένεια και στους τέσσερις τοίχους του σπιτιού της, ύφίσταται ένα καθεστώς εξάρτησης και ύποταγής, στό όποιο κυριαρχεί ή θέληση του άνδρα και τό όποιο τής άπαγορεύει να έχει γνώμη άκόμη και για την τύχη των ίδιων της των παιδιών. Η κοινωνική ύποκρισία γίνεται πιο φανερή στην περίπτωση της άνύπαντρης μητέρας. Θύμα του άνδρικού έγωισμού και της άνδρικής άσυδοσίας, θά εισπράξει τό ανάθεμα της κοινωνίας για μιά λειτουργία ή όποία στά λόγια ιεροποιείται και έξιδανικεύεται. Άκραία άπόληξη τής διπλής αυτής ήθικης, που μετριέται μέ διαφορετικά μέτρα και σταθμά για τους άνδρες και για τις γυναίκες, είναι ο έπίσημος διακανονισμός τής πορνείας. Τό ίδιο τό κράτος ύποδύεται τό ρόλο του νόμιμου σωματέμπορα, ρυθμίζοντας και δαιωνίζοντας τόν έσχατο αυτό έξευτελισμό των γυναικών.

Η κοινά άποδεκτή αυτή ανάλυση, στην όποία στηρίζεται και ή σύμπραξη των διαφορετικών τάσεων για την κοινή δράση και διεκδίκηση των συγκεκριμένων αίτημάτων, θεωρεί τις νομοθετικές άλλαγές επείγουσες και καθοριστικές για την άνατροπή τής πολύπλευρης έχμετάλλευσης την όποία ύφίστανται οι γυναίκες έξαιτίας του φύλου τους. Τονίζοντας όμως τή σημασία τής νομοθετικής παρέμβασης, δέν κατορθώνει να διακρίνει τό βάρος τής κοινωνικής σημασίας των ρόλων που έπιφυλάσσονται για τά δύο φύλα και την ποικιλία που έμφανίζουν στην κοινωνική πυραμίδα, ή όποία ώστόσο δέν άλλοιώνει την ουσία τους. Θά έχουμε και πιο κάτω την εύκαιρία να δούμε τις έπιπτώσεις που είχε αυτή ή, έν πολλοίς νομικιστική, αντιμετώπιση τής κοινωνικής θέσης των γυναικών για την έξβαση του φεμινιστικού άγώνα στό Μεσοπόλεμο. Μπορούμε πάντως να πούμε έδω ότι τά συγκεκριμένα αίτήματα που προβάλλονται τότε καλύπτουν όλο τό φάσμα τής νομοθεσίας και ή ίκανοποίησή τους προϋποθέτει ένα άλλο

στάδιο ανάπτυξης του κοινωνικού σχηματισμού. "Αν σήμερα, τουλάχιστον στο τυπικό μέρος, τά περισσότερα έχουν γίνει πραγματικότητας, αυτό καθαυτό τό γεγονός ελάχιστα έχει επηρεάσει τήν πραγματική θέση τών γυναικών, παρ' όλες τίσ διακηρύξεις τών έρήμην σωτήρων τους.

Οί κυριότερες νομοθετικές αλλαγές, λοιπόν, πού απαιτούσαν οί γυναίκες στό Μεσοπόλεμο ήταν οί έξης: ίση άμοιβή για ίση εργασία, δικαίωμα σε κάθε εργασία, ίσα δικαιώματα του άνδρα και τής γυναίκας μέσα στην οικογένεια, αλλά και τής παντρεμένης γυναίκας στην κοινωνία, αναγνώριση τής ευθύνης τών άνδρων στή μητρότητα εκτός γάμου, προστασία τής μητρότητας γενικά, ανώτερη μόρφωση για τίς γυναίκες και κατάργηση τών οϊκων άνοχης.⁶ Τά αίτήματα αυτά μπορούσαν θεωρητικά νά συσπειρώσουν όλες τίς γυναίκες, ανεξάρτητα από τίς πολιτικές τους απόψεις, σε έναν κοινό άγώνα. Οί περισσότερες, άλλωστε, φεμινίστριες συμφωνούσαν ότι ό άγώνας τών γυναικών για τά δικαιώματά τους δέν μπορούσε νά περιχαρακωθεί σε στενά κομματικά πλαίσια ούτε νά ύπακούσει σε κομματικές σκοπιμότητες, έφόσον άφορούσε όλες τίς γυναίκες και άγκάλιαζε όλόκληρη τήν κοινωνία.

Στόν άγώνα αυτό οί φεμινίστριες του Μεσοπολέμου θεωρούσαν τούς φωτισμένους άνδρες άπαραίτητους συμμάχους τους. Στά κείμενά τους επανέρχεται συχνά ή διαβεβαίωση ότι ό φεμινισμός δέν αντιμετωπίζει τούς άνδρες έχθρικά και ανταγωνιστικά, αλλά όραματίζεται μία κοινωνία όπου δέν θά ύπάρχει «καμιά καταπίεση, καμιά εκμετάλλευση μιās τάξης από τήν άλλη, ενός φύλου από τό άλλο».⁷ Μαζί μέ τούς άνδρες, άλλωστε, παλεύουν για νά λείψουν από τόν κόσμο ή βία και ό πόλεμος, για μία κοινωνία ειρήνης και άδελφοσύνης τών λαών. Τό γεγονός ότι οί γυναίκες είναι δημιουργοί ανθρώπινης

---

6. Η σχετική άρθρογραφία και τά ύπομνήματα τών γυναικείων οργανώσεων είναι διάσπαρτα σε όλα τά φεμινιστικά έντυπα τής περιόδου.

7. Αύρα Θεοδωροπούλου, *Ό άγώνας τής γυναίκας*, σ. 4.

ζωής —έπαναλαμβάνεται συχνά—, τίς κάνει αυτόχρονα ευαίσθητους δέκτες στά κελεύσματα του καιρού τους και προνομιακές συμμάχους στον αγώνα για την ειρήνη και τον άφοπλισμό και για την κατάργηση του πολέμου.

Ένα ζήτημα πού άπασχολεί σοβαρά πολλές από τίς γυναίκες συγγραφείς των χειμένων πού μάς ενδιαφέρουν είναι ή περιορισμένη άπήχηση του φεμινισμού στην Έλλάδα. Ός κυριότερο έμπόδιο για την έξάπλωση των ιδεών του και τή μαζική υιοθέτησή τους προβάλλεται ό άκρατος άτομισμός των Νεοελλήνων, τό γεγονός ότι στην Έλλάδα «ή άτομική δράσις είναι άνωτέρα τής όμαδικής τσιαούτης».⁸ Αύτός ό παράγοντας, πού είναι έξαιρετικά ισχυρός και έχει σοβαρές έπιπτώσεις σέ όλο τό φάσμα τής κοινωνικής και πολιτικής ζωής, θρέφει, όπως ύποστηρίζεται, και την πνευματική όκνηρία όρισμένων γυναικών και τίς κάνει νά μήν τολμοϋν νά σκεφτοϋν καν ότι μποροϋν νά αλλάξουν τίς συνθήκες στίς όποιες ζοϋν. Αύτός συμβάλλει στό νά δικαιωνίζεται ή άδιαφορία των γυναικών για τά δικαιώματά τους, τίς άποτρέπει από τό νά όργανώνονται στους χώρους δουλειάς, νά έπιζητοϋν κάτι περισσότερο από την άτομική έπιβίωση ή τή χλιδή πού πληρώνεται μέ σκλαβιά στον άνδρα.

Η άδιαφορία ως αδράνεια πού όφειλεται στη συνήθεια και την πνευματική άποχαύνωση έρχεται νά έρμηνεύσει και φαινόμενα όπως, π.χ., τό μικρό αριθμό των γυναικών πού γράφτηκαν στους έκλογικούς καταλόγους τό 1932, όταν τούς παραχωρήθηκε, μετά από πολυετείς αγώνες και υπό όρους, τό δικαίωμα νά ψηφίσουν στίς δημοτικές έκλογές. Σκληρή άποψη, πού καθρεφτίζει τά άδιέξοδα αλλά και

8. Ε.Φ., «Τό Έθνικόν Συμβούλιον Έλληνίδων και ό Φεμινισμός», Έλληνίς Α/3 (1921), σ. 66.

τό πάθος και την άφοσίωση στον αγώνα της μικρής μειοψηφίας των φεμινιστριών του Μεσοπολέμου. Αυτή πάντως την αιτιολογία δίνουν στο γεγονός ότι στην Ελλάδα ο φεμινιστικός αγώνας αντιμετωπίζει μεγαλύτερες δυσκολίες στην κλιμάκωσή του και στην επίτευξη των στόχων του από ό,τι σε άλλες χώρες.

Αυτό είναι σε γενικές γραμμές το περιεχόμενο που δίνουν στο φεμινισμό οι ίδιες οι γυναίκες στα χρόνια του Μεσοπολέμου. Η μεγάλη τομή που έχει συντελεστεί σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο (1887-1920) αφορά κυρίως τη συνείδηση ότι για να επιτευχθούν οι στόχοι του φεμινισμού είναι απαραίτητος ο συλλογικός αγώνας των γυναικών. Μέσα από τα σωματεία και τα έντυπά τους οι φεμινίστριες προσπαθούν να κάνουν τις άλλες γυναίκες να ξεφύγουν από τα στενά πλαίσια της ατομικής περίπτωσης, να δουν πλατύτερα, να αποκτήσουν πρώτα απ' όλα κοινωνική συνείδηση. Στην ελληνική κοινωνία των παραγμένων δεκαετιών του 1920 και 1930, ο αγώνας αυτός δέν ήταν εύκολος. Είχε να αντιμετωπίσει τις άλλοεπάλληλες πολιτικές διακυμάνσεις, την έπεισοδιακή παρουσία της πολιτικής δημοκρατίας, την οικονομική κρίση, τό φόβο του πολέμου...

Η συλλογιστικότητα και η κοινωνική όπτική προσδίδουν στο φεμινιστικό κίνημα της εποχής ένα ακόμη χαρακτηριστικό. Άνεξάρτητα από τα όράματα κάθε συνιστώσας του, η πολιτική πράξη αποκτά μία νέα, ποιοτικά διαφορετική έννοια, πέρα από τους διπολισμούς και τις κομματικές διαμάχες της περιόδου. Ο φεμινιστικός λόγος —δειλός και διστακτικός ή όρμητικός και απαιτητικός— άγκαλιάζει όλόκληρη την κοινωνία, αναφέρεται σε όλα τα κοινωνικά προβλήματα. Έτσι δέν μπορεί να ταυτιστεί με κάποια συγκεκριμένη κομματική παράταξη, να περιοριστεί σε όρισμένα κομματικά πλαίσια. Γιατί «ο φεμινισμός είναι άνακατάταξη του ανθρώπινου παράγοντα και δέν

έξαντλείται σέ όρισμένες διεκδικήσεις»,⁹ αλλά θέλει νά αλλάξει τόν κόσμο.

Γιά νά συσπειρώνει όλες τίς γυναίκες —συμφωνούν οί περισσότερες φεμινίστριες τού Μεσοπολέμου—, ό φεμινιστικός άγώνας πρέπει νά εΐναι άδέσμευτος άπό όποιοδήποτε κομματικό έλεγχο. 'Ακόμη περισσότερο, μέσα άπό αυτό τόν άγώνα οί γυναίκες θά άποκτήσουν τήν άπαραΐτητη πολιτική παιδεία και έμπειρία πού θά τούς έπιτρέψει, άπό τή στιγμή πού θά κατακτήσουν τά πολιτικά τους δικαιώματα, νά προσδώσουν νέο πνεύμα στίς κομματικές διαμάχες, νά έξευγενίσουν τήν πολιτική σκηνή, νά έξασφαλίσουν τήν κοινωνική ήρεμία και τήν ειρήνη. 'Η θέση αυτή —ένδεικτική ώς πρός τίς αντίφάσεις τού μεσοπολεμικού φεμινισμού— περιπλέκει όρισμένα άπό τά φυσικά χαρακτηριστικά πού ύποτίθεται ότι προσιδιάζουν στίς γυναίκες (γλυκύτητα, πραότητα, ήρεμία, πολιτισμένη συμπεριφορά, αγάπη γιά τούς συνανθρώπους) μέ τήν άναφορά στά ιδιαίτερα άνδρικά συμφέροντα, πού εκφράζονται μέ τή βία, τόν πόλεμο και τήν κοινωνική άδικία. Τό ζήτημα έξάλλου τής γυναικείας φύσης, τών ιδιαίτερων χαρακτηριστικών πού ή φύση έχει προσδώσει στίς γυναίκες και τά όποια τίς διαφοροποιούν άπό τούς άνδρες, ανεξάρτητα άπό τίς κοινωνικές αξιολογήσεις, παραμένει συγκεχυμένο στό λόγο τών γυναικών αυτής τής περιόδου. 'Αλλά θά επανέλθουμε.

"Ας προσθέσουμε ότι ή νέα αντίληψη γιά τήν πολιτική πού συστήνουν τίς φέρνει άλληλέγγυες μέ όλους τούς κοινωνικούς άγώνες, στό βαθμό πού ή άλληλεγγύη αυτή δέν τίς ταυτίζει μέ συγκεκριμένους κομματικούς φορείς. "Όλες οί πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις πού άγωνίζονται γιά μιá κοινωνία ισότητας, δημοκρατίας και έλευθερίας εΐναι καταρχήν σύμμαχοι τών γυναικών, ώστόσο δηλωθεί ρητά, μέ λόγια ή μέ πράξεις, τό αντίθετο. 'Από τήν άλλη, ότιδήποτε συνδέεται μέ τό ιδιαίτερο γυναικείο ζήτημα άποδεδεσμεύεται άπό τά

9. Μαρία Σβώλου, *Η θέση τού φεμινισμού στην Ελλάδα*, Φεμινιστική Βιβλιοθήκη, 'Αθήνα χ.χ., σ. 6.

συγκεκριμένα πολιτικά του πλαίσια και αξιολογείται ως τέτοιο. Έτσι εξηγείται γιατί η 'Αθηνά Γιαννιού, π.χ., έγκωμιάζει τις μεταρρυθμίσεις που άφορούν τις γυναίκες στή Σοβιετική Ένωση, τήν όποία κατά τά άλλα θεωρεί ένσάρκωση τής προδοσίας του σοσιαλισμού.

Μέ δυό λόγια, ό φεμινισμός του Μεσοπολέμου επιδίωξε νά διατυπώσει μιά νέα αντίληψη για τήν πολιτική, πού νά συμπεριλαμβάνει τις γυναίκες και τά ιδιαίτερα ζητήματά τους, αλλά κυρίως νά συστήνει ένα νέο ήθος. 'Η απόπειρα αύτή προσέκρουσε σέ πολλούς άρνητικούς παράγοντες —ό ιδεαλισμός πού τή χαρακτήριζε δέν ήταν από τούς πιά άμελητέους—, για νά ανακοπεί τελικά από τήν εξέλιξη τών γεγονότων.

Οί άπόψεις πού παραθέσαμε δέν συνιστούν φυσικά όλες πρωτότυπες αναλύσεις τών έλληνίδων φεμινιστριών του Μεσοπολέμου. 'Αντιστοιχούν σέ μεγάλο βαθμό στίς έπεξεργασίες τών διεθνών γυναικείων όργανώσεων, πού είχαν θέσει ήδη από τό δεύτερο μισό του 19ου αιώνα τις κυριότερες βάσεις του φεμινισμού. 'Η Διεθνής Ένωση για τή Γυναικεία Ψήφο, τό Διεθνές Συμβούλιο, ή Διεθνής Γυναικεία Όργάνωση για τήν Ειρήνη και τόν 'Αφοπλισμό —για νά αναφέρουμε μόνο τις παλαιότερες και μεγαλύτερες— είναι όργανώσεις μέ μακρά δράση και κοινή πρακτική σέ άρκετούς τομείς, παρ' όλες τις ιδεολογικές τους διαφορές.

Συγχροτημένες μέ βάση τις ιδεολογικές αξίες του πολιτικού φιλελευθερισμού —ανάπτυξη του άτόμου, ισότητα εύκαιριών, σεβασμός τής κοινωνικής ιεραρχίας—, οί όργανώσεις αυτές γνώρισαν μεγάλη ανάπτυξη στά τέλη του 19ου και στίς άρχές του 20ου αιώνα, τόσο στήν Εύρώπη όσο και στήν 'Αμερική. Τήν έπομένη του Α' Παγκόσμιου Πολέμου άρχισε γι' αυτές μία περίοδος παρακμής πού κράτησε όλο τό Μεσοπόλεμο. 'Η σχετική άποτυχία τών άγώνων τους, ή άπου-

σία ευρύτερης προοπτικής, πού τις ἄφησε χωρίς ἀντικείμενο ἐκεῖ ὅπου παραχωρήθηκαν πολιτικά δικαιώματα στίς γυναῖκες, καί οἱ ἔντονες ἐσωτερικές τους ἀντιθέσεις ἐξασθένησαν τίς ὁργανώσεις καί τίς συρρίκνωσαν. Ἡ οἰκονομική κρίση καί ὁ φασισμός τίς βρήκε ἀδύναμες νά ἀντισταθοῦν στούς νέους καταναγκασμούς πού ἐπιβλήθηκαν στίς γυναῖκες. Μέ τό Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο θά περάσουν στήν ἱστορία.

Ὡστόσο, τήν περίοδο πού ἐξετάζουμε οἱ ὁργανώσεις αὐτές διατηροῦν ἀκόμη δύναμη καί κύρος. Κυρίως ἀποτελοῦν παράδειγμα καί ἔναυσμα γιά τά νεότερα ἑλληνικά σωματεῖα, πολλά ἀπό τά ὁποῖα γίνονται μέλη τους ἀμέσως μετά τήν ἴδρυσή τους. Ὡς ἔθνικά παραρτήματα τῶν ἀντίστοιχων διεθνῶν ὁργανώσεων —τίς ὁποῖες συγκροτοῦσαν ἀκριβῶς τά τμήματα-μέλη τῶν διαφόρων χωρῶν—, τά ἑλληνικά σωματεῖα συμμετεῖχαν μέσα ἀπό τά διεθνή συνέδρια στή διαμόρφωση τῶν αἰτημάτων καί στήν ἐπιλογή τῶν μέσων γιά τήν ἐπίτευξή τους. Μέ αὐτό τόν τρόπο, μετέφεραν στήν Ἑλλάδα, ἐξειδικευόντάς τες, τίς ἐπεξεργασίες καί τίς ἀποφάσεις τῶν συνεδρίων αὐτῶν, οἱ ὁποῖες ὅμως δέν ὑπῆρξαν ποτέ δεσμευτικές καί δέν πῆραν ποτέ χαρακτήρα συγκεκριμένου προγράμματος δράσης.

Ἡ συνεργασία αὐτή δέν ἦταν τυπική. Ἐδινε στά γυναικεῖα αἰτήματα ἕνα διεθνιστικό χαρακτήρα, τυπικό γνῶρισμα καί ἄλλων ἐκδηλώσεων αὐτῆς τῆς περιόδου. Μέ τή συνεχή ἐπαφή πού κορυφώνοταν στά διεθνή συνέδρια, οἱ γυναῖκες σφυρηλατοῦσαν τήν ἐνότητα τῆς δράσης καί τῶν διεκδικήσεών τους, ξεφεύγοντας ἀπό τά στενά πλαίσια τῶν ἑθνικῶν συνόρων τους, γνωρίζοντας ἐκπροσώπους ἄλλων λαῶν μέ διαφορετική ἱστορία καί κουλτούρα. Ἡ γνωριμία τους μέ τήν πραγματικότητα τῶν γυναικῶν σέ ἄλλες χῶρες τοῦ ἐπέτρεπε νά ἀντιληφθοῦν καλύτερα αὐτήν πού ἀντιμετώπιζαν οἱ ἴδιες.

Θά ἦταν, λοιπόν, λάθος νά θεωρηθεῖ ὁ φεμινισμός τοῦ Μεσοπολέμου ξενόφερτος, ξένο σῶμα στήν ἑλληνική κοινωνία, ἀντικείμενο ἐνασχόλησης μιᾶς μικρῆς ὁμάδας διανοουμένων γυναικῶν. Γιατί παρά τόν κοινωνικό προσδιορισμό καί τῶν ἀναλύσεων ἀλλά καί τῶν ἴ-

διων τῶν πρωταγωνιστριῶν του, παρά τίς στενές σχέσεις τους μέ τήν ἐξουσία καί τόν πράγματι περιορισμένο ἀριθμό τῶν ὑποστηρικτῶν τους, οἱ φεμινίστριες τοῦ Μεσοπολέμου —ὅπως φαίνεται καί ἀπό τά κείμενα πού ἀκολουθοῦν— εἶναι γέννημα τῆς συγκεκριμένης ἑλληνικῆς πραγματικότητος. Μέ τίς διεκδικήσεις τους ἐκφράζουν ἕνα νέο κοινωνικό αἶτημα τῆς ἐποχῆς τους: τή χορήγηση πολιτικῶν καί κοινωνικῶν δικαιωμάτων στίς γυναῖκες. Τό αἶτημα αὐτό διαμορφώθηκε ὡς συνέπεια μιᾶς ἱστορικῆς ἐξέλιξης: στήν Ἑλλάδα τῆς ἐποχῆς οἱ γυναῖκες συμμετεῖχαν μέ νέους ὅρους στήν οἰκονομική ζωή, ἀνέπτυσαν δραστηριότητες σέ ὅλους τούς τομεῖς, ἐνῶ παρέμεναν πάντοτε πολίτες δεύτερης κατηγορίας, χωρίς καμία δυνατότητα νά ἐπηρεάσουν πολιτικά τή θέση τους. Σέ αὐτή τήν κοινωνική ἀνάγκη καί στή συνειδητοποίησή της ἀνταποκρίνεται ὁ φεμινισμός τοῦ Μεσοπολέμου.

ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΡΕΥΜΑΤΑ

Χρόνια πού χαρακτηρίζονται από ριζικές οικονομικοκοινωνικές ανακατατάξεις και έντατικές ιδεολογικές ζυμώσεις, τὰ χρόνια του Μεσοπολέμου ἔχουν ιδιαίτερη σημασία για τὴν εξέλιξη τοῦ γυναικείου κινήματος στὴν Ἑλλάδα. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ θά ἐμφανιστοῦν νέα σωματεία καὶ θά τεθοῦν σέ ἀμφισβήτηση οἱ προϋπάρχουσες μορφές δράσης, ἐνῶ ὅσες ἐπιβιώσουν θά μετασχηματιστοῦν ἢ θά ὀδηγηθοῦν σέ σταδιακὸ μαρασμό. "Ὅπως εἶδαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο, τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὀρισμένες γυναῖκες θά ἀναρωτηθοῦν βασιανιστικά για τὴ σχέση τους με τὴν κοινωνία, θά θέσουν τὸ πρόβλημα τῆς πολιτικῆς τους ἔνταξης, θά μιλήσουν ρητά για τὴ «γυναικεία συνείδηση», θά ἐπιχειρήσουν νά φηλαφήσουν τὸ ζήτημα τῆς εὐρύτητας (τῆς «διαταξικότητας») τοῦ γυναικείου κινήματος.¹

Μέσα σ' ἓνα κλίμα πού θά τίς ἀντιμετωπίσει στὴν καλύτερη περίπτωση με συγκατάβαση καὶ στὴ χειρότερη με χλευασμό, οἱ φεμινίστριες τοῦ Μεσοπολέμου δέν θά ἀργήσουν νά ἀντιληφθοῦν πόσο ἀμφιθυμικοὶ ἦταν οἱ —δυνάμει— σύμμαχοί τους καὶ πόσο ἄκαρπος ὁ ἀγώνας τους πού τὸν θέλησαν ἀνθρωπιστικό, παγκόσμιο καὶ ἄμεσα ἀποτελεσματικό. Ἔτσι, ὅταν ἡ περίοδος φθάσει στό τέλος τῆς, ἡ νέα

---

1. Τὴν ἀποψη ὅτι τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀρχίζει μία νέα περίοδος για τὸ γυναικεῖο κίνημα συμμερίζονται ὅλες οἱ ριζοσπάστριες τοῦ Μεσοπολέμου. Ἀντίθετα, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν συντηρητικότερων ὀργανώσεων ἔχουν τὴν τάση νά ἀντιμετωπίζουν ὡς εὐθύγραμμη τὴν ἱστορία τῆς γυναικείας ἀμφισβήτησης.

πραγματικότητα πού θά ἔχει στό μεταξύ παγιωθεί δέν θά ἔχει καί μεγάλη σχέση μέ ὅ,τι δνειρεύτηκαν καί μ' ἐκείνα γιά τά ὁποῖα ἀγωνίστηκαν οἱ ριζοσπάστριες τῆς δεκαετίας τοῦ '20. Ἐχοντας προσδώσει στήν πάλη τους ἕνα χαρακτήρα εἰρηνικῆς ἐπανάστασης, δίχως νά ἀμφισβητήσουν τήν οὐσία τοῦ γυναικείου τους ρόλου καί ἔχοντας περιορίσει τίς διεκδικήσεις τους σέ νομοθετικές κυρίως ρυθμίσεις, ἔχοντας μέ ἄλλα λόγια ζήσει στήν ἐποχή τους, οἱ φεμινίστριες τοῦ Μεσοπολέμου θά χάσουν τελικά τό παιχνίδι τῆς πολιτικῆς. Τά αἰτήματά τους θά ἰκανοποιηθοῦν, ἀλλά θά ἰκανοποιηθοῦν ὅταν θά ἔχουν πιά ὑποταχθεῖ σέ προτεραιότητες καί ἱεραρχήσεις πού δέν ἦταν — οὔτε ἦταν δυνατό νά εἶναι— οἱ δικές τους.

Ἡ ἀρχή τῆς μεσοπολεμικῆς περιόδου μπορεῖ νά τοποθετηθεῖ στό 1920, χρονιά πού ἱδρύεται ὁ Σύνδεσμος γιά τά Δικαιώματα τῆς Γυναίκας, τό σωματεῖο πού θά δώσει τό χαρακτήρα τοῦ κινήματος τῆς ἐποχῆς, τό μέτρο τῆς ριζοσπαστικότητας, ἀλλά καί τῶν ὁρίων του. Ἐνα χρόνο ἀργότερα, ἡ σύγκληση Γυναικείου Συνεδρίου ἀπό τό Λύκειο τῶν Ἑλληνίδων, πρωτοβουλία πού θά συγκεντρώσει τά πυρᾶ πολλῶν γυναικείων ὀργανώσεων, ἔρχεται νά συμβολίσει τό τέλος μιᾶς ἐποχῆς, τή μετάβαση ἀπό τή μία περίοδο στήν ἄλλη.²

Τήν περίοδο αὐτή πού θά κλείσει βίαια —ὄχι ὅμως καί ἀναπάντεχα— τό 1936, θά βρεθοῦμε γιά πρώτη φορά μπροστά στή διαμόρφωση τάσεων πού ἀντιστοιχοῦν σέ διεθνείς ὀργανώσεις (Διεθνές Συμ-

2. Τό Α' Ἐθνικόν Γυναικείον Συνέδριον, ὅπως ὀνομάστηκε ἀπό τίς διοργανώτριές του, πραγματοποιήθηκε στή Μεγάλη Αἴθουσα τοῦ Πανεπιστημίου τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1921 καί συνοδεύτηκε ἀπό τήν Α' Οἰκοκυρικῆ καί Βιοτεχνικῆ Ἐκθεσῆ. Πρόεδρος τοῦ συνεδρίου ἦταν ἡ Καλλιπρόη Παρρέν καί ἀντιπρόεδροι ἡ Ἄννα Τριανταφυλλίδου καί ἡ Ὀλγα Βελλίνη. Βλ. *Λογοδοσία Λυκείου Ἑλληνίδων, 1911-1926*.

βούλιο Γυναικών, Διεθνής Ένωση για τή Γυναικεία Ψήφο, γνωστή ως «'Αλλιάνς», Διεθνής Σύνδεσμος «Ειρήνη και Έλευθερία», Διεθνής Συνόμοσπονδία Γυναικών Έπιστημόνων, Σοσιαλίστριες), αλλά πού συγκροτούνται κατά κύριο λόγο μέσα από τήν έλληνική πραγματικότητα τής έποχης.³ Ό σταδιακός αυτός σχηματισμός τών τάσεων του μεσοπολεμικού γυναικείου κινήματος δέν έχει ιστορικό προηγούμενο και θά καταλήξει στή δημιουργία ιδεολογικών ρευμάτων πού θά επιδείξουν έντυπωσιακή άνθεκτικότητα και διάρκεια.

Τά πλαίσια μέσα στά όποια κινούνται οι φεμινίστριες του Μεσοπολέμου είναι σέ μεγάλο βαθμό άσαφή, τά όρια συγχέονται και ή εικόνα πού παρουσιάζουν οι γυναικείες οργανώσεις είναι συχνά άντιφατική. Ίδιαίτερα στήν άρχή τής περιόδου θά συναντήσουμε τίς ίδιες γυναίκες σέ άντιμαχόμενα σωματεία και θά διαπιστώσουμε ότι θεωρητικά άλληλοσυγκρουόμενες θέσεις καταλήγουν σέ κοινή δράση, ότι ή ένασχόληση μέ τή φιλάνθρωπία καταγγέλλεται από έκείνες πού προτάσσουν τό αίτημα τών πολιτικών δικαιωμάτων, ένώ συνεχίζει νά άποτελεί ένα από τά κύρια μελήματα τους. Όσο όμως και νά περιπλέκει τά πράγματα ή έπιλογή τής ένιαίας πάλης ως κύριας προτεραιότητας, ό κατακερματισμός του γυναικείου κινήματος σέ τάσεις μέ διαφορετική ιδεολογική ταυτότητα και χωριστούς σέ τελική άνά-

3. Όπως αναφέραμε στό προηγούμενο κεφάλαιο, οι σημαντικότερες διεθνείς οργανώσεις ήταν τό Διεθνές Συμβούλιο και ή Διεθνής Ένωση για τή Γυναικεία Ψήφο. Η Διεθνής Ένωση ιδρύθηκε μετά τό συνέδριο του Βερολίνου (1904), όταν οι ριζοσπάστριες έγκατέλειψαν τό Διεθνές Συμβούλιο μέ στόχο νά άποδεσμευτούν από τό συντηρητισμό του και νά άγωνιστούν ένεργητικότερα για τά πολιτικά τους δικαιώματα. Οι δύο διεθνείς οργανώσεις δέν απέκτησαν ποτέ άκριβείς προγραμματικούς στόχους, δεσμευτικούς για τά μέλη τους, όπως συνέβη για παράδειγμα μέ τή Διεθνή τών Σοσιαλιστριών. Πρβλ. και Richard J. Evans, *The Feminists*, Λονδίνο 1977, σ. 251-2.

λυση στόχους είναι ή νέα πραγματικότητα του μεσοπολεμικού κινήματος, αλλά και ή νέα ποιότητά του.

Μολαταύτα υπάρχουν αρκετά κοινά στις φεμινιστικές τάσεις της εποχής. Ένα από αυτά είναι ή ανάγκη τους νά εκφραστούν διττά: μέσα από κείμενα —λιγότερο ή περισσότερο μαχητικά— και ταυτόχρονα μέσα από μία πολυσχιδή δράση πού διευρύνει αίσθητά τά όρια πού είχαν θέσει στον έαυτό τους οί γυναίκες πριν από τό 1920. Τώρα, όσο περνά ο καιρός, δίπλα στις «παραδοσιακές» δραστηριότητες (π.χ. ίδρυση νέων φιλανθρωπικών καταστημάτων) πού επιβιώνουν ελαφρά μεταλλαγμένες, έμφανίζονται οί δραστηριότητες πού δίνουν τον τόνο της εποχής (π.χ. έπεξεργασία ύπομνημάτων και νομοσχεδίων), γιά νά καταλήξουν σέ μαχητικότερες και πιό «άπονενοημένες» πρωτοβουλίες πού θά φέρουν τίς γυναίκες αντιμετώπες μέ τή λογοκρισία, τήν απαγόρευση και τήν καταστολή (π.χ. οί δημόσιες συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας του τέλους της περιόδου).⁴

Η συγγραφική —ή και δημοσιογραφική— δραστηριότητα των γυναικών περιέρχεται σταδιακά σέ δεύτερη μοίρα, παύει νά άποτελεί άυτοσκοπό. Βρισκόμαστε πιά πολύ μακριά από τήν εποχή των «γρα-

4. Χαρακτηριστική είναι ή προσπάθεια όρισμένων φεμινιστριών νά διαχωρίσουν ή θέση τους από εκείνες τίς γυναίκες πού έξαντλούσαν τή δράση τους στή φιλανθρωπία. «Και ίσως νιώσουν κι αυτές άκόμα πού έπαγγέλλονται τή φιλανθρωπία ότι τό καλό πού κάνουν στήν κοινωνία δέν είναι άρκετό νά ίσοσταθμίσει μέ τό κακό πού κάνουν έμποδίζοντας είτε μέ τήν αντίδραση είτε μέ τήν άδιαφορία και τούτη τή γενιά των Έλληνίδων νάποχτήσει μίαν ώρα άρχύτερα τήν πολιτική της χειραφέτηση», έγραφε τό 1928 ή Αύρα Θεοδωροπούλου. Βλ. Αϋ. Θ., «Άλληλεγγύη», *Ο Αγώνας της Γυναίκας* Ε/68 (1928), σ. 2. Κατά της φιλανθρωπίας είχε καταφερθεί λίγα χρόνια πρωύτερα και ή Άθηνά Γαϊτάνου-Γιαννίου: «Αί γυναίκες του είκοστου αιώνας, μεθοδικώτεροι των παλαιότερων και έπιστημονικώτερα φωτισμένοι ως προς τήν ούσιαστικήν ώφελιμότητα της δράσεώς των άμιλλώνται πλέον νά ή επαναλάβουν τά παλαιά σφάλματα, έχμανθάνουσαι όλίγην τέχνην και σκορπίζουσαι πολλήν φθισιν εις τά σπίτια των εργατικών». Α. Γ.-Γ., «Έλληνικά γυναικεία σωματεία μέλη του Ε.Σ.Ε», *Έλληνίς* Β/5 (1922), σ. 143. Πρβλ. και Μαρίας Δεσύπρη, *Η γυναίκα και ή κοινωνική πρόνοια*, Φεμινιστική Βιβλιοθήκη, Άθήναι 1922.

φουσών», τήν εποχή δηλαδή πού «γράφω» σήμαινε γιά τίς γυναίκες «ύπάρχω», τότε πού ή συγγραφική τους ένασχόληση έμπεριείχε σχεδόν αυτόματα ένα στοιχείο άνατρεπτικότητας.⁵ Μέσα στις καινούριες συνθήκες αλλάζουν και τά περιοδικά. Δεκαπενθήμερες ή μηνιαίες έπιθεωρήσεις μετατρέπονται βαθμιαία σέ πραγματικά όργανα συσπείρωσης και ένημέρωσης, καθρέφτη τών λοιπών δραστηριοτήτων, και λιγότερο σέ τόπους άνάλυσης τής γυναικείας θέσης. Στό χαρακτήρα τους αυτόν όφείλουν τά βασικά γυναικεία περιοδικά του Μεσοπολέμου τήν έντυπωσιακή τους μακροβιότητα.⁶

Ή Έλληνίς του Έθνικού Συμβουλίου τών Έλληνίδων κυκλοφορεί τόν Μάρτιο του 1921 και θά έκδίδεται μέχρι τόν πόλεμο. Ο Άγώνας τής Γυναίκας του Συνδέσμου γιά τά Δικαιώματα τής Γυναίκας κυκλοφορεί από τόν Αύγουστο - Σεπτέμβριο του 1923 ως τόν Ίούνιο του 1936, ή Σοσιαλιστική Ζωή του Σοσιαλιστικού Όμίλου Γυναικών από τόν Οκτώβριο του 1928 ως τόν Ίανουάριο του 1935.

Βραχύβιες ώστόσο παραμένουν και τήν εποχή αυτή οι έκδοτικές άπόπειρες πού δέν προϋποθέτουν κάποια οργανωτική δομή και δέν άντανανκλούν συγκεκριμένη δράση. Στην κατηγορία αυτή άνήκει ή *Εύα Νικήτρια* (1921-1923), όργανο του Λυκείου Έλληνίδων Ζακύνθου, πού ουσιαστικά άποτελεί έργο τής έκδότριας του Μαριέττας Γιαννοπούλου, καθώς και ή *Γυναίκα*, πού έκδίδει τό 1930 ή Εύχαρις Πετρίδου. Έξίσου όλιγόζωη θά άποδειχθεί και ή *Έφημερίς τών Έλληνίδων* μέ τόν ήχηρό ύπότιτλο «Πανελλήνιον Όργανον του γυ-

5. Ίδιαίτερα εύγλωττη σχετικά μέ τίς δυσκολίες πού άντιμετώπιζαν οι «γράφουσες» Έλληνίδες, αλλά και μέ τή θέλησή τους νά τίς υπερβούν, είναι ή γνωστή διαμάχη «Ροΐδη - γραφουσών» τό 1896, κατά τήν όποία ή Κ. Παρρέν, ή Σωτηρία Άλιμπέρτη, ή Εύγενία Ζωγράφου και άλλες συγγραφείς άνέλαβαν νά άνασκευάσουν τίς άντιφεμινιστικές θέσεις του Έμ. Ροΐδη.
6. Έκτός από τήν *Έφημερίδα τών Κυριών*, όλιγόζωα ύπήρξαν τά πρώτα γυναικεία περιοδικά, δηλαδή ή *Κυψέλη* (Κωνσταντινούπολις 1842) τής Εύφροσύνης Σαμαρτζίδου, ή *Θάλεια* (Άθήναι 1867) τής Πηνελόπης Λαζαρίδου, ή *Εύρυδίκη* (Κωνσταντινούπολις 1870-73) τής Αίμιλίας Κτενά-Λεοντιάδος.

ναικείου κόσμου», έβδομαδιαία έφημερίδα τής Έλένης Πουρνάρα (Ίανουάριος 1930 - Μάρτιος 1931).

“Αν ή συγγραφική δραστηριότητα και τό δικαίωμα στην παιδεία σέ μία πρώτη φάση, κι αν ή φιλανθρωπία και ή συμμετοχή στίς κρίσιμες έθνικές στιγμές στην άμέσως επόμενη ήταν οι κύριες προκλήσεις τών γυναικών άπέναντι στην εποχή τους, ή νέα τους πρόκληση είναι τώρα ή ρητή διεκδίκηση τής πολιτικής, του στόχου πού κρύβεται τελικά πίσω άπό κάθε γυναικείο άγώνα. Οι φεμινίστριες του Μεσοπολέμου δέν άναγορεύουν μόνο σέ κύριο αίτημά τους τήν κατάκτηση τών πολιτικών δικαιωμάτων, αλλά επιχειρούν νά άνιχνεύσουν και πώς άκριβώς μπορεί νά σχετίζεται ή άσκηση τής πολιτικής μέ τήν πλήρη κοινωνική ένταξη τών γυναικών. Στα κείμενα τής εποχής έμφανίζεται συχνά ή έννοια τής γυναικείας πολιτικής, όχι τόσο για νά όρίσει κάτι θετικά, όσο για νά άμφισβητήσει τήν κυρίαρχη άνδρική πολιτική πρακτική, νά άντιπαραθέσει τό άγνωστο στό γνωστό πού δοκιμάστηκε και άποδείχθηκε πρόξενος συμφορών και μόνον. “Όσο για τά θεωρούμενα ως έμφυτα γυναικεία χαρακτηριστικά, αυτά τή μία στιγμή θά χρησιμοποιηθούν χωρίς πρόβλημα (για παράδειγμα στην επιχειρηματολογία για τή δημοτική ψήφο), ένω τήν άλλη θά άναιρεθούν μέσω τής άναγωγής τους στους κοινωνικούς όρους πού τά διαμόρφωσαν (κοινωνικές συνθήκες πού όδηγούν τίς μητέρες στίς βρεφοκτονίες ή στην έγκατάλειψη τών παιδιών κτλ.).

Ρευστές και άδιαμόρφωτες στό ξεκίνημα τής περιόδου, περιορισμένες άριθμητικά, αλλά μέ άρκετή άκτινοβολία, οι τάσεις του μεσοπολεμικού γυναικείου κινήματος περιέχουν άπό τήν πρώτη στιγμή τίς διαφορές πού θά ύπονομεύσουν άργότερα τή συμπόρευσή τους και πού μολονότι ήταν σαφείς, θεωρήθηκαν στην άρχή δευτερεύουσες μπροστά στην προώθηση του κοινού άγώνα. Τίς διαφορές πού θά ένταθούν όταν οι προτεραιότητες θά είναι διαφορετικές και οι συμμαχίες θά έχουν άλλους στόχους...

Κύρια τάση του μεσοπολεμικού γυναικείου κινήματος, όχι τόσο εξαιτίας της μαχητικότητάς του, αλλά χάρη στις απόψεις που συνεπάγονταν ως αυτονόητη και τή μαχητικότητά του, υπήρξε ο Σύνδεσμος για τὰ Δικαιώματα τῆς Γυναίκας. Έκφραστής του ριζοσπαστισμού τῆς ἐποχῆς, σέ στενή σχέση μέ τὰ νέα ρεύματα και κυρίως μέ τό δημοτικισμό, ὁ Σύνδεσμος θά ἐπεξεργαστεῖ μέ τή μεγαλύτερη ἐμμονή, ἀλλά και μέ τή μεγαλύτερη εὐρύτητα, τό αἴτημα τῶν καιρῶν. Ἡ πολιτική δέν ἀποτελεῖ μία ἀπό τίς διεκδικήσεις του, ἔστω τήν πρωτεύουσα, ἀλλά τή συμπύκνωση ὄλων τῶν ἐπιμέρους διεκδικήσεών του. «Περιθωριακός» ὡς πρός τήν ἀδυναμία του νά μαζικοποιηθεῖ, ὡστόσο διόλου ἀμελητέος ὡς πρός τήν ἀκτινοβολία, τήν ποιότητα τῶν αἰτημάτων και τούς τρόπους προώθησής τους, ὁ Σύνδεσμος ἀποτελεῖ σαφή τομή μέ τίς προηγούμενες πραγματικότητες τοῦ κινήματος. Στά πρώτα κιόλας χρόνια τῆς δεκαετίας τοῦ '20, ἕνας μικρός πυρήνας γυναικῶν ἐπιχειρεῖ νά διευρύνει τούς ὀρίζοντες και νά δώσει καινούριο περιεχόμενο στό φεμινιστικό ἀγῶνα.⁷ Ψυχικός λυτρωμός, κατά τήν Αὔρα Θεοδωροπούλου,⁸ ἀνακατάταξη τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντα, κατά τή Μαρία Σβώλου,⁹ ὁ πατριωτισμός τοῦ φύλου μας, κατά τή Ρόζα Ἰμβριώτη,¹⁰ ἀπελευθέρωση τῶν γυναικείων δυνάμεων, κατά τόν Ἄλκη Θρύλο,¹¹ ὁ φεμινισμός ἀποκτᾶ μία διάσταση τρόπου ζωῆς και ἡ φεμινιστική διεκδίκηση μοιάζει πιά ἀναπότρεπτη, νομοτελειακή.

7. Πολλές ἀπό τίς προσπάθειες τῶν γυναικῶν τοῦ Συνδέσμου θά ἐνισχυθοῦν σοβαρά ἀπό τούς Δ. Γληνό, Ἄλ. Σβώλο και Κ. Τριανταφυλλόπουλο, οἱ ὁποῖοι θά συμμετάσχουν ἀργότερα και στό Συμβούλιο τοῦ Συνδέσμου.

8. Αὔρα Θεοδωροπούλου, «Τό φεμινιστικό κίνημα (γύρω ἀπό τό γυναικεῖο συνέδριο τοῦ Παρισιῶ)», *Ἀναγέννηση* Α/4 (1926), σ. 219.

9. Μαρία Σβώλου, *Ἡ θέση τοῦ φεμινισμοῦ στήν Ἑλλάδα*, Φεμινιστική Βιβλιοθήκη, Ἀθήνα Χ.Χ., σ. 6.

10. Ρόζα Ἰμβριώτη, «Γύρω ἀπό τήν ψήφο», *Ὁ Ἀγῶνας τῆς Γυναίκας* Α/1-2 (1923), σ. 10.

11. Ἄλκης Θρύλος, «Τό πρώτο θεμέλιο», *Ὁ Ἀγῶνας τῆς Γυναίκας* Α/5 (1923), σ. 1.

Ὁ Σύνδεσμος ιδρύεται στίς 16 Ἀπριλίου 1920 μέ πρωτοβουλία τῆς Αὔρας Θεοδωροπούλου καί τῆς Μαρίας Νεγροπόντη μετά ἀπό παρότρυνση τῆς Διεθνούς Ἑνώσης γιά τή Γυναικεΐα Ψῆφο, ἡ ὁποία τή χρονιά αὐτή πραγματοποίησε τό 8ο συνέδριό της στή Γενεύη. Στήν πρώτη ὀλιγομελή ομάδα τοῦ Συνδέσμου συμμετέχουν ἐπίσης ἡ Μαρία Σβώλου καί ἡ Ρόζα Ἰμβριώτη.¹² Ἀπό τήν πρώτη στιγμή τῆς δράσης του, τό νέο σωματεῖο θά ἐπιδιώξει «τό σπᾶσιμο τῶν ἀλυσίδων τῆς πρόληψης καί τῆς σεμνοτυφίας, τό χτύπημα τοῦ παρασιτισμοῦ καί τῆς γυναικείας μοιρολατρείας»¹³ καί θά προσπαθῆσει νά πείσει ἄνδρες καί γυναῖκες ὅτι σήμανε ἐπιτέλους ἡ ὥρα γιά νά ἀναγνωριστεῖ τό ἀνθρωπιστικό περιεχόμενο τοῦ φεμινιστικοῦ ἀγώνα. Μέσα ἀπό μιά δράση πού παρουσιάζει ἀξιοσημείωτη εὐρύτητα, οἱ γυναῖκες τοῦ Συνδέσμου θά ἐπεξεργαστοῦν προσεκτικά τά αἰτήματά τους καί θά κάνουν τά πάντα γιά νά τοὺς δώσουν τή μεγαλύτερη δυνατή προβολή.¹⁴

Ποικίλα εἶναι τά μέσα στά ὁποῖα θά καταφύγουν οἱ ριζοσπάστριες τοῦ Συνδέσμου γιά νά ἐκλαϊκεύσουν τίς διεκδικήσεις τους: Θεωρητικά καί προπαγανδιστικά κείμενα, τά ὁποῖα δημοσιεύονται

-
12. Τό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ Συνδέσμου ἀποτελεῖται τό 1923 ἀπό τίς: Αὔρα Θεοδωροπούλου (Πρόεδρο), Ἄννα Παπαδημητρίου (Ἀντιπρόεδρο), Ἑλένη Πολιτάκη (Ἀντιπρόεδρο), Μαρία Δεσύπρη (Σβώλου) (Γενική Γραμματέα), Ἀμαλία Ψάλτη (Ταμία), Ἑλένη Κορύλλου (Ἄλλη Θρύλο) (Εἰδική Γραμματέα), Ρόζα Ἰμβριώτη, Ἀλεξάνδρα Ἰωαννίδου, Καίτη Κατσογιάννη, Μαρριάνθη Μαντσούκη, Εὐχαρι Πετρίδου καί Ἄννα Σταματελλάτου.
  13. Ὀλγα Οἰκονόμου, «Ἑλληνίδες δασκάλες», *Ὁ Ἀγώνας τῆς Γυναίκας* A/3 (1923), σ. 8.
  14. Μικρός ὑπῆρξε ὁ ἀριθμός τῶν μελῶν τοῦ Συνδέσμου σέ ὅλο τό διάστημα πού ἐξετάζουμε. Περιορισμένη καί ἡ κυκλοφορία τοῦ *Ἀγώνα τῆς Γυναίκας*. Σύμφωνα μέ ὑπολογισμούς τῆς Δήμητρας Σαμίου, οἱ συνδρομητές τοῦ περιοδικοῦ ἦταν 213 τό 1924 καί 246 τό 1925. Ἡ κυκλοφορία τοῦ περιοδικοῦ παρουσίασε ἄνοδο ἀπό τό 1924 ὡς τό 1930 καί ἄρχισε νά πέφτει ἀπό τό 1931. Βλ. Dimitra Samiou, *La Lutte de la Femme (1923-1936): Aspects d' idéologie et de forme dans un bulletin féministe grec*, Mémoire de Maîtrise (ἀδημοσίευτη ἐργασία), Παρίσι 1983, σ. 48-50.

στή σειρά Φεμινιστική Βιβλιοθήκη¹⁵ και στον *Άγωνα τῆς Γυναίκας*, ἄρθρα στον ἡμερήσιο τύπο, διαλέξεις, ἴδρυση ἐπαγγελματικῶν σχολῶν, σύσταση εἰδικῶν κατὰ θέματα ἐπιτροπῶν, διαβήματα, ὑπομνήματα, νομοσχέδια, δημόσιες συγκεντρώσεις.

Ἐχοντας κύριο στόχο τους τὴν ἀπόκτηση τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, οἱ γυναῖκες τοῦ Συνδέσμου θὰ ἀσχοληθοῦν ἐξίσου ἐντατικὰ μὲ θέματα ὅπως ἡ ἐργασία, ἡ ἐκπαίδευση καὶ τὸ Οἰκογενειακὸ Δίκαιο. Ἀλλὰ καὶ ζητήματα ὅπως ἡ προστασία τῆς μητρότητας καὶ τῶν ἐξώγαμων παιδιῶν, ἡ ἀποκατάσταση τῶν προσφύγων ἢ ἡ κατάργηση τοῦ κρατικοῦ διακανονισμοῦ τῆς πορνείας δὲν θὰ τίς ἀφήσουν καθόλου ἀδιάφορες. Ἡ Ἀνωτέρα Γυναικεία Σχολή (1921), τὸ ὄρφανοτροφεῖο «Ἐθνικὴ Στέγη» (1922), ὁ Σύλλογος προστασίας κρατουμένων γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων (1925),¹⁶ ὁ Σύλλογος ἐναντίον τῆς σωματεμπορίας (1925),¹⁷ ἡ Ἑσπερινὴ Σχολὴ Γυναικῶν Ὑπαλλήλων (1925), ἡ Σχολὴ κατασκευῆς παιγνιδίων καὶ ἐφηρμοσμένης διακοσμητικῆς (1929), εἶναι ὀρισμένες μόνον ἀπὸ τίς πρωτοβουλίες τοῦ Συνδέσμου κατὰ τὰ χρόνια τοῦ Μεσοπολέμου, δίνουν ὅμως μία εἰκόνα γιὰ τὴ δράση του. Ἐξίσου σημαντικὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ διεθνὴς δραστηριότητα τοῦ σωματείου. Ἀναφέρουμε ἐδῶ τὴν ἴδρυση τῆς «Μικρῆς Ἀντάντ τῶν Γυναικῶν» σὲ συνεργασία μὲ ἀντίστοιχες ὀργανώσεις ἀπὸ τὴ Ρουμανία, τὴ Γιουγκοσλαβία, τὴν Τσεχοσλοβακία καὶ τὴν Πολωνία, καθὼς καὶ τὴν ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ ἐκπροσώπων τοῦ Συνδέσμου στὰ συνέδρια τῆς Διεθνοῦς Ἐνωσης γιὰ τὴ Γυναικεία Ψῆφο.¹⁸

15. Στὴ σειρά Φεμινιστικὴ Βιβλιοθήκη ἐκδόθηκαν κείμενα τῆς Αὔρας Θεοδωροπούλου, τῆς Μαρίας Σβώλου, τῆς Ρόζας Ἰμβριώτη, τῆς Ἄνας Παπαδημητρίου καὶ τῆς Ἀγγελικῆς Παναγιωτάτου.

16, 17. Σὲ συνεργασία μὲ τὸ Ἐθνικὸ Συμβούλιο.

18. Ἡ ἴδρυση τῆς Μικρῆς Ἀντάντ Γυναικῶν τὸ 1923 προκάλεσε τὴν πρώτη σύγκρουση Συνδέσμου καὶ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου. Τὸ Α' Συνέδριό τῆς Μ.Α.Γ. πραγματοποιήθηκε στὸ Βουκουρέστι τὸ 1923, τὸ Β' στὸ Βελιγράδι τὸ 1924, τὸ Γ' στὴν Ἀθήνα τὸ 1925, τὸ Δ' στὴν Πράγα τὸ 1927 καὶ τὸ Ε' στὴ Βαρσοβία τὸ 1929.

Παρά τίς αντίθετες προθέσεις του, περιορισμένη υπήρξε η διάδοση των ιδεών του Συνδέσμου έξω από τήν Ἀθήνα καί τόν Πειραιά. Ἐκτός ἀπό τήν συγχυριακή της ἀφύπνιση τήν ἐποχή τῆς πρώτης ἐγγραφῆς τῶν γυναικῶν στούς ἐκλογικούς καταλόγους, ἡ ἐπαρχία θά παραμείνει ὅλο αὐτό τό διάστημα βουβή στίς ἐκκλήσεις τοῦ Συνδέσμου. Ἐχοντας ἐκ τῶν πραγμάτων ἕνα χαρακτήρα λιγότερο ριζοσπαστικό, τά ἐπαρχιακά σωματεία θά ἀναπτύξουν στενότερες σχέσεις μέ τό Ἐθνικό Συμβούλιο καί τό Λύκειο τῶν Ἑλληνίδων.

Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ἡ Θεσσαλονίκη, ὅπου τόν Ἰούλιο τοῦ 1928 ἰδρύεται ἡ Φεμινιστική Ἐνωση Μακεδονίας-Θράκης μέ πρόεδρο τήν Ἐλένη Παγκάλου καί γενική γραμματέα τήν Ἐλπίδα Ἀντωνιάδου. Τό πρόγραμμα τοῦ νέου αὐτοῦ σωματείου εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπό τό πρόγραμμα τοῦ Συνδέσμου, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ κατά κάποιον τρόπο τό πρότυπό του. Δύο χρόνια ἀργότερα, ἡ Φεμινιστική Ἐνωση θά ἀποκτήσει τό ἔντυπο ὄργανό της, τή δεκαπενθήμερη *Φεμινιστική*, πού κυκλοφορεῖ τόν Ἰανουάριο τοῦ 1930. Προηγουμένως εἶχε ἐκδοθεῖ στή Θεσσαλονίκη ἡ *Ἐφημερίς τῶν Γυναικῶν* μέ τόν εὐγλωττο ὑπότιτλο «Ἐβδομαδιαία ἐφημερίς συντηρητικῶν ἀρχῶν» καί υπεύθυνη τή Μερόπη Βασιλικού. Τόσο τό ριζοσπαστικό περιοδικό ὅσο καί ἡ συντηρητική ἐφημερίδα θά ἀποδειχθοῦν ιδιαίτερα βραχύβια.¹⁹ Μέσα σ' ἕνα κλίμα ἀρκετά ἐχθρικό καί ταλαιπωρημένη ἀπό πολύ σοβαρά ἐσωτερικά προβλήματα, ἡ Φεμινιστική Ἐνωση Μακεδονίας-Θράκης θά συγχωνευτεῖ τό 1933 μέ τό τμήμα τοῦ Συνδέσμου στή Θεσσαλονίκη.²⁰

Μέ ἔντονες τίς ἐπιδράσεις τοῦ παρελθόντος, ἀλλά ὄχι καί ἀδιάφορο

19. Σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα πού διαθέτουμε, ἡ *Ἐφημερίς τῶν Γυναικῶν* κυκλοφορεῖ ἀπό τίς 17 Νοεμβρίου ὡς τίς 15 Δεκεμβρίου τοῦ 1929 καί ἡ *Φεμινιστική* ἀπό τίς 15 Ἰανουαρίου ὡς τήν 1η Μαΐου τοῦ 1930.

20. Μέ πρόεδρο τήν Ἐλένη Καραϊωσηφίδου καί ταμία τήν Εἰρήνη Ζωγράφου.

στά κελεύσματα τών καιρών, τό 'Εθνικό Συμβούλιο τών 'Ελληνίδων πού ιδρύεται (γιά τήν άκρίβεια άνασυστήνεται) τόν Αύγουστο του 1919 ώς έλληνικό τμήμα του Διεθνούς Συμβουλίου, θά προσπαθήσει επί πολλά χρόνια νά συνενώσει και νά συνθέσει τίς συχνά άντιθετικές άπόψεις τών σωματείων-μελών του. «Μωσαικό» οργανώσεων, έχει θεωρητικά όμοσπονδιακό χαρακτήρα, ή κύρια ώστόσο δραστηριότητα του είναι δράση πρωτοβάθμιου σωματείου πού λειτουργεί μέ τή βοήθεια εξειδικευμένων τμημάτων (νομοθετικό, εκπαιδευτικό, υγείνης, ψήφου κτλ.).²¹

Εικόνα πιστή του 'Εθνικού Συμβουλίου, ή μηνιαία 'Ελληνίς ξεκινά μέ μιá σχεδόν ουδέτερη παράθεση τών άπόψεων, επιδιώκει τήν άντικειμενική παρουσίαση τών σωματείων-μελών και φιλοξενεί όλες τίς τάσεις.²² Τήν έποχή αυτή τό 'Εθνικό Συμβούλιο «άποβλέπει εις τήν συμπαθή σύμπραξιν όλων τών Γυναικείων Δυνάμεων, άνεξαρτήτως τής ιδιωτικής ιδεολογίας έκάστου Μέλους, τό όποιον κρατεί άκεραίαν τήν άυτονομίαν του» και ή 'Ελληνίς ύπόσχεται ότι «θά κατοπτρίζη όλην τήν γυναικείαν κίνησιν και θά καταστή τό έντευκτήριον τών σκέψεων τών άπανταχού 'Ελληνίδων».²³

Δέν θά περάσει πολύς καιρός και οι συντηρητικές θέσεις του 'Εθνικού Συμβουλίου στά ζητήματα τής ψήφου και τής έργασίας, στά δύο δηλαδή σημαντικότερα θέματα γιά τίς φεμινίστριες του Μεσοπο-

21. 'Ο αριθμός τών σωματείων-μελών του 'Εθνικού Συμβουλίου κυμαίνεται κατά περιόδους από σαράντα ώς έβδομήντα πέντε.

22. 'Ως Συντακτική 'Επιτροπή τής 'Ελληνίδος αναφέρονται στό πρώτο τεύχος (Μάρτιος 1921) οι Ειρήνη Φωτιάδου, Λουκία Ζαΐμη, 'Εδλα Νάζου, 'Ασπασία Μαυρομιχάλη, Ρ. Κορομηλά, Π. Χονδροδήμου, 'Ελλη 'Αποστολίδου. Τήν ίδια έποχή, πρόεδρος του 'Εθνικού Συμβουλίου είναι ή Αικατερίνη Πασπάτη, αντιπρόεδρος ή Λουκία Ζαΐμη, σύμβουλοι οι 'Εδλα Νάζου, Ραλλού Γεωργαντά, 'Αννα Παπαδημητρίου, γενική γραμματεύς ή 'Ελένη 'Αντωνοπούλου, ταμίας ή Ρ. Κορομηλά, ειδική γραμματεύς ή Μελ. Χρυσοβελώνη και άρχαιοφύλαξ ή Χαρίκλεια Δραγούμη.

23. Ε.[ιρήνη] Φ.[ωτιάδου], «Τό 'Εθνικόν Συμβούλιον τών 'Ελληνίδων γυναικίων», 'Ελληνίς Α/1 (1921), σ. 5 και 32.

λέμου, θά προκαλέσουν τή σύγκρουσή του μέ τή ριζοσπαστική μερίδα του κινήματος. Οί διακηρύξεις ώστόσο του Έθνικου Συμβουλίου γιά τήν ανάγκη «συνασπισμού τών γυναικών», καθώς καί ή έπιθυμία του Συνδέσμου γιά ένιαία δράση τών γυναικείων σωματείων, θά διευκολύνουν τή συνεργασία τους σέ πολλά έπιμέρους ζητήματα (προστάσια μητρότητας, αναζήτηση πατρότητας, κατάργηση του κρατικού διακανονισμού τής πορνείας, παιδικά δικαστήρια, ψήφος κτλ.).

«Τό πρόγραμμά μας παραμένει τό αυτό», τονίζει ή σύνταξη τής Έλληνίδος τό 1925. Καί διευκρινίζει: «Χωρίς νά προσκολλάται είς τόν συντηρητισμόν, προσδέχεται μέ στοργήν όλας τάς προηγμένας έθνικάς απόψεις πού ένδιαφέρουν τήν έλληνίδα Γυναίκα. Άγωνίζεται νά προαγάγη αύτήν πρός τάς πολιτισμένας άντιλήψεις τής ζωής, όσας ήμπορούν νά άνεχθοούν καί νά δεχθοούν βαθμιαίως αί τοπικάί μας συνθήκαι, θεωρητικώς άποδεχομένη όλόκληρον τό πρόγραμμα τών γυναικείων αίτημάτων, πρακτικώς όμως ζητούσα τήν έφαρμογήν τών αίτημάτων αύτών έξελικτικώς. Κεκρηυγμένη ύπέρ τής ένιαίας γυναικείας δράσεως, ύπέρ του άναγκαίου δηλαδή συνασπισμού επί του παρόντος τών έλληνίδων γυναικών είς ένα σώμα από κοινού σκεπτόμενον καί ένεργούν χάριν τών γενικωτέρων συμφερόντων τής Γυναικός, έπιζητεί τόν συνασπισμόν τουτον διά τής ένώσεως όλων τών γυναικείων σωματείων είς τήν Όμοσπονδίαν του Έθνικου Συμβουλίου Έλληνίδων, τάς γενικάς αποφάσεις του όποίου λαμβάνει πάντοτε ή όλομέλειά του, άποτελουμένη από τάς έν Αθήναις άντιπροσώπους τών Σωματείων Μελών αύτου».²⁴

Τά σπέρματα τής ρήξης είναι ήδη όρατά. Η σύγκρουση γύρω από τό ζήτημα τής ψήφου, καθόλου άνεξάρτητη από τίς γενικότερες

24. Η Σύνταξις, «Πρός τό 1925», Έλληνίς F/1 (1925), σ. 1.

πολιτικές εξελίξεις της εποχής, κορυφώνεται τό 1934, όποτε ό Σύνδεσμος άποχωρεί καί τυπικά άπό τήν όμοσπονδία. Τό Έθνικό Συμβούλιο έχει πιά έγκαταλείψει τίς διακηρύξεις του καί έχει μετατραπεί σέ όργάνωση πού προπαγανδίζει τίς άμιγώς συντηρητικές φεμινιστικές θέσεις. Η στάση του αύτή πού θά τό άποδυναμώσει άπό τά δυναμικότερά του στελέχη (Άθηνά Γαϊτάνου-Γ'ιαννιού, Άγνή Ρουσοπούλου-Στουδίτου, Έλένη Ρουσοπούλου), θά του έπιτρέψει νά έπιβιώσει ώς τόν πόλεμο, αλλά θά τό όδηγήσει σταδιακά στήν αύτοκατάργησή του. Η νέα πραγματικότητα θά έπισφραγιστεί μέ τή «λόγω άνωτέρας βίας» άπόσπασή του άπό τό Διεθνές Συμβούλιο (Μάρτιος 1940) καί λίγο άργότερα μέ τήν άνακήρυξη του σέ φιλανθρωπικό σωματείο.²⁵

Άντίθετα μέ τό Έθνικό Συμβούλιο, ό Σύνδεσμος ύπήρξε ένα άπό τά πρώτα θύματα της μεταξικής δικτατορίας:

«Τήν έπομένη της 4ης Αύγούστου 1936, ό Σύνδεσμος για τά δικαιώματα της γυναίκας διαλύθηκε μέ άπόφαση της Άστυνομίας», θυμάται μετά άπό πολλά χρόνια ή Άγνή Ρουσοπούλου. «Τά Γραφεία του κλειδώθηκαν καί κατασχέθηκε τό άρχείο του, καθώς καί όλοι οί πολύτιμοι παλιοί τόμοι του Άγώνα της Γυναίκας. Ήταν τό βράδυ της 5ης Αύγούστου 1936. Είχα περάσει άπό τά γραφεία στην όδό Σταδίου 29, καί έμαθα άπό τόν θυρωρό τά νέα. Μου είπε νά πάω στό Ζαχαροπλαστείο Λουμπιέ στην όδό Σταδίου καί Έδουάρδου Λώ, όπου μέ περίμενε ή Αΰρα Θεοδωροπούλου. Προσπαθήσαμε, μέ περισσή άφέλεια, νά

25. «Κατ' άπόφαση του ύπουργείου Έθνικής Προνοίας, τό ΕΣΕ άνεκηρύχθη σωματεϊον φιλανθρωπικόν. Συμφώνως μέ τό άρθρον 7, παράγραφος 2 του νόμου περί φιλανθρωπικών σωματείων, κατά τό όποϊον τό 1/3 των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου των φιλανθρωπικών σωματείων διορίζεται ύπό του ύπουργείου Έθνικής Προνοίας, διορίσθησαν μέλη του ΕΣΕ ή κα Ζωή Φράγκου, ή δίς Δ. Σπηλιωτάκη, αί κυρίαί Γιανετάκη, Σ. Γκίνη καί Ε. Γουλιμή». Βλ. *Ελληνίς* K/11 (1940), σ. 243.

διαμαρτυρηθούμε στη διεύθυνση της 'Αστυνομίας. Ήταν άδικος ό κόπος μας. 'Ο Σύνδεσμος διαλύθηκε». ²⁶

Στά χρόνια του Μεσοπολέμου θά επιβιώσει τό Λύκειο τών 'Ελληνίδων, τό σωματείο πού ιδρύθηκε από τήν Καλλιρρόη Παρρέν τό 1911 μέ στόχο τήν καταπολέμηση τής ξενομανίας, τήν ανάδειξη του έλληνικού πολιτισμού καί τή διάσωση τών γνήσιων έλληνικών ήθών καί έθίμων.

«Τά Λύκεια περιλαμβάνουν όλους περίπου τούς κύκλους τής γυναικείας ανάπτυξεως, τής γυναικείας δράσεως, τής γυναικείας επιδόσεως», αναφέρει ή λογοδοσία του Λυκείου για τόν πρώτο χρόνο τής δράσης του. Καί διευκρινίζει: «'Αν καί έξέρχονται τών όρίων τής φιλανθρωπίας υπό τήν στενήν έννοιαν τής λέξεως, είναι κέντρα φιλαλληλίας, ή όποία αποτελεί τό κορύφωμα τής φιλανθρωπίας, έπεκτεινόμενον καί εις τήν πνευματικήν καί εις τήν ψυχικήν καί εις τήν καλλιτεχνικήν διαμόρφωσιν τών κοινωνιών... Τό Λύκειόν μας πιστόν εις τό πνεύμα αυτό του προγράμματός του, κατά μέν τό πρώτον έτος τής δράσεώς του έθεσε τάς βάσεις τής αρχής αυτής, διά τής αναγεννήσεως πρωτίστως τής γησιίας έλληνικής ψυχής μετά τών ήθών καί έθίμων της καί διά τής διαμορφώσεως τών λαϊκών τάξεων διά τής ύγιεινής υπό τάς ποικιλίας αυτής εκδηλώσεις». ²⁷

-
26. 'Από όμιλία τής 'Αγνης Ρουσοπούλου τό 1964 πού περιλαμβάνεται στον τόμο *'Αγνή Ρουσοπούλου 1901-1977* (έπιμελητής 'Αγαμέμνων Φαράκος), 'Αθήνα 1980, σ. 162.
27. «Λογοδοσία του Λυκείου τών 'Ελληνίδων 1912», σ. 3-4 στό *Λογοδοσία Λυκείου 'Ελληνίδων 1911-1926*.

Μέλος του Διεθνούς Συνδέσμου Λυκείων που ίδρυε στο Λονδίνο, το Λύκειο των Έλληνίδων θα λειτουργήσει με τμήματα κατά τομείς ενδιαφερόντων, θα προκαλέσει την ίδρυση αρκετών έπαρχιακών παραρτημάτων, θα κινητοποιήσει μεγάλο αριθμό γυναικών, δεν θα κατορθώσει ωστόσο ούτε στιγμή να ξεπεράσει την ιδεολογικοπολιτική άγκυλωση που του επέβαλαν οι αρχικοί «έθνικοί» του στόχοι και οι περί «ανάγκης αναγεννήσεως της ελληνικής φυχής» πεποιθήσεις του.²⁸

Ψυχή του Λυκείου και πρόεδρος του ελληνικού τμήματος του Διεθνούς Συνδέσμου «Ειρήνη και Έλευθερία», η Καλλιρρόη Παρρέν θα προσκολληθεί την εποχή αυτή στο συντηρητισμό, θα έμμεινε σε θέσεις και πρακτικές της πρώτης περιόδου του κινήματος και θα θεωρηθεί τελικά ή κατεξοχήν εκπρόσωπος του «καλώς έννοουμένου φεμινισμού», αυτού που ξέρει να αποφεύγει τις «ακρότητες» και τούς «έξωφρενισμούς» των ριζοσπαστριών.²⁹

Έτσι το Λύκειο, παρά την ευρύτητα που μαρτυρούν τα διάφορα τμήματά του, παρά το γεγονός ότι στα μέλη του περιλαμβάνονται όρισμένα δραστήρια γυναικεία όνόματα, που θα αναδειχθούν αργότερα σε άλλα σωματεία, θα άγχιστρωθεί κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου στις αρχικές «έθνικές» του θέσεις και θα έγκαταλείψει σταδιακά το διεκδικητικό του χαρακτήρα που ήταν ακόμη αρκετά ζωντανός

28. Σύμφωνα με κατοπινότερη αφήγηση της Κ. Παρρέν, το Λύκειο ξεκίνησε τον Μάρτιο του 1911 μετά από σχετική πρότασή της σε 7-8 στενές της φίλες. Όπως προκύπτει από τις έτήσιες λογοδοσίες του σωματείου, το 1911 τα μέλη του άνέρχονταν σε 150, το 1921 σε 317 και το 1926 σε 506. Παραρτήματα διέθετε το Λύκειο στη Σύρο, τα Χανιά, το Βόλο, τη Σάμο, τα Ίωάννινα, τη Θεσσαλονίκη, τη Ρόδο και άλλες πόλεις.

29. Για τη δράση της Κ. Παρρέν τα μεσοπολεμικά χρόνια βλ. και Σουλτάνας Ι. Μιχαλιάδου, *Η Κ. Παρρέν, Σάμος 1940 και Είκοσιπενταετηρίς του Λυκείου των Έλληνίδων (1911-1936) — Πεντηκονταετηρίς της δράσεως της ιδρυτριάς και Προέδρου αυτού Καλλιρρόης Παρρέν (1886-1936)*, άναμνηστικό τεύχος που κυκλοφόρησε στην Αθήνα το 1936.

κατά τή διεξαγωγή του Γυναικείου Συνεδρίου του 1921.³⁰ Αποτελώντας μαζί με τά έπαρχιακά του παραρτήματα όμοσπονδία σωματείων, τό Λύκειο θά άποφύγει κάθε ούσιαστική συνεργασία με τίς άλλες γυναικείες όργανώσεις τής έποχής και θά αναλωθει στην προετοιμασία τής έτήσιας «Μεγάλης Έορτής του Σταδίου» πού, χωρίς νά είναι ή μοναδική του δραστηριότητα, παραμένει έπί χρόνια τό κύριο μέλημά του.³¹ Είναι χαρακτηριστικό ότι τό *Δελτίον του Λυκείου των Έλληνίδων*, τό πρώτο τεύχος του όποιου κυκλοφορεί τόν Άπρίλιο του 1920, θά έχδίδεται άργότερα κάθε χρόνο μετά τό τέλος τής γιορτής.

Έκτός από τίς βασικές γυναικείες όργανώσεις στην περίοδο πού έξετάζουμε θά δημιουργηθούν και άλλα σωματεία με προσανατολισμό φιλανθρωπικό ή επαγγελματικό. Τά σωματεία αυτά συνεργάζονταν συστηματικά με τό Σύνδεσμο και τό Έθνικό Συμβούλιο, υίοθετούσαν σέ μεγάλο βαθμό τίς θέσεις των δύο κύριων όργανώσεων και έπεξεργάζονταν μαζί με αυτές προτάσεις και ύπομνήματα. Αναφέρουμε έδω ένδεικτικά τό Σύνδεσμο Έλληνίδων Φοιτητριών, τό Σύνδεσμο Διδασκαλισσών Πειραιώς, τόν Παμμικρασιατικό Σύλλογο Γυναικών, τό Σύνδεσμο Έλληνίδων Έπιστημόνων, τό Σύλλογο των παρά τη Έθνική Τραπέζη Έργαζομένων Γυναικών και τό Διεθνή Σύνδεσμο Γυναικών.

30. Η πιό τεκμηριωμένη αντίδραση στό άμφιλεγόμενο αυτό συνέδριο είναι τής Άθηνάς Γαϊτάνου-Γιαννιού και θά δημοσιευτεί σέ συνέχειες στην *Έλληνίδα*.

31. Η έορταστική αναπαράσταση περιόδων τής έλληνικής ιστορίας στό Στάδιο θά προκαλέσει τήν όργή των σοσιαλιστριών. Βλ. *Σοσιαλιστική Ζωή* Α/8 (1929), σ.

Οί σοσιαλίστριες καί οί κομμουνίστριες πού τά χρόνια του Μεσοπολέμου θά επιχειρήσουν νά συνδέσουν άμεσα τόν γυναικειό μέ τόν κοινωνικό άγώνα, δέν άποτελοϋν πραγματικές τάσεις του γυναικειού κινήματος τής εποχής, συντελοϋν ώστόσο στή δημιουργία ρευμάτων μέ ιδιαίτερη ιδεολογική βαρύτητα. Περιθωριακά κατά τή δεκαετία του '20, τά ρεύματα αυτά θά θέσουν ένα πρόβλημα πού θά γίνει κεντρικό τήν επόμενη είκοσαετία, όχι τόσο ως θεωρητική άναζήτηση, αλλά ως βίωμα των φεμινιστριών: Τό πρόβλημα τής εξάρτησης των γυναικών από πολιτικούς σχηματισμούς πού επαγγέλλονται τήν κοινωνική άλλαγή.

Άποτέλεσμα των έντονων σοσιαλιστικών ζυμώσεων τής δεκαετίας 1910-1920, αλλά καί σέ μεγάλο βαθμό προσωπικό δημιούργημα τής Άθηνās Γαϊτάνου-Γιαννιού, ό Σοσιαλιστικός Όμιλος Γυναικών εμφανίζεται γιά πρώτη φορά τόν Οκτώβριο του 1919 ως πόλος συσπείρωσης σοσιαλιστριών καί «κομματική σχολή» γιά τίς γυναίκες - μέλη του Σοσιαλιστικού Κόμματος Έλλάδος.³² Τό πρόγραμμα των σοσιαλιστριών μέ υπότιτλο «Ζητούμε δικαιώματα οικονομικά, άστικά καί πολιτικά», περιλαμβάνει τρία κεφάλαια: Ένα γιά τή γυναίκα (πολιτικός γάμος, ίσα δικαιώματα πατέρα καί μητέρας άπάνω στά παιδιά, συμμετοχή των γυναικών στά οικογενειακά συμβούλια, κατάργηση τής διπλής ήθικης, δωρεάν δημοτικά μαιευτήρια, δικαίωμα άμβλώσεως, προστασία έργαζόμενης, όκτάωρη έργασία, δικαίωμα τής γυναίκας νά διατηρεί τήν ίθαγένειά της, νά συνεταιρίζεται, νά παρίσταται ως μάρτυρας σέ πράξεις άστικού δικαίου, νά συμμετέχει σέ έργατικά δικαστήρια, σέ όρκωτά δικαστήρια, νά μπει στό δικαστικό κλάδο), ένα γιά τό παιδί (άπόλυτο σεβασμό πρós τό παιδί, έννεατάξιο

32. Πρόκειται γιά τήν ολιγάριθμη ομάδα του Νίκου Γιαννιού πού από τό 1923 ως τό 1931 άποτελεί τό ελληνικό τμήμα τής μεσοπολεμικής Σοσιαλιστικής καί Έργατικής Διεθνούς. Βλ. πρόχειρα Στρατή Σωμερίτη, *Η μεγάλη καμπή (Μαρτυρίες - Αναμνήσεις 1924-1974)*, Μέρος πρώτο: Άπό τή Δημοκρατία στό φασισμό, 1924-1941, Άθήνα 1975, σ. 70.

ύποχρεωτικό σχολείο, δωρεάν εκπαίδευση, ειδικά σχολεία για τὰ προβληματικά παιδιά, απαγόρευση τῆς ἀνθυγιεινῆς ἐργασίας, ἀναζήτηση τῆς πατρότητας, παιδικά ἰατρεία, συσσίτια, δικαστήρια, ἀπαγόρευση τῶν πολεμικῶν παιχνιδιῶν), καί ἕνα τελευταῖο κεφάλαιο γιά τό λαό γενικά (δημοτικά λουτρά, λαϊκά πλυντήρια, λαϊκά ὑγιεινά σπίτια, ὑγιεινά σχολικά χτίρια, ὀργανωμένες λαϊκές ἀγορές, δημόσια περίθαλψη φτωχῶν, δωρεάν θεραπεία ἀφροδισίων καί φθίσης, συντάξεις στίς πολύτεχνες χῆρες καί τὰ ὄρφανά ἀπό ἐργατικά δυστυχήματα).³³

Μετά ἀπό μερικές ἀσθενικές ἐμφανίσεις τό 1919 καί τό 1920 (ὑπόμνημα στή Βουλὴ γιά τὴν ἰσοπολιτεία τῶν δύο φύλων, διοργάνωση δημόσιων ὀμιλιῶν, διαμαρτυρία γιά τὴν ἀκρίβεια τῆς ζωῆς), ὁ Σοσιαλιστικός Ὅμιλος Γυναικῶν θά σιωπήσει μέχρι τό 1925, ἀκολουθώντας τὴν ἐπιλογή τῆς ὀμάδας Γιαννιοῦ πού συνοψίζοταν στὴν ὑποστήριξη τῆς νεαρῆς Δημοκρατίας. Τό 1928, ἡ σύγκληση τοῦ Α' Ἐνωτικῆς Πανελλαδικῆς Σοσιαλιστικῆς Συνεδρίου στὴν Ἀθήνα προσφέρει στίς γυναῖκες τοῦ Σοσιαλιστικῆς Ὀμίλου τὴν εὐκαιρία νά ἐπεξεργαστοῦν τό «πρόγραμμα τῆς μέλλουσας Ὀμοσπονδίας τῶν Σοσιαλιστικῶν Ὀμίλων Γυναικῶν». Τὸν Ὀκτώβριο τῆς ἴδιας χρονιᾶς θά κυκλοφορήσει ἡ *Σοσιαλιστικὴ Ζωή*, εἰκόνα τῆς προσπάθειας γιά ἕνα σοσιαλιστικό φεμινισμό μέ τὰ δύο συνθετικά του σέ τέλεια ἀρμονία: Τό μηνιαῖο περιοδικό χωρίζεται στή μέση —τό πρῶτο μισό «ἀνδρικό» καί τό δεύτερο «γυναικεῖο»— μέ διαφορετικὴ συντακτικὴ ὀμάδα καί ξεχωριστό περιεχόμενο.³⁴

Ὁ Σοσιαλιστικός Ὅμιλος Γυναικῶν θά συνεργαστεῖ μέ τὰ γυναικεῖα σωματεῖα τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καί θά συγκροστεῖ βίαια μαζί

33. *Σοσιαλιστικὴ Ζωή* A/1 (1928), σ. 12 καί A/3 (1928), σ. 41-2. Ἐπισημαίνουμε ὅτι τό πρόγραμμα τῶν σοσιαλιστριῶν εἶναι τό μόνο πού ἀναφέρεται στό πρόβλημα τῶν ἀμβλώσεων.

34. Ἐκτός ἀπό τὴν Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου-Γιαννιοῦ, ἀπὸ τό 1928 ὡς τό 1935 στὴ συντάξη τῆς γυναικεῖας *Σοσιαλιστικῆς Ζωῆς* συμμετέχουν κατὰ διαστήματα οἱ Μαρίκα Μπότση, Ν. Χριστοδουλοπούλου καί Αἰμιλία Φοντάνα.

τους. Έχοντας δεδομένη τήν «καθαρότητα» τής γραμμής του και φροντίζοντας νά έναρμονίζεται πάντοτε μέ τίς αποφάσεις τών Διεθνών Διασκέψεων τών Σοσιαλιστριών, ό Σοσιαλιστικός Όμιλος θά άποδυθεί σ' ένα διμέτωπο ιδεολογικό άγώνα κατά τής «άστικής» και κατά τής κομμουνιστικής τάσης του γυναικείου κινήματος. Κύριος πάντως στόχος του είναι ό «άστικός» φεμινισμός πού προσπαθεί νά κατακτήσει τά δικαιώματά του «παρακαλώντας τούς άνδρες».

Παγιδευμένος ανάμεσα στην άπόρριψη τών άστών φεμινιστριών πού «μετατρέπουν τή γυναίκα σέ όργανο τής άνδρικής φιλανθρωπίας», πού για λόγους ταξικών συμφερόντων άντιτίθεται στή νομοθετική προστασία τής γυναικείας έργασίας, πού διεκδικούν τήν ψήφο μόνο για τόν έαυτό τους και στην ταχτική του πού του έπέβαλλε τή συνεργασία μέ αυτές άκριβώς τίς γυναίκες, ό σοσιαλιστικός φεμινισμός θά περιπέσει σέ άπανωτές άντιφάσεις, θά προσκρούσει σέ άλλε-πάλληλα άδιέξοδα.

«Είναι καιρός πιά νά μή συγχέονται οί δύο ιδεολογίες», τονίζει ή *Σοσιαλιστική Ζωή* τόν Νοέμβριο του 1928. «Ή μία πού έχει ως βάση της τήν πάλη τών τάξεων και ή άλλη τή συμφιλίωση τους μέσα στό άστικό καθεστώς. Άρα και τή συμφιλίωση τών δύο φύλων άπό σήμερα, προτού ρυθμιστούν μέ τό σοσιαλισμό οί οικονομικές συνθήκες τών κοινωνιών. Λόγοι ταχτικής αναγκάζουν τό σοσιαλιστικό φεμινισμό νά συνεργάζεται μέ τόν άστικό ένάντια στην όπισθοδρομική μεγαλοαστή γυναίκα. Κι ό λόγος αυτός είναι άρχετός βέβαια για νά συμπολεμούμε σέ ώρισμένα ζητήματα και ίσαμε ένα σημείο».³⁵

Μέτρο τής αντιφατικότητας τών σοσιαλιστριών άποτελεί και τό γεγονός ότι ή Άθηνά Γαϊτάνου-Γιαννίου παραμένει διευθύντρια τής

35. *Σοσιαλιστική Ζωή* A/2 (1928), σ. 28.

συντηρητικής *Έλληνίδος* από την άρχή ως τό 1932, ένώ όλο αυτό τό διάστημα συνεχίζει νά καταγγέλλει έντονα τίς θέσεις καί τίς πρακτικές του Συνδέσμου. Σέ αντίθεση πάντοτε μέ τίς ριζοσπάστριες, ή υπεύθυνη του Σοσιαλιστικού Όμίλου θά ύμνήσει στά κείμενά της τή μητρότητα, θά έξάρει τή γυναικεία φύση καί θά επιχειρήσει νά περιγράψει τόν ολοκληρωμένο τύπο γυναίκας πού θά προκύψει από τή σωστή γυναικεία σοσιαλιστική συνειδητοποίηση. Οί άκραιές ιδεαλιστικές θέσεις της δέν θά έμποδίσουν πάντως τήν Άθηνά Γαϊτάνου-Γιαννιού νά αναπτύξει κοινή δράση μέ τά άλλα σωματεία καί νά άσχοληθεί έντατικά μέ τό Σπίτι του Κοριτσιου καί τό Διεθνή Σύνδεσμο Γυναικών.

Άκόμη περισσότερο από τίς σοσιαλίστριες, οί γυναίκες-μέλη του ΚΚΕ δέν μπορούν νά χαρακτηριστούν τάση του γυναικείου κινήματος της έποχής. Οί κατοπινές ώστόσο εξέλιξεις, ή γοητεία πού θά άσκήσει τό ΚΚΕ σέ πολλά από τά ριζοσπαστικότερα στελέχη του κινήματος κατά τό τέλος της έποχής, αλλά καί οί νέες γυναικείες συμμάχιες πού άκολουθούν τίς γενικότερες ανακατατάξεις των τελευταίων χρόνων πρίν από τή μεταξική δικτατορία, δίνουν μιάν ιδιάζουσα σημασία στην ιστορία της σχέσης του ΚΚΕ μέ τίς γυναίκες καί τό φεμινισμό.

Καί δέν είναι μόνο αυτό. Είναι καί ή ίδια ή έμπειρία των μετρημένων στα δάχτυλα κομμουνιστριών της δεκαετίας του '20 πού από μία άποψη άκολούθησαν τήν αντίστροφη πορεία από πολλές φεμινίστριες της έποχής, μία καί διεκδίκησαν τήν «πολιτική» σέ όλη της τήν εύρύτητα καί βρέθηκαν — χάρη στις ιεραρχήσεις άλλων— υπεύθυνες για τή «γυναικεία» δουλειά στό κόμμα. Οί πρώτες αυτές κομμουνίστριες θά αναλάβουν από πολύ νωρίς τό άχαρο έργο της καταγγελίας του φεμινισμού, θά τόν πολεμήσουν πολλές φορές μανιασμένα, μέχρι τή στιγμή πού οί άντιφασιστικές καί οί λαϊκομετωπικές προτεραιότητες θά έπιβάλουν τήν πάση θυσία συνεργασία μαζί του.

Εύγλωττη, αλλά καί μοναδική, είναι ή σχετική μαρτυρία της Αύρας Παρσαλίδου:

«Έρχεται ο γραμματέας της κομματικής φράξιας και μου λέει πώς θάρθει μιὰ φεμινίστρια νά μιλήσει και νά σκεφθοῦμε τί θά κάνουμε. Συμφωνήσαμε πώς πρέπει νά τήν “ξεσκεπάσουμε”. Τότε τίς γυναίκες πού πρωτοστατοῦσαν στήν κίνηση γύρω στά γυναικεία ζητήματα δέν τίς βλέπαμε καθόλου μέ καλό μάτι. Τίς θεωρούσαμε ὅλες ἀντιδραστικές, οὔτε παρακολουθοῦσαμε τήν κίνησή τους, οὔτε ξέραμε τί κάνουν. Πήγαμε λοιπόν ὅλη ἡ Γυναικεία Ἐπιτροπή στή διάλεξη, ἀνάλαβα μάλιστα ἐγώ τό ἔργο τοῦ “ξεσκεπάσματος”. Εἶχαν ἔρθει ἀρκετές γυναίκες ν’ ἀκούσουν τή Μαρία Σβώλου, γέμισε σχεδόν ἡ αἴθουσα. Στό τέλος πετάχτηκα και τῆς ἔκανα μιὰ ἐρώτηση-πεπονόφλουδα, δέν θυμᾶμαι πιά τί...».³⁶

Ἡ ἀπόρριψη τῆς αὐτονομίας τοῦ γυναικείου κινήματος, ἡ ἀντιμετώπιση τῶν φεμινιστριῶν ὡς ἀργόσχολων μεγαλοαστῶν, ἡ ἀνάθεση τῆς ἐπίλυσης τοῦ γυναικείου προβλήματος στή μετεπαναστατική κοινωνία, ἡ ὑπαγωγή τῶν γυναικείων διεκδικήσεων στίς ἐργατικές, ἀποτελοῦν τά σταθερά χαρακτηριστικά τοῦ κομμουνιστικοῦ λόγου πού θά διαμορφωθεῖ τήν ἐποχή αὐτή και —ὡς πρὸς τό συγκεκριμένο θέμα— θά ἐπιβιώσει ἀμετάλλακτος μέχρι σήμερα.

«Ὅχι πώς δέν θά ζητήσουμε νά γκρεμιστοῦνε οἱ φραγμοί πού στέκονται μπροστά στή γυναίκα», ἔγραφε τό 1925 ἡ Ράικα, ὑπεύθυνη τότε γιά τό γυναικεῖο ζήτημα στόν *Ριζοσπάστη*. «Θά τά ζητήσουμε ὁμως ξεκινώντας ἀπό τήν ἀρχή πώς μέσα στή σημερινή κοινωνία δέν εἶναι δυνατόν νά ἀπελευθερωθῇ ἡ γυναίκα ἀπ’ τήν καταπίεση και πώς στόν ἀγῶνα γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς γυναίκας, ὁ μόνος φυσικός μας σύμμαχος εἶναι ἡ ἐργατική

36. Τό περιστατικό αὐτό πρέπει νά συνέβη λίγο πρὶν ἀπό τό 1930. Αὔρα Παρτσαλίδου, *Ἀναμνήσεις ἀπό τή ζωή τῆς ΟΚΝΕ*, Ἀθήνα 1976, σ. 54.

τάξη, πούναι ἄλλως τε τό μόνο ὑγιές καί θετικό στοιχείο πού μπορούμε πάνω του νά βασισθοῦμε». ³⁷

Οἱ τάσεις τοῦ μεσοπολεμικοῦ γυναικείου κινήματος θά μεταβληθοῦν κατά τή διάρκεια τῆς περιόδου σέ «στεγανά» μορφώματα μέ ὄλο πίο συγκεκριμένη ἰδεολογία καί σαφείς στόχους. Λίγο καιρό πρὶν ἀπό τή μεταξική δικτατορία, οἱ γυναῖκες ἀντιλαμβάνονται τελικά ὅτι ἡ αἰτούμενη ἰσότητα, τά πολιτικά δικαιώματα καί τό δικαίωμα στήν ἐργασία δέν ἦταν διεκδικήσεις τόσο οὐδέτερες οὔτε τόσο κοινά ἀποδεκτές ὅσο εἶχαν παρουσιαστεῖ ἀπό τίς ἴδιες λίγα χρόνια πρωτύτερα, τήν ἐποχή τῆς εὐφορίας. Τώρα εἶναι ἡ στιγμή πού τά πράγματα ξεκαθαρίζουν καί πού ἡ «γυναικεία πολιτική» γιά νά ὑπάρξει πρέπει νά ἀποδεχθεῖ τά μείζονα αἰτήματα τῆς Πολιτικῆς. Εἶναι ἡ στιγμή πού οἱ γυναῖκες ὑποχρεώνονται νά ἐπιλέξουν, καί τό μωσαϊκό τῶν γυναικείων ὀργανώσεων μέ τίς διαφορετικές προθέσεις καί τήν κοινή τακτική παύει νά ὑφίσταται. Οὔτε πιά ἐνιαία δράση οὔτε στελέχη πού μοιράζουν τή δραστηριότητά τους σέ περισσότερες ἀπό μία τάσεις. Αὐτό πού προϋπῆρχε ὡς ὑπαινεγμός γίνεται κυρίαρχο. Τά γυναικεία στρατόπεδα εἶναι πιά δύο, τό «προοδευτικό» καί τό «συντηρητικό», σύμφωνα μέ τά λόγια τῶν ἰδίων τῶν φεμινιστριῶν. Κάθε τρίτη λύση εἶναι καταδικασμένη ἐκ τῶν προτέρων, ἢ μᾶλλον ἀδιανόητη.

Ἡ ἀνατροπή τῶν συμμαχιῶν καί τῶν ἱεραρχήσεων εἰκονίζεται καθαρά στή δράση τῶν νέων γυναικείων ὀργανώσεων πού ἐγκαταλείπουν σταδιακά τό μεσοπολεμικό φεμινιστικό ριζοσπαστισμό γιά νά ἀσπασθοῦν τίς πολιτικές ἐπιλογές τοῦ ἀντιφασιστικοῦ μετώπου.

---

37. *Ριζοσπάστης*, 12 Μαρτίου 1925. Ράικα ἦταν τό ψευδώνυμο τῆς Εἰρήνης Κουντούρη πού διαγράφηκε ἀργότερα μέ τούς «λικβινταριστές».

Ἡ Πανελλήνια Γυναικεία Ἐπιτροπή κατά τοῦ Πολέμου καί τοῦ Φασισμού τό 1934, ἡ Γυναικεία Ἐπιτροπή Συνεργαζομένων Ὄργανώσεων τό 1935, ὁ Σύλλογος Ἐργαζομένων Γυναικῶν ἐπίσης τό 1935, ἡ Πανελλήνια Ἐνωση Γυναικῶν Ὄργανώσεων τό 1936, εἶναι οἱ γυναικεῖες αὐτές συσπειρώσεις μέ κύριο στόχο τήν ἀποτροπή τῆς φασιστικῆς ἀπειλῆς καί τή διεκδίκηση τοῦ δικαιώματος στήν ἐργασία.³⁸

Οἱ προτεραιότητες εἶναι πλέον σαφεῖς. Μετά τήν 6η Ὀλομέλεια (1934), τό ΚΚΕ δείχνει νά ἐνδιαφέρεται ἰδιαίτερα γιά τήν καθοδήγηση τοῦ γυναικείου ἀγώνα, τοῦ ἴδιου πού κατήγγελλε λίγα χρόνια πρωτύτερα. Στό Παγκόσμιο Ἀντιφασιστικό Συνέδριο πού πραγματοποιεῖται στό Παρίσι τόν Αὔγουστο τοῦ 1934, τίς γυναῖκες τῆς Ἑλλάδας θά ἐκπροσωπήσει ἡ Ἡλέκτρα Ἀποστόλου καί ὄχι κάποια ἀπό τίς ριζοσπάστριες τοῦ Συνδέσμου. Ἡ Μαρία Σβώλου ἔχει ἀποχωρήσει πρό πολλοῦ ἀπό τό Σύνδεσμο ὑποστηρίζοντας ὅτι «οἱ διεκδικήσεις τοῦ φεμινισμοῦ δέν εἶναι δυνατόν νά πραγματοποιηθοῦν χωρίς μιᾶ ριζικώτερη καί γενικώτερη κοινωνική μεταβολή».³⁹ Τά ἀδιέξοδα τῆς ἀστικῆς πολιτικῆς, τά ἀποτελέσματα τῆς κρίσης, ἡ ἄνοδος τοῦ φασισμού καί ὁ κίνδυνος τοῦ πολέμου εἶναι τά μεγάλα προβλήματα πού ἀπαιτοῦν μιάν ἄμεση λύση. Οἱ γυναῖκες γιά νά υπάρξουν, δέν ἔχουν παρά νά δεχθοῦν τήν πρόκληση. Καί νά συμβιβαστοῦν.

38. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι πολλές ἀπό τίς γυναῖκες πού συμμετέχουν ἐνεργά στίς ὀργανώσεις αὐτές θά συνεργαστοῦν καί ἀργότερα μέ διάφορες εὐκαιρίες. Ἐνα παράδειγμα: Ὁ πυρήνας τοῦ προπολεμικοῦ Συλλόγου Ἐργαζομένων Γυναικῶν θά συνεργαστεῖ γιά τήν ἔκδοση τῆς ἑαμικῆς ἡφμερικῆς *Γυναικεία Δράση*. Βλ. Καίτη Ζεύγου, *Μέ τόν Γιάννη Ζέβγο στό ἐπαναστατικό κίνημα*, Ἀθήνα 1980, σ. 138-9.

39. «Ἡ ΠΓ' Γενική Συνέλευση τοῦ Σ.Δ.Γ.», *Ὁ Ἀγῶνας τῆς Γυναίκας* Η/157 (1932), σ. 1.

ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Γιά τις κυριότερες τάσεις του μεσοπολεμικού γυναικείου κινήματος, ή ψήφος αποτελεί τήν κατεξοχήν φεμινιστική διεκδίκηση, τό καθολικό αίτημα τών γυναικών. Έμμονη ιδέα τών φεμινιστριών τής εποχής, ή κατάκτηση τών πολιτικῶν δικαιωμάτων θά ἀποκτήσει ἀπό πολύ νωρίς τή σπουδαιότητα ενός στρατηγικού στόχου, ενός δηλαδή ὀριακού γεγονότος πού θά σημάνει κάποτε τή μετάβαση σέ μιά ἄλλη ποιότητα τοῦ ἀγώνα. Ὅπως συνέβη καί σέ ἄλλες χώρες, αὐτή ἀκριβῶς ή ἀπόλυτη ἐξάρτηση τοῦ φεμινιστικοῦ ἀγώνα ἀπό ἕνα μοναδικό αίτημα θά ἀποτελέσει τή δύναμη, ἀλλά καί τήν ἀδυναμία τοῦ γυναικείου κινήματος τής εποχής: Δύναμη, γιατί πρόκειται γιά μιά συγκεκριμένη διεκδίκηση, μέτρο γιά συμμαχίες ἢ συγκρούσεις, ἀσφαλές κριτήριο γιά τή μέτρηση τής προόδου ἢ τής καθυστέρησης τοῦ ἀγώνα. Ἀδυναμία, γιατί ἕνα αίτημα στό ὅποιο ἔχουν ἐπενδυθεῖ σχεδόν τά πάντα δέν μπορεῖ παρά νά σκιάζει ὡς ἕνα βαθμό τίς πραγματικότητες, νά ἐξαναγκάζει σέ ἐλιγμούς ὄχι πάντοτε προσοδοφόρους, νά ἐξαρτᾶ τόν ἀγώνα ἀπό τήν καλή διάθεση τών ἐκάστοτε συμμάχων.

Μέ ἐκπληκτική ἀμεσότητα ἀποτυπώνεται ή σημασία τής ψήφου στή γλώσσα τής εποχής. Ἡ ἀπόκτηση τοῦ ποθητοῦ δικαιώματος ταυτίζεται μέ τή *χειραφέτηση* καί *χειραφετημένες* ἀποκαλοῦνται οἱ τυχερές ἐκεῖνες γυναῖκες πού διαθέτουν ἤδη πολιτικά δικαιώματα, γεγονός πού τούς προσδίδει αὐτόματα μιά ιδιαίτερη ὑπεροχή ἀπέναντι στίς *ἀχειραφετητες* ὁμόφυλές τους. Μέ μιά τάση ὑπερβολῆς πού ξενίζει ἴσως τό σημερινό ἀναγνώστη, ἀλλά πού εἰκονογραφεῖ πιστά

τή συγκυρία, ή στέρηση της ψήφου όρίζεται ως *σκλαβιά* καί ή κατάκτησή της ως *ξεσκλάβωμα* τού γυναικείου φύλου.

«Στίς χώρες πού δέ *χειραφετήθηκαν* άκόμα οί γυναίκες, ξέρον πώς είναι άδύνατο, άφού τό θέλει ή εξέλιξη, νά μήν έπικρατήσσει ή άλήθεια τους», έγραφε τό 1923 ό "Άλκης Θρύλος. «Ό,τι ένδιαφέρει σήμερα τίς γυναίκες είναι τό πώς αυτές οί δυνάμεις τους πού λευθερώθηκαν πιά θά ώφελήσουν πλατύτερα όλόκληρη τήν άνθρωπότητα. Στο Α΄ Συνέδριο τής Μικρής Άντάντ τών Γυναικών στό Βουκουρέστι, τό καθαυτό γυναικείο ζήτημα σχεδόν δέ συζητήθηκε· είναι πιά λυμένο. Μερικές γενικές συμβουλές για τόν άγώνα τους έδωσαν μόνο στίς γυναίκες τής Ρουμανίας, Γιουγκοσλαβίας κι Έλλάδας οί *χειραφετημένες* γυναίκες τής Τσεχοσλοβακίας καί Πολωνίας, πού μέ μοναδική άλληλεγγύη ένδιαφέρονται για τό *ξεσκλάβωμά* μας, όπως ένδιαφέρθηκαν για τό δικό τους».¹

Υπόσχεση για τή μελλοντική πλήρη άνθηση τών ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τού γυναικείου φύλου, πού τόσο δύσκολα μπορούσαν νά όριστούν διαφορετικά άπ' ό,τι πρότειναν οί άντιφεμινιστικές ανάλυσεις, τό αίτημα τής έποχής είχε, όπως ήδη αναφέραμε, κι έναν άπολύτως άπτό χαρακτήρα: ώθοϋσε τίς γυναίκες νά έπεξεργαστούν μία σαφή θεωρία καί νά προτείνουν συγκεκριμένες πρακτικές. Έχοντας νά πείσουν φίλους καί έχθρούς, οί φεμινίστριες τού Μεσοπολέμου θά έπινοήσουν έπιχειρήματα, θά έπιστρατεύσουν τήν έμπειρία τού διεθνούς κινήματος, θά παρακαλέσουν, θά άπαιτήσουν, θά όργιστούν. Πολύ γρήγορα πάντως θά άντιληφθούν ότι τά όρια τής πειθοϋς ήταν πεπερασμένα, ότι ή άπόσταση άπό τήν άποδοχή ενός αίτήματος μέχρι τήν ίκανοποίησή του ήταν τεράστια.

1. Άλκης Θρύλος, «Τό πρώτο θεμέλιο», *Ό Άγώνας τής Γυναίκας* Α/5 (1923), σ. 1. (Οί ύπογραμμίσεις είναι δικές μας).

Αυτό βέβαια δέν σημαίνει ὅτι τό θέμα τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων δέν ἀποτελέσει μιά σοβαρή πρόοδο στήν ἱστορία τοῦ γυναικείου ἀγῶνα. Ἡ σχεδόν αὐτόματη συσχέτισή του μέ ζητήματα ὅπως ἡ κοινωνική συνείδηση τῶν γυναικῶν, ἡ συλλογικότητα τοῦ ἀγῶνα τους καί ἡ γυναικεία πολιτική ὡς νέα ποιότητα ἐνασχόλησης μέ τά κοινά, θά τό τοποθετήσει στόν πυρήνα τῶν φεμινιστικῶν ἀναζητήσεων τοῦ Μεσοπολέμου.

Μέσα ἀπό τό αἴτημα τῆς ψήφου θά περάσει καί τό πρόβλημα τῆς πλήρους καί ἰσότιμης κοινωνικῆς ἔνταξης τῶν γυναικῶν. Μέ μιά τάση ὑπερβολῆς, ἐφόσον ἡ ἔνταξη τῶν γυναικῶν συντελεῖται ἤδη σέ πολλά ἐπίπεδα, καί μάλιστα μέ ἄλματα, οἱ φεμινίστριες τοῦ Μεσοπολέμου θά ἐπιμείνουν κατά τή διάρκεια ὅλης τῆς περιόδου ὅτι ὅσον καιρό οἱ γυναῖκες δέν ἔχουν στά χέρια τους τήν ψήφο, θά συνεχίσουν νά ἀποτελοῦν ἕνα εἶδος κοινωνικοῦ περιθωρίου, στερώντας τό σύνολο ἀπό ἕνα πολύτιμο ἀπόθεμα ἀνεκμετάλλετων δυνάμεων. Ὁ ἰσχυρισμός αὐτός δέν θά τίς ἐμποδίσει ὡστόσο νά καταφύγουν ταυτόχρονα καί στό ἀντίθετο ἐπιχειρήμα: Οἱ γυναῖκες διαδραματίζουν ἕναν ἐνεργό ρόλο μέ τήν ἐργασία τους, πληρώνουν φόρους καί διαμορφώνουν τίς νέες γενιές πολιτῶν, ὅποτε ἔχουν κατακτήσει οὐσιαστικά ἕνα δικαίωμα πού πρέπει νά τοῦς ἀναγνωριστεῖ καί θεσμικά. Καί τά δύο ἐπιχειρήματα ἀπορρέουν ἀπό τήν προσπάθεια τῶν φεμινιστριῶν νά ἀναιρέσουν τή νέα κοινωνική πραγματικότητα πού δείχνει ἔτοιμη νά ἀπορροφήσει τίς γυναῖκες, ἐκχωρώντας τους ὅμως τά λιγότερα δυνατά δικαιώματα.

Τό ἄλλο μείζον πρόβλημα πού ἔθετε ἄμεσα τό αἴτημα τῆς ψήφου ἦταν οἱ συμμαχίες μέ τίς πολιτικές δυνάμεις τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἀπεγνωσμένη διεκδίκηση τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων θά ὀδηγήσει τίς φεμινίστριες τοῦ Μεσοπολέμου σέ συνεννοήσεις μέ ὅλο περίπου τό πολιτικό φάσμα καί θά τίς ὑποχρεώσει νά διακηρύξουν ἐπανειλημμένα ὅτι δέν ἔχουν ἰδιαίτερη σχέση μέ κανέναν ἀπό τοῦς ὑπάρχοντες πολιτικούς σχηματισμούς. Σέ ἀντίθεση μέ τίς ριζοσπάστριες πού ἔχουν τήν τάση νά κρύβουν τίς πολιτικές τους συμπάθειες (π.χ. πρός τή Δη-

μοκρατική Ένωση του Άλέξανδρου Παπαναστασίου), οι σοσιαλίστριες και οι κομμουνίστριες θά ύποστηρίξουν χωρίς πρόβλημα ότι ή διεκδίκηση τής ψήφου περνά μέσα από τή δράση και τίς κατακτήσεις του σωστού κόμματος άρχων.

Οί αυταπάτες των ριζοσπαστριών, ή πλασματική διαίρεση του πολιτικού κόσμου σε «ξένους» και «δικούς», καθώς και ή ύπαγωγή του αίτήματος στις κομματικές έπιλογές από τίς σοσιαλίστριες και τίς κομμουνίστριες, θά προκαλέσουν έντονες διαφωνίες και θά κλονίσουν τίς γυναικείες συμμαχίες του Μεσοπολέμου. Πολύ γρήγορα, τό θέμα τής ψήφου θά βρεθεί στο κέντρο μιās ζωηρής διαμάχης και θά άποτελέσει τήν άφορμή για τήν τελική σύγκρουση των φεμινιστικών τάσεων τής έποχής.

Άπό μία λοιπόν άποψη τό ιστορικό των διεκδικήσεων πού σχετίζονται με τήν ψήφο άποτελεί ταυτόχρονα τό ιστορικό των φεμινιστικών άγώνων του Μεσοπολέμου, τό μέτρο για τήν έμβέλεια, τά όρια και τά άδιέξοδά τους. Όλο αυτό τό διάστημα οι φεμινίστριες θά άναπτύξουν μιá σειρά από έπιχειρήματα, μονότονα είναι άλήθεια. πού έξίσου μονότονα θά «άπαντηθούν» από τά έπιχειρήματα των αντιπάλων τους, οι όποιοι πρέπει νά άναζητηθούν σε όλο περίπου τό πολιτικό φάσμα τής έποχής. Η επανάληψη των έπιχειρημάτων υπέρ τής ψήφου γίνεται βέβαια λίγο-πολύ άναγκαστικά, μιá και ή πρόοδος πού σημειώνεται στο θέμα τή μεσοπολεμική περίοδο είναι από έλάχιστη έως άνύπαρκτη. Άπό νωρίς πάντως οι γυναίκες απέκτησαν τήν τάση νά «νουθετούν» ή και νά έπικρίνουν τούς πολιτικούς πού ύποσχέθηκαν νά προωθήσουν τό ζήτημά τους και στη συνέχεια τό έγκατέλειψαν ως άκαιρο. Με τον τρόπο αυτό πίστευαν ότι θά διευρύνουν τό χάσμα μεταξύ «προοδευτικών» και «συντηρητικών», και θά έξασφαλίσουν τή βοήθεια των πρώτων, μή θέλοντας νά παραδεχθούν ότι ή διάκριση αυτή δέν ήταν και τόσο άυτονόητη σε ό,τι άφορούσε τίς γυναικείες διεκδικήσεις.

Άπό τήν άρχή τής δεκαετίας του '20, οι φεμινίστριες έχουν πειστεί ότι μέσα από τήν κατάκτηση των πολιτικών δικαιωμάτων θά

περάσει κάθε γυναικεία νίκη σέ κάθε επιμέρους μέτωπο.² Έτσι, όταν ό Σύνδεσμος άποφασίζει τό 1924 νά συγκεντρώσει ύπογραφές γυναικών και νά ύποβάλει σχετικό ύπόμνημα στή Βουλή, έχει ήδη καταλήξει σ' ένα «δεκάλογο» επιχειρημάτων πού κατά τή γνώμη του περιλαμβάνει όλους τούς λόγους γιά τούς όποιους πρέπει νά δοθεί ή ψήφος στίς γυναίκες.

Κατά τίς ριζοσπάστριες του Συνδέσμου οί γυναίκες πρέπει νά ψηφίζουν:

1. Γιατί άφου έχουν τίς ύποχρεώσεις του πολίτη, είναι δίκαιο νά διαθέτουν και τά δικαιώματά του.
2. Γιατί μέ τήν εργασία τους πλουτίζουν τή χώρα.
3. Γιατί προσφέρουν τά παιδιά τους στήν πατρίδα.
4. Για νά πολεμήσουν άποτελεσματικά τήν άγραμματοσύνη.
5. Για νά διορθώσουν τή νομοθεσία σ' ό,τι τίς άδικεί.
6. Για νά καλύτερεύουν τίς συνθήκες τής ζωής των παιδιών τους.
7. Για νά πολεμήσουν τή σωματεμπορία.
8. Για νά πληρώνεται ή εργασία τους όμοια μέ των άνδρων.
9. Γιατί ή ευθύνη πού θά έχουν μέ τήν ψήφο θά τίς άνυψώσει ήθικά.
10. Γιατί σ' ένα άληθινά έλεύθερο πολίτευμα πρέπει τό νομοθετικό σώμα ν' αντιπροσωπεύει τή θέληση όλου του λαού, άνδρων και γυναικών.³

Προσεκτικά επιλεγμένα και σοβαρά τεκμηριωμένα, τά επιχειρήματα των φεμινιστριών θά παρουσιαστούν σέ διάφορες παραλλαγές

2. Το ζήτημα τής ψήφου άνακινείται λίγο πριν από τό 1920 μέ όμιλία του Δ. Σωμερίτη (1918), νομοσχέδιο του βουλευτή Θ. Τυπάλδου-Μπασιά (Δεκέμβριος 1919) και στή συνέχεια μέ θετική τοποθέτηση του άρχηγού του Λαϊκού Κόμματος Δ. Γούναρη. Το ζήτημα των πολιτικών δικαιωμάτων θά άπασχολήσει και τό Γυναικείο Σύνέδριο του 1921.

3. Βλ. *Ο Αγώνας τής Γυναίκας* Α/8 (1924), σ. 9.

κατά τή διάρκεια του Μεσοπολέμου. Τέσσερα χρόνια μετά τόν πρώτο «δεκάλογο», ή Αύρα Θεοδωροπούλου ανάλαμβάνει νά έπαναλάβει τούς λόγους γιά τούς όποιους οί γυναίκες άγωνίζονται γιά τά πολιτικά τους δικαιώματα:

«Ζητούμε λοιπόν τήν ψήφο. 1. Γιατί είμαστε κι έμεις όπως και οί άντρες μέλη μιās δημοκρατίας πού πρέπει νά στηρίζεται στήν έλευθερη θέληση όλων τών πολιτών, άντρών και γυναικών... 2. Γιατί ή ψήφος είναι τό ισχυρότερο μέσο μέ τό όποιο μπορούμε νά ύποστηρίζομε τά ιδιαίτερά μας συμφέροντα ως γυναίκες... 3. Γιατί όλοι οί νόμοι πού άφορούν τό παιδί ρυθμίζονται ως τώρα σύμφωνα μέ τήν άντρική αντίληψη και ή πολιτεία δέν έχει παρά νά κερδίσει άν άκουστεί και ή γνώμη τής γυναίκας πού είναι φυσικό νά νοιώθει περισσότερο άπό τόν άντρα τίς ανάγκες του παιδιού... 4. Γιατί όλα τά οικονομικά ζητήματα πού άποφασίζονται στή Βουλή συνδέονται στενότατα μέ τήν οικιακή οικονομία και τήν ευημερία τής οικογένειας και ή συμβολή τής γυναίκας στή λύση αύτών τών ζητημάτων θά ήταν πολύτιμη έξ αιτίας τής πείρας πού έχει ως νοικοκυρά. 5. Γιατί μέ τά πολιτικά δικαιώματα θάποχτήσει ή γυναίκα τήν αντίληψη τής κοινωνικής της ευθύνης πού θά τήν έξυψώσει ήθικά και θά πλατύνει τόν πνευματικό της όρίζοντα, και μιá τέτοια έξύψωση τής γυναίκας θά άνυψώσει σίγουρα όλόκληρο τό επίπεδο τής κοινωνίας».⁴

Περισσότερο μονότονα άπό τά έπιχειρήματα τών φεμινιστριών, τά άντεπιχειρήματα τών αντιπάλων τους είναι συνήθως αντιφατικά, άνεπεξέργαστα και άστήρικτα και μαρτυρούν πολλές φορές έναν άνεξέλεγκτο τρόπο μπροστά και στήν παραμιχρή άκόμα κοινωνική έξέλιξη. Υπάρχει βέβαια μεγάλη άπόσταση ανάμεσα σέ εκείνα πού δια-

4. Λύρα Θεοδωροπούλου, «Γιατί μάς χρειάζεται ή ψήφος», *Ο Άγώνας τής Γυναίκας* Ε/62 (1928), σ. 2.

κηρύσσουν οι όπαδοί της «παράδοσης» και πολέμιοι της «ξενόφερτης μολυσματικής άρρώστιας του σουφραζεττισμού» και όσα ύποστηρίζουν οι «σοβαροί» έχθροί του γυναικείου κινήματος, αυτοί που τό χαρακτηρίζουν άπλώς ως πρόωρο ή και περιττό για την έλληνική πραγματικότητα.

«Ό σουφραζεττισμός... θέλει μόνον την ψηφίζουσαν και πολιτευομένην γυναίκα, την ώπλισμένην μέ πλήρη ισότητα προς τόν άνδρα, τό έρμαφρόδιτον τουτο κατασκευάσμα, εις τό όποιον, ως εις είδος τέρατος, παραδίδει προς καταβρόχθισιν όλα τά άλλα», γράφει ό Μιχαήλ Γαλανός στή μελέτη του μέ τίτλο *Περί τήν ψήφον τών γυναικών* που έκδόθηκε τό 1921. Καί συνεχίζει: «Πρόκειται, προφανέστατα, περί είδους μανίας και ψυχώσεως. 'Αλλ' εις τάς προπαγανδιστρίας τοιούτων μολύνσεων δύνανται νά ανοιχθοϋν φιλανθρώπως άλλα ιδρύματα, όχι όμως οι οικιοτών φρονίμων ανθρώπων, ουδέ αι Βουλαί φρονίμων κρατών».⁵

Σέ άπόψεις σαν κι αυτές δέν πρόκειται νά άπαντήσουν οι φεμινίστριες του Μεσοπολέμου. Ούτε θά δώσουν σημασία στό βουλευτή Π. Φλώρο που τό 1929 προτείνει στή Βουλή νά άποκτήσουν ψήφο όσες γυναίκες δέν είναι όμορφες και έχουν περάσει τά τριάντα. 'Αλλά και οι άπειλητικές παρεμβάσεις πολλών έκκλησιαστικών παραγόντων δέν θά τίς άπασχολήσουν παρά μόνο κάθε φορά που θά τίς παρενοχλοϋν στήν έκτέλεση του έργου τους.⁶ Μέ άλλα λόγια, οι φεμινίστριες της έποχής δέν θά καταναλώσουν δυνάμεις για νά άνασχευάσουν θέσεις που δέν στηρίζονταν στή λογική, αλλά πήγαζαν από κάποιες πε-

5. Μιχαήλ Ι. Γαλανού, *Περί τήν ψήφον τών γυναικών*, 'Αθήναι 1921, σ. 143.

6. Για παράδειγμα την έποχή της έγγραφής τών γυναικών στους έκλογικούς καταλόγους. 'Η αντίδραση της 'Εκκλησίας θά συνεχιστεί και άργότερα. Βλ. χαρακτηριστικά: 'Αρχιμανδρίτου Νεοφύτου Καλοφούντη, *'Η ψήφος τών γυναικών και η Ξενομανία*, 'Αθήναι 1950.

ρίτρομες άνδρικές φαντασιώσεις σχετικές με την επίφοβη γυναικεία φύση και ελάχιστα σχετιζόνταν με τό πρόβλημα τών πολιτικών δικαιωμάτων.

Μόνο τά «σοβαρά» άντεπιχειρήματα τών αντιπάλων τους θά άπαντηθούν από τίς φεμινίστριες τής έποχής. Κι αυτά είναι πάντοτε τά ίδια, άνεξάρτητα από ποιά έπίσημα χείλη εκφέρονται και αδιάφορο αν χρησιμοποιούνται στην αρχή ή στο τέλος τής περιόδου: 'Η γυναίκα πού θά άποκτήσει την ψήφο θά παραμελήσει τον κύριο προορισμό της, τή μητρότητα, και θά βγει από τό φυσικό της περιβάλλον, τήν οικογενειακή έστία, τονίζουν οι πολέμιοι τής ψήφου. Τά άνδρόγυνα θά έχουν διαφορετικά πολιτικά φρονήματα και οι οικογενειακοί δεσμοί θά χαλαρώσουν. 'Η Έλληνίδα δέν έχει την άπαιτούμενη μόρφωση και ή ψήφος δέν τής χρειάζεται, γιατί θά έχει πάντοτε κάποιον άνδρα προστάτη για νά υπερασπίσει τά συμφέροντά της. Τό γεγονός ότι ή πλειοψηφία τών γυναικών δέν άπαιτεί πολιτικά δικαιώματα, σημαίνει ότι τά δικαιώματα αυτά τούς είναι περιττά.⁷

“Όσο ζωντανή και βίαιη κι αν υπήρξε ή ανταλλαγή αυτή τών άπόψεων γύρω από την ψήφο, είναι λάθος νά οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι τό ζήτημα στάθηκε κεντρικό για τή μεσοπολεμική κοινωνία. 'Η διεκδίκηση τών πολιτικών τους δικαιωμάτων θά άπορροφήσει σε μεγάλο βαθμό τίς γυναίκες, θά άπασχολήσει άρκετά τον καθημερινό τύπο, θά παραμείνει ωστόσο την έποχή αυτή περιθωριακό και τριτεύον θέμα για τίς πολιτικές δυνάμεις, τίς «φιλικές» και τίς «άντίπαλες».

7. Βλ. και κεφάλαιο με τίτλο «Συνήθειες 'Αντιρρήσεις» στο: Μαρία Μ. Νεγροπόντη, *Γυναίκα και ψήφος*, Σύνδεσμος Έλληνίδων υπέρ τών Δικαιωμάτων τής Γυναίκας, Αύγουστος 1921, σ. 13-22.

Φλύαρη ή σχετική φιλολογία, αλλά λίγες οί συζητήσεις στη Βουλή καί ἐλάχιστα τὰ ἀποτελέσματα. Μέσα σέ λίγα χρόνια οί φεμινίστριες θά ἀντιληφθοῦν ὅτι οί πανηγυρισμοί καί γιά τό παραμικρό θετικό βήμα ἦταν ὑπερβολικοί, ὅτι οί διακηρύξεις δέν εἶχαν καμία ἐλπίδα νά πραγματοποιηθοῦν ἄμεσα, ὅτι κάποιες ἀπό τίς συμμαχίες τους ἦταν ἄκαιρες. Ἔτσι ἡ ἄρνηση — ἢ ἡ ἀδυναμία— τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσης νά παραχωρήσει ψῆφο στίς γυναῖκες τό 1924 ἀποκτᾶ γιά τίς ριζοσπάστριες μιᾶ συμβολική σημασία καί ἀποτελεῖ τό πρῶτο ἀπτό δεῖγμα γιά τίς παλινωδίες πού θά σημειωθοῦν τὰ ἐπόμενα χρόνια.

«Δημοκρατικό πολίτευμα εἶναι τό πολίτευμα ἐκεῖνο ὅπου ἀντιπροσωπεύεται ἡ θέληση ὅλων τῶν πολιτῶν, δηλαδή τῶν ἀντρῶν καί τῶν γυναικῶν», ξεσπᾷ ὁ Ἄλκης Θρύλος τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1924. «Δέν ὑπάρχει Δημοκρατία, ἀλλ' ἀπολυταρχία, ἐκεῖ ὅπου ἀγνοεῖται, καταπνίγεται βίαια ἀπό τοὺς ἰσχυροτέρους, ἡ γνώμη τοῦ μισοῦ πληθυσμοῦ, δηλαδή ὅλων τῶν γυναικῶν... Τίποτα δέν μποροῦμε νά περιμένουμε ἀπό τήν καλή θέληση τῶν ἀντρῶν. Τά δεσμά μας θά προσπαθοῦν νά μᾶς τὰ κρατοῦν πάντα».⁸

Εἶναι ἤδη διάφανη ἡ ὀργή τῶν γυναικῶν γιά τήν «προδοσία» τῶν συμμάχων. Δύο χρόνια ἀργότερα, ἡ ἀνατροπή τῆς δικτατορίας τοῦ Παγκάλου θά τοὺς δώσει ἀφορμή γιά τήν ἐξῆς ἐκπληκτική διατύπωση.

«Ἀντικρύζομε μέ χαρά καί ἀνακούφιση τό λυτρωμό τῶν ἀντρῶν ἀπό τή σκλαβιά τῆς δικτατορίας. Περιμένουμε ὅμως ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους... νάναγνωρίσουν τὰ πολιτικά δικαιώματα

8. Ἄλκης Θρύλος, «Γύρω ἀπό τήν ψῆφο πού δέ μᾶς δόθηκε», Ὁ Ἀγώνας τῆς Γυναίκας Β/13 (1924), σ. 2-3.

της γυναίκας... Τότε, μονάχα τότε, θά καταλυθεί και για τή γυναίκα τό καθεστώς της δικτατορίας».⁹

Ἄς δοῦμε ὡστόσο συνοπτικά τούς κύριους σταθμούς τῆς βασιανιστικής πορείας τῶν γυναικῶν γιά τήν κατάκτηση τῶν πολιτικῶν τους δικαιωμάτων. Μετά τήν πρώτη ἀδύναμη ἀνακίνηση τοῦ ζητήματος (1918-1921), τό θέμα τῆς ψήφου θά γνωρίσει μιά νέα ὠθηση τό 1925: Ὁ Σύνδεσμος, τό Ἐθνικό Συμβούλιο, ὁ Σύνδεσμος Φοιτητριῶν καί ἄλλες γυναικειῖες ὀργανώσεις ὑποβάλλουν σχετικά ψηφίσματα στή Βουλή, ἐνῶ παράλληλα ἐβδομήντα βουλευτές προτείνουν τροπολογία γιά τή χορήγηση τῆς δημοτικῆς ψήφου μέ περιορισμούς. Ἀνάμεσά τους ἦταν ὁ Ἄλ. Παπαναστασίου, ὁ Γ. Παπανδρέου, ὁ Ν. Γρηγοριάδης, ὁ Σπ. Θεοδωρόπουλος, ὁ Ἄλ. Μυλωνᾶς, ὁ Γ. Καφαντάρης, ὁ Ἰωάν. Πασαλίδης, ὁ Ἄπ. Δοξιάδης καί ὁ Παν. Κανελλόπουλος. Τή βραδιά πού ἦταν νά συζητηθεῖ ἡ τροπολογία ἐπιβάλλεται ἡ δικτατορία, λίγο ἀργότερα ὅμως ἡ Κοινοβουλευτική Ἐπιτροπή γιά τήν ἐπεξεργασία τοῦ Συντάγματος ἀποφαίνεται ὅτι μετά ἀπό δύο χρόνια μέ ἕνα ἀπλό κυβερνητικό διάταγμα θά μπορούν οἱ Ἑλληνίδες πού συμπλήρωσαν τά τριάντα καί γνωρίζουν ἀνάγνωση καί γραφή νά ἐκλέξουν τούς ἀντιπροσώπους τους στούς δήμους καί τίς κοινότητες.¹⁰ Ἡ δικτατορία δέν θά ἀργήσει νά ἀνατραπεῖ, ἀλλά ἡ Οἴκουμει-

9. «Ἐκλογές», *Ὁ Ἄγωνας τῆς Γυναίκας* 1/35-36 (1926), σ. 1.

10. Ἄρθρο 51 τῆς τροπολογίας «περί δήμων καί κοινοτήτων» πού δημοσιεύτηκε στήν *Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως* τῆς 29ης Αὐγούστου 1925: «Διά διατάγματος ἐφ' ἅπαξ ἐκδιδόμενου δύναται νά παρῶχρηθη ἀπό τοῦ 1927 καί ἐφ' ἑξῆς δικαίωμα ψήφου κατά τās δημοτικῆς ἐκλογῆς εἰς τās γυναίκαίς αἰτινες συμπλήρωσαν τό 30όν ἔτος τῆς ἡλικίας των καί γνωρίζουσιν ἀνάγνωσιν καί γραφήν».

κή Κυβέρνηση πού τή διαδέχεται θά διστάσει νά προχωρήσει στήν έκδοση του άπαραίτητου κυβερνητικού διατάγματος.

Η κωλυσιεργία, ή άθέτηση τών ύποσχέσεων, ή αδιάκοπη προσφυγή στό έπιχείρημα ότι οι Έλληνίδες δέν ένδιαφέρονται καθόλου για τό θέμα, ώθούν τίς φεμινίστριες νά προχωρήσουν στίς δύο πρώτες δημόσιες συγκεντρώσεις για τήν ψήφο, έγκαινιάζοντας έτσι και μία άγνωστη ως τότε πολιτική πρακτική πού θά καθιερωθεί κατά τό τέλος τής περιόδου.

Η πρώτη δημόσια συγκέντρωση πραγματοποιείται μέ πρωτοβουλία του Συνδέσμου στίς 18 Μαρτίου του 1928 στό θέατρο «'Απόλλων» μέ στόχο νά «άποδείξει ότι ή Έλληνίδα έχει άποκτήσει πιά πλήρη συνείδηση τών δικαιωμάτων της και ότι χρειάζεται μονάχα νά τής δοθής ή εύκαιρία για νά τά διεκδικήσει».¹¹ Στή συγκέντρωση, στήν όποία συμμετέχουν 53 γυναικείες και μικτές οργανώσεις και 5 όμοσπονδίες,¹² θά πάρουν τό λόγο εκπρόσωποι τών σημαντικότερων γυναικείων σωματείων. 'Ανάμεσά τους ή 'Αγνή Ρουσοπούλου ('Εθνικό Συμβούλιο), ή Δώρα Μοάτσου (γυναικεία σωματεία Κρήτης), ή 'Αθηνά Γαϊτάνου-Γιαννιού (Διεθνής Σύνδεσμος Γυναικών, Σοσιαλιστικός Όμιλος Γυναικών, Σύνδεσμος Έλληνίδων Λιαιριγκόβης), ή 'Αρσινόη Ράμου-Τούρτουλη (Φιλόπτωχος 'Αδελφότης 'Ιωαννίνων), ή Μαρία Μπότση (Σοσιαλιστικός Όμιλος Γυναικών), ή Δώρα Βουρλούμη (Φοιτητική Συντροφιά) και ή Μαρία Σβώλου έκ μέρους του Συνδέσμου για τά Δικαιώματα τής Γυναίκας. Στο τέλος της, ή συγκέντρωση θά έγκρίνει ψήφισμα στό όποιο οι εκπρόσωποι τών γυναικείων σωματείων ζητούν:

-
11. 'Από τήν εισηγητική όμιλία τής Λύρας Θεοδωροπούλου στή συγκέντρωση. Βλ. *Ο Αγώνας τής Γυναίκας* Ε/64-65 (1928), σ. 2.
  12. Συνομοσπονδία Δημοσίων 'Υπαλλήλων, Συνομοσπονδία 'Εργατών 'Ελλάδος, Διδασκαλική Όμοσπονδία, Όμοσπονδία 'Ιδιωτικών 'Υπαλλήλων και Παμπροσφυγική Όργάνωση 'Αμύνης Δικαιούχων 'Ανταλλαξίμων.

«1. Νά αναγνωρισθῆι τό δικαίωμα τῆς γυναικός τό ἀπορρέον ἀπό τοῦ Συντάγματος νά συμμετέχει ἐξ ἴσου μέ τόν ἄνδρα εἰς τήν διοίκησιν τῆς Πολιτείας, διά τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ εἰς τό νομοθετικόν σῶμα. 2. Νά ἐκδοθῆι τό ταχύτερον παρά τῆς κυβερνήσεως Διάταγμα διά τοῦ ὁποίου νά δίδεται εἰς τήν γυναῖκα ἄνευ περιορισμῶν τό δικαίωμα νά ἐκλέγη καί νά ἐκλέγηται εἰς τάς δημοτικές καί κοινοτικές ἐκλογάς». ¹³

Οἱ μῆνες πού ἀκολουθοῦν τήν πρώτη δημόσια συγκέντρωση εἶναι ἔντονοι. Διαβήματα, ἀρθρογραφία, μηνύματα συμπαράστασης ἀπό τήν ἐπαρχία. Ἀποκορύφωμα ἡ ἐπίσκεψη τῶν ἐκπροσώπων τῶν γυναικείων σωματείων στόν Βενιζέλο (30 Ἰανουαρίου 1929), γιά νά τοῦ ἐπιδώσουν τό ψήφισμα τῆς συγκέντρωσης καί νά τόν πείσουν νά ἐπισπεύσει τήν ἔκδοση τοῦ περίφημου κυβερνητικοῦ διατάγματος. Υἱοθετώντας τήν κλασική πλέον τακτική, ὁ Βενιζέλος δείχνει νά συμφωνεῖ μέ τίς γυναῖκες, τοὺς ζητᾶ ὅμως νά πείσουν καί τοὺς ὑπόλοιπους συνεργάτες του, καί κυρίως τόν ὑπουργό Ἐσωτερικῶν Ζαβιτσάνο. Ἔτσι, ἕνα χρόνο μετά τήν πρώτη συγκέντρωση, βλέποντας ὅτι δέν ἔχει σημειωθῆι οὔτε ἡ παραμικρή πρόοδος στό ζήτημά τους, τά γυναικεῖα σωματεῖα θά πραγματοποιήσουν τή δεύτερη δημόσια συγκέντρωσή τους στό θέατρο «Κεντρικόν» (31 Μαρτίου). Ἡ δεύτερη αὐτή ἐκδήλωση χαρακτηρίζεται ἀπό τόν τύπο τῆς ἐποχῆς ὡς πολύ πιό μαζική καί μαχητική ἀπό τήν πρώτη.

Ἡ κοινή δράση τῶν κυριότερων σωματείων δέν πρέπει νά μᾶς κάνει νά παραβλέψουμε τίς διαφωνίες τους στό ζήτημα τῆς τακτικῆς, πού ὑπῆρξαν ἔντονοι ἀπό τήν ἀρχή τῆς περιόδου. Ἀπό τίς στήλες τῆς *Ἑλληνίδος*, ἡ Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου-Γιαννίου καταδικάζει τό 1921 τίς γυναῖκες πού βιάζονται νά ἀποκτήσουν πολιτικά δικαιώματα. Τά ἐπιχειρήματά της εἶναι σαφέστατα καί βρίσκονται στοὺς ἀντίποδες τῶν ἀπόψεων τοῦ Συνδέσμου. Κατά τή γνώμη τῆς Γιαννίου, ὅταν

13. Βλ. *Ὁ Λόγος τῆς Γυναίκας* Ε/64-65 (1928), σ. 15.

«δίδεται ή ψήφος σέ άπροετοιμαστα κοπάδια, έξυπηρετεί μονάχα τούς άστούς τής δεξιάς». 'Από αύτή τήν άκαιρη ψήφο θά ώφεληθοῦν μόνο οί άστές πού «συμπράττουν μέ τούς άντρες τής τάξεώς των». 'Η έμπειρία τών έκλογών σέ χώρες πού ή ψήφος δόθηκε στις γυναίκες άποδεικνύει ότι οί γυναίκες ένίσχυσαν τούς συντηρητικούς. "Όσο καιρό παραμένουν οί 'Ελληνίδες αναλφάβητες κατά 96%, δέν είναι δυνατό νά ξέρουν τί τίς συμφέρει καί τί όχι.¹⁴ Έτσι, πρέπει νά προηγηθεί τό μορφωτικό έργο καί «ή διαφώτιση τών γυναικών στά επαγγελματικά των συμφέροντα, ή μόρφωση συνειδησεως τάξεων καί στερνά άπ' όλα θά άκολουθήση ή πολιτική διαπαιδαγώγηση».¹⁵

Δέν είναι βέβαια ή πρώτη φορά πού συμπίπτουν οί άπόψεις συντηρητικών καί σοσιαλιστριών. 'Αλλά όταν, λίγα χρόνια άργότερα, οί γυναίκες του Έθνικού Συμβουλίου καί οί σοσιαλίστριες άρχίσουν κι αύτές νά ζητοῦν δημοτική ψήφο, τά έπιχειρήματά τους θά είναι αρκετά διαφορετικά από του Συνδέσμου. Τήν ίδια έποχή, οί κομμουνίστριες ύποστηρίζουν τό αίτημα, άποδυναμώνουν όμως τό γυναικειό στρατόπεδο μέ τίς καταγγελίες καί τούς άφορισμούς τους:

«'Εμās, όμως, τίς γυναίκες πού δουλεύουμε δέν μās συγκινοῦν τά κροκοδίλεια δάκρυα τών κυριών τής μπουρζουαζίας, γιατί ξαίρουμε από κόλπα άστικά», τονίζει ό *Ριζοσπάστης* τόν 'Ιούλιο του 1925. «Θέλουν ψήφο οί άστές για νά συμπληρώσουν τό κενο πού άφίνει σ' αύτές ή στέρηση τών πολιτικών δικαιωμάτων. Θέλουν ψήφο για νά γίνουν καί νομικά ανεξάρτητες, για νά διαχειρίζονται μόνες των τήν περιουσίαν των, για νά προστατεύουν καλλίτερα τήν ιδιοκτησίαν των!... "Αν ζητάει λοιπόν τό κόμμα μας ψήφο για τίς εργάτριες, αυτό τό θέλουμε για νά μās

14. 'Αθηνά Γαϊτάνου-Γιαννιού, «'Η 'Ελληνίδα καί ή ψήφος», *Έλληνίς* Α/3 (1921), σ. 68-70.

15. 'Αθηνά Γαϊτάνου-Γιαννιού, «'Γύρω από τήν ψήφο», *Έλληνίς* Β/10 (1922), σ. 243.

δοθῆ ἡ εὐκαιρία νά ὑψώσουμε τό πολιτικό ἐπίπεδο τῆς ἐργάτριας, νά τήν κάνουμε νά πάρη συνείδηση τῶν καθηκόντων της ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ της καί τῆς τάξης της». ¹⁶

Οἱ διαφωνίες ὀξύνονται τούς τελευταίους μῆνες τοῦ 1929 καί τούς πρώτους τοῦ 1930: Ὁ Σοσιαλιστικός Ὅμιλος Γυναικῶν κατηγορεῖ τόν Σύνδεσμο ὅτι βιάζεται νά κερδίσει τήν ψῆφο ἀδιαφορώντας γιά τούς περιορισμούς καί ὁ Ἀγώνας τῆς Γυναίκας ἀπαντᾷ ὅτι εἶναι πιά εὐχολο νά ἐργαστοῦν οἱ γυναῖκες γιά τή βελτίωση τοῦ νόμου, παρά «νά γίνει ἀπό τήν ἀρχή ἕνας νέος νόμος ὅπου θά μπορούσαν νά εἰσχωρήσουν ποιός ξέρει ποιοί καινούργιοι περιορισμοί πού δέν τούς ὑποπτεύομαστε κᾶν». ¹⁷

Ἔτσι, ὅταν ὑπογράφεται τό διάταγμα γιά τή δημοτική ψῆφο ἀπό τόν ὑπουργό Ἑσωτερικῶν Γ. Σίδερη στίς 30 Ἰανουαρίου 1930 καί δημοσιεύεται στήν *Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως* στίς 5 Φεβρουαρίου, οἱ ἐσωτερικές ἀντιθέσεις τῶν φεμινιστικῶν τάσεων εἶναι ἤδη σοβαρές. Τό πενιχρό ἀποτέλεσμα τῶν ἀγῶνων μιᾶς ὀλόκληρης δεκαετίας καί ἡ ἀπογοήτευση γιά τήν ἀδιαφορία τῶν γυναικῶν μετριάξουν τή χαρά τῶν φεμινιστριῶν γιά τήν «πρώτη νίκη». Μολαταῦτα, ἡ αἰσιοδοξία τους δέν ἔχει ἀκόμη κλονιστεῖ:

«Μέ τό 1929 κλείνει πιά ἀναπότρεπτα ἡ παλιά ἐποχή», γράφει τόν Δεκέμβριο τοῦ 1929 ἡ Μαρία Σβώλου. «Μέ τό 1930 ἀνοί-

16. Κομμουνίστρια, «Οἱ προλετάρισσες καί ἡ γυναικεία ψῆφος», *Ριζοσπάστης*, 15 Ἰουνίου 1925.

17. «Ἡ δημοτική ψῆφος», *Ὁ Ἀγώνας τῆς Γυναίκας* Ε/102 (1929), σ. 1. Τόν ἴδιο μῆνα, Ὀκτώβριο τοῦ 1929, ἡ *Σοσιαλιστική Ζωή* ἐπιτίθεται μέ δριμύτητα κατά τοῦ Συνδέσμου: «Ἐλειψε λίγη πίστη στόν πραγματικό φεμινισμό καί ὑπερίσχυσαν τά ἀνυπόμονα μικροσυμφέροντα, πού ἐξυπηρετοῦν τήν ἀστική τάξη, ἡ ὁποία εἶναι φυσικό νά μή θέλει τή λαϊκή ψῆφο πού ἀντιπροσωπεύει τίς εἰλικρινεῖς φιλελεύθερες ιδέες». Βλ. Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου-Γιαννιοῦ, «Ἡ ψῆφος στίς ἀστές Ἑλληνίδες», *Σοσιαλιστική Ζωή* Β/13 (1929), σ. 12.

γει διάπλατα μιά νέα. Καί στό χέρι μας είναι πιά νά δημιουργήσομε μέ τά ίδια μας τά χέρια τή νέα μας θέση μέσα σ' αὐτήν. Ἡ στιγμή είναι ἱστορική. Ντροπή μας ἂν δέν ἀγκαλιάσομε μέ τόλμη καί αὐτοπεποίθηση τίς ἀπαιτήσεις τῆς νέας ἐποχῆς».¹⁸

Ἡ δημοσίευση τοῦ διατάγματος γιά τή δημοτική ψῆφο, ἔστω καί μέ τούς δύο πολύ σημαντικούς περιορισμούς τῆς ἡλικίας καί τῆς μόρφωσης, δίνει νέα ὠθηση στό γυναικεῖο ἀγώνα. Ἐκεῖνο πού ἀπασχολεῖ τώρα τίς φεμινίστριες εἶναι νά πείσουν ὅσο τό δυνατόν περισσότερες γυναῖκες ὅτι ἔχουν συμφέρον, ἀλλά καί χρέος, νά ἐγγραφοῦν στούς ἐκλογικούς καταλόγους. «Ὅσες ἀρνηθοῦν νά τό κάμουν, ὅσες σκλάβες δέ δεχτοῦν τή λευτεριά τους, θά δείξουν πῶς δέν ἔχουν συναίσθηση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ τους», διαβάζουμε στό δεύτερο τεῦχος τῆς *Φεμινιστικῆς* (Φεβρουάριος 1930).¹⁹

Ἡ προσπάθεια δέν εἶναι εὐκόλη. Πολλές γυναῖκες θά ἀντιμετωπίσουν μέ ἀδιαφορία, ἐπιφυλακτικότητα ἢ καί ἐχθρότητα τή νέα ἐκστρατεία τῶν φεμινιστριῶν. Ἐπιτροπή κοινή ἀπό γυναῖκες τοῦ Συνδέσμου καί τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου ἀναλαμβάνει νά ἐπεξεργαστεῖ ἐνιαῖο πρόγραμμα δράσης γιά νά διαφωτιστοῦν οἱ γυναῖκες καί νά πειστοῦν νά ἐγγραφοῦν στούς ἐκλογικούς καταλόγους. Ἡ ψῆφος ἀπορροφᾷ ὅλες τίς γυναικεῖες δυνάμεις: Μαθήματα ἀνάγνωσης καί γραφῆς γιά τίς ἀναφάβητες, ἐνημερωτικές ὁμιλίες, ἐκλαϊκευτική ἀρθρογραφία. Τήν ἐποχή αὐτή θά ἀφυπνιστοῦν καί ἀρκετές ἐπαρχιακές πόλεις, ὅπου μετρημένες στά δάχτυλα γυναῖκες θά ἐπώμιστοῦν τό βάρος τῆς συγχρότης ἐπαρχιακῶν τμημάτων (Λάρισα, Σάμος, Καστοριά, Κρήτη, Χίος, Κοζάνη, Βέροια, Ἄμφισσα, Σπέτσες, Σπάρτη κ.ἄ.).

18. Μ. |αρία| Σ. |βώλου|, «Ἡ πρώτη νίκη», *Ὁ Ἀγώνας τῆς Γυναίκας* Ε/107 (1929), σ. 2.

19. Α., «Πάνω στίς δηλώσεις τοῦ πρωθυπουργοῦ», *Ἡ Φεμινιστική* Α/2 (1930), σ. 20.

Τά εμπόδια είναι ωστόσο τρομακτικά και μαρτυρούν τη ρητή άρνηση πολλών κοινωνικών παραγόντων να αποδεχθούν τη νέα πραγματικότητα. Καταπατώντας τό νόμο, οί περισσότεροι άρμόδιοι έπιδεικνύουν μιά νωθρότητα χωρίς προηγούμενο. Οί δήμαρχοι άντιδρουν, οί παπάδες άπειλούν τίς γυναίκες μέ άφορισμό, οί σύζυγοι τίς έμποδίζουν να άσκήσουν τό νέο τους δικαίωμα.

Οί άριθμοί είναι για άλλη μιά φορά ιδιαίτερα εϋγλωττοι: Στίς άναπληρωματικές έκλογές τής Θεσσαλονίκης (Δεκέμβριος 1930) ψηφίζουν 240 γυναίκες και τής Σάμου (Μάρτιος 1931) περίπου 400. Σύμφωνα μέ πληροφορίες πού δίνει τό ύπουργείο Έσωτερικών κατά τό τέλος του 1931, οί γυναίκες πού πήραν έκλογικά βιβλιάρια ήταν μόνο 6.768 σέ σύνολο 3.128.449 γυναικών από τίς όποιες οί 301.772 ήταν έγγράμματες και είχαν περάσει τά τριάντα.²⁰

Η άπροθυμία των γυναικών, τά άνυπέρβλητα εμπόδια, ή έπίδειξη του πολιτικού κλίματος έχουν πιά κουράσει τίς πρωτεργάτριες του γυναικείου άγώνα. Τά κείμενά τους άντανακλούν όλο και πιά πολύ τη δυσφορία και τη δυσκολία τους να συνεχίσουν αυτό τό άδιάκοπο παζάρι μέ τους κρατούντες:

«Άς ύψωθή παντού ή σημαία τής γυναικείας χειραφέτησης. Άηδιάσαμε πιά τήν ταπεινωτική μας θέση. Θέλομε να είμαστε πολίτες. Άδιάφορο άν σήμερα κλονίζεται τό κοινοβουλευτικό σύστημα και άμφισβητείται άν και οί άντρες έχουν τρόπο νάντιπροσωπεύονται στά νομοθετικά σώματα. Για τήν ώρα ή ψήφος είναι ένα σύμβολο. Όταν μάς δοθή, θά μπορέσομε μαζί

20. Οί γυναίκες άμφισβητούν τήν άκρίβεια των στοιχείων του ύπουργείου. Ένα παράδειγμα: Τά έπίσημα στοιχεία αναφέρουν ότι στην Λίτωλοακαρνανία μόνο δύο γυναίκες πήραν τό έκλογικό τους βιβλιάριο. Άναγνώστρια ωστόσο του Άγώνα ύποστηρίζει ότι μονάχα στό Μεσολόγγι «παρά τήν άηδη άντίδραση του δημάρχου ένεγράφησαν 90 γυναίκες». Βλ. Ο Άγώνας τής Γυναίκας Η/156 (1932), σ. 4.

μέ τούς άντρες νά σκεφτούμε καί νάποφασίσουμε άν ύπάρχει άλλο σύστημα καλύτερο». ²¹

Μιά τελευταία αναλαμπή θά γνωρίσει τό ζήτημα τής ψήφου τόν Μάιο του 1933, επί πρωθυπουργίας πλέον Π. Τσαλδάρη, όποτε ό Σύνδεσμος καί τό Έθνικό Συμβούλιο συγκροτούν τήν Έπιτροπή Γυναικών Έκλογών (ΕΓΕ) μέ στόχο τήν κατάκτηση καί του δικαιώματος του εκλέγεσθαι στις δημοτικές εκλογές. Αποτελούμενη από τίς Αύρα Θεοδωροπούλου, Ρίτσα Κορομηλά, Καλλιόπη Σγουρού, Έλ. Ρουσοπούλου, Άννα Παπαδημητρίου, Θάλεια Άνδρεάδου, Άγνή Στουδίτου, Μαρία Άντωνοπούλου, Κική Κοντογούρη, Σ. Μιχαηλίδου, Κατίνα Θεολογίτου, ή ΕΓΕ θά εξασφαλίσει τή θετική γνωμοδότηση του Άλ. Σβώλου καί θά πιέσει τούς ύποψήφιους δημάρχους τής Άθήνας νά περιλάβουν γυναίκες στά ψηφοδέλτιά τους κατά τίς έρχόμενες δημοτικές εκλογές.

Έχοντας καταλήξει σέ δύο ύποψήφιες, τή Ρίτσα Κορομηλά για τό Έθνικό Συμβούλιο καί τή Μαρία Καρελλά για τόν Σύνδεσμο, ή Έπιτροπή Γυναικών Έκλογών (ΕΓΕ) θά ζητήσει από όλους τούς πολιτικούς τήν ύποστήριξη του άγώνα της, θά αντιμετώπισει ώστόσο τήν άρνηση του πολιτικού κόσμου, αλλά καί τό χλευασμό των σοσιαλιστριών. ²² Άκολουθεί ή άπόρριψη του σχετικού νομοσχεδίου από τήν Κοινοβουλευτική Έπιτροπή καί ή τελική άρνητική άπόφαση του Πρωτοδικείου των Άθηνών (δύο ψήφοι κατά, μία ύπέρ). Τό μόνο Πρωτοδικείο που έγχρίνει τήν ύποψηφιότητα των γυναικών είναι τό Πρωτοδικείο Σερρών, όπου τέσσερις γυναίκες βάζουν τελικά ύποψηφιότητα για τίς εκλογές. Πρόκειται για τίς Φρόσω Ραδοπούλου (Πρόεδρο του Συνδέσμου Σερρών), Ίουλίτσα Άργυριάδου (Γραμματέα του Συνδέσμου Σερρών), Κλεοπάτρα Βούρβαχη καί Σοφία Ίωακειμί-

21. Αϋ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου], «Γιά τήν ψήφο», *Ο Άγώνας τής Γυναίκας* Θ/165 (1933), σ. 1-2.

22. Βλ. Α.[θηνά] Γ.[αϊτάνου] - Γ.[ιαννιού], «Τό εκλέγεσθαι των γυναικών», *Σοσιαλιστική Ζωή* Ε/57-59 (1933), σ. 21-22.

δου. Οί τέσσερις γυναίκες θά άποτύχουν στίς έκλογές, ώστόσο ή σύντομη προεκλογική τους έκστρατεία άποτελεί μία πρωτόγνωρη έμπειρία για τό κίνημα τής έποχής.²³

Στίς 13 Μαρτίου 1934, λίγο μετά τίς έκλογές, ή ΕΓΕ άυτοδιαλύεται. Οί φεμινίστριες είναι πλέον πιό κοντά στά κόμματα και τίς πολιτικές ιδεολογίες άπ' ό,τι μεταξύ τους. Άφορμή για τή ρήξη θά άποτελέσει ή πραξικοπηματική ένέργεια του Έθνικού Συμβουλίου νά ιδρύσει τμήμα ψήφου χωρίς νά είδοποιήσει τόν Σύνδεσμο και άλλα ριζοσπαστικότερα άπό τό ίδιο σωματεία. «Τό Νέον Τμήμα δέν ιδρύεται για νά πολεμήση άνάλογα ύπάρχοντα σωματεία», διατείνεται ή Έλληνίς. «Έπειδή όμως οί γυναίκες, όπως και οί άνδρες, είναι διηρημένες εις συντηρητικές και μή, ένδεικνυται κάθε μερίδα νά έχη τίς δικές της άπόψεις και τό δικόν της πεδίον δράσεως».²⁴

Σέ δημόσια συγκέντρωσή του, τό νέο τμήμα του Έθνικού Συμβουλίου ζητά νά άναγνωριστει και τό δικαίωμα τής έκλογιμότητας και νά έπεκταθει τό δικαίωμα τής ψήφου και στίς γυναίκες κάτω τών τριάντα έτών «παραμένοντος έν ισχύι του περιορισμού διά τάς άγραμμάτους». Η έντονη αντίδραση του Συνδέσμου για τή διατήρηση του περιορισμού όδηγει στην τελική σύγκρουση τών δύο σωματείων και τήν άποχώρηση του Συνδέσμου άπό τό Έθνικό Συμβούλιο κατά τό τέλος του 1934. Τό τμήμα ψήφου του Έθνικού Συμβουλίου θά άυτοδιαλυθει λίγους μήνες άργότερα και ή Έκτελεστική του Έπιτροπή θά άποφασίσει νά «μή άναμιχθί εις τό έξής τό Έθνικόν Συμβούλιον εις τό ζήτημα τών πολιτικών δικαιωμάτων τών γυναικών, αλλά νά τό άφήση εις τήν φροντίδα τών σωματείων εκείνων πού τό έχουν ως κεφαλαιώδες, ως κύριον πρόγραμμά τους».²⁵

Στό σύντομο διάστημα πού άπομένει ως τήν έπιβολή τής δικτα-

23. Υποψηφιότητα στίς δημοτικές αυτές έκλογές έθεσαν τελικά τρεις γυναίκες στην Άθήνα, μία στην Καβάλα, μία στην Νέα Ίωνία και δύο στον Πειραιά. Όστόσο μόνο τό Πρωτοδικείο Σερρών ένέκρινε τίς γυναικείες υποψηφιότητες.

24. Έλληνίς 1Δ/6-7 (1934), σ. 139.

25. Έλληνίς 1Ε/7-8 (1935), σ. 173.

τορίας ο Σύνδεσμος και το Έθνικό Συμβούλιο θά συνεργαστούν ελάχιστα. Στην ουσία το Έθνικό Συμβούλιο θά συρθεί το 1935 νά συμμετάσχει στη νέα Γυναικεία Έπιτροπή Συνεργαζομένων Όργανώσεων και θά υιοθετήσει ακόμη πιό συντηρητικές θέσεις πού θά του επιτρέψουν νά επιζήσει και στά χρόνια τής μεταξικής δικτατορίας.²⁶ Άλλά και ο Σύνδεσμος θά ύποσχελιστεί ώς ένα βαθμό από τίς νέες αντιφασιστικές γυναικείες συσπειρώσεις μέ τίς όποιες θά συνεργαστεί στενά τούς τελευταίους μήνες πρίν από τήν 4η Αύγούστου. Όσο για τίς σοσιαλίστριες, αυτές έχουν μείνει από τό 1934 στό περιθώριο, καταγγέλλοντας τίς «κομμουνιστικές πλεκτάνες» πού παρασύρουν τίς «άστές φεμινίστριες» στίς πολιτικές επιλογές τής Μόσχας.²⁷

Οί συγκεντρώσεις στό τέλος τής περιόδου ζητούν τήν ψήφο συνολικά, χωρίς περιορισμούς και τακτικούς έλιγμούς, ώστόσο τό αίτημα έχει πιά χάσει τό νόημα πού διατηρούσε τά προηγούμενα χρόνια, έχει έγγρσει τά όρια του. Είμαι άπλώς ένα αίτημα άνάμεσα στά τόσα άλλα πού ξεκινούν από τήν ειρήνη και τόν άφοπλισμό και φθάνουν ώς τήν έλευθερία του συνδικαλισμού και τήν ισότητα στην εργασία. Οί προτεραιότητες, για τίς όποιες μιλήσαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο, είναι διάφανες στη φεμινιστική δραστηριότητα τής εποχής. Θά περάσουν πολλά, πάρα πολλά χρόνια, και θά συμβούν επίσης πολλά έως ότου εκχωρηθούν στίς γυναίκες άκέραια τά πολιτικά τους δικαιώματα.²⁸ Κι όταν οί Έλληνίδες όδηγηθούν τελικά τό 1956 στίς κάλπες, ή λήθη θά έχει καλύψει τούς άγώνες των φεμινιστριών του Μεσοπολέμου, τίς αντιθέσεις και τήν άγωνία τους...

26. Όταν τό Έθνικό Συμβούλιο ρώτησε τά μέλη του αν συμφωνούσαν μέ τή συμμετοχή του στη Γυναικεία Έπιτροπή Συνεργαζομένων Όργανώσεων, τρία άπάντησαν άρνητικά, ένένα καταφατικά και ένα δήλωσε ότι επιφυλάσσεται. Έξήντα σωματεία άρνήθηκαν νά άπαντήσουν.

27. Α.[θηνά] Γ.[αϊτάνου] - Γ.[ιαννιού], «Οί Έλληνίδες και τό Άντιφασιστικό Μέτωπο», *Σοσιαλιστική Ζωή* ΣΤ/67-68 (1934), σ. 701-2.

28. Τό δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι δόθηκε στίς Έλληνίδες τό 1952. Πρώτη φορά χωρίς περιορισμούς ψηφίζουν οί γυναίκες στίς αναπληρωματικές εκλογές τής Θεσσαλονίκης τό 1953.

Η ΕΡΓΑΣΙΑ

Τό δεύτερο μεγάλο ζήτημα γύρω από τό όποιο στρέφονται οί διεκδικήσεις του μεσοπολεμικού φεμινισμού, στενά συνδεδεμένο μέ τήν ψήφο, είναι ή εργασία. Τήν περίοδο αυτή οί γυναίκες έχουν ήδη βγει από τό σπίτι σέ μεγάλους αριθμούς, διεκδικώντας μιά θέση στήν αγορά εργασίας.¹ Η Έλευση των προσφύγων, πού μεγάλο ποσοστό τους είναι γυναίκες, καί ή οικονομική κρίση επιδεινώνουν τά προβλήματα πού συναντούν: χαμηλότεροι μισθοί,² περιορισμοί στήν επαγγελματι-

1. "Αν εξαίρουμε τή γεωργία, όπου οί αριθμοί είναι άμφισβητήσιμοι εξαιτίας των κριτηρίων πού έχουν χρησιμοποιηθεί για τήν κατάταξη των γυναικών σέ κάθε άπογραφή, τά ποσοστά των εργαζομένων γυναικών κατά κλάδους εργασίας, τό 1920 καί τό 1928, είναι τά εξής:

	1920	1928
Βιομηχανία	20,00	23,20
Ήσπη- Άνταλλαγή- Μεσολάβηση	6,86	7,73
Έμπόριο	2,47	2,67
Προσωπ. υπηρεσίες	62,73	64,92
Έλευθ. επαγγέλματα	17,47	21,21
Δημόσιες υπηρεσίες	4,78	5,44

Πηγή: Γενική Στατιστική Ύπηρεσία τής Ελλάδος, *Στατιστική Έπετηρίς τής Ελλάδος 1930*, Άθήνα 1931.

2. Σύμφωνα μέ τήν άπογραφή μισθωτών του 1930, ή σχέση γυναικείου καί άνδρικού μισθού ήταν:
για τίς μαθητευόμενες τό 80% του αντίστοιχου άνδρικού μισθού

χή τους ανέλιξη, απαγόρευση όρισμένων επαγγελμαμάτων ή κλάδων, περιορισμοί στην εργασία των παντρεμένων γυναικών κ.ά. Άνοργάνωτες και διασπαρμένες, οι εργαζόμενες γυναίκες έχουν να αντιμετωπίσουν, αφενός, την ιδιαίτερη αστάθεια της θέσης τους και τη μεγαλύτερη έκμετάλλευση που αυτή συνεπιφέρει και, αφετέρου, τη δυσπιστία ή και την έχθρότητα των περισσότερων συνδικαλιστικών οργανώσεων, όρισμένες από τις οποίες άρνούνται να τις έγγραφουν καν ως μέλη.³ Στις συνθήκες αυτές, τό αίτημα των φεμινιστριών για ίσους όρους στην εργασία άνδρών και γυναικών ανταποκρίνεται σε μία άπτη και πιεστική πραγματικότητα.

Γιά τις φεμινίστριες, ώστόσο, τό αίτημα αυτό δέν περιορίζεται στίς συνθήκες εργασίας. Ή γυναικεία μισθωτή εργασία άποτελεί τόν άκρογωνιαίο λίθο στην προβληματική του φεμινισμού τής έποχής: είναι ή προϋπόθεση για να συνειδητοποιήσουν οι γυναίκες την ύποδεέστερη κοινωνική τους θέση. Σύμφωνα μέ αυτή την προβληματική, ή εργαζόμενη γυναίκα, μετά την οικονομική λύτρωση που τής προσφέρει ή εργασία της, νιώθει πρώτη την ανάγκη τής πολιτικής χειραφέτησης. Γιατί ή οικονομική ανεξαρτησία προσφέρει συγχρόνως στίς γυναίκες και κοινωνική και ήθιχη ανεξαρτησία. Ό φεμινιστικός άγώνας, έπομένως, στρέφεται ένάντια στην έξάρτηση και τόν παρασιτισμό των γυναικών, που «τίς σκλαβώνει, τίς ταπεινώνει, τίς έκμηδενίζει». Ύποστηρίζει, αντίθετα, τη δουλειά «που άπολυτρώνει, που έξα-

---

για τις εργάτριες τό 44% του αντίστοιχου άνδρικού μισθού

για τις υπαλλήλους τό 53% του αντίστοιχου άνδρικού μισθού.

Βλ. Ι.Γ. Μιχαλόπουλος, «Ή επαγγελματική θέση της γυναικός έν Έλλάδι», *Έπιθεώρησης κοινωνικής και δημοσίας οικονομικής* V/A (Ίανουάρ.-Ήπριλιος 1932), σ. 124.

3. Χαρακτηριστική είναι ή στάση του Συλλόγου Ύπαλλήλων Έθνικής Τραπεζής, που άρνείται να έγγράψει ως μέλη του τίς γυναίκες που εργάζονται στην Τράπεζα, οι οποίες ιδρύουν τό 1924 χωριστό Σύλλογο Γυναικών Ύπαλλήλων Έθνικής Τραπεζής. Βλ. *Ό Άγώνας τής Γυναίκας* A/8 (1924), σ. 7 και 9-10 (1924), σ. 11.

γνίζει, πού ανυψώνει». Κάθε δουλειά — μέσα και έξω από τό σπίτι.⁴

Ἐνακτώντας μέ τήν ἐργασία τήν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεία τους, οἱ γυναῖκες ἀποκτοῦν, ἐκτός τῶν ἄλλων, καί πολύτιμες ἀρετές, πού τίς βοηθοῦν νά ἐκτελέσουν καλύτερα καί πιό ἀποτελεσματικά τά μητρικά καί συζυγικά τους καθήκοντα.⁵ Ἀντίθετα μέ ὅσα ἰσχυρίζονται οἱ πολέμοι τους — συνεχίζει ἡ ἴδια ἀνάλυση—, ἡ ἐργασία τῶν γυναικῶν εἶναι ἀνεκτίμητο κοινωνικό ἀγαθό καί πρέπει νά ἀναγνωριστεῖ ἡ συμβολή της στήν κοινωνική εὐημερία. Γιατί «ἡ ἐργασία τῆς γυναίκας στήν Ἑλλάδα δέν εἶναι οὔτε ἓνα λούσο μερικῶν διανοουμένων γυναικῶν οὔτε ἓνας πόρος πού χρησιμεύει γιά τήν τουαλέτα τῶν λοιπῶν. Εἶναι ἀνάγκη κοινωνική καί φορεῦς προόδου τόσο οἰκονομικῶς ὅσο καί ἀνθρωπιστικῶς».⁶

Σύμφωνα μέ τήν ἀνάλυση τῶν κυριότερων φεμινιστικῶν τάσεων τοῦ Μεσοπολέμου, οἱ γυναῖκες βγήκαν ἀπό τό σπίτι γιά νά ἐργαστοῦν σπρωγμένες ἀπό τίς νέες κοινωνικές συνθήκες. Στήν ἀγορά ἐργασίας ὅμως ἀντιμετώπισαν διπλή ἐχμετάλλευση: ὡς ἐργαζόμενες καί ὡς γυναῖκες. Ἡ ἐργασία τους θεωρεῖται κατώτερη καί πληρώνεται λιγότερο ἀπό τῶν ἀνδρῶν, ἀκόμη καί ὅταν εἶναι ἴδια μέ τή δική τους. Γι' αὐτό, ὅσες συνειδητοποιοῦν τή θέση τους διεκδικοῦν ἰσότητα στήν ἐργασία, δηλαδή ἴση ἀμοιβή γιά ἴση ἐργασία καί ἴσους ὅρους ἐργασίας καί προαγωγῆς καί γιά τά δύο φύλα:

«Ἡ κυριώτερη προσπάθεια τοῦ γυναικείου κινήματος ἀφορᾷ τήν βελτίωση τῆς θέσης τῆς γυναίκας πού ἀντιμετωπίζει μέ τήν ἀτομική της δουλειά τόν τραχύ ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Ἡ βιοπαλαίουσα γυναίκα, δοκιμάζει σκληρότερη ἐχμετάλλευση ἀπό τόν

1. «Ὁ Ἀγῶνας μας», *Ὁ Ἀγῶνας τῆς Γυναίκας* Α/1-2 (1923), σ. 1-2.

5. Αὔ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου], «Τό πρόγραμμά μας», *Ὁ Ἀγῶνας τῆς Γυναίκας* Ε/70 (1928), σ. 1-2.

6. «Οἱ γυναῖκες δημόσιοι ὑπάλληλοι», *Ὁ Ἀγῶνας τῆς Γυναίκας* Β/13 (1924), σ. 2.

ἄνδρα καί γιαντό εἶνε ἀναγκασμένη νά ἀγωνίζεται ὄχι μονάχα τόν ἐπαγγελματικό ἀγῶνα τῆς τάξης στήν ὁποία ἀνήκει ἀλλά καί ἕνα ἀγῶνα ὡς γυναίκα κατὰ τοῦ ἀνδρικού ἐγωῖσμοῦ πού θέλει πάντα νά πιστεύη ὅτι ἡ γυναικεία ἐργασία εἶνε κατώτερη ἀπ' τήν ἀνδρική ἢ καί ἂν αὐτό δέ συμβαίνει πάντως πρέπει νά πληρώνεται μέ ἕνα ποσοστό τοῦ ἀνδρικού ἡμερομισθίου. Καί ἐνῶ στόν ἐπαγγελματικό ἀγῶνα αὐτή ἀγωνίζεται μέ αὐτοθυσία γιά τά συμφέροντα τῆς τάξης πλαίϊ στόν ἄνδρα, στόν ἄλλο ἀγῶνα πού βρίσκεται στήν ἀνάγκη νά κἀνη ἐνάντια στήν πρόσθετη ἐκμετάλλευση πού ὑφίσταται ἐξ αἰτίας τοῦ φύλου στό ὁποῖο ἀνήκει, ἀτυχῶς δέν βρίσκει πάντα ὑποστήριξη ἀπό τόν ἄρρενα συνάδελφό της. Γιαντό ὅλες οἱ ἐργαζόμενες γυναίκες ὅταν συνειδητοποιοῦνται αἰσθάνονται τήν ἀνάγκη νά προστατευθοῦν κάτω ἀπό τή σημαία τῆς φεμινιστικῆς ἰδεολογίας γιά νά διεκδικήσουν τά δικαιώματά τους».⁷

Οἱ γενικοί αὐτοί στόχοι, πού ἐναρμονίζονται μέ τούς ἀντίστοιχους τῶν διεθνῶν γυναικείων ὀργανώσεων, βρίσκουν σύμφωνες ὅλες τίς ὀργανωμένες δυνάμεις τῶν γυναικῶν στήν Ἑλλάδα. Ἡ τακτική, ὅμως, πού πρέπει νά ἀκολουθηθεῖ γιά νά ἐπιτευχθοῦν οἱ στόχοι αὐτοί ἀποτελεῖ ἀντικείμενο διαμάχης ἀνάμεσα στίς διάφορες τάσεις τοῦ φεμινισμοῦ τῆς ἐποχῆς.

Ἡ συζήτηση ἐπικεντρώνεται γύρω ἀπό τή νομοθεσία γιά τήν προστασία τῆς γυναικείας ἐργασίας. Τό ζήτημα δέν τίθεται τότε γιά πρώτη φορά, οὔτε ἀφορᾷ μόνο τήν Ἑλλάδα. Συζητιέται ἐπί σειρά ἐτῶν σέ ὅλες τίς διεθνεῖς γυναικεῖες ὀργανώσεις. Ἀφορᾷ τά μέτρα

7. «Ἡ θέσις τῆς ἐργαζόμενης γυναίκας στή χώρα μας», *Φεμινιστική* 1 (1930), σ. 13.

πού καθιερώνουν ειδικές συνθήκες για τήν εργασία τῶν γυναικῶν, μέ στόχο τήν ἰδιαίτερη προστασία τους. Περιλαμβάνει καί τίς ἤδη ἐπικυρωμένες διεθνεῖς συμβάσεις πού ἀπαγορεύουν τή νυχτερινή εργασία γυναικῶν καί ἀνηλίκων, τήν εργασία τῶν γυναικῶν ὀρισμένες ἐβδομάδες πρὶν καί μετὰ τόν τοκετό, καθῶς καί ὀρισμένα ἐπαγγέλματα ὡς ἐξαιρετικά βαριά καί ἀνθυγιεινά γιά τίς γυναῖκες.

Γιά νά σκιαγραφήσουμε τή διαμάχη αὐτή — ἡ ὁποία παίζει καθοριστικό ρόλο στή διαμόρφωση τῶν ἀπόψεων πού ἐκφράζουν οἱ φεμινιστικές ὀργανώσεις στήν Ἑλλάδα σχετικά μέ τήν εργασία τῶν γυναικῶν—, θά μεταφερθοῦμε γιά λίγο στό διεθνή χῶρο καί θά ἀναφερθοῦμε στίς σχετικές ἀποφάσεις πού υἱοθέτησαν τά συνέδρια τῶν μεγάλων διεθνῶν γυναικείων ὀργανώσεων:

Τό Συνέδριο τῶν Ἐθνικῶν Συμβουλίων, πού ἔγινε στήν Οὐάσιγκτον τό 1925 καί στό ὁποῖο συμμετεῖχε τό Ἐθνικό Συμβούλιο τῶν Ἑλληνίδων, πῆρε τίς ἀκόλουθες ἀποφάσεις σχετικά μέ τήν εργασία τῶν γυναικῶν:

«Παρ. Η' Ἀποφάσεις γιά τά βιομηχανικά καί ἐπαγγελματικά ζητήματα:

1. Ζητεῖ ἴσα δικαιώματα γιά τίς γυναῖκες στά διάφορα ἐπαγγέλματα καί ὅμοιους ὅρους προαγωγῆς.
2. Ζητεῖ τήν καθιέρωση τῆς ἀρχῆς: «ἴση ἀμοιβή γιά ἴση εργασία» πού σημαίνει ὅτι ἡ πληρωμή πρέπει νάχει γιά βάση τήν εργασία καί ὄχι τό φύλο.
3. Ζητεῖ ἡ ἀπαγόρευση στίς ἔγκυες καί τίς μητέρες νά ἐργάζονται μερικές βδομάδες πρὶν καί μετὰ τόν τοκετό νά συνοδεύεται μέ *ἐπίδομα μητρότητος*.
4. Εἶναι ἐναντίον κάθε περιορισμοῦ στήν εργασία τῶν ἐγγάμων γυναικῶν».⁸

8. «Τό Συνέδριο τῶν Ἐθνικῶν Συμβουλίων στή Βάσιγκτον», *Ἡ Ἀγῶνας τῆς Γυναίκας* Β/22-23 (1925), σ. 11-12.

Οι αποφάσεις είναι ρητές και δέν φαίνεται να δημιουργούν ιδιαίτερες διχογνωμίες στο έσωτερικό της οργάνωσης.

Στή Διεθνή Ένωση για τή Γυναικεία Ψήφο ('Αλλιάνς) — τή μεγαλύτερη και πιό μαχητική γυναικεία οργάνωση, στην όποια υπάγεται ο Σύνδεσμος για τά Δικαιώματα τής Γυναίκας— ή συζήτηση διεξάγεται μέ όξυτητα σέ όλόκληρη τήν περίοδο και διαμορφώνει δύο αντίθετες μεταξύ τους απόψεις. Τό έρώτημα διατυπώνεται ως εξής:

«Συμφέρι ή προστατευτική νομοθεσία τήν εργαζόμενη γυναίκα; γίνεται μέ τό σκοπό να τήν εξασφαλίσει από τήν υπερχώπωση, από τούς ήθικούς κινδύνους τής νυχτερινής εργασίας ή γίνεται από άντρίκιο άνταγωνισμό, για να κρατούν οι άντρες τίς πιό καλοπληρωμένες δουλειές για τόν έαυτό τους; Οι ίδιες οι εργάτριες τί γνώμη έχουν γι' αυτό; Πρέπει να ζητηθεί ή γνώμη τους; Μπορούν να δώσουν οι εργατικές οργανώσεις μιá γνώμη υπεύθυνη, ή είναι οργανώσεις μιχτές, όπου επικρατεί ή γνώμη ή άντρίκια;»⁹

Τό ζήτημα επανέρχεται σέ κάθε συνέδριο τής 'Αλλιάνς, χωρίς να έπιτυγχάνεται μιá όριστική συμφωνία. Οι σχετικές αποφάσεις του 9ου Συνεδρίου τής Δ.Ε.Γ.Ψ. τό 1923 στή Ρώμη εκφράζουν μιá προσπάθεια έξισορρόπησης των απόψεων, πού θά αποδειχθεί έξαιρετικά άσταθής και πρόσκαιρη:

«4. 7ση άμοιβή και δικαιώματα στην εργασία

Έπειδή έχει υπ' όψη τίς οικονομικές ανάγκες και τούς ήθικούς λόγους πού υποχρεώνουν τή γυναίκα να κερδίση μέ τήν εργασία της τά μέσα τής συντήρησής της και να εξασφαλίση τήν άνεξαρ-

9. Λύρα Θεοδωροπούλου, «'Η Διεθνής Ένωση για τή γυναικεία ψήφο», 'Ο Αγώννας τής Γυναίκας Β/16 (1925), σ. 6.

τησία της, και έπειδή πιστεύει πώς ή εργασία αυτή είναι σπουδαίο στοιχείο προαγωγής και πώς κανένας περιορισμός δέν πρέπει νά μπαίνει έξ αίτίας του φύλου του άτομου αλλά πώς μονάχα πρέπει νά εξετάζεται ή καλύτερη πάντα χρησιμοποίηση των φυσικών, ήθικων και διανοητικών ικανοτήτων και των γυναικών, και των άντρων, ή Δ.Ε.Γ.Ψ. εκφράζει τίς ακόλουθες εϋχές:

α) Νά παίρνουν τήν ίδια επαγγελματική μάρφωση τά κορίτσια μέ τά αγόρια.

β) Νά μπορούν οί γυναίκες όπως και οί άντρες νά παίρνουν τίς διοικητικές, δικαστικές, εκπαιδευτικές θέσεις, χωρίς νά λαμβάνεται ύπ' όψη στους όρους τής προαγωγής τό φύλο.

γ) Ό μισθός τής γυναίκας νά είναι ίσος μέ τό μισθό του άντρός για ίση εργασία, δηλαδή οί άντρες και οί γυναίκες όταν κάνουν τήν ίδια εργασία ή κατέχουν τίς ίδιες θέσεις νά παίρνουν τήν ίδια άμοιβή είτε ή εργασία πληρώνεται κατά χρονικά όρια —μέ ήμερομίσθιο— είτε μέ τό κομμάτι.

δ) Νά αναγνωριστή τό δικαίωμα τής γυναίκας στήν εργασία και νά μή γίνεται κανένας διακανονισμός τής εργασίας άν οί ενδιαφερόμενες γυναίκες δέν τόν θέλουν.

Τά προστατευτικά μέτρα για τή μητρότητα νά είναι τέτοια πού νά μή βλάπτουν τά οικονομικά συμφέροντα των γυναικών και ή μέλλουσα νομοθεσία τής εργασίας νά εφαρμόζεται άνεξάρτητα από τό φύλο». ¹⁰

Άργότερα, στό Συνέδριο τής Δ.Ε.Γ.Ψ. πού έγινε στό Παρίσι τό 1926, οί αποφάσεις παίρνουν σαφέστερο και πιό ρητό χαρακτήρα:

«Τό Συνέδριον τούτο θεωρεί ότι όλοι οί κανονισμοί και αί άπα-

10. «Αποφάσεις και εϋχές του 3ου Συνεδρίου τής Διεθνούς Ένώσεως για τή γυναίκα φήφο», *Ό Αγώνας τής Γυναίκας* Λ/1-2 (1923), σ. 11.

γορεύσεις προς ἀληθῆ προστασίαν τῶν ἐργατῶν πρέπει νά βασιζονται ὄχι ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ φύλου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς φύσεως τῆς ἐργασίας, καὶ ὅτι ὁποιαδήποτε διεθνῆς νομοθεσία ἔχουσα τὴν διαφορὰν τοῦ φύλου ὡς βᾶσιν δύναται μὲν προσωρινῶς νά φανῆ ὡφέλιμος, ἢ ὀριστικὴ ὅμως ἐξέλιξις θὰ εἶναι ἀναμφιβόλως ἀνυπόφορος τυραννία, καὶ θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπομόνωσιν τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν καὶ τὴν ἐπιβολὴν νέων προσκομμάτων εἰς τὴν ἐπιδεξιότητά των ὡς βιοπαλαιστῶν». ¹¹

Ἀκόμη καὶ ἂν οἱ ἀποφάσεις αὐτές λειτουργήσουν στὴν ἀρχὴ ἀρνητικὰ γιὰ ὀρισμένες κατηγορίες γυναικῶν, θεωρεῖται ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι παρά τὸ τίμημα τῆς προόδου, ἐφόσον

«ἀπόλυτος ἰσότης καὶ ἐλευθερία εἶναι τὰ μόνα μέσα σωτηρίας τῶν γυναικῶν τοῦ μέλλοντος, γιὰ τὰς ὁποίας σήμερον ἀγωνιζόμεθα καὶ ὄχι διὰ μικρά καὶ τῆς ὥρας συμφέροντα». ¹²

Ἀντίθετα, τὸ Διεθνὲς Συνέδριον Σοσιαλιστριῶν τὸ 1925, σὸ ὁποῖο συμμετέχει ἡ Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου-Γιαννίου ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Ὁμίλου Γυναικῶν, καταλήγει σὲ διαφορετικὰ συμπεράσματα:

«Ἡ ἐξέλιξις τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας κράτησε τίς γυναῖκες σὲ μιά τέτοια ἐξάρτησις κοινωνικὴ καὶ σὲ μιά τέτοια ὑποδεέστερη ἐκπαίδευσις, ὥστε ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ οἰκονομικὴ τους θέσις εἶναι χειρότερη ἀπὸ τὴν ἀνδρική.

Καὶ μόλα ταῦτα τὰ καθήκοντα καὶ τὰ βάρη τῆς μητρότητας θ' ἀπαιτοῦσαν μιά προστασία καὶ μιά φροντίδα εἰδικὴ γιὰ

11. «Τὸ Ἐθνικὸν Συμβούλιον τῶν Ἑλληνίδων εἰς τὸ ἐν Παρισίοις Συνέδριον τῆς Διεθνούς Ἐνώσεως ὑπὲρ τῆς γυναικείας ψήφου», Ἑλληνίς ΣΤ/6-7 (1926), σ. 126.

12. Στὸ ἴδιον.

τίς γυναίκες πού ἐργάζονται γιά νά ζήσουν. Εἶναι λοιπόν ἀνάγκη οἱ σοσιαλιστές νά ζητήσουν ὅλα τά προστατευτικά μέτρα ὡς ἀπαραίτητα γιά τούς ἐργάτες, καί εἰδικώτερα γιά τίς ἐργάτριες, γιά νά ἐξασφαλισθῆ ἡ εὐζωία στίς μητέρες καί τά παιδιά».¹³

Ἡ διαμάχη γίνεται ὀξύτερη μέ τήν ἴδρυση, τό 1929, τοῦ Διεθνoῦς Συμβουλίου τῆς Ἐνοικητῆς Πόρτας, πού θέτει ὡς στόχο τὴν οἰκονομική χειραφέτηση τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν καί τὴν κατάργηση κάθε προστατευτικῆς νομοθεσίας γιά τὴν ἐργασία τῶν γυναικῶν στίς διάφορες χῶρες καί στήν Κ.Τ.Ε., ὅπου ἐδράζεται τὸ Διεθνὲς Γραφεῖο Ἐργασίας. Συγκεκριμένα, ὁ σκοπὸς τῆς νέας διεθνoῦς αὐτῆς ὀργάνωσης διατυπώνεται στό καταστατικό τῆς ὡς ἐξῆς:

«Νά ἐξασφαλισθῆ στὴ γυναίκα ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας καί νά προστατευθῆ ὡς ἐργάτρια μέ τούς ἴδιους ὅρους ὅπως καί ὁ ἄντρας, καί ἡ νομοθεσία πού ἀναφέρεται στοὺς ὅρους καί τίς ὥρες τῆς ἐργασίας, τὴ μισθοδοσία, τὰ προσόντα καί τὴν προαγωγή νά βασιζέται στό εἶδος τῆς ἐργασίας καί ὄχι στό φύλο τοῦ ἐργάτη. Νά ἐξασφαλίζεται στὴ γυναίκα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν περίπτωσι γάμου ἢ τοκετοῦ, τὸ δικαίωμα νά ἐργάζεται μέ ἀμοιβή, καί κανένας νόμος ἢ κανονισμὸς νά μὴν μπορεῖ νά τῆς ἀφαιρέσει τὸ δικαίωμα αὐτό».¹⁴

Ἡ ἴδρυση τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐνοικητῆς Πόρτας προκάλεσε τὴ σφοδρὴ ἀντίδραση τῶν σοσιαλιστικῶν ὀργανώσεων καί τῶν ἐργατικῶν ἐνώσεων. Γι' αὐτὲς, οἱ προστατευτικοὶ νόμοι γιά τὴν ἐργασία τῶν γυναικῶν ἐντάσσονται στὰ πλαίσια τῆς ἐργατικῆς νομοθεσίας,

-
13. Ἐθνή Γαϊτάνου-Γιαννίου, «Τὸ διεθνὲς συνέδριον τῶν σοσιαλιστριῶν», *Ἑλληνικὴ* Ε/11 (1925), σ. 233.
 14. «Τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐνοικητῆς Πόρτας», *Ἡ Ἀγώνισ τῆς Γυναίκας* Ε/102 (1929), σ. 2-3.

καρπό πολύχρονων και αίματηρών αγώνων τῶν ἐργαζομένων ὄλου τοῦ κόσμου. Οἱ φεμινιστικές ὀργανώσεις πού ζητοῦν τήν κατάρρησή τους κατηγοροῦνται ὅτι ἀγνοοῦν τίς συνθήκες στίς ὁποῖες δουλεύουν οἱ γυναῖκες, γιατί ἀπαρτίζουν ἀπό ἀστές πού δέν χρειάστηκε ποτέ νά ἐργαστοῦν γιά νά ζήσουν. Σύμφωνα μέ τήν ἴδια συλλογιστική, ὁ φεμινισμός, προϊόν τῶν ἰδιαίτερων συμφερόντων τῶν γυναικῶν τῆς ἀστικής τάξης, ἀφού ἐξαντλήθηκε στή διεκδίκηση τῆς ψήφου, ἀναζητᾶ νέο πεδίο δραστηριοτήτων καί ἔτσι στρέφεται ἐναντίον τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν, τίς ὁποῖες ὑποτίθεται ὅτι ὑπερασπίζεται. Ἀντίθετα, οἱ ἐργαζόμενες γυναῖκες ἔχουν ἀπόλυτη ἀνάγκη εἰδικῆς προστασίας, ὥστε νά μπορέσουν νά ἀνταπεξέλθουν στά διπλά καθήκοντά τους, ὡς ἐργαζόμενες καί ὡς μητέρες καί σύζυγοι.¹⁵

Δέν εἶναι χωρίς ἐνδιαφέρον τό γεγονός ὅτι ἡ σχετική προβληματική τῶν σοσιαλιστικῶν ὀργανώσεων συναντᾶ ἐδῶ τά ἐπιχειρήματα ὑπέρ τῆς προστατευτικῆς νομοθεσίας, πού προβάλλουν τά συντηρητικά γυναικεῖα σωματεῖα, καί τά ὁποῖα στηρίζονται στήν ἀδύνατη φύση τῶν γυναικῶν καί στό φυσικό τους προορισμό πού εἶναι ὁ γάμος καί ἡ μητρότητα.

Ἡ διαμάχη γύρω ἀπό τήν προστατευτική νομοθεσία τῆς γυναικείας ἐργασίας συνιστᾶ ἕνα ἐπιπλέον πεδίο ἀντιπαράθεσης τῶν δυνάμεων τοῦ φεμινισμοῦ καί τοῦ σοσιαλισμοῦ, στήν περίοδο πού ἐξετάζουμε.

Τό ζήτημα τοῦ προστατευτισμοῦ θά βρεθεῖ στό ἐπίκεντρο τῶν προ-

15. Γιά τή διαμάχη αὐτή βλ. Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου-Γιαννίου, «Τά διδάγματα ἐνός Συνεδρίου», *Ἑλληνίς* Θ/8-9 (1929), σ. 186-191· «Ἡ Γενική Συνέλευση τοῦ Διεθνούς Συμβουλίου τῶν σοσιαλιστριῶν», *Σοσιαλιστική Ζωή* Β/17 (1930), σ. 80 καί β' μέρος 18 (1930), σ. 95· ἐπίσης «Ἡ ἀντίδραση κατά τῆς προστατευτικῆς νομοθεσίας γιά τή γυναῖκα», *Σοσιαλιστική Ζωή* Β/19 (1930), σ. 109-112.

βληματισμών που αναπτύσσουν και οι ελληνικές γυναικείες οργανώσεις. Δέν θά έπρεπε νά ιδωθεί ώς άπλή μεταφορά στά καθ' ήμās ένός προβλήματος που μπορεί νά πεί κανείς ότι στό κάτω-κάτω δέν άφορā ιδιαίτερα τήν έλληνική πραγματικότητα. Καί αυτό γιά δύο κυρίως λόγους. Άφενός, γιατί ή αντίληψη που διαμορφώνει κάθε τάση σχετικά μέ τήν έργασία τών γυναικών συνδέεται μέ τή γενικότερη θεωρία της γιά τό περιεχόμενο του φεμινισμού καί τά μέσα που πρέπει νά υιοθετηθούν γιά τήν επίτευξη τών στόχων του. Καί, άφετέρου, γιατί ή σχετικά περιορισμένη, έστω, ανάπτυξη τών γυναικείων παραγωγικών δυνάμεων έχει ήδη θέσει τό ζήτημα καί στην Έλλάδα.

Ύπέρ της προστατευτικής νομοθεσίας δέν τίθενται μόνο κάποιες γυναικείες οργανώσεις, αλλά καί ή Γ.Σ.Ε.Ε. καί διάφορες έργατικές ενώσεις. Άκόμη, σχετικά αίτήματα προβάλλουν όρισμένες επαγγελματικές κατηγορίες γυναικών.¹⁶ Θεωρούμε, λοιπόν, σκόπιμο νά δούμε πώς διατυπώνει τά αντίστοιχα έπιχειρήματα ή καθεμία από τίς κυριότερες τάσεις του έλληνικού φεμινισμού τής έποχής.

Η άποψη που ύποστηρίζει καί προβάλλει ό Σύνδεσμος γιά τά Δικαιώματα τής Γυναίκας είναι σαφής:

«Η γυναίκα σήμερα θέλει *ισότητα καί δικαιοσύνη*. Καί δείχνει τόση πίστη στόν άγώνα της καί τόση άξιοπρέπεια, ώστε αρνείται καί κάθε *προνόμιο* που μπορεί νάχη ως γυναίκα, κάθε εΐδους προστασία...».¹⁷

Γιά τό Σύνδεσμο ή θέση αυτή δέν πηγάζει μόνο από λόγους άρ-

16. Γιά τό αίτημα που διατυπώνουν οι δασκάλες σχετικά μέ τήν έθελούσια έξοδο από τήν ύπηρεσία σέ περίπτωση γάμου, μετά τή συμπλήρωση 15ετίας καί τήν άνάλογη συνταξιοδότηση, καθώς καί γιά τή διαμάχη γύρω από αυτό, βλέπε παρακάτω σ. 88.

17. Λύρα Σ. Θεοδοροπούλου, «Άπό τό γυναικείο Συνέδριο τής Ρώμης», *Ό Άγώνας τής Γυναίκας* Λ/1-2 (1923), σ. 2-4.

χής. Έχει άμεση σχέση με την ισότητα που διεκδικούν οι γυναίκες στην εργασία. Κάθε περιορισμός που δέν στηρίζεται στή φύση τής εργασίας, αλλά στό φύλο τών εργαζομένων, άκόμη καί όταν συνιστά προνόμιο, στρέφεται έναντίον τών γυναικών, γιατί δημιουργεί δυσμενέστερους γι' αυτές όρους στην άγορά εργασίας.

«Η ειδική προστασία τής γυναικός τήν θέτει εις κατωτέραν οικονομικήν θέσιν του άνδρός. (...) Άν ή γυναίκα μέ τάς άπαγορεύσεις που τίς επιβάλλει ή ιδιαίτερα προστασία δέν είναι εις θέσιν νά εκλέξη τό επάγγελμά της, τό είδος τής εργασίας ή τόν χρόνον τής εργασίας αυτής, είναι βέβαιον ότι δέν θά κερδίση όσα ό άνδρας που έχει αυτήν τήν έκλογήν».¹⁸

Άντί νά ζητούν ειδικά προστατευτικά μέτρα, οι γυναίκες πρέπει νά άγωνιστούν για νά καθιερωθούν καλύτεροι όροι για όλους: κοινό κατώτερο όριο μισθού —για νά μειωθεί έτσι ό ανταγωνισμός μεταξύ τών φύλων, που όφείλεται στή φθινή εργασία τών γυναικών—, όκτάωρο, άπαγόρευση για όλους όρισμένων έξαιρετικά άνθυγιεινών εργασιών, μείωση του όριου συντάξεως καί άλλα μέτρα κοινά για όλους τούς εργαζόμενους.

Τό Έθνικό Συμβούλιο τών Έλληνίδων, από τό δεύτερο κιόλας τεύχος του περιοδικού του *Έλληνίς*, έκφράζει μιá έντελώς διαφορετική άποψη:

«Μέ εύγνωμοσύνην σήμερα δεχόμεθα τά προστατευτικά μέτρα τής νομοθεσίας, μέ τήν επιφύλαξιν όμως, έν όσω άναπτυσσόμε-

18. Άπό τήν εισήγηση τής Μαρίας Σβώλου στην προπαρασκευαστική συνέλευση τής Έπιτροπής για ίσους όρους εργασίας για τούς άνδρες καί τίς γυναίκες στό Συνέδριο τής Άλλιάς που έγινε στό Παρίσι τό 1926. Βλ. *Έλληνίς* ΣΤ/6-7 (1926), σ. 126.

τα ήθικῶς καὶ διανοητικῶς, νά αἴρωνται οἱ προστατευτικοὶ νόμοι καί νά ἀναπληροῦνται δι' ἀφομοιωτικῶν». ¹⁹

Ἡ τακτικὴ τῆς σταδιακῆς διεκδίκησης πού ἀκολουθεῖ τό Συμβούλιο στό θέμα τῆς ψήφου ἐφαρμόζεται καί σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τήν ἐργασία. Σύμφωνα μέ τή λογική πού διέπει αὐτή τήν τακτική, ἡ ὑποδούλωση τῶν γυναικῶν ἐπί αἰῶνες τίς μετέτρεψε σέ ἀδύναμα ὄντα πού ἔχουν ἀνάγκη προστασίας. Γιά νά μπορέσουν νά σταθοῦν ἴσες στό πλευρό τῶν ἀνδρῶν, πρέπει πρῶτα νά μορφωθοῦν, νά ἀποκτήσουν ἐπαγγελματική συνείδηση καί κοινωνική ὀριμότητα καί νά ἀνυψώσουν τό πνευματικό καί ἠθικό ἐπίπεδο τοῦ φύλου τους. Τότε μέ τήν ποιότητα τῆς ἐργασίας τους θά κατακτήσουν ἐπάξια τήν ἐμπιστοσύνη τῶν ἀνδρῶν. Μόνον ἔτσι θά μπορέσουν ἀποτελεσματικά καί πειστικά νά διεκδικήσουν ἴσους μέ αὐτούς ὅρους στήν ἐργασία, χωρίς συγχρόνως νά παραμελήσουν τόν κυριότερο κοινωνικό τους προορισμό, πού εἶναι ἡ μητρότητα. ²⁰

Μέ πολλές ἀπό τίς ἀπόψεις αὐτές συμφωνεῖ καί ἡ *Σοσιαλιστική Ζωή*, ὄργανο τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Ὁμίλου Γυναικῶν. Γι' αὐτήν, ἡ οἰκονομική ἐκμετάλλευση πού ὑφίστανται οἱ ἐργαζόμενες γυναῖκες ἀποτελεῖ ἐπαρκῆ αἰτιολογία γιά τήν ὑπαρξή προστατευτικῶν νόμων. Ἀπό τίς σελίδες τῆς *Σοσιαλιστικῆς Ζωῆς* στηλιτεύονται ἐπανειλημμένα οἱ ἀπόψεις τοῦ λεγόμενου «ἀστικοῦ φεμινισμοῦ», τόν ὁποῖο ἐνσαρκώνει γιά τό περιοδικό ὁ Σύνδεσμος γιά τά Δικαιώματα τῆς Γυναίκας. ²¹ Οἱ ἐργαζόμενες γυναῖκες καλοῦνται νά ὀργανωθοῦν στήν ἐργασία καί νά συμπαραταχθοῦν μέ τίς δυνάμεις πού μάχονται γιά τό σοσιαλισμό, γιατί αὐτός ἀποτελεῖ τή μοναδική διέξοδο γιά τήν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τους. Σύμφωνα μέ

19. Σοφία Ἀντωνιάδου, «Ἀντί προλόγου», *Ἑλληνίς* Λ/2 (1921), σ. 47-48.

20. *Στό ἴδιο*.

21. «Ἡ ἀντίδραση κατά τῆς προστατευτικῆς νομοθεσίας γιά τή γυναῖκα», *Σοσιαλιστική Ζωή* Β/19 (1930), σ. 109-112.

τήν Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου-Γιαννιού, οἱ γυναῖκες ἀντιμετωπίζουν ἐπιπλέον προβλήματα στήν ἐργασία τους γιατί, δουλεύοντας χωρίς κοινωνικό ἰδανικό, δέν εἶναι ἀρκετά ἀποδοτικές, ἀλλά οὔτε διεκδικοῦν τά δικαιώματά τους. Μόνο μέ τήν καλή ποιότητα τῆς ἐργασίας τους θά πείσουν τούς ἄνδρες ὅτι ἔχουν δικαίωμα νά παραμείνουν σέ αὐτήν.²²

Μακριά ἀπό τή φεμινιστική προβληματική, οἱ κομμουνίστριες δέν μένουν ὥστόσο τελείως ἀνεπηρέαστες ἀπό αὐτήν. Στά σπάνια κείμενα πού ἀπευθύνονται στίς ἐργαζόμενες γυναῖκες καί τίς προτρέπουν νά ὀργανωθοῦν στίς γραμμές τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος, μπορεῖ νά συναντήσῃ κανεῖς —ἔχι χωρίς κάποια ἔκπληξη— ρητές ἀναφορές στή διπλή σκλαβιά τῆς ἐργάτριας στή δουλειά καί στό σπίτι. Κείμενα προπαγανδιστικά, δέν ἀντιμετωπίζουν συνήθως ἐπιμέρους θέματα, οὔτε ἀσχολοῦνται μέ μεταρρυθμιστικοῦ τύπου βελτιώσεις τῶν συνθηκῶν ἐργασίας, ὅπως εἶναι οἱ προστατευτικοί νόμοι, ἀλλά κατὰ τό πρότυπο τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης ἐπαγγέλλονται τήν ἐξουσία τῶν ἐργατῶν καί τῶν ἀγροτῶν στή μελλοντική Σοβιετική Ἑλλάδα.²³

«Στίς κεφαλαιοκρατικές χῶρες ἡ ἐργαζόμενη γυναῖκα εἶναι καταδικασμένη σέ διπλή σκλαβιά. Γιά τοῦτο οἱ ἐργαζόμενες γυναῖκες πρέπει ν' ἀγωνιστοῦν ἔχι μόνο γιά οἰκονομική, μά καί γιά κοινωνική ἰσότητα. Μ' ἄλλα λόγια πρέπει ν' ἀγωνιστοῦν μαζί μέ τήν ἐργατική τάξη ἐνάντια στούς κεφαλαιοκράτες, γιά τήν ἀνατροπή τῆς ἐξουσίας τους, γιά τήν ἐξουσία τῶν ἐργατῶν καί ἀγροτῶν, πού μόνη αὐτή μπορεῖ νά τίς δόσει ἴσα δικαιώματα, νά τίς ἀπελευθερώσει ἀπ' τήν οἰκονομική καί σπιτιτική σκλα-

22. Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου-Γιαννιού, «Χωρίς κοινωνικό ἰδανικό», *Σοσιαλιστική Ζωή* Β/15 (1929), σ. 46-47.

23. Πολυξένη, *Ἡ ἐργαζόμενη γυναῖκα καί τό Κομμουνιστικό Κόμμα*, Ἀθήνα 1934, σ. 37.

βιά κι απ' ὄλους τούς παληωμένους νόμους καί προλήψεις». ²⁴

Τό παράδειγμα πού εικόνογραφεῖ καλύτερα τίς διαφορετικές προσεγγίσεις στό ζήτημα τῶν προστατευτικῶν νόμων γιά τή γυναικεία ἐργασία εἶναι ἡ διαμάχη γύρω ἀπό ἕνα αἶτημα. Πρόκειται γιά τό αἶτημα τῶν διδασκαλισσῶν νά ἔχουν τό δικαίωμα νά ἀποχωρήσουν ἀπό τήν ὑπηρεσία, ἐφόσον εἶναι παντρεμένες, μετά τή συμπλήρωση 15ετίας μέ τήν ἀνάλογη συνταξιοδότηση, καί τό ὁποῖο διατυπώνουν τό 1928 οἱ δημοδιδασκάλισσες Χανίων μέ ὑπόμνημά τους πρὸς τούς ὑπουργούς Παιδείας καί Οἰκονομικῶν καί τόν Πρόεδρο τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἐπιχειρηματολογία πού ἀναπτύσσουν στηρίζεται στήν παραδοχή ὅτι οἱ γυναῖκες ἔχουν φύσει μειωμένη δύναμη καί ἀντοχή, καί στήν ὑπεράσπιση τοῦ κυριότερου κοινωνικοῦ προορισμοῦ τους πού εἶναι ἡ μητρότητα. ²⁵ Τό αἶτημα τῶν διδασκαλισσῶν ὑποστηρίζει τόσο τό Ἐθνικό Συμβούλιο ὅσο καί ὁ Σοσιαλιστικός Ὁμιλος μέ συνεχῆ ἀρθρογραφία τῆς Ἀθηνᾶς Γαϊτάνου-Γιαννιοῦ. ²⁶

Ἡ ἀντίδραση τοῦ Συνδέσμου εἶναι ἄμεση. Ἀπό τίς στήλες τοῦ Ἀγῶνα προειδοποιεῖ ὅτι ἡ ἐπίκληση εἰδικῶν προνομίων ἐνέχει σοβαροὺς κινδύνους γιά τίς ἐργαζόμενες γυναῖκες καί καλεῖ τίς δασκάλες νά ἀγωνιστοῦν μέσα ἀπό τό συνδικαλιστικό τους ὄργανο γιά κοινή μείωση τοῦ χρόνου ἐργασίας καί τῶν ἀνδρῶν καί τῶν γυναικῶν. ²⁷ Ὅταν, ἐξαιτίας τῆς παρατεταμένης οἰκονομικῆς κρίσης, τό 1931 θά

24. *Στό ἴδιο*, σ. 20.

25. Βλ. τό ὑπόμνημα στήν Ἑλληνίδα Η/2 (1928), σ. 26-28.

26. Ἀθ. Γαϊτάνου-Γιαννιοῦ, «Καί πάλιν τό διδασκαλικό ζήτημα», Ἑλληνίς Η/11 (1928), σ. 233-234, *στό ἴδιο* Θ/3 (1929), σ. 63-64 καί Α. Γ.-Γ., «Ἡ ἴδια πάντα ἀξιοθρήνητη τακτική», Σοσιαλιστικὴ Ζωὴ Γ/32 (1931), σ. 318.

27. Λῦ. Θ., «Προστασία», Ὁ Ἀγῶνας τῆς Γυναίκας Ε/80 (1928), σ. 1-2.

κατατεθεί νομοσχέδιο στη Βουλή που προβλέπει την αναγκαστική έξοδο από την υπηρεσία των παντρεμένων διδασκαλισσών, με μόνη την καταβολή αποζημίωσης, ο Άγώνας θά επικαλεστεί τις προειδοποιήσεις του των προηγούμενων χρόνων και θά καταγγείλει όσους υπέθαλψαν τη λογική των προνομιών. Η διαμάχη θά κορυφωθεί.²⁸

Τό νομοσχέδιο θά αποσυρθεί τελικά, κυρίως εξαιτίας των οικονομικών δαπανών που θά απαιτούσε η εφαρμογή του. Τό ζήτημα, όμως, που τέθηκε με τό αίτημα των ίδιων των διδασκαλισσών και κορυφώθηκε με την κατάθεση του νομοσχεδίου περιλαμβάνει και ένα άλλο οξύτατο για την εποχή θέμα: πρόκειται για την εργασία των παντρεμένων γυναικών.

Στό θέμα αυτό όλες οι οργανώσεις, τόσο στην Ελλάδα όσο και στό εξωτερικό, είναι σύμφωνες: νά καταργηθούν όλοι οι περιορισμοί που τίθενται στην εργασία των παντρεμένων γυναικών. Τά κρούσματα είναι αλληπάλληλα. Από τό νόμο για τίς τηλεφωνήτριες τό 1908²⁹ ως τό νέο έσωτερικό κανονισμό τής Έθνικής Τραπέζης τό 1931,³⁰ οι παντρεμένες γυναίκες βρίσκονται σέ συνεχή διωγμό στόν επαγγελματικό χώρο. Στην Εύρώπη ή κατάσταση έπιδεινώνεται με την άνοδο του φασισμού και του ναζισμού —που θέλουν τή γυναίκα στό σπίτι· ο αντίκτυπος φτάνει και στην Ελλάδα.³¹ Όλα τά σωματεία συμφωνούν ότι ο μόνος τρόπος για νά αντιμετωπίσουν οι γυναί-

28. Μ. Σβώλου, «Η δασκάλα μητέρα», *Ο Άγώνας τής Γυναίκας* Ζ/139 (1931), σ. 1-2 και «Τό υπόμνημα του Συνδέσμου για τή δασκάλα μητέρα», στό ίδιο, σ. 3-4.

29. Νόμος Γ'ΣΟΖ/8 'Απριλίου 1908, *ΦΕΚ* 84 (17.4.1908), όπου σύμφωνα με τό άρθρο 9, παράγρ. 1: «Αί τηλεφωνήτριαι άπολύονται τής υπηρεσίας μόνον κατά τάς έπομένους περιπτώσεις: (...) ε') Έν περιπτώσει τελέσεως γάμου».

30. Άρθρο 4, παρ. 2: «Δακτυλογράφοι τής Τραπέζης προσλαμβάνονται μόνον γυναίκες άγαμοι, άπολυόμεναι αυτοδικαίως τής υπηρεσίας εάν έλθωσιν εις γάμον». Βλ. *Πρακτικά του Γενικού Συμβουλίου* τής Έθνικής Τραπέζης τής Ελλάδος, σ. 16, στό Ι.Α./Ε.Τ.Ε.

31. Βλ. «Έκκλησις του Διεθνούς Συνδέσμου για τήν πολιτική χειραφέτησι των γυναικών. Προς τίς γυναίκες όλου του κόσμου», *Ελληνίς* ΙΔ/8-9 (1934), σ. 172.

κες αυτή την απειλή, αλλά και τους άλλους περιορισμούς πού τίθενται στην εργασία τους, είναι η οργάνωση και η μαχητική διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους.

Όστόσο, σέ ολόκληρη την περίοδο του Μεσοπολέμου, κοινή είναι η διαπίστωση ότι οι εργαζόμενες γυναίκες δέν οργανώνονται. Οι εκκλήσεις προς τίς γυναίκες νά αγωνιστούν για τά δικαιώματά τους δέν σταματούν. Η παθητικότητα και η μοιρολατρία μέ την όποια αντιμετωπίζουν τή ζωή τους και τήν εργασία τους δέν τούς επιτρέπουν νά προστατευθούν έγκαιρως από όλους τούς κινδύνους πού τίς απειλούν άκριβώς έπειδή είναι γυναίκες. Και οι κίνδυνοι αυτοί είναι πολλοί. Κράτος, εργοδότες και συνδικάτα θέτουν, ό καθένας για τό δικό του συμφέρον και μέ τά δικά του μέσα, συνεχώς έμπόδια στην εργασία των γυναικών.

Έκτός από όρισμένες κατηγορίες εργατριών —όπως οι καπνεργάτριες, πού είναι από παλαιότερα συνδικαλισμένες—, οι υπόλοιπες εργαζόμενες αρχίζουν νά οργανώνονται στά τέλη τής δεκαετίας του '20, όταν εξαιτίας τής παρατεταμένης οικονομικής κρίσης και τής άνεργίας ή θέση τους στην αγορά εργασίας γίνεται έξαιρετικά έπισφαλής. Και άναφερόμαστε, φυσικά, πάντα σέ περιορισμένες επαγγελματικές κατηγορίες, όπως δημόσιοι και ιδιωτικοί υπάλληλοι, δασκάλες, έλεύθεροι επαγγελματίες κ.ά. Οι άναφορές τής έπόπτριας εργασίας Λ. Μακροπούλου για τίς εργάτριες στίς βιοτεχνίες και τίς βιομηχανίες —σπάνιες στό είδος τους—,³² άναδεικνύουν μία άλλη πλευρά τής έκμετάλλευσης πού ύφίστανται οι εργαζόμενες γυναίκες σέ όλους τούς τομείς. Έκει τό επίπεδο οργάνωσης είναι ακόμη χαμηλότερο.

32. Βλ. «Η γυναίκα στην εργασία. Οι όροι τής εργασίας των γυναικών εις τά μετα-
 ξουργεία», *Ο Αγώνας τής Γυναίκας* Ε/61 (1928), σ. 3-4 και 6· Άννα Μακρο-
 πούλου, «Η γυναίκα στην εργασία. Πώς εργάζεται ή Έλληνίδα σέ πέντε μεγά-
 λες βιομηχανίες», *στό ίδιο* Ε/70 (1928), σ. 3-4 και 6-7· Άννα Μακροπούλου,
 «Άπό τήν εργασία τής γυναίκας», *στό ίδιο* ΣΤ/115 (1930), σ. 3-4 και 6.

Τά έντυπα τών γυναικείων ὀργανώσεων προβάλλουν καί ὑποστηρίζουν κάθε ἐργασιακή διεκδίκηση τών γυναικῶν, ἐντάσσοντας την στή γενικότερη φεμινιστική προβληματική τῆς κάθε τάσης. Ἡ σχετική ἀρθρογραφία συχνά περιγράφει ἀπλῶς μέ τά μελανότερα χρώματα τίς δυσμενεῖς συνθήκες πού ἀντιμετωπίζουν οἱ γυναῖκες σέ διάφορους κλάδους. Ἄλλοτε πάλι προβάλλει συγκεκριμένα αἰτήματα ὀρισμένων κυρίως ἐπαγγελματικῶν κατηγοριῶν, ὅπως εἶναι οἱ ὑπάλληλοι καί οἱ ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίες. Ἡ θέση τών γυναικῶν ὑπαλλήλων, ιδίως, εἶναι ἕνα ἀπό τά θέματα πού ἐπανερχονται μέ τή μεγαλύτερη συχνότητα. Δημόσιοι, ιδιωτικοί ἢ τραπεζικοί ὑπάλληλοι, οἱ γυναῖκες εἴτε δέν ἔχουν πρόσβαση στίς περισσότερες ἀνώτερες θέσεις, εἴτε δέν γίνονται δεκτές στούς διαγωνισμούς ἀκόμη καί ὅταν ἔχουν τά ἴδια προσόντα μέ τούς ἄνδρες, ἢ πληρώνονται λιγότερο ἀπό αὐτούς γιά τήν ἴδια ἐργασία. Τό ὀκτάωρο καταπατεῖται συστηματικά, ἡ καχυποψία τών ἀνδρῶν συναδέλφων εἶναι ἐκδηλη, ἡ φυματίωση ἐλλοχεύει. Οἱ γυναικεῖες ὀργανώσεις προσπαθοῦν νά προωθήσουν λύσεις γι' αὐτά καί γιά ἄλλα ζητήματα —ὅπως ἡ ἀπαγόρευση στίς γυναῖκες νά δικηγороῦν, ἡ ἀνεργία τών νοσοκόμων τοῦ στρατοῦ, ὁ ὑπερβολικός φόρτος ἐργασίας στίς τηλεφωνήτριες καί ἄλλα πολλά· συντάσσουν κοινά ὑπομνήματα καί ἀναδεικνύουν κάθε ὀργανωτική πρωτοβουλία.

Στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '30 θά δημιουργηθοῦν οἱ πρῶτες κοινές ἐπιτροπές ὑπεράσπισης τών συμφερόντων τών ἐργαζομένων γυναικῶν, συχνά μέ τήν καθοδήγηση τών γυναικείων σωματείων.³³

33. Π.χ. ἡ Ἐπιτροπή Ἀμύνης τών συμφερόντων τών γυναικῶν ὑπαλλήλων, πού ἰδρύθηκε τό Μάιο τοῦ 1932 μέ πρωτοβουλία τοῦ Συνδέσμου· βλ. «Ἐργασίες τοῦ Συνδέσμου», *Ὁ Ἀγώνας τῆς Γυναίκας* Η/158 (1932), σ. 3-4. Ἐπίσης ἡ Ἐπιτροπή Γυναικῶν Δημοσίων Ὑπαλλήλων Ἀθηνῶν, τήν ὁποία ἱδρυσαν τό Φεβρουάριο τοῦ 1936 250 ἀντιπρόσωποι ἀπό ὅλες τίς δημόσιες ὑπηρεσίες· βλ. «Ἡ Ὄργανωση τών γυναικῶν Δημοσίων Ὑπαλλήλων», *Ὁ Ἀγώνας τῆς Γυναίκας* Ι/199-200 (1936), σ. 8-9.

Θά ὀργανωθοῦν δημόσιες συγκεντρώσεις, θά ὑποβληθοῦν ἀλλεπάλληλες διαμαρτυρίες καί ὑπομνήματα, ἀλλά ἡ κίνηση αὐτή θά ἔχει περιορισμένη ἀποτελεσματικότητα.

Σέ ὀλόκληρη τήν περίοδο τοῦ Μεσοπολέμου οἱ γυναῖκες δέν θά καταφέρουν νά ἐνσωματωθοῦν στήν ἀγορά ἐργασίας ἐπιβάλλοντας τήν παρουσία τους ὡς ἀποτελεσματική καί μόνιμη, οὔτε νά ἐξασφαλίσουν ἴσους ὄρους μέ τούς ἄνδρες. Ἡ ἐργασία τους θά παραμείνει δεύτερης κατηγορίας, πρόσκαιρη καί συμπληρωματική τοῦ οἰκογενειακοῦ εἰσοδήματος. Καί σάν τέτοια θά ἱκανοποιήσει τόσο τίς ἀνάγκες γιά φθινό καί ὑπάκουο ἐργατικό δυναμικό ὅσο καί τίς ἀπαιτήσεις γιά σταθερότητα τῆς οἰκογένειας, μέ σαφή κατανομή καθηκόντων καί ζωτικοῦ χώρου. Οἱ γυναῖκες θά δουλέψουν σέ ὅλα τά ἐπαγγέλματα, κάτω ἀπό ὅποιεσδήποτε συνθήκες, εἰσακούοντας ἐλάχιστα στά κελεύσματα καί τίς προτροπές τῶν φεμινιστριῶν. Καί τό ὄραμά τους θά παραμείνει ἡ οἰκογενειακή πληρότητα μέσα ἀπό τό γάμο, πού θά τοῦς ἐπιτρέψει νά ἀποδεσμευτοῦν ἀπό τήν κοινωνική ὑποβάθμιση πού ἀντιπροσωπεύει γιά τίς περισσότερες ἡ ἐργασία, ὥστε νά ἀφοσιωθοῦν στόν κύριο —ὅπως πιστεύουν ὅλοι— προορισμό τους, τή μητρότητα.

ΤΑ ΟΡΙΑ

Ἡ φεμινιστική κίνηση τοῦ Μεσοπολέμου δέν πέτυχε τούς στόχους της. Οἱ πολύχρονοι ἀγῶνες γιά ἰσοπολιτεία τῶν γυναικῶν ἐκείνης τῆς περιόδου δέν δικαιώθηκαν. Οἱ φεμινίστριες τῆς ἐποχῆς ὄχι μόνο ἀπέτυχαν νά ἐπιβάλουν τίς νομοθετικές μεταρρυθμίσεις πού θά τούς ἐξασφάλιζαν μιά δίκαιη καί ἰσότιμη θέση στήν κοινωνία, ἀλλά καί δέν κατόρθωσαν νά πείσουν περισσότερες γυναῖκες γιά τήν ἰδιαιτερότητα τῆς κοινωνικῆς τους θέσης καί νά τίς κινητοποιήσουν σέ ἕναν ἀγῶνα γιά τήν κατάκτηση τῶν δικαιωμάτων τους.

Ὁ ἐκπαισμός τοῦ φιλελευθερισμοῦ —ὡς πολιτικῆς ἰδεολογίας, ἀλλά καί ὡς πολιτικῆς πρακτικῆς— στόν ὅποιο εἶχαν βασιστεῖ ὀ ἀναλύσεις τοῦ φεμινισμοῦ, ἀλλά καί ἡ ἐξάπλωση τῆς σοσιαλιστικῆς ἰδεολογίας, τοποθετοῦσαν τό ζήτημα τῶν γυναικῶν σέ νέες βάσεις: ὅλο καί περισσότερες γυναῖκες πείθονταν ὅτι ἡ κατάκτηση τῆς ἰσοπολιτείας καί ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἀτομικότητας κάθε γυναίκας δέν μποροῦσε νά πραγματοποιηθεῖ χωρίς ριζική κοινωνική ἀλλαγῆ. Ταυτόχρονα, ἡ ἀνοδος τοῦ φασισμού καί ὁ κίνδυνος τοῦ πολέμου ἐπέβαλλαν νέες προτεραιότητες καί ἀπαιτοῦσαν τή μεγαλύτερη δυνατή συμπαράταξη δυνάμεων γιά τή διάσωση τῆς δημοκρατίας καί τῆς εἰρήνης. Γνωστές πρωτεργάτριες τοῦ κινήματος ἐγκαταλείπουν τίς γυναικειῖς ὀργανώσεις καί στρατεύονται στό ΚΚΕ.

Ὅμως τό ὄραμα τοῦ σοσιαλισμοῦ ἔθετε γιά μιά ἀκόμη φορά τά ἰδιαίτερα προβλήματα τῶν γυναικῶν σέ δευτέρα μοῖρα. Παρόλο πού τούς ἐπέτρεπε νά προσβλέπουν σέ μιά πλήρη κοινωνική ἔνταξη μέ

ισότιμους ὄρους, παρέπεμπε τή λύση τῶν προβλημάτων τους στή μέλλουσα κοινωνία, πού θά χιζόταν μετά τήν ἰδιοποίηση ἀπό τήν ἐργατική τάξη τῶν μέσων παραγωγῆς καί τήν κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, καί ἀναιροῦσε ἔτσι τόν ἐπείγοντα χαρακτήρα τῶν γυναικείων αἰτημάτων.

Στίς συνθήκες αὐτές, δύο μόνον ἐπιλογές εἶχαν οἱ γυναῖκες πού στρατεύθηκαν στό φεμινιστικό κίνημα τοῦ Μεσοπολέμου: Ἡ νά συνθηκολογήσουν καί νά συμβιβαστοῦν, ἐπιστρέφοντας στόν παραδοσιακά περιορισμένο ζωτικό τους χῶρο, ἀποποιούμενες κάθε πολιτική διάσταση στήν κοινωνική τους πρακτική. Ἡ νά ὑπαγάγουν συνειδητά τόν ἀγῶνα τους στούς εὐρύτερους στόχους τῆς δημοκρατίας, τῆς εἰρήνης καί τοῦ σοσιαλισμοῦ, προσπαθώντας νά περισώσουν ὅ,τι ἦταν δυνατόν ἀπό τήν ἰδιαιτερότητά τους. Ἡ εὐθραυστη αὐτή διελκυστίδα, πού χαρακτηρίζει τά τελευταῖα χρόνια τῆς δραστηριότητας τοῦ Συνδέσμου, δέν μπορούσε νά ὀδηγήσει μακριά. Ἀνέβαλε ἀπλῶς γιά λίγο τήν ἀπορρόφηση τῶν γυναικείων αἰτημάτων στίς νέες προτεραιότητες τῶν κοινωνικῶν ἀγῶνων.

Ποῦ ὀφείλεται, ὅμως, αὐτή ἡ ἀποτυχία τοῦ μεσοπολεμικοῦ φεμινισμοῦ; Εἶναι ἄραγε μόνο ἀποτέλεσμα τῆς συγκυρίας μέσα στήν ὁποία ἀναπτύχθηκε ἢ συνδέεται μέ τήν ἐμβέλεια καί τήν προοπτική τῶν ἴδιων του τῶν ἀναλύσεων; Μποροῦμε σήμερα νά ποῦμε ὅτι ἡ τύχη πού εἶχε τό γυναικεῖο κίνημα στό Μεσοπόλεμο —καί ὄχι μόνο στήν Ἑλλάδα—, ἐκτός ἀπό τίς πολλαπλές δυσμενεῖς συνθήκες τῆς συγκυρίας, καθορίστηκε κυρίως ἀπό τοὺς ἴδιους τοὺς στόχους καί τή στρατηγική τοῦ φεμινισμοῦ τῆς ἐποχῆς.

Ὁ φεμινισμός τοῦ Μεσοπολέμου δέν μπόρεσε νά ἀποκτήσει εὐρύτερη κοινωνική διάσταση —καί δέν ἦταν δυνατόν ἀντικειμενικά νά μπορέσει—, γιατί, προσδιορισμένος ἀπό τήν ἐποχή του, δέν κατόρθωσε νά ὑπερβεῖ τό ζήτημα τῆς ἰσοπολιτείας τῶν γυναικῶν καί νά θέσει σέ ἀμφισβήτηση τό «φυσικό» προορισμό τῶν δύο φύλων. Ἀντίθετα, οἱ φεμινίστριες τῆς περιόδου στήριζαν συχνά τίς διεκδικήσεις τους στά ἰδιαιτέρα «φυσικά» χαρακτηριστικά τῶν γυναικῶν. Ἡ ἐπίμονη δια-

βεβαίωση ότι ο φεμινισμός δέν θέτει σέ κίνδυνο τήν οίκογένεια, αλλά αντίθετα τήν ένδυναμώνει, γιατί σύμφωνα μέ τή λογική του ό γάμος πρέπει νά συνδέει δύο άτομα ισότιμα, αξιοπρεπή καί συνεργάσιμα· ή επίκληση τής έμφυτης νοικοκυροσύνης τών γυναικών ως στοιχείου πού αποδεικνύει τά όφέλη πού θά έχει ή πολιτεία άν τούς παραχωρήσει τή δημοτική ψήφο· ή στενή σύνδεση τών γυναικείων αίτημάτων μέ ό,τι σχετίζεται μέ τά παιδιά· ή ταύτιση, τέλος, τής μητρότητας, ως φυσικού προορισμού κάθε γυναίκας, μέ τόν πόθο για τήν ειρήνη, είναι παραδοχές πού προσδιόρισαν από τήν αρχή ως τό τέλος τής περιόδου τīs αναλύσεις καί τήν προβληματική τών φεμινιστριών.

Ή τομή μέ τήν προηγούμενη γενιά, πού ανάμεσα στ' άλλα εκφράστηκε καί μέ τήν ανάπτυξη έννοιών όπως ό συλλογικός άγώνας, ή κοινωνική συνείδηση, ή γυναικεία πολιτική, τό δικαίωμα στήν εργασία, έννοιες στίς όποίες οί φεμινίστριες του Μεσοπολέμου έδωσαν νέο περιεχόμενο, έμεινε άτελής. Γιατί ό φεμινιστικός λόγος διατήρησε τήν αναφορά στό «φυσικό» προορισμό τών γυναικών, δηλ. δέν άμφισβήτησε τό ρόλο τους ως νοικοκυρές καί μάνες.

Χωρίς όμως τήν άμφισβήτηση τών παραδοσιακών κοινωνικών ρόλων, χωρίς μία έρμηνεία τής ιδιαίτερης κοινής μοίρας όλων τών γυναικών, οί φεμινίστριες αύτης τής περιόδου δέν ήταν δυνατόν νά διατυπώσουν ένιαία στρατηγική πού νά περιλαμβάνει όλες τīs γυναίκες ως *κοινωνική κατηγορία*. Στά κείμενά τους τīs χωρίζουν συχνά σέ δύο στρατόπεδα, στίς τίμιες βιοπαλαίστριες, εργαζόμενες ή νοικοκυρές, καί στά «όκηναρά παράσιτα», αυτές πού επιλέγουν τήν εύκολη ζωή τής σκληριάς στόν άνδρα. Ήρωοποιούν τīs πρώτες, καταγγέλλουν μέ σκληρότητα τīs δεύτερες καί έτσι, αναπόφευκτα, άδυνατούν νά προσεγγίσουν τό ζήτημα τής συνειδητοποίησης τών γυναικών ως μία επίπονη καί μακρόχρονη αλλά συλλογική διαδικασία.

Ή τακτική, τέλος, πού επιλέγουν για τήν κατάκτηση τών δικαιωμάτων τους καθορίζει επίσης τήν έκβαση του φεμινιστικού άγώνα. Δεδομένου ότι άποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στίς νομοθετικές μεταρρυθμίσεις για τήν άλλαγή τής κοινωνικής θέσης τών γυναικών, οί

φεμινίστριες του Μεσοπολέμου είναι υποχρεωμένες να διατηρούν στενές σχέσεις με τους εκάστοτε κρατούντες, ελπίζοντας ότι με την επιμονή και τό κοινωνικό κύρος τους θα τους πείσουν να ικανοποιήσουν τά αίτήματά τους.

“Όπως είδαμε, πρίν τό τέλος τής μεσοπολεμικής περιόδου τό γυναικείο κίνημα θά χωριστεί σέ δύο σαφώς όριοθετημένα στρατόπεδα, ύπακούοντας σέ αντίθεσεις πού δέν περιλάμβαναν ή ακόμη και δέν άφορούσαν τίς γυναίκες. Οί ριζοσπάστριες θά άκολουθήσουν τίς προοδευτικές δυνάμεις σέ όλες τίς περιπέτειες τής έπόμενης περιόδου. Οί συντηρητικές θά υποκύψουν στίς πολιτικές έπιλογές του άστισμού ή θά έγκαταλείψουν τήν πολιτική πρακτική. Καί τά δύο γυναικεία στρατόπεδα δέν θά όδηγήσουν, ώστόσο, τή μεταξύ τους ρήξη ώς τήν άκραία της δυνατότητα. Θά έξακολουθήσει να τά ένώνει ή —άρρητη έστω— κοινή παραδοχή των γυναικείων κοινωνικών ρόλων, ή άδυναμία να άμφισβητήσουν τό «φυσικό» προορισμό τής γυναίκας.

‘Η έπιβολή τής δικτατορίας τής 4ης Αυγούστου θά σημάνει τήν άπαρχή μιās δεκαπενταετίας δραματικών γεγονότων για τόν τόπο. ‘Η καταστολή στοιχειωδών έλευθεριών, ό πόλεμος, ή κατοχή, ή αντίσταση, τέλος ό έμφύλιος θά θέσουν νέες άνυπέρβλητες προτεραιότητες για τούς υπέρμαχους τής δημοκρατίας και τής κοινωνικής δικαιοσύνης. “Όχι μόνο οί γυναικείες όργανώσεις είτε άπαγορεύτηκαν και διαλύθηκαν είτε έχασαν κάθε φεμινιστικό περιεχόμενο για να έπιζήσουν, αλλά και τά αίτήματα πού διατυπώθηκαν τήν περίοδο του Μεσοπολέμου πέρασαν σέ δεύτερη μοίρα. ‘Η άμεση πολιτική με τούς ευρύτερους στόχους άπορρόφησε τίς γυναικείες δυνάμεις και υποβίβασε τή σημασία του ιδιαίτερου γυναικείου άγώνα. Τό γυναικείο κίνημα του Μεσοπολέμου έξαφανίστηκε μέσα στην ύπαγωγή του.

Όταν τό 1952 παραχωροῦνται στίς γυναίκες πλήρη πολιτικά δικαιώματα, στά πλαίσια τῆς ἐπικύρωσης ἀπό τήν Ἑλλάδα ἀντίστοιχων διεθνῶν συμβάσεων, ἔχει πᾶψει πιά νά διακυβεύεται ὀτιδήποτε. Ὁ γυναικεῖος ἀγώνας ἔχει πιά ἀναιρεθεῖ καί ἡ ὑποδεέστερη θέση τῶν γυναικῶν στήν ἐλληνική κοινωνία ἔχει παγιωθεῖ.

*Ἐφη Ἀβδελά
Ἀγγέλικα Ψαρρά*

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

ΜΕ ΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ μου όμιλία, κύριοι και κυρίες, φοβάμαι πώς δέ θά μάθουν τίποτε καινούργιο όσοι έχουν ασχοληθή όπωσδήποτε σοβαρά μέ τό γυναικειό ζήτημα. "Όμως νομίζω πώς είναι ανάγκη νά λέγωνται και νά ξαναλέγωνται μερικές αλήθειες, γιά νά τίς ξεκαθαρίζωμε καλά μέσα στό νοΰ μας. Γιατί είναι πολύ εύκολο, άκόμα κι' ανάμεσα στους φίλους του άγώνα μας, νά δημιουργούνται παρεξηγήσεις τέτοιες πού νά τόν ζημιώνουν σημαντικά. Σήμερα κανείς δέν μπορεί ν' άγνοήσει τό γυναικειό ζήτημα, όποιαδήποτε γνώμη κι' άν έχη γι' αυτό. Ή φωνή τής γυναίκας, παράπονο, θρήνος, διαμαρτυρία, γεμίζει τήν άτμοσφαίρα, κι' όλοένα γίνεται πιό δυνατή και πιό επίμονη. Φτάνει σ' έμάς ανάμεσα από τά βάθη τών αιώνων, κι' από τά πέρατα του κόσμου. Καμμιά δύναμη δέν μπορεί πιά νά επιβάλη σιγή στήν επιτακτική αυτή κραυγή. Τό κίνημα τής γυναίκας δέν είναι τώρα τό δειλό και ντροπιασμένο άπλωμα του χεριού πού ζητιανεύει. Δέν είναι ένα φαινόμενο σπασμωδικό και περαστικό, ούτε είναι κάτι πού τό προκάλεσαν ώρισμένες τοπικές συνθήκες. Είναι ένα κίνημα πού από καιρό δυνάμω-

---

Διαβάστηκε στήν αίθουσα του Έλληνικού Ώδειου στίς 19 ΄Απριλίου 1922. Έκδόθη-
σε στή σειρά Φεμινιστική Βιβλιοθήκη τόν επόμενο χρόνο.

νε ύποσυνείδητα. Όμοια μ' ένα ποτάμι, πού άθώρητα πληθαίνουν τά νερά του κάτω από τή γή, ξεχύθηκε τώρα κι άπλώθηκε στον κόσμον όλο.

Ό βουβός πόνος έγινε δύναμη, έγινε θέληση νικήτρα πού τήν έθρεφαν αιώνες όλόκληροι, τό κρυφό παράπονο κι' ό θρήνος θά γίνουν γρήγορα θριαμβευτικός άλαλαγμός.

Τί είναι τό παγκόσμιο αυτό κίνημα, από πού πηγάζει, κι' από πού άντλεί τήν τεράστια δύναμή του; Σ' αυτό νομίζω πώς ξεχωρίζει καθαρώτατα μιά ύποσυνείδητη τάση τής κοινωνίας νά όργανωθή άπάνω σέ νέες βάσεις οίκονομικές μέ τήν πλατύτατη σημασία τής λέξης, στην άρχή, ότι είναι άνάγκη νά καλλιεργηθούν έντατικά όλες οί δυναμικότητες του άτόμου για ώφέλεια του κοινωνικού συνόλου. Μιά τέτοια άπόδοση από κάθε άτομο δέν μπορεί ποτέ νά κατορθωθή, όταν καταδικάζεται σέ παθητική στάση μιά όλόκληρη τάξη τής κοινωνίας, ή ένα από τά δύο φύλα, αλλά μονάχα μέ τό ξύπνημα τής αυτενέργειας σέ κάθε άτομο. Κάθε άτομο πρέπει νά νιώση καθαρά πώς είναι κέντρο του συνόλου, μά πώς κι' όλα τά άτομα είναι όμοια κέντρα, πώς έχουν όλα τίς ίδιες εϋθύνες και τά ίδια δικαιώματα και πρós τό σύνολο και πρós τόν έαυτό τους, και πώς μόνο μέ τήν τέλεια ίσορροπία μεταξύ άτόμων και συνόλου μπορεί νά φτάση ή κοινωνία στην άνωτάτη εξέλιξη της και σέ μιάν άληθινή εϋδαιμονία. Καμμιά καταπίεση, καμμιά έκμετάλλευση μιās τάξης από τήν άλλη, ενός φύλου από τό άλλο. Αυτή είναι ή γενική άρχή πού φανερώνεται μέ διάφορες μορφές, μέ τόν άγωνά του προλεταριάτου από τή μιά μεριά, μέ τό φεμινιστικό κίνημα από τήν άλλη.

Σχετικά μέ τή γυναίκα, ή κοινωνική αυτή άνάγκη παρουσιάζεται πρώτα-πρώτα σά μιά άόριστη άνησυχία. Είναι ή άνησυχία μιās ύπαρξης πού ζητεί νά έκδηλωθή ολοκληρωτικά, άκέρια, μέ όλόκληρο τόν ψυχικό της κόσμος, συναίσθημα, δια-

νόηση, βούληση. 'Από τή στιγμή πού πρωτοφανερώνεται αυτή ή άνησυχία, αρχίζει ο άγώνας. 'Η ίδια ή γυναίκα τό άγνοεί. 'Ανησυχεί, στενοχωριέται, αλλά δέ βλέπει πουθενά διέξοδο. 'Όταν ή πίεση καταντήση άνυπόφορη, τότε πιά ξυπνά μέσα της ή άνάγκη ν' αντιδράση. Αυτή ή αντίδραση είναι τό φεμινιστικό κίνημα, ένα κίνημα πλατειά άνθρωπιστικό, πού συμβαδίζει μέ κάθε άπελευθερωτική άνθρωπιστική κίνηση κι' όλοένα κερδίζει περισσότερη θέση στίς συνειδήσεις πού έχουν σπάσει τίς άλυσίδες τών προλήψεων και στίς κοινωνίες πού οργανώνονται άπάνω σέ δημοκρατικές βάσεις. Γι' αυτό βλέπομε τίς άόριστες τάσεις, τίς σπασμωδικές και περαστικές προσπάθειες της γυναίκας, νά παίρνουν μιá όριστική μορφή, νά διατυπώνωνται σέ πρόγραμμα καθωρισμένο, τή στιγμή πού τό σάλπισμα της Γαλλικής 'Επανάστασης γκρεμίζει τόν παλιό φεουδαλικό κόσμο και κηρύττει στήν οίκουμένη τά δικαιώματα του ανθρώπου. Και μέσα στό γενικόν αναβρασμό, μέσα στή φρίκη και τήν αίματοχυσία άκούεται ή φωνή της γυναίκας πού ζητεί κι' αυτή τ' ανθρώπινα δικαιώματά της, άκούεται τό περίφημο φεμινιστικό κήρυγμα της όρμητικής *Olympe de Gouges*, πού κλείνει μέσα του όλόκληρο τό πρόγραμμα του άγώνα της γυναίκας, όπως έξακολουθει από τότε ως σήμερα. Και λέγει μεταξύ άλλων: «'Ο νόμος είναι ή έκφραση της γενικής θέλησης. 'Όλοι οί πολίτες, άντρες και γυναίκες, πρέπει νά συντρέχουν στόν καταρτισμό του, είτε άπ' εύθείας, είτε μέ τούς αντιπροσώπους των. 'Ο νόμος πρέπει νά είναι ίσος για όλους».*

* Συγγραφέας της μπροσούρας «Τά Δικαιώματα της Γυναίκας και της Πολίτισσας» πού έκδόθηκε τό 1791. 'Η *Olympe de Gouges* (1748-1793) όδηγήθηκε στή λαιμητόμο «έπειδή ξεχασε τίς άρετές πού άρμόζουν στό φύλο της», σύμφωνα μέ άνυπόγραφο δημοσίευμα της εποχής. Βλ. Ε. Βαρίκα - Κ. Σκλαβενίτη, *Η έξέγερση αρχίζει από παλιά*, Έκδοτική 'Ομάδα Γυναικών 1981, σ. 17-43, όπου και όλόκληρο τό κείμενο της μπροσούρας.

Ένα από τὰ περιεργότερα φαινόμενα στήν ιστορία είναι ή εξέλιξη του φεμινισμού στή Γαλλία. Ύστερα από τήν υπέροχη εμφάνιση τών γυναικών τής Έπανάστασης, φυσιογνωμίες γεμάτες όρμη, τόλμη, θέληση, πάθος για τήν έλευθερία, ύστερ' από κηρύγματα φλογερά καί ψηφίσματα καί διαδηλώσεις, ύστερ' από τίς ήρωϊκές γυναίκες πού ανέβηκαν στό ίκρίωμα για τήν ιδέα τής Δημοκρατίας, ξαναγυρίζει πάλι ή γυναίκα στήν πρώτη της σκλαβιά. Ό Ναπολέων, νικητής, μιλιταριστής, μέ διανοητικότητα αυτόκράτορα ρωμαίου, δέν μπορεί ν' άνεχθή τήν ισότητα τών φύλων καί δίνει νέα έπιβολή στό ρωμαϊκό δίκαιο.

Τί έγιναν οί κραυγές τής Théroigne de Méricourt, τής Rosa Lacombe,* τής Olympe de Gouges; Σβύσανε τελειωτικά; ή βρήκαν άπήχηση σ' άλλες χώρες πιό προοδευτικές; Τό πρώτο ξέσπασμα τής γυναίκας στή Γαλλική Έπανάσταση ήταν τό φυσικό κι αϋθόρμητο ξύπνημα τής ψυχής της, μόλις ένιωσε πλάϊ της τή χειραφέτηση του άντρός, μόλις ένιωσε νά φυσά τόσο κοντά της ό άέρας τής έλευθερίας. Όμως δέν είχε βρή άκόμα τόν τρόπο νά έπιβάλη ή ίδια εκείνο πού ζητούσε, οϋτε ήξερε πού νά στηρίξη τόν άγώνα της, εκτός από γενικές άρχές δικαιοσύνης. Τόν τρόπο τόν βρήκε μονάχα μέ τήν οικονομική άνεξαρτησία πού τής έδωσε τό έπάγγελμα, ή δουλειά έξω από τό σπίτι της, ή δουλειά ή πληρωμένη. Από τή στιγμή πού μόρεσε νά

* Από τίς κύριες γυναικείες μορφές τής Γαλλικής Έπανάστασης. Η Théroigne de Méricourt ίδρυσε μία από τίς πρώτες πολιτικές λέσχες, υπερασπίστηκε τό δικαίωμα τών γυναικών νά όπλοφοροϋν καί συμμετείχε στίς σημαντικότερες πολιτικές διαμάχες τής εποχής. Άργότερα κλείστηκε στό ψυχιατρείο Salpêtrière, όπου πέθανε τό 1817. Η Rose (Claire) Lacombe γεννήθηκε τό 1765, ύπηρε ήθοποιός καί συνέδεσε τό όνομά της μέ τή γυναικεία λέσχη «Société des Républicaines Révolutionnaires». Συνελήφθη τό 1794 καί άφέθηκε έλεύθερη μετά ένα-μιση χρόνο. Βλ. πρόχειρα Paule-Marie Duhet, *Les Femmes et la Révolution (1789-1794)*, Gallimard 1971.

στηριχθή στον έαυτό της ή γυναίκα, πού έπαψε νά είναι ένα πλάσμα παράσιτο, είχε κάμει τό σπουδαιότερο βήμα πρós τή χειραφέτησή της.

Ύπό τότε αρχίζει μιά αδιάκοπη πάλη μέ τό κράτος, πού πότε τής παραχωρεί, πότε τής αφαιρεί δικαιώματα. Καί τό κίνημα απλώνεται λίγο-λίγο σ' όλες τίς χώρες, τή μιά ύστερ' από τήν άλλη. Κάθε πίεση, κάθε νέος περιορισμός κάνει πιό συνειδητό τόν αγώνα της στή γυναίκα. Ή αντίδραση τήν οδηγεί sé διεθνή όργάνωση όπου σβύνουν όλα τά έθνικά μίση. Άκόμα πιό ένωμένος από τόν αγώνα του προλεταριάτου, ό αγώνας τής γυναίκας απλώνεται σαν ένα τεράστιο δίχτι σ' όλη τή γή. Καί παρουσιάζεται σαν κάτι όλως διόλου ξεχωριστό, ανάμεσα στα διάφορα κοινωνικά ρεύματα, σαν κάτι έντελώς καθωρισμένο και τόσο ένιαίο πού τίποτε δέν μπορεί νά τό διασπάση, καμμιά πολιτική διαίρεση, κανένα κόμμα, καμμιά θρησκευτική διαφορά. Τά ίδια ζητούν οί γυναίκες των συντηρητικών κομμάτων, τά ίδια και οί σοσιαλίστριες και οί κομμουνίστριες, τά ίδια οί καθολικές και οί μωαμεθανές και οί άθρησκες.

Και τώρα πού είδαμε ποιά είναι ή έσωτερική αρχή του γυναικείου κινήματος, θα έξετάσωμε τά κύρια σημεία του. Ποιά είναι τά ζητήματα πού άπασχολούν σήμερα τή γυναίκα;

Γιά νά έχωμε μιά καθαρή ιδέα του φεμινιστικού αγώνα πρέπει νά τόν χωρίσωμε sé δυό μέρη ή, αν τόν φαντασθούμε σαν ένα στρατό πού πολεμά, sé δυό μέτωπα. Τό ένα μέτωπο αγωνίζεται αποκλειστικά για τήν φήφο. Είναι ό αγώνας ό *suffragist*, όπως τόν ονομάζουν. Τό άλλο μέτωπο πολεμά τόν καθαυτό *φεμινιστικόν* αγώνα, για όλες τίς μεταρρυθμίσεις πού είναι άπαραίτητες, για νά έξισωθή ή γυναίκα μέ τόν άντρα στήν κοινωνία, και για νά καλύτερέψη τή θέση τή δική της και του παιδιού.

Καί πρώτα-πρώτα, όσο γιά τήν ψήφο, πρέπει νά τό νιώσουμε καθαρά, πώς οὔτε ἀρχίζει οὔτε τελειώνει μ' αὐτήν ὁ ἀγώνας τῆς γυναίκας. Ἡ ψήφος ὅμως εἶναι τό ὄπλο πού τῆς χρειάζεται, γιά νά ἐπιβάλλῃ τή θέλησή της καί νά ἐπιτύχῃ τίς μεταρρυθμίσεις πού τήν ἐνδιαφέρουν. Οὔτε ἐγωισμός οὔτε ματαιοδοξία τή σπρώχνουν στόν ἀγώνα γιά τήν ψήφο, ἀλλά μονάχα ἡ ἀνάγκη καί ἡ συναίσθηση τῆς ἀδικίας πού τῆς γίνεται. Ἀλλά γιατί τόση ἀντίδραση σ' ἕνα ζήτημα τόσο ἀπλό καί τόσο δίκαιο; Οἱ ἀντιφεμινιστές προβάλλουν ἐνάντια στήν ψήφο τῆς γυναίκας ἕνα πλήθος ἐπιχειρήματα, πού εἶναι παντοῦ τά ἴδια, καί πού μόνα τους πέφτουν ἕνα ἕνα, σά μαραμένα φύλλα, μπροστά στήν ἀλήθεια καί τήν ἀνάγκη. Κι ὅμως εἶνε ὅλα τόσο ἀληθοφανῆ, πού σ' αὐτά στηρίχτηκαν οἱ μεγάλες μάζες τῶν ἀντιφεμινιστῶν σ' ὅλες τίς χώρες. Ἴσως ἡ καλύτερη ἀπάντηση σ' αὐτά θά ἦταν: «Μά γιατί, ἀφοῦ εἶναι ἔτσι, ὅπως τά λέτε, ὅλο καί κερδίζει ἔδαφος, μέρα μέ τήν ἡμέρα ὁ φεμινισμός;».

Τά σπουδαιότερα ἀπό τά ἐπιχειρήματα αὐτά, πανομοιότυπα πάντα, εἶναι τά ἀκόλουθα:

1) Ἡ ἀνισότητα τῶν φύλων, 2) ἡ φυσική διαίρεση τῆς ἐργασίας, 3) ἡ ἀδυναμία τῆς γυναίκας νά ὑπηρετήσῃ τήν πατρίδα της σά στρατιώτης, 4) τά καταστρεπτικά ἀποτελέσματα τῆς χειραφέτησής της γιά τήν οἰκογένεια καί 5) ἡ σημαντική ζημία πού θά πάθῃ ἡ ἴδια ἡ γυναίκα, χάνοντας μέσα στήν πολιτική παλαίστρα τή γοητεία της μαζί μέ τή γυναικότητά της, τή *féminité* της.

Φοβοῦμαι πώς θά ἔκανα μεγάλη κατάχρηση τῆς ὑπομονῆς τοῦ ἀκροατηρίου μου, ἂν ἄρχιζα νά ἀνασχευάζω ἕνα ἕνα τά ἐπιχειρήματα αὐτά. Ὅμως, ἐπειδή αὐτά τά ἴδια λέγονται καί ξαναλέγονται σάν πρωτότυπη τάχα ἀνακάλυψη καί στόν τόπο μας, τώρα πού ἡ κοινή γνώμη εἶναι ἀρκετά διστακτική γιά τό ζήτημά μας, εἶναι ἀνάγκη νά τά κοιτάξωμε μέ κάποια προσοχή

καί νά ἰδοῦμε ἂν στηρίζωνται σέ κάποια λογική βάση.

Εἶναι γνωστό πῶς στήν Ἀγγλία, ἐκεῖ πού ὁ ἀγῶνας γιά τήν ψήφο τῆς γυναίκα πῆρε τήν δξύτερη μορφή, ἦταν καί εἶναι ἀκόμα ἡ ἀντίδραση ἀρκετά ὠργανωμένη. Ὁ «Ἐθνικός σύνδεσμος τῶν γυναικῶν ἐναντίον τῆς ψήφου» ἦταν τό κέντρο τῆς ἀντίδρασης. Καί οἱ φεμινιστικές ὀργανώσεις ἔπειτα ἀπό τήν ἐπιτυχία τοῦ ἀγῶνα τῶν ἀναγνωρίζουν πόσα χρωστοῦν στούς ἀντιπάλους τῶν καί στά σκουριασμένα τους ἐπιχειρήματα. «Ὅ,τι δέν κατωρθώναμε μόνες μας, τό ἔκαναν ἐκεῖνες γιά μᾶς. Ὅσοι εἶχαν ἀμφιβολίες γιά τό κίνημά μας, πῆγαιναν στό ἀντίθετο στρατόπεδο γιά νά ἐνισχυθοῦν ἐναντίον μας. Κι' ὅταν ἄκουαν τά ἐπιχειρήματά τους, ἔλεγαν: Μά αὐτά εἶναι ὅλα; καί τοὺς κερδίζαμε μέ τό μέρος μας».

Καί πρῶτα-πρῶτα ἄς ἐξετάσωμε τό ἐπιχείρημα τῆς ἀνισότητος τῶν φύλων. Ὅτι ἡ γυναίκα εἶναι ἕνα πλάσμα διαφορετικό ἀπό τόν ἄντρα, δέ συζητεῖται. Ὅτι ὅμως εἶναι κατώτερη, ποῖός ἀντιφεμινιστής μπορεῖ νά τό ἀποδείξη; καί ὡς ποιό σημεῖο εἶναι κατώτερη, γιά νά μή μπορεῖ νά ἐφαρμοσθῆ σ' αὐτήν ἡ ἀρχή τῆς δημοκρατικῆς ἰσότητος; Εἶναι σωματικά, διανοητικά, ἢ ἠθικά κατώτερη; Καί ἴσαμε πού μπορεῖ ν' ἀποδοθῆ αὐτή ἡ ἀνισότητα στή φύση τῆς, κι' ἀπό πού ἀρχίζει ἡ εὐθύνη τῆς προαιώνιας ἀνατροφῆς τῆς; Ἀπό πού ἀρχίζουν οἱ ἐπίκτητες καί πού τελειώνουν οἱ φυσικές τῆς ιδιότητες; Ἡ ἀνισότητα αὐτή, κι ἂν τή παραδεχτοῦμε, εἶναι τέτοια, πού νά δικαιολογῆ τήν κατάρταξη τῆς γυναίκα στήν ἴδια γραμμή μέ τοὺς ἠλίθιους, τοὺς κακούργους καί τ' ἀνήλικα, τίς μόνες τάξεις τῶν ἀντρῶν πού στεροῦνται τά πολιτικά δικαιώματα; Ποιά γυναίκα, ἂν θελήσῃ λίγο νά τό καλοσυλλογισθῆ, μπορεῖ νά δεχθῆ ἕνα τέτοιον ἐξευτελισμό γιά τόν ἑαυτό τῆς, καί ποιός ἄντρας μπορεῖ νά τόν ἀνεχθῆ γιά μιὰ γυναίκα πού τή σέβεται καί τήν ἀγαπᾷ; Πόσος καιρός εἶναι πού ἀνοίχτηκαν διάπλατα τά σχολεῖα γιά τή γυναίκα

καί τή βλέπομε παντού νά συναγωνίζεται μέ τόν άντρα καί πολλές φορές νά τόν ξεπερνά;

Δέ θ' άσχοληθώ περισσότερο μέ τό έπιχείρημα αυτό, πού τό έχει καταρρίψει ή έπιστήμη τελειωτικά. Διαφορά βέβαια ύπάρχει, κι' αυτή άκριβώς είναι ένας λόγος παραπάνω, για νά χρησιμοποιηθή ή γυναίκα στην πολιτεία, για νά πάρη κάποιο νέο στοιχείο ή πολιτική ζωή. Έρχόμαστε στό δεύτερο έπιχείρημα, τής φυσικής κατανομής τής εργασίας. 'Ο άντρας είναι καμωμένος για τή δημόσια ζωή, ή γυναίκα για τό σπίτι. Αυτή είναι ή τάξη τών πραγμάτων σύμφωνα μέ τήν παράδοση. 'Ο νόμος τής ζωής όμως είναι μία άδιάκοπη μετακίνηση από τήν παράδοση. Ποιός θάλεγε στην έποχή τών ρωμαίων αυτοκρατόρων, πώς οι άνθρωποι πού σπάραζαν μέσα στα νύχια τών θηρίων στίς παλαιστρες, για νά διασκεδάζουν τήν άνία τών πατρικίων, θά κρατούσαν μία μέρα ανάμεσα στα δυό τους δάχτυλα, σέ μία μικρή μολυβένια σφαίρα, τήν τύχη τής πολιτείας; 'Η οικονομική ανάγκη καί ή κοινωνική εξέλιξη έσπρωξαν τή γυναίκα έξω από τό σπίτι της νά βρῆ δουλειά για νά συμπληρώση τά κενά του οικογενειακού προϋπολογισμού. Ποιός θά τή γυρίση πίσω; "Όχι βέβαια ο άντρας. Ούτε ο πατέρας πού βρίσκει ένα αποκούμπι για τά φτωχά του γεράματα στη δουλειά τής θυγατέρας του, ούτε ο άδερφός πού λυτρώνεται, μέ τή δουλειά τής άδερφής του, από τήν ύποχρέωση νά τής θυσιάση τά νειάτα καί τήν εύτυχία του, ούτε καί ο σύζυγος ακόμα πού δύσκολα τά καταφέρνει, μέ τό μεροδοϋλι του, νά τά βγάλη πέρα καί νά θρέψη τά παιδιά του. Έπειτα είναι δικαίωμα ή εργασία, πού κανείς δέν μπορεί νά τής τό άφαιρέση, όσο οι οικονομικές συνθήκες τής δίνουν τήν εύκαιρία νά εργασθῆ. Πού είναι λοιπόν τώρα ή περίφημη κατανομή τής εργασίας; Κατανομή γίνεται φυσικά μονάχη της, από τή στιγμή πού έπαυσε ο άνθρωπος νά κατασκευάζη μονάχος του ό,τι του χρειάζεται για τόν έαυτό του. Κατανομή

σέ ειδικότητες για κάθε δουλειά, χωρίς διάκριση φύλου. Βέβαια υπάρχουν εργασίες που ταιριάζουν περισσότερο στη γυναίκα, κι' άλλες πάλι στον άντρα, σύμφωνα με μερικές ξεχωριστές ικανότητες, που μπορεί νά'χει κάθε φύλο, τό ένα περισσότερη δύναμη, τό άλλο λεπτότητα κ' επιτηδειότητα. "Όμως τί σχέση μπορεί νά'χει αυτό μέ τήν πολιτική χειραφέτηση τής γυναίκας, και για ποιό λόγο ένας χτίστης έχει περισσότερα δικαιώματα στην πολιτεία από μία μοδίστρα, ή ένας σκουπιδιάρης από μίαν άνυφάντρα; Κι' αν υποθέσωμε πάλι ότι ή γυναίκα μένει στό σπίτι κι' ανατρέφει τά παιδιά της, και τής ψάλλουν διθυράμβους για τόν ψυχοπλαστικό της προορισμό, τότε μέ ποιά λογική τής στερούν τό μόνο όπλο για νά εξασφαλίση τόν έαυτό της και τά παιδιά της; και ως ανταμοιβή για τίς υπέροχες υπηρεσίες που προσφέρουν στην Πολιτεία οι μητέρες τούς στερούν τά πολιτικά τους δικαιώματα;

"Έρχεται έπειτα τό έπιχείρημα τής στρατιωτικής θητείας. "Η γυναίκα αφού δέν εκθέτει τή ζωή της σέ κίνδυνο για τήν πατρίδα της, δέν πρέπει νά έχη γνώμη στην διοίκησή της. Τό έπιχείρημα αυτό είναι έντελώς άβάσιμο. Πόσοι άντρες άπαλλάσσονται από τή στρατιωτική υποχρέωση, και μάλιστα για σωματική ανεπάρκεια, και όμως δέν τούς άφαιρούν τό δικαίωμα του πολίτη! Και πόσες γυναίκες υπηρετούν σά στρατιώτες στην πρώτη γραμμή σά χειρουργεία, πόσες πεθαίνουν από έχθρικές σφαίρες ή από άρρώστειες στην υπηρεσία τους άπάνω! Και ή άλλη, ή τρισμέγιστη υπηρεσία τής μητρότητας, που άπορροφά τή γυναίκα όλόκληρη, όχι μονάχα τά τρία χρόνια τής στρατιωτικής θητείας του άντρός, αλλά σόλα της τά νειάτα, συντρίβοντας τη πολλές φορές για όλη της τή ζωή!

"Έπειτα τό τέταρτο έπιχείρημα που έχει και τή μεγαλείτερον πέραση. "Η χαλάρωση τής οίκογένειας μέ τίς διχόνοιες που θά δημιουργηθούν ανάμεσα σέ άντρόγυνα μέ διαφορετικές πο-

λιτικές αρχές, μέ τήν παραμέληση τοῦ σπιτιοῦ καί τῶν παιδιῶν. "Ὅσο γιά τίς διχόνοιες, αὐτές οὔτε ἔλειψαν οὔτε θά λείψουν ποτέ, ὅσο ὁ γάμος στηρίζεται ἀπάνω στίς σημερινές οικονομικές βάσεις τῆς κοινωνίας, ὅσο δέν εἶναι ἕνα τέλειο ταίριασμα δύο υπάρξεων πού ἀγαπιοῦνται κι' ἐκτιμοῦνται. Τέτοιος ἄμα εἶναι ὁ γάμος σέ τί θά τόν ταράξη ἡ χειραφέτηση τῆς γυναίκα; "Ὅταν δέν ἔχει ἕνα ἀντρόγυνο τά ἴδια φρονήματα, θά σέβεται ὁ ἕνας τή γνώμη τοῦ ἄλλου ἢ θά κατορθῶνῃ νά πείθῃ ἢ νά παρασύρῃ ὁ ἕνας τόν ἄλλον. Μήπως καί σήμερα στόν τόπο μας, ὅσο κι' ἂν δέν ἔχη ψήφο ἡ γυναίκα, δέν υπάρχουν ἀνάμεσα στ' ἀντρόγυνα πολιτικά χάσματα ἀγεφύρωτα; Ἐπειτα, λέγουν, θά χαλαρωθῇ ὁ γάμος μέ τήν παραμέληση τοῦ σπιτιοῦ. Δέ φαντάζομαι πώς, ἐκτελώντας μιὰ φορά κάθε τόσο τίς ὑποχρεώσεις τῆς στήν πολιτεία, θά χάνῃ περισσότερο καιρό ἡ γυναίκα ἀπ' αὐτόν πού σπαταλᾷ σήμερα σέ ζαχαροπλαστεία, μαγαζιά, πόκερ καί χαζοκουβέντες ἄσκοπες καί ἀνόητες.

Τελευταῖο ἄφησα τό ἐπιχείρημα πού ἀγγίζει περισσότερο ἀπ' ὅλα τή γυναίκα. Εἶναι τό δυνατότερο ὄπλο τῶν ἀντιφεμινιστῶν. Ἡ γυναίκα, λέγουν, πού τρέχει νά ψηφίσῃ, πού ρίχνεται στήν πολιτική παλαίστρα, θά χάσῃ τή γοητεία τῆς, τή χάρη τῆς, δέ θά μπορῇ νά τραβήξῃ πιά τόν ἄντρα. Τί λόγια ἀδειανά, χωρίς κανένα νόημα! Ἡ πολιτική, λέγουν, δέν ταιριάζει στή γυναίκα; Καί ποιός στόν τόπο μας ἔχει περισσότερο πάθος γιά τήν πολιτική; Ποιός ἔδειξε περισσότερο πάθος γιά τήν πολιτική, περισσότερη ἐπιμονή στίς ιδέες, περισσότερη ἀδιαλλαξία στά μίση, ἀπό τή γυναίκα; Φαντάζομαι, ἐγώ τουλάχιστο, πώς μέ τή χειραφέτησή τῆς θά βρῖσκε μιὰ διέξοδο στήν πολιτικομανία τῆς. Ἡ εὐθύνη θά τήν ἔκανε πιό συκρατημένη, πιό μετρημένη, πιό λογική. "Ὅσο γιά τή γοητεία, τά στοιχεῖα πού τήν ἀποτελοῦν εἶναι μεταβλητά. Ἐπειτα στή χειραφετημένη γυναίκα ὑπάρχει ἕνα γερό καί θετικό

στοιχείο, κάτι πού δέν μπορεί παρά νά ἔχη πολύ δυνατώτερη ἔλξη γιά ἕναν ἄντρα μέ κάποια ἀνώτερη διανόηση. Μιά γυναίκα ὅπως δήποτε περιποιημένη, μέσα σένα γραφείο ἔχει πάρα πολλή γοητεία γιά ἕνα νεώτερο ἄνθρωπο· δέν εἶναι ἀνάγκη νά τήν ἰδῆ ντυμένη σάν ἀνατολίτισσα χανούμισσα ἢ μέ φερσίματα χανούμισσας, γιά νά τόν θέλξη.

Ὅταν ἡ γυναίκα πάψη νά εἶναι πιά τό παράσιτο πλάσμα πού μόνο μέ τό γάμο γυρεύει νά λύση τό πρόβλημα τῆς ζωῆς τῆς, θά δημιουργηθῆ μία ἐπιλογή καί στά δυό φύλα πού δέν μπορεί παρά νά εἶναι εὐεργετική στή βιολογική ἐξέλιξη τῆς φυλῆς.

Ἐδῶ ὅμως ἔρχεται στά χεῖλη μας φυσικά μία ἐρώτηση: Ἄφου τά ἐπιχειρήματα ἐναντίον τῆς ψήφου τῆς γυναίκας εἶναι τόσο σαθρά καί στέκονται ὅλως διόλου στόν ἀέρα, γιατί νά μήν ἔχη λυθῆ ἀπό καιρό αὐτό τό ζήτημα; Ποιός ἐμποδίζει ν' ἀποδοθῆ ἐπί τέλους δικαιοσύνη στό μισόν ἀνθρώπινο πληθυσμό τοῦ κόσμου; Μέ ποιούς κρυφούς ἢ φανερούς ἐχθρούς ἔχει νά παλαίψη ἡ γυναίκα;

Ὁ μεγαλύτερός της ἐχθρός εἶναι ἡ συνήθεια, ἡ παράδοση, μέ τήν ψυχική ραστώνη πού δημιουργεῖ καί πού τό μεγαλύτερο θῦμα τῆς εἶναι ἡ ἴδια ἡ γυναίκα. Εἶναι τόσο ἀναπαυτικό ν' ἀφίνη κανεῖς νά σέρνεται σά μέσα σέ μία βαρκοῦλα ἀπάνω στό ποτάμι τῆς ζωῆς, πρό πάντων ὅταν τό ποτάμι αὐτό κυλᾷ ἀνάμεσα ἀπό καταπράσινες καί λουλουδισμένες ὄχθες! Χρειάζεται πάντα μία ξεχωριστή ψυχική δύναμη γιά νά ἐπαναστατῆ κανένας καί βέβαια ἡ προαιώνια ἀνατροφή τῆς γυναίκας, πού τή μαθαίνει νά πιστεῦθῃ πώς ἡ ὑπακοή εἶναι ἡ ὑπέρτατη ἀρετή, δέν εἶναι ἡ καταλληλότερη γιά νά ξυπνᾷ μέσα τῆς πνεῦμα ἐπαναστατικό. Ἀκόμα καί ἡ γυναίκα πού ὑποφέρει προτιμᾷ πολλές φορές νά ὑπομένῃ, παρά ν' ἀντιταχθῆ στή μοῖρα τῆς. Ἐτσι, δεχόμενη τή ζωή τῆς μοιρολατρικά, χάνοντας κάθε πεποιθήση στόν ἑαυτό

της, ξεπέφτει διαρκῶς ἠθικά, γίνεται ἓνα πλάσμα παρασιτικό τόσο στὸν ὑλικό ὅσο καὶ στὸ συναισθηματικό της κόσμο. Κύριος σκοπὸς τῆς ζωῆς της καταντᾶ νὰ εἶναι ἓνας ρωμαντικός ἔρωτας πού τὴν κάνει νὰ λυώνη σὰ λαμπάδα χλωμή καὶ νὰ σκλαβώνεται μονάχη της στὸν ἄντρα. Κ' ἐκεῖνος, αὐτάρκης στὴ ζωῆ, χαίρεται τὴν εὐκόλη νίκη του, καὶ ἐκμεταλλεύεται ὅσο μπορεῖ περισσότερο αὐτό τὸ πλάσμα πού βρίσκει τὴν εὐδαιμονία του στὴ σκλαβιά. Εὐδαιμονία, ἀλλοίμονο, πολὺ πρόσκαιρη.

Τέτοια τὴν ἔπλασε τὴ γυναῖκα ἓνας προαιώνιος ἀταβισμός. Τέτοια εἶναι σήμερα, ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ της. Τέτοια πού εἶναι, χρησιμεύει γιὰ ὄπλο στοὺς ἀντιφεμινιστές. «Γιατί, λέγουν, θέλετε καλὰ καὶ σώνει νὰ δώσετε κάτι πού δέ σᾶς τό γυρεύουν, πού τό ἀποκρούουν μάλιστα;». Καὶ σ' αὐτούς ἀπαντᾶ οὐμοριστικά ἓνας Ἕλληνας φεμινιστής:

«Μερικὲς κυρίες δηλώνουν πὼς δέν τοὺς χρειάζεται ἡ ψήφος. Σπουδαῖο πρᾶγμα! Στὴν Κίνα ὑπάρχουν γυναῖκες πού εἶναι εὐχαριστημένες νὰ ἔχουν τὰ δάχτυλα τῶν ποδιῶν τους στρεβλωμένα. Στὴν Τουρκία πολλές γυναῖκες ἱκανοποιοῦνται μὲ ἓνα δέκατο συζύγου. Αὐτό μπορεῖ νὰ δώση τό δικαίωμα στίς καθυστερημένες αὐτές γυναῖκες νὰ ἐμποδίζουν τίς πιό προοδευμένες ὁμόφυλές των νὰ θέλουν νὰ ἔχουν τὰ πόδια τους στὴ φυσική τους κατάσταση, ἢ νὰ μὴ μοιράζονται τὸν ἄντρα τους μὲ ἄλλες;».

Ἄλλοι ἐχθροὶ τῆς γυναίκας εἶναι τὸ ὠργανωμένο κράτος καὶ τὰ διάφορα ἀστικά κόμματα. Ἄκόμα καὶ τὰ προοδευτικά, μῶλο πού βάζουν τὴ χειραφέτηση στὸ πρόγραμμά τους, δέν εἶναι πάντα πολὺ εὐνοϊκά στὸ κίνημα. Φαντάζονται πολλές φορές πὼς βλέπουν ἀόριστους κινδύνους στὴν ἐπικράτηση τοῦ φεμινισμοῦ. Ἡ ψήφος τῆς γυναίκας ποιὸς ξέρει τί τρομερές συνέπειες μπορεῖ νὰ φέρη μαζύ της. Ξεχνώντας τὴν ἀρχὴ τῆς ἰσότητος πού εἶναι ἡ βάση τοῦ προγράμματος προσπαθοῦν καὶ οἱ σοσια-

λιστές ακόμα να βάλουν περιορισμούς στην πολιτική χειραφέτηση της γυναίκας, από φόβο μήπως ενισχυθούν μ' αυτή τά συντηρητικά κόμματα. Οί καθολικοί πάλι, μόλο που δείχνουν πώς την ευνουούν, προσπαθούν όλο να την αναβάλουν έπειδή φοβούνται κάθε μεταρρύθμιση. Τά έργατικά κόμματα από την άλλη μεριά την πολεμούν, μέ τό φόβο του βιομηχανικού ανταγωνισμού. Έτσι όλοι έπιζητούν την παρασκηνακή δράση της γυναίκας που ξέρουν καλά τί αξίζει. Όμως να πολεμήση μόνη της, ισότιμη μέ τόν άντρα μέ τά δικά της όπλα, μέ αυτοβουλία, αυτό όλο και προσπαθούν να τό αποφύγουν ή τουλάχιστο να τό αναβάλουν, μέ τό αιώνιο έπιχείρημα πώς τάχα δέν είναι ώριμη ακόμα ή γυναίκα για την πολιτική ζωή.

Φυσικά πρέπει να όμολογήσωμε πώς ή ιδεολογία των φιλελευθέρων κομμάτων, που στηρίζεται άπάνω στην ισότητα και τή δικαιοσύνη, δέν μπορεί παρά να είναι πολύ πιο πρόσφορη στη χειραφέτηση της γυναίκας, και πώς εκείνο που για τά κόμματα αυτά είναι μιά άρχή, για τά συντηρητικά είναι ένα μέσον μονάχα και γίνεται από πολιτική σκοπιμότητα για να επικρατήσουν. Αυτή είναι ή σημαντική ήθική διαφορά που χωρίζει στο σημείο αυτό τίς δυό αντίθετες ιδεολογίες, όσο κι αν έξωτερικά φαίνονται πώς ταυτίζονται.

Νά λοιπόν οί άληθινοί λόγοι της άργοπορίας στην τελική νίκη του γυναικειού άγώνα για την ψήφο.

Είναι τάχα δικαιολογημένοι στην πραγματικότητα οί άόριστοι κίνδυνοι που φαντάζονται οί προοδευτικοί στη συμμετοχή της γυναίκας στην πολιτεία;

Άν ή γυναίκα είναι συντηρητική, ή από ιδιοσυγκρασία ή από άταβισμό, ό κίνδυνος της έπιρροής της, αν και όχι τόσο άμεσος, θά ύπάρχη πάντα είτε έχει είτε δέν έχει χειραφετηθή πολιτικά.

Ἡ γυναίκα δημιουργεῖ τὴν ἀτμόσφαιρα ὅπου μποροῦν νὰ ἀναπτυχθοῦν ἢ νὰ νεκρωθοῦν οἱ ἰδέες. Καὶ τὴ δύναμη αὐτὴ τὴν ἔχει καὶ χωρὶς τὴν ψῆφο. Μιά γυναίκα συντηρητικὴ καὶ δειλὴ μπορεῖ μὲ τὴν ἐπιρροή της νὰ χαλαρώσῃ τὸν ἐνθουσιασμό καὶ τὴν ἐπαναστατικὴ ὀρμὴ τοῦ ἀντρός της. Καὶ μιά γυναίκα μὲ ἐλεύθερη σκέψη καὶ τόλμη στὴ ζωὴ, μπορεῖ νὰ τοῦ δώσῃ φτερά καὶ νὰ τὸν σπρώξῃ σὲ μεγάλα ἔργα. Γι' αὐτὸ ἔχω, ἐγὼ τουλάχιστο, τὴν πεποίθησι, πὼς ἡ δειλία καὶ ἡ συντηρητικότητά τῆς γυναίκας θὰ ἐλαττωθοῦν σημαντικὰ τὴ στιγμὴ πού θὰ ξυπνήσῃ μέσα της τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, μὲ τὸ νὰ πάρῃ εὐθύνες καὶ δικαιώματα. Ἀνεύθυνα καθὼς εἶναι τώρα, ἀρκεῖται στὴν παθητικὴ της στάσι, δέχεται τὴ ζωὴ ὅπως εἶναι, προσπαθώντας νὰ καρπωθῇ ἀπ' αὐτὴν ὅσα μπορεῖ περισσότερα γιὰ τὸν ἑαυτὸ της, χωρὶς νὰ ριψοκινδυνεύσῃ τίποτα. Παραπονοιοῦνται οἱ ἄντρες γιὰ τὴ μικροφυχία τῶν γυναικῶν τους τὴν ὥρα τῶν μεγάλων θυσιῶν καὶ τῶν γενναίων ἀποφάσεων, δὲ συλλογίζονται ὅμως ποτέ πὼς χρειάζεται νὰ καλλιεργηθῇ σὲ πολλές γενεές ἡ αὐτοπεποίθησι γιὰ νὰ γιγαντώσῃ ἡ ψυχικὴ φωτιά πού πνίγεται αἰῶνες τώρα κάτω ἀπὸ τὴ στάχτη τῶν προλήψεων. Ἡ πολιτικὴ χειραφέτησι τῆς γυναίκας εἶναι τὸ πρῶτο βῆμα στὴν παιδαγωγί της γιὰ τὸν προορισμό πού τῆς ἐπιβάλλει ἡ νέα κατεύθυνσι τῆς κοινωνίας.

Χωρὶς ὅμως νὰ καταφεύγωμε σὲ προϋποθέσεις ὅπως δὴποτε αὐθαίρετες, ἔχομε ἕναν τρόπο ἀσφαλέστατο γιὰ νὰ βεβαιωθοῦμε ἂν οἱ φόβοι τῶν διαφόρων κομμάτων εἶναι δικαιολογημένοι. Ποιὰ ἦταν τ' ἀποτελέσματα τῆς ψήφου τῶν γυναικῶν στὶς χώρες ὅπου χειραφετήθηκαν; Τ' ἀποτελέσματα αὐτὰ διαφέρουν ἀπὸ τόπο σὲ τόπο ἀνάλογα μὲ τὸ χαραχτήρα καὶ τίς τοπικὲς συνθήκες. Στὴ Ν. Ὑόρκη ἦταν πολὺ δυσάρεστα γιὰ τὸ σοσιαλιστικὸ κόμμα. Στὴ Φιλανδία συνέβηκε τὸ ἀντίθετο. Τὶς παραμονές δηλ. τῆς γυναικειᾶς χειραφετήσεως ἡ φιλανδικὴ

βουλή είχε 9 σοσιαλ-δημοκράτες. Οί πρώτες έκλογές μετά τή φεμινιστική μεταρρυθμίση ἔφεραν 80 σοσιαλ-δημοκράτες. Στή Γερμανία πάλι, στά 1919, οί σοσιαλιστές ἀπέδωκαν στήν ψήφω τῶν γυναικῶν τήν ἐπιτυχία τῶν καθολικῶν στή συντακτική συνέλευση τοῦ Βαίμαρ. Ἡ γυναίκα σάν ὠργανωμένο σύνολο δέν ἀνήκει σέ κανένα ὠρισμένο κόμμα· σάν ἄτομο ἀνήκει κάθε μιά σ' ἐκεῖνο πού ταιριάζει μέ τήν ἰδεολογία τῆς ἣ ἐξυπηρετεῖ τά συμφέροντά τῆς, ἀπαράλλαχτα ὅπως κι ὁ ἄντρας. Καί δέν ὑπάρχει πιό ταπεινή καί πιό ἀνήθικη πολιτική πράξη ἀπό τό ν' ἀφαιρῆ κανεῖς τά ὄπλα ἀπό τόν ἀντίπαλό του. Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπό τίς ἀτομικές πολιτικές ἀρχές, ὁ ἀγῶνας τῆς γυναίκας εἶναι καί ἦταν πάντα *διακομματικός*, πρῶτα-πρῶτα γιατί τό πρόγραμμά του εἶναι ἐνιαῖο, ἔπειτα γιατί ὅλα τά κόμματα πότε τῆς δείχνονται εὐνοϊκά, πότε τήν πολεμοῦν. Ὅμως καί μετά τήν ἀπόχτηση τῆς ψήφου, ἀφοῦ προσκολληθῆ ἡ γυναίκα στό ἕνα ἢ τό ἄλλο κόμμα, κρατεῖ πάντα ἀπέναντί τους μιά σχετική ἀνεξαρτησία, ἀκολουθώντας μιά πολιτική δική τῆς, ἀγωνιζόμενη γιά ὠρισμένες μεταρρυθμίσεις πού τήν ἐνδιαφέρουν ἀμεσῶτα.

Εἶδαμε τώρα στά γενικά του χαρακτηριστικά τόν ἀγῶνα τῆς γυναίκας γιά τήν ψήφω. Ἀγῶνα ἐντατικό, πολλές φορές ὀξύτατο, ὅπως στήν Ἀγγλία, μέ διαδηλώσεις θορυβώδεις, μέ ἐπιθέσεις, σπάσιμο τζαμιῶν, ἥρωικές αὐτοθυσίες, ἀκρότητες πού φαίνονται πολλές φορές γελοῖες. Ἀλλοῦ πάλι, ὅπως στή Γαλλία, ἐπίμονο ἀλλά μετρημένο, κάπως γαντοφορεμένο. Καί τό κίνημα προχωρεῖ ὀλοένα. Πολλαπλασιάζονται οἱ ὀργανώσεις, τά διεθνή συνέδρια. Τό παράδειγμα τῶν γυναικῶν πού ἀφιερῶ-

νουν τή ζωή τους για τήν ἰδέα, για τήν ἀπελευθέρωση τῶν ὁμοφύλων τους, ξυπνᾷ τίς ναρκωμένες συνειδήσεις, ξυπνᾷ τήν ἴδια τή γυναίκα ἀπό τήν ἀδιαφορία της. Καί ἡ μιᾶ ἔπειτα ἀπό τήν ἄλλη προσχωροῦν οἱ χώρες ὅλες στό ἐλευθερωτικό κίνημα, πού δέν μπορεῖ παρά νά θριαμβεύση παντοῦ τελειωτικά.

Τό δεύτερο μέρος τοῦ φεμινιστικοῦ κινήματος εἶναι ὁ ἀγῶνας για τίς μεταρρυθμίσεις, πού σ' ἄλλα μέρη εἶναι σύγχρονος μέ τόν ἀγῶνα για τή ψήφο, ἀλλοῦ πάλι γίνεται ἐντατικός μονάχα ὅταν χειραφετηθῇ ἡ γυναίκα. Ζήτημα τακτικῆς τοῦ πολέμου. Ἄλλοῦ ἔξαφνα βρίσκουν σκοπιμώτερο νά συγκεντρῶνται οἱ ἐνέργειες γύρω στήν ψήφο, για ν' ἀποχτήση ἡ γυναίκα τό ὄπλο πού μ' αὐτό μονάχα θά ἐπιτύχῃ ὅσες μεταρρυθμίσεις ζητεῖ. Ἄλλοῦ πάλι θεωροῦν πῶς ἀγωνιζόμενη για ὅλα μαζί, προετοιμάζει τό ἔδαφος για τίς μεταρρυθμίσεις καί μελετώντας ἡ ἴδια τό ζήτημά της, θά εἶναι πολιτικά ὠριμώτερη, ὅταν χειραφετηθῇ.¹

Ἄνεξάρτητα ὅμως ἀπό τή μέθοδο τῆς πολεμικῆς, εἶναι καταπληκτική ἡ ἐνότητα τοῦ γυναικείου προγράμματος. Τά ἄρθρα αὐτοῦ τοῦ προγράμματος εἶναι τά ἴδια, χρόνια τώρα. Ἀποτελοῦν τά κύρια θέματα τῶν συνεδρίων πού ὀργανώνουν τακτικά οἱ διεθνεῖς γυναικεῖες ὀργανώσεις, καί κυρίως τό Διεθνές Συμβούλιο τῶν γυναικῶν καί ἡ Διεθνῆς Ἐνωση για τή γυναικεῖα ψήφο. Οἱ μεταρρυθμίσεις πού ζητεῖ νά ἐπιβάλλῃ ἡ γυναίκα μποροῦν νά χωριστοῦν σέ τέσσερις κατηγορίες, σύμφωνα μέ τό περιεχόμενό τους. 1ον) προστασία τῆς γυναίκας, 2ον) προστασία τοῦ παιδιοῦ, 3ον) πόλεμος κατά τῆς διαφθοράς, καί 4ον) κατάργηση τοῦ πολέμου.

Στήν προστασία τῆς γυναίκας πρέπει νά κατατάξωμε ὅλες

1. Αὐτή τή μέθοδο ἀκολουθεῖ καί ὁ «Σύνδεσμος Ἑλληνίδων ὑπέρ τῶν δικαιωμάτων τῆς γυναικός» ἀπό τήν ἀρχή πού ἰδρύθηκε.

τίς μεταρρυθμίσεις πού ἔχουν σκοπό νά καλυτερέψουν τή θέση τῆς γυναίκα στήν οἰκογένεια, στήν κοινωνία, στήν ἐργασία. Εἶναι πρῶτα-πρῶτα ἡ προστασία τῆς κόρης. Γιά νά ἐξασφαλισθῇ τό ἀνήλικο κορίτσι ἀπό τίς παγίδες πού τοῦ στήνουν ἡ διαφθορά καί ἡ ἐκμετάλλευση, οἱ γυναῖκες ζητοῦν ν' ἀνεβῇ τό ὄριο τῆς ἡλικίας πού προστατεύεται ἀπό τό νόμο. Οἱ νομοθεσίες κάθε χώρας διαφέρουν ὡς πρός τό ὄριο αὐτό. Παντοῦ ὅμως οἱ γυναῖκες προσπαθοῦν νά τό ὑψώσουν. Καί ὄχι μόνον τό κατορθώνουν παντοῦ ὅπου πῆραν τά πολιτικά τους δικαιώματα, μά καί φροντίζουν νά ἐφαρμόζεται αὐστηρά ὁ νόμος καί νά τιμωροῦνται οἱ ἔνοχοι. Σέ μερικές ἀπό τίς πολιτείες τῆς Ἀμερικής πού εἶναι ὑποδειγματικές γιά τίς νίκες τοῦ φεμινισμοῦ ἡ ἡλικία τῆς ἐλεύθερης συγκατάθεσης ἀρχίζει στά 18 χρόνια. Καί ὅμως οἱ γυναῖκες δέν εἶναι ἀκόμα ἰκανοποιημένες καί ζητοῦν ν' ἀρχίζει στά 21, ὅταν δηλαδή γίνεται ἡ κόρη ἐνήλικη. Γιατί, λέγουν, νά μή θεωρῆται ἰκανή ἡ γυναίκα νά διαθέσῃ τή χρηματική της περιουσία πρὶν γίνῃ 21 χρόνων, κι' ὅμως νά τήν κρίνει ὁ νόμος ἰκανή νά διαθέτῃ τόν ἑαυτό της, τό μέλλον της, τήν ὑπόληψή της πού εἶναι ἀπείρως πολυτιμότερα.² Ἐπειτα εἶναι ἡ προστασία τῆς γυναίκα μέσα στήν οἰκογένεια. Πουθενά δέ ζητεῖ ὁ φεμινισμός νά καταργήσῃ ἢ νά χαλαρώσῃ τό γάμο. Αὐτό εἶναι μιὰ τεράστια παρεξήγηση. Ζητεῖ μονάχα νά λογαριάζεται ἡ γυναίκα σύντροφος τοῦ ἀνδρός της καί ὄχι ὑποταχτική του. Νά εἶναι ἴσοι καί ὅμοιοι οἱ λόγοι τοῦ διαζυγίου καί γιά τά δύο φύλα, νά μπορῇ νά διαχειρίζεται ἡ ἴδια τήν περιουσία της καί τά προσωπικά της κέρδη. Νά ὑποχρεώνεται ὁ ἄντρας νά συντηρῇ τήν

2. Τό μέτρο αὐτό ὅσο κι' ἂν φαίνεται συντηρητικό καί περιοριστικό στίς φυσικές σχέσεις τῶν φύλων, εἶναι ἕνα σημαντικό βῆμα γιά νά πολεμηθῇ ἡ ἐκμετάλλευση τῆς γυναίκα μέ τήν ἀποπλάνηση καί τή σωματεμπορία.

οικογένειά του, κι' όταν, χωρίς λόγο, αρρώστεια, ανεργία κτλ. δέν ξοδεύει όσα χρειάζονται για τροφή, ντύσιμο, κατοικία και εκπαίδευση, νά τιμωρηται από τό νόμο. Στην 'Αγγλία γίνεται μεγάλη κίνηση γύρω από τό ζήτημα τής εθνικότητας τής παντρεμένης γυναίκας. 'Η γυναίκα άμα παντρευτή παίρνει τήν εθνικότητα του άντρός της. Για μās ίσως δέ φαίνεται νά έχη αυτό μεγάλη σημασία. "Όπου όμως ή γυναίκα έχει πάρει πολιτικά δικαιώματα όπως στην 'Αγγλία, δέν τής είναι βέβαια ευχάριστο νά τά χάση μέ τό γάμο.

'Επειτα έχομε τήν προστασία τής μητέρας. "Όταν μελετήση κανείς προσεχτικά τή φεμινιστική κίνηση, θά ιδή πώς άπασχολήθηκε πάντα ξεχωριστά μέ τήν κοινωνική πρόνοια για τήν μητρότητα. Πέφτει λοιπόν και ή άλλη πρόληψη πώς ή πολιτικά χειραφετημένη γυναίκα, άπορροφημένη από τά νέα της καθήκοντα, θά παραμελήση τή μητέρα. 'Η μιά από τίς τρεις πρώτες μεταρρυθμίσεις πού ζήτησαν οι χειραφετημένες γυναίκες στην 'Αμερική ήταν νά αναγνωρισθουν ίσα δικαιώματα τής μητέρας μέ του πατέρα στα παιδιά των. 'Ετσι ύψώνεται ή θέση τής μητέρας μέσα στην οικογένεια, και κερδίζει τήν αξιοπρέπεια και τήν έπιβολή πού τής άξίζει έπειτα από τά βάσανα και τίς θυσίες τής μητρότητας. 'Η πρόνοια για τίς έπίτοκες, ή φροντίδα μετά τόν τοκετό, ή παροχή συντάξεων σε μητέρες χήρες, όλα αυτά πήραν ξεχωριστή θέση σ' όλα τά πολιτικά προγράμματα παντού όπου χειραφετήθηκε ή γυναίκα.

'Ερχεται έπειτα ή προστασία τής εργάτριας. 'Εδώ τό ζήτημα παίρνει μιά περίεργη μορφή. Μέ προστατευτική νομοθεσία για τήν εργάτρια έννοοϋμεν ειδικές διατάξεις πού άπαγορεύουν για τή γυναίκα ώρισμένες επικίνδυνες εργασίες, νυχτερινή εργασία, εργασία πριν και έπειτα από τόν τοκετό για ώρισμένο χρονικό διάστημα. Λογαριάζοντας τή γυναίκα σαν πλάσμα αδύνατο, προσπαθεί ό νόμος νά τής έξασφαλίση όσο τό δυ-

νατόν καλύτερες συνθήκες εργασίας. "Αν ή βιομηχανία άπασχο-
 λούσε μονάχα έργάτριες, κάθε τέτοια πρόνοια θά ήταν από κάθε
 άποψη ευεργετικώτατη για τή γυναίκα. "Όμως έχοντας νά συ-
 ναγωνιστή μέ τόν άντρα, πολύ γρήγορα κατάλαβε ή γυναίκα,
 και πρώτα-πρώτα στή Νορβηγία, πώς κάθε προστατευτική νο-
 μοθεσία ειδική για τό φύλο της ρίχνει τήν αξία της στήν άγορά
 τής εργασίας. Γι' αυτό παρατηρείται γενικά πώς όπου χειραφε-
 τεΐται ή γυναίκα, χαλαρώνεται ή ειδική προστασία τής έργά-
 τριας. "Όλες οί γυναικείες όργανώσεις, όλα τά διεθνή γυναικεία
 συνέδρια, έφτασαν έπειτα από πολλές συζητήσεις στό συμπέρα-
 σμα ότι ή γυναίκα ζημιώνεται από κάθε προστατευτική νομοθε-
 σία πού δέν εφαρμόζεται και για τά δύο φύλα. Δέν πρέπει νά ξε-
 χνούμε όμως πώς υπάρχουν και προβλήματα άλλα ακόμα, ό-
 πως τό πρόβλημα του συμβιβασμού του γυναικείου επαγγέλ-
 ματος μέ τή μητρότητα. "Η λύση πού προτείνουν μερικοί κοι-
 νωνιολόγοι ν' αφίνονται τά παιδιά έντελώς στή φροντίδα και
 τήν κηδεμονία τής πολιτείας, ούτε στήν κοινωνία συμφέρει, ούτε
 τή μητέρα ίκανοποιεί, γιατί μένει έτσι άνεχμετάλλευτη μιά
 τεράστια δύναμη, ή στοργή τής μητέρας, μιά δύναμη πού μέ
 κατάλληλη διαφώτιση είναι αληθινά θαυματουργή. Και λίγο λί-
 γο ριζώνει ή γνώμη πώς πολύ λιγώτερη σπατάλη θά γίνεται sé
 χρήμα και sé ανθρώπινες υπάρξεις, όταν ή μητρότητα λογαρια-
 στή σά μιά αληθινή υπηρεσία στήν πολιτεία, και ένισχύονται οι-
 κονομικά όλες οί μητέρες για τή συντήρηση των παιδιών τους.
 "Έτσι θά μπορούν ή νά λιγοστεύουν ή ν' αφίνουν όλότελα τή
 δουλειά τους τήν επαγγελματική, τήν εποχή πού χρειάζεται ν'
 άφιερώνουν πολύν καιρό για τά παιδιά τους. Τό πρόβλημα αυ-
 τό πού είναι από τά ζωτικώτερα συζητείται τόσο πολύ τελευ-
 ταία πού βέβαια γρήγορα θά βρεθ ή λύση του.

Παράλληλα με την προστασία της γυναίκας, απασχόλησε παντού τη χειραφετημένη γυναίκα και η προστασία του παιδιού. Θά ἦταν ἄδικο νά πῆ κανεὶς πὼς ὁ ἄντρας ἀδιαφόρησε ὡς τώρα γιὰ τὸ παιδί. Ὑπάρχουν τελειότατες νομοθεσίες γιὰ τὴν ἐργασία τῶν παιδιῶν σὲ πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς ὅπου δὲν ψηφίζουν γυναῖκες. Ὅμως παντοῦ ὅπου πῆρε ἡ γυναίκα πολιτικά δικαιώματα παρατηρήθηκε σημαντικὴ καλυτέρευση στὶς συνθήκες τῆς ζωῆς τῶν παιδιῶν, καὶ εἰδικὰ στὴν ἐκπαίδευση, στὴν ὑγεία, στὴν ἠθική, στὴν περιθαλψή. Στὴν Ἀμερική, ὅπου χειραφετήθηκε ἡ γυναίκα, ἐφαρμόζεται αὐστηρότατα ὁ νόμος γιὰ τὴν ὑποχρεωτικὴν ἐκπαίδευση. Ὑπάρχει ἐκεῖ ὠργανωμένο σῶμα παιδονόμων, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ ὑπαλλήλους τοῦ κράτους, μέ εἰδικὴ ἐντολή νά παρακολουθοῦν τὴ φοίτηση τῶν παιδιῶν στὰ σχολεῖα. Καὶ μολονότι δὲν ὀφείλεται στὴ γυναίκα ἀποκλειστικά αὐτὴ ἡ νομοθεσία, ὅμως ἡ τέλεια ἐφαρμογὴ τῆς ἰδίως ἀπὸ τότε πού ἔγιναν γυναῖκες ἐπιθεωρήτριες εἶναι δίκιο ν' ἀποδοθῆ σ' αὐτή.

Οἱ σχολικὲς ἐγκαταστάσεις χάρι στὴ γυναίκα ἔγιναν πολὺ ὑγιεινότερες καὶ ἀναπαυτικώτερες. Παντοῦ διαμαρτύρονται οἱ γυναῖκες γιὰ τὰ μεγάλα κονδύλια τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους σὲ πολεμικὲς δαπάνες καὶ τὸν περιορισμὸ τῶν ἐξόδων γιὰ τὴν ἐκπαίδευση. Ἐπειτα ἡ γυναίκα φροντίζει διαρκῶς μέ τὴν ψῆφο τῆς γιὰ τὴν ὑγεία τῶν παιδιῶν. Στὴ Ζηλανδία, ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα τῆς χειραφετήσεως τῆς γυναίκας ἦταν ἡ καταπληχτικὴ ἐλάττωσις τῆς θνησιμότητος στὴ νηπιακὴ ἡλικία. Κατώρθωσε δηλ. ἡ γυναίκα νά σώσῃ ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ παιδιά πού δὲν ἔπασχαν ἀπὸ κληρονομικὰς ἀρρώστειες. Ἡ *μητρικὴ νομοθεσία*, ὅπως πολὺ σωστά τὴν ὀνομάζουν, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς χειραφετήσεως τῆς γυναίκας.

Ἀληθινὴ μητρικὴ φροντίδα δείχνει ἀκόμα ἡ γυναίκα γιὰ τὴν ἠθικὴν τοῦ παιδιοῦ. Ἡ Διακοινοβουλευτικὴ Ἐνωσις ἐκήρυξε

ὅτι οἱ χειραφετημένες πολιτείες τῆς Ἀμερικῆς ἔχουν τὴν πιὸ ἀνθρωπιστική, τὴν πιὸ προοδευτική, τὴν ὑγιέστερη, τὴν ἐπιστημονικώτερη νομοθεσία σχετικὰ μὲ τὸ παιδί. Καὶ δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πὼς αὐτές εἶναι οἱ πρῶτες χώρες πού ἔδωσαν φῆφο στὴ γυναῖκα. Ἀξίζει ν' ἀναφέρωμε μερικά σημεῖα γιὰ νὰ ἰδοῦμε πὼς φροντίζει ἡ γυναῖκα νὰ προλαμβάνῃ τὸ ἔγκλημα στὴν ἡλικία πού μπορεῖ ἀκόμα νὰ διαμορφωθῇ ὁ χαρακτήρας πρὶν πάρῃ ὠρισμένες ροπές στό κακό. Ἡ νομοθεσία αὐτὴ ἀπαγορεύει σέ παιδιά, ἀγόρια καὶ κορίτσια, κάτω τῶν 18 χρόνων νὰ βρίσκωνται μόνα των, χωρὶς συνοδὸ, ἔπειτα ἀπὸ τίς 10 τὸ βράδυ σέ κέντρα διασκέδασεων, χοροῦς, κινηματογράφου, θέατρα κτλ. Ἀπαγορεύεται ἡ χρησιμοποίηση παιδιῶν σέ ἐπαγγέλματα πού παρουσιάζουν κινδύνους σωματικούς καὶ ἠθικούς (σχοινοβασίες, ἵπποδρόμια, θέατρα κτλ.). Τιμωροῦνται αὐστηρὰ ὅσοι παρέχουν σέ παιδιά τὰ μέσα τῆς διαφθορᾶς, καπνὸ, οἶνοπνευματώδη ποτά, χαρτιά. Τιμωρεῖται ἀκόμα ἡ μητέρα πού στέλνει τὸ παιδί της στὴν ταβέρνα γιὰ ν' ἀγοράσῃ κρασί, καὶ μαθαίνει ἔτσι τὸ δρόμο πού ὀδηγεῖ στὴ διαφθορά καὶ στὸν ἀλκοολισμό. Τιμωρεῖται κι' ἐκείνη πού ἀφίνει στὰ χέρια τοῦ παιδιοῦ της ἀνήθικα βιβλία. Μὲ τὴν πίεση τῶν γυναικῶν ψηφοφόρων ἰδρύθηκαν εἰδικὰ δικαστήρια γιὰ παιδιά, ὅπου δικάζουν καὶ γυναῖκες, ἰδρύθηκαν σχολεῖα σωφρονιστικὰ ἀντὶ γιὰ τίς ἀπαίσιες φυλακές ὅπου ἡ ἐπαφή μὲ τὸ ἔγκλημα συμπληρώνει σέ μιά νεαρή κι' ἀπλαστη ἀκόμα ψυχὴ, τὴν καταστροφή πού ἄρχισαν κακὲς οικογενειακὲς συνθήκες καὶ κληρονομικὲς ροπές.

Ἀναφέραμε ὡς τρίτο σημεῖο τοῦ φεμινιστικοῦ ἀγῶνα τὸν πόλεμο κατὰ τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀκολασίας. Ὁ πόλεμος αὐτός στηρίζεται στὴν ἀναγνώριση ἑνὸς ἠθικοῦ νόμου ἴσου καὶ γιὰ τὰ δύο φύλα. Ἔτσι καταπολεμιέται ὁ ἀντρίκιος ἐγωϊσμός πού ρίχνει ὅλη τὴν εὐθύνη μιᾶς ἐρωτικῆς σχέσης στὴ γυναῖκα ἀφίνοντας σ' αὐτὴ μόνη τίς συνέπειες μιᾶς πράξης, πού ὅμοια εὐθύ-

νονται γι' αυτήν κι οί δύο, σ' αυτή μόνη τό βάρος τῆς ντροπῆς, τό βάρος τοῦ παιδιοῦ. Γι' αυτό ἕνα ἀπό τά πρῶτα αἰτήματα τῶν γυναικῶν κι' ἀπό τά πιό δίκια ἦταν καί εἶναι παντοῦ ἡ ἀναζήτηση τῆς πατρότητας. Κ' εἶναι ἀπό τά πρῶτα πού ἀναγνωρίστηκαν καί δέν ὑπάρχει σχεδόν νομοθεσία σέ κανένα κράτος πού νά μή τήν ἔχη περιλάβει. Ἐλπίζομε πώς καί τό ἑλληνικό δίκαιο ἀναγνωρίζοντας πόσο εἶναι καθυστερημένο μέ τό νά μὴν προβλέπη πουθενά γιά τά φυσικά τέχνα θά συμπληρωθῇ πολύ γρήγορα, χάρις στίς ἐνέργειες τῶν ὀργανωμένων γυναικῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπειτα εἶναι ἡ μεγάλη κοινωνική πληγή, τό αἶσχος τοῦ δῆθεν πολιτισμένου κόσμου: ἡ σωματεμπορία, τό ἐμπόριο τῶν λευκῶν δούλων. Ἡ γυναῖκα ἀγωνίζεται σήμερα ἕναν ἔντονο κι ἀκούραστον ἀγῶνα γιά νά καταργήσῃ τήν ἐπίσημη ἀναγνώριση τοῦ ἀπαίσιου αὐτοῦ ἐμπορίου ἀπό τήν πολιτεία. Τό πρόβλημα τοῦ ἐταιρισμοῦ εἶναι βέβαια πολύπλοκο καί δέν μπορεῖ νά πῆ κανεῖς πώς εἶναι δυνατό νά λυθῇ μονάχα μέ τή χειραφέτηση τῆς γυναίκας. Εἶναι πρόβλημα κοινωνικό καί οικονομικό μαζί, καί θά ἦταν ἀσφαλέστερο νά περιμένῃ κανεῖς τή λύση του ἀπό μίαν ὀργάνωση τῆς κοινωνίας ἀπάνω σέ ἐντελῶς νέες βάσεις. Ὅμως αὐτή τή στιγμή ἔχεινο πού ἐνδιαφέρει τή γυναῖκα ὡς σύνολο, εἶναι ἡ κατάργηση τοῦ κρατικού διακανονισμοῦ τῆς σωματεμπορίας. Θεωρώντας τήν ὡς τό μόνο φορέα μιᾶς φριχτῆς ἀρρώστειας, τήν κρατεῖ σκλαβωμένη στή διαφθορά, ἀκόμα κι ἂν γυρεύει νά λυτρωθῇ, προφυλάσοντας δῆθεν μ' αὐτό τόν τρόπο τήν κοινωνία ἀπό τή μετάδοση τῶν νοσημάτων. Ἐτσι δίνει εὐκαιρία στή δίψα τοῦ κέρδους ν' ἀνοίγῃ χίλιων εἰδῶν παγίδες ὅ-

που πέφτουν μέσα άπειρα θύματα, άθώες υπάρξεις πού θά μπορούσαν άλλιώς νά ζήσουν μιά τίμια έργατική ζωή. Κι άπλώνεται ή κοινωνική σαπίλα, σά γάγγραινα, σπρώχνοντας τόν ίδιο τόν άντρα στή σωματική, ήθική και οικονομική του καταστροφή, διεγείροντας διαρκώς τά ταπεινά του ένστιχτα, μέ τή δήθεν έξασφάλισή του από συνέπειες επικίνδυνες. Ή χειραφετημένη γυναίκα μελετᾶ τό πρόβλημα σοβαρά από όλες του τίς άπόψεις, και συζητεί έλεύθερα, άνεπιφύλαχτα για όλες του τίς λεπτομέρειες. Ζητεί νά σχιστή πιά τό πέπλο του μυστηρίου πού συνηθίζει ως τώρα ή κοινωνία νά σκεπάζη μ' αυτό ό,τι συνδέεται μέ τίς σχέσεις τών φύλων, ζητεί νά διαφωτίζεται ή νεαρή ήλικία, νά μαθαίνουν νέοι και νέες όλη τήν αλήθεια, όλους τούς κινδύνους, ζητεί νά χυθή φώς παντού, σ' όλα τά μυστηριώδη και ύποπτα, νά φυσήξη ένας άέρας υγείας και τιμιότητας, πού θά τονώσει τή ζωή, και ν' αντικαταστήσουν τή διαφθορά, τήν άκολοσία, τόν εκφυλισμό, ή υγεία και ή φυσική χαρά.

Ύστερα ό άλκοολισμός, ό άλλος μεγάλος έχθρός τής γυναίκας, ή άλλη μεγάλη πληγή τής ανθρωπότητας. Ό έχθρός τής έργατίας, τής γυναικούλας πού περιμένει τό σαββατόβραδο για νά γεμίση τό άδειο ντουλάπι, για νά χορτάσουν τά πεινασμένα παιδιά, για νά ντυθούν τά ξιπόλυτα ποδαράκια. Και τό σαββατόβραδο έρχεται, και τό ντουλάπι μένει πάλι άδειο, και τά παιδιά πεινασμένα, γιατί τά μεροκάματα γλύστρισαν στήν ταβέρνα, κι ό άντρας θά γυρίση άργά φέρνοντας μαζί του, άντίς για τό μυρωδάτο καρβέλι, βρισιές, βλαστήμιες, ξύλο. Κ' ή γυναίκα έκήρυξε τώρα πόλεμο έξοντωτικό στόν έχθρό της, κι αναγκάζονται κ' οί άντιφεμινιστές ακόμα ν' αναγνωρίσουν, πώς παντού όπου δόθηκε ψήφος στή γυναίκα, όλο και λιγοστεύει τό κακό. Παντού έγιναν νόμοι έναντίον του άλκοολισμού. Κ' εκεί πού υπήρχαν τέτοιοι νόμοι, εκεί όπου οί άντρες, βλέποντας τόν κίνδυνο πού άπειλούσε τή φυλή, προσπάθησαν

μέ κάποιον τρόπο νά τόν προλάβουν, ή γυναίκα εφρόντισε νά τούς συμπληρώση καί νά εξασφαλίση τήν εφαρμογή τους.

Καί τώρα ἐρχόμαστε σ' ἕνα ἄλλο κεφάλαιο τῆς γυναίκεας δράσης, στόν ἀγώνα γιά τήν κατάργηση τοῦ πολέμου, στήν παγκόσμια εἰρήνη. Οἱ γυναίκες πού διευθύνουν παντοῦ τή φεμινιστική κίνηση κηρύσσουν σέ κάθε εὐκαιρία πού παρουσιάζεται τό εὐαγγέλιο τῆς ἀδερφωσύνης τῶν λαῶν. Ἡ εἰρηνευτική αὐτή ἄποψη τοῦ φεμινισμοῦ ἀντιπροσωπεύεται ἀπό μιά παγκόσμια γυναικεία ὀργάνωση «Γιά τήν εἰρήνη καί τήν ἐλευθερία» (Pax et Libertas). Ἡ ὀργάνωση αὐτή προσπαθεῖ νά στρατολογήσῃ ἕνα παμμέγιστο γυναικεῖο στρατό ἀπό μέσα ἀπ' ὅλα τά κόμματα. Ἐνα στρατό ὄχι πιά γιά τόν πόλεμο ἀλλά γιά τήν εἰρήνη. Στρατό πού νά εξασφαλίζῃ τή ζωή, ὄχι νά σκορπιζῇ τό θάνατο καί τήν καταστροφή. Καί εἶναι τό leit-motiv σ' ὅλα τά συνέδρια τῶν γυναικῶν καί εἶναι ἴσως ἡ εἰλικρινέστερη ἐνέργειά της καί ἡ πιό σύμφωνη μέ τή φύση της. Ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν πού βρίσκεται ἀκόμα σέ νεφελώδη κατάσταση, ζῆ τόσο πολύ μέσα στή γυναικεία ψυχῇ, πού δέ θ' ἀργήσῃ χάρις σ' αὐτή νά πάρῃ σάρκα καί ὀστά, νά γίνῃ μιά ζωντανή πραγματικότητα. Ἴσως αὐτές οἱ εἰρηνευτικές τάσεις τῆς γυναίκεας νά θεωροῦνται ἀπό πολλοὺς ἐπικίνδυνες σέ στιγμές πού ὁ πόλεμος μπορεῖ νά εἶναι ἡ μόνη διέξοδος σέ μιά κρίσιμη περίσταση ἑνός ἔθνους, σέ στιγμές πού πόλεμος σημαίνει ἀπελευθέρωση καταδυναστευμένων λαῶν. Ὅμως προσέξτε. «Pax et Libertas». «Εἰρήνη καί Ἐλευθερία». Ἡ γυναίκα πού ἀγωνίζεται γιά τήν πολιτική της χειραφέτηση θά εἶναι πρόθυμη σέ κάθε θυσία ἀκόμα καί τή σκληρότερη γιά νά εξασφαλιστῇ ἡ ἐλεύθερη πολιτική ζωή σ' ἕ-

ναν όλόκληρο λαό, άντρες και γυναίκες. Βέβαια θά προτιμήση κάθε άλλο μέσον παρά τόν πόλεμο. Θά έξασκήση κάθε πίεση στή διπλωματία, και ίσως ίσως μέ τήν επέμβασή της νά επικρατήση στό μέλλον ένα πνεύμα δικαιοσύνης και σεβασμού στά δικαιώματα πού έχει κάθε λαός νά ζήση τή ζωή του ελεύθερος, αυτόνομος κι' άνεχμετάλλευτος.

Αυτά, κύριοι και κυρίες, είναι σέ γενικές γραμμές σήμερα τά κυριώτερα σημεία του άγώνα της γυναίκας σ' όλο τόν κόσμο. Όμως ποιά έξταση μπορεί νά πάρη άργότερα, ποιά νέα ένδιαφέροντα θά ξυπνήσουν μέσα της μέ τή συμμετοχή της στήν πολιτεία, αυτό θά ήταν πρόωρο και τολμηρό νά είπωθη. Όπωςδήποτε ή κατεύθυνση είναι αρκετά φανερή, και θά μπορούσε κανείς, μέ τήν προέκταση της σημερινής γυναίκειας πολιτικής, νά ξεχωρίση τά γενικά χαρακτηριστικά της πολιτικής της και εις τό μέλλον. Και τά χαρακτηριστικά αυτά θά είναι ένα πνεύμα οργανωτικό, νοικοκυρίσιο, προνοητικό, στοργικό πρό πάντων για τούς άδικημένους από τή μοίρα. Η μακροχρόνια, σχεδόν αποκλειστικά φιλανθρωπική δράση της στήν κοινωνία, δέν μπορεί παρά νά έχη αφήσει βαθειά ίχνη στήν ψυχή της γυναίκας.

Και στόν τόπο μας τί συμβαίνει; Πρός τό παρόν άντρες και γυναίκες, άδιαφορούμε για ό,τι δέν συνδέεται άμεσώτατα μέ τό άμεσώτατο συμφέρον μας. Και κοιμώμαστε βαθύτατα ένω όλοι οί γείτονές μας άνοιξαν τά μάτια τους στό φως πού ανατέλλει από τή Δύση αυτή τή φορά. Ξυπνούν οί γείτονές μας κι' άποτινάζουν τή νάρχη τους. Και ζητούν νά βαδίσουν πλάι μέ τούς προοδευμένους λαούς και τρέχουν νά τούς

προφτάσουν. Ζητούν να χρησιμοποιήσουν όλες των τής δυνάμεις. Πολύ γρήγορα θά χειραφετήσουν και τή γυναίκα. Και μεις, φοβισμένοι, ξαφνιασμένοι μπροστά σέ κάθε νέα εκδήλωση τής ζωής, τραβιώμαστε πίσω μαζεμένοι στόν έαυτό μας. Και γιά νά δικαιολογήσουμε τή δειλία μας δημιουργούμε θρύλους γύρω από τή φυλή μας και άγωνιζόμαστε νά τής στήσωμε ένα θρόνο άπάνω στήν προγονική στάχτη. Καιρός πιά νά τινάξωμε μακρυστά μας τή μοιρολατρεία μας και τό άποκάρωμα του άυτοθαυμασμού μας. Και εΐναι καιρός νά καταλάβη ή γυναίκα πώς από τό ξύπνημα αυτό δέν έχει τίποτε νά χάσει και έχει νά κερδίσει τό πάλ. Γιατί έχει νά κερδίσει τήν ίδια τή ζωή. Και τί άλλο εΐναι ή ζωή παρά τό ξετύλιγμα όλων τών ενεργειών μας; Κι' αν ή γυναίκα σήμερα, εκείνη πού τήν εύνόησεν ή μοΐρα, ή γυναίκα σέ μιάν ελάχιστη μειονότητα εΐναι ικανοποιημένη από τή ζωή της μέσα στήν άφροντησία πού τής εξασφαλίζει ή δουλειά του άντρός της ή ή περιουσία της και δοκιμάζει όλες τής χαρές τής αγάπης κι' όλες τής γλύκες τής μητρότητας, ποιά εΐναι ή μοΐρα τής μεγάλης μάζας τών γυναικών; Πέρασε πειά ό καιρός πού σκοπός και ιδανικό τής πολιτείας ήταν ή εϋδαιμονία λίγων προνομιούχων. Οί δημοκρατικές άρχές τής ισότητος όλων τών πολιτών, άνδρών και γυναικών, άπλώνονται όλοένα και πλησιάζουν νά κατακτήσουν τή γενική συνείδηση. Κάθε γυναίκα έχει δικαίωμα νά ζήσει τή ζωή της, ν' αναπτύξη όλες τής ψυχικές και σωματικές της δυνάμεις, νά χαρή.

Ό φεμινισμός έχει και τήν ψυχολογική του άποψη, πού ενδιαφέρει κάθε γυναίκα, ακόμα και τήν πιό χαϊδεμένη από τή μοΐρα. Γιατί ποιά γυναίκα δέν άντικρύζει τά τελευταία χρόνια τής ζωής της σά μιá τραγωδία; Ποιά θλίψη, ποιά μόνωση μπορεί νά παραβληθή μέ τή θλίψη και τή μόνωση τής γυναίκας πού δέν τής δόθηκε νά χαρή τή ζωή της σά γυναίκα και σά μάνα, ή και άφου τή χάρηκε, βλέπει νά περνά ή ήλικία του έρωτα, βλέ-

πει τὰ παιδιά της νά φεύγουν μακριά της ἀφοῦ μεγαλώσουν ἢ νά πεθαίνουν, καί νιώθει τόν ἑαυτό της ἄχρηστο, βλέπει νά κλείνει πειά γι' αὐτή τό βιβλίο τῆς ζωῆς, ἐνῶ ἀπλώνεται ἀκόμα μπροστά της, μακρύ, ἄχαρο, βαρύ, τό δειλινό; Ποιό φῶς θά λαμπρύνει τίς σκοτεινές αὐτές ὥρες, τ' ἀτέλειωτα χρόνια, τ' ἄσκοπα γεράματα;

Κι' ὅμως ἀρκεῖ νά γεμίση τήν ψυχή της μ' ἐνδιαφέροντα, ἀρκεῖ νά χτυπήση ἡ καρδιά της μαζί μέ τήν καρδιά ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας, ἀρκεῖ νά πλατύνει τόν πνευματικό της ὀρίζοντα, καί θά νιώση τή ζωή καινούργια καί δυνατή μέσα στίς φλέβες της, καί τίς ὥρες νά πετοῦν γοργόφτερες φορτωμένες δῶρα. Τά νειάτα πού δέ μετριοῦνται μέ τά χρόνια ἀλλά μέ τήν ἔνταση τῆς ζωῆς, θά ξαναθίσουν στή μαραμένη ὄψη της, θά ξαναγκαλιάση τότε τή ζωή χωρίς οὔτε νά φοβᾶται τό θάνατο, οὔτε νά τόν προσμένη σά λυτρωτή.

Ἀνάμεσα ἀπό ὅλη αὐτή τήν κίνηση, πού πλαταίνοντας τόν προορισμό τῆς γυναίκας τῆς ἀνοίγει διάπλατα ὅλες τίς θύρες τῆς ζωῆς, βλέπομε νά προβάλη ἕνα νέο ἰδανικό, ἕνας νέος γυναικίος τύπος. Ὅχι ἡ ἀντιπαθητική ἀντρογυναίκα, πλάσμα μιᾶς νοσηρῆς καί ἀκαλαίσθητης ἐπαναστατικότητας, μά ἡ ἀληθινή, ἡ τέλεια γυναίκα. Οὔτε τὰ παθητικά πλάσματα, χαλαρά, αἰσθηματικά, νευρασθενικά, ἐγωϊστικά, ιδιότροπα, ἀνιαρά, αἰωνίως φοβισμένα, αἰώνιο ἐμπόδιο καί βάρος στόν ἄντρα. Γερά κορμιά, τίμιες ψυχές, δυνατές θελήσεις, ἐλεύθερες διάνοιες, τέτοιο τό ἰδανικό τῆς γυναίκας ὅπως λίγο λίγο τό διαμορφώνει ὁ ἴδιος ὁ ἀγῶνας της. Αἰώνια πηγὴ ἐνέργειας καί ζωῆς, συντρόφισσα τοῦ ἄντρα φωτισμένη πού χαρίζει μέ ἀπλωχεριά τὰ δῶρα τῆς ψυχῆς της, ὄχι ταπεινὴ σκλάβα πού δέχεται παθητικά τόν ἔρωτά του. Ἐστία πού ἀκτινοβολεῖ φῶς καί ζεστασιά στήν κοινωνία ὀλόκληρη καί πού δίνοντας ἀδιάκοπα πλουτίζεται ἡ ἴδια.

Τέτοια είναι ή γυναίκα όπως ή θέλομε κι' όπως θά ήν πλάσωμε. Μιά δύναμη και μία εύλογία.

Και τώρα ποιό είναι τό συμπέρασμα πού βγαίνει από ή γενική αυτή επισκόπηση του άγωνα της γυναίκας; Έχομε ήν αξίωση πώς ή στιγμή πού ή γυναίκα χειραφετηθή πολιτικά θ' ανατείλη ο χρυσός αιώνας για ήν ανθρωπότητα; Αυτό θά ήταν ένας ισχυρισμός τέλεια άδικαιολόγητος. Τά ζητήματα πού άπασχολούν ή γυναίκα άπασχόλησαν πάντα ήν εύγενικώτερη μερίδα των άντρων αρχίζοντας από τον Πλάτωνα. Και ή χειρότερη ύπηρεσία προς τό φεμινισμό είναι νά του δίνη κανείς μία θέση άνταγωνισμού και έχθρότητας προς τον άντρα. Η χειραφέτηση της γυναίκας θά συμπληρώση τό έργο των μεγάλων ανθρωπιστών και θά ενισχύση τίς τάξεις των. Μόνο μέ μία στενή κι' έγκάρδια συνεργασία των δυό φύλων θά μπορέση μία μέρα νά πραγματοποιηθή τό όνειρο μιās ιδανικής πολιτείας, πού θά στηρίζεται άπάνω στις αιώνιες αρχές της έλευθερίας, της ισότητας, της άδερφωσύνης.

Αύρα Θεοδωροπούλου

ΓΥΝΑΙΚΕΣ

*θά είσθε άξιες νά έλευθερωθείτε,
όταν άγωνισθείτε γιά τήν έλευθερία σας.*

ΟΙ ΑΛΥΣΙΔΕΣ τρίζουν! Έξω στή Δύση τήν πολύ πιά προοδευμένη, γιατί ποτέ βάρβαρος κατακτητής δέν έμπόδισε τήν Αναγέννηση καί τή φυσική εξέλιξη του πολιτισμού της, έξω στή Δύση, όπου ή Ζωή συμβαδίζει μέ τό Πνεύμα τής Έποχής πού τό δημιουργεί καί δέν τό άκολουθεί μονάχα όπως έδώ, οί Γυναίκες νιώσανε τόν άνθρωπισμό τους μέσα τους καί οί περισσότερες τόν έπιβάλλανε.

Άνθρωπος δέν είναι ο δούλος «όποιας, μ' όποιο όνομα σκλαβιάς», άνθρωπος είναι ο έλεύθερος, ο έλεύθερος πού έχει συνείδηση τής έλευθερίας του, καί φυσικά καί σεβασμό γι' αυτή.

Γυναίκες! Άλλοτε, όταν έπικρατούσε ο νόμος τής άναγκαστικής ύπεροχής του σωματικά δυνατότερου, ο άντρας μοιραία υπόταξε τή γυναίκα. Κ' υποταγμένη τή σκλάβωσε. Μέ τους νόμους πού μόνος τους δημιούργησε, μέ τίς βαρύτερες άκόμα άλυσίδες τών νόμων πού δέν είναι γραμμένοι καί πού εί-

να οι κοινωνικές προλήψεις και πού πάλι μόνος αυτός τις θέσπισε. Και για να μην αντίληφθει ή γυναίκα τή φυλακή πού σ' αυτήν τήν έκλεισε, τής είπε πώς τήν περιόριζε για να τή λατρεύει. 'Η γυναίκα είδωλο! Τό πιό φριχτό ψέμα. Γυναίκες πού σās λατρεύουν πλανερά, γυναίκες πού σās δέρνουν, ὅμοια εἶστε ὅλες σκλάβες.

Μά ἔρχεται ή ὥρα πού ἀνοίγουν τά κλεισμένα μάτια. Ἐρχεται ή ὥρα τῆς Ἰσότητος, τῆς Δικαιοσύνης, τῆς Ἐλευθερίας. Ἐρχεται ή ὥρα πού κ' οἱ πιό ταπεινοί, κ' οἱ πιό δούλοι, ἀντιλαμβάνονται πώς ἔχουν κι' αὐτοί δικαιώματα στή Ζωή, γιατί κάτι ἔχουν να προσφέρουν κι' αὐτοί στή Ζωή, πού ἀνελεύθερο δέν ἐκδηλώνεται, κάτι πού κανένας δέν ἔχει πιά δικαίωμα ἀπέναντι τῆς Ζωῆς μέσα τους να πνίξει. Ἐρχεται ή ὥρα πού ὅλοι, Ἄνθρωποι κι' ὄχι πιά Δούλοι, περήφανα θ' ἀντιμετωπίσουν τή ζωή για να γίνει ή Ζωή πιό πλούσια.

Γυναίκες τῆς Ἑλλάδας, εἶσθε ἕτοιμες να δεχθεῖτε τήν ὥρα πού ἔρχεται ἀναγκαστικά; Εἶσθε ἄξιες να δεχθεῖτε τήν ἐλευθερία πού θά σās δοθεῖ; Γυναίκες, ή Ζωή σās καλεῖ, πώς θά τῆς ἀπαντήσετε; Ἡ Νέα Ζωή θέλει ἄτομα κι' ὄχι ὄργανα, ἄτομα παραγωγικά μέσα στήν κοινωνία κι' ὄχι παράσιτα, θέλει Γυναίκες, Γυναίκες Δουλεύτρες καί Μητέρες μ' ἐπίγνωση τῆς ἀποστολῆς τους πού θά ξέρουν καί ν' ἀναθρέψουν τό παιδί τους σ' Ἄνθρωπο καί να τό προστατέψουν ἐνάντια κάθε πρόληψης, γιατί θά τοῦ ἀρκεῖ πώς ἔχει Μητέρα, Γυναίκες πού θά μάθουν στούς Ἄντρες τήν Ἀξία πού περιφρονοῦν γιατί δέν τήν ξέρουν, ἐνός ἰσοτίμου Συναγωνιστῆ καί Σύντροφου.

Γυναίκες τῆς Ἑλλάδας, ἀνοίξτε πλατιά τά μάτια καί τήν ψυχῆ σας στή Ζωή πού ἔρχεται. Να μή σās εὔρει ἀνώριμες ή ἐξέλιξη πού κυρίαρχη πάντα συντρίβει ὅσους δέ συμφωνοῦν μαζί της. Νιώστε τίς ὑποχρεώσεις σας ἀπέναντι τῆς Νέας Ζωῆς.

για να σās υψώσει στην 'Αλήθεια της. Γυναίκες πού υποφέρατε, ἔστω κι' άσυνείδητα, τόσους αιώνες, πού τόσα σās ἔμαθε ό πό-νος, ό 'Ανθρωπισμός περιμένει πολλά από σās. Κάντε τόν ἄπει-ρό σας Πόνο δημιουργό Χαράς για τούς 'Ανθρώπους. Θά είναι ή μόνη άντεκδίχησή σας. Γυναίκες έτοιμασθείτε! Οί άλυσίδες τρίζουν!

Άλκης Θρύλος

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΗΦΟ

ΔΕ ΜΑΣ ΑΡΝΗΘΗΚΕ τήν ψήφο καμμιά Κυβέρνηση μά ὅλες μᾶς εἶπαν· «ἄς τή ζητήσουν οἱ Ἑλληνίδες ὅλες κ' εἴμαστε πρόθυμοι νά σᾶς τή δώσωμεν». Σέ ἄλλους τόπους βέβαια θά εἶταν ἡ ἐπιθυμητότερη ἀπάντηση, γιατί θά εἶταν ἡ ἄμεση λύση ἀφοῦ πλῆθος ὀλόκληρο γυναικῶν θά ἔσπευδε νά τή ζητήσει, μά γιά τήν Ἑλλάδα εἶναι ἡ ἀπάντηση αὐτή ἴση μέ ἄρνηση, γιατί οἱ γυναῖκες μας οἱ περισσότερες δέν τή ζητοῦν.

Καί σκέπτεται κανένας, εἶναι τάχα τόσο ἐλεύτερη ἡ γυναῖκα στήν Ἑλλάδα ὥστε νά μή τῆς εἶναι συνειδητή ἡ ἀνάγκη τῆς ψήφου; Ἡ μήπως συμβαίνει τό ἀντίθετο, εἶναι δηλαδή τόσο ἀνελεύτερη, τόσο σκλάβα ὥστε κοιμᾶται ἡ ψυχὴ της καί μοιάζει τό δούλο πού μή ξέροντας τή χαρά τῆς λευτεριάς οὔτε κάν τή θέλει; Τάχα στήν Ἑλλάδα δέν υπάρχουν τά προβλήματα πού δημιούργησαν, ἂν μπορούμε νά τό ποῦμε, τόν πατριωτισμό τοῦ φύλου μας, τό *φεμινισμό* καί τήν ἐπίμονη αἴτηση τῆς ψήφου; Κ' ἂν υπάρχουν οἱ ἀνάγκες αὐτές, δέν ἐπιβάλλεται σέ ὅλους μας νά ξυπνήσομε τίς γυναίχειες ψυχές καί κείνο πού ὠρισμένα ἀσυνειδήτα ὑπάρχει νά γίνει συνειδητό;

Μέ λίγες λοιπόν άδρες γραμμές νομίζω άπαραίτητο και διδαχτικό νά παρακολουθήσουμε τίς άνάγκες πού γέννησαν άλλου τό Φεμινισμό και τήν επίμονη αίτηση τής ψήφου, γιά νά πεισθούμε ότι ή ελληνική κοινωνία και έδω καρκινωβάτησε όπως και στίς λοιπές τής ζωής της έκδηλώσεις, κ' ότι όπως είναι άνάγκη νά έπεμβούμε στίς λοιπές έκδηλώσεις γιά νά δώσουμε τήν όρθή κατεύθυνση, όμοια και στό ζήτημα αυτό πού είναι σημάδι ζωτικότητας και δύναμης ενός λαού.

Κάθε κοινωνία άποτελείται από άτομα και κάθε άτομο έχει δικούς του σκοπούς, δικά του συμφέροντα, δικά του διαφέροντα κι' επειδή αυτά τυχαίνουν νά είναι και σκοποί και συμφέροντα και διαφέροντα και άλλων ατόμων σχηματίζονται άνάμεσú της ομάδες ατόμων πού προσπαθούν κάθε μιá νά ευοδώσει αυτό τό περιεχόμενό της. Κι' αρχίζει ó άγώνας άνάμεσα στίς ομάδες και κάθε μιá άγωνίζεται νά επιβληθεί και νά επικρατήσει. Η πολιτεία έχει καθήκον νά ίσορροπήσει αυτές τίς τάσεις, νά φέρε τήν ίσότητα και τή δικαιοσύνη. Μά είναι άξιωμα όμως ότι μέ όλες τίς προσπάθειές της γίνεται κάθε φορά σκάφος πού τή διευθύνει και τής δίνει τόν τύπο τής ιδεολογίας της ή ισχυρότερη ομάδα.

Κι' ή γυναίκα λοιπόν, όντας άτομο μέσα στον κοινωνικό οργανισμό, όντας ένας από τούς κύριους παράγοντες, δέν όφείλει νά έχει τήν ιδεολογία της, τά συμφέροντά της, τά διαφέροντά της; Έδω πού φυσικότατα θά μπορούσε ν' άπαντήσει κανένας ναι, ίσαμε προχθές ακόμα ή άπάντηση από παντού είταν άρνητική. Τής γυναίκας σκοπός, συμφέρον και διαφέρον είταν ó σκοπός, τό συμφέρον, τό διαφέρον του πατέρα της στό πατρικό της σπίτι, του άντρα της στό συζυγικό. Η όντότητά της και ή άτομική και ή κοινωνική είταν σκιά θαμπή του άντρα.

Άξαφνα όμως όλη αυτή ή νόθα κατάσταση άλλαξε από ένα κοινωνικό φαινόμενο, όλότελα φυσικό και όμαλό, γέννημα

των μεταβολῶν πού ἔγιναν στόν κοινωνικό ὄργανισμό, τήν ἔξοδο τῆς γυναίκα ἀπό τό σπίτι. Τά δεσμά ἔσπασαν. Βγῆκε στόν ἐλεύθερο ἀέρα τῆς κοινωνίας, χαλύβδωσε τήν ψυχή της καί τό πνεῦμα της. Ὅσο ἀνάπνεε στόν καθαρό ἀέρα τόσο ξεκαθάριζε μέσα της χωριστή τή δική της ὄντοτητα ἀπό τήν ὄντοτητα τοῦ ἄντρα. Κι' ἄρχισεν ὁ ἀγῶνας κι' ὅσο ἀγωνίζονταν, τόσο αἰσθάνονταν ὅτι εἶχε μείνει πίσω καί γιά νά φτάσει τό συναγωνιστή της, τόν ἄντρα, προσπάθησε νά ὀργανωθεῖ καί νά μορφωθεῖ καί πνευματικά καί ἐπαγγελματικά. Τώρα τό ἄτομο ἔγινε ὁμάδα μέ δικούς της σκοπούς, διαφέροντα, πόθους, συμφέροντα κι' ἔτσι γεννήθηκε ὁ Φεμινισμός.

Μ' ἀτομικότητα τώρα πιά ἡ γυναίκα ἀντίκρουσε τά προβλήματα της, βλέπει γύρω της καί ὀλοῦθε ἀδικίες, ἄθελος ἴσως, στήν κοινωνία, στή νομοθεσία καί μέσα στό σπίτι της αὐτό ἀκόμα, καί μέ ἐπιμονή θέλει νά τίς διορθώσει. Γυρίζει τά μάτια στήν Πολιτεία, περιμένοντας ἀπ' αὐτή τό δικίωμα της, μά βλέπει ὅτι ἡ Πολιτεία δέ δίνει παρά ὅταν τῆς ζητήσεις κάτι, καί μάλιστα ὅταν ἔχεις τή δύναμη νά τῆς τό ἐπιβάλλεις· τότε γύρεψε τήν *πῆφο γιατί ἔβλεπε πώς εἶταν τό μόνο μέσο νά φτάσει στήν κοινωνική λευτεριά της.*

Ἴσως θά ποῦν· «αὐτή ἡ ἔξοδος εἶταν ἀνάγκη παροδική, ἡ γυναίκα πρέπει νά γυρίσει στό σπίτι της». Ἐγώ τουλάχιστο δέν φαντάζομαι ὅτι θά γίνει αὐτό γρήγορα. Οἱ οἰκονομικές συνθηκες θά κρατήσουν γιά πολύν καιρό, ἴσως γιά πάντα, τή γυναίκα ἔξω ἀπό τό σπίτι. Μά κι' ἂν γυρίσει ἡ γυναίκα στό σπίτι τί μ' αὐτό; Πρῶτα θά γυρίσει πιά ἀφοῦ θά ἔχει γνωρίσει τήν ἀλήθεια, ἀφοῦ θά ἔχει ἀναπνεύσει τόν ἀέρα τῆς ἠθικῆς ἀνεξαρτησίας. Τότε θά ξέρει ὅτι καί μέσα στό σπίτι της ὄντας εἶναι ἐργάτης τῆς κοινωνικῆς μηχανῆς, ὅτι ἡ δουλειά της μέσα σ' αὐτό εἶναι ἐπίσης ὑφίστης σημασίας ὅσο καί ἡ δουλειά τοῦ πιό μεγάλου μέσα στήν κρατική μηχανή, ἀφοῦ αὐτή μέ τά χέρια της, τό μυαλό

της, τήν καρδιά της, τήν ψυχικότητά της θά διαπλάττει, θά παρασκευάζει, θά διαθέτει συνειδητά πιά τό ύλικό τῆς μηχανῆς, τοὺς πολίτες. Καί τότε ποιός θά τῆς ἀρνηθεῖ τά δικαιώματά της καί ποιός φαντάζεται ὅτι δέν θά ζητεῖ πιά ἐντατικά τά δικαιώματα πού δέν εἶναι χτήμα τοῦ ἄντρα, μά πού εἶναι χτήμα καθέ ἀνθρώπου; Εἴτε μέσα στό σπίτι της λοιπόν μένει ἡ γυναίκα, εἴτε ἔξω ἀπ' τό σπίτι, εἶναι δικαίωμά της ἡ ψήφος ἀφοῦ μοιράζεται τῇ δουλειά στήν πολιτεία μέ τόν ἄντρα. Κι' ἀκόμα ἡ ψήφος τῆς εἶναι καθήκον ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ της, τοῦ σπιτιοῦ της, τῶν παιδιῶν της, τῆς κοινωνίας.

Οἱ ἴδιες συνθήκες εἶναι στήν Ἑλλάδα κι' ἔπρεπε νά ἀνθίξει ὁ Φεμινισμός, κι' ἂν δέν ὑπάρχει, αὐτό εἶναι σέ βάρος τῆς ψυχικότητος τῆς Ἑλληνίδας. Ὅσες ὅμως καί ὅσοι ἔχομε συνειδητή τήν ἀνάγκη τῆς ψήφου ἄς ἐργαστοῦμε. Εὐτύχημα εἶνε ὅτι οἱ τώρα πολιτειακές τάσεις, δημοκρατικές καί σοσιαλιστικές, ἀγκαλιάζοντας τά συμφέροντα τῶν ἀτόμων καί ζητώντας τήν ἐξύψωσή τους μᾶς ὑποβοηθοῦν στό ἔργο μας κι' ἄς ξέρομε ὅτι ἡ νίκη τους θά εἶναι καί νίκη μας.

Ρόζα Ἰμβριώτη

**ΑΜΑ ξυπνήσομε από τούς νεκρούς
Θά δοῦμε πώς ποτέ δέ ζήσαμε**

Ἐρρικός Ἴψεν

ΤΗ ΦΡΑΣΗ αὐτή ὁ Ἴψεν τήν εἶπε πολύ γενικά, ἀπογοητεμένος γιά ὀλόκληρη τήν ἀνθρωπότητα, μά καί εἰδικώτερα ἐκφράζει ἐντατικά τήν τραγική Μοῖρα τῶν γυναικῶν τόσοσ ἀιώνες. Ζωή δέν εἶναι ἡ περιορισμένη κίνηση μέσα σέ σύνορα καί φραγμούς, ζωή δέν ὑπάρχει ὅταν ὑπάρχει κάπου ἕνας τοῖχος πού ἀπαγορεύεται νά τόν ὑπερβοῦμε, ζωή δέν εἶναι οὔτε ὅταν κατορθώσομε μέ ἀφάνταστους κόπους, σπαραχτικούς πόνους, νά ὑπερβοῦμε κάποτε, τόσο σπάνια, τόν τοῖχο, [οὔτε] ἡ Μοναξιά πού φριχτή θ' ἀπλωθεῖ γύρω μας, ζωή δέν εἶναι ἡ σκλαβιά, ζωή δέν εἶναι οὔτε ἡ ἀνταρσία. Ζωή εἶναι ὅταν ἀνοίγεται γύρω μας καί μπροστά μας τ' ἀπεριόριστο, ὅταν ἐλεύθερα ἀναπνέομε μέσα στό ἀπεριόριστο πού ἀδέσμευτοι μπορούμε νά τό καταχτήσομε, ζωή εἶναι τό δυνατό τῆς ἀνάπτυξης ὅλων μας τῶν δυνάμεων, ζωή εἶναι νά μπορούν ν' ἀνοίγονται οἱ πόθοι μας ἴσαμε τά πέρατα τῆς φαντασίας μας καί νά μπορούν νά

φθάσουν τά φτερά μας τούς πιό μακρυνούς μας πόθους.

Τέσσερες τρόποι ζωής μονάχα υπήρχαν ἴσαμε σήμερα γιά τή γυναίκα πού κ' οἱ τέσσερες δέν εἶσαν παρά ψευτοστολισμένοι μέ γυαλιστερή καί κίβδηλη ζωτική ἔνταση, τέσσερες τρόποι ἀπονέκρωσης.

Ἡ νά παραδεχθεῖ ἡ γυναίκα κ' ἐσώψυχα τόν ἀπάνθρωπο νόμο, ν' ἀφομοιωθεῖ ὀλότελα καί νά συρθεῖ ἴσαμε τόν ἐξωτερικό της πιά μονάχα θάνατο ἤρεμη μά ἀπονεκρωμένη.

Ἡ ν' ἀντιληφθεῖ συνειδητά τό ὑποάνθρωπό της, τήν ἐπιβολή δεσμῶν στίς ἰκανότητές της, καί πάλι νά παραδεχθεῖ τό νόμο, ἀλλά τότε ὑποφέροντας μέσα σ' ἀδιέξοδο μαρτυρικά.

Ἡ, μή μπορώντας πιά νά ὑποφέρει μά κι' ἀδύναμη γιά τήν ἐντελῶς ἠρωϊκή κίνηση τῆς ἀποτίναξης τῶν δεσμῶν, νά ἐπιζητήσει κάποιο συμβιβασμό μέσα στό ψέμα. Εἶπαν τή γυναίκα δολερή! Συλλογίσθησαν ποτέ ὅσοι τό εἶπαν ποιός φέρει τήν εὐθύνη; Ποιός φταίει ἂν στρεβλώθηκε ἡ γυναίκα ἀντίληψη γιά τήν ἀλήθεια, ποιός φταίει ἂν ἀπόχτησε ἡ γυναίκα τή μικρόπρεπη ψυχή καί διανοητικότητα τοῦ σκλάβου; Τῆς εἶταν ἀνάγκη. Τό ψέμα εἶναι τό μόνο ὄπλο, ἴσαμε πού νά ἔρθε ἡ ὥρα τῆς ὀμαδικῆς ἐπανάστασης, τοῦ φυλακισμένου ἐνάντια στό δεσμοφύλακά του. Τό δίνει ὁ ἴδιος ὁ δεσμοφύλακας στό φυλακισμένο.

Κάθε γυναίκα δέ μπορούσε νά ἔχει τήν ἀτσαλένια δύναμη, τόν ἀπόλυτο ἠρωϊσμό πού ἀπαιτοῦνταν γιά νά θελήσει τόν τέταρτο δρόμο, γιά νά μπορέσει νά συντρίψει ὅλες τίς ἀλυσίδες, ὅλους τούς νόμους καί τίς προλήψεις, οὐσιαστικά ἄσκοπα. Γιατί ζωντανή, ἀπολυτρωμένη ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ της ἔβλεπε τό μάταιο τῆς νίκης πού γι' αὐτήν εἶχε αἱματωμένα ἀγωνισθεῖ, εἶχε δώσει ὀλόκληρο τόν ἑαυτό της. Μόνη, ἀνάμεσα σ' ἐχθρούς, ἀντιλαμβάνονταν πιό ἀκατόρθωτη ἀκόμα τήν ἀνάπτυξη τῶν φτερῶν της, πιό ἀδύνατο νά προσφέρει τίποτε ἀπό τίς ἰκανότη-

τές της στήν ανθρωπότητα. Έφθανε στή μόνη διαφορά πώς αντί νά είναι μιά ζωντανή νεκρή είχε γίνει μιά νεκρή ζωντανή.

Είναι αλήθεια περίεργο πώς τόσους αιώνες δέν αντίληφθηκε ή ανθρωπότητα τήν πραγματικότητα, πώς όχι μόνο έντελώς άδιστα έπνιγε τή χαρά του μισού μέρους του έαυτου της, τή ζωντανή χαρά της γυναίκας, αλλά και πώς έτσι έχανε αυτή ανεχτίμητους θησαυρούς, όλη τή δημιουργικότητα των μισών ανθρώπων. Είπαν τή γυναίκα κατώτερη, τήν παραγωγή της έλαττωματική. Μά είναι δυνατό νά δημιουργήσει ένας κατατρεγμένος, είναι δυνατό νά δημιουργήσει ένας νεκρός;

Είναι ανάγκη πιά νά νιώσει ή Άνθρωπότητα τήν Άλήθεια, είναι ανάγκη νά νιώσει πώς έχει άπόλυτη ανάγκη ν' άποτελείται άπό ανθρώπους χαρούμενους, νόμιμα έλεύθερους, όχι άνταρτικά, για ν' άπολαύσει όλη τή γονιμότητα των ανθρώπων. Είναι ανάγκη ν' άρνηθεί πιά τίς θανατηφόρες προλήψεις, νά παραδεχθεί πώς κάθε πόθος που καταπνίγεται έξωτερικά κι' όχι άπό έσωτερική συνείδηση και διαλογή —έχτός βέβαια αν πρόκειται για πόθους έξαιρετικά επικίνδυνους για τήν κοινωνία, όπότεν ίσως έχει τό δικαίωμα νά επέμβει— πώς κάθε πόθος άτομικής ανάπτυξης που καταπνίγεται βία, και μάλιστα προκαταβολικά, πνίγει βαρύτατα όλες τίς ζωτικές δυνάμεις του άτομου, τίς έλαττώνει, τίς άπονεκρώνει, και πώς άπό τήν άπώλεια αυτή της άτομικής ζωτικότητας ζημιώνονται τεράστια όλοι.

Οί γυναίκες εύτυχώς άρχισαν νά νιώθουν. Μόνον όσες ναρκωμένες άγαπούν τό θάνατο έξακολουθούν νά σέρνονται άδιάφορες, μέ τό άνέφραστο χαμόγελο της άταραξίας στα χείλια τους. Οί άλλες όλες συνασπίζονται. Έδιωξαν άπό τήν ψυχή τους τό φέμα και τήν άσκοπη άνταρσία. Θέλουν νά επιβληθούν όμαδικά, θέλουν νά ζήσουν. Δέ ζητούν παρά τά δικαιώματα και

τίς υποχρεώσεις τῶν ζωντανῶν ἀνθρώπων. Καί θά τό κατορθώ-
σουν γιατί ἦρθε ἡ ὥρα πού οἱ πιεσμένοι, οἱ σιωπηλοί φυλακι-
σμένοι ἀτενίζουν μ' ἓνα βλέμμα φωτεινό, περήφανο, βέβαιο γιά
τό Αὔριο, τοὺς δεσμοφύλακές τους πού δέ θά τοὺς ἐχδικηθοῦν,
γιατί ἔμαθαν τήν Ἀξία τῆς Ἐλευθερίας πού θά τήν ἀπλώσουν
πλατιά. Ἐμαθαν τήν Ἀξία τῆς Ζωῆς. Ἦρθε ἡ ὥρα πού οἱ νε-
χροί ξυπνοῦν.

Ἄλκης Θρούλος

Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ συντελείται σ' όλον τόν κόσμο γύρω μας.

Δέν μπορούμε νά σχηματίσουμε καθαρήν αντίληψη γι' αὐτήν, γιατί ξετυλίγεται ἀργά καί κάτω ἀπό τά μάτια μας. Ὅμως δέν θάταν ἴσως τολμηρό νά πῆ κανεὶς πὼς θά φέρη τόσες μεγάλες κοινωνικές μεταβολές, ὅσες ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, καί ὅτι θάχη ἓναν πνευματικὸ καί ψυχικὸν ἀντίχτυπον ἀνάλογο πρὸς τίς πειρὸ μεγάλες θρησκευτικὰς μεταρρυθμίσεις.

Ἡ γυναίκα ὡς χτές ἀκόμα ἐθεωροῦνταν ἀπὸ ὅλους σχεδόν τοὺς σοφοὺς κατώτερο πλάσμα· ἡ κοινὴ γνώμη τὴν φαντάζονταν ἀνίκανη νά κερδίση τὴ ζωὴ της χωρὶς τὴν ἀνδρική βοήθεια· ἐνομίζονταν τὸ πολὺ πολὺ κατάλληλη γιὰ τὸν ἀνατολίτικο γυναικωνίτη ἢ τὸ εὐρωπαϊκὸ σαλόνι. Καί ὅμως, ἡ γυναίκα σήμερα στίς περισσότερες πολιτισμένες χώρες ἔχει τὰ ἴδια σχε-

---

Διάλεξη πού διαβάστηκε στίς 19 Μαρτίου 1924 στήν αἴθουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀδείου. Πρωτοδημοσιεύτηκε στόν Ἄγωνα τῆς Γυναίκας Α/9-10 (1924), σ. 16-18, 11 (1924), σ. 2-4, 12 (1924), σ. 2-4. Ἐκδόθηκε στή σειρά Φεμινιστική Βιβλιοθήκη.

δόν δικαιώματα μέ τόν άνδρα καί άγωνίζεται δίπλα του μέ τίς ίδιες ύποχρεώσεις τόν βαρύν ύλικόν άγώνα για τήν ζωήν ή τήν ώραία πάλη για τήν έπικράτηση ώρισμένων κοινών ιδανικών.

Πόσοι αιώνες άλήθεια χρειάστηκαν για ν' άποτινάξη ή γυναίκα τήν κατάρρα πουΐριξε πάνω στη μοίρα τής Εΰας ό τρομερός Γιαχωβά!...

Καί για νά πετύχουν τήν άναθεώρηση τής καταδίκης αύτης τής ιστορίας οι γυναίκες, αιώνες καί αιώνες άγωνίστηκαν, ύπέφεραν, έργάστηκαν διανοητικά ή χειρωναχτικά.

Στό μακρύ αυτό πέρασμα του χρόνου, σέ κάθε γενεά, λίγες άντάρτισσες γυναίκες σπάζουν τά δεσμά τους, τά δεσμά που είναι τά ίδια πάντα όποιαδήποτε μορφή κ' άν έχουν. Μερικές άκόμα, ύποβάλλουν τήν ιδέα μιās άπελευθέρωσης καί στίς όμόφυλές τους, συχνά μέ δειλή φωνή μά κάποτε καί μ' άληθινήν έξαρση. Μά οι άπομονωμένες αυτές φωνές δέν βρίσκουν ήχώ ούτε στό πιό κοντινό περιβάλλον τους. 'Η άνθρωπότης άληθινά χρειάστηκε χιλιετηρίδες όλόκληρες για νά χειραφετηθί από τήν πρωτόγονη θεοκρατική αντίληψη που έβαζεν έναν άνθρωπο άπόλυτο ρυθμιστή τής ζωής των λαών. Κι' έχρειάσθηκε τίς χιλιετηρίδες αυτές για νά φτάση στην πρώτην έννοια τής ισότητας καί νά ζητήση τήν πραχτική της έφαρμογή μέ τήν καθιέρωση τής προσωπικής έλευθερίας. Καί πέρασαν άκόμα αιώνες πολλοί για νά έγκολπωθί τήν πολιτικήν έλευθερία σαν άλλην όψη τής ισότητας, καί νά φθάση τέλος στην έννοια τής οικονομικής ισότητας που γι' αύτήν άγωνίζεται τόσο έντατικά σήμερα.

Μέσα στη σταθερή αύτή πρόοδο τής ανθρώπινης συνείδησης, έχει τήν άρχή του καί ό Φεμινισμός, ό άγώνας για τή χειραφέτηση τής γυναίκας που άκολούθησε τήν άπελευθέρωση των δούλων καί συγχρονίστηκε μέ τή χειραφέτηση του παιδιού. Καί έτσι πρέπει νά τόν νιώσουμε τόν άγώνα αυτόν· σαν μιá συνέχεια τής αιώνιας προσπάθειας του άνθρώπου νά καλλιερέψη τή

ζωή του καταχτώντας νέες ήθικες αξίες και ὄχι σάν ἓνα προσωρινό κίνημα πού ἔχει τήν αἰτία του στίς οἰκονομικές συνθήκες τοῦ περασμένου αἰῶνα καί πού θά σβύση τάχα, μόλις λείψουν οἱ συνθήκες αὐτές.

Θά ἦταν ὅμως ἄστοχον ἐξ ἄλλου νά μή παραδεχτοῦμε ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τοῦ βιομηχανισμοῦ, ρίχνοντας τή γυναίκα στή δουλειά, ξύπνησε δυνατά τήν ἀτομικότητά της, τή θέληση νά ρυθμίση αὐτή τή ζωή της καί προετοίμασεν ἓνα γόνιμον ἔδαφος γιά νά ἐκδηλωθῇ ὁμαδικά ἡ ἀντίληψη αὐτή πού ἐδημιούργησε τήν κοινωνικήν ὄψη τοῦ Φεμινισμοῦ.

Κι' ἄν ὁ Φεμινισμός δέν ἐπῆρε τό ὀρμητικόν ξέσπασμα ἄλλων κοινωνικῶν χειμάρρων, εἶναι γιατί ἡ κοίτη του εἶναι βαθύτερη, ὅπως τῶν μεγάλων ποταμῶν πού κυλᾶν τούς ὑδάτινους ὄγκους των μέ ἡρεμία προϊστορικῶν θεῶν, μά πού τό ξεχειλισμά τους μεταβάλλει μιᾶ ἄγονη ἔρημο σέ μιάν εὐφορη γῆν.

Στούς σκεπτικιστές, ἡ λέξη φεμινισμός ἐμπνέει, τό λιγώτερο, τόσην ἀντιπάθειαν, ὅση καί τά διάφορα ἄλλα ὀνόματα τῶν ποικίλων συγχρόνων κοινωνικῶν τάσεων· γιατί τούς φαίνεται πώς ἔχουν τήν ἀποκλειστικότητα μιᾶς κοινωνικῆς πανάκειας.

Ἴσως βέβαια γιά μερικούς ἡ διανοητική καί ψυχική νέκρωση, τό νιρβάνα, νά εἶναι ἓνα ἰδανικό ἐξ ἴσου σεβαστό μέ ὅποιοδήποτε ἄλλο· ἴσως ἀκόμα γιά ἄλλους ἡ περιφρόνηση καί ἡ ἀδιαφορία γιά ὠρισμένες ἰδέες, νά εἶναι τό ἅπαντο τοῦ διανοητικοῦ ἐκλεκτικισμοῦ, πού σκεπάζει κακά τίς πειότερες φορές ἓνα διανοητικό σνομπισμόν. Ὅμως, γιά κείνον πού ἔχει τή δύναμη τοῦ φιλοσοφημένου στοχασμοῦ καί μπορεῖ νά συλλάβῃ τήν οὐσία τῶν φαινομένων κάτω ἀπό τήν ἐναλλαγὴ τῶν μορ-

φών, τὰ κοινωνικά ρεύματα, ανεξάρτητα από τή θετική τους αξία, ἔχουν καί μιά πρόσθετη χρησιμότητα: Γίνονται φορείς προόδου στήν ἀνθρωπότητα. Γιατί ἡ πρόοδος μόνο μέ τήν ἀλληλοσύγκρουση τῶν ἰδεῶν γεννιέται. Ἡ διανοητική στασιμότητα, ἡ ἀποτελμάτωση, εἶναι ἓνα νοσηρό φαινόμενο πού ἀπαντιέται μόνο στίς γερασμένες κοινωνίες ἢ τίς καθυστερημένες καί γι' αὐτό ἀνίκανες νά πάρουν μιάν οἰαδήποτε στάση στά μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς.

Ἄλλ' ἂν ἀκόμα ἡ θετική ἀξία μιᾶς κοινωνικῆς ἰδεολογίας καθορίζεται καί ἀπό τήν ἔκτασή της, καθῶς καί ἀπό τό πλάτος τῶν μεταβολῶν πού φέρνει στήν ἀνθρώπινη ζωή, καί ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη ὁ Φεμινισμός, μέ τήν καθολικότητά του, στέκεται στή πρώτη γραμμῆ. Οἱ μεταβολές πού ἔφεραν ὡς τώρα εἶναι πολλές ἀλλά ὅσες θά φέρη ἀκόμα θᾶνοι ἀναμφισβήτητα τεράστιες. Γιατί τοῦτο πρέπει νά ἐννοηθῆ καλά: Ὁ Φεμινισμός δέν ἐξαντλεῖται μέ τίς ὠρισμένες διεκδικήσεις τῆς γυναίκας μέσα στή σημερινή κοινωνία. Ὁ Φεμινισμός στήν οὐσία του εἶναι ἀνακατάταξη τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος καί ἔτσι θάχη ἀποτελεσμα μιά κολοσιαία πρόοδο σ' ὅλη τήν ἀνθρωπότητα.

Ἀπό τό σημεῖο ὅμως τοῦτο ὡς τό νά προδικάση κανεῖς ποιές θά εἶναι οἱ μεταβολές πού θά φέρη, ὑπάρχει μεγάλη ἀπόσταση· γιατί ἡ πρόγνωση ὅσον ἀφορᾷ κοινωνικά φαινόμενα καθολικῆς μάλιστα σπουδαιότητος εἶναι καθαρῆ προχειρολογία.

Δέν πρόκειται σήμερα νά μελετήσω τό φεμινισμό σάν παγκόσμιο φαινόμενο. Ἡ πρόθεσή μου εἶναι νά ἐξετάσω ποιᾶ εἶναι ἡ θέση του στήν Ἑλλάδα. Ποιᾶ τὰ προβλήματα πού μᾶς παρουσιάζονται σήμερα καί τί εἰδους λύσεις προβάλλει γι' αὐτά ὁ Φεμινισμός.

Στήν ἀνασκόπησή μου αὐτή ἀντί νά ζητήσω ἰδεαλιστικές ἐξηγήσεις στά φαινόμενα πού μᾶς ἀφοροῦν, θά προσπαθῆσω νά τ' ἀντικρύσω ὅσο τό δυνατόν ἀντικειμενικά, γιατί νομίζω πῶς

ή πραγματικότητα πρέπει να παίρνεται σαν κάτι που πλάθεται, μορφώνεται, τελειοποιείται.

Πρίν όμως αρχίσω, θά κάνω μιιά βασική παρατήρηση: "Ότι ύπως σ' όλες τις χώρες, τουλάχιστο τής Ευρώπης, τά κοινωνικά προβλήματα δέν διαφέρουν στην ουσία τους μά μόνο στη μορφή μέ τήν όποία έμφανίζονται, έτσι και τά έλληνικά φεμινιστικά προβλήματα διαφέρουν από τά ανάλογα που παρουσιάστηκαν στις λοιπές χώρες μόνο μορφολογικά.

Καί τώρα άς δούμε τίς άπαιτήσεις τής φεμινιστικής ιδέας στην Έλλάδα.

Βέβαια γιαά να μπορέση ή γυναίκα να δόση στην κοινωνία ό,τι ή ιδιαίτερη ύφή του διανοητικού και ψυχικού της κόσμου περικλείνει, ή πρώτη βάση είναι ή τέλεια ανάπτυξη τής άτομικότητάς της.

Κάθε κοινωνία, σέ μιάν ώρισμένη χρονική περίοδο, διαθέτει και ώρισμένα στοιχεία πολιτισμού γιαά τήν ανάπτυξη τών ατόμων της. Καί έπειδή ώς χτές άκόμα άτομα έθεωρούνταν μόνο οί άντρες και γιαά αυτούς διαθέτονταν, σχεδόν άποκλειστικά, τά στοιχεία αυτά, τό πρώτο μέλημα τής γυναίκας γενικά και τής Έλληνίδας ειδικώτερα, είναι να θέση στη διάθεσή της όσα στοιχεία πολιτισμού διαθέτει ο άντρας και άντλει άπ' αυτά τά δικαιώματά του. Γιατί ο άντρας ώς τώρα φρόντισε γιαά τή γυναίκα τόσο μόνο, τής φάνηκε γενικά χρήσιμος τόσο μόνο, όσο χρειαζότανε γιαά ν' αύξάνη τή δική του εύτυχία.

Γι' αυτό οί πρώτες διεκδικήσεις τής γυναίκας γενικά και τής Έλληνίδας ιδιαίτερα μπορούν να συνοφιστούν στην *ισότητα των δικαιωμάτων γιαά τά δύο γένη*.

Τά προβλήματα που δημιουργούνται ανάλογα μπορούν να διαιρεθούν σέ δυό κύκλους σύμφωνα μέ τίς κεφαλαιώδεις έκδηλώσεις τής σημερινής ζωής, σέ προβλήματα που άνάγονται στην *οίκογενειακή ζωή* και σέ προβλήματα που περικλείονται

στή δημόσια ζωή τῶν ἀτόμων. Ἐξ ἄλλου ἐπειδὴ ὅλα παρουσιάζονται μὲ δύο ὄψεις, τὴ νομικὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ, θὰ προσπαθήσω νὰ τὰ ἐξετάσω καὶ ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς ἀπόψεις.

Δέν πρόκειται νὰ ἀναφέρω λεπτομερειακὰ ὅλες τὶς ἀνισότητες τῶν ἐλληνικῶν νόμων πού ἀφοροῦν τὴ γυναίκα μέσα στὴν οἰκογένεια. Γενικά ὅμως μπορούμε νὰ πούμε πὼς καὶ οἱ ἰδιαίτεροι προστατευτικοὶ θεσμοὶ τῆς γυναίκας μέσα στό οἰκογενειακό δίκαιο, πού τούς παρουσιάζουν συνήθως σάν δείγματα τῆς ἰδιαίτερης φροντίδας τοῦ ἀντρός γιὰ τὴ γυναίκα, καὶ αὐτοὶ ἀκόμα ἀγνόησαν κάθε τῆς προσωπικότητα καὶ τὴν ἐξομοίωσαν μὲ τὰ ἀνήλικα.

Κι' ἄς δοῦμε ποιὰ εἶνε ἡ θέση τῆς γυναίκας σύμφωνα μὲ τὴ νομοθεσία μας, τουλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὴ λειτουργία πού ἡ σημερινὴ κοινωνία διακηρύττει πὼς σέβεται ἐξαιρετικά: *Ποιὰ εἶναι ἡ νομικὴ θέση τῆς γυναίκας μητέρας;*

Μειωμένη ἀπέναντι τῶν παιδιῶν, ταπεινὴ συγκριτικά μὲ τὴ θέση τοῦ ἀντρός ἐφ' ὅσον ἰσχύει ἀκόμα ἡ πατρικὴ ἐξουσία, ὑπόλοιπον ἄλλων καιρῶν, ἄλλης ἀντίληψης δικαίου, συγχρονισμένης ἐντελῶς τότε μὲ τὴ πατριαρχικὴ σύνθεση τῆς οἰκογενείας, ὅπως εἶχε δημιουργηθῆ ἀνάλογα μὲ τὶς τότε οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς συνθήκες. Ἡ μητέρα ἔτσι μέσα στὴν οἰκογένεια δέν μπορεῖ ν'ἀχῆ ἄλλη θέληση ἀπὸ τὴ θέληση τοῦ πατέρα γιὰ τὰ παιδιὰ τῆς. Καὶ ὅλοι οἱ διθυραμβικοὶ ὕμνοι στὴ σπουδαιότητα τοῦ κοινωνικοῦ ρόλου τῆς μητέρας μένουν μόνον ὠραῖα λόγια, πού ἀνταποκρίνονται σὲ κάποιες ἐσώψυχες ποιητικὲς διαθέσεις, ἂν δὲν καλύπτουν μὲ πονηρία τὴ νομικὴ πραγματικότητα, πού

περιορίζει τό ρόλο τῆς μητέρας στή λειτουργία μιᾶς παιδοποιη-
τικῆς μηχανῆς.

Ίσως βέβαια ἡ ἄποψη αὐτή ν' ἀνταποκρίνεται πληρέστε-
ρα πρὸς τὴν ἰδεολογία ἐκείνη πού θέλει τὴν ἀριθμητικὴ αὔξηση
τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν ποιότητά του,
γιὰ τὸν μακρυνότερο λόγο ὅτι τῆς χρειάζεται νάναί πάντα ἔτοι-
μο τό ἔμφυχο ὑλικό τῶν πολέμων.

Ίσως ἀκόμα θά μπορούσε κανεὶς ν' ἀντεῖπη πῶς ἡ δύναμη
τοῦ νόμου ἐξουδετερώνεται ἀπὸ τὴ δύναμη τῶν πραγμάτων ἐφ'
ὅσον ὁ νόμος δέν συγχρονίζεται πιά μ' αὐτά. Κι' αὐτό ἰσχύει βέ-
βαια γιὰ τίς οἰκογένειες πού στέκονται σέ ἐπίπεδο διανοητικὸ
καί πρό πάντων ἠθικό, ἀνώτερο σχετικὰ μέ τό πλῆθος.

Μά ὁ νόμος ἔχει ἀναμφισβήτητα διακανονιστικὴ δύναμη
ὡς πρὸς τὰ ἦθη καί μ' αὐτὴ του τὴν ιδιότητα ἢ γίνεται φορέυς
προόδου ἢ καταντᾶ ἡ βάση τῆς στασιμότητος.

Ἄλλ' ἂν στό τέλος τὰ πράγματα συμβιβάζονται ὅπως δή-
ποτε στίς ὀμαλές οἰκογενειακές συνθήκες, τί γίνεται στή περι-
πτωση τοῦ διαζυγίου;

Ἡ μητέρα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τίς ἀνισότητες τοῦ νόμου πού
θά ἐξετάσουμε σ' ἄλλο σημεῖο, βρίσκεται ἐξαιρετικὰ μειωμέ-
νη ὡς πρὸς τὸν ἄντρα χάρις στήν ἀτέλειωτη διαδικασίᾳ πού
δαιωνίζει τὴ διαχείριση τῆς τυχόν περιουσίας τῆς ἀπὸ τὸν ἄν-
τρα καί στίς κοινωνικὲς προλήψεις πού ἐπηρεάζουν τό δικαστή
καί σ' ὅσα σημεῖα ἀκόμα ἔχει σύμφωνα μέ τό νόμο ἐλευθερία
γιὰ νά κρίνη.

Ποιά εἶναι ἀκόμα ἡ νομικὴ θέση τῆς γυναίκα μῆτέρας ἔ-
ξω τοῦ γάμου, τῆς μητέρας τοῦ φυσικοῦ παιδιοῦ; Ἡ ἐξώγαμη
μητέρα ἔχει μονάχη αὐτὴ τίς ὑποχρεώσεις πού θάπρεπε νά βα-
ραίνουσαν τοὺς δύο γεννήτορες. Μονάχα αὐτὴ εἶναι ὑποχρεωμένη
ν' ἀναθρέψῃ τό παιδί τοῦ κοινου σφάλματος· γιατί ὁ ποινικός
νόμος τιμωρεῖ εἰδικὰ τὴν ἐγκατάλειψη ἐνῶ ὁ πατέρας, πατέρας

συχνότατα και νομίμων παιδιών, περιφέρεται ανενόχλητος χωρίς καμμία νομική υποχρέωση και ρίχνει τις περισσότερες φορές, πρώτος αυτός, στη μητέρα του παιδιού του την πέτρα του κοινού αναθέματος. Και μπροστά στα μάτια μας ξετυλίγεται σπαρταριστά ή ανθρώπινη δυστυχία μέ την έγκατάλειψη τώτων παιδιών.

Όμως πρέπει νά τό νιώσωμε καλά —και εΐναι καθήκον τής φεμινιστικής κίνησης και στόν τόπο μας ό διαφωτισμός τής κοινής γνώμης και στό σημείο αυτό— πώς έφόσον δέν δίνεται ή ελάχιστη όφειλόμενη δικαιοσύνη από τούς νόμους στην έξώγαμο μητέρα, στό ανεύθυνο παιδί, μέ τή καθιέρωση ΐσων υποχρεώσεων και για τόν πατέρα, ή ΐδια άθλιότητα θά διαιωνίζεται. Ή μητέρα θά έγκαταλείπει τό παιδί της, όπως ό πατέρας.

Ό κόσμος δέν περιλαμβάνει τώσους πολλούς ήθικούς ήρωες· αλλά πνίγεται από τήν άγωνία χιλιάδων δυστυχισμένων πλασμάτων πού εΐναι θύματα τών εκάστοτε κοινωνικών καθεστώτων.

Άλλά όπως και πριν άνάφερα, τό οικογενειακό μας δίκαιο ένω άρνήθηκε στη γυναίκα κάθε ιδιότητα υπεύθυνου πλάσματος τόσο για τήν οικονομική διαχείριση τής κοινής περιουσίας, μέσα στό γάμο, όσο και για τήν άπλή διεύθυνση του σπιτιού της, τής καταλογίζει αντίθετα άπόλυτην ευθύνη στό ζήτημα τής οικογενειακής ήθικής. Και ως έλθουμε στό λεπτότατο αυτό, μά έντελώς κεφαλαιώδες ζήτημα.

Ή σημερινή μορφή τής οικογένειας πού στηρίζεται στη μονογαμία εΐναι ή αυτή σ' όλο τόν κόσμο μέ παραλλαγές μορφής μόνο. Λοιπόν, έφόσον ή οικογένεια θεωρείται αναγκαίος

κοινωνικός θεσμός καί ἐφόσον ἡ διατήρησή του ἐπιβάλλει ὑποχρεώσεις ἠθικῆς φύσεως στά δύο συμβαλλόμενα μέλη, οἱ ὑποχρεώσεις αὐτές πρέπει νά εἶναι ὅμοιες. Ἡ σημερινή ἀνιση ἀντίληψη πού ἀποχρυσταλλώνεται στίς διατάξεις τοῦ περί διαζυγίου νόμου — ὅσες ἀφοροῦν τήν ἀθέτηση τῆς συζυγικῆς πίστεως — ἔχει τή πρώτη ἀρχή της στή κατίσχυση τῆς ὑλικῆς βίας, εἴτε ἐμφανίζεται μέ τή μορφή τῆς ἀπλῆς σωματικῆς δύναμης εἴτε μέ τή σκληρότερη ἀκόμα τῆς οἰκονομικῆς ἐξάρτησης.

Ἄλλ' ἂν ἡ ἀνθρωπότητα σήμερα, ὕστερ' ἀπό ἀγῶνες αἰῶνων, κατέληξε νά πιστεύη ὅτι πολιτισμός σημαίνει ἐπικράτηση ὄλων τῶν ἀξιῶν ὅσες περιέχονται στήν ἔννοια τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἐναντίον τῆς ὑλικῆς βίας, τότε ὅποιος ἔχει τήν πίστη αὐτή θά ὁμολογήσῃ πώς ἡ ἐπικράτηση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ πρέπει νά ναι γενική καί ὁμοιόμορφη σ' ὅλα τά στάδια καί σ' ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Αὐτή εἶναι στίς γενικές της γραμμές ἡ νομική θέση τῆς γυναίκας μητέρας καί τῆς γυναίκας συζύγου. Γι' αὐτό καί τά ἀντίστοιχα αἰτήματα τοῦ Φεμινισμοῦ εἶναι:

- α) Ἰσα δικαιώματα τῶν δύο γονέων ὡς πρός τά παιδιά.
- β) Καθιέρωση τῆς νομικῆς εὐθύνης τοῦ πατέρα γιά τήν ἀνατροφή τοῦ ἐξώγαμου παιδιοῦ.
- γ) Ἐνιαία ἠθική γι' ἀμφοτέρους τοὺς συζύγους.

Ἡ νομική θέση τῶν προσώπων σέ ὠρισμένες ἱστορικές στιγμές εἶναι τό ἀπαύγασμα τῶν κοινωνικῶν ὄρων τῆς ὑπάρξεώς τους. Καί γιά τή γυναίκα καί ἰδιαίτερα τήν Ἑλληνίδα, ἡ νομική αὐτή ἀνισοτέλεια πού εἶδαμεν εἶναι ἡ φυσική συνέπεια τῆς κοινωνικῆς της ὑποτέλειας. Κάτω ἀπό τίς ὠραίες ἀπριοριστικές ἐξηγή-

σεις του φαινομένου αυτού που δίνομε συνήθως, *μιά σκληρή αλήθεια υπάρχει*. Η Έλληνίδα ήταν ως τώρα από τό λίκνο της ως τόν τάφο της ένα κατ' έξοχήν έτεροσυντήρητο πλάσμα. Δέν ήταν οικονομική μονάς, ήταν *οικονομικό βάρος*. Ήταν τό άμειλιχτο *δημόσιο χρέος* τής έλληνικής οικογένειας. Τήν διέτρεφαν καί άν ακόμα γερνούσε άνύπαντρη, ό πατέρας, ό άδερφός καί κάποτε καί ό θεϊός ή ό γαμπρός. Τήν προικίζαν πάλι τά ίδια πρόσωπα μέ μύριες στερήσεις τής δικής τους ζωής, δουλεύοντας σκληρά όλόκληρα τά νειάτα τους για νά τή παντρέψουν όπως πρέπει. 'Ακόμα κι' άν δυστυχοῦσε στό γάμο της ή χήρευε καί δέν είχε περιουσία, γύριζε πάλι στους ίδιους γονείς ή συγγενείς κι' αυτοί πάλι θάπρεπε νά τή ζήσουν μέ τό δικό τους μόχθο, μέ τή δική τους θυσία. 'Αλλ' από τίς συστηματικές αυτές θυσίες που για νάιναι πατροπαράδοτες δέν ήταν λιγώτερο βαριές, σχηματίζεται ό σιδερένιος κλοιός τής σκλαβιάς τής γυναίκας, μέσα στόν όποϊον αυτή ή ανθρώπινη αξία της μηδενίζεται. Γι' αυτό όταν γεννιέται στόν τόπο μας κορίτσι τό βλαστημούν καί οί γονείς καί οί συγγενείς καί οί ξένοι: Δέν γεννιέται άνθρωπος. *Γεννιέται ένα χρέος*. 'Αλλά τί έφταιγεν ή Έλληνίδα γυναίκα, άν οί κοινωνικές συνθήκες που τήν καταδίκασαν στόν παρασιτισμό, δημιουργούσαν τήν αντίληψη πώς είναι βάρος, αντίληψη που για νά τήν άποτινάξη ή γυναίκα δέν θ' άρκοῦσε όλόκληρη ζωή βασανισμένη, μέσα στό σπίτι του πατέρα, του άδερφου, του άντρα ή του δικου της ακόμα παιδιου; Καί ή αντίληψη αυτή που δικαιολογιόταν για ένα μέρος μονάχα τής κοινωνίας μας —τήν αστική τάξη— βάραινε άμειλιχτα καί σκληρότερα ακόμα όλη τή μεγάλη μάζα τών λοιπών γυναικῶν τής χώρας μας, από τίς έργάτριες ως τίς χωριάτισσες καί ως τίς λαϊκές νοικοκυράδες, που από τή πιό τρυφερή ήλικία άγωνίζεται καταθλιπτικώτερο ακόμα άγώνα από κείνον που έχει ό άντρας.

Μέ τήν ἐργασία τοῦ κοριτσιοῦ τήν παραγωγική, ἡ ἀνισό-
τητα στήν οἰκογένεια ἀσφαλῶς θά μειωθῆ καί στό τέλος θά λεί-
ψῃ ὅταν ἡ γυναίκα, ἀποχτώντας τήν οἰκονομική της ἀνεξαρτη-
σία καί φθάνοντας σέ ἕνα διανοητικό καί ἠθικό ἐπίπεδο ἀνώτε-
ρο, θά θεωρῆ ἀνάξιο της νά ἀγοράζεται γιά τή προίκα της ἢ νά
πουλιέται γιά τό χρήμα. Ὅταν ἀποχτήσῃ συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ
της καί τῶν ὑποχρεώσεων πού ἔχει σάν κοινωνικό ἄτομο.

Γι' αὐτό χρειάζεται μόρφωση, διανοητική καί ἠθική, αὐτή
ποῦναι ἡ βάση γιά τή δημιουργία ἀληθινῶν χαρακτήρων. Μά
ἐξ ἄλλου οὔτε ἡ διανοητική οὔτε καί ἡ ἠθική μόρφωση ὅπως ἐν-
νοοῦνται σήμερα συγχωνευμένες μέσα στήν ἔννοια τῆς κοινωνι-
κότητας μποροῦν ν' ἀναπτυχθοῦν μέσα στή σημερινή ἐλληνική
οἰκογένεια πού βασιζέται στήν ἀνισότητα.

Μόνο ἡ ἰσότητα σάν μπῆ στήν οἰκογένεια θά δόσῃ τό καί-
ριο πλήγμα κατά τοῦ ἀτομικισμοῦ. Καί θάταν τό μεγαλύτερο ἴ-
σως εὐεργέτημα πού μποροῦσε νά γίνῃ στόν ἐλληνικό λαό, —
τόν στενά ἀτομικιστικό καί ἐγωϊστικά ἀδιάφορο γιά κάθε ὁμα-
δικήν ἐνέργεια καί δράση, τά σπουδαιότερα δηλαδή γνωρίσμα-
τα τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου.

Μέσα στήν οἰκογένεια διαμορφωμένη σέ μιά μικρή κοινω-
νική κοινότητα, ὅπου καθένας θά νιώθῃ πῶς τά ὅρια τῆς ἀτομι-
κῆς ἐλευθερίας τελειώνουν ἐκεῖ πού ἀρχίζει ἡ περιοχὴ τῆς ἐλευ-
θερίας τοῦ διπλανοῦ του, θά πάρῃ ὁ νεοέλληνας τήν ἀληθινή
κοινωνική ἀνατροφή, θά αἰσθανθῆ τήν ἔννοια τῆς ἀλληλεγγύης
ὄχι στή στενότητι της ἔκφραση, ὄχι σάν τόν οἰκογενειακό δε-
σμό πού διατηριέται ἀπό ὑποχρέωση, μά σάν αὐθόρμητη ὑπο-
ταγή τῶν ἀτομικῶν θελήσεων στή συνισταμένη τῶν θελήσεων
αὐτῶν, στή γενική θέληση.

Σέ μιά τέτοια οἰκογένεια μονάχα, ὅπου ὁ καθένας σέβεται
ἀπόλυτα καί θεωρεῖ σάν ἱερά τά δικαιώματα τοῦ ἄλλου, ὅπου
ὑπάρχει ἰσορροπία στά δικαιώματα, καί τίς ὑποχρεώσεις, μπο-

ρει νά μάθη καθέννας πώς ή άτομική έλευθερία πρέπει νά περιορίζεται από τή κοινωνική ιδιότητα του άτομου και πώς κάθε άλλη αντίληψη τής άτομικής έλευθερίας πρέπει νά θεωρείται *ανήθικη και κυνική* έφόσον φέρνει σέ κίνδυνο τή γενική έλευθερία.

Ή ισότητα στην οικογένεια θάχει αποτέλεσμα τήν απλότητα και ειλικρίνεια των τρόπων, τό στολίδι αυτό των άληθινά πολιτισμένων ανθρώπων. Όλες οι ταπεινές μικροπονηρίες, οι φευτιές, από τις πιό άκακες ως τις πιό σπουδαίες, πού έξευτελίζουν εκείνον πού τις λείει και στά ΄δια του μάτια, όλες αυτές οι άθλιότητες, έχουν κοινή πηγή τήν ανισότητα στην οικογένεια! Και από κει όλα μεταφέρονται στην κοινωνική ζωή.

Ή άδιαφορία του Έλληνα για τήν κοινωνική ήθική, εκεί έχει τήν αρχή της. Ή οικογένεια δέν του δίνει τά στοιχεία παρά για μία στενότητα και άνιση αντίληψη τής οικογενειακής ήθικης.

Και φεύγοντας από τήν *οικογενειακή* ζωή άς αντικρύσουμε τή *δημόσια*.

Σ' αυτό τον κύκλο περιλαμβάνονται τά έξής προβλήματα:

- 1) Ποιά πρέπει νά είναι ή συμμετοχή τής γυναίκας στην πολιτική ζωή.
- 2) Τό πρόβλημα τής εργασίας τής γυναίκας.
- 3) Τό πρόβλημα τής κοινωνικής ήθικης.

Τά προβλήματα αυτά θά προσπαθήσω ν' αντικρύσω έξετάζοντάς τα στις γενικές τους γραμμές.

Ή άποψη του Φεμινισμού ως προς τό πρώτο πρόβλημα είναι ή *άπονομή τής πολιτικής έλευθερίας* και στή γυναίκα, δηλαδή

ένεργητική καί παθητική ανάμιξη στον πολιτικό βίο.

Δέν ἔχω σκοπό νά ἐξετάσω τό ζήτημα αὐτό ὡς ζήτημα ἀρχῆς γιατί εἶναι ἤδη λυμένο μέ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα.

Θά τό ἐξετάσω μονάχα ὅσον ἀφορᾷ τήν πραχτική του ἐφαρμογή στήν Ἑλλάδα. Ἄλλωστε, τελευταῖα, ὅλα τά ἐπιχειρήματα τῶν ἀντιθέτων ἀνάγονται στήν «ἐλληνική πραγματικότητα» πού, κατά τή γνώμη τους, παραγνωρίζουν ὅσοι ζητοῦν τήν ἰσοπολιτεία τῆς Ἑλληνίδας.

Οἱ κυριώτερες ἀντιρρήσεις εἶναι:

Διανοητικές: Ἡ ἀγραμματοσύνη στον τόπο μας ποῦναι μεγαλύτερη στίς γυναῖκες.

Μέ πολύ ἐλαφρά συνείδηση ἀληθινά οἱ ἄντρες μᾶς βραβαίνουν μέ τίς ἐλλείψεις γιά τίς ὁποῖες εἶναι *μόνοι ὑπεύθυνοι*. Αὐτοί ἦταν καί οἱ νομοθέτες καί οἱ ἐκτελεστές τῶν νόμων καί ὁμῶς δέν ἐνδιαφέρθηκαν γιά τή γυναίκεια ἐκπαίδευση οὔτε κἄν ὅσο φρόντισαν γιά τήν ἀνδρική· γι' αὐτό τό νά μεταχειρίζονται σήμερα ἐναντίον μας ἐπιχείρημα πού θᾶπρεπε νά χτυπᾷ μόνους αὐτούς, μπορεῖ νά χαρακτηριστῆ σάν ἔλλειψη καί τῆς ἀπλοῦστερης εὐσυνειδησίας. Καί μπορούμε νά ποῦμε ἄφοβα: Γι' αὐτό ἀκριβῶς θέλομε τήν ψήφο, γιά νά πολεμήσουμε τήν ἀγραμματοσύνη ὅχι μόνο στίς γυναῖκες μά καί στους ἄντρες.

Ἄλλωστε καί αὐτό καθ' ἑαυτό τό ἐπιχείρημα τῆς ἀγραμματοσύνης δέν στέκει, γιατί γιά νά ἀσκήση κανεῖς τό πολιτικό δικαίωμα δέν χρειάζεται παρά ἡ κοινή λογική, ἐκτός ἂν τήν ἀρνοῦνται κι' αὐτή στήν πλειονότητα τῶν Ἑλληνίδων.

Δεύτερος κύκλος ἀντιρρήσεων εἶναι οἱ *πολιτικές ἀντιρρήσεις*. Ἐδῶ προβάλλεται ὡς ἐπιχείρημα ἐναντία στήν ψήφο ἡ *συντηρητικότητα* τῶν γυναικῶν στήν Ἑλλάδα. Μά καί στό σημεῖο αὐτό ἀπατώνται, γιατί ἀσφαλῶς ὑπάρχει ἡ ἴδια ἀναλογία συντηρητικῶν γυναικῶν μέ τούς ἄντρες. Τό ἴδιο ἐπιχείρημα ἔφεραν καί σ' ἄλλες χῶρες ἀλλά τά πράγματα τούς διέφευσαν.

Είναι ύποθέτω γνωστό πώς η σημερινή εργατική Κυβέρνηση στην Αγγλία, πού η άνοδος της σημειώνει σταθμό στην ιστορία του κοινοβουλευτισμού, όφειλει τήν επιτυχία της στις γυναίκες.

Ό τρίτος κύκλος τών αντιρρήσεων είναι ήθικης φύσεως. Έδω δέν προβάλλουν για έπιχείρημα τήν κατωτερότητα τής γυναίκας, αντίθετα μάλιστα, για έπιχείρημα χρησιμεύει ό φόβος τάχα πώς θά χάση ή γυναίκα ό,τι άνώτερο ύπάρχει στή φύση της, τή γλυκύτητά της, τή λεπτότητά της.

Έχουν φαίνεται πάντα ύπ' όψη τους πώς οί πολιτικοί άγώνες διεξάγονται άν όχι μέ τήν κλασική σανίδα, τουλάχιστο μέ τίς γροθιές και τήν κερασέα!

Άλλά δέν πρόκειται νά άφομοιωθή ή Έλληνίδα μέ τό χτεσινό και τό σημερινό έπαρχιακό κομματάρχη στις παραμονές τών εκλογών ούτε μέ τόν άγελαίο ψηφοφόρο τής πολιτικής κραιπάλης τών τελευταίων χρόνων. Ίσα ίσα, άν πραγματικά έχη μίαν ιδιαίτερη λεπτότητα τρόπων, θάχε και αύτή τή σημασία ή συμμετοχή της στην πολιτική ζωή: ότι θά άνέβαζε τούς πολιτικούς άγώνες σ' ένα επίπεδο πιό πολιτισμένο. Όμως θά ήταν δυνατό ν' άπαντήση κανείς και μ' άλλο τρόπο στό έπιχείρημα αυτό: Πώς οί φόβοι αυτοί άφορούν τήν ίδια τή γυναίκα πού έχει τό δικαίωμα νά διαθέτη τόν έαυτό της. Και θά μπορούσε ή γυναίκα νά ρωτήση τούς έστέτ του είδους αυτού: — Έσεις πού νοιάζεστε τόσο πολύ για τή γυναίκα χάρη και λεπτότητα, ενδιαφερθήκατε ποτέ νά μάθετε άν ή γυναίκα διατηρεί τά στολίδια της αύτά, όταν δουλεύη άπονα και σκληρά στό σπίτι της, στό χωράφι, στό ξένο σπίτι, στό μοδιστράδικο, στό σχολείο, στό γραφείο, στό έργοστάσιο, σ' όλους τούς τόπους τής βάρβαρης έχμετάλλευσης όπου ή ανάγκη τήν έσπρωξε και τή σπρώχνει κάθε μέρα; — Αναπαύετε τή συνείδησή σας λέγοντας: "Άς μή δουλεύει ή γυναίκα. Άλλ' ό άληθινός αισθητικός πολιτισμός

ἀπαιτεί νά φροντίσετε ὥστε καί ἡ γυναίκα πού δουλεύει νά διατηρήσῃ ὄχι τή χάρη καί τή γοητεία της ὅπως σεις τίς ἐννοεῖτε, ἀλλά αὐτή τήν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπειά της.

Καί ἐπί τέλους τά ἐπιχειρήματα αὐτά δέν εἶναι καί σοβαρά. Γιατί τό νά ψηφίζῃ ἡ γυναίκα κάθε δύο, τρία καί τέσσερα κάποτε χρόνια, δέ σημαίνει ἀνάμιξη τῆς Ἑλληνίδας στήν πολιτική. Μήπως ὅλοι οἱ ἄντρες πού ψηφίζουν ἔχουν ἀνάμιξη στήν πολιτική; Ἔτσι πέφτει καί τό ἐπιχείρημα πώς ἡ γυναίκα θά ἀφήσῃ τό σπίτι της γιά τήν πολιτική· καί πρέπει νά εἶναι κανεῖς ἀρκετά ἀφελής γιά νά ἰσχυρισθῇ πώς τό σπίτι θά καταστραφῇ ἀπό τήν ψῆφο τῆς γυναίκας! Ἄλλωστε καί σήμερα, χωρίς νᾶχη δοθῇ ψῆφος στή γυναίκα, ἔχει σημειωθῇ δυνατά ἡ συμμετοχή της στήν πολιτική ζωή τοῦ τόπου μας καί δῆ στά παρασκήνια, ὅπου συνήθως οἱ ἀγῶνες καταντοῦν σ' ἓνα ἐλειινό διαπληκτισμό προσώπων, πραγμάτων καί ἰδεῶν, πού δέ χρησιμεύει βέβαια γιά βάση στήν πολιτική ἀνατροφή. Καί ἀπό τήν ἀποψη αὐτή λοιπόν, ἡ ἀπονομή τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου στίς Ἑλληνίδες θᾶδινε μιᾶ διέξοδο στίς πραγματικές διαθέσεις τους — ὅπου ὑπάρχουν— καί θά ἐλάττωνε ἀσφαλῶς τό φανατισμό τῶς.

Τό τελευταῖο ἀπό τά σοβαρώτερα ἐπιχειρήματα τῶν ἀντιφεμινιστῶν εἶναι γενικό καί ἀόριστο: Ἡ ἔλλειψη ὠριμότητας στήν Ἑλληνίδα. Τό ἐπιχείρημα αὐτό οἱ συντηρητικοί τό μεταχειρίστηκαν πάντα κατά τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας καί τῶν ἀντρῶν. Ἄλλ' ὅπωςδῆποτε ποῖαν ὠριμότητα ἐννοοῦν; Τήν πολιτική; Ἀλλά τότε ἡ Ἑλληνίδα κλείνεται σ' ἓνα φαῦλο κύκλο. Δέν τῆς παραχωροῦν ἐλευθερία γιατί δέν εἶναι ὠριμη· ἀλλά πώς θά ὠριμάσῃ χωρίς νά ἔχῃ ἐλευθερία; Ἄν πάλι ἐννοοῦν τή διανοητική ὠριμότητα, τό ἐπιχείρημα ἀποκλείει τήν καλή πίστη, ἐφόσον δικαίωμα ψήφου ἔχουν καί οἱ ἀλκοολικοί ἀκόμα καί οἱ παράφρονες.

Ἄλλά στό ἐπιχείρημα αὐτό στηρίζουν ἀκόμα καί ἓνα ἄλλο πού τό φέρνουν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἔλλειψης ὠριμότητας. Ὅτι οἱ Ἑλληνίδες δέν τή ζητοῦν τήν ψῆφο. Αὐτό δέν μπορεῖ νά παρ-
 θῆ ὡς γενικό. Ὅτι δέν τή ζητοῦν ὁμαδικά, ὀφείλεται κύρια στόν
 ἑλληνικό ἀτομικισμό πού παραλύει κάθε ὁμαδική ἐνέργεια. Εἶ-
 ναι ἐξ ἄλλου ἐντελῶς ἀστήριχτο νά ἀποδίδουν σ' ὅλες τίς Ἑλ-
 ληνίδες *μομφή* πού δέν ἀνήκει παρὰ μόνο σέ μιά κατηγορία γυ-
 ναικῶν, πού μέ τήν ἐλπίδα νά ἀρέσουν περισσότερο στούς πολ-
 λούς, δείχνοντας τάχα τήν πατροπαράδοτη ὑποταγή, ξεφωνί-
 ζουν ἐπιδειχτικά πῶς δέ θέλουν τήν ψῆφο καί πῶς στό τέλος ἡ
 φῆφος θ' ἀφοροῦσε μόνο τίς γυναῖκες πού ἔχουν «τὴν ἀτυχία νά
 δουλεύουν». Ἄλλά καί ἂν ἀκόμα δεχθοῦμε πῶς τήν ψῆφο τή
 θέλει μόνο μιά μειονοφηφία γυναικῶν, —καί αὐτή δέν εἶναι μι-
 κρή, γιατί περιλαμβάνει ὅλες σχεδόν τίς ἐργαζόμενες Ἑλληνί-
 δεσ καί πολλές, πάρα πολλές ἄλλες ἀκόμα,— αὐτό δέν μπορεῖ
 νά χρησιμέψῃ ὡς ἐπιχείρημα ἐναντίον τῆς ἀπονομῆς τῆς στή
 γυναῖκα. Ὅλα τὰ βήματα πρὸς τήν πρόοδο γίνηκαν ἀπό λίγους,
 ἀπό μειονότητες, πού εἴτε ἐπιβλήθηκαν στούς πολλούς μέ τή
 βία, εἴτε τούς παρέσυραν πρὸς τό μέρος τους μέ τήν πειθῶ.

Οἱ Ἑλληνίδες ἔχουν ἀνάγκη τῆς ψήφου, γιὰ νά πετύχουν
 τουλάχιστο τίς νομικές διεκδικήσεις τους.

Ἄλλὰ ἡ ἀξία τῆς ἀπονομῆς τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας στή
 γυναῖκα ἔχει μεγάλη σημασία καί ἀπό ἠθική ἀποψη γιατί ὅσο
 κι ἂν μένη κανεῖς σκεπτικός γιὰ τή γενικώτερη ἀξία τῆς καθο-
 λικῆς ψήφου καί ὅσο κι ἂν βλέπη κάθε μέρα καί πιό καθαρά
 πῶς ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία μηδενίζεται μέσα στήν οικονομική
 σκλαβιά καί πῶς ἐκεῖ συγκεντρώνονται οἱ νέοι κοινωνικοὶ
 ἀγῶνες, ὅμως κάθε ἀξία πολιτισμοῦ πού καταχτιέται, στέκεται
 σά φωτεινός φάρος καί προσελκύει ὅσους ἔρχονται κατόπιν. Γι'
 αὐτό καί μόνο νά τόν φθάσῃ κανεῖς ἀνυψώνει ἠθικά, ἀνεξάρτη-

τα από οποιαδήποτε άλλη ήθικη αξία πού θά είχεν ως αποτέλεσμα ένας τέτοιος αγώνας.

Καί αυτό μέν ισχύει γενικά, ιδιαίτερα όμως στην Ελλάδα ή άπονομή τής πολιτικῆς ελευθερίας στή γυναίκα θά είχε καί άνυπολόγιστη πολιτική αξία· γιατί ἔτσι ή γυναίκα θά άποχτούσε τή συνείδηση τοῦ πολίτη, καί τό ενδιαφέρον γιά τά κοινά, πού θά τό μετέδιδε μέσα στην οίκογενειακή ζωή στά παιδιά της, τό ενδιαφέρον άκριβώς αυτό πού λείπει στό σημερινό Έλληνα. Ἔτσι ή νέα γενεά μέ τήν καλλιέργεια τής έννοιας αὐτῆς πού θά γίνονταν μέσα της, θά παρουσιάζονταν άσφαλώς άλλοιῳτική από τή σημερινή, πού δέ δείχνει σέ καμμιά της έκδήλωση αληθινό πολιτικό ενδιαφέρον. Σήμερα τό ενδιαφέρον αὐτό εἶναι τίς περισσότερες φορές καρπός μικρῶν συμφεροντολογικῶν ὑπολογισμῶν ἢ άνταύγεια τοῦ άρρωστιάρικου λαϊκοῦ φιλότιμου.

Ἄλλ' ακόμα καί πραχτικά άποτελέσματα θά είχε ή ψήφος τής γυναίκας καί μέσα στή σημερινή γενεά ακόμα· γιατί βέβαια δέν μπορεί κανείς ν' άρνηθῆ τουλάχιστο τό νοικοκυρίστικο πνεῦμα στή σημερινή Ἑλληνίδα, αὐτό πού άκριβώς χρειάζεται στα περισσότερά του ζητήματα τό Κράτος, ή Κοινότητα, ό Δημιος.

Στό τέλος κι άν ακόμα ἤθελε κανείς ν' άποκλείση κάθε καλό αποτέλεσμα από τή συμμετοχή τής Ἑλληνίδας στην πολιτική ζωή, εφόσον τό Δημοκρατικό μας πολιτεύμα, όπως άλλωστε όλα τά Δημοκρατικά πολιτεύματα, στηρίζεται στην άρχή τής καθολικῆς ψηφοφορίας, ή άρχή αὐτή δέ μπορεί νά έννοηθῆ παρά μέ τήν ίσοπολιτεία τῶν δύο φύλων.

Ἡ σημερινή Δημοκρατική Κυβέρνηση ελπίζομε νά μή λησμονήση πώς στό πρόγραμμά της περιλαμβάνει τήν άπονομή ψήφου στίς Ἑλληνίδες.

Ἡ πολιτική ἐλευθερία ὅπως κάθε ἀληθινή ἐλευθερία ἔχει μέσα της τή δύναμη νά γονιμοποιηῖται σέ ἀγαθά ἀποτελέσματα· καί ἂν ὑπάρχουν ἀκόμα μερικοί πού πιστεύουν ὅτι ἡ πολιτική ἐλευθερία ἔβλαψε τόν νεώτερον Ἕλληνα, αὐτό συμβαίνει γιατί ἐνώ παραγνωρίζουν τούς ἀγῶνες του γι' αὐτή, δέ ζητοῦν τούς βαθύτερους φυλετικούς, ἱστορικούς καί κοινωνικούς ἀκόμα ὄρους ἀπό τούς ὁποίους καθωρίστηκε ὁ σημερινός χαρακτήρας τοῦ Νεοέλληνα καί ἡ ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς του ζωῆς καί νοοτροπίας.

Ἄς ἔρθουμε τώρα στή δεύτερη κλάση τῶν προβλημάτων πού ἀντικρίζει ὁ Φεμινισμός στή δημόσια ζωή: στά προβλήματα πού ἀνάγονται στήν ἐργασία τῆς γυναίκα. Εἶναι γνωστό πώς καί στόν τόπο μας ἡ μεγαλύτερη ἀνισότητα βασιλεύει στήν πληρωμή τῆς δουλειᾶς γιά τά δύο γένη· καί ἄς δοῦμε στά κυριώτερα τῆς σημεία τῆ σημερινή οἰκονομική ἀνισότητα τῆς Ἑλληνίδας.

Σ' ὅλα τά στάδια καί τίς ἐκδηλώσεις τῆς χειρωνακτικῆς δουλειᾶς ἡ ἀνισότητα στήν πληρωμή εἶναι χαρακτηριστική.

Εἶναι ἀλήθεια πώς σέ πολλά σημεία ἔχει δικαιολογητική βάση τῆ μικρότερη ἀπόδοση τῆς γυναίκα· ἀλλά καί ὅταν ἡ γυναίκα ἀπασχολεῖται στίς ἴδιες δουλειές καί ἔχει τήν ἴδια ἀπόδοση μέ τόν ἄντρα ἡ πληρωμή της εἶναι δυσανάλογα μικρότερη.

Ὁ μικρότερος ἄτεχνος βοηθός μέσα σ' ἕνα ἐργοστάσιο πληρώνεται περισσότερο ἀπό τήν τεχνίτρα ἐργάτρια πού γέρασε στή δουλειά.

Ἡ ἄνιση πληρωμή ἦταν γενικό φαινόμενο γιά ὅλες τίς ἐργαζόμενες γυναῖκες τοῦ κόσμου ὡς τά τελευταῖα. Γι' αὐτό τό

αίτημα του Φεμινισμού όπως αποχρυσταλλώθηκε και μέσα στην περίφημη Συνθήκη της Ειρήνης είναι: «*ίση αμοιβή για ίση εργασία*». Για να πετύχουν την καθιέρωση της αρχής αυτής οι οργανωμένες γυναίκες χτύπησαν και χτυπούν κάθε μέτρο που λαμβάνεται ιδιαίτερα για την προστασία της υγείας τους και τίς βάζει έτσι σε μειονεχτική οικονομική θέση.

Οι οργανωμένες εργάτριες της Ευρώπης και της 'Αμερικής ζητούν σήμερα την κατάργηση των ιδιαίτερων προστατευτικών μέτρων της εργασίας της γυναίκας και θέλουν να χρησιμεύει στο έξής ως βάση της προστατευτικής νομοθεσίας ή ηλικία των εργαζόμενων προσώπων και όχι τό γένος. Έτσι αποκρούεται γενικά κάθε προστατευτικό μέτρο που στηρίζει τη δικαιολογία του στην ασθενέστερη φύση της γυναίκας — γιατί άλλωστε προστασίας ως προς αυτή την άποψη. Έξ εναντίας γίνεται δεκτή ή ιδιαίτερη προστασία της μητρότητας άλλ' υπό τόν όρο να μη μειονεχτή γι' αυτό οικονομικά ή γυναίκα. Μιά μεγάλη μάλιστα γυναίκεια κίνηση στρέφεται προς τό σημείο αυτό.

Και αφίνοντας την εργάτρια ως εξετάσω την οικονομική θέση της 'Ελληνίδας υπαλλήλου.

Στίς δημόσιες υπηρεσίες οι γυναίκες παίρνουν τόν ίδιο μισθό μέ τόν άντρα στίς ίδιες θέσεις· πέρσυ έλειψε ή τελευταία ανισότητα μέ την εισαγωγή ίδιου μισθολόγιου για τούς δημοδιδασκάλους των δύο φύλων. Στίς ιδιωτικές όμως θέσεις ή γυναίκα άδικιέται κατά ένα τρόπο πού φτάνει τή σκληρότητα πολλές φορές. Στο μεγαλύτερο πιστωτικό μας ίδρυμα, τήν 'Εθνική Τράπεζα, οι γυναίκες αποκλείονται από τόν συνήθη είσιτήριο διαγωνισμό του άντρικού προσωπικού και όταν έχουν τά ίδια προσόντα μέ τούς άντρες. Εισάγονται δέ ως κατώτερο προσωπικό και άκολουθούν μιάν άτέλειωτη διαβάθμιση μισθού στη θέση της δακτυλογράφου και μόνο της δακτυλογράφου. 'Αλλά

καί γενικά σ' όλες τις ιδιωτικές καί δημόσιες υπηρεσίες στή γυναίκα υπάλληλο αποκλείονται από καθιερωμένη συνήθεια όλες οί ανώτερες θέσεις καί όταν ἔχη τά τυπικά προσόντα καί όταν ἀκόμα ἡ ἰκανότητά της τήν ἐνδεικνύη γι' αὐτές. Πρό τριῶν ἐτῶν μιά νέα μέ ἐπιστημονική κατάρτιση ἐντελῶς εὐρωπαϊκή, μέ εἰδικές μελέτες γιά ἕνα κλάδο ἑνός νέου ὑπουργείου, δέν ἔγινε δεχτή γιά τμηματάρχης, ἐνῶ στό τμήμα αὐτό ἔγιναν τμηματάρχες ὕστερα μέ τή σειρά ἄντρες, πού δέν εἶχαν προσόντα οὔτε γιά γραμματεῖς τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς.

Ἔτσι ἡ γυναίκα παραμερίζεται μπροστά καί στήν τελευταία υπαλληλική ἀνικανότητα, ἀρκεῖ νά παρουσιάξῃ τό μόνο προσόν ὅτι εἶναι ἀντρική.

Καί τελευταία προκειμένου νά γίνουν οἰκονομίες στή Διοίκηση τοῦ Κράτους καί νά περικοποῦν θέσεις, πάλι πρὸς τίς γυναίκες στρέφεται—ὅπως ψιθυρίζεται τουλάχιστον— ἀπειλητικό τό μαχαίρι.

Ἀλλά δέ διστάζομε νά τό ποῦμε πῶς θά ἦτανε ἡ πιό ἀνηθική πράξη πού ἔγινε ποτέ ἀπό Κυβέρνηση ἂν λαμβάνονταν καί σ' αὐτή τήν περίσταση ὑπ' ὄψη ὄχι ἡ ἰκανότητα μά τό φύλο. Ἄλλωστε, ἡ πραγματική πρόθεση δέ θά καλυφθῇ ἂν καταργηθοῦν ὅπως ἐπιδιώκεται οἱ περισσότερες θέσεις τῶν γραφῶν τίς ὁποῖες κατέχουν ἀποκλειστικά σχεδόν οἱ γυναίκες—γιατί οἱ ἄντρες δέν παίρνουν θέσεις πού δέν ἐξασφαλίζουν τό ψωμί— καί μένουν ὅπως ἔχουν οἱ θέσεις τῶν γραμματέων. Οἱ οἰκονομίες τότε μονάχα θά γίνουν πραγματικά, ἂν γίνῃ δίκαια καί χωρίς προκαταλήψεις ἡ υπαλληλική ἐκκαθάριση. Αὐτό πρέπει νά τό νιώσουν καί νά τό ζητήσουν ὅλοι οἱ πολῖτες γιατί ὅλοι ὑφίστανται ἀπό κοινοῦ τά κακά τῆς κακῆς Διοίκησης.

Ποιά είναι τά μέσα πού πρέπει νά διαθέση ή Έλληνίδα γιά τήν οικονομική της έξίσωση και γιά νά πολεμήση τήν προκατάληψη του φύλου αναφορικά μέ τό επάγγελμα; — Δυό κύρια. *Ή επαγγελματική οργάνωση και ή επαγγελματική μόρφωση.* Πρός τίς κατευθύνσεις αυτές όφείλει ό φεμινισμός νά στρέψη τίς εργαζόμενες γυναίκες μας.

Άλλά χωριστά από τόν περιορισμό στή γυναίικεια επαγγελματική σταδιοδρομία όσον αφορά τίς υπαλληλικές θέσεις, άκόμα και σήμερα υπάρχουν επαγγέλματα πού είναι κλειστά γιά τή γυναίκα· και άφίνοντας κατά μέρος άλλα πού δέν τράβηξαν άκόμα γυναίκες στόν τόπο μας, αναφέρω τήν άνήκουστη άδικία πού γίνεται σήμερα στίς Έλληνίδες πού υπέστησαν όλα τά υλικά βάρη και όλο τό διανοητικό κόπο γιά νά πάρουν τό δίπλωμα τής νομικής σχολής του Πανεπιστημίου μας χωρίς νά έχουν και τό δικαίωμα νά έξασκήσουν τό επάγγελμά τους.

Και άκόμα δέν καθωρίστηκε ή θέση τών δασκαλισσών πού μέ διαγωνισμό πέτυχαν μεταξύ έκεινων πού προορίζονται γιά έπιθεωρητές δημοτικών σχολείων.

Έτσι τό δεύτερο αίτημα του φεμινισμού γιά τήν οικονομική έξίσωση τής Έλληνίδας είναι: *Ίσότητα άπέναντι όλων τών επαγγελμάτων.*

Άλλά στό σημείο αυτό πρέπει νά άρθή μιá παρεξήγηση ως προς τήν κατεύθυνση πού χαράζει ό Φεμινισμός. Πολλοί νομίζουν ότι λέγει άπλά στίς γυναίκες: *Έξασκήστε ιδιαίτερα τά επαγγέλματα εκείνα πού ως τώρα νομίζονταν πώς δέν είσθε ικανές γι' αυτά.* Όμως ή φεμινιστική άποψη είναι πολύ γενικώτερη. Ό φεμινισμός νομίζει καθήκον του νά ένισχύη όλη τή μεγάλη κίνηση πού γίνεται σήμερα γιά τήν προσαρμογή του επαγγέλματος στίς φυσικές και διανοητικές δυνάμεις και τίς ιδιαίτερες δεξιότητες του άτομου άνεξάρτητα από τό γένος.

Σήμερα δέ μπορούμε νάχομε παρά μικρά άποτελέσματα από τήν κίνηση αυτή γιατί καί οί προσπάθειες εἶναι περιωρισμένες. Όμως οί δύο μορφές πού ἔχει πάρει ὡς σήμερα ὁ ἐπαγγελματικός προσανατολισμός, στηριγμένος στά δεδομένα τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης καί στό ψυχολογικό πείραμα, μᾶς δίνουν τίς βάσεις γιά τή μελλοντική ἐπιστημονική κατεύθυνση τοῦ καταμερισμοῦ τοῦ ἀνθρώπινου ὕλικου στήν ἐργασία.

Ἄλλά στό ζήτημα τῆς ἰσότητος στήν ἐργασία, ὑπάρχει καί ἡ κοινωνική ἄποψη. Ἐκτός ἀπό τήν ἐξουδετέρωση τῶν ἐξωτερικῶν ἐμποδίων ἀνοίγεται νέος ἀγώνας στή γυναίκα γιά τήν κατάργηση τῶν προλήψεων. Αὐτή θά θεμελιώσῃ τήν ἐπαγγελματική της θέση μέ τήν ἰκανότητά της καί ὄχι μέ τή δεξιότητά της νά ἐλκύῃ τόν ἄντρα μέ τά θέλγητρά της, αὐτό πού ἴσα-ἴσα ζητάει σήμερα ὁ ἄντρας γιά νά τήν ταπεινώνῃ εὐκολώτερα. Ἡδη ἓνας μεγάλος ἀριθμός γυναικῶν ἔχει ἐπιβληθῆ μέ τήν ἰκανότητά τους ἀλλά μέ πόσους κόπους! Ὅλες οἱ γυναῖκες πού μπῆκαν στά ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα πόσες ἀπογοητεύσεις δοκίμασαν στή σταδιοδρομία τους ἀπό τίς κοινωνικές προλήψεις! Καί θά περάσῃ καιρός καί οἱ γυναῖκες πρέπει νά ὀπλισθοῦν μέ μεγάλο θάρρος, γιά νά μπορέσουν νά ρίξουν τίς προλήψεις αὐτές.

Θά ἐξετάσω τώρα τό ζήτημα τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς στήν καθάρᾳ πραχτική του ἄποψη γιατί βέβαια ἡ θεωρητική ξεφεύγει τά ὅρια τῆς σημερινῆς ὁμιλίας. Στήν ἐξέταση αὐτή θά προσπαθήσω νά παραμερίσω ἀπό τή μιά μεριά τίς ἐγωϊστικές προκαταλήψεις ὡς πρός τά δικαιώματα τοῦ ἀντρικοῦ φύλου, καί ἀπό τήν ἄλλη μεριά τή γυναίκα ἀτολμία νά νιώσῃ τήν ἔκταση τῆς εὐθύνης της στή διαμόρφωση τῆς ἀντίληψης γιά τήν κοινωνική ἠθική.

Στόν κύκλο αυτό δύο είναι τά κεφαλαιώδη προβλήματα που μᾶς παρουσιάζονται:

- 1) Τό πρόβλημα τοῦ ἐπίσημου διακανονισμοῦ τῆς ἠθικῆς.
- 2) Τό πρόβλημα τῆς σωματεμπορίας.

Ἐντίστοιχα σ' αὐτά στέκονται τά αἰτήματα τοῦ φεμινισμοῦ: α') κατάργηση τοῦ κρατικοῦ διακανονισμοῦ τῆς ἀνηθικότητας· β') καταπολέμηση τῆς σωματεμπορίας.

Καί στήν Ἑλλάδα, ὅπως ἀλλοῦ, ὁ φεμινισμός εἶναι ἀνάγκη νά καταβάλῃ τίς προσπάθειές του καί πρός στίς δύο αὐτές κατευθύνσεις. Συνήθως ἐν ὀνόματι μιᾶς κακῆ ἐννοούμενης ἠθικῆς ρίχνεται ἕνας μαῦρος πέπλος σ' ὅλη αὐτή τήν καθαρά γυναικεία τραγωδία καί χάνονται μέσ' στό σκοτάδι τοῦ μυστηρίου τόσες ὑπάρξεις πού ἡ ἀγωνία τους δέ φτάνει ὡς ἐκεῖ πού μπορούσε νά βρῆ κάποιον ἀντίλαλο, ὡς τήν ψυχή τῶν μητέρων!

Ὅμως εἶναι ἀνάγκη νά κατανοηθῆ πῶς πρέπει νά πάψῃ τό Κράτος νά ἐπιτρέπῃ καί νά σκεπάξῃ κάτω ἀπό τήν αἰγίδα του τήν πιό ἐξετελιστική σκλαβιά πού εἶδε ποτέ ὁ κόσμος, τή σκλαβιά πού μέσα της θάβεται καί τό τελευταῖο ἴχνος τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας. Μέ δικαιολογία τῆ δημόσια ὑγεία καί τήν κοινωνική ἠθική διατηρεῖται καί στόν τόπο μας ὁ θεσμός αὐτός πού ἀποπνέει τή φρικωδέστερη δυσσομία τοῦ ἠθικοῦ μά καί τοῦ φυσικοῦ μολύσματος. Γιατί, ὅπως τόσο χαρακτηριστικά εἰπώθηκε σ' ἕνα Διεθνές Συνέδριο γιά τή σωματεμπορία, ὁ θεσμός αὐτός εἶναι ἡ βάση τῆς σωματεμπορίας. Αὐτός δημιουργεῖ τά πρατήρια πού ἔχουν ἀνάγκη ἐμπορεύματος. Καί τό Κράτος ἐν ὀνόματι τῆς ἠθικῆς ὄχι μόνο διαφυλάττει τό θεσμό αὐτό μά καί τόν ἐνισχύει μέ τά ἐκτελεστικά του ὄργανα. Γιατί πρέπει νά ἔχωμε τό θάρρος νά τό ποῦμε ἐμεῖς οἱ γυναῖκες πού αἰσθανόμαστε ὅλο τό τρομερό πλήγμα πού δίνεται στήν ἐλευθερία καί στήν ἀξιοπρέπεια τοῦ γένους μας: Ἡ ἀνηθικότητα ἐνισχύεται ἀπό τά ἴδια ἀστυνομικά ὄργανα πού τή διακανονίζουν. Ὅλων

τῶν εἰδῶν οἱ ἐκμεταλλεύσεις, ὅλοι οἱ θλιβερώτεροι συνδυασμοὶ πλέκονται γύρω ἀπὸ τὰ δυστυχισμένα αὐτὰ πλάσματα μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ κέρδους.

Ἐνας βούρκος φριχτῆς δυσσομίας ἀπλώνεται γύρω ἀπὸ ὠρισμένες συνοικίες μας. Μέσα στὴ μαύρη λάσπη τους παραδέρνει ἡ χαμένη γυναίκα πού τὴν καταπίνει γοργὰ καὶ ἀχόρταγα ὁ ἀνθρώπινος ὄλεθρος. Καὶ γιὰ νὰ μοιράσῃ τὰ φτωχὰ της ἱμάτια παραστέκει βλοσυρὴ στό κράσπεδο τοῦ βούρκου ἢ στρατιά τῶν ἐκμεταλλευτῶν, πού τὴν προστατεύει ἄγρυπνος φρουρὸς ὁ Νόμος, στρίβοντας ἀπειλητικὰ τὸ πελώριο μουστάκι του! Βέβαια τὸ Κράτος κάνει τὸ καθήκον του. Ἡ σεμνοτυφία τὸ δικό της. Ἄλλ' ἡ ἠθικὴ καὶ ὁ πολιτισμὸς αὐτοκτονοῦν στὴν ὄχθη τοῦ βούρκου αὐτοῦ.

Ἄλλὰ μᾶς λένε: ἡ δημόσια ὑγεία.

Μὰ καὶ ἡ ὑγιεινὴ ἄποψη πέφτει μονάχη της καὶ στόν τόπο μας γιὰ τούς ἴδιους λόγους πού ἔπεσε καὶ ἄλλου. Γιατί μιὰ ἀπλὴ ματιὰ στὴ στατιστικὴ τῶν πασχόντων ἀπὸ ὠρισμένα νοσήματα, πού ἀνεβαίνει κάθε μέρα μὲ ὅλο τὸν ἐπίσημο διακανονισμό τῆς ἀνθηκότητος, δείχνει ὀλοφάνερα πόσο ἀνώφελος εἶναι ὁ θεσμὸς αὐτός καὶ πὼς μὲ ἄλλο τρόπο θὰ ἔπρεπε νὰ πολεμηθῇ ἡ ἐξάπλωση τῶν νοσημάτων αὐτῶν. Δέν πρόκειται βέβαια σήμερα νὰ ἐκταθῶ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτό· μὰ ὁ διαφωτισμὸς τῶν δύο γενῶν καὶ μέσα στό σχολεῖο ἀκόμα, ἡ ἐξάπλωση πυκνοῦ διχτύου ἰατρειῶν λαϊκῶν μὲ δωρεάν παροχὴν φαρμάκων, εἶναι τὰ πραγματικὰ προφυλαχτικὰ φάρμακα γιὰ τὴ δημόσια ὑγεία.

Ἄλλα ἀκόμα τὰ κυβερνητικὰ ἡμίμετρα τὰ δῆθεν προοδευτικὰ καὶ νεωτεριστικὰ πού λαμβάνονται τελευταῖα στόν τόπο μας πρέπει νὰ λείψουν γιατί ἀυξάνουν τούς τρόπους τῆς ἐκμεταλλεύσεως χωρὶς κανένα καλὸ ἀποτέλεσμα. Γιατί ἡ κοινωνικὴ

αυτή πληγή είναι από κείνες που για ν' απαλλαγῆ ὁ ὄργανισμὸς χρειάζεται χειρουργικὴ ἐπέμβαση. Ὁ ἐπίσημος διακανονισμὸς εἶναι ἡ βάση τῆς σωματεμπορίας. Ἄλλὰ γιὰ τὴν καταπολέμησίν της σύμφωνα μὲ διεθνεῖς συμβάσεις, —ἀποτελέσματα ἐνεργειῶν φεμινιστικῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν σωματείων— ἡ Ἑλλάδα δέχθηκε ἀρκετοὺς νόμους. Μά πῶς ἐφαρμόζονται αὐτοί; Σέ διάστημα πενταετίας δύο πρόσωπα μόνον καταδικάσθησαν γιὰ προαγωγή ἀνηλίκων στήν Ἑλλάδα, κι' αὐτές γυναῖκες. Ὅμως εἶναι γνωστό, γνωστότατο, πῶς ὑπάρχουν συμμορίες ὀλόκληρες σωματεμπόρων ἰδίως στήν πρωτεύουσα. Καί αὐτοί ἐνεργοῦν μπροστά στά μάτια τῶν δημοσίων ἀρχῶν, ἐν συνεννοήσει μὲ τά κατώτερα τους ὄργανα τίς πιό πολλές φορές, ἀνάμεσα στοὺς δημόσιους κήπους καί σ' αὐτά τά σπίτια μας ἀκόμα ὅπου ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀρραβωνιαστικός πιάνει ἀσφαλῶς καί μοιραῖα στήν παγίδα του τίς ἀφελεῖς χωριατοπούλες πού μᾶς ὑπηρετοῦν.

Καί οἱ συμμορίες αὐτές ὠργίασαν εἰς βάρος τοῦ ἀπροστάτευτου χοριτσόκοσμου τῶν προσφυγικῶν συνοικισμῶν καί ἐξακολουθοῦν νά ὀργιάζουν. Στό φεμινιστικό ἀγῶνα ἀνοίγεται καί αὐτό τό στάδιο: νά κατευθύνῃ τὴν κοινή γνώμη στόν ἀληθινὸ δρόμο γιὰ τὴν καταπολέμησιν τῆς σωματεμπορίας. Εἶναι ἀνάγκη ἡ κοινή συνείδηση, μὲ τό διαφωτισμὸ γιὰ τό ζήτημα αὐτό, νά δοκιμάσῃ τὸν ἀποτροπιασμὸ πού προετοιμάζει τὴν ἐξέγερση, καί τότε θά βρεθοῦν καί τά οἰκονομικά μέσα πού ἀπαραίτητα χρειάζονται γιὰ τὴ διοργάνωσιν ἑνὸς πραγματικοῦ ἰδιωτικοῦ ἀγῶνα κατὰ τῆς σωματεμπορίας.

Ἄλλὰ πρῶτα πρέπει τό Κράτος νά δώσῃ τό παράδειγμα καί νά παύσῃ νά σκεπάζῃ μὲ τὴ σκέπη του τό ἀνθρώπινο αὐτό ἐμπόριο. Πρέπει νά πάψῃ ν' ἀκούῃ τίς στενές ἀντιλήψεις λίγων γιατρῶν πού δέ στέχονται κἀν σύμφωνα μὲ τά δεδομένα τῶν

στατιστικῶν πού μᾶς παρουσιάζουν οἱ ἴδιοι. Καί ἄλλοῦ οἱ ἀντιρρήσεις αὐτές ὑπῆρχαν ἀλλά ἔπεσαν. Ἐξ ἄλλου ὑπερίσχυσε μιὰ γενικώτερη κοινωνική ἀντίληψη πῶς δέ μπορεί νά διατηρηῆται ἐν ὀνόματι τῆς ὠφελιμότητος ἕνας θεσμός ἀνήθικος καί ἄδικος καί νά τροφοδοτῆται ἀπ' αὐτό τό Κράτος.

Ἄλλά καί σ' αὐτό τό ζήτημα δέν τελειώνει ὁ φεμινιστικός ἀγῶνας μέ τό ρίξιμο τῶν παλιωμένων πιά καί βλαβερῶν θεσμῶν· εἶναι ἀνάγκη νά γίνη κάθε προσπάθεια γιά τή διανοητική καί ἠθική μὀρφωση τῆς Ἑλληνίδας, ὥστε ν' ἀνεβῆ σ' ἕνα ἀνώτερο ἐπίπεδο ἀνθρωπισμοῦ καί νά νιώθῃ βαθύτερα τά καθήκοντα πού ἐπιβάλλει ἡ ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια. Καί στό σημεῖο ἀκριβῶς αὐτό πρέπει ν' ἀρθῆ μιὰ παρεξήγηση. Πρέπει νά λείψῃ ὁ φόβος πῶς ὁ φεμινισμός ζητώντας τήν ἐλευθερία τῆς γυναίκας ὑποθάλλει τήν ἠθική ἀσυδοσία. Ἄλλά τό φαινόμενο ἀκριβῶς αὐτό ἔχει τήν πηγῆ του στήν ἔλλειψη ἠθικοῦ κριτηρίου, στήν ἀμβλύτητα τῆς συνείδησης. Καί τό κριτήριο αὐτό δέ μορφώνεται βέβαια μέσα στή διανοητική σκλαβιά. Γι' αὐτό ἡ εὐθύνη πού ζητιέται ἀμειλιχτα καί ἀποκλειστικά σχεδόν ἀπό τή γυναίκα στό ζήτημα τῆς οἰκογενειακῆς καί τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς ἀποτελεῖ τραγική εἰρωνεία πρὸς τήν ἀντίληψη ὅτι ἡ γυναίκα εἶναι κατώτερο πλάσμα.

Ὁ φεμινισμός ζητάει γιά τή γυναίκα τήν πλέρια ἀνάπτυξη τῶν διανοητικῶν καί ψυχικῶν της δυνάμεων μέ μιὰ γερή μὀρφωση καί ἀνατροφή, γιά νά δημιουργῆται ἕνα ἠθικά ἐλεύθερο πλάσμα πού νά μπορεί νά συλλάβῃ τήν ἔννοια τῆς ἠθικῆς εὐθύνης σ' ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Καί ἡ συνείδηση τῆς εὐθύνης ἔχει ἄμεσο ἀποτέλεσμα τήν ἀτομική ἀξιοπρέπεια, μιὰ ἀπό τίς βασικές ιδιότητες τῆς κλασικῆς ἀρετῆς. Ἔτσι ἡ γυναίκα δέ θά καταδέχεται νά πουληθῆ καί θά νιώθῃ πῶς ἡ ἠθική στάθμη δέ μετατοπίζεται ἄν ἡ ἀνηθικότητα ἐνεργῆται μόνιμα σάν ἐξά-

σκηση επαγγέλματος ή συμπτωματικά για την απόκτηση του πρώτου φανταχτερού κουρελιού.

Μέ τη συμπλήρωση του δεύτερου κύκλου τελειώνομε την εξέταση των καθαρά φεμινιστικών προβλημάτων. 'Αλλά μέσα σ' όλα αυτά, αν και αποτελεί και μονάχο του ένα μεγάλο χωριστό πρόβλημα, βρίσκεται τό ζήτημα της μόρφωσης της 'Ελληνίδας. Είναι τόσο κεφαλαιώδες τό ζήτημα αυτό και έχει τόσες απόψεις, ώστε ξεφεύγει από τά όρια της σημερινής όμιλίας· θά ήθελα μονάχα νά θέσω τό σκοπό της άγωγής όπως τόν έννοει σήμερα ό φεμινισμός.

Ό σκοπός αυτός είναι ή μόρφωση κοινωνικών ατόμων σύμφωνα μέ τήν έννοια της κοινωνικότητας όπως διαμορφώθηκε μέσα στά σημερινά και άμέσως μελλοντικά κοινωνικά ιδεώδη. Μέσα στόν όρο κοινωνικό άτομο παίρνουν μία θέση ανάλογα πλατιά μέ τήν κοινωνική τους αξία όλες οι λειτουργίες πού αποτελοΰσαν ως τώρα κάθε μία τόν ειδικό και μόνο προορισμό της γυναίκας, μά συμπλεγμένες μέ τίς νέες αξίες. 'Η μητρότητα, τά καθήκοντα πρós τό σπίτι, πρós τήν οικογένεια, πρós τήν εργασία, πρós τήν κοινωνική δράση.

Και στή γυναίκα-κοινωνικό άτομο ξανοίγονται νέοι όρίζοντες, όπως θά ξανοιχτοΰν νέες όλως απόψεις για κάθε ζήτημα τή στιγμή πού στήν κοινωνία θά μπή νέος διανοητικός και ψυχικός παράγοντας. Γενικώτερες ιδεολογίες πού είναι ήδη στό στάδιο και της πραχτικής εφαρμογής, όπως ό σοσιαλισμός, όφείλουν ως τώρα πολλά στίς γυναίκες, και άσφαλώς θά τούς όφείλουν περισσότερα στό μέλλον.

Ἄλλά ποιός μπορεί νά προΐδη τήν κολοσσιαία μεταστροφή πού θά πάρουν οἱ ιδέες, ποιός ἀκόμα μπορεί νά μαντέψη ποιά νέαν ὑφή θά πάρη αὐτή ἡ ἀνθρώπινη σκέψη, ὅταν χρησιμοποιηθῆ τό γυναικίειο στοιχεῖο, αὐτό πού ὡς σήμερα ἤ ὀλίγε-λα ἔλειπε, ἤ σέ μικρό κύκλο καί ὑποσυνείδητα ἀκόμα ἐνεργούσε;

Μιά ἰδεολογία πού θαμποχαράζει στή συγκλονισμένη ἀπό τόν τελευταῖο πόλεμο λαϊκή ψυχή, ἡ ἰδεολογία τῆς *Εἰρήνης*, στή γυναίκα βρῆκε καί θά βρῆ τό γερότερο στυλοβάτη της. Καί ἄν σήμερα μπορῆ κανεῖς ν' ἀντικρύζῃ μέ τήν ἀμφιβολία τοῦ σκεπτικιστοῦ τίς ἀποτυχημένες προσπάθειες πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση, ὅμως ἄν μπορούσε νά ξανοίξῃ τήν ψυχή τῶν μεγάλων λαϊκῶν μαζῶν θά ἔβλεπε νά φέγγῃ ἐκεῖ μέσα ζωηρή ἢ φλόγα τοῦ ἰδανικοῦ αὐτοῦ, ὅσο κι' ἄν τῆ συμπίπτει τό βάρος σεβασμίων καί ἱερῶν ἀξιών καί ὁ φόβος πού ἐμπνέει τό ἐνστικτο τῆς σημερινῆς του αὐτοσυντήρησης σέ κάθε λαό.

Καί ἀπό τήν τελευταίαν αὐτήν ἄποψη θά φαίνονταν παράτολμο νά θελήσῃ κανεῖς σήμερα τήν εὐρύτερη διάδοση τοῦ ἰδανικοῦ αὐτοῦ καί στόν τόπο μας. Καί στό φόβο αὐτό θά μπορούσε νά προστεθῆ ἡ σκέψη πῶς ἀπό τή σημερινή γενεά, πού δέν εἶναι σέ θέση νά τό συλλάβῃ σ' ὅλη του τήν ἔκταση, θά διέτρεχε τόν κίνδυνο νά παραμορφωθῆ, νά στρεβλωθῆ ἴσως, ὅπως τόσα ἄλλα στόν τόπο αὐτό, ὅπου ἡ φυσική νοημοσύνη χρησιμεύει μονάχη γιά κριτήριον τῶν πῶς πολυσύνθετων ἀξιών. "Ὅμως γι' αὐτούς ἰδιαίτερα τούς λόγους, ὅποιοι πιστεύει στό ἰδανικό αὐτό ἀντί νά μένη ἐφεκτικός θᾶπρεπε νά καταβάλλῃ ὅλες του τίς δυνάμεις γιά νά κἀνῃ ἀκριβῶς αἰσθητό ὅτι ὑπάρχει διαφορά μεταξύ τοῦ φόβου τοῦ πολέμου ἀπό τήν ἐγωϊστική ἀντίληψη τῆς ἀτομικῆς αὐτοσυντήρησης — πού εἶναι ἐπί πλέον ἀδύνατη ἐφόσον ὁ πόλεμος εἶναι συνέπεια τοῦ σημερινοῦ διεθνοῦς κοινωνικοῦ καθεστώτος, — καί μεταξύ τοῦ ἐνσυνείδητου ἀποτροπια-

σμού πού γεννιέται στόν πολιτισμένο ἄνθρωπο καί τῆς πίστης πώς μιά εἰλικρινής προσπάθεια γιά τήν ἐνίσχυση μερικῶν διεθνῶν θεσμῶν εἶναι ἡ πρώτη βάση γιά τήν εἰρηνική συνεννόηση τῶν λαῶν.

Ἔτσι μονάχα θά ἐτοιμάζονταν, μέσα σέ μιά γενεά, ἡ διανοητική καί ψυχική πρό πάντων ἀτμόσφαιρα γιά τήν εἰρηνική συμβίωση καί ἴσως συνένωση σέ ὁμοσπονδία τῶν βαλκανικῶν λαῶν καί ἔτσι μονάχα ἡ μικρή, μά ζωντανή, φλόγα τῆς λαϊκῆς ψυχῆς θά μπορούσε νά χύσει νέο φῶς καί στόν τόπο μας, ἀντί νά γίνη ἐστία ἄλλης πυρκαϊᾶς, πού δέν θά προσέθετε παρά νέα θύματα στά θύματα τῶν τελευταίων πολέμων.

Ἐξέθεσα ὡς τώρα ποιὰ εἶναι τά κύρια ἑλληνικά προβλήματα πού ἔχει μπροστά του ὁ φεμινισμός, πῶς τ' ἀντικρύζουμε ἐμεῖς καί ποιές λύσεις βλέπουμε σ' αὐτά. Ἄς δοῦμε ὅμως τώρα ποιὰ θέση παίρνει μπρός στά προβλήματα αὐτά ἡ κοινωνία μας.

Ἄν καί ἡ ἑλληνική κοινωνία ἀποτελοῦνταν ὅπως ὅλες σχεδόν οἱ κοινωνίες στή Δύση ἀπό κοινωνικές τάξεις μέ ὄρια καθαρά διαγραμμένα καί μέ ξεχωριστή καθεμιά ἰδεολογία, ἀνάλογα μέ τίς ἱστορικές, φυλετικές καί οἰκονομικές ἐπιδράσεις πού τή διεμόρφωσαν, θά ἦταν εὐκόλο νά ξεχωρίσουμε στίς γενικές τους τουλάχιστο γραμμές τή στάση πού παίρνουν τά διάφορα ἄτομα, ἀνάλογα μέ τήν κοινωνική τους τάξη.

Σέ μᾶς ὅμως, ὅπου λείπουν σχεδόν οἱ καθαρές ἰδεολογίες τάξεων, καθένας παίρνει θέση ἀπέναντι στά κοινωνικά αὐτά προβλήματα ἀνάλογα μέ τή μόρφωσή του, τό χαρακτήρα του, τήν ἀτομική του ψυχοσύσταση. Ἔτσι θά προσπαθήσουμε νά ἀντιληφθοῦμε τή νεοελληνική ψυχολογία στό σημεῖο αὐτό χωρί-

ζοντας, ἄν καί αὐθαίρετα κάπως, σέ ομάδες τά διάφορα ἄτομα.

Ἐνα μεγάλο μέρος τῆς κοινωνίας μας ἀγνοεῖ ἐντελῶς τά προβλήματα αὐτά. Ἐχει ἀκούσει γιά φεμινισμό ἀπό τή χιουμοριστική εἰδησεογραφία τοῦ καθημερινοῦ τύπου, πού ἀναφέρειν τίς ιδιότητες καί ἀλλόκοτες ἐμφανίσεις τοῦ ἀγγλικοῦ σουφραζετισμοῦ, — πού ἡ ἐμφάνισή του αὐτή δικαιολογιόταν κάπως ἀπό τήν ἐξαιρετική ὀξύτητα πού εἶχε πάρει ἐκεῖ ὁ γυναικίσιος ἀγώνας. Ἐτσι ἡ γυναίκα φεμινίστρια παρουσιάζεται τάχα σά μιά ἀνδροπρεπῆς ἀμαζόνα, πού μετατρέπεται στή νεοελληνική φαντασία σέ μιά φανταχτερή γοργόνα.

Συχνά ὅμως ἡ παράσταση αὐτή συγχωνεύεται μέ μιάν ἄλλη ἄν καί ἐντελῶς διαφορετικοῦ τύπου, μέ τήν παράδοση τῆς γυναίκας πού αὐτονομάζεται χειραφετημένη, ἄν καί ἡ χειραφέτησή της ἔμεινε μονάχα στό ὅτι ξέφυγε ἀπό τόν τύπο τῆς παλαιᾶς ἐλληνίδας νοικοκυρᾶς καί προσπαθεῖ νά παρουσιάξῃ τή σωματική καί ψυχική ἐμφάνιση κυμαινόμενη μεταξύ τῆς ἀνατολίτικης ὀδαλίσκης καί τῆς παρισινῆς *demi-mondaine*. Καί ὅσο κι' ἄν φανῇ ἐκπληκτικό, ὁ ἄκρως ἀντίθετος πρὸς τίς φεμινιστικές ἀπόψεις τύπος αὐτός, ἀντιπροσωπεύει τή φεμινιστική ἀντίληψη σέ ἄρκετά μεγάλο ἀριθμό νεοελληνικῶν ἐγκεφάλων.

Ἐπειτα ἔχομε μιά δεύτερη κλάση ἀτόμων, γυναικῶν αὐτῶν, πού πιέζονται ἀπό τά προβλήματα πού ἀφοροῦν τήν οἰκογενειακή ζωή. Ἀνάμεσά τους πάρα πολλές δέχονται τή μοῖρα τους ἀπλᾶ, παθητικά ἢ ἄλλοτε μέ κάποιαν ἐσωτερική ἀντίδραση πού πεθαίνει κάτω ἀπό τήν οἰκονομική ἐξάρτησή.

Ἄλλά ἡ ἀντίδραση αὐτή ξεσπάζει καί κάποτε σ' ἓνα πελώριο λυγμό, γιατί δέν ἔχει τή δύναμη νά κορυφωθῇ στήν ἀπόγνωση, πού ὀπλίζει συμβολικά μάλιστα τόσο χαρακτηριστικά τό χέρι μιᾶς Φόνισσας, πού ἀφανίζει τή δυστυχισμένη γεννά τῶν γυναικῶν γιά νά τή λυτρώσῃ.

Καί κοντά τους στέκεται μιά ἄλλη κατηγορία γυναικῶν. Δέν ἔχουν αὐτές τήν ἀξιοπρέπεια τῶν ψυχικά ἐλευθερῶν ἀνθρώπων, πού προτιμοῦν ν' ἀγωνιστοῦν τή ζωή τους παρά νά βρισκουν πρόχειρες λύσεις ἀμφιβόλου ἠθικῆς ποιότητος: Κοπέλλες δέχονται νά ὑποστοῦν ὅλων τῶν εἰδῶν τούς ἐξευτελισμούς στό κυνήγι γιά τό γάμο, ἕναν ὅποιοδήποτε γάμο, πού θά τίς σώση ἀπό τό φάσμα τῆς γεροντοκόρης καί ἀπό τό φόβο τοῦ κόπου τῆς δουλειᾶς. Καί δέχονται ἕνα συμβατικό γάμο, πού δέν εἶναι παρά μιά ἀπλή πράξη ἀγοραπωλησίας, πού δέ στηρίζεται σέ κανένα ψυχικό δεσμό μεταξύ τῶν μελλογάμων, πού καμμιᾶ φορά καί πρὶν νά ἐνωθοῦν ἔχουν σκεφθῆ συγκεκριμένα πῶς θ' ἀποκατασταθῆ τό τρίγωνο τῆς συζυγικῆς εὐτυχίας. Ἡ θέση τους στήν οἰκογένεια δέν τίς ἐνδιαφέρει. Σκύβουν ταπεινά στίς ἐγωϊστικές ἀδυναμίες τοῦ ἀντρός γιά νά τίς ἐκμεταλλεθοῦν μέ τόν προσφορώτερο τρόπο. Καί αὐτές συνήθως παρουσιάζονται οἱ στυλοβάτες τῆς οἰκογένειας καί τῆς ἠθικῆς, αὐτές κηρύσσουν πῶς στή γυναίκα ἀρκετό βασίλειο εἶναι τό σπίτι της, τό σπίτι αὐτό πού θάπρεπε στήν πρόσοψή του νά γραφῆ: *guarda e passa*.

Καί εἶναι ἀκόμα οἱ Ἑλληνίδες πού θέλουν νά εἶναι καί *mondaines* καί νοικοκυρές καί φιλολογοῦν καί κάνουν καί μουσική καί τέχνη καί λίγο ἀπ' ὅλα καί τίποτε ἀκέραιο οὔτε ἀληθινό. Κούφιας καί μέσα τους χωρίς κανένα ἰδανικό, οὔτε κἀν τό ἰδανικό τῆς νοικοκυρᾶς, γιάτί στά σπίτια τους ποτέ δέ λάμπει ἡ περίφημη αὐτή ἑλληνική νοικοκυρωσύνη. Αὐτοῦ τοῦ τύπου οἱ γυναῖκες μιλοῦν μέ τή μεγαλύτερη περιφρόνηση γιά τό φεμινισμό καί γιά τίς γυναῖκες πού ἀσχολοῦνται μ' αὐτόν, χωρίς κἀν νά ξέρουν περὶ τίνος πρόκειται, ἀπλᾶ γιάτί δέν εἶναι *en vogue*.

Μά ὑπάρχει καί ἄλλη μεγάλη κατηγορία γυναικῶν, ἐκείνων πού ἀγωνίζονται τόν τραχύ ὕλικό καθημερινόν ἀγῶνα, πού

συντηριούν τούς γέρους γονεΐς, πού σπουδάζουν τά μικρότερα αδέρφια τους, πού μεγαλώνουν τά παιδιά τους. Είναι όλες οι γυναίκες βιοπαλαίστρες. Ἀνάμεσά τους ξεχωρίζομε δυό κύρια τάξεις μέ ιδιαίτερη ψυχολογία, ανάλογα μέ τίς προϋποθέσεις πού ρίχτηκαν στή δουλειά. Είναι οι γυναίκες πού εἶχαν ἀρκετή ὑπερηφάνεια νά μή δεχτοῦνε νά εἶναι βάρος στήν οἰκογένεια καί εἶναι κι' ὅσες ρίχτηκαν στόν ἀγώνα ἀπό ἀπλή οικονομική ἀνάγκη· οι πρῶτες ἔνωσαν μιάν ἀνησυχία γιά τή κοινωνική κατάσταση πού τίς πίεζε καί προτίμησαν συνειδητά τόν ἴσιο μά τραχύ δρόμο ἀπό τόν εὐκολο καί λοξό· οι δεύτερες προσπάθησαν ἀπλᾶ μέ τόν ἴδιο τρόπο νά διορθώσουν τήν οικονομική τους κατάσταση. Ὁ ὕλικός ὅμως ἀγώνας ἔχει διάφορη ἐπίδραση ἐπάνω τους. Πολλές κουράζονται καί ψυχικά κάτω ἀπό τήν πίεσή του, πού, καταθλιπτική ὅπως εἶναι σήμερα, κατατρίβει τίς πνευματικές δυνάμεις, ὅταν δέν ἔχουν ἀνάλογη ἔνταση.

Ἔτσι σβύνεται σιγά σιγά καί ἡ πρώτη ἀνησυχία γιά τήν πίεση τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν καί ἀντικρύζεται μέ τήν ἀνατολίτικη μοιρολατρεία ἡ πιό σκληρή ἀνισότητα καί μέσα σ' αὐτό τόν ἴδιο ὑλιστικόν ἀγώνα. Αὐτές εἶναι τά μοιραῖα θύματα κάθε ἀλλαγῆς κοινωνικοῦ καθεστώτος.

Ἀλλά ὁ φυσικός ἀγώνας ἔχει μέσα του ψυχοπλαστική δύναμη ἀνεχτίμητη, ὅταν εἶναι ἀνάλογος μέ τίς διαθέσιμες δυνάμεις τῶν ἀτόμων καί γι' αὐτό ἂν τό πέσιμο μερικῶν γεννᾷ τό φόβο στούς δειλοῦς, ὅμως προκαλεῖ σύγχρονα μιᾶ φυσική ἀντίδραση πού δημιουργεῖ νέες δυνάμεις. Καί οι δυνάμεις αὐτές διαμορφώνουν τούς ἀτολμούς ὀπαδούς στήν ἀρχή, τούς ἀξιους μαχητές ὕστερα. Σ' αὐτές κύρια τίς γυναίκες μπορεῖ νά στηριχθῆ ὁ φεμινιστικός ἀγώνας στόν τόπο μας, αὐτές πού ἡ οικονομική ἀνεξαρτησία τοῦς δίνει ἕνα μεγάλο ὄπλο γιά τόν ἀγώνα αὐτόν.

Ἀκόμα, γιά τήν ἐπιτυχία κάθε ἰδεολογικοῦ ἀγώνα ἔχει σημασία ἂν οι ἐξωτερικές προϋποθέσεις τοῦ ἐτοιμάζουν γόνιμο

ἔδαφος. Καί ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη ἡ ἑλληνική πραγματικότητα μέ τή σημερινή της οἰκονομική σύνθεση παρουσιάζεται ἐξαιρετικά εὐνοϊκή γιατί κάθε μέρα αὐξάνει ὁ στρατός πού μέ τή δουλειά του, τήν τίμια δουλειά του, τήν ἰκανότητά του καί τήν καινούργια διανοητικότητά του θά σαρώση τίς σκουριασμένες κοινωνικές ἀντιλήψεις τῆς σημερινῆς κοινωνίας.

Καί σιγά σιγά ἡ γυναίκα, πού ἔχει μόνο προορισμό ν' ἀρῆση στόν ἄντρα, ἡ γυναίκα κούκλα θ' ἀποσύρεται μονάχη ἀπό τή σκηνή τοῦ κόσμου. Καί μέσα στό πέρασμα τοῦ χρόνου θά πάρη τή θέση της στό μουσεῖο τῶν παλιῶν πραγμάτων, δίπλα στούς εὐγενεῖς καί στούς κληρικούς τοῦ παλιοῦ καιροῦ καί στούς βασιλεῖς τῆς σήμερα. Καί μιά ἀλλοιώτικη κοινωνία θά κυττάξη τή γυναίκα κούκλα μέ τό ἴδιο μειδίαμα πού κυττάζομε σήμερα τίς διάφορες *dames galantes*, τίς *Pompadour*, τίς *Maintenon* δίπλα στούς μεσαιωνικούς ἰππότες καί τό Βασιλέα - Ἴηλιο καί θ' ἀπορῆ ἄν αὐτά τά πλάσματα ὑπῆρξαν ποτέ ζωντανοί ἄνθρωποι..

Ἡ γυναίκα τότε, τό ἐνσυνείδητο καί ὑπεύθυνο πλάσμα, θ' ἀγωνίζεται πλάϊ στόν ἄντρα γιά νά στηρίξη στόν κόσμον αὐτό τή Δικαιοσύνη, πού ὅπως εἶπεν ὁ κλασικός ποιητής: «τίποτε δέν εἶναι ἀπ' αὐτῆν ὠραιότερο, οὔτε ὁ ἥλιος στήν ἀνατολή του, οὔτε καί στή δύση του».

Μαρία Σβώλου

ΟΡΓΑΝΩΘΗΤΕ

ΜΟΛΙΣ ΤΩΡΑ πού αρχίζετε νά αντιλαμβάνεσθε κάποιο κίνδυνο άόριστο και μακρυνό πού σ'άς άπειλεί, νιώθετε τήν άνάγκη νάμυνητε.

Καί προσπαθείτε μερικές άπό σ'άς νά ξυπνήσετε και τίς άλλες άπό τή νάρχη τους. Κι αυτές πάλι περιμένουν μοιρολατρικά νά έρθη ή λύση ή καλή ή ή κακή, χωρίς νά επέμβουν καθόλου. Οί γυναίκες υπάλληλοι είναι ό στόχος όλων όσοι, θέλοντας νά δημοκοπήσουν, ζητοϋν νά ξεκαθαρίσουν τίς δημόσιες ύπηρεσίες άπό τά φτωχά κορίτσια. Τά κορίτσια πού δουλεύουν για νά βγάλουν τό ψωμί τους μέ τόν κόπο τους, νά ζήσουν τίμια και νά βοηθήσουν τό σπίτι τους, πού βέβαια μέ τίς σημερινές συνθήκες δέ θά έπαρκοϋν ένας πατέρας ή ένας άδερφός νά τό συντηρήσει. Κι είναι ό στόχος εκείνων ακόμα πού θέλουν νάναρριχηθοϋν στά πιο ύψηλά αξιώματα, χωρίς ίσως νά έχουν πάντα τά προσόντα πού χρειάζονται γι' αυτό. Καί για νά σκαρφαλώσουν αυτοί εύκολα και γρήγορα είναι άνάγκη νά πατήσουν άπάνω σέ χιλίες άλλες άδικημένες ύπάρξεις, πού αν τίς άφηναν νά σηκώσουν τό κεφάλι τους λιγάκι, θά μπορούσαν εύκολα νά τούς ξεπεράσουν.

Ἡ ἀδικία αὐτή εἶναι ὀλοφάνερη. Καί ὁ κίνδυνος ὀλοένα ἀπειλητικώτερος. Ὁ ἀνδρικός ἀνταγωνισμός, πού ἔχει τή δύναμη νά ρυθμίζη τούς νόμους τῆς πολιτείας, ἀπειλεῖ νά τσαλαπατήσῃ ὅ,τι εὐγενικώτερο ἔχει νά παρουσιάσῃ ὁ γυναικεῖος κόσμος τῆς Ἑλλάδας, τήν περήφανη γυναίκα πού προτιμᾷ τό γλυκό φωμί τῆς δουλιᾶς, ἄς εἶναι καί χωρίς προσφάγι, ἀπό τήν πολυτέλεια καί τήν εὐμάρεια πού πληρώνεται μέ τόν ψυχικό καί σωματικό ξεπεσμό.

Καί τώρα πού ὁ κίνδυνος σᾶς ἀπειλεῖ, τώρα πού ὑπάρχει φόβος νά χάσετε ὅ,τι μέ τόσους κόπους ἀποχτήσατε, τήν οικονομική σας ἀνεξαρτησία, καταλάβετε τό μιά γιά πάντα. Τίποτα δέ θά κατορθώσετε ἂν δέν ὀργανωθῆτε. Ἄν δέ δεῖξετε πῶς εἴσαστε ὅλες μαζί μιά θέληση, πού ἐννοεῖ νάντισταθῆ σέ κάθε καταδίωξη, σέ κάθε ἐκμετάλλευση. Εἶναι τό πρῶτο πού ἔχετε νά κάμετε. Ἄν κάθεστε μιά-μιά χωριστά νά κλαίῃ τή μοίρα της, ἢ νά χαίρεται, ἐγωϊστικά ἀποτραβηγμένη, στηριζόμενη στους ἰσχυροῦς προστάτες της, τίποτα, μά τίποτα δέ θά κάνετε. Ἐνωθῆτε μέ τίς μεγάλες γυναικεῖες ὀργανώσεις πού ὑπάρχουν, γιά νά τίς δυναμώσετε, γιά νά μπορέσουν πάλι ἐκεῖνες νά σᾶς βοηθήσουν. Ἡ σχηματίσετε νέες ὀργανώσεις.

Οἱ γυναῖκες ὑπάλληλοι τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ὀργανώθηκαν. Θά μπορέσουν τώρα εὐκολώτερα νάντιμετωπίσουν κάθε ἐπαγγελματικό τους πρόβλημα. Καί θά μπορέσουν ἀκόμα νάνυφωθοῦν ἐπαγγελματικά, νά τελειοποιηθοῦν, νά δημιουργήσουν ἀνετώτερες συνθήκες ζωῆς. Ἐνα ἐντευκτήριο, ἕνα ἀναγνωστήριο, ἕνα ὁμορφο ψυχαγωγικό κέντρο, μιά συνεργατική καταναλώσεως. Καί μέ τήν ἐπαγγελματική τους ὀργάνωση θά νιώσουν καί τή σημασία πού ἔχει ἡ συμμετοχή τῆς γυναίκας στήν πλατύτερη κοινωνική ὀργάνωση, στήν πολιτεία. Θά νιώσουν τή μεγάλη σημασία πού ἔχει γιά τήν ἐργαζόμενη γυναίκα ἡ ψήφος. Γιατί θά καταλάβῃ πῶς ἐκεῖνοι πού θεσπίζουν τούς

νόμους είναι πάντα ὄργανα ἐκείνων πού τούς ἐκλέγουν, κι ὅσο ἡ φωνή τῆς γυναίκας δέν ἀκούεται μέσα στή Βουλή, εἴτε ἄμεσα, μέ τό νά υπάρχουν γυναῖκες βουλευτές πού νά υπερασπίζωνται τά συμφέροντα τῶν γυναικῶν, ἢ ἔμμεσα, μέ τό νά ἔχη καί ἡ γυναίκα τούς ἀντιπροσώπους της, ἡ γυναίκα θά εἶναι πάντα ἡ ἀδικημένη μέσα στή νομοθεσία, στήν κοινωνία καί στήν ἀγορά τῆς ἐργασίας.

Λοιπόν, μή κοιμᾶστε. Ὁργανωθῆτε. Γίνετε ἕνας μέγας γυναικίος στρατός, ὁ στρατός τῆς δουλιᾶς. Καί τότε ζητήσετε μέ μιᾶ φωνή, ὅλες σας, τά δικαιώματά σας. Ζητήσετε πρώτα ἀπ' ὅλα τήν ψήφο. Ζητήσετε νά σᾶς λογαριάζουν ὡς ἀνθρώπους. Θά ἰδῆτε ἔπειτα ἀμέσως πῶς θά σᾶς λογαριάζουν μέσα στή δουλιά σας. Ὅλες οἱ πόρτες θά σᾶς εἶναι ἀνοιχτές. Ὅλες οἱ θέσεις, ὅλα τά ἀξιώματα. Γιατί θά τά ἔχετε καταχτήσει σεῖς μέ τή μιᾶ συνολική σας θέληση. Σέ μιᾶ τέτοια δύναμη τίποτα δέν μπορεῖ νά [ἀντι]σταθῆ.

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΕ ΔΙΩΓΜΟ

ΞΕΣΠΑΣΕ λοιπόν κι' ὅλας ἀκράτητα ὁ ἀγώνας ἀνάμεσα ἀπό ἄντρες καί γυναῖκες γιά τό φωμί... Κι' ὅμως, ὅταν ἀπό τίς στῆλες αὐτές συχνοδείχναμε τόν κίνδυνο, ὅλοι μᾶς κατηγόρησαν, ἀκόμα καί γυναῖκες — κι' αὐτό εἶναι τό πιο θλιβερό — ὅτι φαντασιοκοποῦμε, γιὰτί στήν Ἑλλάδα δέν ὑπάρχει τέτοιο ζήτημα.

Σέ κάποια μάλιστα συζήτηση γιά τό φεμινισμό στήν Ἑλλάδα, ἕνας ἀπό τούς κορυφαίους τῆς δημοκρατικῆς κίνησης μου εἶπε δογματικά: «Δέν ὑπάρχει ζήτημα φεμινισμοῦ, ὁ ἀγώνας μας εἶναι ἀνθρωπιστικός κι' ἐκεῖ μέσα εἶναι λυμένο τό ζήτημα τῆς γυναικείας ἰσότητος!».

Πείστηκα κι' ἐγώ καί σέ κάποιο ἄρθρο μου ἔλεγα πώς ἡ Ἑλληνίδα πρέπει νά εὐνοήσῃ τή Δημοκρατία γιὰτί ἡ νίκη της θά ἦταν καί νίκη μας.

Ὅμως, ἀλλοίμονο! ποίος ξέρει πόσος καιρός ἀκόμα θά περάσῃ ὡς που οἱ διάφορες δημοκρατικές κυβερνήσεις νά φθάσουν

στό ὕφος τῶν ἀρχῶν πού ἐπαγγέλλονται καί ἀπάνω τους στη-
ρίχτηκαν.

Τό δίκιο τοῦ ἰσχυρότερου ὀρθώνεται ἀκόμα καί σ' αὐτές κυρίαρχο καί βάνουσο. Τό ψωμί εἶναι λιγοστό καί τό ψωμί αὐτό γιά νά τό χορτάσουν οἱ μισοί τό Κυβέρονο τό ἀρπάζει χωρίς καμία τύψη ἀπό τό στόμα τῶν ἄλλων μισῶν, χωρίς κἀν δικαιολογία, γιάτι αὐτούς τούς ἄλλους μισούς δέν τούς φοβᾶται μία καί δέν μποροῦν νά τό βλάψουν. Ἡ γυναίκα βλέπετε δέν ἔχει φῆφο κι' οὔτε βουλευτές γιά νά ρίξει ἤ νά στηρίξει μία Κυβέρνηση.

Καί ἔτσι μόλις ἀνακινήθηκε τό ὑπαλληλικό ζήτημα —τί ραγιαδες ἀλήθεια— ἀπ' ὄλες τίς μεριές κι' ἀπό γυναίκες ἀκόμη, ζητιέται τό κεφάλι τῆς δύστηνης δουλεύτρας γυναίκας ἐπί πίνακι! Αὐτές νά πάψουν οἱ ἐπιτροπές! Νά πᾶνε ὄλες στά σπίτια τους, καί νά πάρουν τίς θέσεις τους οἱ ἄντρες, οἱ ψηφοφόροι! Καί τί ξεπεσομός ἀλήθεια! γιά νά σκεπαστῆ ἡ ἀδικία ἄρχισε πάλι τό τροπάρι τῆς ξεφτυσμένης ἠθικῆς!

Κι' ὅταν ρωτήση κανεῖς τί θά γίνουν αὐτά τά κορίτσια, ἡ μητριά ἡ πολιτεία ἀπαντάει: «Κάποιος θά βρεθῆ νά τίς ζήσει».

Νά ἡ κατάντια μας. Κάποιος θά τίς ζήσει, κι' αὐτός ὁ κάποιος, εἴτε ἀδερφός εἶναι εἴτε συγγενής, θάχη ἀπάνω τους ἀξιώσεις κυρίαρχου πού θά μπορῆ νά διαθέσῃ τῆ ζωῆ τους χωρίς νά τούς δώσῃ λογαριασμό. Ἐκεῖ, φτωχή δουλεύτρα, σέ σπρώχνει ἡ μητριά πολιτεία, πού δέ σέ λογαριάζει ἀκόμα γιά μέλος της, γιάτι δέν ἔχεις φῆφο νά σέ φοβηθῆ, κι' ἡ κοινωνία ἡ σημερινή γιάτι δέν εἶσαι πλούσια γιά νά στά συχωράει ὄλα.

Κλείσου πάλι σπίτι σου καί περίμενε νά σοῦ πετάξῃ, σάν θέλει βέβαια, ὁ ἀδερφός σου ἕνα κομματί ψωμί, ἤ νά σέ ρίξει

στοῦ πρώτου τυχόντα τῆ ράχη γιά νά σέ ξεφορτωθῆ. Καί σάν δέν ἔχης ἀδερφό, σπρωγμένη ἀπό τήν ἀνάγκη τοῦ ψωμιοῦ, ἄφησε νά σέ ζήσει κάποιος, πού αὔριο γιά τίς λίγες ψωροχιλιάδες πού θά ξεδέφη θά μπορῆ καί τή ζωή νά σοῦ πάρη χωρίς κανένα νά φοβηθῆ, ἀφοῦ ἡ κοινωνία θά χειροκροτῆ τόν ἐκδικητῆ τῆς κατάπτυστης ἠθικῆς της. Σοῦ παίρνουν τήν τίμια δουλειά ἀπό τά χέρια σου ἄστοργα καί ἀσυνείδητα, ὅπως σοῦ παίρνουν καί τήν ἠθική σου ὑπόσταση. Ποιόν νά φοβηθοῦν; Ἡ ἴδια ἰδεολογία κρατᾶει γιά σένα ἀπό τά πιό ἐπίσημα τῆς Πολιτείας ὄργανα, τούς Βουλευτές, ὡς τόν τελευταῖο της χωροφύλακα. Θαρρῶ πῶς οἱ μαινόμενοι Βουλευτές τῆς νυχτερινῆς συνεδρίασης πού σοῦ ἀρνήθηκαν τό δικαίωμα νά ψηφίζης, θά ξεκινήσουν νά παρασημοφορήσουν τούς χωροφύλακες τούς ἥρωες τῶν τελευταίων φόνων. Γιατί ποιά ἡ διαφορά τους; Οἱ πρῶτοι σέ βάζουν στή θέση τῶν τρελλῶν καί τῶν ἀνήλικων, οἱ δεῦτεροι στά πιό εὐκολοαπόχτητα κατοικιδιά τους ζῶα.

Νά τί σοῦ χρειάζονταν ἡ ψῆφος. Τώρα θά εἶχες τή δύναμη νά πιέσης κι' ἐσύ τήν Κυβέρνηση, ὥστε νά μὴν πέσης πρώτη θύμα γιά τίς δῆθεν οἰκονομίες. Μέ ποιά δύναμη θά σωθῆς τώρα; Μόλις αὐτῆ τῆ στιγμή βλέπεις κι' ἐσύ πόσο συντέλεσες στή σημερινή σου κατάσταση. Ποῦ εἶναι οἱ ὀργανώσεις σου; Ποῦ εἶναι ἡ φροντίδα σου γιά τήν ἐπαγγελματική σου διαπαιδαγώγηση; Ποῦ εἶναι τά γυναικεία μάτια πού φρόντισες νά βάλῃς πλάι στά ἀντρίκια σέ κάθε ἀνώτερη ὑπηρεσία, ὥστε νά μπορῆς νά βρισκῆς τό δίκιο σου; Ποῦ εἶναι ἡ ψῆφος πού θά ἦταν ἡ ἀσπίδα σου γιά νά φυλαχτῆς ἀπό τήν τραγική αὐτῆ ἀληθινά οἰκονομική λύση, νά θρέφῃ τό Κουβέρνο τούς ἄντρες μέ τό ψωμί σου; Ἄλλοίμονο! Τώρα πιά τό ζήτημα τῆς ψῆφου ἔγινε γιά μᾶς ὄχι ἀγώνας ἐξανθρωπισμοῦ ἀλλά ἀγώνας ψωμιοῦ. Εἶναι σκληρός ὁ ἀγώνας, μά θά εἶναι κι' ὁ ἀπολυτρωτικός. Πρέπει ὅλες νά ἐνω-

θοῦμε καί κάθε γυναίκειο σωματεῖο, κάθε γυναίκειος ὀργανισμός, κάθε γυναίκα νά διαμαρτυρηθῆ ἔντονα γιά τή μεγάλη ἀδικία πού γίνεται στή γυναίκα ὑπάλληλο. Ὁ ἄντρας αὐτή τή στιγμή στάθηκε ἀντίκρυ μας καί δέ μᾶς συναγωνίζεται μέ τήν ἀξία του, ἀλλά μέ τή δῆθεν ὑπεροχή τοῦ φύλου του.

Ἄς ἀγωνιστοῦμε, ὁ ἀγώνας θά εἶναι σκληρός, μά τό δίκιο εἶναι μέ τό μέρος μας καί πρέπει νά νικήσωμε.

Ἀθήνα 2 τοῦ Σεπτεμβρίου 1924

Ρόζα Ἰμβριώτη

ΤΟ ΔΙΚΙΟ ΤΗΣ ΤΗΛΕΦΩΝΗΤΡΙΑΣ

ΠΡΟ ΗΜΕΡΩΝ δόθηκε στην Έθνοσυνέλευση ένα υπόμνημα πού θά μείνει έτσι χωρίς κανένα αποτέλεσμα όπως τόσα άλλα πού στέλνονται στη Βουλή κατά καιρούς από γυναίκες. Γιατί ή γυναίκα σήμερα κι όταν ζητᾶ τό δικίο της, αναγκάζεται νά τό ζητᾶ παρακλητικά, γιατί δέν ἔχει τό δικαίωμα νά τάπαιτήσει, ὅπως ὁ τελευταῖος ἄντρας πολίτης.

Οἱ τηλεφωνήτριες μᾶς ἐξηγοῦν στό υπόμνημα αὐτό πώς, γιά νά διοριστοῦν, χρειάζεται σύμφωνα μέ τό νόμο νά ἔχουν πτυχίο διδασκαλίσσης ἢ ἄλλου ὁμοιοβάθμου σχολείου. Ἄφου κάνουν καί τή σχετική ἄμισθη ἄσκηση καί περάσουν καί διαγωνισμό, ὅσες πετύχουν διορίζονται ὡς δόκιμες τηλεφωνήτριες, μέ βαθμό γραφέως. Μόνο μετά δεκαετία μποροῦν νά φτάσουν στό βαθμό τηλεφωνήτριας α΄ τάξεως πού ἀντιστοιχεῖ στό βαθμό ἀκολούθου, ὅπου κλείνει ἡ σταδιοδρομία τους. Σαυτό τό σημεῖο δέ γίνεται μαυτές τίποτε διάφορο ἀπ' ὅ,τι γίνεται κατ' οὐσίαν καί γιά τίς λοιπές δημόσιες ὑπαλλήλους. Γιατί καί σέκεινες δέν

ἀπαγορεύεται νά φτάσουν στό βαθμό γραμματέως ἐφ' ὅσον ἔχουν τά προσόντα, ὅμως καί ὅταν τά ἔχουν μόνο μέ φοβερές δυσκολίες παίρνουν τό βαθμό αὐτό, καί ἀφοῦ ἐξαντληθεῖ ὅλη ἡ σειρά κάθε ἀντρικῆς ἀνικανότητας, πού καί χωρίς νά ἔχει τά νόμιμα προσόντα —τό περίφημο δίπλωμα τῆς νομικῆς— βρίσκει πάντα τρόπο νά ἀνεβραίνει τά σκαλοπάτια τῆς ὑπαλληλικῆς ἱεραρχίας.

Ἄλλ' οἱ τηλεφωνήτριες δέν ζητοῦν κἀν νά φτάσουν ὡς τό βαθμό τοῦ γραμματέως τουλάχιστο —μετά ὠρισμένη χρονική ὑπηρεσία— ὅπως θά εἶχαν κάθε δικαίωμα νά τό ἀπαιτήσουν. Ἴσως νά ξέρουν πώς ἓνα τέτιο αἴτημα θά τό θεωροῦσαν πολύ μεγάλο καί θᾶβρισκε ἀντίδραση κι ἀπ' αὐτούς τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους τῆς ὑπηρεσίας, πού δέ βλέπουν πολύ εὐχάριστα τίς γυναῖκες ἔστω καί στίς μέσες θέσεις τῆς ὑπαλληλίας, ἴσως γιατί πολλοί, τά τελευταῖα αὐτά χρόνια, ἀνέβηκαν στοὺς ἀνώτερους βαθμούς χωρίς νά δοκιμάσουν τή σιγανή μὰ καταθλιπτική πίεση τῆς ἀπέραντης ὁμοιομορφίας καί μονοτονίας πού ἀποτελοῦν τό ἅπαντον τῆς ὑπηρεσίας τῶν κατωτάτων βαθμῶν.

Οἱ τηλεφωνήτριες ζητοῦν μόνο νά συντομευθεῖ ὁ χρόνος τῆς συντάξεώς τους καί ἡ ἐπιχειρηματολογία τους ὄχι μόνο θᾶπρεπε νά πείσει τοὺς ἀρμοδίους ἀλλά καί νά τοὺς δώσει νά νοιώσουν πώς αὐτοί ἔχουν τήν εὐθύνη γιά τήν ὑγεία τῶν ὑπαλλήλων τους καί ἀκόμα πώς τό Κράτος δέν ἐξυπηρετεῖται καθόλου οἰκονομώντας εἰς βάρος τῆς ὑγείας αὐτῶν. Κι ἄν σήμερα κάθε ἰδιώτης ἐργοδότης ὑποχρεοῦται ἀπ' αὐτό τό Κράτος νά φροντίζει γιά τήν ὑγεία τοῦ προσωπικοῦ του, πόσο μεγαλύτερη ὑποχρέωση βαρύνει αὐτό τό Κράτος καί τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ ἄν πράγματι θέλει νά ἐκπροσωπεῖ τή συνισταμένη τῶν λαϊκῶν θελήσεων;

Ἄς παρακολουθήσωμε ἐν τούτοις τό ὑπόμνημά τους:

«... Πλήν τῶν ἄλλων ἡ ἐργασία τῆς τηλεφωνητρίας εἶναι ἀσυγκρίτως ἐπιπικνωτέρα τῶν ἄλλων διοικητικῶν ὑπηρεσιῶν καί μάλιστα κατά τά τελευταῖα ἔτη καθ' ἃ ἡ ὑπηρεσία των ἐπενταπλασιάσθη, διότι ἐνῶ κατά τά πρῶτα ἔτη ἐκάστη τηλεφωνήτρια ἐξυπηρετεῖ 40 συνδρομητάς ἐργαζομένη 4 ὥρας ἡμερησίως, τώρα ἐκτελεῖ 6 1/2 ὥρων ὑπηρεσίαν διὰ 200 καί πλέον συνδρομητάς. Καί ἐφ' ὅσον αἱ ἔκτακτοι ἀνάγκαι τοῦ Κράτους πολεμικαί καί πολιτικαί ἐπέβαλλον τοῦτο, προθύμως καί ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιρρήσεως ἐπί ὀλοκλήρους ἡμέρας συνεχῶς καί νύκτας εἰργάσθημεν καί ἐργαζόμεθα.

Δυστυχῶς ἡ ἐξακολούθησις τῆς τοιαύτης ἐργασίας εἶναι ἀνέφικτος ἐπί σειράν πολλῶν ἐτῶν καί εἶναι ἀνάγκη νά ληφθοῦν προστατευτικά μέτρα, καθ' ὅσον τρομερά παρουσιάζθησαν τά ἀποτελέσματα τῆς ὑπερκοπώσεως. Πλειστάκις μέχρι τοῦδε ἔπесαν λιπόθυμοι αἱ ὑπάλληλοι κατά τήν ἐκτέλεσιν τῆς ὑπηρεσίας των —ὡς τοῦτο δύναται νά πιστοποιήσῃ ἡ ὑπηρεσία— λόγω τῆς παρατάσεως τῆς καθ' ἑαυτήν τόσον ἐπιπόνου ἐργασίας ἐν συνδυασμῶ πρὸς τοὺς βιωτικούς ὄρους. Τό χειρότερον ὅμως ὅλων εἶναι ὅτι κατά τήν στατιστικὴν θανάτων τῶν τηλεφωνητριῶν ὄλαι μέχρι σήμερον ἀπεβίωσαν ἐκ φυματιώσεως...».

Θά μπορούσαμε νά προσθέσωμε στή θλιβερὴ αὐτὴ ἀφήγησι πῶς ἀκόμη καί οἱ ἀσθένειες τῶν αὐτιῶν —ωτίτιδες— εἶναι σχεδόν τά ἀπαραίτητα ἐπαγγελματικά δῶρα τῆς ἐντατικῆς καί συνεχοῦς ὑπηρεσίας στὰ τηλέφωνα. Ἐς ἀφήσωμε τὴ νευρική ὑπερένταση πού παθαίνουν οἱ δυστυχισμένες αὐτές γυναῖκες ὅταν μὲ τὰ χάλια τῶν τηλεφωνικῶν μας ἐγκραταστάσεων ἄγρια ξεσπᾶ σαυτές καί μόνον αὐτές τό ρωμέϊκο πείσμα καί συχνά καί ἡ ἐλευνότερη βωμολοχία.

Θά βροῦν καμμιάν ἀπήχηση τά παράπονα τῶν τηλεφωνητριῶν μαζί μέ τά αἰτήματά τους στούς ἀρμοδίους; Πολύ φοβόμαστε πώς ὄχι. Ἐφ' ὅσον παρακαλεῖ κανεῖς γιά ὅσα θά εἶχε κάθε δικαίωμα νάπαιτήσει, πρέπει νάναι βέβαιος πώς τίς περισσότερες φορές οἱ παρακλήσεις πάνε χαμένες.

Ἄλλά σύγχρονα ποιὰ στάση πήρε στό ζήτημα αὐτό ἡ ἐπαγγελματική τους ὀργάνωση, ὁ Σύνδεσμος τῶν ΤΤΤ στόν ὁποῖον ἀνήκουν; ἤ μήπως τό ζήτημα τῶν τηλεφωνητριῶν μελῶν του δέν ἔχει μεγάλη σημασία ἐπειδή ἀφορᾷ μόνο γυναῖκες; Καί αὐτό μπορεῖ νά τό περιμένει κανεῖς ἐφ' ὅσον στό Δ.Σ. τῆς ὀργανώσεως δέν ἀντιπροσωπεύονται ἐπαρκῶς οἱ γυναῖκες. Πρός αὐτό τό σημεῖο θάπρεπε νά στραφοῦν οἱ προσπάθειές τους μέ τήν πεποίθηση ὅτι τόσο στό πολιτικό πεδίο ὅσο καί τό καθαρώς ἐπαγγελματικό μόνο ἡ ὀργανωμένη ὁμαδική ἐμφάνιση μπορεῖ νά ἐπιβληθῇ.

Μαρία Σβώλου

ΕΚΛΟΓΕΣ

Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ καταλύθηκε και ο λαός ξανά-σανε. Ξανάσανε όχι τόσο γιατί έπεσε μία κυβέρνηση και ήρθε άλλη, όσο γιατί του δόθηκε ή υπόσχεση πώς γρήγορα θά γίνουν εκλογές ελεύθερες, ανεπηρέαστες. Ένωσε πώς από τή μία στιγμή στήν άλλη, από δούλος πού του φιμώνουν τό στόμα για νά μή μιλήσει όσο κι' αν βασανίζεται, έγινε αφέντης του έαυτού του. Οί εκλογές πού του΄ταζαν κοροϊδευτικά τώρα και δεκατέσσερες μήνες, γίνηκαν τώρα πραγματικότητα και στίς 24 του 'Οχτώβρη θά πει τή γνώμη του ο έλληνικός λαός από ποιούς και πώς θέλει νά κυβερνηθεί. Μά είναι βέβαιο πώς καλείται όλος ο έλληνικός λαός; "Ας τό πούμε καθαρά, μόνο ο μισός και ίσως κάτι λιγώτερο από τό μισό. Γιατί οί γυναίκες —όλες οί γυναίκες—, νοικοκυρές πού κρατούν ένα σπιτικό άγωνιζόμενες νά σμίξουν τίς δύο άκρες μέ τή σημερινή άκρίβεια τής ζωής, έργάτριες πού πλουτίζουν τους έργοδότες μέ τό μεροδούλι τους, γυναίκες επαγγελματίες, γυναίκες υπάλληλοι, γυναίκες πού διευθύνουν χτήματα και περιουσίες, πού δουλεύουν στά χωράφια τόν καιρό πού λείπουν οί άντρες τους στή μακρυνή ξηνητιά, γυ-

ναίκες καλλιτέχνιδες και επιστήμονες — για όλες αυτές τις γυναίκες ή δικτατορία δέν καταλύθηκε. Γι' αυτές εξακολουθεί ακόμα ή «κατάσταση» που αφαιρούσε από τό άτομο τό δικαίωμα ν' αυτοκυβερνιέται. Αυτές δέν ένιωσαν τήν περηφάνεια τής λευτεριάς. Έξακολουθοούν νά λογαριάζονται πλάσματα κατώτερα, νά μένουν κάτω από τήν κηδεμονία των άντρών, μήν έχοντας άλλον τρόπο νά επιδράσουν στην πολιτική τής χώρας τους, στην πολιτική που ρυθμίζει τήν τιμή του φωμιού, τήν υγεία και τή μόρφωση των παιδιών, παρά τήν άνήθικη παρασηνιακή ενέργεια που, αυτή τουλάχιστο, δέν τους αποκλείεται. Τούς αποκλείεται μονάχα νά πούν ελεύθερα, τίμια: «Ξέρω καλά πώς τουτο κι εκείνο συμφέρει για τά παιδιά μου και για μένα. Ξέρω καλά πώς αυτό ή εκείνο τό κόμμα θά μου έξασφαλίσει αυτά που μου χρειάζονται. Ξέρω καλά πώς αυτός ή εκείνος ό αντίπρόσωπος θά μου υποστηρίξει τά συμφέροντά μου ως τάξη, φύλο, επάγγελμα κι αυτόν διαλέγω ως αντιπρόσωπό μου στην καινούρια Βουλή». Αυτό τους απαγορεύεται. Θά είσαχθει τό σύστημα τής αναλογικής εκλογής για νά αντιπροσωπευθοούν μέσα στή Βουλή και οι μειονότητες ακόμα οι άνδρικές. Και οι μεγάλες γυναικείες πλειονότητες του ελληνικού λαού πώς θ' αντιπροσωπευθοούν; Πώς θ' αντιπροσωπευθοούν τόσες και τόσες προσφυγικές οικογένειες που αποτελοούνται από γυναίκες και παιδιά, που αρχηγός τους είναι γυναίκα; Πρέπει νά περιφρονηθεί, νά μή λογαριαστεί καν πώς υπάρχει για τήν πολιτεία ή γυναίκα αυτή που αντιμετώπισε ήρωικά τις χρισμώτερες συνθήκες τής ζωής, που στηρίζει τώρα μέ τή δουλειά της όλόκληρες βιομηχανίες και έμπορικές επιχειρήσεις;

Αντικρύζομε μέ χαρά και ανακούφιση τό λυτρωμό των άντρών από τή σκλαβιά τής δικτατορίας. Περιμένομε όμως απ' αυτούς τους ίδιους, από τους πολιτικούς μας που ένιωσαν πε-

ρισσότερο από κάθε άλλον τήν πίεση αὐτῆς τῆς σκλαβιᾶς νά δείξουν πώς εἶναι εἰλικρινεῖς ὅταν μιλοῦν γιά ἐλευθερία καί ἀναλογική ἀντιπροσωπεΐα καί ν' ἀναγνωρίσουν τά πολιτικά δικαιώματα τῆς γυναίκα. Περιμένομε νά δείξουν οἱ δημοκράτες ὅλων τῶν ἀποχρώσεων πώς ξέρουν τί θά πεῖ δημοκρατία κι ἀπάνω σέ ποιές βασικές ἀρχές στηρίζεται.

Τότε, μονάχα τότε, θά καταλυθεῖ καί γιά τή γυναίκα τό καθεστῶς τῆς δικτατορίας.

Ἄς εὐχηθοῦμε οἱ ἐκλογές τοῦ Ὀκτώβρη νά εἶναι οἱ τελευταῖες ὅπου δέ θ' ἀντιπροσωπεύεται καί ἡ θέληση τῶν Ἑλληνίδων.

ΤΟ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

*Γύρω από τό γυναικειό συνέδριο
του Παρισιού*

ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ πού παίρνουν τά τελευταία αὐτά χρόνια οἱ κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, τά μεγάλα διεθνικά συνέδρια ἀποτελοῦν σημαντικούς σταθμούς. Εἶναι σάν τίς πέτρες πού βάζουν γιά σημάδια στους δημόσιους δρόμους γιά νά μπορῆ νά λογαριάζῃ εὐκολά ὁ ὁδοιπόρος καί τό δρόμο πού πέρασε, καί κείνον πού τοῦ μένει ἀκόμα μπροστά του, ὅσο νά φτάσῃ στό τέρμα. Τό μεγάλο φεμινιστικό συνέδριο, πού ἔγινε φέτος τό καλοκαίρι στό Παρίσι, ἦταν ἕνας τέτοιος σταθμός· ἕνας προσεχτικός κι ἀνεπηρέαστος μελετητής τῶν κοινωνικῶν ζητημάτων θά μπορούσε νά φωτιστῆ σέ πλῆθος σημεία καί νά βγάλῃ πολλά ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα καί γιά τήν ἐξέλιξη τοῦ γυναικειοῦ κινήματος καί γιά τή γενική μεταβολή πού προκάλεσε τό κίνημα αὐτό στή σημερινή κοινωνία.

Μερικές παρατηρήσεις καί μερικά συμπεράσματα μέσ' ἀπό τό συνέδριο θά ἴθελαν νά ἐκθέσω στή μελέτη μου αὐτή. Μά

θά μπορέσω τάχα νά παρουσιαστῶ σάν ἕνας τέτιος ἀνεπηρέαστος παρατηρητής; Ποιός εἶναι κείνος πού, ἔχοντας μιὰ δική του πίστη καί πολεμώντας γιά ἕναν ὠρισμένο σκοπό, θά κατῶρθωνε νά μὴν ἀντικρίζη μερικά ζητήματα ἀπὸ τή δική του προοπτική, νά μὴν κρίνη τὰ πράγματα κάπως μονόπλευρα; Ὡς τόσο θά προσπαθῆσω νά ἐξετάσω, ὅσο μπορῶ πιό ἀντικειμενικά, τή σημερινή θέση τοῦ φεμινισμοῦ, ὅπως τήν παρουσίασε τό συνέδριο καί νά βγάλω καί μερικά συμπεράσματα γιά τό μέλλον, πιστεύοντας πῶς μέ τέτιο ἀντίκρισμα θά ἐξυπηρετήσω τόν ἀγῶνα τῆς γυναίκας γιά τή χειραφέτησή της, πού τόν λογαριάζω σάν ἕναν ἀπὸ τοὺς ἰσχυρότερους παράγοντες γιά ἕναν ἀνώτερο πολιτισμό.

Ὁ φεμινισμός ἔχει πολλοὺς ἐχτροὺς. Εἶναι φυσική νά τοὺς ἔχη, ἀφοῦ ὅσο κι ἂν εἶναι ἕνα ἀναπόφευχτο ἀποτέλεσμα τῶν νέων οἰκονομικῶν συνθηκῶν, εἶναι τόν ἴδιον καιρό κι ἕνας συντελεστής σημαντικός γιά μιὰ νέα μορφή, πού θά πάρη ἡ κοινωνία ὅταν θά φτάση νά πραγματοποιήσῃ τό πρόγραμμά του πέρα ὡς πέρα. Κι ἕνα κίνημα, πού εἶναι συνειδητὰ μεταρρυθμιστικό, δέ μπορεῖ παρά νά ταράζη ὅλους ὅσοι εἶτε ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία, εἶτε ἀπὸ συμφέρον, βλέπουν μέ κακό μάτι καί μέ ἀόριστη ἀνησυχία κάθε κοινωνική μεταβολή. Τέτιοι ἐχθροὶ τοῦ φεμινισμοῦ εἶναι πολλοί, ἄντρες καί γυναῖκες. Γιατί ὅσο μπορεῖ νά ἐνοχλῇ τό κίνημα αὐτό τόν ἄντρα-κυρίαρχο, τόν ἄντρα ἀρχηγό τῆς οἰκογένειας, διαχειριστή τῆς οἰκογενειακῆς περιουσίας καί ἐξουσιαστή τῆς τύχης τῶν παιδιῶν του, τόν ἄντρα ἡδονιστὴ ἀνεύθυνο, ἄλλο τόσο ἀνησυχεῖ καί τή γυναῖκα-κούκλα, τή γυναῖκα πού νιώθει τή δύναμη τῆς ἀδυναμίας της, τή γυναῖκα παράσιτο, τή γυναῖκα ἀπλό ὄργανο ἡδονῆς. Ὑπάρχουν ἀκόμα κι ἄλλοι ἐχθροὶ τοῦ κινήματος. Εἶναι τό κεφάλαιο, τό μεγάλο κεφάλαιο, πού βλέπει στήν ἀπαίτηση τῆς γυναίκας ἐργάτριας νά πληρώνεται ὅμοια μέ τόν ἄντρα, τόν κίνδυνο νά τοῦ ξεφύγῃ τό μεγάλο

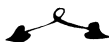
κέρδος πού είχεν ὡς τώρα ἀπό τό φτηνό της μεροκάματο.

“Ὅλοι αὐτοί οἱ ἐχθροί, σά νά εἶναι συνεννοημένοι ἀναμεταξὺ τους, μεταχειρίζονται σέ κάθε χώρα ἀπαράλλαχτα, παντοῦ ὅπου παρουσιάζεται τό φεμινιστικό κίνημα, τά ἴδια μέσα πολεμικῆς. Ἐδιαφορία πρῶτα πρῶτα. Εἰρωνεῖα ἔπειτα. Ἡθικολογία ἀργότερα καί στό τέλος ὑπουλο ἢ καί φανερό ἐπαγγελματικόν ἀνταγωνισμό. Εἶναι ἀνάγκη ὅσοι καί ὅσες καταπιαστοῦν τόν ἀγῶνα γιά τή χειραφέτηση τῆς γυναίκας στόν τόπο τους νά ξέρουν πῶς ἔχουν ἀντιμετωπίσουν ὅλα αὐτά τά μέσα τῆς πολεμικῆς τῶν ἀντιπάλων τους. Νά τό ξέρουν γιά νά εἶναι προετοιμασμένοι νά τά πολεμήσουν ἀποτελεσματικά.

Καί πρῶτα πρῶτα ἡ ἀδιαφορία. Μόλις φανερωθῆ μιά ὑποψία φεμινιστικῆς κίνησης σέναν τόπο, ἀρχίζουν οἱ ἐχθροί του νά διαδίδουν ἀδιάκοπα, ἐπίμονα, ὅτι τέτοιο κίνημα δέν ὑπάρχει. “Ὅτι τό θόρυβο αὐτό τόν προκαλοῦν μερικῆς φαντασιόπληχτες διανοούμενες ἢ λίγες φιλόδοξες γυναῖκες, πού ζητοῦν μαυτό τόν τρόπο νά βγοῦν στήν ἐπιφάνεια. Καί τόσο καλά πιάνουν αἱ διαδόσεις αὐτές τῶν ἀντιφεμινιστῶν, πού κατορθώνουν νά τίς πιστέψῃ ὁ κόσμος ὅλος. Γιά παράδειγμα φέρνω τή Γαλλία. Ἀκόμα κι ἐκεῖνοι πού ἐνδιαφέρονται γιά τό κίνημα, εἶχαν τήν πεποίθηση πῶς ἐκεῖ σοβαρή φεμινιστική κίνηση δέν ὑπάρχει. Ἐπρεπε νά γίνῃ τό συνέδριο γιά νά βεβαιωθοῦμε ὅτι, ἂν ὁ ἀγῶνας ὁ φεμινιστικός δέ γίνεται στή Γαλλία μέ τήν ἔνταση καί τό θόρυβο πού γίνηκε στήν Ἀγγλία, ἐξακολουθεῖ ὁμως τώρα καί τριάντα χρόνια ἀδιάκοπα, ἀκούραστα, ἀθόρυβα, πῖο ἀθόρυβα ἴσως ἀπ’ ὅ,τι τοῦ συμφέρει, ὅτι κάθε μέρα κερδίζει ἔδαφος ὅσες τίς τάξεις καί ὅτι τό Παρίσι εἶναι τό μόνο μέρος τοῦ κόσμου ὅπου βγαίνει καθημερινή ἐφημερίδα φεμινιστική, *La Fronde*, *Directrice Marguerite Durand*,* πού τή γράφουν καί τή

* Ἡ ἐφημερίδα *La Fronde* κυκλοφόρησε στίς 9 Δεκεμβρίου 1897 σέ 200.000 φύλ-

διευθύνουν και τή διεκπεραιώνουν ὅλο γυναίκες ἀπό τήν ἀρχή ὡς τό τέλος. Ὅτι ὑπάρχει βέβαια περισσότερη ἀδιαφορία ἀπό ὅ,τι θά περίμενε κανένας ἀπό ἕναν πληθυσμό γυναικειο, πού ἐργάζεται τόσο ἐντατικά και πού ἔχει νά κερδίση σημαντικά ἀπό τήν ἐπικράτηση τοῦ φεμινιστικοῦ προγράμματος, αὐτό εἶναι ἀναντίρρητο. Αὐτή ἴσια ἴσια τή σχετική ἀδιαφορία ἔχουν γιά κύριο σκοπό τους νά ταράξουν οἱ μεγάλες παγκόσμιες συγκεντρώσεις, πού ὀνομάζονται συνέδρια. Ἀληθινά, αὐτό του τό σκοπό τόν πέτυχε πληρέστατα τό συνέδριο τοῦ Παρισιοῦ, πού κατώρθωσε νά συγκεντρώση τήν προσοχή και τό ἐνδιαφέρον ἑνός μεγάλου μέρους τοῦ γαλλικοῦ κοινοῦ κατά τή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν του και ἔπειτα νά ἔχη γιά κάμποσον καιρό ἀπήχηση σέ πολλούς κύκλους και σέ διάφορα κοινωνικά στρώματα. Και γιά νά ἐνδιαφερθῆ τό Παρίσι γιά ἕνα συνέδριο, τό Παρίσι ὅπου μέρα σχεδόν δέν περνᾶ χωρίς νά γίνεται κάποιον ἔθνικόν ἢ διεθνικό καλλιτεχνικό, ἐπιστημονικό, ἐπαγγελματικό συνέδριο, θά πῆ πῶς ὑπάρχει ἡ βάση, τό ἀνθρώπινο ὑλικόν, πού ἐνδιαφέρεται γιά τήν κίνηση αὐτή, πού τήν πιστεύει και πού χρειάζεται μονάχα κάποιον ἐξωτερικό σπρώξιμον γιά νά φανερώση αὐτό του τό ἐνδιαφέρον.

Δεχόμεστε ὅμως πῶς ὑπάρχει και μιά σχετική ἀδιαφορία τῶν

λα. Τό 1903 ἔγινε ἐβδομαδιαία και τό 1905 μηνιαία. Ἡ ἐκδοσή της διακόπηκε λίγο ἀργότερα γιά νά ἐπαναληφθῆ τό 1914. Μετά ἀπό μιά νέα διακοπή κυκλοφόρησε και πάλι ἀπό τόν Μάιον τοῦ 1926 ὡς τόν Ἰούλιον τοῦ 1928 μέ κύρια διεκδίκηση τή γυναικεία ψήφον. Ἡ διευθύντρια της *Marguerite Durand* ὑπῆρξε ἀπό τίς γνωστότερες φεμινίστριες τῆς ἐποχῆς και ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μέ τήν ὀργάνωση τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν. Προήδρευσε στό «Συνέδριον γιά τή γυναικεία ἐργασία» (Παρίσι, 25-27 Μαρτίου 1907).

γυναικών. Ὁ σκλάβος θάχῃ πάντα νοοτροπία σκλάβου καί μόνο ὁ ἔστω καί δυναμικά ἐλεύθερος μπορεῖ νά νιώσῃ τήν ἀνάγκη τῆς ἐλευθερίας γιά τόν ἑαυτό του καί γιά τούς ἄλλους. Δέν εἶναι ὅμως μονάχα ἡ παθητική αὐτή ἀδιαφορία τῶν γυναικῶν, πού εἶναι ἀνάγκη νά νικηθῇ. Εἶναι ἀκόμα ἡ ἐνεργητική, ἡ θεληματική ἀδιαφορία τῶν ἀνδρῶν καί πρό πάντων τῶν κυβερνήσεων. Ὅταν ἐκεῖνοι πού κρατοῦν στά χέρια τους τίς τύχες μιᾶς χώρας δέ δείχνουν φανερό ἀντίδραση στά αἰτήματα τῶν γυναικῶν, ἴσως γιά λόγους ἱπποτισμοῦ, πού ἔχει ἀκόμα πέραση σέ μερικές χώρες, χρησιμοποιοῦν τίς περισσότερες φορές τή μέθοδο τῆς ἀναβολῆς, τῆς ἀδιαφορίας, ρίχνοντας στό χρονοντούλαπο ὅ,τι δέν ἔχουν σκοπό οὔτε νάρνηθῶν οὔτε νά πραγματοποιήσουν. Αὐτή εἶναι ἡ ταχτική τους παντοῦ. Κι ἀπό ὑπόσχεση σέ ὑπόσχεση περνοῦν χρόνια καί χρόνια καί τά πράματα δέν ἀλλάζουν. Στήν πολιτική αὐτή τῆς ἀδιαφορίας τά συνέδρια δίνουν ἕνα γερό ξεκούνημα μέ τό θόρυβο πού προκαλοῦν, μέ τίς δηλώσεις τῶν πολιτικῶν, ὅσο καί ἂν εἶναι σκηνοθετημένες, πού τούς ἀναγκάζουν ὅπως δήποτε νάναλάβουν μερικές ὑποχρεώσεις καί νά φανοῦν συνεπείς στόν ἑαυτό τους. Ἐπειτα ἡ συρροή αὐτή τῶν γυναικῶν ἀπό τά τέσσερα ἄκρα τῆς γῆς, πού ἔχουν μιά τόσο καταπληχτική ἐνότητα στόν ἀγῶνα τους καί στά βασικά τους αἰτήματα, πείθουν καί τόν πιό σκεπτικιστή, πῶς ὁ φεμινισμός εἶναι πιά μιά *πραγματικότητα*. Δέν εἶναι οὐτοπία οὔτε ἀερολογία, οὔτε φιλοδοξία λίγων γυναικῶν. Ἐγίνε πραγματικότητα, ἀφοῦ ἔγινεν ἀνάγκη, συνειδητή ἴσως σέ λίγες, ἀσυνείδητη στό ἄπειρο πλῆθος τῶν γυναικῶν, πού ἀγωνίζεται τόν τίμιον ἀγῶνα γιά τό καθημερινό φωμί. Εἶπα παραπάνω, πῶς ἕνα ἀπό τά πιό φαρμακερά ὄπλα τῶν ἐχθρῶν τοῦ φεμινισμοῦ εἶναι ἡ εἰρωνεία, ἡ σάτιρα. Τό ὄπλο αὐτό, πού ἔπαψε πιά νά ἔχῃ καμιά δύναμη στίς πιό προοδεμένες χώρες ὅπου, ὅπως στήν Ἀγγλία, πολύ λίγο ἐπηρεάζονται τά ἄτομα ἢ οἱ ομάδες ἀπό τό φόβο τοῦ

γελοίου, είναι ακόμα αρκετά αποτελεσματικό στις ανεξέλιχτες κοινωνίες. Σ' αυτές κάθε μεταρρυθμιστικό κίνημα παρουσιάζεται δειλά δειλά έχοντας ανάγκη από την υποστήριξη της κοινής γνώμης ή τουλάχιστο ενός μεγάλου μέρους της για να σταθί στα πόδια του. Ή Άγγλίδα, ή Αμερικανίδα, ή Γερμανίδα δέ φοβούνται τό γελοίο. Τώρα αρχίζει καί τό αντιμετώπιζει ἄφοβα καί ἡ Γαλλίδα. Σέ χώρες καθυστερημένες, σάν τή δική μας, τό γελοίο είναι ὁ μεγαλύτερος φόβος καί τρόμος ἀντρῶν καί γυναικῶν. Καί τί είναι ἐπί τέλους ἐκεῖνο πού φαίνεται γελοίο; Δέν είναι τίποτε ἄλλο παρά τό ἀσυνήθιστο. Τό πρῶτο βῆμα. Ἐκεῖνο, πού δέν τόλμησαν νά κάμουν ἄλλοι πρῖν ἀπό μᾶς καί γι' αὐτό δέν τολμοῦμε νά τό κάμωμε ἐμεῖς πρῶτοι, γιατί θά ξαφριάσωμε τούς πολλούς καί τούς ἀνίδεους, γιατί ἴσως γελάσουν μέ μᾶς. Τό γελοίο ἄλλως τε δέν ἔχει καμιάν ἀπόλυτη ιδιότητα. Εἶναι πάντα σχετικό μέ τόν τόπο καί τό χρόνο. Ἀπόδειξη οἱ μόδες, πού τόσο ἐνθουσιάζουν καί ὑποδουλώνουν τόν κόσμον ὅλο σέ μιάν ἐποχή καί τόν κάνουν νά ξεκαρδίζεται στά γέλια ἔπειτα ἀπό λίγα χρόνια.

Τώρα τελευταῖα ἄρχισαν καί οἱ Γαλλίδες νά τολμοῦν νά κάνουν τό πρῶτο βῆμα, ἀντιμετωπίζοντας τά σχόλια τοῦ κοινοῦ, καί μάλιστα ἀναγνωρίζοντας τή μεγάλη σημασία πού ἔχει αὐτό τό ξάφνιασμα τοῦ κόσμου μέ τήν προπαγάντα τους. Δέ διαστάζουν νά γυρίζουν στούς δρόμους τοῦ Παρισιῦ μέ μεγάλα αὐτοκίνητα κρατώντας καί πελώριες ὀμπρέλες ἢ σημαῖες μέ τήν ἐπιγραφή: «Ψῆφο στή γυναίκα» ἢ μοιράζοντας προκηρύξεις φεμινιστικές. Πηγαίνουν ταχτικά —αὐτό ἄρχισε νά γίνεται συστηματικά τώρα τελευταῖα ἔπειτα ἀπό τό συνέδριο— στά μέρη τοῦ Παρισιῦ ὅπου γίνεται ὑπαίθρια ἀγορά μιά φορά τή βδομάδα καί μιλοῦν στούς μικροεμπόρους καί δημιουργοῦν κίνηση καί θόρυβο, ἴσως καί γέλια, μά γι' αὐτά ἀδιαφοροῦν. Ἡ ἔπωση λοῦνται ἀπό μιάν ἐπέτειο, ὅπως τώρα τελευταῖα τῆς Γεωργίας

Σάνδ, για να συγκεντρωθούν μπροστά στο μνημείο της, στο πάρκο του Λουξεμβούργου, να βγάλουν λόγους, να τής ρίξουν άνθη, να μοιράσουν έντυπα. Και οι έκδηλώσεις αυτές γίνονται από όλες τις τάξεις, ανώτερες (αυτές με κάποιαν έπιφυλαχτικότητα πάντα), μέσες αστικές, επαγγελματικές, εργατικές. Οι τελευταίες μάλιστα έντατικώτατα, συνδυάζοντας τή φεμινιστική κίνηση με τήν πάλη τών τάξεων.

Ής αφήσωμε όμως τούς έχτρους του φεμινισμού να ρίχνουν τό άσκοπο φαρμάκι τους σε μία κίνηση, πού δέ μπορούν να τή σταματήσουν. Οί πιό παλιοί και πιό φανατικοί έχτροί του φεμινισμού είναι οί συντηρητικοί. Ήν όμως οί κοντόφθαλμοί αυτοί άνθρωποι έβαζαν γυαλιά κι άνοιγαν καλά τά μάτια τους, θάβλεπαν πώς ανάμεσα στις φεμινίστριες μία άρκετά μεγάλη άναλογία έχει έντελώς συντηρητική ιδεολογία. Αυτό τό γεγονός βλέποντας μερικά άριστερά κόμματα, όπως λ.χ. στο Βέλγιο, άρνιούνται να δώσουν στή γυναίκα όλα της τά πολιτικά δικαιώματα. Έχουν άδικο. Γιατί ή άναλογία ανάμεσα σε συντηρητικούς και προοδευτικούς είναι ή ίδια στις γυναίκες, όπως και στους άντρες. Τώρα μάλιστα, πού δέν πρόφτασε ακόμα ή γυναίκα να σχηματίση δική της πολιτική συνείδηση, τό κύμα, πού θά ρίχνη μία κοινωνία πότε προς τά δεξιά, πότε προς τάριστερά, θά παρασέρνη όμοια άνδρες και γυναίκες με μιάν άδιάκοπη και σταθερή πρόοδο προς τά εμπρός, όσο και άν μερικές φορές είναι φανερό τό γύρισμα προς τά πίσω.

Στό συνέδριο μέσα φάνηκε καθαρά, πώς ό φεμινισμός, δηλ. ή συνειδητή άνάγκη της γυναίκας να πάρη ίσα δικαιώματα με τόν άντρα, δέν περιορίζεται ούτε σε μία τάξη κοινωνική, ούτε σε μία ώρισμένη πολιτική ή κοινωνική ιδεολογία. Κι αυτό ίσια ίσια είναι ή δύναμη του φεμινισμού.

Ή «Διεθνική Ένωση για τή γυναίκεια φήφο», πού είχε όργανώσει τό συνέδριο του Παρισιού, είναι ή μόνη διεθνική γυ-

ναίικεια ὀργάνωση μέ ἀποκλειστικό σκοπό τήν ἐξίσωση τῶν φύλων στό πολιτικό, κοινωνικό καί οἰκονομικό ἐπίπεδο. Στηρίζεται στίς δημοκρατικές ἀρχές τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτη, τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας καί ἀντιπροσωπεύει τή σημερινή ἀστική ὀργάνωση τῆς κοινωνίας. Ζητεῖ μεταρρυθμίσεις νομοθετικές ἀπό τά κοινοβούλια. Κλείνει μέσα της ἔτσι ὅλες τίς δημοκρατικές ἀποχρώσεις ἀπό τίς συντηρητικώτερες ὡς τίς πιό προοδευτικές, χωρίς νά βγαίνει ἀπό τό πλαίσιο τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας. Ἀντικρίζει τό ἐργατικό πρόβλημα μόνο ἀπό τήν ἄποψη πού ζητεῖ τήν ἐξίσωση τῶν φύλων, χτυπᾷ τήν προστατευτική νομοθεσία γιά τήν ἐργαζόμενη γυναίκα, γιατί πιστεύει πώς μειώνεται μ' αὐτή ἡ θέση της στό συναγωνισμό της μέ τόν ἄντρα ἐργάτη. Ὡστε ἔχει μιάν ἀπόλυτα καθωρισμένη προοπτική καί ἀπ' αὐτή ἀντικρίζει ὅσα προβλήματα σχετίζονται μέ τή γυναίκα καί ποτέ δέν ξεφεύγει ἀπό τή πολιτικήν οὐδετερότητα, πού ἔχει ἀναλάβει τήν ὑποχρέωση νά κρατῇ.

Εἶναι ὅμως ἀνάγκη νά τονίσω πώς ἡ παγκόσμια φεμινιστική κίνηση δέν περιορίζεται στή Δ.Ε.Γ.Ψ. Ὑπάρχει καί ὁ πολύ συντηρητικώτερος φεμινισμός τῶν Ἐθνικῶν Συμβουλιῶν τῶν γυναικῶν, πού εἶναι κι αὐτά ἐνωμένα διεθνικά, ὑπάρχει κι ὁ ἄκρος ἀριστερός, τῶν Κομμουνιστριῶν. Σ' αὐτά ὅμως ὁ καθαυτό φεμινιστικός ἀγῶνας ἔχει δευτερεύουσα σημασία. Τά Ἐθνικά Συμβούλια ἀσχολοῦνται παντοῦ πολύ περισσότερο γιά τήν ὀργάνωση τῆς φιλανθρωπίας παρά γιά τή χειραφέτηση τῆς γυναίκας· στίς σοσιαλιστικές καί κομμουνιστικές ὀργανώσεις φυσικά κύριος σκοπός εἶναι ἡ πάλη τῶν τάξεων. Κι ὅμως στά ἐργατικά συνδικάτα τοῦ Παρισιοῦ, γίνεται ἔντονη καί συστηματική φεμινιστική κίνηση καί προπαγάνδα. Τό τονίζω αὐτό γιά νάποδείξω πόσο πλατύτερο εἶναι τό κίνημα ἀπ' ὅ,τι τό φαντάζονται στόν τόπο μας. Ἀντικρίζοντάς το ἀπό μιὰ στενή προοπτική, οἱ συντηρητικοί ἀπό τή μιὰ μεριά, οἱ σοσιαλιστές καί

κομμουνιστές από την άλλη, τό χτυπούν άνόητα, κουτά, άδέξια, άφιλοσόφητα.

Άς ξαναγυρίσωμε πάλι στό συνέδριο, πού μπορεί κανείς νά τό παραβάλη μένα μεγάλο κοινοβούλιο, χωρίς καθόλου νά ζημιωθή από τή σύγκριση. Παρουσιάζει καί τά καλά καί τά κακά του κοινοβουλευτισμού. Είναι άξιοθαύμαστη ή τάξη, ή άμεροληψία, ή άυστηρότητα, ή άντικειμενικότητα στίς συζητήσεις. Αυτό τό χρωστά κατά πολύ στίς γυναίκες πού έχουν πολιτική καί κοινοβουλευτική πείρα, στίς γυναίκες βουλευτές, πού είχαν έρθει πολλές στό συνέδριο, καί στό tact. τή δεξιότητα καί τήν άπόλυτη ουδετερότητα τής προέδρου κ. Κόρμπετ Άσμπυ.* Τά κακά πάλι, εκείνα πού έμένα τουλάχιστο μέ πείραξαν, ήταν ότι, ακολουθώντας τή ταχτική των κομμάτων πού, όταν έχουν τήν έξουσία, ζητούν νά έξυπηρετήσουν όσο μπορούν πιό πολύ τά συμφέροντα των εκλογέων τους άδιαφορώντας για τό σύνολο, προσπαθούσαν πολλές γυναίκες νά υπερθεματίσουν σέ φεμινισμό καί ζητούσαν νά μπούν σέ διάφορες νομοθεσίες ιδιαίτερες διατάξεις, πού θά δημιουργούσαν προνόμια για τή γυναίκα. Είναι περιεργο πώς δέν καταλαβαίνουν σέ τί σημείο ζημιώνουν τόν άγωνά μαυτή τήν ταχτική, από τή μία μεριά δυσκολεύοντας τή θέση τής γυναίκας στή βιομηχανία, από τήν άλλη παρουσιάζοντας τή γυναίκα σάν ένα άνταγωνιστή του άντρός, πού κοιτάζει πώς νάρπάξη μέ κάθε τρόπο ώφελήματα για τόν έαυτό της.

Είπα παραπάνω πώς μέσα στό άστικό πλαίσιο, όπου κι-

* Πρόεδρος τής «Διεθνούς Ένωσης για τή γυναικεία ψήφο» από τό 1923, ή Margery Corbett-Ashby έπισκέφθηκε τήν Έλλάδα τόν Μάιο του 1928 μετά από πρόσκληση του Συνδέσμου. Τή συνόδευε ή αντιπρόεδρος τής Διεθνούς Ένωσης Germaine Malaterre-Sellier. Η Corbett-Ashby έδωσε διαλέξεις μέ φεμινιστικά θέματα στην Άθήνα καί τή Θεσσαλονίκη.

νεϊται ή «Διεθνική Ένωση γιά τή γυναικεία ψήφο», εϊναι φυσικό νάσχοιήται ιδιαίτερα μέ τήν καλύτερέψη τής νομοθεσίας, σέ όσα σημεία άδικοϋν τή γυναικα. Όλη ή έργασία τών διαφόρων έπιτροπών, πού εϊχαν άναλάβει νά μελετήσουν τά διάφορα θέματα του συνέδριου, εϊχε γιά βάση τή μεταρρύθμιση τής νομοθεσίας σύμφωνα μέ τίς άπόψεις του φεμινισμού. Τά θέματα αυτά ήταν: α') *Η θέση τής άνύπαντρης μητέρας και του παιδιου της*, β') *Τοο μέτρο ήθικης και καταπολέμηση τής σωματεμπορίας γυναικϊων και παιδιων*, γ') *Τοες ώρες έργασίας*, δ') *Οίκογενειακά Έπιδόματα*, και ε') *Υψηκοότητα τής παντρεμένης γυναικας*. Πιλάϊ σαυτό, πού μελετήθηκαν ειδικά από τίς έπιτροπές, τό συνέδριο άσχοιήθηκε και μέ τό *Ναπολεόντειο κώδικα* και όργάνωσε δημόσιες συγκεντρώσεις γιά νάκουστοϋν οί γνώμες τών γυναικϊων όλου του κόσμου άπάνω σέ γενικώτερα θέματα, όπως τό ζήτημα τής παγκόσμιας ειρήνης και οί γνώμες διαφόρων άντρών πολιτευτών γιά τήν ίσοπολιτεία τής γυναικας κτλ. κτλ.

Στίς συζητήσεις πού έγιναν άπάνω στά κύρια θέματα του συνεδριου, παρατήρησα μιá σημαντική κι ολοφάνερη πρόοδο σχετικά μέ τά προηγούμενα συνέδρια του 1920 στή Γενεύη και του 1923 στή Ρώμη. *Η εξίσωση τών εξώγαμων παιδιων μέ τά νόμιμα* εϊχε προκαλέσει στό πρώτο συνέδριο ζωηρότατες συζητήσεις και πολλές αντιρρήσεις τών συντηρητικϊων γυναικϊων. Έπειτα από τίς αποφάσεις πού πήρε τό συνέδριο τής Ρώμης, λιγο έλειψε γιά νά φύγουν από τή Δ.Ε.Γ.Ψ. οί γυναικειές καθολικές όργανώσεις, δηλώνοντας ότι ή εξίσωση αυτή θά κλονίζε τήν οίκογένεια, θά βοηθοϋσε τή διαφθορά, κτλ. Στό τελευταίο αυτό συνέδριο του Παρισιου αί αποφάσεις πού πρότεινε ή έπιτροπή ψηφίστηκαν παμφηφεί και εϊναι πολύ ριζοσπαστικώτερες από τίς προηγούμενες. Αυτό δείχνει φανερά πόσο σταθερά γίνεται τό ώρίμασμα τών ιδεών, όσο κι άν φαίνεται πώς άργεί, και πό-

σο αναπόφευχτος είναι μέ τον καιρό ό προσανατολισμός πρός τίσ πιό φιλελεύθερες άρχές. Βέβαια τά μεγάλα αύτά διεθνικά σώματα είναι φυσικό νά κινιούνται άργά. "Αμα όμως κατορθωθή νά κινηθούν έστω και ένα βήμα πρός τά μπρός, αύτό έχει πάρα πολύ μεγάλη σημασία. Γιατί οί άποφάσεις και οί εύχές αύτών τών συνεδρίων έχουν παγκόσμια άπήχηση. Κατευθύνουν τήν κοινή γνώμη, πρό πάντων στίς καθυστερημένες χώρες, ξεκαθαρίζουν τίσ άμφιβολίες και τούς δισταγμούς και προετοιμάζουν έτσι τό έδαφος για μία νέα πρόοδο.

Στήν συζήτηση για τήν ήθικην εξίσωση τών φύλων παρατήρησα τό ίδιο ώρίμασμα σχετικά μέ τά προηγούμενα συνέδρια. "Ο-λες οί άποφάσεις πού πρότεινε ή είσηγήτρια Πωλίνα Λουίζι, γιατρός, άντιπρόσωπος τής Ούρουγουάης στήν Κοινωνία τών Έθνών, έγιναν όμόφωνα δεχτές. Μερικές άπόψεις πού παρουσιάστηκαν, όπως ή σχέση τής γυναικείας άστυνομίας μέ τήν άστυνομία τών ήθών και οί οικονομικοί παράγοντες τής πορνείας, ώρίστηκαν ως θέματα πού θά μελετηθούν για τό έρχόμενο συνέδριο. Η καταδίκη του συστήματος του κρατικού διακανονισμού τής πορνείας (réglementation) ήταν γενική και όμόφωνα, όπως ήταν και ή άπαίτηση νά κλείσουν για μιās οί οίκοι άνοχής. Έχουν πειστή όλες οί γυναίκες πώς τά επιχειρήματα τών όπαδών του διακανονισμού (réglementaristes) δέ μπορούν νά στηριχτούν ούτε στήν έπιστήμη ούτε στή στατιστική και πώς ούτε ή υγεία ούτε ή ήθική έξυπηρετούνται από τό άπαίσιο αύτό σύστημα, πού έχει για άποτέλεσμα από τή μία μεριά νά πολλαπλασιάξη τά θύματα τής σωματεμπορίας για νά τροφοδοτούνται τά αναγνωρισμένα σπίτια τής διαφθοράς, από τήν

ἄλλη νά δημιουργῆ μαυτά παγίδες γιά τούς ἀνίδεους καί νά ξαπλώνη ἔτσι πολύ περισσότερο τίς ἀρρώστιες καί τρίτο νά καθιερώνη ἓνα μέτρο ἠθικῆς ἄνισο γιά τά δύο φύλα, ὑποδουλώνοντας κι ἐξευτελίζοντας τή γυναίκα καί κατεβάζοντάς τη στό ἐπίπεδο τοῦ ζώου.

Σαυτό τό σημεῖο θεωρῶ ἀναγκαῖο νάναφέρω ὅτι τό συνέδριο τοῦ Παρισιοῦ ἦταν διαφορετικό ἀπό τά προηγούμενα καί ὡς πρός τή μέθοδο τῆς ἐργασίας. Στά προηγούμενα συνέδρια τά ζητήματα ἐξετάζονταν πιό πολύ ἀπό τήν προοπτική τῶν φεμινιστικῶν ἀρχῶν, πιό πολύ συναισθηματικά παρά ἐπιστημονικά. Ἡ ἀνάγκη νά στηριχτοῦν οἱ ἀρχές αὐτές στή θετική βάση τῆς ἐπιστήμης καί τῆς στατιστικῆς εἶχε γίνει αἰσθητή ἀπό τό συνέδριο τῆς Ρώμης, ὅπου ἀποφασίστηκε νάνατεθῆ ἡ μελέτη γιά κάθε θέμα σέ ἐπιτροπές μέ εἰσηγήτριες τίς εἰδικώτερες γυναῖκες. Ἐτσι παρουσιάστηκε κάθε ζήτημα μελετημένο κατά βάθος καί τό συνέδριο κέρδισε σημαντικά καί ὡς πρός τόν ὄγκο τῆς ἐργασίας πού συντελέστηκε, καί ὡς πρός τή σοβαρότητά της.

Εἶπα παραπάνω ὅτι τό συνέδριο ἀντιπροσώπευε τή σημερινή ἀστική ὀργάνωση τῆς κοινωνίας. Γι' αὐτό ἔδειχνε φανερή ἀνησυχία ὅσες φορές παρουσιάζονταν πρότασεις πού εἶχαν κάποια μορφή οἰκονομική, ὅπως π.χ. ἡ πρόταση τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας νά μελετηθοῦν οἱ οἰκονομικοὶ παράγοντες πού συντελοῦν στή σωματεμπορία τῶν γυναικῶν. Μόνο ἔπειτα ἀπό ἐπίμονη συζήτηση καί μέ τήν ὑποστήριξη τῶν προοδευτικῶν καταρωθῶθηκε νά γίνῃ δεχτή ἡ πρότασή μας.

Πόσο γίνεται ὀλοένα πιό αἰσθητή ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας σέ κάθε ζήτημα φάνηκε σέ ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου σχετικά μέ τά οἰκογενειακά ἐπιδόματα, τήν ἀπαίτηση δηλ. νά πληρώνεται ἡ γυναίκα πού ἐργάζεται μέσα στό σπίτι της γιά τά παιδιά της. Ἡ προεδρίνα τῆς ἐπιτροπῆς αὐτῆς Δδα

Rathbone, πού είναι μέλος τῆς ἐπιτροπῆς γιά τήν προστασία τῶν παιδιῶν στήν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, εἶχε κάμει σοβαρώτατες μελέτες ἀπάνω σαυτό τό ζήτημα, ὅπως φαίνεται ἀπό τό βιβλίο τῆς *Ὀμόγενειακά ἐπιδόματα*. Κι ὅμως τό συνέδριο δέν ικανοποιήθηκε ἀπόλυτα ἀπ' ὅλες τίς ἀποφάσεις πού πρότεινε, καί ζήτησε νά μελετηθῆ τό θέμα ἀκόμα βαθύτερα καί λεπτομερέστερα σέ πολλά σημεία. Μιά ἀπό τίς προτάσεις τῆς ἔγινε ἀφορμή νά φανῆ ἡ διαφορά τῆς νοοτροπίας τῶν χειραφετημένων γυναικῶν ἀπό τίς ἄλλες. Ἡ πρόταση αὐτή, ἥ μάλλον τό ἐρώτημα, ἦταν: «Πρέπει νά δίνωνται ἐπιδόματα καί στίς παντρεμένες γυναῖκες ὡς συζύγους, εἴτε ἔχουν εἴτε δέν ἔχουν παιδιά;». Τό περίεργο αὐτό ἐρώτημα τό ἀντίκρουσαν πρῶτα πρῶτα οἱ ἴδιες οἱ Ἀγγλίδες, μόλο πού ἡ εἰσηγήτρια ἦταν Ἀγγλίδα. Τό χτύπησαν ἐντονιώτατα, παράσυραν καί ἄλλες καί ἔπεσε. Ἡ ἐλληνική ἀντιπροσωπεία, πού εἶχε κανονίσει ἀπό πρῖν τή στάση τῆς ὡς πρός ὅλα τά ζητήματα καί μέ ὁμόφωνη ἀπόφαση τοῦ συμβουλίου τοῦ Συνδέσμου γιά τά Δικαιώματα τῆς Γυναίκας, ἀπόρριψε τήν πρόταση αὐτή, πού τή θεωροῦσε ἀναξιοπρεπῆ γιά τή γυναῖκα καί πού, ὅπως τή χαρακτήρισε μιά Ἀγγλίδα, ἦταν «σά νά ζητοῦσαν οἱ γυναῖκες νά τοῦς πληρώνη τό κράτος τήν πολυτέλεια νά ἔχουν ἓνα νόμιμο σύζυγο». Αὐτή τήν ἀντίληψη τῆς γυναικείας ἀξιοπρέπειας, τήν ἀγανάχτηση γιά ὅ,τι τή μειώνει, τήν ἔδειξαν ὅλες οἱ χειραφετημένες γυναῖκες ἀντίθετα ἀπό τίς ἄλλες, πού διατηροῦσαν ἀκόμα μιά νοοτροπία δουλικῆ.

Τό κύριο σημείο πού χωρίζει τίς γυναῖκες σέ δύο στρατόπεδα, ἀκόμα καί τίς χειραφετημένες ἀναμεταξύ τους, εἶναι τό ζήτημα τῆς προστατευτικῆς νομοθεσίας γιά τήν ἐργαζόμενη γυναῖκα.

Ἄναφερα παραπάνω τὰ διάφορα ὄπλα τῶν ἐχτρῶν τοῦ φεμινισμού. Ἐνα ἀπό τὰ ἰσχυρότερα εἶναι καί ὁ ὑπουργός ἐπαγγελματικός ἀνταγωνισμός, πού κρύβεται κάτω ἀπό τό ἐλκυστικό ὄνομα τῆς προστασίας. Καί εἶναι τόσο ὑπουργός ὁ ἀνταγωνισμός αὐτός, πού κατώρθωσε νά ξεγελάσῃ πολλούς ἀπό τοὺς εἰλικρινέστερους φίλους τοῦ φεμινισμού καί νά τοὺς κάμῃ νά πιστεύουν πῶς ἀληθινά μόνο στό συμφέρον τῆς γυναίκας ἀποβλέπει ἡ νομοθεσία, πού τῆς ἀπαγορεύει τή μιὰ ἢ τήν ἄλλη ἐργασία μέ τό πρόσχημα πῶς κινδυνεύει ἡ δική της ὑγεία πῶς πολύ παρά τοῦ ἀντρός ἀπό τή μιὰ ἢ τήν ἄλλη ἐπαγγελματική ἀρρώστια ἢ τοὺς ἀνθυγιεινοὺς ὄρους τῆς ἐργασίας. Ἐδῶ στήν Ἑλλάδα φαίνεται κάπως παράξενο νά γίνεται ἔξω τόση συζήτηση γιά ἓνα τέτιο ζήτημα. Τή στιγμή πού τόσες ἐργασίες εἶναι ἀνοιχτές γιά τή γυναίκα, γιατί νά θέλῃ σώνει καί καλά ἐκεῖνες, πού *μπορεῖ* ἐπί τέλος νά εἶναι βλαβερές γι' αὐτή, γιατί νά ἐπιμένῃ νά εἶναι ἐλεύθερη γι' αὐτήν ἡ νυχτερινή ἐργασία, ἀφού ἔχει ὅλη τήν ἡμέρα τοῦ Θεοῦ μπροστά της γιά νά δουλέψῃ; Μᾶς κάνει βέβαια ἐντύπωση αὐτό τό πρᾶγμα, γιατί σέ μᾶς ὁ βιομηχανισμός εἶναι πολύ περιορισμένος. Στήν τόσο μικρή κλίμακα πού βρίσκεται στόν τόπο μας, οὔτε ζήτηση οὔτε προσφορά μεγάλη *μπορεῖ* νά ὑπάρχῃ, ἐπομένως οὔτε μεγάλος ἀνταγωνισμός μεταξύ τῶν φύλων. Τό ζήτημα ὅμως ἔχει δύο ἀπόψεις πού ἐνδιαφέρουν τό φεμινισμό. Πρῶτα εἶναι ζήτημα ἀρχῆς. Ἡ προστατευτική ἢ ἀπαγορευτική νομοθεσία βάζει τή γυναίκα σέ θέση κηδεμονευομένου γιά τή νυχτερινή ἐργασία, δέν τή θεωρεῖ δηλ. ἄξια νά κρίνῃ μόνη της τί τῆς συμφέρει γιά τόν ἑαυτό της καί γιά τὰ παιδιά της, ἂν ἔχῃ. Ἐπειτα εἶναι ζήτημα οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Γιατί εἶναι τέλεια ὑποκριτικό τό ἐνδιαφέρον τῆς πολιτείας γιά τήν ὑγεία δῆθεν τῆς γυναίκας· ἀπαγορεύει ἀπό τή μιὰ μεριά τή νυχτερινή ἐργασία στά ἐργοστάσια καί ἀπό τήν ἄλλη τῆς ἐπιτρέπει νά μένῃ ὡς τό πρῶτ' σέ κέντρα διαφθορᾶς πουλώνοντας τό

κορμί της. Ἡ φαρισαϊκή αὐτή προστασία [εἶναι] ἀποτέλεσμα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν φύλων στή βιομηχανία, ὅπου οἱ ἄντρες, πιο ὀργανωμένοι, ἔχοντας καί τή δύναμη νά ἐπιβάλλουν τή θέλησή τους στους νομοθέτες πολύ περισσότερο ἀπό τή γυναίκα, βρῖσκουν τό μέσο αὐτό γιά νά κρατήσουν γιά τόν ἑαυτό τους τίς πιο καλοπληρωμένες δουλειές.

Ἐννοεῖται, πώς καί οἱ ἴδιες οἱ ἐργάτριες, πού δέν ἔχουν ἀκόμα δικές τους ὀργανώσεις ἢ μειοψηφοῦν μέσα στίς ἀντρικές, μή ἔχοντας ἀκόμα καθαρή ἀντίληψη γιά τό ἴδιο τους τό συμφέρο, εἶναι μοιρασμένες ὡς πρός τό ζήτημα αὐτό. "Ὅσο γιά τίς ἐπαγγελματικές ἀρρώστιες, μολυβδίαση κτλ., οἱ ἀντιπροστατευτικές ζητοῦν καί μέ τό δίκιο τους ἀντί ν' ἀπαγορεύονται στίς γυναῖκες οἱ δουλειές αὐτές, πού εἶναι ὅμοια βλαβερές καί γιά τόν ἄντρα, θά ἔπρεπε νά μελετηθῆ κάθε εἶδος ἀπό τίς ἀρρώστιες αὐτές ἀπό εἰδικούς ἐπιστήμονες γιά νά βρεθῆ τρόπος νά προλαβαίνωνται οἱ κίνδυνοι. Αὐτή ἦταν μιά ἀπό τίς προτάσεις τῆς ἐλληνικῆς ἀντιπροσωπείας, πού ἔγινε δεχτή ἀπό τό συνέδριο.

Ἡ προστασία τῆς μητρότητας εἶναι ἡ μόνη μορφή προστατευτικῆς νομοθεσίας πού τή δέχονται ὅλες, ἀντικρίζοντάς την σάν προστασία τοῦ παιδιοῦ, πού ἔχει ὑποχρέωση ἡ πολιτεία νά τοῦ ἐξασφαλίζη τίς καλύτερες ὑγιεινές συνθήκες τήν ἐποχή πού θά γεννηθῆ. Ὡς τόσο ἡ προστασία αὐτή πρέπει νά γίνεται μέ πολλή προσοχή. "Ἄν γίνεται μέ μιάν ἀπλή ἀπαγόρευση νά δουλεύη στό ἐργοστάσιο ἡ ἐπίτοκη ἐργάτρια ὠρισμένες βδομάδες πρῖν καί ὕστερα ἀπό τόν τοκετό, χωρίς νά παίρνη τό ἡμερομίσθιο της, τότε δέν ἔχει κανένα ἀποτέλεσμα. Γιατί ἡ γυναίκα πού δέ θά πληρώνεται, ἡ γυναίκα πού θά πεινά, θά κοιτάζη νά δουλέψη ὅσο καί ὅπως δήποτε γιά τό ψωμί της καί στίς πιο βαριές δουλειές, πλύσες, σφουγγαρίσματα κτλ., πού εἶναι συνήθως πολύ πιο κοπιαστικές ἀπό πολλές δουλειές σ' ἐργοστάσια. "Ἄν

πάλι επιβαρυνθή ή βιομηχανία μέ διπλά ήμερομίσθια, πληρώνοντας καί τήν επίτοκη γυναίκα καί τήν άντικαταστάτριά της, φυσικό είναι νάποκλειστούν οί γυναίκες έργάτριες, πού μ' αυτό τόν τρόπο θά γυμνώνουν τή βιομηχανία. Τό πρόβλημα αυτό συνδέεται τόσο στενά μέ τό άλλοτο άκόμα ζήτημα τών οίκογενειακών έπιδομάτων, πού τό ένα θά βοηθήση νά λυθή τό άλλο. 'Η βάση είναι ή δημιουργία ξεχωριστών ταμείων, πού θά τροφοδοτούνται άπό τούς δήμους ή τίς κοινότητες καί άπό όλους μαζί τούς έργοδότες κάθε περιφέρειας.

Τό λιγώτερο, πού άπασχόλησε τό συνέδριο, ήταν τό ζήτημα τής ψήφου. Δέν ύπάρχει πιά έδαφος για συζήτηση άπάνω σ' αυτό. Τά περισσότερα κράτη έχουν δώσει κιόλας όλα τά πολιτικά δικαιώματα στή γυναίκα. Καί κείνα πού δέν τά έχουν δώσει θά ακολουθήσουν άργά ή γρήγορα, άναπόφευχτα. Γι' αυτό βέβαια έργάζονται επίμονα οί ώργανωμένες γυναίκες στίς χώρες, όπου δέν έχουν χειραφετηθή, χωρίς όμως νά περιορίζουν τή δράση τους σ' αυτό τό μοναδικό σημείο. Βέβαια ή ψήφος είναι ένα ισχυρό όπλο σέ χώρες κοινοβουλευτικές. Τώρα όμως, μέ τήν κρίση πού περνάει ο κοινοβουλευτισμός σέ τόσες χώρες, μέ τίς στρατιωτικές διχτατορίες άπό τή μιá μεριά, μέ τή διχτατορία του προλεταριάτου άπό τήν άλλη, ή καθολική ψηφοφορία πού ύπονοεί καί τήν ψήφο τής γυναίκας, πρέπει νά λογαριάζεται πού πολύ σάν ένα σύμβολο μιás ιδεολογικής άρχής παρά σάν κάτι μέ άληθινά πραχτική σημασία. Τή θέλομε καί τή ζητούμε τήν ψήφο, γιατί έτσι θ' άναγνωριστή έπίσημα άπό τήν πολιτεία ή γυναίκα σάν πολίτης μέ όλα τά δικαιώματα, πού πρέπει νά έχη κάθε πολίτης. Τή θέλομε καί τή ζητούμε, γιατί ή εύθύνη, πού θά

δοθῆ στή γυναίκα, θά τήν ἐξυψώση ἠθικά, θά τῆς δημιουργήση πολιτική συνείδηση, θά τῆς πλατύνη τόν ὀρίζοντα. Τή θέλωμε πρό παντός, γιατί εἶναι δικαίωμά της ὅσο καί τοῦ ἀντρός, καί μόνο ἡ βία καί ἡ ὑλική δύναμη τῆς τήν ἀφαιροῦν. Ὅσο γιά τήν πραχτική ὠφέλεια πού θά'χει γι' αὐτή καί γιά τήν ὀλότητα, αὐτό θά ἐξαρτηθῆ ἀπό τή μορφή πού θά παίρνη τό πολίτευμα σέ κάθε χώρα καί ἀπό τό μέτρο τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἀτόμου στή διοίκηση τοῦ τόπου. Ὡς τόσο ἀξίζει νάναφέρω τήν παρατήρηση τοῦ γάλλου γεροισιαστῆ κ. Godard ὅτι ὅλες οἱ διχτατορίες, πού φανερώθηκαν ἢ μιὰ ἔπειτα ἀπό τήν ἄλλη στή σημερινή Εὐρώπη, εἶναι σέ χώρες ὅπου δέν ἔχει χειραφετηθῆ πολιτικά ἡ γυναίκα. Δέ θέλω νάποδώσω αὐτό στό γεγονός ὅτι δέν ψηφίζουν οἱ γυναῖκες στίς χώρες αὐτές, ἀλλά στό ὅτι δέν εἶναι ἀρκετά ἀναπτυγμένη στίς χώρες αὐτές ἡ δημοκρατική συνείδηση, πού φανερώνεται πρῶτα πρῶτα μέ τήν καθολική ψηφοφορία καί κατά συνέπεια μέ τήν πολιτική ἐξίσωση τῶν φύλων. Καί μονάχα σέ λαούς, πού δέν ἔχουν ἀκόμα ἀρκετά ἔντονη τή δημοκρατική συνείδηση, μποροῦν νά βροῦν οἱ διχτατορίες κατάλληλο ἔδαφος γιά νά σταθοῦν.

Ἔνα ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον σημεῖο τοῦ συνέδριου, κάτι πού θά λείψῃ σέ μερικά χρόνια, ὅταν ὅλες οἱ γυναῖκες θά ἔχουν πολιτικά δικαιώματα, ἦταν ἡ φανερή διαφορά πού παρουσίαζαν οἱ γυναῖκες οἱ χειραφετημένες ἀπό τίς ἄλλες. Ἡ διαφορά ἦταν χτυπητή. Θά ἦταν βέβαια παράλογο νά περιμένῃ κανένας μιὰ τέλεια μεταμόρφωση τῆς γυναίκας στά λίγα χρόνια τῆς ἐλεύθερης πολιτικῆς ζωῆς της, ἔπειτα ἀπό τόσους αἰῶνες παθητικῆς ὑποταγῆς. Θά ἦταν ἀκόμα πῶ παράλογο νά περιμένῃ κανένας σῆνα συνέδριο ἀπό 500 γυναῖκες νά βρίσκωνται ὅλες σῆνα ἀνώτερο διανοητικό ἐπίπεδο. Ἄλλως τε ὁ φεμινισμός δέν εἶναι, οὔτε πρέπει νά εἶναι, μιὰ κίνηση πνευματικῆς ἀριστοκρατίας, ἀλλά μιὰ πίστη καί τῆς πῶ ἀνίδεης, καί τῆς πῶ ἀγράμματης, ἔ-

νας ψυχικός λυτρωμός. Θά ήταν άκόμα μιά παρεξήγηση άν διακηρύτταμε πώς οί λίγες γυναίκες, πού άντιπροσώπευαν στό συνέδριο κάθε χώρα, ήταν άναγκαστικά οί έκλεχτότερες ή οί πío άντιπροσωπευτικοί γυναικειοί τύποι μιάς χώρας. Ός τόσο θά μπορούσε κανείς νά διακρίνη μιά γενική γραμμή, πού ξεχώριζε τίς χειραφετημένες γυναίκες άπό τίς άλλες, κάποια διαφορετική ψυχосύνθεση. Πολύ ώραία τό χαρακτήρισεν αυτό ό άγγλος βουλευτής Πέθικ-Λώρενς,* μιλώντας για τάποτελέσματα πού είχεν ή γυναικεία χειραφέτηση στην Άγγλία. Άφου άπαρίθμησε ένα πλήθος μεταρρυθμίσεις, πού όφείλονται στην πρωτοβουλία των γυναικών βουλευτών, είπε καί τά έξης: «Όταν σύγκρινα εικόνες γυναικών τής περασμένης γενιάς μέ των σημερινών γυναικών, έβλεπα νά καθρεφτίζεται στά μάτια μου μιά έσωτερική ψυχική μεταβολή. Δέν ήταν ούτε πío όμορφες ούτε πío άσχημες οί τωρινές άπό τίς παλιές. Είχαν όμως κάτι πού πío έλκυστικό. Ήταν σά νά ξύπνησε κάτι μέσα τους. Ένω οί παλιές γυναίκες φαίνονταν σά νά ήταν έξω άπό τή ζωή καί τήν παρατηρούσαν σά θεατές, οί καινούργιες έδειχναν πώς τή ζούσαν οί ίδιες». Έξαιρετικά πετυχημένη παρατήρηση. Αυτή άκριβώς είναι ή μεγάλη διαφορά. Ή ένεργητική συμμετοχή στή ζωή, ή ευθύνη, πού δημιουργεί τήν αυτοπεποίθηση, ή αξιοπρέπεια του άνθρώπου πού νιώθει πώς αυτοδιοικείται, όλα αυτά τά βλέπαμε καθαρά στίς γυναίκες πού είχαν περάσει μερικά χρόνια υπεύθυνης καί έλεύθερης πολιτικής ζωής. Οί γυναίκες αυτές φαίνονταν πώς ήξεραν τί θέλουν, πώς είχαν μάθει νά σκέφτονται. Συντηρητικές ή προοδευτικές, άδιάφορο, είχαν τά έπιχειρήματά τους, ήξεραν νά δικαιολογούν τή στάση τους, δέ στηρί-

* Frederick William Pethick-Lawrence. Άπό τούς δραστήριους ύποστηρικτές τής «Κοινωνικής καί Πολιτικής Ένωσης Γυναικών» (WSPU), διαδήλωσε καί καταδικάστηκε έπανεπιλημμένα για τήν ύπόθεση τής γυναικείας ψήφου.

ζονταν σέ άπλές αισθηματολογίες, οϋτε περιορίζονταν σέ κούφιες ρητορικές φράσεις. Καί κείνος άκόμα, πού δέ συμφωνούσε μαζί τους, ένιωθε τήν υποχρέωση νά σεβαστή τή γνώμη τους. Δέ μπορεί όμως κανένας νά πη τό ίδιο και για τίς γυναίκες πού δέν έχουν χειραφετηθή ή τουλάχιστο τίς περισσότερες. Καί μονάχα για νά γίνη αύτή ή ψυχική αναγέννηση στή γυναίκα, για νάχτινοβολήση ή ζωή μέσ' από τά μάτια της θ'άξιζαν όλοι αύτοί οί άγώνες για τή χειραφέτησή της.

Πολλοί κατηγορήσαν τό φεμινισμό, πώς μαζί μέ πολλά άλλα κακά δημιουργεί γυναίκες έγωίστριες, πού μιλουں όλο για τά δικαιώματά τους και πώς όλες αυτές οί δυνάμεις, πού σπαταλιουںται σέναν άγώνα άγονο, θά ήταν καλύτερα νά ξοδεύονται για νά διορθωθοϋν τόσα στραβά στήν κοινωνία, φτώχια, δυστυχία, άνηθικότητα. Αύτά λένε οί φιλανθρωπιστές, αύτοί πού πιστεύουν πώς, όταν γιατρεύονται τά συμπτώματα μιās κοινωνικής άρρώστιας, γιατρεύεται και ή ίδια ή άρρώστια. Οί κοινωνικοί έπαναστάτες πάλι λένε, πώς αντί νά ζητούμε νά χειραφετήσωμε τή γυναίκα, θά ήταν σκοπιμότερο νάάγωνιστοϋμε μαζί μέ τόν άντρα για νά χειραφετήσωμε τόν άνθρωπο. Δέν άρνιέμαι πώς ύπάρχει μεγάλη άλήθεια σαύτή τήν τελευταία σκέψη και πώς ύπάρχουν τάξεις ανθρώπων, άντρών και γυναικών, πού είναι σκλάβοι στίς σημερινές συνθήκες τής κοινωνίας. "Ας μήν ξεχνουں όμως ποτέ, αύτοί πού μάς ζητοϋν τή συνεργασία αύτή στόν κοινωνικόν άγώνα, πώς ό άντρας, όπως κι άν είναι, έχει ένα όπλο παραπάνω από τή γυναίκα και πώς σέ μία στιγμή πού θά του δοθή ή εύκαιρία ή τή δημιουργήση ό ίδιος, μπορεί μέ τήν ψήφο του νά μεταβάλη ριζικά τήν όψη τής κοινωνίας στό καλύτερο ή στό χειρότερο. Σέ μία ψήφο μονάχα στηρίχτηκε ή τελευταία γαλλική δημοκρατία. Καί για νά μιλήσωμε για τόν τόπο μας, ξέρομε πολύ καλά τί σημασία τεράστια είχε για τήν Ελλάδα ή ψήφος τής 1ης Νοεμβρίου του 1920. "Ωστε, άν άλλη-

θινά έχτιμιέται ή συνεργασία τής γυναίκαα από κείνους πού πιστεύουν στόν άγώνα του προλεταριάτου, πρέπει αύτοί πρώτα πρώτα νά ζητήσουν νά μπή άμέσως ή γυναίκα στην ίδια γραμμή μέ τόν άντρα, νά τής δώσουν τά ίδια όπλα για νά μπορέση νά πολεμήση πλαϊί του άποτελεσματικά.

Εϊναι όμως άλλο τόσο άδικη ή κατηγορία, πώς ή γυναίκα ζητώντας τά πολιτικά της δικαιώματα ενδιαφέρεται μόνο για ό,τι τήν άφορα εκείνη, πώς άδιαφορεϊ για τά γενικώτερα συμφέροντα τής κοινωνίας. Ό φεμινισμός βέβαια, σαν κίνηση μεταρρυθμιστική ή επαναστατική, έχει φυσικά ένα ώρισμένο σκοπό, νά πετύχη τήν πολιτική, κοινωνική, ήθική, οϊκονομική ίσότητα των δύο φύλων και για τήν πραγματοποίηση αύτου του σκοπου έργάζεται συστηματικά, μεθοδικά. Πιστεύει όμως πώς μέ τήν πραγματοποίηση αύτου του σκοπου δέν έξυπηρετεί μονάχα τά συμφέροντα τής γυναίκαα, αλλά όλόκληρης τής κοινωνίας. Παντου όπου ή γυναίκα ανακατεύτηκε ένεργητικά στην πολιτική ζωή, ή κυριώτερη φροντίδα της ήταν νά καλυτερέψη τίς συνθήκες τής ζωής του παιδιου, νά πολεμήση τίς άρρώστιες, τόν άλκοολισμό, τίς άνθυγειινές κατοικίες, νά φανερώση τήν έμφυτη απέχθειά της στόν πόλεμο.

Θά ήθελα τώρα άνακεφαλαιώνοντας τά συμπεράσματά μου από τό συνέδριο του Παρισιου νά τονίσω:

α) Ότι ή Διεθνική Ένωση για τή γυναίκα ψήφο, χωρίς νάνήκη σε κανένα πολιτικό κόμμα, αντιπροσωπεύει τή σημερινή άστική όργάνωση τής κοινωνίας και σαν τέτια πρέπει νάντικρίζεται και νά κρίνεται. Κινείται μέσα στο πλαίσιο μιās άστι-

κῆς δημοκρατίας, ἀποτελεῖται ἀπό ἐθνικά τμήματα, πού κι αὐτά ἔχουν τόν ἴδιο χαρακτήρα, ἄλλα συντηρητικώτερα, ἄλλα προοδευτικώτερα, δημιουργώντας ἔτσι μέσα στή Δ.Ε. μιὰ σύγκρουση ἰδεῶν, πού τή σπρώχνει ὅλο καί ἀριστερώτερα.

β') Ὅτι ὁ φεμινισμός δέν περιορίζεται στή Δ.Ε. καί ὅτι δέ μπορεῖ σήμερα νά χαρακτηριστῆ σάν κίνημα ἐπαναστατικό, γιατί τόν βρίσκομε τόσο στίς συντηρητικώτερες διεθνικές γυναίκες ὀργανώσεις, ὅσο καί στίς πιό ἐπαναστατικές, ἐπομένως πέφτει κάθε δικαιολογία τῶν ἐχτρῶν του, πού τόν καταπολεμοῦν γιά λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος ὁ καθένας διαφορετικούς.

γ') Ὅτι τό φεμινιστικό κίνημα, πού ἔχει γιά κέντρο του καί κύριο σκοπό του τήν πολιτική, οἰκονομική καί κοινωνική χειραφέτηση τῆς γυναίκας, εἶναι μιὰ παγκόσμια πραγματικότητα, ὅσο κι ἂν εἶναι ἄλλου περισσότερο, ἄλλου λιγώτερο συνειδητό κι ὀργανωμένο ἀνάλογα μέ τήν πνευματική καί κοινωνική ἐξέλιξη κάθε χώρας καί ὅτι κανένα ἀπό τά μέσα, πού μεταχειρίζονται γιά νά τό σταματήσουν, δέν εἶχε ποτέ καί πούθενά κανένα ἄλλο ἀποτέλεσμα παρά νά ἐπιβραδύνη τήν ἐξέλιξή του, ποτέ ὅμως νά τό καταπνίξη.

δ) Ὅτι τάποτελέσματα τῆς ψυχικῆς ἀπολύτρωσης στή χειραφετημένη γυναίκα εἶναι φανερά καί σέ τούτη ἀκόμα τῆ γενιά, ὅπως φάνηκε καθαρά στό συνέδριο.

ε) Ὅτι τό ὠρίμασμα τῶν ἰδεῶν καί ἡ πρόοδος πρὸς μιὰ κατεύθυνση ἀριστερώτερη εἶναι φανερή σέ ὅσους παρακολούθησαν καί τά προηγούμενα συνέδρια, ὅσο κι ἂν εἶναι ἀκόμα ἀρκετά δυνατή ἡ ἀντίδραση τῶν συντηρητικῶν στοιχείων.

ς) Ὅτι ἡ χειραφέτηση τῆς γυναίκας, ἀντί νά τήν κἀνη νά περιορίζεται ἐγωϊστικά στά δικά της συμφέροντα, πλαταίνει τόν

ψυχικόν της όρίζοντα καί ξυπνᾶ τό ένδιαφέρον της γιά όλα τά ζωτικώτερα κοινωνικά ζητήματα.

Δέν ξέρω ἄν κατώρθωσα νά δώσω μιάν ἀρκετά ἀντικειμενική εικόνα τοῦ συνέδριου καί τῶν κατευθύνσεων τοῦ φεμινισμοῦ. Προσπάθησα τουλάχιστο ὅσο μπόρεσα ἀνεπηρέαστα νά δείξω καί τή δύναμη καί τίς ἀδυναμίες του καί νάποδείξω, πώς ἡ δύναμη στηρίζεται στήν ιδεολογία του, στόν ἀνθρωπισμό τόν πλατύ πού τόν διαπνέει, καί πώς οἱ ἀδυναμίες του εἶναι πρό παντός ἀνθρώπινες, παροδικές, συνέπειες τῆς μακρόχρονης σκλαβιάς τῆς γυναίκα. Ὁμολογῶ πώς πιστεύω ἀκράδαντα ὅτι ἕνας ἀπό τοὺς ἰσχυρότερους συντελεστές στήν ἀναγέννηση τοῦ τόπου μας θά εἶναι ἡ ἀπολύτρωση τῆς γυναίκα. Κι ἄν ζητῶ τήν πολιτική χειραφέτηση γιά τήν Ἑλληνίδα, εἶναι γιατί πιστεύω πώς τό συναίσθημα τῆς ἀξιοπρέπειας, πού θά τῆς δώσει ἡ συνείδηση τῆς εὐθύνης της στίς τύχες τῆς πατρίδας της, αὐτό τό ξύπνημα μιᾶς ἐλεύθερης ψυχῆς πού θά νιώσει μέσα της, θά τήν κάμει νά ξεπεράσει τόν ἑαυτό της, νά βγῆ ἀπό τό χαμηλό ἠθικό ἐπίπεδο ὅπου βρίσκεται τώρα, ζώντας παθητικά, περιμένοντας μοιρολατρικά τήν τύχη της ἀπό τοὺς ἄλλους. Θάντικρῖση ἀκόμα καί τήν ἐργασία της σά μιάν εὐλογία, πού θά τῆς δίνει τήν εὐκαιρία νάναπτύξει ὅλες της τίς ἰκανότητες, γιατί θά μπορέσει τότε, ὅταν ἡ θέλησή της θά ζυγίσει ὅμοια μέ τοῦ ἀντρός στήν πλάστιγγα τῆς κοινωνικῆς ἐκτίμησης, νά ρυθμίσει τοὺς ὅρους τῆς δουλειᾶς της ἔτσι, πού νά τῆς παρέχη κάθε μέρα καινούριες ἐλπίδες γιά τό μέλλον καί νά μή σαπίσει μέσα σ᾽ένα τελματωμένο παρόν. Ἐχω ἀκόμα τήν πεποίθηση, πώς τό ψυχικό αὐτό ξύπνημα τῆς χειραφετημένης Ἑλληνίδας θά τονώσει τίς χαλαρωμένες ψυχικῆς δυ-

νάμεις τῆς φυλῆς μας, θά βοηθήση τόν ἑλληνικό λαό νά ξαναβρῆ τήν αὐτοπεποίθησή του, πού μιὰ σκληρή μοῖρα κοντεύει νά τοῦ τήν πνίξη ὀλότελα καί νά τόν καταστήσῃ σκλάβο ταπεινό κι ἀδιάφορο στήν ἴδια του τήν τύχη.

Οἱ χειραφετημένες γυναῖκες τῶν ἄγγλων ἀνθρακωρύχων παρακολουθοῦσαν πλάι στούς ἄντρες των ὅλες τίς συνεδριάσεις κι ὅλους τούς ἀγῶνες τῆς μεγάλης ἀπεργίας. Πότε θά νιώσῃ κι ὁ Ἕλληνας ἐργάτης τήν ἀνάγκη νά ἔχῃ πλάι του τό ἠθικό ἀντι-στύλι, πού μπορεῖ νά δώσῃ μιὰ συντρόφισσα ἐλεύθερη καί πού δέ θά τόβρῃ ποτέ στή σημερινή παθητική γυναίκα του;

Πότε θά λάμψῃ μέσα στά μάτια τῆς Ἑλληνίδας ἡ ἀχτίνα τῆς ζωῆς, πού εἶδε ὁ ἄγγλος βουλευτής στά μάτια τῶν χειραφετημένων γυναικῶν τοῦ τόπου του;

Αὔρα Θεοδοροπούλου

ΤΟ ΝΕΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ

ΣΤΙΣ 3 ΙΟΥΝΙΟΥ δημοσιεύτηκε τέλος τό πρώτο Δημοκρατικό Έλληνικό Σύνταγμα. Αντικρύζοντας ανάμεσα στίς διατάξεις του όσες μᾶς ἀφοροῦν ιδιαίτερα σάν γυναίκες, σταματᾶμε πρώτα-πρώτα στήν ἐρμηνευτική δήλωση τοῦ ἄρθρου 6 πού καθορίζει τήν ἔννοια τῆς λέξης πολίτης: « Ἡ δέ λέξις πολίτης καί εἰς τό ἄρθρον αὐτό ὡς καί εἰς τά ἄλλα ἄρθρα ἔχει τήν ἔννοιαν τοῦ Ἑλλήνος ὑπηκόου, τοῦ ἔχοντος δηλαδή τήν Ἑλληνικήν ἰθαγένειαν ἀδιακρίτως φύλου ἢ ἡλικίας. Πολιτικά δικαιώματα εἰς τὰς γυναίκας δύνανται ν' ἀπονεμηθῶσι διά νόμου».

Τή δήλωση αὐτή τή δεχτήκαμε μέ χαρά μόλις ψηφίστηκε σάν τήν ἐπίσημη ἀναγνώριση τῆς ἰσότητος στήν κατάληψη τῶν δημοσίων θέσεων. Ἀκόμα ιδιαίτερα μᾶς εὐχαρίστησε, γιατί καθιέρωσε τήν ἀρχή ὅτι πολιτικά δικαιώματα μπορεῖ νά δοθοῦν στίς γυναίκες μέ ἀπλό νόμο.

Ὁ Ἀγώνας τῆς Γυναίκας Δ/48-49 (1927), σ. 3-4.

Ἔτσι ἡ δήλωση αὐτὴ ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιατί πρώτη φορά ὕστερ' ἀπὸ ἐπανειλημμένες συζητήσεις σέ δύο Ἐθνοσυνελεύσεις καθιερώνει ἔστω καί κατ' ἀρχήν τό δικαίωμα αὐτό.

Ἐφ' ὅσον δέ οἱ ἐρμηνευτικές δηλώσεις ἀποτελοῦν οὐσιαστικά μέρος τοῦ Συντάγματος πρέπει νά χαιρετίσομε τή δημοσίευσή της μέ πολλή χαρά, γιατί πάνω σ' αὐτές θά βασίσομε κάθε μας διεκδίκηση γιά τήν τελική ἐπιτυχία πλήρων πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Ὅμως ἀντικρύζοντάς την γενικώτερα, πόση δυσπιστία δέ θ' ἄπρεπε ν' ἀφίσει σέ κάθε γυναίκα πούχει πλήρη ἀντίληψη ὅτι τό πολιτικό δικαίωμα εἶναι τό πρώτο, βασικό δικαίωμα κάθε ἀτόμου μέσα σ' ἓνα Δημοκρατικό πολίτευμα.

Ἡ σημερινή Βουλή, ἡ πρώτη Βουλή πού ἐκλέχτηκε ὕστερ' ἀπὸ τήν καθιέρωση τοῦ Δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, νόμισε ἄρκετό νά ἀπασχοληθῆ μέσα σέ μιὰ μικρή δήλωση, παράμερη, μέ τό θεμελιῶδες δικαίωμα τοῦ μισοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Νόμισε ἄρκετό νά μιλήσει γιά τό πολιτικό δικαίωμα τῶν γυναικῶν «παρεμπιπτόντως» ἐπεξηγώντας τήν ἔννοια τῆς λέξης πολίτης σέ ἄρθρο πού ἀφορᾶ τίς δημόσιες λειτουργίες καί τήν ἰθαγένεια, χωρίς νά κάνη καμμιά μνεῖα στά εἰδικά ἄρθρα πού ἀφοροῦν τήν καθολική ψηφοφορία καί τήν ἐκλογή τῶν βουλευτῶν.

Ἔτσι ἔδειξε πολύ καθαρά μέ ποιά νοοτροπία ἀντικρύζει τό μεγάλο πρόβλημα τῆς δημοκρατίας, δηλαδή τήν πραγματική καθιέρωση τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας. Ἐδειξε ἀκόμα πόση λίγη ἀξία ἀπέδωσε ἡ Βουλή στή συμβολή τοῦ γυναικείου παράγοντα στήν πολιτική ζωή τοῦ τόπου. Ἀλλά καί ἀντικειμενικά ἐξεταζόμενο τό γεγονός αὐτό δείχνει τήν παντοτινὴ μείωση τῆς γυναικείας καί μέσα στή σημερινή Ἑλληνική Δημοκρατία ἀπὸ τήν ὁποία θ' ἄχε καθένας τήν ἀξίωση μέ τήν εἰσοδό της στήν Ἑλλάδα νά σημειώσει ἐποχὴ πραγματικῶν μεταρρυθμίσεων, ἀρχί-

ζοντας τουλάχιστον από κείνες πού καί θεωρητικά καί πραχτικά έχουν καθιερωθή σ' όλα σχεδόν τά πολιτισμένα Κράτη τής γῆς.

Όπωσδήποτε έπειδή ή άξία τών συνταγματικῶν θεσμῶν κρίνεται κύρια από τήν άποκρυστάλλωσή τους σέ θεσμούς δικαίου θά μπορούσε νά σβυστή ή θλιβερή αὐτή έντύπωση άν υπήρχαν έλπίδες ή νομοθεσία σύντομα ν' άπονείμει στή γυναίκα καί στόν τόπο μας πολιτικά δικαιώματα.

Σήμερα, μετά τή δημοσίευση τοῦ Συντάγματος θά τεθῆ καί πάλι στή Βουλή τό ζήτημα αὐτό. Πῶς τάχα θά τ' άντικρύσει; Μέσα στή Δ' Έθνοσυνέλευση βρέθηκαν 70 υποστηρικτές του καί ἴσως θά εἶχε έπιτυχή λύση, άν δέν συνέπιπτε τήν νύχτα πού πρόκειτο νά συζητηθῆ νά κηρυχθῆ ή Δικτατορία. 'Η σημερινή Βουλή θά ναι συντηρητικώτερη; "Όταν δέν υπάρχουν κόμματα μέ καθωρισμένες άρχές καί αὐστηρή πειθαρχία, ποιός μπορεί νά κάνει άσφαλεῖς προβλέψεις; Όπωσδήποτε έμεις θά κάνομε τό καθήκον μας.

Μά κάθε γυναίκα από κάθε γωνιά τής Έλλάδος πού νιώθει πόσο σπουδαῖο είναι τό δικαίωμα αὐτό ἄς φροντίσει νά κάνει τό δικό της άπαιτώντας ή τουλάχιστο προσπαθώντας νά πείσει τούς αντιπροσώπους τής έπαρχίας της νά ψηφίσουν υπέρ.

Καί μέ τήν άφορμή αὐτή θ' άσχοληθοῦμε καί μέ ἄλλο σχετικό ζήτημα.

Σήμερα χρειάζεται νά πραγματοποιηθῆ καί ό δημοτικός νόμος τοῦ 1925.* 'Η διετία πού ὀριζε για τήν παροχή τής δημοτικῆς ψήφου στίς γυναίκες μέ άπλό διάταγμα ἔληξε. Είναι βέβαια κυβερνητικό ἔργο κύρια ή έκδοση τοῦ Διατάγματος αὐτοῦ αλλά μέσα σέ μιά Οἰκουμενική Κυβέρνηση θάταν ἴσως δύ-

* Βλ. Εἰσαγωγή, σ. 64.

σκολη ή όμοφωνία, γι' αυτό χρειάζεται έντονη προεργασία και προσπάθεια νά έπηρεαστούν όλα τά κόμματα.

Τό ζήτημα τής παροχής Δημοτικής ψήφου στις γυναίκες είναι ζωτικώτατο και έξ άλλου οί αντιρρήσεις είναι πάντα λιγώτερες. Κάθε γυναίκα πού νομίζει ότι είναι καθήκον τής νά φροντίζει για τήν πόλη ή τό χωριό όπου ζή, ότι ακόμα έχει και τήν ικανότητα και τή θέληση νά νοικοκυρέψη και νά καλύτερέψη τόν τόπο τής, ως φροντίση νά έπηρεάση όλους γύρω τής προς τήν άποψη αυτή.

Τό δεύτερο σημείο του Συντάγματος πού μπροστά του έμεις οί γυναίκες πρέπει νά σταθούμε μέ πραγματική ειρωνική διάθεση είναι τό άρθρο πού άφορά τήν *άτομική έλευθερία*.

Τό άρθρο αυτό πού εξασφαλίζει τήν έλευθερία σέ κάθε άτομο πού κατοικεί τό Έλληνικό Κράτος, είναι τόσο αντίθετο στους κανονισμούς και τώρα τελευταία στό νόμο πού αποτελούν τό *διακανονιστικό σύστημα τής άνηθικότητας*.

Διότι παρά τό Σύνταγμα, *κατατάσσονται ως προς τήν ήθική τους ποιότητα μόνο οί γυναίκες και καταδικάζονται σέ πλήρη στέρηση τής έλευθερίας τους και άληθινήν άποκτήνωση όταν χαρακτηριστούν ως έλευθέριες, ενώ κανένα παρόμοιο μέτρο δέν λαμβάνεται για τους άντρες μέ τό πρόσχημα τής ήθικης ή τής δημόσιας υγείας. Η πραγματική αυτή δουλεία τής γυναίκας πού σάν κι' αυτήν δέν είδεν άλλην ό κόσμος αποτελεί τραγικήν ειρωνεία στην πομπώδη διακήρυξη τής αρχής «ότι ή άτομική έλευθερία είναι σεβαστή και άπαραβίαστη».*

Άλλά στό παρόν Σύνταγμα θεωρήθηκε ακόμα περιττό νά μπή και μιά διάταξη των παλιών συνταγμάτων πού άπαγόρευε

τή δουλεία καί κήρυσσε ἐλεύθερο κάθε πρόσωπο σκλάβο μόλις πατοῦσε τό ἐλληνικό ἔδαφος.

Βέβαια σκλάβοι στήν παλιά σημασία τῆς λέξης δέν ὑπάρχουν στήν Ἑλλάδα ἀλλά ἐφ' ὅσον εἶναι γνωστό πώς ὑπάρχουν ἀκόμα γυναῖκες Ἑλληνίδες σκλάβες σέ χαρέμια τῆς Ἀνατολῆς, δυστυχημένα θύματα τοῦ Πολέμου, θάταν τάχα περιττό νά διακηρυχτῆ ἄλλη μιὰ φορά πώς ἡ Ἑλληνική Πολιτεία ἀπαγορεύει καί τιμωρεῖ τή δουλεία; Ἡ μήπως ὑπῆρχε τάχα φόβος νά νομιστοῦμε καθυστερημένοι μιλώντας γιά πρᾶγμα πού ἐξέλιπε ἀπό τόν πολιτισμένο κόσμο, στήν παλιά του μορφή τουλάχιστον, ἐνῶ γυναῖκες Ἑλληνίδες εἶναι ἀκόμα σκλάβες σ' ἄλλους γειτονικούς τόπους;

Καί τουλάχιστον ἀφοῦ σβύστηκε, προφανῶς σάν περιττό, τό ἄρθρο αὐτό, κανεῖς δέ σκέφτηκε νά βάλῃ στή θέση του μιὰ διάταξη σχετική μέ τή σωματεμπορία γυναικῶν καί παιδιῶν. Στόν τόπο μας ὅπου τό αἰσχρό αὐτό ἐμπόριο ὀργίασε εἰς βάρος τῆς προσφυγικῆς ἀθλιότητος, ὅπου ἐξακολουθεῖ νά ὀργιάζει μέ τήν ἀνοχή καί συχνά μέ τή σύμπραξη τῶν κατώτερων ὀργάνων πού φρουροῦν τήν τάξη καί τήν ἠθική, ἦταν ἀπόλυτη ἀνάγκη νά στιγματιστῆ καί μέσα στό Σύνταγμα τό ἐμπόριο αὐτό, ὥστε νά δοθῆ μιὰ ὠθηση στή νομοθεσία γιά τήν αὐστηρότερη δίωξή του καί τήν τιμωρία τῶν ἀτόμων πού τό ἐνεργοῦν.

Ἐνα τρίτο σημεῖο πού θάπρεπε νά ἐξεταστῆ εἶναι τό ἄρθρο *Περί Ἐργασίας*. Ἀνεξάρτητα ἀπό τή δειλή καί συντηρητική διατύπωση τοῦ ἄρθρου πού σάν νά φοβᾶται μήπως δόσει ἔστω καί θεωρητικά δικαιώματα στήν τάξη πού περισσότερο καταπιέζεται μέσα στό σημερινό οἰκονομικό καθεστῶς, τήν ἐργατική,

ἔμεῖς οἱ γυναῖκες εἶχαμε τὴν ἀξίωση νὰ καθιερωθῇ κατ' ἀρχὴν ἢ ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων τῶν δύο φύλων στὴν ἐργασία. Ἐνάλογες διατάξεις περιέχουν καὶ ἄλλα Συντάγματα, π.χ. τὸ τσεχοσλοβακικὸ πού καθιερώνει μὲ τὴ φράση «καταργοῦνται τὰ προνόμια τοῦ φύλου» τὴν ἰσότητα αὐτή. Οἱ προσπάθειές μας στό σημεῖο αὐτὸ δὲν εἶχαν ἀποτέλεσμα. Καὶ ναὶ μὲν μιά τέτοια διάταξη δὲ θά'χε μεγάλη πραχτική σημασία γιατί ἡ οἰκονομικὴ ἰσότητα στὶς ἰδιωτικὲς θέσεις καὶ ἐργασίες δὲν εἶναι σήμερα στὴ δικαιοδοσία τῆς νομοθεσίας, ὅμως, χῶρια ἀπὸ τὴ μεγάλη ἠθικὴ σημασία πού θά εἶχε μιά τέτοια διάταξη, θά ἔδινε ὦθηση καὶ στὴ νομοθεσία ν' ἀναζητήσῃ τὰ μέσα πού μποροῦν νὰ τείνουν πρὸς μιάν ἐξίσωση.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴ διάταξη γιὰ τὴν *Προστασία τῆς μητρότητας*, πού ἔπειτα ἀπὸ μεγάλη συζήτηση ἀπορρίφθηκε ἀπὸ τὴ Βουλὴ, ὅσο καὶ ἂν τὴ σχολιάσαμε ὅταν συζητήθηκε, νομίζομε ὅτι καὶ τώρα πρέπει νὰ ἐπαναλάβομε πῶς θά ἀποτελέσει μιά πραγματικὴ μομφὴ τῆς σημερινῆς Βουλῆς πού δὲ θά τὴν ἀπαλείψει οὔτε τὸ γεγονός ὅτι ἀπορρίφθηκε μὲ μιὰ ψῆφο.

Αὐτὰ εἶναι τὰ κυριώτερα σημεῖα πού μᾶς ἀφοροῦν ἰδιαιτέρα σὰν γυναῖκες. Ἐλλ' ἀντικρῦζοντας γενικώτερα τὸ Ἑλληνικὸ Σύνταγμα σὰν τὸ πρῶτο Σύνταγμα τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, πόσο σκεπτικισμὸ δὲ θά αἰσθανθῇ κανεὶς γιὰ τὴν ἔλλειψη διατάξεων πού ν' ἀφοροῦν πραγματικὲς λαϊκὲς μεταρρυθμίσεις

ποῦχουν γίνει δεχτές ἄλλοῦ μέσα στό πλαίσιο τῆς ἀστικῆς Δημοκρατίας. Ἀρχίζοντας ἀπό τήν ἐκπαίδευση ὅπου δέν ἀρκεῖ βέβαια ἡ τυπική θεωρητική καθιέρωση τοῦ ἐξατάξιου σχολείου γιά νά γίνει λαϊκή, δηλαδή πραγματικά ἐξυπηρετική τοῦ λαοῦ, ὡς τήν ὑποχρεωτική ἐπαγγελματική μόρφωση, ὡς τήν ἐργασία, τήν κοινωνική πρόνοια καί τόσα ἄλλα θεμελιώδη καθήκοντα τοῦ σημερινοῦ Κράτους, πουθενά δέ συναντᾶ κανεῖς μίαν ἐνιαία κατεύθυνση προοδευτική παρά μόνο ἐδῶ καί κεῖ θεσμούς νεωτερίζοντες πού χάνονται χωρίς τό πραγματικό πνεῦμα τῆς προόδου πού διαφαίνεται καί διαπνέει τόσα ἄλλα νεώτερα Συντάγματα.

Μαρία Σβώλου

ΤΕΣΣΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΜΕ ΤΟ ΦΥΛΛΟ αυτό μπαίνει ο *Άγώνας* της *Γυναίκας* στον πέμπτο χρόνο της ζωής του. Είναι και αυτό μία ικανοποίηση για τις γυναίκες που αγωνίζονται για τη χειραφέτηση της *Έλληνίδας*. Ένα περιοδικό που δεν είναι επιχείρηση, που δεν αναφέρει κοσμική κίνηση, που δεν απαριθμεί ονόματα και τουαλέτες, που δεν έχει έρωτικά μυθιστορήματα, ούτε μικρά μυστικά, αλλά εξυπηρετεί μονάχα μιάν ιδέα και χτυπάει θαρρετά κάθε άδικια και κάθε κοινωνική άτιμία, δημιουργώντας έτσι έχθρους που δε διστάζουν μπροστά σε καμιά συκοφαντία έναντίο του, είναι αλήθεια κάτι τι να βαστάξει τέσσερα ολόκληρα χρόνια στον τόπο αυτό του άψιχορου ένθουσιασμού. Τούτο μάς πείθει ότι έχει άγγιξει κάποιες χορδές μέσα στην ψυχή της *Έλληνίδας* που και η ίδια δεν τις υποπτευόταν. "Ότι τό αίσθημα της γυναίκειας αξιοπρέπειας αρχίζει και ξυπνά μέσα της μαζί με τά ενδιαφέροντά της τά κοινωνικά που ξεπερνούν ολόένα τά στενά σύνορα του σπιτιού της. Κι αν δεν έγινε άκόμα συνειδητή στό μεγάλο πλήθος τών γυναικών ή άνάγκη να έπι-

---

¹⁾ *Άγώνας* της *Γυναίκας* Ε/60 (1928), σ. 1.

βάλουν τή θέλησή τους στήν πολιτεία καί νά ἐξασκήσουν ἰσότη-
μα μέ τόν ἄντρα τά δικαιώματα τοῦ πολίτη, εἶναι γιατί τό βά-
ρος τῆς μακρόχρονης παράδοσης εἶναι δύσκολο νάποτιναχτῆ.

Κι ὅμως ἀπό μακρυνές ἐπαρχίες, ἀπό τή Σάμο, ἀπό τή
Θεσσαλονίκη, ἀπό μικρά χωριά ἀκόμα, μᾶς ἔρχονται μηνύμα-
τα μιᾶς καινούργιας ἀνοιξης μέσα σέ γράμματα θερμά, γεμάτα
ἐνθουσιασμό γιά τόν ἀγώνα μας. Καί τά γράμματα αὐτά πού
πλημμυρίζουν ἀπό πόνο γιά τή μοίρα τῆς γυναίκα, πού στήν
ἐπαρχία, πιά πολύ ἀκόμα παρά στήν πρωτεύουσα, εἶναι θῦμα
τῆς ἀγριότερης ἐκμετάλλευσης, πού ἀποστραγγίζεται ἡ ζωή της
στό ἐργαστάσιο γιά ἓνα κομματάκι φωμί, τά γράμματα αὐτά
εἶναι ἡ πιά θερμή ἐνίσχυση στόν ἀγώνα μας. Ἡ κραυγή τοῦ πό-
νου τῆς γυναίκα εἶναι ἡ διαμαρτυρία γιά τήν ἀδίκη μοίρα της.
"Ὅχι πιά οἱ παλιές ἀρετές τῆς ὑπομονῆς καί τῆς ὑποταγῆς, ἀλλά
ἡ καινούργια ἀρετή, ἡ δυνατή, ἡ ὠραία, τῆς θέλησης πού δη-
μιουργεῖ ἡ ἴδια τή μοίρα της. Μπροστά στήν κραυγή αὐτή τῆς
διαμαρτυρίας ὀρθώνεται τώρα ἡ ἀντίδραση, ὀλοένα ἀγριότερη.
Τό βλέπομε ὀλοφάνερα. "Ὡς τώρα ἡ γυναίκα ἦταν ἓνα χρήσιμο
φτηνό στοιχεῖο στή δημόσια οἰκονομία, γιόμιζε τίς φτηνές θε-
σοῦλες πού περιφρονοῦσαν οἱ ἄντρες, ἔμενε ἐκεῖ χωρίς νά παρα-
πονιέται ὅλη της τή ζωή ἢ ὥσπου νά παντρευτῆ καί χρησίμευε
γιά σκαλοπάτι στόν ἄντρα γιά νάνέβει στά ἀνώτερα ἀξιώματα.
Τώρα ἄρχισε νά σηκώνει κεφάλι καί ἡ γυναίκα. Γυρεύει δικαιο-
σύνη. Ζητᾶ ἐκεῖνο πού τῆς ἀνήκει, ἐκεῖνο πού ἀναγκάστηκε νά
τῆς ἀναγνωρίσει τό ἐλληνικό Σύνταγμα, τήν ἰσοτιμία της μέ
τόν ἄντρα στή δουλειά. Μιά τέτια ἀξίωση πρέπει νά χτυπηθῆ
κατακέφαλα. Καί ἡ γυναίκα πού θέλει νά σταδιοδρομήσει στή
δουλειά της βλέπει νά τῆς κλείνονται οἱ πόρτες μιά μιά.

Μάταια ὅμως προσπαθεῖ ἡ ἀντίδραση νά καταπνίξει μιᾶ
δύναμη πού ξύπνησε πιά. Ὁ διωγμός τῆς γυναίκα εἶναι ὁ κα-

λύτερος σύμμαχός μας. Γιατί, περισσότερο από κάθε προπαγάνδα, ο διωγμός αυτός θά τῆς ἀνοίξει τὰ μάτια στή μόνη λύση γιά τό πρόβλημα τῆς ζωῆς τῆς, στήν ὀργάνωση, στήν ἀπαίτηση τῶν πολιτικῶν τῆς δικαιωμάτων, στήν ἔντονη ὁμαδική διαμαρτυρία γιά τήν ἀδικία πού τῆς γίνεται.

Ἄγωνας τῆς *Γυναίκας* ἔρριξε τό σπόρο. Τέσσερα χρόνια τώρα τόν καλλιεργεῖ. Ἡ ἀντίδραση καί ὁ διωγμός θά τόν βοηθήσουν νά καρποφορήσει μιάν ὥρα ἀρχύτερα.

Αὔ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου]

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΝΑΜΕΣΑ σέ σειρά άλλων άμέσων αίτημάτων πού ή εργατική μας τάξη διατύπωσε στό φήφισμα του τελευταίου πανελλαδικού συνεδρίου βλέπομε νά ζητά καί τήν προστασία τής γυναικειάς εργασίας. Είναι γνωστό ότι ή εργάτρια στην Ελλάδα δουλεύει υπό όρους ιδιαίτερα σκληρούς γιατί πληρώνεται μέ ήμερομίσθια πείνας ενώ δουλεύει καί πέραν των 10 ώρων στά επαγγέλματα όπου άπασχολείται σέ μεγαλύτερη άριθμό: ύφαντουργία, ταπητουργία, κεντιστική κ.λπ. Άκριβώς δέ γι' αυτό θά ήταν σπουδαίο νά εφαρμοστούν κύρια οί νόμοι πού άφορούν τούς εργαζομένους καί των δύο φύλων, δηλαδή τό *όχτάωρο* καί τό κατώτατο όριο ήμερομισθίου ή μισθοῦ πού άπαιτεῖ. Αύτοί είναι οί βασικοί νόμοι, πού προστατεύουν σήμερα άληθινά όχι μόνο τή γυναικεία μά καί κάθε ανθρώπινη εργασία. Κάθε ιδιαίτερος περιορισμός των ώρων εργασίας, ή άπαγόρευση τής νυχτερινής εργασίας, ή άπαγόρευση

ώρισμένων κλάδων ή εργασιών για τις γυναίκες μονάχα, εκτός του ότι όπως όλα τα κατασταλτικά μέτρα έχουν μηδαμινή αξία, βλέπουν και τις ίδιες τις γυναίκες, γιατί τις υποτιμούν στο οικονομικό επίπεδο. Έτσι π.χ. στα μέρη όπου εφαρμόζεται ο νόμος για τη νυχτερινή εργασία, οι γυναίκες στερούνται από τις πιο καλοπληρωμένες δουλειές ή μειώνεται κατά πολύ ο μισθός τους. Καμιά επιστημονική έρευνα δεν έχει βεβαιώσει ως τώρα ότι οι ενήλικες γυναίκες βλέπονται με τη νυχτερινή εργασία ή με ώρισμένες επεξεργασίες τοξικών ή επικινδύνων υλών περισσότερο από ένα νεαρό εργάτη 18 χρόνων στον οποίο εν τούτοις επιτρέπεται να δουλεύει και ύστερ' από τις 10 το βράδυ και σε βλαβερές εργασίες. Και είναι προτιμώτερο να δουλέψει λίγες ώρες βραδυνές πληρωμένες διπλά παρά πέραν των 10 ημερησίως με πληρωμή πείνας.

Έξ εναντίας στατιστικές έρευνες έχουν αποδείξει πως ή άντοχή και της εργάτριας και του εργάτη και ή υγιεινή τους κατάσταση εξαρτώνται πρώτα από την καλή διατροφή τους, τις άτομικές και οικογενειακές συνθήκες της ζωής τους και ύστερα από τό ποιόν της εργασίας κ.λπ. Είναι δέ φανερό ότι απ' αυτή την άποψη ή γυναίκα εργάτρια που διατρέφει μάλιστα μονάχη την οικογένειά της ύστερεϊ και από τόν έλληνα εργάτη. Γι' αυτό και μεις αντί να ζητᾶμε ιδιαίτερη προστασία για τη γυναίκα, ζητᾶμε κοινούς ὅρους υγιεινής και πληρωμής για τά δύο φύλα και μέ βάση την αρχή της ελευθερίας της εργασίας και για τά δύο φύλα και της ἄλλης που ζητᾶ ἴση ἀμοιβή για ἴση εργασία.

Ή άποψη της βλαβερότητας κάθε ιδιαίτερης προστασίας της εργασίας της γυναίκας έγινε αποδεκτή τά τελευταία χρόνια όταν εφαρμόστηκαν οι συμβάσεις του Διεθνούς Γραφείου Έργασίας και ζήτησαν τά συμφέροντα χιλιάδων γυναικῶν βλάφτοντάς τις οικονομικά, ἀπέναντι ενός υποθετικοῦ κέρδους.

Καί μολονότι υπάρχουν ακόμα διχογνωμίες καί στους φεμινιστικούς καί στους έργατικούς κύκλους, όμως κάθε μέρα γίνεται περισσότερο άντιληπτό από τίς γυναίκες ότι τό πραγματικό τους συμφέρον άπαιτεϊ νά εργάζονται υπό ίσους όρους μέ τούς άντρες καί ότι έξ άλλου οί άπαγορεύσεις καί ή κατάταξη τής γυναίκας μαζί μέ τούς άνηλικούς άνταποκρίνεται στην παλιάν άντίληψη για τήν άνάγκη νά κηδεμονεύεται ή γυναίκα σά νά μή νιώθει ή ίδια τό συμφέρον της, άντίληψη πού έπηρέασε ως τώρα καί τίς νομοθεσίες. Ούτε πάλι έχει αξία ό,τι λέγεται συνήθως, πώς αρχίζοντας τά προστατευτικά μέτρα από τούς αδυνάτους φτάνομε νά τά ζητήσομε γενικά. Αυτό άνταποκρίνεται στην παλιάν άντίληψη τής φιλανθρωπίας πού υπαγόρεψε τά πρώτα μέτρα για τήν προστασία τής παιδικής καί τής γυναικείας εργασίας. Σήμερα καί ή γυναίκα εργάτρια όπως καί ο άντρας άπαιτοϋν σάν υπεύθυνα καί συνειδητά όντα τήν έξασφάλιση των καλύτερων όρων για τήν εργασία τους καί τή ζωή τους. Καί κανείς από δώ κι εμπρός δέ θά μπορέσει νά τους άρνηθῆ τό δικαίωμά τους αυτό.

M.[αρία] Σβ.[ώλου]

Ο ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ Η ΜΗΤΕΡΑ

ΥΜΝΟΙ άπάνω σέ ύμνους πλέκονται καθημερινώς στή μητρότητα μέ τήν ύποκρισία πού χαρακτηρίζει τήν κοινωνία, τό κράτος, τή νομοθεσία. «'Η ιερότης τής μητρότητας». «'Η μητέρα τό στήριγμα τής κοινωνίας, τό κέντρο τής δημιουργίας». Φράσεις πού έπαναλαμβάνονται μέχρις άηδίας, πρό πάντων όταν επιχειρήσει νάντικρύσει κανείς τή γυναίκα και ώς άνθρωπο και όχι μονάχα ώς μέσο διαιωνίσεως του είδους. Πώς αντιλαμβάνεται όμως αυτή τήν ιερότητα ή νομοθεσία μας και δυστυχώς και πολλές άλλες νομοθεσίες χωρών πού έχουν τήν άξίωση νά λένε πώς είναι πολιτισμένες;

Τό άκόλουθο περιστατικό είναι άρκετό για νά χαρακτηρίσει τό βαθμό του σεβασμού πού είχε ο νομοθέτης στην Έλλάδα και εξακολουθεί νά έχει ή Έλληνική Δημοκρατία στή μητέρα. 'Η ιστορία είναι εκ του φυσικού, άλλως τε είναι τόσο συνηθισμένη πού δέ θά ξαφνιασει κανέναν από κείνους πού έχουν σχέση μέ τή νομοθεσία μας. Μπορεί νά ξαφνιασει μερικές από τίς μακάριες εκείνες υπάρξεις πού βρίσκουν πώς τά πάντα είναι λαμπρά ρυθμισμένα άφου δέν ζυχε αυτές νά ένοχληθούν.

Αυτή λοιπόν είναι η ιστορία.

Ένας από τους πιο διακεκριμένους στρατιωτικούς γιατρούς μας πέθανε πρό δύο μηνών αφήνοντας χήρα τή γυναίκα του και όρφανή τή μοναχοκόρη του. Ή χήρα, γυναίκα έξαιρετικά ικανή, είχε κατορθώσει στο διάστημα των δέκα χρόνων πού ό άντρας της βρισκόταν στο μέτωπο, νά αύξήσει σημαντικά τήν οικογενειακή περιουσία, σέ τρόπο πού μπορούσε τώρα νά ικανοποιήσει τό μεγάλο πόθο τής κόρης της νά έξακολουθήσει τίς σπουδές της στο έξωτερικό. Ή ικανότατη όμως και έξαιρετικά φιλόστοργη αυτή μητέρα πού, μή έχοντας πιά κανέναν άλλο στόν κόσμο από τήν κόρη της, έθεσε μοναδικό σκοπό τής ζωής της νά τήν μορφώσει καλά και νά τής προετοιμάσει μιá ζωή άνετη και ώραία, βρέθηκε άναγκασμένη από τό νόμο νά ύποβληθί στον έλεγχο και νά δεχτή τίς αποφάσεις ενός οικογενειακού συμβουλίου από μακρυνούς συγγενείς πού όρίστηκε γιά νά προστατεύσει τά περιουσιακά συμφέροντα τής άνηλίκου όρφανής. Καί όταν συγκεντρώθηκαν οι διάφοροι αυτοί μακρυνοί θεϊοι και τρίτοι έξάδελφοι γιά νά συζητήσουν πώς θά έπρεπε νά γίνει ή διαχείριση τής περιουσίας τής κόρης, ό κ. Είρηνοδίκης παρακάλεσε τή μητέρα νά έξέλθει του δωματίου γιά νά συζητήσει μόνο του τό οικογενειακό συμβούλιο!! Τή μητέρα πού είχε δημιουργήσει αυτή τήν περιουσία μέ τήν ικανότητα, τήν οικονομία και τήν άφοσίωσή της στήν οικογένειά της τήν έβαζαν υπό κηδεμονίαν οι τρίτοι έξάδελφοι!!

Αυτή είναι ή τερατώδης αντίληψη τής έλληνικής νομοθεσίας γιά τή γυναίκα, αυτός είναι ό σεβασμός της προς τή μητέρα.

«Ναί αλλά...» θ' άπαντήσουν εκείνοι πού έχουν αιώνιες αντιρρήσεις γιά τή δικαιοσύνη πού όφείλεται στή γυναίκα, «έτυχε νά είναι ή μητέρα αυτή άξια και άφοσιωμένη και γι' αυτό ό νόμος φαίνεται τόσο άδικος άπέναντί της. Άν όμως ήταν, όπως οι περισσότερες γυναίκες, επιπόλαιη, άνόητη, σπάταλη, άν

κοίταζε πώς νά ξαναπαντρευτή μιά ώρα γρηγορώτερα και νά σφετεριστή τήν περιουσία του παιδιού της, τί θά γινόταν αυτό τό παιδί;».

Καί άπαντούμε:

«Τί συμβαίνει όταν πεθαίνει ή μητέρα και ό άντρας βρεθῆ μόνος μέ τήν κηδεμονίαν τών παιδιών του και τή διαχείριση τῆς περιουσίας των; Ποιό οικογενειακό συμβούλιο θά τά έξασφαλίσει άν ό πατέρας ἦταν, ὅπως οί περισσότεροι άντρες —σās άνταποδίδομεν τή φιλοφρόνηση— γλεντζές και χαρτοπαίχτης;». Ἐλλά τουλάχιστο δέ μάς ξεκουφαίνουν καθημερινῶς οί διθύραμβοι για τήν «ιερότητα τῆς πατρότητας» και τήν «πατρική στοργή» και ἔτσι δέν μάς ξαφνιάζουν πιά τά ρημαγμένα σπίτια, και τά ἔγκαταλειμμένα παιδιά.

Ἐλλά δέ θά ἦταν τότε φυσικώτερο νά κοιτάξει ό νόμος νά προλαβαίνει ἕνα καχό συνηθισμένο και νά θέτει ὑπό κηδεμονίαν τούς πατέρες, παραβλέποντας τήν ἔξαιρετική περίπτωση τών καχών μητέρων; Ἡ τουλάχιστο νά μετρά και τούς δύο γονεῖς μέ τό ἴδιο μέτρο;

Δυστυχῶς ὅμως ή περιουσία ή οικογενειακή, ὅλη ἔκτός ἀπό τήν προίκα τῆς γυναίκας, ἀδιάφορο άν ἔγινε ἀπό τούς κόπους και τίς φροντίδες τῆς γυναίκας ἢ τή συνεργασία και τών δύο συζύγων, ἀνήκει δικαιοματικά στόν άντρα, πού τή διαχειρίζεται ὅπως θέλει, τή σπαταλά ὅπως θέλει, κι ἀφίνει ἕνα πρῶι ἀτιμωρητί τά παιδιά του στό δρόμο.

Πότε θά λείψει πιά τό αἶσχος αυτό τῆς ἀδικίας πρὸς τή γυναίκα και του φαρισαϊκοῦ δῆθεν σεβασμοῦ πρὸς τή μητρότητα, πού ἀπό τή μιά μεριά τή θεοποιεῖ, ἀπό τήν ἄλλη τῆς στερεῖ τό ἀνθρώπινο δικαίωμα νά φροντίζει ή ἴδια για τά παιδιά της μέ τή σοφία τῆς στοργῆς πού τῆς χάρισε ή ἴδια ή φύση;

Αῦ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου]

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΓΚΗ νά συνεννοούμεθα καλά άναμεταξύ μας για μερικά θεμελιώδη ζητήματα του άγώνα μας. Ζητούμε *ισότητα* πολιτική, οικονομική, ήθική μέ τους άντρες. Καί τά ζητούμε γιατί πιστεύομε άκράδαντα πώς είναι δικαίωμά μας. Όταν ζητούμε *ισότητα*, δέ ζητούμε καμιά χάρη, κανένα προνόμιο. Έχομε τήν άξίωση πώς είμαστε μέλη τής κοινωνίας *ισότιμα* μέ τους άντρες, ότι μέ τήν έργασία μας είτε τήν έπαγγελματική, είτε τήν οίκοκυρική συμβάλλομε όσο καί ο άντρας στήν οίκονομική όργάνωση του κοινωνικού συνόλου καί ότι *πρωτ' άπ' όλα* είμαστε άνθρωποι καί ύστερα γυναίκες, έπομένως πρέπει νά μās αναγνωριστή τό δικαίωμα νά ρυθμίζομε, όπως έμεις νομίζομε καλό, τή ζωή μας καί γι' αυτό νά έχομε καί γνώμη στή ρύθμιση του κρατικού όργανισμού πού άπ' αυτή θά έξαρτηθή ή ρύθμιση τής ζωής κάθε άτομου. Κάθε *ένήλικη* γυναίκα πρέπει λοιπόν νά έχει τά ίδια δικαιώματα μέ κάθε *ένήλικο* άντρα.

Ός τόσο ή κοινωνία, τό κράτος θέλουν πολλές φορές νά

Ό Άγώνας τής Γυναίκας Ε/80 (1928), σ. 1-2.

δείξουν μιά κακῶς ἐννοούμενη στοργή στή γυναίκα. Καί τῆς ἀπαντᾶ τό κράτος στά αἰτήματά της:

«Ἐσύ γυρεύεις ἰσότητα κι ἐγώ σοῦ δίνω κάτι παραπάνω. Σοῦ δίνω προστασία. Ἄναγνωρίζω πῶς εἶσαι τό ἀδύνατο μέλος καί σέ προστατεύω. Καί βλέπεις πολύ καλά ὅτι σέ φροντίζω, ὅσο φροντίζω καί τά παιδιά καί κάνω νόμους “Περί προστασίας γυναικῶν καί ἀνηλίκων”, καί παίρνουν σύνταξη ὅλα τάνύπαντρα κορίτσια τῶν ὑπαλλήλων καί παίρνουν προίκες οἱ κόρες τῶν ἀξιωματικῶν καί, καί, καί... ἕνα σωρό ἄλλα. Κι ἀκόμα γυρεύεις ρέστα;»

Ἔτσι ξεγελιούνται οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες κι ὅταν ἐμεῖς, πού ξέρομε πολύ καλά τί σημαίνει αὐτή ἡ προστασία, τούς μιλοῦμε γιά ψῆφο, γιά δικαιώματα, γιά ἰσότητα, μᾶς κοιτάζουν μέ δυσπιστία. Καί ἐπαναλαμβάνουν οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες τό ἐπιχείρημα πού τίς ἐξευτελίζει δίχως νά τό νιώθουν:

«Ἡ δύναμή μας εἶναι ἡ ἀδυναμία μας. Κατορθώνομε περισσότερο μέ τήν ἀδυναμία μας, παρά ἂν εἶχαμε ὅμοια πολιτική δύναμη μέ τούς ἄντρες».

Καί ἔτσι δέχεται ἡ ἴδια ἡ γυναίκα, ξεγελασμένη ἀπό τή φαινομενική ἐπιτυχία, νά προστατεύεται, ὅπως προστατεύονται τάνήλικα, οἱ ἄρρωστοι, οἱ τρελλοί, ὅλα τὰ δύνατα μέλη τῆς κοινωνίας πού δέν μποροῦν νά στηριχτοῦν στόν ἑαυτό τους.

Συλλογίστηκεν ὅμως ποτέ σοβαρά τί σημαίνει αὐτή ἡ προστασία, αὐτή ἡ κηδεμονία πού ἐννοεῖ νά ἐξασκεῖ ἀπάνω της τό κράτος, ἢ καλύτερα, πού δίνει στόν ἄντρα τήν ἐξουσία νά ἐξασκεῖ εἰς βάρος της;

Σημαίνει, ὅταν παντρεύεται, νά παραδίδει τήν περιουσία

της ως προίκα στον άντρα της, αξιο ή ανάξιο, νά τή διαχειρίζεται όπως του άρέσει, χωρίς νά τής δίνει λογαριασμό.

Σημαίνει νά μήν μπορεί νά διαχειρίζεται τήν περιουσία πού τής άφησε ο άντρας της, αν έχει παιδιά, χωρίς νά συμβουλευέται ένα οικογενειακό συμβούλιο.

Σημαίνει, μιά καθηγήτρια, μιά έπιστήμονας, μιά μητέρα πού ανέθρεψε πολίτες νά μήν μπορεί [νά] βάλει τήν ύπογραφή της ως μάρτυρας σέ μιά συμβολαιογραφική πράξη, αλλά νά καλιέται από τό δρόμο ο πρώτος άλήτης άντρας πού περνά.

Σημαίνει νά ματαιώνονται διαγωνισμοί Υπουργείων μόνο και μόνο γιατί πέτυχαν στήν πρώτη γραμμή γυναίκες.

Σημαίνει νά καταπατιέται τό Σύνταγμα χωρίς ντροπή για νά μπαίνουν διατάξεις στους οργανισμούς των Υπουργείων πού άπαγορεύουν στίς γυναίκες ώρισμένες θέσεις.

Σημαίνει μεροκάματο πείνας για τήν εργάτρια κι άς είναι ικανότερη από τον άντρα εργάτη.

Σημαίνει στιγματισμός και καταγραφή τής γυναίκας στα βιβλία τής αστυνομίας για πράξη στήν όποία, έχοντας ίση ευθύνη, ο άντρας μένει έλεύθερος και άνενόχλητος.

“Όλα αυτά κι άλλα πολλά άκόμα, είναι συνέπειες τής προστασίας του κράτους στή γυναίκα.

Μπόρεσε ποτέ, σέ μιά όποιαδήποτε χώρα, ν' αλλάξει τή θέση της ή γυναίκα έστω και σ'ένα μονάχα άπαυτά τά σημεία, χωρίς νά έχει πολιτικά δικαιώματα, μονάχα μέ τή «δύναμη τής άδυναμίας της»;

Ο φαβιορισμός, οι παρασκηιακές έπιτυχίες τής γυναίκας δέν μπορούν νά φτάσουν πάρα πέρα από μιά προσωπική έπιτυχία, ένα ρουσφετάκι, ή κάτι άνάλογο. Γιατί πίσω από τήν προστασία του κράτους ύπάρχει ο άνταγωνισμός ο έπαγγελματικός των φύλων, ύπάρχει ή πίεση του κεφαλαίου πού του

χρειάζονται φτηνά χέρια για τίς επιχειρήσεις του, υπάρχει ή παράδοση τῆς ἠθικῆς ἀσυδοσίας για τόν ἄντρα, υπάρχει ἡ ἱερότητα τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας πού τάχα πρέπει νά ξαγοράζεται μέ τόν ἐξευτελισμό μερικῶν δυστυχισμένων γυναικῶν —τί πειράζει!

Γι' αὐτούς ὅλους τούς λόγους ἀγωνιζόμαστε για τήν ἰσότητα καί μονάχα για τήν ἰσότητα καί δέ ζητᾶμε προνόμια για τή γυναίκα.

Ζητοῦμε —ἀπαιτοῦμε— ἀπό τό κράτος νά τῆς δώσει τά μέσα νά προστατεύει *μονάχη τῆς* τόν ἑαυτό τῆς —πολιτικά δικαιώματα, παιδεία κτλ.

Αὐτή εἶναι ἡ μόνη προστασία πού ζητοῦμε. Τήν προστασία πού ὀφείλει ἡ πολιτεία σέ κάθε πολίτη, ἄντρα ἢ γυναίκα.

Ἄς προσέχουν λοιπόν οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες, ὅσες ἀγωνίζονται τόν ἐπαγγελματικό τους ἀγῶνα καί πολλές φορές παρασύρονται ἀπό τούς ἴδιους τούς ἄντρες νά γυρεύουν προνόμια ἰδιαίτερα, μήπως σκάβουν τό λάκκο τους μέ τά ἴδια τους τά χέρια.

Αὔ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου]

ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ

ΜΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΑΞΗ έβαλε για ιδανικό της τή γυναίκα-κούκλα. Τό ιδανικό αυτό, τό έθρεψε μέ τό ρομαντισμό τής αισθητικής της, πού στηρίχτηκε στην άπαθλίωση τών πολλών, για τήν εκλέπτυνση τών λίγων. Τό ζέστανε μέ τήν αισθηματολογία τής ίπποτικής παράδοσης, πού άντικρύζοντας τή γυναίκα σάν έρωτική λεία, τή στέρησε από τά πιό στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Τό στερέωσε τέλος και τό διαμόρφωσε μέ τή γυναικεία εκπαίδευση. 'Η γυναικεία παιδεία για να τό έξυπηρετήσει, ολοκληρώθηκε σε μία φιλολογική άσυναρτησία, μέ άπαρίθμηση ονομάτων και φράσεων χωρίς καμιά κατανόηση. Οί καλές τέχνες έπαθαν πραγματικό έξευτελισμό μέ τή δημιουργία πληθώρας ψεύτικων ταλέντων. 'Η νοικοκυροσύνη και ή μητρότητα, μολονότι βαθειά περιφρονημένες, χρησίμεψαν μόνο σάν ένα λαμπρό παραπέτασμα. Καί ή γυναίκα-κούκλα μέ τούς λεπτούς τρόπους και τήν άδεια ψυχή, μέ τίς σαπουνόφουσκες τής δῆθεν φιλολογικής μόρφωσης και τά ψεύτικα καλλιτεχνικά ταλέντα λυμάνεται τήν έλληνική κοινωνία και προβάλλει σάν τό χαρακτηριστικώτερο σύμβολο του νεοελληνικού πολιτισμού.

Μά ἂν τό ἰδανικό τῆς γυναικας-κούκλας χωρεῖ ἀκόμα στό πλαίσιο τῆς πλουτοκρατικῆς κοινωνίας, ὅμως γκρεμίζει τούς τοίχους τοῦ μέσου ἀστικοῦ σπιτιοῦ πού δέν τό χωροῦν καί φτάνοντας στή λαϊκή φωλιά σπρώχνει τήν κόρη στό καταγώγιο γιά νά βρῆ ἐκεῖ τό οἰκονομικό στήριγμά της.

Καί ὅμως ἡ παιδεία κάτω ἀπό τήν ἐπιβολή τῆς τάξης αὐτῆς —συνειδητή ἢ ὄχι ἀδιάφορο— ἔρχεται κι' ἀγκαλιάζει καί τώρα τό ἰδανικό αὐτό καί προσφέρει τά μέσα γιά τήν πραγματοποίησή του.

Ἔτσι ἔρχεται σήμερα ἡ ἐπίσημη παιδεία καί δημιουργεῖ σχολεῖα γιά τή μέση μόρφωση τῶν γυναικῶν πού θά τούς δίνουν, κοντά στή γενική μόρφωση, καί λίγη ζωγραφική, λίγο χορό, λίγη μουσική, λίγο σπόρ, λίγη ξένη γλώσσα καί γιά νά μή παραπονιοῦνται καί οἱ νοσταλγοί τοῦ παλιοῦ καλοῦ καιροῦ, καί λίγη οἰκοκυρική. Ὡς τώρα ἡ μόρφωση αὐτή τοῦ «λίγο ἀπ' ὅλα» δίνονταν κύρια ἀπό τά ἰδιωτικά σχολεῖα καί τά σχολεῖα καλογραιῶν. Μά τώρα ἡ διακόσμηση πρόκειται νά μπη αὐτοῦσια στά κρατικά σχολεῖα, πού θά γεμίσουν τήν ἐλληνική ἐπαρχία, θά γίνουν στίς πρωτεύουσες τῶν νομῶν — μέ ἀκατάρτιστα καί ἐπιπόλαια πλάσματα, ἀνίκανα νά ἐργαστοῦν καί στό σπίτι τους καί σέ βιοποριστική δουλειά.

Ὅμως ἡ πλουτοκρατία στήν Ἑλλάδα ἀποτελεῖ μειονότητα. Τά ἰδανικά της λοιπόν ἄς τῆς τά ἐξυπηρετήσουν τά ἰδιωτικά σχολεῖα πού μπορεῖ ἄνετα νά τά συντηρεῖ μονάχη αὐτή. Ἄλλά τά χρήματα πού βγαίνουν ἀπό τό ψωμί τοῦ ἐργαζόμενου ἐλληνικοῦ λαοῦ, δέν μποροῦν πιά νά διαθέτονται παρά μόνο γιά τήν ἐξυπηρετήση τῆς παιδείας τῶν παιδιῶν του. Καί τό κορίτσι τῆς ἐπαρχίας ἢ τῆς πρωτεύουσας πού πρόκειται νά βιοπαλαίσει, εἴτε στά διανοητικά ἐπαγγέλματα εἴτε στά τεχνικά, εἴτε ἀκόμα νά δουλέφει στό νοικοκυριό, ἔχει ἀνάγκη ἀπό θετική μόρφωση.

Έχει ακόμα ανάγκη νά έχει τουλάχιστον τίς ίδιες δυνατότητες μέ τ' αγόρια γιά νά σταδιοδρομήσει στά πραχτικά επαγγέλματα ή γιά ν' αποκτήσει τήν ανώτερη μόρφωση. Δέν άρκει ότι ή μέση μόρφωση είναι χτήμα τών λίγων, μά χρειάζεται ακόμα ανάμεσα σ' αὐτούς τούς λίγους, ή γυναίκα νά βρίσκεται σέ μειονεχτικώτερη θέση καί μέ τό ποιόν τής μόρφωσης πού θά πάρει καί μέ τήν ἔλλειψη ανταπόκρισης καί ἀλληλουχίας στους ἐκπαιδευτικούς βαθμούς τών σχολείων πού προορίζονται γι' αὐτήν.

Ἡ ἐκπαίδευση πρέπει νά ναι κοινή γιά τά δύο φύλα. Ἡ ἐπιστημονική πείρα μάλιστα κατέληξε στήν ανάγκη νά συνεκπαιδεύονται αγόρια καί κορίτσια στά σχολεία τής γενικῆς μόρφωσης ὅλων τών βαθμῶν. Καί στήν Ἑλλάδα ή ἐκπαιδευτική ἀστοργία γιά τή γυναίκα ἔφερε, μερικά ἔστω, τή λύση αὐτή σάν ἀναγκάιο κακό, γιατί δέν ὑπῆρχαν ἀρκετά σχολεία θηλέων. Τώρα πού ἐξαγγέλλεται ριζική ἐκπαιδευτική μεταρρύθμιση, ἄν δέ μπορούσε κανείς νά ἐλπίζει σέ μιάν ἄμεση γενική ἐφαρμογή ἑνός τέτιου προγράμματος, θά μπορούσε τουλάχιστον ν' ἀξιώσει νά μή σπαταληθοῦν χρήματα γιά τή δημιουργία τών ειδικῶν μέσων σχολείων πού πρόκειται ν' ἀντικαταστήσουν τά χρεωκοπημένα ἀστικά σχολεία μόνο καί μόνο γιά νά ικανοποιηθῆ ή τάση τής διακοσμητικῆς μόρφωσης. Τά σχολεία αὐτά δέ θά ἐτοιμάσουν ἀσφαλῶς παρά μόνο ἐπιπόλαια πλάσματα μέ κανένα πραχτικό ἐφόδιο γιά τή ζωή. Τόν ἐρασιτεχνισμό τοῦ «λίγο ἀπ' ὅλα» τής Ἑλληνίδας τόν πληρώνουν ἤδη ἀκριβά οἱ βιοπαλαίστριες τάξεις καί ακόμα περισσότερο ή ἴδια ή γυναίκα πού ρίχνεται στή ζωή ἀνέτοιμη καί γιά τά οἰκογενειακά της καθήκοντα καί γιά τήν ἐπαγγελματική της σταδιοδρομία.

Φτάνει λοιπόν πιά ή φτηνή φιλολογία τής δῆθεν νοικοκυροσύνης καί ή δῆθεν προετοιμασία τής ἑλληνίδας μητέρας. Καθέννας ξέρει σήμερα πῶς ή θετική αὐτή μόρφωση δίνεται σέ ειδι-

κά σχολεία ἢ σέ συμπληρωματικά τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἢ καί στή στοιχειώδη τους μορφή, στό ἴδιο τό δημοτικό σχολεῖο.

Θέλετε νοικοκυρές καί μητέρες; Ὅργανώστε ὅλους τοὺς βαθμούς τῆς οἰκοκυρικῆς μόρφωσης ἀπό τό Χαροκόπειο διδασκαλεῖο, πού ἔμεινε νεκρό τόσα χρόνια καί πού θά ἐτοιμάζει τό διδαχτικό προσωπικό, ὡς τίς μέσες καί κατώτερες οἰκοκυρικές σχολές, ὡς τὰ στοιχειώδη γεωργικο-οἰκοκυρικά σχολεῖα πού θά ἐκπολιτίσουν τήν ὑπαιθρη χώρα. Νοικοκυρές καί μητέρες δέν θά μορφωθοῦν στά παρθεναγωγεῖα τοῦ τύπου τῶν ξένων σχολείων.

Φτάνει πιά ἡ ψευτιά τῶν δῆθεν καλλιτεχνικῶν καί φιλολογικῶν ταλέντων, πού τροφοδοτοῦν μονάχα τό στομπισμό τῶν κοσμικῶν σαλονιῶν. Γιά τή φιλολογία σάν ἐπιστήμη ὑπάρχουν τά ἀνώτατα σχολεῖα, ἡ μουσική ἐκπαίδευση ἔχει τά σχολεῖα της, καί ζωγραφική δέ θά πῆ μουντζούρωμα τῶν «ταμπλό τῶν κάτρ σαιζόν», τό συνηθισμένο δείγμα τῆς καλλιτεχνικῆς κατάρτισης κάθε ἀπόφοιτης σχολείου καλογραϊῶν. Ἄν τό Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας νομίζει πῶς ἡ γυναικεῖα ἐκπαίδευση πρέπει νά γίνει τό μέσο γιά ν' ἀνθίσει ὁ γυναικεῖος ἐρασιτεχνισμός, ἄν νομίζει ἀκόμα πῶς τό ἰδανικό αὐτό πρέπει νά τό ἐπιβάλει στή μᾶζα τῶν γυναικῶν πού θά βιοπαλαίσουν, εἴτε σάν νοικοκυρές, εἴτε σάν ἐπαγγελματίες, ἄς τό κάνει. Μά ἐμεῖς πού δέν διαθέτομε σήμερα μέ τήν ψῆφο ἓνα τουλάχιστο μέσο γιά νά τό ἐμποδίσουμε, δέ θά τό δεχτοῦμε ἀδιαμαρτύρητα. Καί ἄν ἡ ἐτοιμαζόμενη διαμαρτυρία τῶν ὀργανωμένων γυναικῶν τό ἀφίσει ἀσυγκίνητο, ἐμεῖς ἔχομε τήν ἱερή ὑποχρέωση νά καταγγείλομε τήν πράξη αὐτή στό φτωχό ἑλληνικό λαό, σάν μιᾶ καθαρή ἀπάτη καί μιᾶ νέα ἐπιβουλή γιά τό μέλλον του καί γιά τό μέλλον τῶν παιδιῶν του.

Μ. Σβώλου

[*Από τή δεύτερη συγκέντρωση
για τήν ψήφο*]

ΦΕΡΟΝΤΑΣ τούς αδελφικούς χαιρετισμούς απ' τις γυναίκες τής Κρήτης, φέρνω και τις ευχές τους τις θερμές για τήν εξύψωσή μας ως κοινωνίας καμωμένης από άντρες και γυναίκες, πού δέν είναι ανώτεροι ή κατώτεροι μεταξύ τους, παρά άπλούστατα διαφορετικοί.

Ἡ γυναίκα τής έπαρχίας, σέ κέντρο μικρό ή μεγάλο, μοιράζεται μέ τόν άντρα της τά πολλαπλά βάρη τής ζωής. Σ' όλα τόν συντροφεύει, δουλεύοντας κι αυτή. Έχει μ' αυτό μαζί και τή φροντίδα του σπιτιού της. Ἡ παραγωγική ανεπάρκεια του τόπου της κάποτε, διώχνει τόν άντρα στή θάλασσα ή στά μακρινά ξένα. Μένει ή γυναίκα πίσω κι αναλαβαίνει τόν άγώνα τής ζωής μονάχη της και τις πιότερες φορές, μέ έπιμονή και ακούραστη θέληση, φτάνει νικήτρα στό σκοπό της. Ὅσοι έζησαν

Ἐμιλία στή δεύτερη δημόσια συγκέντρωση για τήν ψήφο τής γυναίκας, 31 Μαρτίου 1929. Δημοσιεύτηκε στόν *Άγώνα τής Γυναίκας* Ε/89-90 (1929), σ. 6. Βλ. Είσαγωγή, σ. 66.

σέ έπαρχία καί μάλιστα ανάμεσα σέ άγροτικούς πληθυσμούς, θάχαν άμέτρητες φορές τήν εύκαιρία νά θαυμάσουν τή γυναίκα, πού όχι μόνο δέν ύστερεί σέ δράση κι ενέργεια άπ' τό σύντροφο τής ζωής της, μά καί τόν περνά ως μητέρα καί τροφός τών παιδιών της, δουλεύοντας άδιάκοπα, κι όταν εκείνος ξεκουράζεται ή πολιτικολογεί στό καφενείο. Μά όσο καί νάνε τά καθήκοντά της πολλά κι ή σημασία της βαρύτατη στήν κοινωνία, τά δικαιώματά της είναι λίγα, τόσα λίγα! Σχεδόν τίποτα!

Υπάρχει βέβαια κι ή γυναίκα πού δέν δουλεύει. Γιατί είναι πλούσια, γιατί δέν τό βρίσκει άναγκαίο. Στίς ώρες τής άνιάς της, στίς συντροφικές της μ' άλλους κι άλλες, πού ύποφέρουν τήν ίδια πλήξη τής στάσιμης ζωής τους, θ' άσχοληθούν μέ ό,τι κατά τή μόδα τίς διασκεδάζει, μέ ό,τι μπορεί νά γεννήσει ή πεινασμένη άπό άόριστους σκοπούς σκέψη τους.

Στό ίδιο περιβάλλον όμως βρίσκεται καί ή κυρία πού μέ κάθε τρόπο δουλεύει σέ φιλανθρωπική καί έκπολιτιστική κίνηση μέ βαθύτερη συναίσθηση του ώραίου προορισμού της.

Οί τρεις αυτές κύριες μορφές τής γυναικείας δράσης στήν έπαρχία βρίσκονται όλες σέ μιά φάση έξευγενισμού. Όλες οί καρδιές εκεί διφούν ν' άνοιχτούν στή ζωή καί νά τήν νοιώσουν όπως είναι κι έτσι πού πρέπει νά είναι. Τά πνεύματα διφούν τό φώς. Νέα τροφή. Νέο πεδίο δράσης. Οί τόσους αιώνες άχρησιμοποίητες δυνάμεις σπάζουν πιά τόν πάγο τής παραδομένης συνήθειας καί ζωής. Οί γυναίκες μαζεύονται σέ συλλόγους, ιδρύουν βιβλιοθήκες, κάνουν διαδηλώσεις, παραπονούνται για τίς διάφορες έλλείψεις πού παρουσιάζουν τά χωριά τους, οί κωμοπόλεις τους, συλλογιώνται μέ τί τρόπο θά γίνονταν όλα γύρω τους εύγενικώτερα, ωραιότερα, πιό ταχτικά, πιό δίκαια. Αρχισαν νά τό νοιώθουν ότι κάνουν κι αυτές τό καθήκον τους στήν κοινωνία πιστότερα κάποτε άπό τούς άντρες των καί σκέφτουν-

ται πώς ἂν εἶχαν στό χέρι κάποιο ἔκδηλο δικαίωμα, πολλά πράγματα θά ἐπιχειροῦσαν νά διορθώσουν μόνες τους, ἔτσι πού βάζουν τό μεροκάματό τους σέ ἔργα δημόσια ἢ κοινοτικά, στά τελευταῖα μάλιστα πρωτοπόρες καί προθυμότερες ἀπ' τοὺς ἄντρες.

“Ὅλα αὐτά, πού θά παρατηρήσει καθένας μ' ἀληθινή χαρά στήν ἐπαρχία καί μέ κάποια ἐκπληξη, διαλαλοῦν πώς ἡ γυναίκα ἄρχισε νά ἐχτιμᾷ τόν ἑαυτό της, νά τόν πιστεύει, νά τόν ὑποχρεώνει σέ δράση εὐρύτερη ἀπ' τήν ὡς τώρα καθιερωμένη. Ὑψώνεται ἀπ' τό ἐπίπεδο, πού αἰώνων συνθήκες τήν εἶχαν τοποθετήσῃ — ἄχ ἀλήθεια, χαμηλά— καί χαρούμενη καί ὑποσχέσεις γεμάτη, ζητᾷ ἕνα δικαίωμα, γιά νά δείξει ὅτι μπορεῖ ν' ἀνταποκριθῇ σ' ἕνα καθήκον. Μοῦ φαίνεται μάλιστα πώς ἡ γυναίκα τῆς ἐπαρχίας σέ τίποτε δέ θά ὑστερήσῃ ἀπ' τήν ἀδελφή της: Εἶναι στενωτέρος ἐκεῖ ὁ κύκλος καί γι' αὐτόν τόν ξέρει καλά, πολύ καλά. Κι εἶναι προθυμότερη νά μάθει ὅσα ἀκόμη τῆς χρειάζονται.

Κι ἂν ἀπώτεροι ἐκπολιτιστικοί σκοποὶ δέν ἀρκοῦσαν γιά νά τῆς χορηγηθῇ τό δίκαιο αἴτημά της, δέν τό ἀπαιτεῖ ἡ ἰδέα τῆς δικαιοσύνης; Μοιράζεται τοὺς κόπους ὄλους μέ τόν ἄντρα της, γιατί νά μὴν ψηφίσουν καί μαζί; Ποιός μπορεῖ νά τῆς τό ἀρνηθῇ;

Μ. Ἀμαριώτου

Ἀντιπρόσωπος τῶν γυναικῶν Κρήτης

ΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΕΣ ΣΕ ΔΙΩΓΜΟ

ΟΤΑΝ ή κοινωνική τάξη πού κυβερνά τήν 'Ελλάδα εξακολουθεί νάχει για ιδανικό της τή γυναίκα κούκλα, δέν μπορεί νά υπάρξει θέση για τήν εργαζόμενη, παρά μόνο στό περιθώριο. Γιατί ἄν ἔπαφε νά τήν περιφρονεῖ ὀλοφάνερα, ὅμως μόλις τήν ἀνέχεται.

Τά ιδανικά τους εἶναι ἐντελῶς ἀντίθετα. Ἡ ἐργασία δίνοντας τήν οἰκονομικήν ἀνεξαρτησία δίνει καί τή βάση ἀπ' ὅπου μπορεί νά σπάσει κανεῖς τά δεσμά τῆς κοινωνικῆς σκλαβιάς καί ν' ἀπαιτήσῃ ἀνθρώπινα δικαιώματα. Καί ἡ τάξη πού κυβερνά τήν 'Ελλάδα θέλει τήν γυναίκα σκλάβα ἢ ὀδαλίση. Δέν τήν ἀνέχεται ἐλεύθερο ἄνθρωπο.

Τῆ θέλει προλετάριο τοῦ χεριοῦ ἐξαρτημένο ἀπό τό μεροκάματο τοῦ ἄντρα ἢ τ' ἀδερφοῦ ἢ, σάν δέν υπάρχουν, ζωντανό πτώμα πού φθίνει μέ ἡμερομίσθιο πείνας κάτω ἀπό δεκαπεντάωρη καθημερινή δουλειά.

Τῆ θέλει προλετάριο τῆς πέννας πού φυτοζῆ μέσα στή

μουχλιασμένη ατμόσφαιρα τῶν δημόσιων καί τῶν ιδιωτικῶν γραφείων, σάν πειναλέο φάντασμα.

Γι' αὐτό ἀδιαφόρησε κι ἀδιαφορεῖ ἀκόμα καί τώρα γιά τήν πραγματική της μόρφωση. Γι' αὐτό ἐτοιμάζει σχολεῖα διακοσμητικά περιφρονώντας τίς ἀληθινές της ἀνάγκες.

Καί ἄν τυχόν πηδώντας τοὺς φραγμούς καί ἀφηφώντας τίς προλήψεις, κατορθώσει μιὰ γυναίκα ν' ἀποχτήσῃ προσόντα, πού λίγους αἰῶνες πρὶν ἦταν προνόμια λίγων καί πού ὡς σήμερα θεωροῦνται προνόμια καθαρῶς ἀντρικά, τότε ἡ κοινωνική αὐτή τάξη ἀμειλιχτή ὑψώνει μπροστά της νέους φραγμούς.

Γιατί ἄν σέ μιὰ δημοκρατούμενη χώρα ἡ κοινωνική τάξη δέν μπορεῖ πειά νά χρησιμεύσῃ σάν τυπικό τουλάχιστο ἐμπόδιο γιά τήν εἴσοδο στίς δημόσιες θέσεις, ὅμως τό γένος μπορεῖ ἄφοβα σήμερα νά γίνεταί τό ὕστατο καί ἀναπότρεπτο προνόμιο.

Ἄν ἄλλοτε σέ παρόμοιες ἀδικίες ὑπῆρχε δικαιολογητική βάση τό φεουδαρχικό καθεστῶς, ὅμως καί σήμερα ἡ Δημοκρατία δέν διστάζει νά διαφεύσῃ τόν ἑαυτό της μέσα στά χέρια τῶν μεσαιωνικῶν της ὀργάνων.

Τί σάν μιὰ ἐπαναστατική ἐποχή πού καθιέρωσε τό νέο πολίτευμα, τό Σύνταγμα ἐξίσωσε ρητά τίς γυναῖκες ὡς πρὸς τήν εἴσοδό τους στίς δημόσιες θέσεις; Ὑπάρχουν πάντα σοφιστές μανδάρινοι πού ἐρμηνεύουν τίς Γραφές σύμφωνα μέ τήν ιδιοσυγκρασία τους καί τίς ἀντιλήψεις πού τοὺς ὑπαγορεύει τό συμφέρον ἢ οἱ ἀντιλήψεις τῆς caste πού ἀνήκουν.

Ὅχι, οἱ γυναῖκες δέν μποροῦν νά γίνουν εἰσηγητές στό Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας. Δέν τίς ἀφίνουν νά σταδιοδρομήσουν στίς ἀνώτερες δημόσιες θέσεις.

Δέν μποροῦν νά γίνουν ἀνώτεροι ὑπάλληλοι Τραπεζῶν. Δέν μποροῦν νά πάρουν θέσεις δικαστῶν ἢ νά μπουν στό διπλωματικό κλάδο.

Οί πόρτες τῆς ἐργασίας καί τῆς σταδιοδρομίας μένουν κλειστές.

Γιατί ἡ κοινωνική τάξη πού κυβερνᾷ τήν Ἑλλάδα δέν κατόρθωσε νά προσαρμοσθῆ στίς ἀνάγκες τῆς σύγχρονης ἐποχῆς. Δέν ἔχει μάτια νά δῆ πῶς στόν πολιτισμένο κόσμον οἱ ἴδιες ἀκριβῶς κοινωνικές τάξεις ἀνοίγουν ραγδαῖα τίς σταδιοδρομίες στήν ἀκάθεκτη γυναικεία δραστηριότητα, κάτω ἀπ' τήν πίεση τῆς ἀνάγκης.

Τ' ἀγνοεῖ ὅλ' αὐτά, ἡ κλείνει τά μάτια μέ τό πείσμα τῆς ἀμαθείας, ἐνῶ σύγχρονα κλείνει καί τίς πόρτες τῆς τίμιας δουλειᾶς, πού ὑψώνει τήν ψυχὴ καί τό ἦθος, μέ τήν ἀφελῆ ἱκανοποίηση πῶς ἔκανε κάτι τελειωτικό καί μεγάλο, ὀχυρώνοντας τίς δικές της προλήψεις μέ χάρτινα τείχη ποῦναι προωρισμένα νά πέσουν κάτω ἀπό τήν πίεση τῆς ἀνάγκης.

Ἐμπρός λοιπόν ὅλοι Σεῖς Κύριοι ἀρμόδιοι, ὅσοι ἔχετε δύναμη. Κλείστε ἄφοβα τίς πόρτες τῆς δουλειᾶς στίς γυναῖκες. Καί ἀνοίξτε σύγχρονα περισσότερα ντάνσιγκ καί περισσότερα χαρτοπαίγνια ὅπου θά εἰσελάσουν ἀκράτητα τά μαμόθρεπτά σας γιά νά τά ἐκμεταλλευθῆτε καλύτερα.

Κι' ἂν παρουσιασθῆ ἀνάγκη(!) κι' ἀνοιγοῦν καί νέοι «οἴκοι» — τί πρὸς Ὑμᾶς; Οἱ γυναῖκες θᾶνε πάλι τά θύματα. Σεῖς θά μένετε πάντα μακριά, συνεπεῖς στίς ἀντιλήψεις Σας καί στό ἰδανικό Σας.

Μ.[αρία] Σ.[βώλου]

Η ΠΡΩΤΗ ΝΙΚΗ

ΔΕΚΑ ολόκληρα χρόνια έντατικῆς προσπάθειας, επίμονης προσήλωσης στό σκοπό ποῦθεσε μπροστά του ὁ Σύνδεσμός μας, εἶχαν σήμερα μόλις τό πρῶτο πραγματικό ἀποτέλεσμα, μέ τήν καθιέρωση τῆς συμμετοχῆς τῆς Ἑλληνίδας στή ρύθμιση τῆς ζωῆς τοῦ Δήμου καί τῆς Κοινότητας.

Μιά δεκαετία δέν λογαριάζεται βέβαια μέσα στή ζωή ἐνός λαοῦ, οὔτε ὁ καθημερινός μόχθος τῶν ἀφανῶν ἐργατῶν πού ἀνοίγουν ἕνα νέο δρόμο. Ἡ χαρά τῶν νέων πού θά τόν πατοῦνε ἀκίνδυνα εἶναι ἡ μόνη ἱκανοποίηση αὐτῶν πού τόν χάραξαν.

Καί ὁ Σύνδεσμός μας σήμερα παρουσιάζοντας στίς Ἑλληνίδες γυναῖκες τήν πρώτη καθιέρωση τῆς πολιτικῆς τους ἐλευθερίας ἔχει τήν ἱκανοποίηση αὐτή μέ τή συνείδηση ὅτι ἄνοιξε ἕνα διάπλατο δρόμο.

Ἐκπρόσωπος καί ὁ ἴδιος τῆς πρώτης κοινωνικῆς δύναμης πού παίρνει ἡ γυναῖκα στόν τόπο μας, μέ τήν σημασία της, μέ τήν κοινωνική της δράση καί τήν πνευματική της ἀπολύτρωση

από τήν ήθικη και ύλική σκλαβιά του παλιού καιρού, συντόνισε τις υπάρχουσες δυνάμεις και μέ μιά δυναμικότητα πραγματικά πελώρια σχετικά μέ τον πρώτο του αριθμητικό όγκο, κατόρθωσε ύστερ' από μακρόχρονες και έξαντλητικές λεπτομερειακές προσπάθειες, νά ξεπεράσει όλες τις δυσκολίες και νά φτάσει ασφαλώς στον πρώτο πραγματικό σταθμό τής πολιτικής μας ισότητας.

Τό αποτέλεσμα τήσ προσπάθειας είναι μικρό αλλά συνάμα είναι μεγάλο. Μικρό γιατί ή συμμετοχή μας αυτή αποτελεί σήμερα δώρον άδωρον, όταν μόλις ύστερ' από μιά τριετία θά μπορούμε νά ψηφίζομε.

Μικρό άκόμα γιατί μάς παρέχεται σάν κάτι ώς έκ περισσού, σάν τά ψίχουλα πού πετάν στον ένοχλητικό ζητιάνο, από τό πλούσια στρωμένο τραπέζι ισχυρού φιλαργύρου και πούναι τόσο λίγα, ώστε νά λείπει μονάχα ή ένόχληση, χωρίς καν αυτός νά τραφεί.

Ή Κυβέρνηση παρέχοντάς μας σήμερα τήν ψήφο, σάν κάτι άναπόφευκτα έπιβλημένο από τήν ανάγκη των καιρών, δέ φαίνεται καν νά πιστεύει στην άξία του θεσμού. Γιατί άφου μάς απέκλεισε έντελώς από τις προηγούμενες έκλογές, περιορίζει τόσο πολύ σήμερα τις δυνατότητες τής μελλοντικής μας συμμετοχής μέ τούς γνωστούς περιορισμούς ώστε νά τή μηδενίζει σχεδόν τή συμμετοχή μας αυτή;

Όμως ή σημερινή παροχή τής ψήφου έχει παράλληλα άνυπολόγιστη άξία. Γιατί καθιερώνοντας έμπράκτως τή συμμετοχή μας στή Διοίκηση δημιουργεί ένα αναπότρεπτο γεγονός και εξασφαλίζει ένα δικαίωμα, άναφαίρετο πιά. Και ό πιό σκληροτράχηλος Κυβερνήτης και ό πιό συντηρητικός ζηλωτής των παλιών, έχει πιά ν' άντικρύσει μιά νέα πραγματική κατάσταση και δέν του μένει τίποτ' άλλο παρά νά τή ρυθμίσει. Νά

τήν άγνοήσει ή νά τήν έξαλείψει είναι πιά άδύνατο. Γι' αυτό άκριβώς ό Σύνδεσμός μας ζήτησε νά τή δημιουργήσει. Έτσι μόνον ύπάρχει έλπίς και ή σημερινή Κυβέρνηση, άν όχι από πεποίθηση, τουλάχιστον από ανάγκη και από συμφέρον, νά διορθώσει τό ταχύτερο τόν νόμον αυτό πού καθιερώνει νέα κοινωνικήν άνισότητα, γιατί πλήττει μόνο τίς φτωχές γυναίκες, τίς εργάτριες, τίς χωρικές και τίς λαϊκές νοικοκυρές πού προσφέρουν τόν καθημερινό μόχθο τους για τήν εύημερία του τόπου αυτού, πού ξμειναν άγράμματα από τήν άστοργία του Κράτους και πού είναι πολύ περισσότερο ώριμες από τίς κυρίες του κόσμου νάσκησουν τά πολιτικά τους δικαιώματα, γιατί ή βιοπάλη τους δίδαξε τήν άξία τους.

Άλλά ή σημερινή καθιέρωση έχει επί πλέον τεράστια άξια για τήν άνύψωση της κοινωνικής μας θέσης. Οι νόμοι όσο και άν είναι άποτελέσματα ώρισμένων κοινωνικών καταστάσεων έχουν και διακατονιστική επίδραση πάνω στά ήθη. Ό άντρας θά βλέπει σιγά-σιγά στή γυναίκα τή σύντροφο και τή συναγωνίστρια όταν ξέρει ότι ή γυναίκα αυτή έχει τά ίδια μ' αυτόν δικαιώματα άπέναντι στό Κράτος. Και ή γυναίκα σφυρηλατώντας μέσα στή νέαν κατάσταση τήν άξιοπρέπεια και τήν αυτοπεποίθησή της, γρήγορα θά βαδίσει στό δρόμο της προόδου πού της άνοιγεται σήμερα. Αυτό άς τό νιώσουν πέρα ως πέρα όλες οι Έλληνίδες κι' άς έτοιμαστούν για νέους άγώνες, όσους άπαιτεί ή σημερινή στιγμή.

Και όσες συνετέλεσαν για νάνοίξουν τό δρόμον αυτό, γυναίκες από τήν πρωτεύουσα, τίς έπαρχίες και τά χωριά πού μās πρόσφεραν δειλά τή συνδρομή τους και όσες άκόμα μέ σθένος και μέ δράση ένωσαν μαζί μας έντατικές προσπάθειες για τό μεγάλο σκοπό, άς έχουν τήν ικανοποίηση ότι στή σημερινή ιστορική στιγμή πού σήμανε τήν άπελευθέρωση της γυναίκας

μας, έκαναν τό καθήκον τους. Κι' άς γίνουν όλες σήμερα κήρυκες κι άς φωνάξουν διάπλατα σ' όλες τίς γωνιές τής έλληνικής έπαρχίας και του έλληνικού χωριού, όπου γυναίκες άξιες ζούν σήμερα ακόμα σκλάβες χωρίς νά διευθύνουν οί ίδιες τήν τύχη τους, ούτε νάχουν τή δύναμη νά συνεισφέρουν όπως μπορούν και όσο θέλουν στό γενικό καλό:

Ότι μέ τό 1929 κλείνει πιά αναπότρεπτα ή παλιά έποχή. Μέ τό 1930 άνοίγει διάπλατα μιά νέα. Καί στό χέρι μας είναι πιά νά δημιουργήσομε μέ τά ίδια μας τά χέρια τή νέα μας θέση μέσα σαυτήν.

Ή στιγμή είναι ιστορική. Ντροπή μας άν δέν άγκαλιάσομε μέ τόλμη και αύτοπεποίθηση τίς άπαιτήσεις τής νέας έποχής.

M.[αρία] Σ.[βώλου]

*ΤΙ ΕΧΕΙ ΝΑ ΩΦΕΛΗΘΗ
Η ΓΥΝΑΙΚΑ
ΑΠΟ ΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΨΗΦΟ*

ΚΑΘΕ ΓΥΝΑΙΚΑ πλούσια ή φτωχεια, παντρεμένη ή ανύπαντρη, νοικοκυρά ή επαγγελματίας, έχει να ωφεληθῆ σημαντικά από τό δικαίωμα πού τῆς ἐχορήγησε ἡ πολιτεία νά συμμετέχει στή διοίκηση τοῦ δήμου καί τῆς κοινότητας.

Θά ἐξετάσομε σήμερα ξεχωριστά τρεῖς τάξεις γυναικῶν πού τίς ξεχωρίζομε σύμφωνα μέ τό εἶδος τῆς ἐπαγγελματικῆς τους ἐργασίας. Μέσα σέ κάθε μία ἀπό τίς τάξεις αὐτές ὑπάρχουν γυναῖκες παντρεμένες κι ανύπαντρες, μητέρες, νοικοκυρές, πού ξεχωριστά ἀπό τή δουλειά τους ὄξω ἀπό τό σπίτι ἔχουν καί τήν ἀτέλειωτη δουλειά τοῦ σπιτιοῦ πού δέν τελειώνει ποτέ γιά καμιά γυναίκα. Θά ἰδοῦμε πῶς ἕνας καλά ὀργανωμένος δήμος μπορεῖ νά βοηθήσει κάθε γυναίκα.

Η υπάλληλος

Μιά μεγάλη, πολύ μεγάλη επαγγελματική τάξη γυναικών, ή τάξη των υπαλλήλων, όσο κι αν δέχεται θεωρητικά την αρχή της Ισοπολιτείας, ή και αναγνωρίζει ότι η πολιτική ψήφος της συμφέρει για να καλυτερέψει τη θέση της στην επαγγελματική, αντικρύζει με κάποια άδιαφορία τη δημοτική ψήφο.

— Τί μᾶς χρειάζεται ἐμᾶς; Φεύγομε τό πρωϊ γιά τό γραφεῖο μας, καθόμαστε ὅλη μέρα, γυρίζομε τό μεσημέρι, τρῶμε βιαστικά, τό ἀπόγευμα ξαναπηγαίνομε γιά νά γυρίσομε πάλι ἀργά τό βράδυ. Καλός ἤ κακός ὁ δήμαρχος, ἡ ζωὴ μας δέ θάλλάξει.

Κι ὁμως!

Παίρνω γιά παράδειγμα μιά κοπέλλα πού ἔχει μιά γρηά μάνα, ἕνα πατέρα συνταξιούχο κι' ἕνα μικρότερο ἀδερφό πού σπουδάζει. Αὐτὴ ἐργάζεται σ' ἕνα γραφεῖο καὶ παίρνει 1500 τό μήνα. Εἶναι ἀναγκασμένοι νά κάθονται μακριὰ γιά νά πληρῶνουν μικρό νοῖκι. Δέν ἐπαρκοῦν νά πληρῶνουν ὑπηρετρία. Ἡ κοπέλλα εἶναι ἀναγκασμένη νά σηκώνεται πολύ πρωϊ, τίς μέρες πρό πάντων πού ἔρχεται τό νερό γιά νά γεμίσει μιά στάμνα γιά πίοσιμο στή βρύση τῆς κοινῆς αὐλῆς καὶ νά τρομπάρει μαζί μέ τό μικρό ἀδερφό, πότε ὁ ἕνας πότε ὁ ἄλλος, γιά νά γεμίσει τό ντεπόζιτο. Θά φτιάξει τίς λάμπες, θανάψει τή φωτιά (ἠλεκτρικό καὶ γκάζι δέν ὑπάρχουν ἐκεῖ) καὶ θά σκουπίσει τό σπῆτι. Θάφήσει γιά τή μάνα της τό μαγεῖρεμα καὶ τό πλύσιμο τῶν πιάτων. Κουρασμένη ἀπ' αὐτὴ τὴν πρωϊνὴ δουλειά, θά πάει στό γραφεῖο της ὅπου θά καθήσει ὡς τὴ μιά μετὰ τό μεσημέρι. Ἡ μιά πολλές φορές γίνεται μιάμιση. Στίς τρεῖς πρέπει νά ξαναγυρίσει. Ὑποτίθεται ὅτι θά μείνει ἴσαμε τίς 7. Ἀλλά τίς πῖό πολλές φορές μένει ὡς τίς 8 1/2 γιατί ἔχουν διαρκῶς ἔκτακτη δουλειά.

Ἐξαντλημένη ἀπὸ τῆ δουλειᾶ τῆς ἡμέρας θά ξεκινήσει γιὰ τὸ σπίτι τῆς. Ὡς ἓνα διάστημα πάει τὸ τράμ. Ἀπὸ κεῖ καὶ ὕστερα χαντάκια, λάκκοι, νερά, λάσπες, σκοτάδι, ὀλόκληρη ὀδύσεια ὡς πού νά φτάσει. Θάκούσει τῆ σχετικὴ γκρίνια γιατί ἄργησε — σά νά φταίει αὐτή— θά φάει βιαστικά τὸ κακοφτειασμένο φαγητό τῆς καὶ θά καθήσει ὕστερα πάλι στῆ δουλειᾶ νά μαντάρει τίποτα κάλτσες, νά πλύνει κανένα μαντήλι, νά σιδερώσει.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἄθλια, μονότῃνη, ἀνθυγεινὴ ζωὴ τῆς.

Κι ὅμως, ἂν ἦταν ἓνας δῆμος στό ὕψος τοῦ προορισμοῦ του ὅπως προσπαθεῖ νά εἶναι σέ ἄλλες χώρες, τά πράγματα θά ἦταν ἄλλιως. Θά οἰκοδομοῦσε σέ μιά μεγάλη ἔκταση λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη πολλές μεγάλες πολυκατοικίες γιὰ ὑπαλλήλους, ἐργάτες, ἐπαγγελματίες. Τέτοιες εἶδαμε νά γίνονται στῆ Βαρσοβία, ὑπάρχουν θαυμάσιες καὶ στῆ Βιέννη. Βέβαια γίνονται καὶ σέ πολλές ἄλλες μεγάλες πόλεις. Μῆνα πολύ μικρὸ νοῖκι, ἡ οἰκογένεια τῆς κοπέλλας πού ἀνέφερα θά εἶχε ἓνα πολὺ ἀναπαυτικὸ καὶ καθαρὸ διαμέρισμα μέ δύο ἢ τρία δωμάτια καὶ κουζίνα. Τὸ πρωῖ θάἄβρισκε ἡ κοπέλλα τῆ μπουτίλλια μέ τὸ γάλα μέσα σῆνα κουτί μέσ' ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς, ὅπως ρίχνουν τά γράμματα. Μῆνα σπέρτο θάναβε τὸ γκάζι, θά ἐτοίμαζε τὸ πρόγευμα στῆ στιγμή χωρὶς κόπο. Τὸ ντεπόζιτο θά ἦταν πάντα γεμάτο καὶ θά εἶχε καὶ ζεστό νερό ὅλη μέρα στῆ διάθεσή τῆς. Ὅλα αὐτά κοστίζουν ἐλάχιστα ὅταν τά πληρώνουν πολλοὶ μαζί. Μῆνα μηχανήμα ἠλεκτρικὸ —τό ρεῦμα θάταν φτηνότατο— θάπορουφοῦσε ὅλη τῆ σκόνη χωρὶς κούραση. Ἄν ἦταν μάλιστα καὶ σύμφωνα μέ τὴν τελευταία λέξη τῆς οἰκοδομικῆς θά πῆγαιναν ὅλα τά σκουπίδια μέσ' ἀπὸ ἓνα μεγάλο σωλῆνα στὸν ὑπόνομο γιὰ νά διοχετευθοῦν μακρὰ ἢ νά καοῦν. Θάπαίρνε ἔπειτα τὸ τράμ καὶ θά σταματοῦσε ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς καὶ θά πῆγαινε φρέσκια φρέσκια καὶ ξεκούραστη στό γραφεῖο τῆς.

Τό μεσημέρι μπορεί νά κανόνιζε ὥστε νά τρώγει μαζί μέ ἄλλες συναδέλφους τῆς σέ ἐστιατόρια ἐπίτηδες γιά κορίτσια, θά ξαναπήγαινε στή δουλειά τῆς γρήγορα καί θά τέλειωνε νωρίς. Δέ θά *επέτρεπε* νά τήν ἐκμεταλλεύονται καί νά τήν κρατοῦν περισσότερο ἀπό τίς ὠρισμένες ὥρες τῆς, γιατί θά εἶχε συνηθίσει στήν ἰδέα ὅτι πρέπει νά σέβονται τόν ἄλλον καί νά μὴν χαλᾶ ὁ ἕνας τή ζωὴ τοῦ ἄλλου γιά νά ὠφεληθῇ αὐτός. Κι ἔτσι θά τῆς ἔμενε καιρός τό βράδυ νά πάει σέ μία διάλεξη, σέ μία συναυλία, σῆναν κινηματογράφο.

Κι' ὅλα αὐτά γιατί ὁ Δήμος εἶναι στοργικός, γιατί φροντίζει νά τῆς ἐξασφαλίζει ὑγιεινὴ κατοικία, νά τῆς εὐκολύνει τίς δουλειές τοῦ σπιτιοῦ, νά τῆς κάνει εὐχάριστη τὴ ζωὴ τῆς παρακολουθώντας τήν κάθε ὥρα.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους καί γιά πολλοὺς ἄλλους ἀκόμα εἶναι βέβαιο πὼς ἡ γυναίκα *ὑπάλληλος* ἔχει νά ὠφεληθῇ σημαντικά ἀπὸ τὴ δημοτικὴ ψήφο γιατί μαυτὴν θά μπορέσει νάπαιτήσῃ ἀπὸ τὸν Δήμο νά πραγματοποιήσῃ ὅλα αὐτά πού ἀναφέραμε παραπάνω, πού δέν εἶναι ὄνειρα οὔτε φαντασιοπληξίες γιατί τὰ πραγματοποιοῦν ὁλονένα στίς χώρες ὅπου οἱ γυναῖκες ἔχουν ἀναμιχθῆ στή Διοίκηση τῶν Δήμων, καί πού ξέρουν τί χρειάζεται γιὰ τὴ γυναίκα καί πὼς μποροῦν νά τῆς κάνουν τὴ ζωὴ πιὸ εὐχάριστη καί πὼς νά ἀνακουφίσουν τὴν ἐργαζόμενη γυναίκα ἀπὸ τὴ διπλὴ δουλειά πού ἔχει πάντα σχεδόν, τὴν ἐπαγγελματικὴ καί τὴ δουλειά τοῦ σπιτιοῦ.

Ἡ ἐργάτρια

Ἄν γιὰ κάθε γυναίκα ὁ Δήμος πρέπει νά εἶναι σάν ἓνα στοργικό χέρι πού νά τῆς ἐλαφρύνει τὰ βάρη τῆς ζωῆς τῆς, γιὰ τὴν ἐργάτρια πρέπει νά εἶναι ἀληθινὴ θεὴ πρόνοια. Γιατί καμιὰ γυναίκα δέν εἶναι πιὸ βασανισμένη, δέν περνᾶ ζωὴ πιὸ σκοτεινὴ, χωρὶς

καμιάν άχτίδα χαράς, χωρίς κανένα ξαλάφρωμα, χωρίς καμμία ψυχαγωγία. Ζεί σέ μία τρώγλη, όπου ο άντρας της τή μεταχειρίζεται μονάχα για νά του κάνει παιδιά και νά του χρησιμεύει για ύπνρέτρια.

Τό πολύ πολύ νά μήν πίνει στήν ταβέρνα όλα τά μεροκάματά του και νά τής πηγαίνει κανένα καρβέλι. Πώς θά ζήσει αυτή και τά παιδιά της, πώς θά ντυθῆ, αυτό δέν τόν πολυσοκίζει. Γι' αυτό δουλεύει κι αυτή, γιατί φυσικά τό πρώτο είναι νά μήν πεθάνει τής πείνας. Ποιός θά προσέξει τά παιδιά όταν θά λείπει αυτή; Ή καμιά γειτόνισσα από καλωσύνη ἢ συμφέρον, ἢ θά τά κλειδώσει στό δωμάτιο αφήνοντας τό μεγαλύτερο νά φροντίσει για τά μικρότερα. Και για φαΐ θά τούς αφήσει κανένα ξεροκόμματο.

Τό βράδυ θά γυρίσει κουρασμένη, μαυτό όμως δέ σημαίνει τίποτα, θανάφει φωτιά, θά μαγειρέψει για τόν άντρα και τά παιδιά της, θά τούς πλύνει τά ρουχαλάκια τους, θά τά ράψει, θά τά μπαλώσει. Κι αν άρρωστήσει κανένα, αλοιμόνο! Θά τάφήσει στό στρώμα μέ πυρετό, για νά πάει στή δουλειά της μέ τί καρδιά!

Αυτή ἡ γυναίκα όμως ἔχει δικαίωμα νάπαιτήσσει από τό Δῆμο νά τή βοηθήσει νά ιδρύσει παιδικούς σταθμούς όπου νάφί-νει τά παιδιά της όλη μέρα νά τά προσέχει μία νηπιαγωγός καλή, νά πληρώνει ένα μικρό ποσό και νά τούς δίνουν ένα ζεστό φαγι τό μεσημέρι. Και ἡ γυναίκα αυτή ἔχει ακόμα δικαίωμα νάπαιτεῖ νά υπάρχουν πολυκλινικές καλές όταν άρρωστήσουν τά παιδιά της μέ γιατρούς καλούς πού νά τά πονοῦν τά φτωχά παιδιά, πολυκλινικές πού νά μήν είναι επιχειρήσεις ιδιωτικές, αλλά αληθινό καταφύγιο για τό φτωχό λαό. Άλλά και μόνο αυτά μπορεί νά ζητᾶ ἡ εργάτρια; Τό λαϊκό σπίτι, τό λαϊκό λουτρό, τό γραφείο για τήν εὔρεση δουλειᾶς, τό λαϊκό αναγνωστήριο, τό λαϊκό θέατρο, τή μουσική, τή λαϊκή ψυχαγωγία και τό-

σα άλλα πού άλλου ἔχει ὠργανώσει ὁ Δήμος γιὰ τὴν ἐργατικὴ τάξη. Γι' αὐτὸ ἡ ἐργάτρια πρέπει νὰ καταλάβει πὼς εἶναι συμφέρον τῆς νὰ γραφῆ στοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους, νὰ πάρει τὸ βιβλιάριό τῆς γιὰ νὰ μπορέσει μεθαύριο στὶς ἐκλογές νὰ πατησει ὅλα αὐτὰ ἀπὸ τὸ δημοτικὸ συμβούλιο πού θὰ ἐκλέξει.

Μονάχα ἔτσι θὰ μπορέσει νὰ καλυτερέψει τὴν ἄθλια ζωὴ τῆς, νὰ ποχτήσῃ κατοικία ἀνθρωπινὴ καὶ ὑγιεινὴ, φωτισμό, θέρμανση, νερό, καθαριότητα, ὑγεία, φροντίδα γιὰ τὰ παιδιὰ τῆς, ψυχαγωγία γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ γιὰ τὸν ἄντρα τῆς γιὰ νὰ τὸν τραβᾷ ἀπὸ τὴν ταβέρνα κι ἀπὸ χίλια δυὸ ἄλλα κακὰ. Μὰ καὶ ἔτσι θὰ μπορέσει νὰ πατησει νὰ λείψουν οἱ περιορισμοὶ τοῦ νόμου πού βαραίνουν τὶς ἀδερφές τῆς.

Ἡ ἐπιστήμων

Ἄφινω ὅλους τοὺς μεγάλους καὶ σπουδαίους θεωρητικούς καὶ πραχτικούς λόγους γιὰ τὴ σπουδαιότητα τῆς δημοτικῆς ψήφου ὡς πρὸς τὴν ἐπιστήμονα γιὰ νὰ περιοριστῶ μόνο σέ δυὸ πού δὲ φαίνονται τουλάχιστον συνήθως νὰ τοὺς λογαριάζουν.

Ἔχει ἐπικρατήσῃ ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ οἰκιακὴ ὑγιεινὴ, ἡ οἰκιακὴ καθαριότητα, τὸ νοικοκυριὸ γενικὰ, πού, καθὼς εἶναι γνωστό, ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴ διοίκηση τοῦ δήμου καὶ τῶν κοινοτήτων, ἐνδιαφέρει τὴν γυναίκα τοῦ σπιτιοῦ μόνο καὶ ὄχι τὴν γυναίκα πού ἐργάζεται ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς. Στὴν ἀντίληψη αὐτὴ βασιζέται καὶ ἡ τελευταία μεταρρύθμιση τῆς ἐκπαιδευσεως σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ ἀστικὲς σχολές πού ἐπαγγέλλονται τουλάχιστον πὼς δίνουν οἰκοκυρικὴ μόρφωση προορίζονται γιὰ τὶς γυναίκες πού δὲ σκοπεύουν νὰ ἐπιδοθοῦν σέ ἄλλα ἐπαγγέλματα ἐκτὸς τοῦ οἰκοκυρικοῦ. Ἡ ἀντίληψη ὅμως αὐτὴ εἶναι πολὺ ἐσφαλμένη. Ἐνδιαφέρει βέβαια τὴ γυναίκα τοῦ σπιτιοῦ τὸ νοικοκυριό, μὰ ἐκείνην πού ἐνδιαφέρει πολὺ περισσότε-

ρο, είναι η γυναίκα που εργάζεται έξω από το σπίτι της, ή εργαζομένη, όπως λέμε, γυναίκα επιστήμων ή εργάτρια. Γι' αυτήν που οι δυνάμεις της κατασπαταλώνται στη μονότονη και κουραστική δουλειά του εργοστασίου και του γραφείου, που οι ώρες που διαθέτει για τις δουλειές του σπιτιού είναι πολύ λίγες, το νοικοκυριό από το οποίο εξαρτάται η υγεία αυτής και της οικογενείας της είναι ζήτημα ζωτικώτατο. Η γυναίκα που μένει όλη μέρα στο σπίτι της μπορεί να σηκωθεί στις δυό το πρωί, να μαζέψει νερό στην ώρα του, γιατί έχει όλη την ελευθερία να ξυπνήσει το πρωί στις έννιά. Η εργαζόμενη όμως γυναίκα, είτε ξενύχτησε για το νερό είτε μή, πρέπει να σηκωθεί το πρωί στις έξι για να ετοιμάσει το σπίτι της στην ώρα του και ύστερα να φύγει για την δουλειά της. Η δουλειά αυτή, που δεν είναι η μόνη δουλειά του νοικοκυριού, που την αναφέρω όμως γιατί έχει σχέση με τη διοίκηση των δήμων, για τη γυναίκα του σπιτιού μπορεί να μην έχει μεγάλη σημασία, για την εργαζόμενη όμως γυναίκα είναι σοβαρώτατη. Οι εύκολιες του νοικοκυριού, τα comforts γενικά που πρέπει να περιμένει η οικοκυρά από ένα καλά οργανωμένο δήμο είναι χρήσιμα βέβαια για την γυναίκα του σπιτιού, μά για την εργαζόμενη γυναίκα που πρέπει να κάνει στο νοικοκυριό της οικονομία δυνάμεων και χρόνου είναι απαραίτητα.

Νά λοιπόν ένας σοβαρότερος λόγος που δεν αντικρύζεται συνήθως και για τον όποιον η επιστήμων που είναι κατά τά 95% εργαζόμενη γυναίκα ενδιαφέρεται για την διοίκηση των δήμων. Αυτός και μόνος θά ήτανε άρκετός να δικαιολογήσει την απαίτησή της να πάρη τή δημοτική ψήφο. Μά δεν είναι βέβαια μόνος αυτός.

Μέ τή δημοτική ψήφο δεν πρόκειται να ωφεληθεί μόνο η επιστήμων γυναίκα αλλά και να ωφελησει. Δεν νομίζω καθόλου ότι οι επιστήμονες είναι τά πιό ένδεδειγμένα πρόσωπα για

νά αναλαμβάνουν τήν διοίκηση τῶν δήμων, γιά νά ἐκλέγονται δημοτικοί σύμβουλοι ἢ δήμαρχοι. Ἵσα-ἴσα τά πρόσωπα αὐτά, ἀπορροφημένα συνήθως στήν ἐπιστημονική ἐργασία πού θέλει τέλεια ἀφοσίωση πνευματική καί σωματική, εἶναι καμιά φορά τά ὀλιγώτερο κατάλληλα γι' αὐτή τή δουλειά. Μά ἡ συνεργασία βασιζόμενη στή γνώση μερικῶν πραγμάτων πού δέν μπορεῖ νά τά ξέρει ὅλος ὁ κόσμος εἶναι ἀπαραίτητη. Ἡ συνεργασία τῶν γιαιτρῶν π.χ. στή διοίκηση τῶν δήμων καί τῶν κοινοτήτων τῶν ὁποίων ὁ πρῶτιστος σκοπός εἶναι ἡ ὑγιεινή καί ἡ καθαριότητα τοῦ τόπου, εἶναι σκοπιμώτατη. Ἐπίσης εἶναι χρήσιμη στή διοίκηση τῶν δήμων ἡ συνεργασία τῶν νομικῶν πού ξέρουν ἀπό διοικητική νομοθεσία, τῶν ἀρχιτεκτόνων καί μηχανικῶν πού μποροῦν νά ἔχουν γνώμη γιά τά δημόσια ἔργα καί ἄλλων ἐπιστημόνων. Τήν συνεργασία τῶν προσώπων αὐτῶν, ὅταν μάλιστα συμβαίνει νά εἶναι γυναῖκες πού εἶναι φυσικό νά ἐνδιαφέρονται γιά τά δημοτικά πράγματα, πρέπει νά τήν ἐπιδιώκουν οἱ δῆμοι καί οἱ κοινότητες καί νά ἐπωφελοῦνται ἀπό αὐτήν.

Ἄλλά, μπορεῖ νά πῆ κανεῖς, τή συνεργασία τῶν γυναικῶν ἐπιστημόνων μποροῦν νά τήν ἔχουν οἱ δῆμοι ἀνεξάρτητα ἀπό τήν δημοτική ψῆφο τῶν γυναικῶν! Ὅχι! Στόν μακάριο αὐτό τόπο, ὅπου ἡ θέληση 10 ψηφοφόρων μπορεῖ νά νικήσει τή θέληση 1000 πού δέν ἔχουν ψῆφο, ὅπου ἡ πρόταση ἑνός βουλευτοῦ ἢ δημοτικοῦ ἄρχοντα θεωρεῖται πάντα ἀσύγκριτα σπουδαιότερη ἀπό τήν πρόταση ὁποιουδήποτε ἄλλου καί λαμβάνεται ὑπό σοβαράν ἐποψη, ἐνῶ ἐκεῖνη πετιέται στόν κάλαθο τῶν ἀχρήστων, ἡ συνεργασία τῶν γυναικῶν ἐπιστημόνων καί κάθε ἄλλης γυναικῆς δέ λογαριάζεται, καί ὅταν ἀκόμα παρέχεται μέ τόν πιό ἀνυστερόβουλο τρόπο, χωρίς τήν ψῆφο. Πρέπει νά ξέρει κανεῖς πόση καί τί εἶδους ἐργασία ἔχουν κάνει μερικές γυναῖκες στόν τόπο καί πόσο λίγα ἀναλόγως καί φτωχά ἦταν τά ἀποτελέσματά της, πόσοι κόποι, τεράστιοι καμιά φορά, πού προσφέρθηκαν

από τήν γυναίκα μέ ἀληθινή αὐτοθυσίαν χάριν τοῦ συνόλου, ἔμειναν ἀχρησιμοποίητοι καί χωρίς ἀποτέλεσμα, γιά νά καταλάβει πόση σημασία ἔχει γιά τήν ἐλληνική κοινωνία ἡ ψήφος.

Ὅχι, δέν τήν θέλει τήν ψήφο τήν δημοτική καί τήν πολιτική ἡ Ἑλληνίδα ἐπιστήμων σάν προσωπικό μόνο δικαίωμα καί σάν ὑποχρέωση, τήν θέλει ἀκόμα γιατί στόν φτωχό μας τόπο εἶναι ἀπαραίτητη, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο τόπο, ἡ συνεργασία της ἡ ὁποία χωρίς τήν ψήφο δέν λογαριάζεται. Καί τήν θέλει ἀκόμα γιά νάκουστή πιό ἔντονα ἀκόμα ἡ διαμαρτυρία της γιά τόν ἀποκλεισμό τῶν ἀγραμμάτων γυναικῶν πού τίς θεωρεῖ ἰσότιμές της.

A./λεξάνδρα/ K./όττου/

Ο ΔΙΩΓΜΟΣ ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΕΙ

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ έδωσε πρό ολίγου τό παράδειγμα στό διωγμό τής έργαζόμενης γυναίκα. Είναι φυσικό ν' άκολουθήσουν τήν ίδια γραμμή οργανισμοί πού θεώρησαν πάντα τή γυναικεία έργασία σάν αναγκαίο κακό και πού ώρισαν για τίς γυναίκες πούχαν τά προσόντα άνωτέρων ύπαλλήλων τους, τή σταδιοδρομία και τή μισθοδοσία κλητήρων.

Η Έθνική Τράπεζα, στόν νέο οργανισμό της, όρίζει ότι κάθε γυναίκα ύπάλληλος θεωρείται «αυτόδικαίως παραιτηθείσα» μόλις παντρευτή. Έτσι ξαναγυρίζομε στόν παλιό καλό καιρό όπου ό άφεντικός κανόνιζε άπόλυτα τή ζωή, και τή συνείδηση τών δούλων του.

Αυτήν άκριβώς τήν αντίληψη φαίνεται πώς έχει και ή Διοίκηση του μεγαλύτερου πιστωτικού μας ιδρύματος. Γιατί στά παράπονα τών ύπαλλήλων δόθηκε ή άπάντηση πώς ή Διοίκηση έχει ύπ' όψη της νά φροντίσει, όταν μιά ύπάλληλος χάσει μ' αυτό τόν τρόπο τή θέση της, νά τής δίνεται κανένα βοήθημα ή μικρή σύνταξη. "Αν αυτά δέν περιλαμβάνονται στόν οργανι-

σμό τῆς Τραπεζῆς ἀλλά ἐξαρτῶνται ἀπό τῆ θέληση τῶν κ. Διοικητῶν, τί σημαίνει. Ἡ θέληση αὐτὴ δὲν μπορεῖ παρά νᾶναι καλή!

Ἀκριβῶς ὅπως καὶ στὸν παλιό καλό καιρό, ὅπου ἡ ἐργοδοτικὴ φιλανθρωπία μοίραζε μερικὰ φίχουλα, τὸ φωμὶ λίγων ἡμερῶν, στοὺς δούλους πού ἔπαυαν πιά νᾶναι κατάλληλοι γιὰ δουλειά.

Ἄλλ' ἂν δὲν ὑφίσταται σήμερα καμμιά ὕλική διαφορά ἀπὸ τὴν παλιὰ σχέση δούλου καὶ ἀφεντικοῦ, ὑπάρχει ὅμως μιὰ ἠθικὴ συνείδηση καὶ κάποια διανοητικὴ καλλιέργεια ἀπὸ τότε ὡς τώρα, πού σφυρηλατήθηκαν μέσα στὸν ὕλικό καὶ τὸ διανοητικό καθημερινό μόχθο ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων.

Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα: Δὲν εἶναι πιά ἀνεκτὴ ἡ εἰρωνεία πού βγαίνει ἀπὸ τὰ λόγια καὶ τίς πράξεις τῶν ἀνθρώπων πού εἶναι οἱ κύριοι ἐκπρόσωποι τῆς σημερινῆς κοινωνίας.

Γιατὶ καθένας ἀντιλαμβάνεται ὅτι στὶς ὑπαλλήλους τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας τίθεται ἀπὸ σήμερα στυγνὸ τὸ δίλημμα νά διαλέξουν μεταξύ τοῦ γεροντοκορισμοῦ καὶ τοῦ ἐλεύθερου γάμου ἐφόσον ἡ τρίτη λύση, ὁ πλούσιος γαμπρός, φαίνεται κάθε μέρα περισσότερο μακρυνὴ καὶ ἀπίθανη. Καὶ ἐπειδὴ σέ λίγα χρόνια ὁ γυναικεῖος ἀσκητισμὸς θά σβύσει μαζί μέ τὰ τελευταῖα σημερινὰ θύματά του, ἡ λύση ἀπομένει μιὰ καὶ μόνη: Ὁ ἐλεύθερος γάμος. Τῆ δέχονται λοιπὸν αὐτὴν οἱ ἰσχυροὶ τῆς σημερινῆς κοινωνίας; Naί ἢ ὄχι. Ἄν ναί, εἶναι σύμφωνοι μέ τὸν ἑαυτό τους, ὅταν ἀποκλείουν τὴν ἐργασία τῆς παντρεμένης γυναίκας καὶ κάνουν ἀδύνατη τὴ νόμιμη ἔνωση δύο φτωχῶν βιοπαλαιστῶν.

Ἄλλὰ ἄς ἔχουν τουλάχιστο τὸ θάρρος νά τὸ διακηρύξουν κι' ἄς μὴ μιᾶνε γιὰ ἠθικὴ καὶ γιὰ ἀνηθικότητα...

“Όλα αυτά όμως δέν φαίνεται νά τούς άπασχολοϋν. Άντι-κρύζουν οίκονομικά —ώμά— τό ζήτημα τής έργασίας τής παν-τρεμένης γυναίκα. Έτσι σκέπτονται, ίσως, πώς ή υπάλληλος πού θά γίνει μητέρα θά βαρύνει στό μέλλον τόν προϋπολογισμό μέ πληρωμένες άδειες μητρότητας, ίσως και έπιδόματα πού θ’ άναγκαστούν νά δόσουν, άν έφαρμοστοϋν οί γενικοί κανόνες τής κοινωνικής ασφάλειας. Καλύτερα λοιπόν νά φεύγουν οί παντρεμένες. Έπειτα είναι γνωστό ότι ή Τράπεζα θέλει νά έλαττώσει τό προσωπικό της. Γι’ αυτό δέχτηκε άλλωστε και τήν έθελοντική του έξοδο. Έτσι άν οί γυναίκες δέ θελήσουν νά φύγουν έπειδή και ή άποζημίωση και ή σύνταξη πού τούς δίνο-νται δέν είνε άρκετές για νά ζήσουν, υπάρχει και ή άναγκαστική έξοδος μέ γάμο πού θ’ άπομακρύνει τουλάχιστον τά 50% τών υπαλλήλων σέ λίγα χρόνια.

“Αν ή μητρότητα άποτελεϊ κοινωνική λειτουργία, άν δια-κηρύσσουν πώς ό γάμος και ή οίκογένεια είναι οί στυλοβάτες τής σημερινής κοινωνίας, αυτά είναι μέν καλή φιλολογία τής βιτρίνας, αλλά τό ιδιωτικό κεφάλαιο στέκεται πάνω στους γε-ρούς οίκονομικούς ύπολογισμούς. Δέν ενδιαφέρεται παρά για τόν έαυτό του.

“Όπως δήποτε ένα είναι τό συμπέρασμα, ότι κάθε μέρα στενεύει περισσότερο ό κλοιός πού σφίγγει τήν έργαζόμενη γυ-ναίκα. Καί θά τή πιέζει τόσο περισσότερο όσο άπειθάρχητη και άνοργάνωτη είναι έπαγγελματικά.

‘Η έποχή του άτομικού ρουσφετιού πού έξασφάλιζε μία θε-σοϋλα σ’ όποιαν είχε τά μέσα, σβύνει και αύτή σιγά σιγά μπρο-στά στον όμαδικόν άποκλεισμό του φύλου ή μεγάλης τάξης γυ-ναικών για τήν άστική τους κατάσταση. Πώς θά τήν άντιμετω-πίσουν οί έργαζόμενες Έλληνίδες; Καί άλλου φύσηξε και φυ-σάει άκόμα ό άγριος άέρας του διωγμού, τής άντίδρασης. Μά

οί γυναίκες εκεί αγωνίζονται σκληρά και κερδίζουν με τόν ιδρώτα τους, τό ψυχικό τους σθένος και μέ τή δύναμη τής ομάδικης δράσης, σπιθαμή πρός σπιθαμή, τό ἔδαφος πρός τήν οικονομικήν ισότητα. Οί Ἑλληνίδες δέν ἔχουν παρά νά τίς ἀκολουθήσουν.

Μαρία Σβώλου

ΕΜΠΟΔΙΑ

ΚΑΜΙΑ από μᾶς δέ θά μπορούσε νά ὑποπτευτῆ κάν τό μέγεθος τῶν ἐμποδίων πού κάθε μέρα παρουσιάζονται στήν ἐφαρμογή τοῦ διατάγματος τῆς δημοτικῆς ψήφου τῶν γυναικῶν. Ἀκόμα καί πολλοί ἀπό τούς προοδευτικώτερους ἄντρες πιστεύουν ἀληθινά πώς ὁ σχετικά μικρός ἀριθμός τῶν γυναικῶν πού γράφηκαν ὡς τώρα στά μητρώα τῶν δήμων ὀφείλεται ἀποκλειστικά στήν ἀδιαφορία τῶν γυναικῶν. Μπορούσαμε ἴσως καί μεις οἱ ἴδιες νά τό πιστεύομε ἂν δέν μᾶς καταγγέλλονταν *καθημερινῶς* ἀπό ἐπαρχιακά μας τμήματα καί νέες περιπτώσεις ἀντιδράσεων ἀπό τούς ἀρμοδίους πού, *καταπατώντας τόν νόμο*, παρεμβάλλουν ἀφάνταστα ἐμπόδια στήν ἐγγραφή τῶν γυναικῶν. Δέν ἔχομε κανένα λόγο νά φεισθοῦμε τούς κυρίουσ αὐτούς, πού νομίζοντας ὅτι κατοχυρώνουν μέ τή συμπεριφορά τους αὐτή τίς παληές παραδόσεις τῆς ἀνδρῆς κωριαρχίας καί ὑπεροχῆς, δείχνουν μόνο τή στενοκέφαλη προσκόλλησή τους σέ θεσμούς πού καταρρέουν καί τήν ἀπειθαρχία τους πρὸς τίς διατάξεις τοῦ νόμου καί πρὸς τίς ἰδιαιτέρως συστά-

σεις του Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, πού ζητεῖ ἀπό τίς ἀρμόδιες δημοτικές καί κοινοτικές ὑπηρεσίες μέ τήν ἐγκύκλιό του «νά ἐνεργῶσι ταχέως τάς διατυπώσεις τοῦ νόμου καί ἐν γένει νά διευκολύνωσι τάς γυναῖκας εἰς τήν ἔκδοσιν πιστοποιητικῶν ὅπως καταστή δυνατή ἡ ταχεῖα κατάρτισις τῶν καταλόγων».

Κάποτε ἡ ἀντίδραση φανερόνεται μέ ἀπλή νωθρότητα καί ἀπροθυμία, ὅπως στήν περίπτωση τοῦ δημάρχου Πατρῶν, πού ὅταν παρουσιάστηκε μία κυρία νά ἐγγραφή τῆς εἶπε ὅτι δέν εἶχε εἶδησι γιά τό διάταγμα καί μονάχα ὅταν τό Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν, ὅπου ἀναφέραμε τό γεγονός, ἔκαμε νέα ὑπόμνηση στόν κ. Δήμαρχο γιά τά καθήκοντά του, ἀναγκάστηκε νά ἐγγράψει τήν κυρία ὅταν ξαναπαρουσιάστηκε.

Ἄλλου πάλιν ἡ ἀντίδραση παίρνει μορφή συκοφαντίας, ὅπως συνέβηκε στήν Πρέβεζα ὅπου ὁ κ. Νομάρχης τηλεγράφησε στό Ὑπουργεῖο πώς καμιά γυναῖκα δέ δέχεται νά πάρει μέρος στήν ἐπιτροπή γιά τά βιβλιάρια, ἀπλᾶ καί μόνο γιατί δέν ἔκανε τόν κόπο νά ρωτήσῃ ἢ νά καλέσει καμιά. Αὐτό ἀποδείχτηκε ὅταν ὕστερα ἀπό εἰδοποίησή μας διαμαρτυρήθηκαν πολλές κυρίες καί ζήτησαν νά καταρτιστῇ ἡ ἐπιτροπή.

Στή Σάμο χρειάστηκε νά ἀναφερθῇ τό προεδρεῖο τοῦ ἐκεῖ τμήματός μας στό Νομάρχη γιά νάναγκάσει τόν ἀναπληρωτή τοῦ Δημάρχου νά ὀρίσει δύο ὥρες τήν ἡμέρα γιά νά δέχεται τίς γυναῖκες πού ζητοῦν νά ἐγγραφοῦν, γιατί ζητοῦσε νά τίς ἀναγκάσει νά πηγαίνουν στό ἰδιαιτέρο του γραφεῖο, σέ ἀρκετή ἀπόσταση, μόνο καί μόνο γιά νά τούς φέρνει δυσκολίες. Καί γιά νά δείξει τήν δυσἀρέσκειά του παρεμβάλλει χίλιες δυό δυσκολίες στήν ἐγγραφή τῶν γυναικῶν.

Στή Θεσ/νίκη πόλεμος ἄγριος ἀπό τόν εἰδικό τμηματάρχη τοῦ Δήμου, πού δηλώνει χωρίς καμιά συστολή ὅτι δέν θ' ἀφή-

ση νά γραφτοῦν οὔτε ἑκατό γυναῖκες καί ἀποκλείει μέ κάθε τρόπο τίς πρόσφυγες. Καί διαδίδονται ψεύτικες πληροφορίες γιά νά παρασύρουν ὅσες γυναῖκες εἶναι ὅπως δήποτε δισταχτικές, πώς τάχα καμιά σοβαρή γυναίκα δέ γράφτηκε καί πώς ἀδιαφοροῦν τελείως γιά τήν ψήφο. Καί παραπειθόνται καί οἱ δημοσιογράφοι καί δημοσιεύουν σέ ἀνταποκρίσεις ὅτι σ' ὄλη τή Μακεδονία γράφηκαν 8 γυναῖκες, ἐνῶ μονάχα ἡ ἰδρυτική Ἐπιτροπή τοῦ Τμήματός μας στή Βέρροια ἀποτελεῖται ἀπό 20 κυρίες, στήν Κοζάνη ἀπό 50, καί σ' ὅλες σχεδόν τίς λοιπές πόλεις τῆς Μακεδονίας ἔχουν καταρτιστῆ εἰδικές πολυμελεῖς ἐπιτροπές γιά τό διαφωτισμό τῶν γυναικῶν. Στήν Ἀμφισσα πάλι χρειάστηκε νά ἐπεμβῆ ὁ κ. Νομάρχης ν' ἀνανεώσει τήν προθεσμία πού εἶχε ἀρχίσει ἱεροκρυφίως καί ἐπρόκειτο νά σβύσει τό ἴδιο, χωρίς καμιά ἀναγγελία. Καί θά μπορούσαμε ν' ἀραδιάσουμε ἀκόμα καί ἄλλα παραδείγματα. Γιατί σέ κάθε πόλη ἢ χωριό ὑπάρχουν δυσκολίες ἀμέτρητες ἀφοῦ ὁ τόνος δίνεται ἀπό τό Κέντρο.

Ἐπάρχει πολεμική σκόπιμη καί πολεμική ἄσκοπη, πολεμική ἠθική καί πολεμική ἀνήθικη. Ὅταν εἶναι ἀνήθικη, εἶναι καί ἄσκοπη. Γιατί οἱ συκοφαντίες φανερώνονται ἀργά ἢ γρήγορα καί ἡ ἀνόητη ἀντίδραση φανατίζει περισσότερο ἐκεῖνες πού πιστεύουν στόν ἀγῶνα μας.

Ἡ Κυβέρνηση ἔδειξε τό ἐνδιαφέρο της γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ θεσμοῦ, εὐκολύνοντας μέ κάθε τρόπο τήν ἐγγραφή τῶν γυναικῶν. Τώρα τελευταία ἀκόμα ἀπάλλαξε καί τίς αἰτήσεις ἀπό τό τέλος τοῦ χαρτοσήμου, πού γιά τίς φτωχές γυναῖκες ἦταν κι αὐτό ἓνα ἐμπόδιο σοβαρό. Ἀλλά δυστυχῶς τή στάση αὐτή τῆς Κυβερνήσεως δέν τήν ἀκολουθοῦν παντοῦ τά ὄργανά της.

Ἐμεῖς πιστεύουμε ἀκράδαντα πώς ἡ στάση τους αὐτή θά εἶναι εἰς βάρος τους. Γιατί καμιά γυναίκα πού σέβεται τόν ἑαυ-

τό της δέν θά έπιτρέψει σέ κανένα νά τῆς καταπατήσει τά δικαιώματά της πού τά πήρε ἔπειτα ἀπό τόσους ἀγῶνες. Τό παράδειγμα τῆς κ. Α. Παπούλια στήν Ἄμφισσα πού ζήτησε τήν έγγραφή της μέ δικαστικό κλητῆρα ἀπό τόν δυστροποῦντα δήμαρχο θά μείνει ἱστορικό. Τά δικαιώματα αὐτά τά χρειάζεται ἡ Ἑλληνίδα καί ἔννοεῖ νά τά ἐξασκήσει. Ἡ ἀνήθικη πολεμική πού μᾶς γίνεται μᾶς πείθει ἀκόμα περισσότερο πόσο μᾶς χρειάζονται.

Αὔ.[ρα] Θ./εοδωροπούλου/

ΔΥΟ ΜΕΤΡΑ-ΔΥΟ ΣΤΑΘΜΑ

ΔΕΝ ΠΡΟΦΤΑΣΕ εάν νά κυρωθῆ ἡ Ἑλληνοτουρκική συμφωνία καί ἡ Κυβέρνηση ἐξαγγέλλει πῶς θά προβεῖ στήν ἀθρόα πολιτογράφηση τῶν Κωνσταντινοπολιτῶν. Ἡ ἐγγραφή τους στά μητῶα τῶν ἀρρένων πρόκειται νά γίνει κατὰ τόν ἴδιο τρόπο πού ἔγινε καί γιά τούς ἀνταλλάξιμους πρόσφυγες. Γιατί ἀπλούστατα, ὅταν πρόκειται γιά ἄνδρες, ἡ Κυβέρνηση σκέπτεται πῶς ἔχει εὐθύνη ἀπέναντί τους καί συμφέρον ἡ ἴδια καί θέλει νά τούς διευκολύνει μέ κάθε τρόπο νά πάρουν τά πολιτικά τους δικαιώματα. Ἐναγνωρίζει πῶς δέν εἶναι δυνατόν νά πολιτογραφηθοῦν ἕνας-ἕνας τόσο νέοι πολῖτες. Καί ἐτοιμάζει τό ἴδιο τό κράτος τά μητῶα. Ἀλλά γιά τίς γυναῖκες δέν εἶναι τό ἴδιο, ἄν καί βρῖσκονταν στήν ἴδια ἀκριβῶς θέση μέ τούς χθεσινούς Κωνσταντινοπολίτες ραγιάδες. Ἐγνωστοί ἐκεῖνοι ὡς χθές γιά τό ἑλληνικό κράτος κάτω ἀπό τόν ξένο ζυγό. Ἐγνωστες κ' οἱ γυναῖκες καί σήμερα ἀκόμα κάτω ἀπό τήν περιφρόνηση τοῦ ἴδιου τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Γεννιόμαστε, ζοῦμε, ποτίζουμε μέ τόν ἰδῶτα τῆς δουλειᾶς μας τόν τόπο αὐτό, πληρῶ-

νουμε φόρους μέ λεπτά καί μέ αίμα πολυτιμώτερο άπ' τό δικό μας, κανείς δέν μäs λογαριάζει. Ή πολιτεία δέν ένδιαφέρεται για πράγματα χωρίς άξία. Έκει κατατάσσει τίς γυναίκες. Καί όταν ή φορά τών πραγμάτων τήν αναγκάση νά πετάξη, σάν ένα ψίχουλο, μιά σκιώδη συμμετοχή στή Διοίκηση τής Κοινότητας ή του Δήμου καί στό νοικοκυριό τους, άπαλλάσσει τά 74% άπό τόν κόπο αυτό, έξαιρώντας τίς άγράμματες λαϊκές γυναίκες.

Κι' άπό τίς λοιπές έξαιρεί τίς νέες καί συγχρονισμένες τών 20-30 καί βάζει άνυπέρβλητα έμπόδια στίς λίγες πού μένουν, ώστε ν' άποκάμουν κι αυτές στήν προσπάθεια νά βρουν τίς ηλικίες τών προγόνων τους μέχρι τρίτης γενεάς όσο ν' άποδείξουν μέ άκριβή στοιχεία τήν έλληνικότητά τους.

Γιά τό έλληνικό κράτος οί γυναίκες δέν άποτελούν ούτε οικονομική ούτε κοινωνική μονάδα. Ή δουλειά τους δέν λογαριάζεται, ούτε ή παραγωγική τους άξία, γιατί έμφανίζεται πάντα ένωμένη μέ τή δουλειά του άντρός, του άδελφου, του συζύγου. Έτσι μόνον έξηγείται καί ή άδιαφορία του γι' αυτές. Γιατί στον τόπον αυτόν όπου καταγράφονται καί τά ζωντανά, δέν ύπάρχουν για τίς γυναίκες μητρώα. Όσο ζουν, δέν ένδιαφέρουν τό κράτος· λογαριάζονται μόνον για νούμερα σάν πεθάνουν. Ίσως γιατί άδειάζουν μιά θέση, κάθε φορά. Ή οικογένεια τούς τήν παρεχώρησε όταν ήλθαν στον κόσμο, μοιρολογώντας για τό δυστύχημα. Ή κοινωνία κλείνει έρμητικά τίς πόρτες της για όσες τολμούν νά τήν άπαντήσουν σάν όντα αυθύπαρχτα. Δέν ύπάρχει θέση παρά μόνο για γυναίκες ραγιάδες. Καί όμως, τό ραγιαδισμό τους πού τόν θέλουν καί τόν ύποθάλπουν, τόν στιγματίζουν ως παρασιτισμό καί έν όνόματί του τούς άρνούνται τά πειό στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Δέν άνέχονται τή γυναίκα πού δουλεύει, όταν ή δουλειά της τήν κάνει αυτόνομο οικονομικό παράγοντα.

Τήν θέλουν ύποζύγιο για τό χωράφι καί για τήν οικογένεια, τήν θέλουν δούλα του σπιτιού ή τών όρέξεών τους. Θέλουν νά τους έξυπηρετή αυτή καί μόνο μέ τή δουλειά της ή μέ τήν ώμορφιά της. Δέν τήν άνέχονται άνθρωπο αϋθύπαρχτο, πρέπει νά ζη μόνο γι' αυτούς, για τό σπίτι τους, για τά παιδιά τους, για τίς αισθήσεις τους. Έτσι διαγράφουν καί τόν προορισμό τους. Κάτω από τή ρωμαϊκή φιλολογία, αυτή είναι ή ώμη άλήθεια.

Ό άνδρας είναι μιά αϋθύπαρχτη κοινωνική μονάδα. Υπάρχει για τόν έαυτό του καί για τους άλλους. Υπάρχει σάν άνθρωπος καί έπειτα σάν πατέρας, σάν φίλος ή σάν πολίτης. Έμεις είμαστε μοναδικά, όχι πρώτα νοικοκυρές, μάνες καί έρωμένες μόνο για τους άλλους, δέν είμαστε κάν ύστερα άνθρωποι.

Μιά έξήγηση υπάρχει για όλ' αυτά· πώς ή γυναίκα ως τά τελευταία δέν άποτελούσε αϋτόνομο οικονομικό παράγοντα. Όταν γεννιόταν δέ γεννιότανε άνθρωπος, γεννιότανε χρέος. Δούλευε σκληρά στό χωράφι ή στό σπίτι του πατέρα ή του άντρα, χωρίς πληρωμή. Μά ή δουλειά της δέν λογαριάζονταν· ήταν δούλευε μέ μισθό, αυτός δέν της έξασφάλιζε τή ζωή της. Ήταν πάντα βάρος σέ κάποιον, στόν πατέρα, στόν άδελφό, στόν άντρα γιατί ή άπόδοση της δουλειās της δέν φαίνονταν. Ήταν θαμμένη μαζί μέ όλόκληρη τήν ύπαρξή της. Μά σήμερα δέν είν' έτσι. Ή γυναίκα πού κατέχτησε τά μέσα νά συντηρείται, έστω καί άτελη, άπαιτεί πειά, λογίζεται σάν άνθρωπος. Άνθρωπος πρώτα καί ύστερα όλα τάλλα. Όποιοσδήποτε προορισμός, όσο μεγάλος καί νάναι, δέν έξυπηρετείται παρά διά μέσου της πρώτης αϋτής έννοιας. Μή γελιόσαστε. Ή γυναίκα πού δέν είναι άνθρωπος, γιατί ή κοινωνία της άρνιέται αϋτή τή θέση, δέν μπορεί νά είναι ούτε μάνα ούτε νοικοκυρά ούτε σύντροφος. Οί

μεγάλοι προορισμοί δέν εξυπηρετούνται από σκλάβους ούτε από μικρόψυχα ανδράποδα, και όταν αισθάνεται ότι μόλις γεννηθή υπάρχουν δύο μέτρα και δύο σταθμά για κάθε κοινωνική εκδήλωση των δύο φύλων, για την αποτίμηση της δουλειάς, για τη μόρφωση και για τον κανονισμό της ήθικης, όταν καταλαβαίνει πώς περιφρονείται και περιπαίζεται και τη στιγμή ακόμα που δείχνουν πώς σκοπεύουν να βοηθήσουν τό κοινωνικό της ανέβασμα, τότε η αγανάχτηση μόνη γεμίζει τη ψυχή της.

Μά τί σημαίνει; Ποιός λογαριάζει εκείνους που μένουν στό περιθώριο της ζωής. Μερικές χιλιάδες νέων ψηφοφόρων, γνωστών μάλιστα, ενδιαφέρουν πάντα περισσότερο.

Μ. Σβώλου

ΕΠΙΚΕΡΔΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ τής καταργήσεως τών οίκων ανοχής ἄρχισε ἐπί τέλους νά συζητεῖται σοβαρά καί στόν τόπο μας.

Εἶναι εὐτύχημα ὅτι αὐτή τή φορά ὁ τύπος παίρνει μέρος ἐνεργό στό διαφωτισμό τῆς κοινῆς γνώμης, ἐξετάζει τό ζήτημα ἀντικειμενικά, παίρνει τίς γνώμες τῶν διαφόρων εἰδικῶν καί βγάξει τό συμπέρασμα πού βγήκε κι ἄλλοῦ σέ χώρες πιά προοδευμένες ὅτι τό σύστημα αὐτό εἶναι ὄχι μονάχα ἀνήθικο καί καταθλιπτικό ἀλλά καί ἄσκοπο ὡς πρός τήν καταπολέμηση τῆς ἀρρώστειας.

Ἡ Ἀκρόπολις πρῶτα, τώρα ἡ Πρωΐα ἀνέλαβαν τή διαφωτιστική αὐτή ἔρευνα πού θά συντελέσει στό σχηματισμό τῆς κοινῆς γνώμης ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ συστήματος.

Ὡς τόσο ἔξω ἀπό τήν πόρτα τῆς Ἀθήνας, στόν Πειραιᾶ, γίνεται κάτι πρωτάκουστο στά χρονικά μιᾶς χώρας πού θέλει νά λέγεται πολιτισμένη. Ὁ δήμος Πειραιῶς *παζαρεύει τήν ἐκμετάλλευση τοῦ ἀνθρώπινου ὕλικου* τοῦ πιά βδελυροῦ οἴκου ανοχῆς πού μπορεῖ κανεῖς νά φανταστῆ, τῶν Βούρλων. Καί παρῶστεναι τήν ἐκμετάλλευση σέ ὠρισμένα πρόσωπα γιά χρηματι-

κό ἀντάλλαγμα! Δηλαδή γίνεται κι αὐτός *σωματέμπορος!*

Ἄνατριχιάζει κανείς νά ἀναλογιστῆ μιὰ τέτλια ἀντίληψη τῆς ἀξιοπρέπειας πού φαντάζεται κανείς πώς πρέπει ν᾿ἔχει μιὰ ἀνώτερη ἀρχή τοῦ τόπου.

Ὡς τόσο τό ζήτημα δέ θά τό ἀφήσομε ἔτσι. Δέν εἶναι δυνατόν νάνεχθοῦμε ἐμεῖς οἱ γυναῖκες νά χρηματίζονται ἄλλοι ἀπό τήν καταθλίωση μερικῶν δυστυχησμένων πλασμάτων. Ἄν γίνεῖ ἓνα τέτιο πρᾶγμα καί τό ἀνεχθῆ τό κράτος, θά ζητήσομε ἀμέσως ὡς ἀντάλλαγμα τό προνόμιο τῆς ἐκμετάλλευσης τῶν ζητιάνων, τῶν κουτσῶν, τῶν κουλῶν, τῶν στραβῶν. Γιατί ὄχι; κερδίζουν κι αὐτοί. Ἐκμεταλλεύονται τόν οἶκτο τοῦ κόσμου ἐπιδείχνοντας τά χάλια τους. Γιατί νά μὴν πάρει τό κράτος ἢ τουλάχιστον ὁ δήμος τό μερδικό του; Θά τοὺς παραχωρήσει μέ ποσοστά ἀπό τά κέρδη τους ὠρισμένες γωνιές τῆς πόλης ὅπως παραχωρεῖ τά παραπήγματα στους πρόσφυγες. Κι ἐπειδὴ ὁ Δῆμος θά χρειασθῆ νάπασχολήσῃ ὑπαλληλία γιά νά εἰσπράξει ἀπό τοὺς ἀλλήτες τά ποσοστά τους, θά ἐκχωρήσῃ τήν εἰσπραξὴ σέ ἐπιχειρηματίες πού θά τόν καταβάλουν ὠρισμένο ποσό.

Γελάτε; Ἄνατριχιάζετε; Βλέπετε τοὺς ζητιάνους ἀραδιασμένους καί τοὺς ἐπιχειρηματίες νά τοὺς ἐκτιμοῦν ἀνάλογα μέ τήν κατάστασή τους.

«Ἐσένα σοῦ λείπουν καί τά δυό χέρια, θά βγάξεις πολλά. Θά πληρώσης τόσα. Ἐσένα πού σοῦ λείπει μόνο τό ἓνα πόδι θά σοῦ πάρομε λιγώτερα».

Λίγος κανονισμός, λίγη *πραχτική* ἀντίληψη τῶν πραγμάτων —μᾶς χρειάζονται πρό παντός *πόροι*— καί τό δημοτικὸ συμβούλιο θά δεχτῆ τήν πρόταση μέ ἐνθουσιασμό.

Τί σημαίνει ἂν γίνωνται *σωματεῖα* γιά τό περιμάζεμα τῶν ζητιάνων; Θά βροῦμε τρόπο νά τοὺς ἐξουδετερώσομε.

Τί σημαίνει ἂν τά διάφορα Ἰπουργεῖα ἀμιλλῶνται ποιοῦ νά πρωτοετοιμάσῃ νομοσχέδια ἢ τροποποιήσεις τοῦ ποινικοῦ

νόμου για να πατάξουν τή σωματεμπορία; "Όταν ο σωματέμπορος είναι τόσο ύψηλό και ισχυρό πρόσωπο όπως είναι ο Δήμος, θά βρῆ πάντα τρόπο να ξεγλυστρήσει. Θά συλληφθούν μερικοί ἀλανιάρηδες, θά τιμωρηθούν παραδειγματικά, θά τούς υποδείξει μάλιστα ο ίδιος ο Δήμος κι έτσι θά βγῆ αὐτός ἄσπρος σάν περιστέρι. Τά ξέρουμε αὐτά.

Εἶναι λυπηρό να ἀναγκάζεται κανένας να βγάξει στή φόρα τὰ ἄπλυτά των. Ἀλλά ὅταν κινδυνεύουν τὰ ἄπλυτα αὐτά να σαπίσουν, να γίνουν ἐστία μολύσματος χολέρας, τύφου, τότε να βγούν στό φῶς κι' ὅποιος θέλει ἄς ἰδῆ. Ἄς μᾶς κοιτάζει μέ περιφρόνηση ὁ κόσμος ὅλος.

Ἦσως αὐτό γίνει ἀφορμή να συνέλθουμε, να ξυνήσει μέσα μας ἡ ἀντίληψη ὅτι τό χρῆμα δέν είναι τό πᾶν σαυτό τόν κόσμο. Ὅτι υπάρχουν ἠθικές ἀξίες πού βαραίνουν πολύ περισσότερο. Δέν είναι οὐτοπισμός οὔτε ἀερολογία. Εἶναι πραγματικότητα ὅτι ἕνας γερός ἢ παστρικός ὀργανισμός ἀξίζει περισσότερο χίλιες φορές ἀπό ἕνα πτώμα σκληροφαγωμένο ἄς είναι καί μέσα σῆνα ὀλόχρυσο σαρκοφάγο καί ὅτι τό χρῆμα πού βγαίνει ἀπό τήν ἐχμετάλλευση δυστυχησμένων ἀνθρώπινων πλασμάτων είναι ὁ μεστός* τῆς Μήδειας πού θά καταφάγει μιά μέρα τίς ἴδιες μας τίς σάρκες.

Αὐ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου]

* Μεστός; Ἀπό τὰ συμφραζόμενα πάντως προκύπτει ὅτι ἀναφέρεται στό δηλητηριασμένο στεφάνι καί τὰ πέπλα πού ἔστειλε ἡ Μήδεια στήν κόρη τοῦ Κρέοντα.

ΟΙ ΠΑΡΑΦΩΝΙΕΣ

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ άκούονται συχνά πυκνά μερικές παραφωνίες μέσα στην συνολική έργασία τής γυναίκας για τήν γυναίκα.

Πολλές μόλις πιάσουν τήν «δημοσιογραφική πέννα» για νά γράψουν «άρθρα» για τή γυναικεία κίνησι τήν σύγχρονη και περιορισμένη στό τόπο μας ή νά δώσουν κάποια έπιφανειακή τό πλείστον εικόνα τής γεμάτης νόημα ζωής, πού πλούσια κυλά σέ άληθινά πολιτισμένες χώρες και τής όποίας ίσως ούτε τίς ρίζες ξεύρουν ούτε τήν εξέλιξι, άρέσκονται νά ρίχνουν μερικά πετραδάκια κατά του φεμινισμού, του όποίου όμως δημιούργημα και προϊόν είναι αυτές οι ίδιες. Γιατί άν σήμερα όλοι οι δρόμοι είναι άνοιχτοί για κάθε αξία, αυτό όφείλεται και στις φεμινίστριες όλων των εποχών και όλων των λαών. Στίς γυναικες έκείνες πού πρώτες αισθάνθηκαν τήν άδικία προς τόν άνθρωπισμό τους και πού πρώτες έσχυφαν στό έσώτατο έγώ τους και ένοιωσαν ότι ή γυναίκα όπως και ό άνδρας μπορεί νάχη κάποια δύναμη και για άλλη δρασσι, παράλληλη στην καθαρά οικογενειακή.

Καί ἂν ὁ δρόμος αὐτός ὁ μακρὺς, ὁ γεμάτος ἐμπόδια καὶ ἀντίδρασι γιὰ πολλοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ὁ καθένας, ἀνοίγοντας οἰονδήποτε ἐγχειρίδιο πραγματευόμενο τὸ ζήτημα αὐτό, ἠμπορεῖ νὰ μάθῃ, σέ μερικά σημεῖα δείχνη βιαιότητες — αὐτό εἶναι εὐκολονόητο καὶ φυσικό.

Καὶ πὼς πάλι τὸ ξύπνημα καὶ τὸ ξεσκλάβωμα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ τους μερικῶν γυναικῶν ἔφερε τὰ πρῶτα χρόνια τὴν κατάπληξι καὶ τὴν ἀντίδρασι τῶν ὁμοφύλων — καὶ αὐτό εἶναι φυσικό, διότι τὸ κάθε τι πού δέν ἐννοεῖ κανεὶς, ἰδίως ἢ κάθε κατάκτησι στό δρόμο τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς νίκης τοῦ ἀτόμου εἶναι ἀκατανόητος σέ κείνες, πού εἶναι εὐχαριστημένες μέχρι ψυχικοῦ θανάτου, πνευματικῆς ἀκινησίας, ἀπὸ τὸ δικό τους παρόν.

Σήμερα ὅμως μετὰ τὸν μακρὺν καὶ δύσκολον δρόμο, μετὰ τὴν ἐξύψωσι τῆς γυναίκα νομίζω πὼς πρέπει νὰ εἶναι πασίγνωστο ὅτι φεμινισμός θὰ πῆ ἀνθρωπισμός καὶ εἰδικώτερον ὅτι ἡ ἐργασία ἢ τόσο πλατεῖα τῆς γυναίκα εἶναι δημιουργημα κοντὰ στοὺς παράγοντας τοὺς οἰκονομικούς, πολιτικούς κ.λπ. κ.λπ. καὶ τῶν φεμινιστριῶν καὶ τῶν φεμινιστῶν ἐπιστημόνων, λογοτεχνῶν, πολιτικῶν καὶ ἄλλων.

Καὶ βέβαια στὴν ἐποχὴ μας ἐργάζονται γυναῖκες παντοῦ καὶ ὁ κύκλος τῆς δράσεώς τους ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κλίσι ἢ τές ἀνάγκες τῆς ζωῆς, μὰ ἡ ἀκτίνα τῆς δράσεώς τους εἶναι σύμφωνη μέ τές ψυχικῆς καὶ σωματικῆς δυνάμεις τῆς καθεμιᾶς.

Δέν θὰ πῆ ὅμως αὐτό πὼς ἐπειδὴ ἡ μιὰ περιορίζεται νᾶναι διηγηματογράφος ἢ νᾶναι γιατρός ἢ δημοσιογράφος, πὼς αὐτό εἶναι τὸ ἅπαντο καὶ πὼς τὸ κάθε τι πού εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά της ἢ τὴν ἐρασιτεχνικὴ δουλειά εἶναι ἀνάξιο καὶ ὑποκείμενο μόνο στὴν κατάκριση καὶ τὴν ἐπίκριση τὴν τόσο εὐκολὴ σέ μᾶς.

Ἐπίσης ἐπειδὴ ἔχομε μερικές δικηγορίνες καὶ καθηγήτριες καὶ συγγραφεῖς, δέν θά πῆ πῶς λύθηκαν ὅλα τὰ ζητήματα πού ἐνδιαφέρουν ἀμεσῶτα τήν γυναίκα, πολύ πλατύτερα καὶ πολύ γενικώτερα ἀπό τήν ἐπαγγελματική της προαγωγή.

Καί ἂν ὑπάρχουν μέσα στά ἑκατομμύρια τοῦ πληθυσμοῦ μας μερικές ἑκατοντάδες γυναῖκες πού σκέπτονται τὰ γυναικεία ζητήματα, πασχίζοντας νά βροῦν τόν πειό σωστό καί τόν πειό σύντομο δρόμο πού θά φέρη σέ κάποια γενικώτερη πρόοδο τés ὁμόφυλές τους, αὐτό ἀκριβῶς δείχνει ὅτι καί μεις ἔχομε κάποιο πρόγραμμα κοινωνικῆς ἐργασίας μέ ὠρισμένη κατεύθυνσι.

Αὐτό βέβαια δέν ἐμποδίζει καμμιά νά δώση δική της κατεύθυνσι στή δική της δουλειά, ἂν βέβαια ὑπάρχει δίπλα μας ἄλλη δύναμις, ἄλλη θέλησις.

Ἄς τολμήση — ἄς ἐργασθῆ. Ὁ δρόμος γιά ὅλες εἶναι ἀνοιχτός. Ἄλλ' ἄς ρίχνη καμμιά ματιά στήν ἐργασία τῶν ἀνήσυχων ψυχῶν πού περάσανε ἢ τῶν γυναικῶν πού εἶναι ἀκόμα δίπλα της καί πού ἐργάζονται καί «φεμινιστικά».

Τί ἀστεῖο ἀλήθεια θά ἦταν ἂν ἓνας Ἔδισσον, ἢ ἐξερευνητῆς μακρινῶν, ἀγνώστων χωρῶν, ἢ μαθηματικός περιφρονοῦσε τό ἔργον ἐνός Ρουσσῶ ἢ Τολστόη ἢ οἰουδήποτε ἄλλου πού πόνεσε τούς συνανθρώπους του καί πού μέ τρόπο ὄχι ξηρό, «ἐπισημονικό» ἀλλά γεμᾶτο φλόγα, ἐνθουσιασμό, θέλησε νά καταπολεμήσει τés ἀνισότητες στήν κοινωνία, γιὰτί ἀπλούστατα δέν ἔκαμε καμμιά ἐφεύρεση ἢ δέν ἔγραψε καμμιά μονογραφία γιά δικηγόρους, δασκάλους, γιατρούς.

Καί ἡ στενή ἐπαγγελματική ἢ ἐπισημονική ἐργασία οἰασδήποτε φύσεως μπορεῖ νά ὑπάρξη μονάχη της — κανεῖς δέν κατηγορήσει κανένα διότι μόνο ἐργάτης, μόνο παιδαγωγός, μόνον ἐφευρέτης εἶναι· μά καί κανεῖς ἀπό τούς ἀληθινούς ἐμπνευσμένους, δημιουργικούς στήν οἰαδήποτε δουλειά, ὅσο «ὑψηλή»

καί «εὐγενικιά» καί νᾶναι, δέν κατηγορήσε κανένα, διότι ὑπῆρξαν καί ὑπάρχουν μερικοί πού στήν δρᾶσι τους προσπαθοῦν νά περιλάβουν ἔστω ἓνα ἀπλό ἐνδιαφέρον γιά κάτι πού βρίσκεται λίγα βήματα μακρύτερά τους.

Καί πραγματικά σ' αὐτό τό ἐνδιαφέρον, ὄχι βέβαια μονάχα θεωρητικό, δέν στηρίζεται ὅλη ἡ ζωή μας, ὅλος ὁ πολιτισμός τοῦ ἀνθρώπου;

Ἡ ἐργασία καί ἡ ζωή, ἡ ἐπιστήμη καί ἡ ζωή ἔχουν ἄρρηκτο σύνδεσμο μεταξύ τους, ἀποβλέποντας στήν καλυτέρευσι τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου — ὕλικῶν, ψυχικῶν, πνευματικῶν.

Τέλος τό νά πιστεῦη κανεῖς πῶς ἐπιστήμη ἢ ἐργασία γενικά εἶναι νά κάθεται κανεῖς στό γραφεῖο του καί νά καταγίνεται μέ καθαρῶς θεωρητικά ζητήματα γυρίζοντας τήν πλάτη του στή ζωή, μοῦ θυμίζει τούς Βραχμάνας τῶν Ἰνδιῶν καί τούς ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου, οἱ ὁποῖοι μάλιστα ἐπωφελοῦντο τῆς ἐπιστήμης τους πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν ἄλλων τάξεων. Συγχρόνως κάμνει αἴσθησι πῶς μποροῦν στήν δημοκρατική μας ἐποχή νά λέγωνται «ἀλήθειες», οἱ ὁποῖες δεικνύουν ἄγνοια ὅλων τῶν μεγάλων προβλημάτων πού ταράττουν τήν ἡσυχία τοῦ ἀνθρώπου καί εἰδικά σέ μᾶς τές γυναῖκες τήν παντελῆ ἄγνοια τοῦ φεμινισμοῦ καί τῶν σκοπῶν του.

Ἄννα Σταματελλάτου

ΚΑΘΗΚΟΝ ΕΠΙΤΑΧΤΙΚΟ

ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΗΚΑΝ επί τέλους οί επιτροπές για τήν έγγραφή τών γυναικῶν στούς έκλογικούς καταλόγους καί ἀρχίζουν σέ λίγες μέρες τίς ἐργασίες τους. Ὅπως εἶναι γνωστό ἡ Ἀθήνα χωρίστηκε σέ 15 τμήματα μαζί μέ τοὺς συνοικισμούς πού εἶναι γύρω. Κάθε τμήμα ἔχει μιά περιοχὴ πολὺ ἐκτεταμένη. Μερικά τμήματα περιλαμβάνουν δέκα ἐνορίες. Αὐτὸ βέβαια θά δυσκολέψει πολὺ τήν έγγραφή τών γυναικῶν πρό πάντων τών λαϊκῶν τάξεων, πού δύσκολα θά μποροῦν νά φέρονται τῇ δουλειᾷ τους γιὰ νά πάνε αὐτοπροσώπως νά ἐγγραφοῦν. Ἀφίνομε τίς μεγάλες δυσκολίες πού παρουσίαζαν διαρκῶς στίς γυναῖκες γιὰ νά τίς ἐγγράφουν στό δημοτολόγιο, ζητώντας τους πιστοποιητικά τών πατέρων, τών συζύγων ἢ τών παππούδων τους πῶς εἶναι γραμμένοι στό γενικό μητρώο τοῦ κράτους, ἐνῶ εἶχαν πεθάνει πολὺ πρὶν καταρτιστῇ τὸ μητρώο αὐτὸ καί χίλια δυὸ ἄλλα ἐμπόδια.

Ἀναγκαστήκαμε γιὰ κάθε περίπτωση πού παρουσιαζόταν νά ζητοῦμε καί νέα ἐγκύκλιο τοῦ Ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν γιὰ

νά διευκολύνεται ή έγγραφή τους. Δέν είμαστε καθόλου αισιόδοξες για τό αποτέλεσμα τής έγγραφής έπειτα από όλες αυτές τίς δυσκολίες. Άλλά όσες καί άν είναι, όφείλει κάθε γυναίκα νά παρουσιαστή τό γρηγορώτερο στήν έπιτροπή τής ένορίας της καί νά ζητήσει νά έγγραφη στους έκλογικούς καταλόγους καί νά πάρει τό βιβλιάριό της. Μονάχα έτσι θά δείξει ότι άντιλαμβάνεται τί θά πη *άνθρώπινη αξιοπρέπεια*, μονάχα έτσι θά βοηθήσει τίς όμόφυλές της στόν τραχύ τους άγώνα για νά καλυτερέψουν τίς συνθήκες τής εργασίας τους, τίς συνθήκες τής ζωής τους καί τής ζωής τών παιδιών τους. Μονάχα έτσι θάποδείξει πώς ή Έλληνίδα δέν είναι κατώτερη από τήν Τούρκισσα πού διαδήλωσε τόσο έπιβλητικά τόν ένθουσιασμό της για τά δικαιώματα πού τής χορήγησε ή τουρκική δημοκρατία, πού άντιλήφθηκε πολύ περισσότερο από τήν έλληνική τή σημασία πού έχει ή χειραφέτηση τής γυναίκας για τόν πολιτισμό μιās χώρας καί για τήν έξύψωση τής κοινωνίας. Μονάχα έτσι θά μπορέσουν εκείνες πού τούς χορηγει ό νόμος τό δικαίωμα τής δημοτικής ψήφου νά βοηθήσουν ώστε νά λείψουν οι περιορισμοί οι άδικοι, πού αποκλείουν από τό δικαίωμα αυτό τά τρία τέταρτα του γυναικείου πληθυσμού, τίς νέες κάτω από τριάντα χρόνων καί τίς αγράμματες πού άντιπροσωπεύουν τήν εργάτισσα καί τήν αγρότισσα. Γιατί τό ξέρομε τό άνόητο, χιλιοειπωμένο έπιχείρημα τών αντιπάλων μας: «Η Έλληνίδα άδιαφορεί για τήν ψήφο, έπομένως τής είναι περιττή. Κι' άν εκείνες πού τούς δίνει ό τωρινός νόμος τό δικαίωμα τής ψήφου δέ δείξουν πώς τή θέλουν, γιατί τή ζητάτε για τίς άλλες;». Δέν πρόκειται τώρα νάνασκευάσουμε τά έπιχειρήματά τους. Τά είπαμε καί τά ξαναείπαμε χίλιες φορές. Σέ άλλες χώρες όπου οι γυναίκες είχαν πάθει τήν ίδια νάρκη μέ τίς δικές μας γυναίκες, τά νέα δημοκρατικά πολιτεύματα Έκαναν *ύποχρεωτική* τήν ψηφοφορία καί για τά δύο φύλα. «Πρέπει νά αναγκάσουμε τούς άνθρώπους νά είναι

ἐλεύθεροι», ἔγραψε ὁ Ρουσσώ προετοιμάζοντας τὰ πνεύματα γιὰ τή Γαλλική Ἐπανάσταση.

Στήν Ἑλλάδα ὅμως κανένας δέ θά ἐνδιαφερθῆ γιὰ τήν πολιτική ἐλευθερία τῆς γυναίκας ἄν δέν ἐνδιαφερθῆ ἡ ἴδια. Γι' αὐτό καλοῦμε τήν Ἑλληνίδα νά συναισθανθῆ βαθειά τίς ὑποχρεώσεις τῆς πρὸς τόν ἑαυτό τῆς, πρὸς τίς ὁμόφυλές τῆς, πρὸς τήν πατρίδα τῆς καί νά φροντίσει χωρὶς ἀναβολή νά πάρει τό ἐκλογικό τῆς βιβλιάριο. Αὐτό εἶναι σήμερα τό καθήκον τῆς τό ἐπιταχτικό.

Αὔ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου]

Η ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΥ ΠΕΡΑΣΕ Η ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΥ ΑΡΧΙΖΕΙ

Η ΧΡΟΝΙΑ πού πέρασε είναι μιά χρονιά ιστορική στην εξέλιξη του φεμινισμού στον τόπο μας. Γιατί έχει νά σημειώσει στο ένεργητικό της δύο γεγονότα σημαντικά. Πρώτον τό διάταγμα τής 25ης Φεβρουαρίου 1930, πού έδωσε τό πρώτο ουσιαστικό πολιτικό δικαίωμα στις Έλληνίδες καί δεύτερον, τήν έκλογή του Δημάρχου Θεσσαλονίκης στις 14 Δεκεμβρίου όπου έλαβαν μέρος για πρώτη φορά οί Έλληνίδες ως έκλογείς.

Έτσι έχομε πιά κάτι θετικό όσο μικρό κι αν είναι. Αυτό τό μικρό, θετικό δικαιωματάκι είναι σάν τό σπόρο τόν καλό πού μονάχος του πιά άπλώνει ρίζες καί θά καρποφορήσει στην ώρα του. Η ψήφος πού έδωσαν οί λίγες γυναίκες στή Θεσσαλονίκη είναι τό πιό μεγαλόφωνο κήρυγμα για τό δίκιο μας. Γιατί αρχίζει καί πείθεται ό κόσμος πώς ή ψήφος τής γυναίκας δέ σημαίνει άνατροπή τών πάντων, αλλά τό έναντίο, τάξη, νοικοκυρωσύνη, ευπρέπεια, σοβαρότητα.

Υπάρχουν και άλλα σημεία τών καιρών πού δείχνουν τή μεταστροφή τής κοινής γνώμης πρὸς τό μέρος μας, μεταστροφή πού ἔχει τόν ἀντίχτυπό της στίς κυβερνητικές ἀποφάσεις. Θεωροῦμε νίκες τοῦ φεμινισμοῦ τό διορισμό τής Δδας Μαρίας Ἀμαριώτη στό Γνωμοδοτικό Συμβούλιο τοῦ Ὑπουργείου τής Παιδείας, τής Κας Ἀλεξάνδρας Θειακάκη στήν Ἐπιτροπή γιά τούς κινηματογράφους, τήν προαγωγή τής Δδας Σέμνης Παπασπυρίδη καί τής Κας Βαρούχα στό βαθμό Ἐφόρου τών Ἀρχαιοτήτων.

Ὅστε ὁ ἀπολογισμός τοῦ 1930 εἶναι ἀρκετά ἱκανοποιητικός. Ἴσια ἴσια ὅμως, ἡ ἀρχή αὐτή πού ἔγινε μᾶς κάνει νάναμετρήσομε τήν ἀπόσταση πού μᾶς χωρίζει ἀπό τήν τελική νίκη: τήν τέλεια ἰσότητα τών δύο φύλων στό πολιτικό, στό κοινωνικό, στό οἰκονομικό ἐπίπεδο.

Ἄφου εἶδαμε τί ἔχομε κερδίσει, ἄς κοιτάξομε τώρα τί δέν ἔχομε, τί ζητοῦμε τελικῶς καί τί πρέπει νά ζητήσομε ἀμέσως ἀμέσως.

Γιά τήν ὥρα, μὸλη τή ρητὴ διάταξη τοῦ Συντάγματος ὅτι *ὅλες οἱ δημόσιες ὑπηρεσίες εἶναι ἀνοιχτές γιά ὅλους τούς ἔλληνας πολίτες ἀνεξάρτητα ἀπό φύλο*, οἱ γυναῖκες ἐξακολουθοῦν νάποκλείονται ἀπό τούς διαγωνισμούς γιά ὠρισμένες θέσεις σέ μερικά ὑπουργεῖα, ὅπως τό Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, τό Γενικό Χημεῖο τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν, στό Συμβούλιο Ἐπικρατείας. Ἐπίσης ἀποκλείονται οἱ γυναῖκες ἀπό τό δικαστικό κλάδο. Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα ζητεῖ νάποκλείσει τίς παντρεμένες γυναῖκες ἀπό τήν ὑπηρεσία της, ἐνῶ φυσικά οὔτε τής περνᾶ ἀπό τό νοῦ της ν' ἀποκλείσει τούς παντρεμένους ἄντρες. Ὅπου γίνεται περιορισμός τοῦ ἀριθμοῦ τών ὑπαλλήλων ἀπολύονται κατὰ προτίμηση οἱ γυναῖκες, κι ἄς εἶναι πολλές φορές καί καλύτερες ἀπὸ τούς ἄντρες ὅπως συνέβηκε στό Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Οἰκονομίας.

Στήν εργασία, στά εργοστάσια εξακολουθοῦν πάντα νά πληρώνονται οἱ γυναῖκες λιγώτερο ἀπό τούς ἄντρες καί νά δι-
νεται σαυτοῦς οἱ πιό καλοπληρωμένες δουλειές.

“Ὅσο γιά τά πολιτικά δικαιώματα εἴμαστε ἀκόμα στό ἄλ-
φα, ἀφοῦ κι ἀπό τή δημοτική ψήφο ἀποκλείονται οἱ ἀγράμμα-
τες καί οἱ νέες κάτω ἀπό 30 χρόνων.

Οἱ συζητήσεις καί οἱ ἀποφάσεις τῆς ἐπιτροπῆς γιά τόν
Ἰστοικό Κώδικα δείχνουν πόσο βαθειά εἶναι ἀκόμα ριζωμένη ἡ
πρόληψη, σάνθρώπους ἀκόμα πού θέλουν νά λέγονται ἐπιστή-
μονες, πώς ἡ γυναίκα εἶναι πλάσμα κατώτερον, ἔχει ἀνάγκη νά
κηδεμονεῦται καί νά ὑποκύπτει στή θέληση τοῦ συζύγου της σέ
ζητήματα ζωτικά γι’ αὐτή. Εὐτυχῶς πού ὑπάρχουν στήν ἐπι-
τροπή αὐτή καί μερικά πνεύματα φωτισμένα καί συγχρονισμέ-
να ἀλλιῶς ἔπρεπε νά λογαριάζομε πώς στήν Ἑλλάδα βρισκό-
μαστε ἀκόμα στό μεσαίωνα κι ὄχι στόν 20όν αἰώνα.

Τό αἶσχος τοῦ διακανονισμοῦ τῆς ἀνηθικότητος θέτει τήν
πορνεία ὑπό τήν προστασία τοῦ κράτους καί δείχνει στούς νέους
τό δρόμο πρὸς τήν διαφθορά καί τήν ἀρρώστεια μέ τούς οἴκους
ἀνοχῆς πού δέν ἐκλείστηκαν ἀκόμα στήν Ἑλλάδα μῶδες τίς
ὑποδείξεις τῆς Κ.Τ.Ε. καί μῶλο τό παράδειγμα τῆς Ρουμανίας
καί τῆς Τουρκίας πού δέν δίστασαν νά τούς κλείσουν.

Οἱ ἀνύπαντρες μητέρες εξακολουθοῦν ἀκόμα νά φέρουν
μόνες τους τό βᾶρος τοῦ παιδιοῦ τους μέ τήν ἀτέλεια καί ἐκκρε-
μότητα τοῦ νόμου γιά τά ἐξώγαμα παιδιά καί μέ τή δαπανηρή
διαδικασία γιά τή δικαστική ἀναγνώριση ἀπό τόν πατέρα.

Αὐτά σέ γενικώτερες γραμμές εἶναι τά μαῦρα σημεῖα στή
θέση τῆς γυναίκας στήν Ἑλλάδα.

Γιά νά λείψουν ὅλα αὐτά τό ξέρομε πώς χρειάζεται και-
ρός. Χρειάζεται ὅμως πρό πάντων συντονισμένη ἐνέργεια τῶν
γυναικῶν. Ὁ Σύνδεσμος γιά τά Δικαιώματα τῆς Γυναίκας,
ἀκολουθώντας σταθερά τή γραμμή πού χάραξε ἀπό τόν καιρό

πού ιδρύθηκε, δέν άφίνει εύκαιρία νά τοῦ ξεφύγει προκειμένου για ἕνα ὅποιοδῆποτε σημεῖο τοῦ προγράμματός τους.

Τά ἀμεσώτερα ζητήματα πού θά ἐπιδιώξει τή χρονιά αὐτή πού ἄρχισε εἶναι: ἡ ἄρση τῶν περιορισμῶν στή δημοτική ψήφου τῶν γυναικῶν, ἡ χορήγηση τῆς πολιτικῆς ψήφου, ἡ ἐξίσωση τῆς θέσης τῆς γυναίκας στόν ἀστικό κώδικα, ἡ ψήφηση τοῦ νόμου περί ἐξωγάμων μέ τροπολογίες πού νά ἐξασφαλίζουν οὐσιαστικά τήν προστασία τῶν ἐξωγάμων παιδιῶν, ἡ ἴδρωση παιδικῶν δικαστηρίων μέ συμμετοχή τῶν γυναικῶν ὡς δικαστῶν καί ὡς παρέδρων, ἡ κατάργηση τοῦ συστήματος τοῦ διακανονισμοῦ καί τῶν οἰκῶν ἀνοχῆς.

Ὁ Σ. Δ. Γ. ὅμως ἀνεξάρτητα ἀπό τό φεμινιστικό του πρόγραμμα συμμετέχει καί σέ κάθε κίνηση γιά τήν εἰρήνη. Ἔλαβε ἐνεργό μέρος στήν Α΄ Βαλκανική Διάσκεψη καί θά διαθέσει σημαντικό μέρος ἀπό τίς δυνάμεις του γιά τή Βαλκανική Ἐνωση.

Ἐχοντας αὐτό τό πρόγραμμα καθαρά διαγραμμαμένο ζητοῦμε ἀπό ὅλα τά μέλη μας στήν πρωτεύουσα καί στίς ἐπαρχίες, ἀπ' ὅλα τά τμήματά μας τῶν ἐπαρχιῶν νά μᾶς βοηθήσουν νά τό πραγματοποιήσομε. Γιατί μονάχα μέ τήν ὁμαδική καί ἐντατική προσπάθεια ὅλων θά μπορέσομε νά ἐπιτύχομε τόσο οὐσιαστικές μεταρρυθμίσεις.

Αὐ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου]

ΤΟ ΨΕΜΑ

ΚΑΠΟΤΕ στά παληά μεσαιωνικά χρόνια, στήν εποχή τῆς θεοκρατίας, εἶχε συνέλθει ἕνα μεγάλο ἐκκλησιαστικό συνέδριο πού ἀπασχολήθηκε καί μέ τή συζήτηση ἄν ἡ γυναῖκα ἔχει ψυχή.

Σήμερα, μέ λιγώτερες, ὑποθέτω, ἀξιώσεις θεικῆς ἔμπνευσης, ἀλλά μέ τό ἰσοβαρές κύρος μιᾶς νομικῆς γνώσης πού ἀντλεῖ τή δύναμή της ἀπό τήν ἀνάγκη καί τό συμφέρον μερικῶν προσχημάτων γιά τήν οἰκονομικῶς ἰσχυρή τάξη, καθορίζεται μέ τήν ἴδια πονηρή ἀφέλεια καί ἡ νομική θέση τῆς γυναίκας στό σπίτι, στήν οἰκογένεια, ἀπέναντι τοῦ ἀντρός καί τῶν παιδιῶν της ἀκόμα.

Καί τότε καί τώρα οἱ τοῖχοι τῶν κτιρίων ὅπου μαζεύτηκαν οἱ ἐπίσημα ἀναγνωρισμένοι σοφοί, ὄζουν ἀπό τή μούχλα σαπισμένων βιβλίων καί τήν ἀμφίβολη μυρωδιά ὑπηρετικῶν θαλάμων.

Ἐξω, στόν ἀέρα, στό φῶς, στόν ἥλιο, ὅπου τά ἀνθρώπινα ὄντα ζοῦν, ἀναπνέουν καί κινοῦνται δυναμικά, ἡ ζωή τραβᾷ

πάντα τό δρόμο της. Καί στόν δρόμον αὐτόν, ἀργά μά σταθερά προχωρεῖ κάθε μέρα ταχύτερα καί ἡ γυναῖκα μέ ξεσχισμένα τά χέρια καί ματωμένη τήν ψυχή ἀπό τούς χίλιους δυό τριβόλους ἀπ' ὅπου περνᾷ, καί ὅπου πέφτει γιά μιᾶ στιγμή, γιά νά ξανασηκωθῆ ἀκμαιότερη καί νά πηδήσει μέ θάρρος νέους κάθε μέρα φραγμούς.

Τί σημαίνει λοιπόν ἄν οἱ ἐπίσημοι σοφοί τῆς Ἑλλάδος — χώρια ἀπό τίς λίγες γνωστές ἐξαιρέσεις — ἐπαναλαμβάνουν ὅ,τι ἔκαναν οἱ σοφιστές μπροστά στή φιλοσοφία τοῦ Σωκράτη καί οἱ ἐρμηνευτές τῶν Ταλμοῦδ τή στιγμή πού μιᾶ νέα θρησκεία καταύγαζε μέ τό φῶς νέων ἐλπίδων τή βασανισμένη ἀνθρωπότητα; Τί ἔκαναν ἐκεῖνοι; Προσπαθοῦσαν νά ζωντανέψουν ἰδέες νεκρές πειᾷ, μέ φεύδη πού οἱ ἴδιοι δέ δέχονταν, μά πού εὔρισκαν κατάλληλα νά κοιμίζουν τούς ἄλλους γιά νά συντηρήσουν ἕνα οἰκοδόμημα πού κατάρρεε.

Σέ κάθε ἐποχή δέν λείπουν οἱ σοφιστές καί οἱ ἐρμηνευτές τῶν Ταλμοῦδ. Ἔτσι καί σήμερα. Ἡ νομική σοφία πού κατασταλάζει σέ ἀποφάσεις καί ἀφορισμούς μέσα στούς σκοτεινοῦς τοίχους τῆς ἐλληνικῆς γερουσίας, ἔχει ὅλα τά στοιχεῖα τοῦ ψεύδους πού προβάλλεται ἀπό τούς ἐκπροσώπους μιᾶς μονάχα μερίδος τῆς κοινωνίας μέ πλήρη ὡς ἐπί τό πλεῖστον συνείδηση, καί αὐτό εἶναι τό θλιβερότερο στίγμα τοῦ ἐπιστήμονα-ραγιά, — ὅτι θά χρησιμεύσει γιά πρόσχημα πού θά παραμεριστῆ ἄνετα ἀπό τήν ἰσχυρή κοινωνική τάξη.

Καί ἀληθινά, εἶναι φέμα ὅτι γιά τήν οἰκογενειακή ἠθική εἶναι καί σήμερα ὑπεύθυνος μόνον ὁ ἄντρας ὥστε γι' αὐτό χρειάζεται νά ἔχει τήν κυρίαρχη γνώμη στήν οἰκογένεια, ὅταν εἶναι πασίγνωστο ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι ἀσύδοτος μέχρι τοῦ σημείου νά θεωρεῖ συνήθως γιά ἔλλειψη ἀνδρισμοῦ τό νά μήν ἀπατᾷ τή γυναῖκα του, τουλάχιστον ἀπό καιροῦ σέ καιρό, καί ἀφοῦ ἄλλωστε ὁ νόμος ὡς σήμερα ὀρίζει ὅτι ἡ μοιχεία τοῦ ἀντρός εἶναι

μόνο σχετικός λόγος διαζυγίου ενώ για τή γυναίκα απόλυτος. Αντίθετα, η μόνη υπεύθυνη για τήν οικογενειακή ήθικη είναι ή γυναίκα, τόσο μάλιστα ώστε νά ταυτίζεται ή έννοια τής κοινωνικής ήθικης μέ τήν αντίληψη τής ήθικης τής γυναίκας. Πόσο συχνά βλέπομε τόν πατέρα, τόν άδερφό ή τόν σύζυγο πού διεκδικούν μέ τήν κουμπούρα τήν τιμή τής άδερφής, τής κόρης ή τής γυναίκας, νά είναι στήν ιδιωτική τους ζωή φευτες, κλέφτες καί άνήθικοι άκόμα χωρίς τήν παραμικρότερη τύψη.

Είναι άκόμα φέμα τό ότι ύφίσταται καί σήμερα ή πατριαρχική οικογένεια στήν Ελλάδα όταν είναι προφανές ότι ούτε ή οικονομική βάση της ούτε ή πνευματική ύπάρχει σήμερα σέ καμμιά κοινωνική τάξη καί όταν εκατοντάδες χιλιάδες γυναίκες δουλεύουν έξω από τό σπίτι για τό ψωμί τους καί για τό ψωμί τής οικογένειας. Μά όλες αυτές τίς άγνοούν οί σοφοί. Βλέπουν μόνο τίς γυναίκες τής άρχουσας τάξης μά νομοθετούν για όλες, σύμφωνα μέ τίς άρχές καί τίς προλήψεις τής τάξης αυτής. Τή γυναικεία εργασία γι' αυτό τήν περιφρονούν· τήν αισθάνονται σάν στίγμα τής παντρεμένης γυναίκας, για τό όποιο φέρνει τήν ευθύνη ό άντρας καί όχι σάν δικαίωμα καί καθήκον κάθε κοινωνικού άτόμου συνεπώς καί τής γυναίκας, ανεξάρτητα από τήν άστική της κατάσταση. Έτσι εξηγείται καί ή άδεια πού χρειάζεται ή παντρεμένη γυναίκα για νά εργαστεί σάν νά πρόκειται νά έξασκήσει μιάν επιλήψιμη καί άμφίβολης ήθικης ποιότητας πράξη.

Είναι φέμα όλη ή ήθικολογία, πού πλέκεται γύρω από τήν οικογένεια, καί πού έν όνόματί της ή γυναίκα πρέπει νά διατηρεί τή θέση δούλου ή καί άπλά κατοικίδιου κτήνους. Είναι γνωστό ότι ή ήθικη πού προβάλλουν είναι άνύπαρκτη μέσα στήν έκπόρνευση του γάμου καί του έρωτα, χάριν όλίγου ή πολλού χρήματος, πού είναι γενική σήμερα, πού περιβάλλεται μέ όλες τίς κοινωνικές τιμές καί είναι καί νομικά καθιερωμένη μέ τό

σύστημα τῆς προικός. Γιατί ἡ ἠθική αὐτὴ ὑποκλίνεται εὐλαβικά μπροστά στίς γκαρσονιέρες ὅπου περνοῦν ἀλληλοδιαδόχως τὰ ἔγγαμα ἄρρενα καί τὰ θήλεα μέλη τῆς κοινωνίας αὐτῆς ὑπό τὴν συγκαταβατικὴν σκέπην τῆς ἀλληλεγγύης τῆς caste ἢ τὴν αἰγλή τῆς κοινωνικῆς θέσης τους.

Ἀποτελεῖ φέμα ἀνάξιο ν' ἀσχοληθῆ κανεὶς μ' αὐτό, παρά μόνο γιὰ νὰ ἐτοιμάσει σκηνὴν ὀπερέττας, ἢ ἐτικέττα «ἡγεμονίς τοῦ οἴκου» πού κόλλησε σάν παράσημο ἢ ἐπιτροπὴ τῶν σοφῶν στή γυναῖκα, τὴ μάνα, καί τὴ σύζυγο, πού νομικά ἢ ἴδια ἐπιτροπὴ τὴν τοποθετεῖ σέ θέση χειρότερη καί τῆς ἀπλῆς ὑπηρετρίας, ἐφόσον δέν ἔχει τό δικαίωμα ν' ἀποφασίζει σάν ἰσότιμη μέ τόν ἄντρα τῆς γιὰ τίς κοινές ὑποθέσεις τῆς οἰκογένειας, ἢ γιὰ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν, γιὰ τὴν ὁποία ἰσχυρίζονται ἐν τούτοις πῶς εἶναι μόνη ἀρμόδια. Ἐκτός ἂν ἡ ἡγεμονία αὐτὴ ἀφορᾷ τὴν κουζίνα, τὴ μπουγάδα ἢ τό σφουγγάρισμα ὅπου προνομιακά τῆς ἀναγνωρίζονται ἀνέκαθεν ἀποκλειστικά δικαιώματα.

Κι' ἐνῶ ἡ ἐπιτροπὴ τῶν σοφῶν παζαρεύει καί τὴν ὑλικὴ συντήρηση ἀκόμα τῶν μὴ νόμιμων παιδιῶν καί σκέπτεται πῶς νὰ περιορίσει τίς δυνατότητες στή μητέρα γιὰ νὰ μοιραστῇ τὰ βάρη τοῦ παιδιοῦ μέ τόν ἄστοργο πατέρα του, στή σκηνογραφία τοῦ φόντου διαγράφονται ἐπίσημες γιορτές καί ξεφαντώματα πρὸς τιμὴν τῆς «μητέρας» καί γιὰ τὴν «προστασία τοῦ παιδιοῦ». Καί μέσα στό βαθύτερο φόντο, ἐκεῖ ὅπου δέ φτάνουν τὰ μάτια τοῦ πλήθους, ὁ δεύτερος ἑλληνικὸς δῆμος ἐπανέρχεται καί ζητᾷ ἀπὸ τόν νέο ὑπουργό τῶν Ἑσωτερικῶν — ἀφοῦ ὁ παλαιὸς τοῦ ἀρνήθηκε — τὴν ἄδεια ἀπὸ τό Κράτος νὰ παραχωρήσει ἀντὶ ὠρισμένων ὠφελημάτων, τό γυναικεῖο, τό ἀνθρώπινο ποίμνιο τῶν γνωστῶν οἴκων, τῶν Βούρλων τοῦ Πειραιῶς, πρὸς ἐπιχειρηματίας τοῦ εἴδους, γιὰ ἀθρόα ἐκμετάλλευση.

Νά ἡ πραγματικὴ θέση τῆς γυναίκας μέσα στή σημερινὴ κοινωνία, καί νὰ πόσο μεγάλο εἶναι τό φέμα τῆς.

Εύτυχως υπάρχει μιὰ ἐλπίδα. Σήμερα τὰ ψεύδη κρίνονται. Ἡ ἀπάτη πού κρύβει συμφέροντα, κεντρίζει καθημερινῶς περισσότερο ἀπὸ ἀγανάχτηση τὴν ψυχὴ τῶν ἀδικημένων. Μαζύ τους τὴ νιώθει καί μιὰ μειοψηφία ἔστω τῶν τραγικῶν αὐτῶν σκλάβων τῶν γυναικῶν.

Μὰ δέν ἀρκεῖ αὐτό. Εἶναι ἀνάγκη ἡ ἀδικία νὰ γίνῃ συνείδηση καί τό φέμα νὰ ἐξεγείρῃ ἀπὸ ἀγανάχτηση τὴν ψυχὴ τῶν γυναικῶν. Εἶναι ἀνάγκη νὰ νιώσουν ὅτι ἡ θέση τους δέν καλυτερεύει οὔτε μέ θρήνους οὔτε μέ παρακλήσεις ἀτομικῆς ἢ ὀμαδικῆς. Οἱ ἐλευθερίες καταχτῶνται μέ ὀμαδική δράση, μέ ἐπίμονη προσήλωση στό σκοπὸ, μέ θυσίες γιὰ τὴν ἀπόχτηση τῶν μέσων πού θὰ τίς ἐπιβάλλουν.

Ὅταν ἡ γυναῖκα ἀποχτήσῃ τὰ μέσα αὐτά, τότε θὰ κληθῶν καί πάλι μιὰ μέρα μερικοὶ σοφοὶ γιὰ νὰ κανονίσουν τὴ νομικὴ θέση της μέ ἰσότητα.

Εἶναι γνωστό καί εἶναι μοιραῖο, οἱ ἐπίσημοι σοφοὶ νὰ ὑπηρετοῦν μόνο τοὺς κοινωνικῶς ἰσχυροὺς.

Μαρία Σβώλου

ΣΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ

ΑΠΟ ΠΑΝΤΟΥ μᾶς φθάνουν υπόκωφα προμηνύματα για τό μεγάλο κίνδυνο πού διατρέχει ἡ ἐργασία τῆς γυναίκας στόν τόπο μας καί περισσότερο ἀπ' ὅλα ἡ ἐπαγγελματική ἐργασία τῆς παντρεμένης γυναίκας. Δέ θέλομε ἀκόμα νά τό πιστέφομε. Κι' ὅμως φαίνεται πώς τό σχέδιο τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας νάποκλείσει τίς παντρεμένες ὑπαλλήλους ἀπό τήν ὑπηρεσία ζητεῖ νά τό μιμηθῆ καί τό κράτος καί ἐτοιμάζει κάτι παρόμοιο στόν καταστατικό χάρτη τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Καί κάτι ἄλλο ἀκόμα. Κάποιος καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου, γνωστός για τίς συντηρητικές του ἀρχές, ζητεῖ νά περιορίσει τόν ἀριθμό τῶν φοιτητριῶν σέ πολύ μεγαλύτερη ἀναλογία ἀπό τῶν φοιτητῶν.

Δέ θέλομε νά πιστέφομε τά θλιβερά αὐτά προμηνύματα ἑνός διωγμοῦ συστηματικοῦ τῆς ἐργαζόμενης γυναίκας, σέ ἐποχή πού ὀλονένα παντοῦ ἐκμηδενίζονται οἱ διακρίσεις τῶν φύλων στήν ἐπαγγελματική ὑπηρεσία, παντοῦ ἡ ἐργασία ρασιοναλίζεται σέ τρόπο πού νά χρησιμοποιοῦνται πάντα οἱ ἱκανώτεροι

ανεξάρτητα από φύλο και ή απόδοση να παρουσιάζεται καλύτερη.

Δέ θέλομε να πιστέφομε πώς έπειτα από τά διάφορα συνέδρια για τήν *προστασία τής μάνας και του παιδιου* και τίς εϋχές και αποφάσεις πού άκούστηκαν από τούς κυβερνήτες τής χώρας, έπειτα από τούς ύμνους στίς *μητέρες τής φυλής*, θάρχιζε τόσο γρήγορα ό *συστηματικός διωγμός τής μητρότητας*. Γιατί — υποτίθεται τουλάχιστον — πώς ή παντρεμένη γυναίκα θά γίνει μάνα και πώς άν εξακολουθει να εργάζεται έξω από τό σπίτι της άντί να κάθεται μέσα σένα δωματιάκι να χαϊδολογᾶ και να νταντεύει τό παιδί της, πράγμα πού θά τής ήταν άσφαλώς πολύ πιό εϋχάριστο από τό να πρωτοκολλᾶ ή να δακτυλογραφεῖ άνούσια έγγραφα, τό κάνει για να έξασφαλίσει καλύτερες συνθήκες ζωής στην οίκογένειά της, καλύτερη τροφή, κατοικία και μόρφωση στό παιδί της και τό κάτω κάτω άν καμιά μέρα χάσει τόν άντρα της να μή μείνει στους πέντε δρόμους αύτή μέ τά παιδιά της.

Άνεξάρτητα όμως από τό διωγμόν αυτό τών μητέρων, πού είναι ό πιό κατάφωρος έμπαιγμός τών δογμάτων πού κηρύττουν οι ίδιοι οι διώκτες για τήν *ιερότητα τής μητρότητας*, υπάρχει και ή ἄλλη ἄποψη του ζητήματος, τό *έγκλημα κατά τής έλευθερίας του άτομου* να κανονίζει μόνο του τόν τρόπο τής ζωής του. Δεχόμεστε πώς σένα καλά ρυθμισμένο κράτος θά υπάρχουν και περιορισμοί σαυτή τήν έλευθερία, μέ τό σκοπό να έξυπηρετηθοῦν τά συμφέροντα του συνόλου. Οι περιορισμοί αυτοί δέν μπορούν να στηρίζονται σε τίποτ' ἄλλο παρά στά προσόντα πού θά απαιτοῦνται για κάθε δουλειά, για να γίνεται όσο τό δυνατόν καλύτερα. Τί ρόλο παίζει τό φύλο σαυτή τήν υπόθεση; Και πρό πάντων τί ρόλο παίζει ή οίκογενειακή θέση του καθενός άν ή δουλειά του δέν έπηρεάζεται άπ' αύτή;

“Αν μιά παντρεμένη γυναίκα παραμελεί για οποιοδήποτε λόγο τή δουλειά της, πάφτετέ την. Δέ θέλομε χατήρια. Τό είπαμε χίλιες φορές καί τό ξαναλέμε. Άλλά μέ ποιό δικαίωμα κλείνετε τήν πόρτα μιās νόμιμης οίκογενειακῆς ζωῆς σόλα τά κορίτσια πού βιοπαλαίουν καί πού μέ τό μισθό τους θά εξασφαλίζουν τή ζωή τους μέ τό νέο πού αγαποῦν καί πού κι αὐτός εἶναι ἕνας βιοπαλαιστής ὅπως ὁ περισσότερος κόσμος; Μέ ποιό δικαίωμα ἀφαιρεῖ ἡ πολιτεία ἀπό τή γυναίκα τήν ἐλευθερία της τήν ἀνθρώπινη; Μέ ποιό δικαίωμα τῆς καταστρέφει τή ζωή της, τό μέλλον της; Μέ ποιό δικαίωμα τή σπρώχνει στή διαφθορά καί στήν ἀνηθικότητα, στό κυνηγητό ἑνός πλουσίου γαμπροῦ μέ κάθε μέσο, σένα γάμο μένα γέρο διεφθαρμένο μόνο καί μόνο γιά νά εξασφαλίσει μιάν οίκογενειακή ζωή ἀπό τήν ὁποία ζητεῖ τό κράτος νά τή στερήσει;” Ὁχι, δέν τό πιστεύομε πώς θά φθάσει σαυτό τό σημεῖο ἕνα κράτος πού σέβεται τόν ἑαυτό του καί δίνει κάποια σημασία στίς δημοκρατικές ἀρχές πού διακήρυξε. Δέν τό πιστεύομε πώς θά δείξει τόση ἀστοργία στή γυναίκα, τόση περιφρόνηση στή μητρότητα.

Πρέπει ὅμως νά μήν ἐπαναπαυόμαστε σέ ἀξιώματα ἠθικῆς καί δικαιοσύνης. Τά σημεία τῶν καιρῶν εἶναι ἀνησυχητικά. Γι’ αὐτό πρέπει ἐμεῖς οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες καί πρό πάντων οἱ ἐργαζόμενες νά ἀγωνιστοῦμε ὅλες μαζί γιά νά προλάβομε τήν καταστροφή πρίν γίνει ἀνεπανόρθωτη.

Αὔ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου]

ΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΟΥΣ

ΑΥΤΟΣ είναι ο τίτλος ενός άρθρου του Σπύρου Μελά (*Ἀθηναϊκά Νέα* 21 Ἰουνίου) για τήν απόπειρα ενός αδερφοῦ νά σκοτώσει τήν ἀδερφή του «για λόγους τιμῆς».

Ἦταν καιρός πιά νά ἐνδιαφερθῆ ἡ κοινή γνώμη στόν τόπο μας για τά τραγικά θύματα μιᾶς κοινωνικῆς πρόληψης πού σκεπάζει κατά κανόνα ταπεινότατα χρηματικά συμφέροντα.

Τό ἀναδημοσιεύομε ὀλόκληρο τό ἄρθρο αὐτό, πού ἔχει ἀκόμα περισσότερη σημασία γιατί τό ὑπογράφει ὁ κ. Μελάς, πού κολακεύεται ἀπό καιρό νά παρουσιάζει τόν ἑαυτό του ὡς ἀντιφεμινιστή φανατικό.

«Ἡ Λίτσα Καντιανοπούλου, πού ὁ ἀδελφός της τήν ἔκαμε κόσκινο στής μαχαιριές “διά λόγους τιμῆς”, ὅταν ἠρωτήθη ἀπό ἕνα δημοσιογράφο γιατί τῆς φέρθηκε ἔτσι, ἔδωσε αὐτή τήν ἀπάντησι:

— Ἀδερφός δέν εἶνε; Αὐτό εἶνε τό ἐπάγγελμά τους!

Ἐάν τήν ἄκουγε ὁ κ. Ξενοπούλος ἀσφαλῶς θά τή φιλοῦσε. Αὐτός μᾶς τό εἶπε πρῶτος στήν «Τιμή τοῦ ἀδελφοῦ»: Ὅτι πρό-

κειται περί επαγγέλματος. Καί μάλιστα προσοδοφόρου. "Όταν τό εισόδημα σταματήση γιά τόν ἄλφα ἢ βῆτα λόγο τότε πέφτουν πιστολιές. Ἡ ἴδια ἡ Καντιανοπούλου λέει παρακάτω στή συνέντευξί της, ὅτι ὁ ἀδελφός της ἔπαιρνε τακτικά παραδάκια ἀπ' αὐτήν, χωρίς νά ἐξετάζη διόλου ἐννοεῖται, ἀπό πού προήρχοντο. Μά τό ἴδιο τό γεγονός, ὅτι σηκώνουν μαχαίρι ἐπάνω σέ μιά γυναίκα καί γυναίκα πού ἐθήλασεν ἀπό τόν ἴδιο μαστό, δέν ἀρκεῖ νά χαρακτηρίση τί εἶδους κουμάσια εἶνε; Ὑπάρχουν κοινωνικές ζώνες, ὅπου τά γυναικεῖα νειᾶτα εἶνε ἐμπόρευμα. Καί οἱ πῶτοι πού τό βάζουν στή βιτρίνα εἶνε οἱ στενοί συγγενεῖς. Πατέρας, μητέρα, ἀδελφός, σ' αὐτά τά στρώματα εἶνε ἐπαγγέλματα. Καί πολλές φορές λαμπρά ὠργανωμένα! Ἔχουν φυσικά καί τήν ἠθική τους καί τήν τιμή τους. Σ' ἓνα πλῆθος θεσσαλικά χωριά εἶχαν ἔθιμο, αἴφνης, τό λεγόμενο "ἀγαρλίκι". Ὁ γαμπρός ἐπλήρωνεν ἓνα ποσόν ἀνάλογο μέ τήν κατάστασί του στόν πεθερό γιά νά πάρη τό κορίτσι. "Ἄν τ'ὄκλεβε ὅμως δέν πλήρωνε τίποτε. Καί τότε ἔπρεπε νά βλέπατε τρεχάματα τοῦ πατέρα στήν ἀστυνομία καί ἀπαρηγόρητα κλάματα:

—Τήν τιμή μου! Τήν τιμή μου!

Καί ποτέ κυριολεξία δέν ἦταν πιό ἀπόλυτη: Ζητοῦσαν ἀπλούστατα τήν τιμή τῆς κόρης ὡς ἐμπορεύματος! Μιά ἀνάλογη ἀντίληψις βασιλεύει σ' αὐτά τά κοινωνικά στρώματα πού μίλησα παραπάνω, στους ἐξ επαγγέλματος πατέρες καί ἀδελφούς. Διεκδικοῦν ἀνένδοτοι τήν τιμή! Μ' ὀλόκληρο... ἠθικό σύστημα καί μέ τό πιστόλι ἐν ἀνάγκη. Ὑπάρχουν μαμάδες πού γίνονται λέαινες, χύνονται νά σπαράξουν τό σπλάχνο τους, ὅταν τό βλέπουν νά παρασύρεται ἀπό ἓνα αἶσθημα.

—Γι' αὐτό σέ μοσχανάθρεψα; Γι' αὐτό σέ μόρφωσα; Ἀποφάσιες λοιπόν νά μᾶς ντροπιάσης;

—Μά, μαμάκα, τόν ἀγαπῶ!

—Κολοκύθια! Δέν ειπε νά σοῦ πάρη οὔτ' ἓνα ζευγάρι κάλτσες, πού λέει ὁ λόγος. Τί ιδέα θά'χη γιά σένα, ἀφοῦ πᾶς ἔτσι μαζί του; Φυσικά, ὅτι εἶσαι μιά τοῦ δρόμου, ὅτι πεθαίνεις γιά ἄντρα! Γιά κύττα ὅμως τή Λιλή πού εἶνε κορίτσι καθῶς πρέπει. Τῆς πῆρε ὁ φίλος της μιά κούρσα πρώτης γραμμῆς. Καί μέ θέσι πίσω, ἐπίτηδες γιά τή μαμά της! Μάλιστα! Μάλιστα! Μιά κούρσα τρέλλα.

Ἔτσι περίπου τούς χαράσσουν κανόνα διαγωγῆς. Καί ἀλλοίμονο ἂν τολμήσουν νά βγοῦν ἀπ' αὐτόν. Ἡ τιμὴ προδίδεται. Καί τότε προβάλλει ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀδελφός γιά τίς σχετικῆς μαχαιριές. Σκοτώνει μ' ὅλη τή... συμπάθεια τῆς κοινωνίας καί μέ τήν προκαταβολικὴ ἄδεια τῶν κ.κ. ἐνόρκων. Ἀπλοῖκοί ἄνθρωποι. Μένουν στά φαινόμενα. Δέν ἔλαβαν ποτέ τόν κόπο νά ἐξετάσουν ὑπὲρ ποίας τιμῆς ἐργάζεται ἡ ἀδελφικὴ μάχαιρα. Ἀλλά νά πού ἓνα θῦμα σᾶς τό λέει καθαρὰ: Πρόκειται περὶ τῆς τιμῆς ἀδελφῶν ἐξ ἐπαγγέλματος. Αὐτός ὁ χαρακτηρισμός πρέπει νά διαφωτίση, ἐπὶ τέλους, τούς κ.κ. ἐνόρκους, ὥστε νά μάθουν, τουλάχιστον, νά ρωτοῦν:

—Σήκω ἀπάνω, κατηγορούμενε! Εἶσαι ἀδελφός τῆς παθούσης;

—Μάλιστα.

—Ἐχεις καί κανένα ἄλλο... ἐπάγγελμα ἐκτός αὐτοῦ; Καί ποιό;

Ἔτσι τό ἐρωτηματολόγιον πρέπει νά μπαίνη στό ψητό — δηλαδή στήν ἔρευνα τῆς τσέπης τοῦ κατηγορουμένου. Τί διάολο! Δέ μποροῦν νά σκοτώνουν γιά πέντε δεκάρες καί νά βγαίνουν καί ἥρωες τιμῆς!».

Μπορούμε έπειτα από τό άρθρο αυτό νά δώσομε συγχωροχάρτι στόν κ. Μελά, γιά τήν πολεμική πού ἔχει κάνει ἐναντία στήν ἐργαζόμενη γυναίκα. Δείχνει ἐπί τέλους πώς πονεῖ αὐτά τά πλάσματα πού σφάζονται σάν ἀρνιά, γιατί ἔτσι τό θέλουν οἱ ἀρσενικοί τῆς οἰκογενείας. Κρίμα ὅμως πού δέν πέρασε ἀπό ἕνα τόσο φωτισμένο μυαλό σάν τοῦ κ. Μελά νά ζητάσει γιατί ἐπί τέλους ἐξακολουθεῖ αὐτή ἡ κατάσταση, ὡς πότε θά βασιτάξει καί πῶς θά γιαντρευτῆ. Ἄν ζέταζε τό πρᾶγμα σοβαρά κι ἀντικειμενικά θᾶβλεπε πώς ὁ μόνος τρόπος νά γλυτώσει ἡ γυναίκα ἀπό τό μαχαίρι τοῦ ἀδερφοῦ εἶναι νά λυτρωθῆ οἰκονομικά, νά βγάξει τό φτωμί τῆς μονάχη τῆς μέ τῆ δουλειά τῆς. Ἡ σωτηρία εἶναι ἴσια ἴσια αὐτή ἡ ἐπαγγελματική δουλειά τῆς γυναίκας πού τόσο τόν ἐνοχλεῖ τόν κ. Μελά. Ἄλλά θά μοῦ πῆτε οἱ ἀδερφοί πού σφάζουν δέν εἶναι ἐκεῖνοι πού συντηροῦν τίς ἀδερφές τους, ἀλλά ἐκεῖνοι πού τούς τρῶνε λεφτά. Ἐδῶ ὅμως εἶναι ὁ κόμπος. Ἡ γυναίκα πού δουλεύει σήμερα καί εἶναι ἀνεξάρτητη οἰκονομικά κατώρθωσε νά εἶναι καί ψυχικά ἀνεξάρτητη; Ἐπεισθηκε καλά καλά ἡ ἴδια ὅτι δέν εἶναι παράρτημα κανενός, ὅτι ἔχει μόνη τῆς εὐθύνη γιά τόν ἑαυτό τῆς, ἥ νιώθει τήν ἀνάγκη νά κρέμεται πάντα ἀπό ἕνα σερνικό δῆθεν προστάτη, πατέρα, ἀδερφό ἢ σύζυγο, ἀκριβοπληρώνοντας μέ τό αἷμα τῆς πολλές φορές αὐτή τήν προστασία; Ἡ ψυχосύνθεση τῆς σημερινῆς ἐργαζόμενης Ἑλληνίδος, πρέπει νά τό ὁμολογήσομε, δέν εἶναι ἡ ψυχосύνθεση τῆς ἀνεξάρτητης βιοπαλαίστριας, πού εἶναι περήφανη γιά τῆ δουλειά τῆς. Πρέπει νά περάσουν ἀκόμα μιά δυό γενεές γιά νά γενικευτῆ αὐτός ὁ καινούριος τύπος τῆς γερῆς γυναίκας πού κρατάει τῆ μοῖρα τῆς στά χέρια τῆς, ἀψηφᾶ πολυτέλειες, γλέντια, σαχλοκορτάκια καί τραβᾶ τό δρόμο τῆς μονάχη ὥσπου νά βρῆ τό σύντροφο πού τῆς ταιριάζει, πού θά τῆ σέβεται σάν ἰσότιμη καί θά δουλεύει μαζί του τόν τίμιον ἀγῶνα τῆς ζωῆς.

Είναι όμως και κάτι άλλο. Οί γυναίκες που σφάζονται από τους σερνικούς δέν είναι συνήθως εκείνες που δουλεύουν επαγγελματικά. Είναι πιο συχνά εκείνες που, σπρωγμένες από την οικογένεια, όπως τό λέει κι ο κ. Μελάς, βρίσκουν ύποπτους πόρους που τους παρέχουν στους αδερφούς για να σωμαίνουν και να τίς αφήνουν ήσυχες, χωρίς να συλλογίζονται πώς μόλις πάψει ή παροχή θα στράψει ή μπιστόλα.

Λοιπόν, μιά είναι ή σωτηρία: ή δουλειά. Ή δουλειά που θα λυτρώσει τή γυναίκα οικονομικά και ψυχικά από τους μακελλάρηδες που περιμένουν να πιούν τό αίμα της. "Όσοι ένιωσαν οίχτο για τίς εκατόμβες τών γυναικών που θυσιάζονται άπάνθρωπα στό βωμό τής τιμής (!) από τους έντιμώτατους αδερφούς των, άς βοηθήσουν μέ κάθε τρόπο τή γυναίκα να βρη τό μοναδικόν αυτό δρόμο τής σωτηρίας της.

Αϋ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου]

Η ΕΥΘΥΝΗ ΜΑΣ

ΣΤΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ πού είχαμε μαζί του μάς επρόβαλε ο κ. Πρωθυπουργός* τήν αιώνια δικαιολογία εκείνων πού έννοοῦν νά διαιωνίζεται ἡ σημερινή κατάσταση τοῦ ἐξευτελισμοῦ τῆς γυναίκα:

«Ἡ Ἑλληνίδα ἀδιαφορεῖ γιά τά πολιτικά της δικαιώματα ὅπως ἀπέδειξε μέ τήν ἀπροθυμία της νά ἐγγραφή στούς ἐκλογικούς καταλόγους».

Αὐτά εἶναι τά λόγια του τά ἴδια. Δέν ξέρομε ἄν πιστεύει ὁ ἴδιος στήν ἀξία τοῦ ἐπιχειρήματος. Ἐμεῖς πιστεύομε πώς εἶναι μιά εὐσχημη δικαιολογία γιά νάποφύγει μιάν ἐκλογική μεταρρύθμιση πού δέν μπορεῖ νά ὑπολογίσει τίς συνέπειές της. Κάθε κομματάρχης εἶναι φυσικό νά σκέπτεται ἔτσι. Ἀντίθετα ἀπό κάθε ἰδεολόγο, πού πιστεύοντας ὀλόψυχα σέ μιάν ἀρχή δίκαιη, ἀδιαφορεῖ γιά τίς συνέπειες τῆς ἐφαρμογῆς της, γιατί εἶναι βέβαιος πώς ἀργά ἢ γρήγορα θά φανοῦν οἱ ἀγαθοί καρποί της.

Καί ὁ μὲν ἀρχηγός τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος ἄς μένει μέ τήν

---

* Ἐπίσκεψη ἐκπροσώπων τῶν γυναικείων σωματείων στόν πρωθυπουργό Π. Τσαλδάρη.

καιροσκοπική του πολιτική. Σ' ἐμᾶς ὅμως τίς γυναίκες ποιά πρέπει νά εἶναι ἡ πολιτική μας;

Πρῶτα πρῶτα νάντικρύσουμε κατάματα τήν ἀλήθεια: *Ἡ μεγάλη πλειονότητα τῶν Ἑλληνίδων ἀδιαφορεῖ γιά τήν ὥρα γιά τά πολιτικά δικαιώματα.*

Δέ θά ἐξετάσουμε σήμερα τά αἷτια αὐτῆς τῆς ἀδιαφορίας. Τά εἶπαμε πολλές φορές. Εἶναι νόμος φυσικός. Ἐνα ὄργανο πού ἀχρηστεύεται γιά κάμποσες γενεές, ἀτροφεῖ καί ἐξαφανίζεται στό τέλος. Τό πολιτικό αἰσθητήριο τῆς γυναίκας, ἔπειτα ἀπό τόσων αἰώνων ἀδράνεια, εἶναι φυσικό νά ἔχει ἐκλείψει ἢ νά ὑπάρχει σέ ὅλως διόλου λανθάνουσα κατάσταση, στή μεγάλη πλειονότητα τῆς σημερινῆς γενεᾶς. Τό ἐπιχείρημα δέν ἔχει καμιά σημασία ὡς πρός τήν ἀξία τοῦ πράγματος. Τό ζήτημα τίθεται ἔτσι:

- α') Χρειάζεται στή γυναίκα ἡ ψῆφος;
- β') Χρειάζεται στήν πολιτεία ἡ ψῆφος τῆς γυναίκας;

Στό πρῶτο ἐρώτημα ἀπαντοῦμε χωρίς δισταγμό:

Ναί. Ἄν χρειάζεται στόν ἄντρα μιά φορά, στή γυναίκα χρειάζεται δέκα. Ἡ γυναίκα εἶναι σήμερα ὁ στόχος κάθε διωγμοῦ. Ἡ οἰκονομική κρίση εἶναι τό πρόσχημα γιά νά διωχθοῦν ὅλα τά κορίτσια ἀπό τίς διάφορες ὑπηρεσίες, γιά λόγους δῆθεν οἰκονομίας, γιά νά ξαναδοθοῦν οἱ θέσεις αὐτές μέ ἄλλον τύπο στούς ψηφοφόρους ἄντρες. Τή χρειάζεται τήν ψῆφο της γιά νά ἐπιβάλλει τή θέλησή της στά νομοθετικά σώματα, γιά νάλλάξουν ὅλοι οἱ νόμοι πού τήν ἀδικοῦν. Τή χρειάζεται γιά νά καταλάβει καί ἡ ἴδια πῶς εἶναι ἄνθρωπος, πῶς εἶναι μέλος τῆς πολιτείας, πῶς ἀφοῦ πληρώνει φόρους πρέπει νά ἔχει γνώμη στόν τρόπο πού θά χρησιμοποιεῖται τό δημόσιο χρήμα. Καί γιά χιλίους δυό ἄλλους λόγους.

Στό δεύτερη ἐρώτημα ἀπαντοῦμε πάλι χωρὶς δισταγμοῦ:
Ναί. Καί τὴν ἀπάντηση αὐτὴ τὴν ἔδωσαν ὅλες οἱ μεταπο-
 λεμικὲς δημοκρατίες πού ἔνωσαν τὴν ἀνάγκη νά ἐντείνουν
 ὅσο παίρνει τὴ δυναμικότητά τους, χρησιμοποιώντας ὅλες τίς
 ἰκανότητες, ὅλες τίς θελήσεις. Ἡ Τουρκία μπαίνει μὲνα τερά-
 στιο πῆδημα στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν πολιτισμένων χωρῶν
 γιατί βγάζει τὴ γυναίκα ἀπὸ τὰ χαρέμια καὶ τὴν κάνει δύναμη
 παραγωγική. Ἄφηνομε πιά τὰ Σοβιέτ ὅπου ἡ ἰλιγγιώδης πρόο-
 δός τους ὀφείλεται στὴν ἐντατικὴ χρησιμοποίηση ὅλων τῶν ἀν-
 θρώπωνων δυνάμεών τους, στὴν ἀπόλυτη ἐξίσωση τῶν δύο φύ-
 λων. Ἡ Τσεχοσλοβακία ὑποχρεώνει ἄντρες καὶ γυναῖκες νά
 ψηφίζουν γιὰ νά τοὺς ἀναγκάσει νά ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ σύνολο.

Ἄφου λοιπόν καὶ στὴ γυναίκα καὶ στὴν πολιτεία χρειάζε-
 ται ἡ γυναικεῖα ψήφος, ἕνα εἶναι τὸ χρέος μας, νά δώσουμε νά τὸ
 καταλάβουν αὐτὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἄντρες καὶ γυναῖκες, καὶ
 νά σχηματιστεῖ μιὰ δυνατὴ κοινὴ γνώμη πού νά ἐπιβάλλει τὴ θέ-
 λησὴ της στὴν πολιτεία. Ἐκτός ἂν μᾶς προλάβει ἡ ἴδια ἡ πολι-
 τεία, ἀκολουθώντας προοδευτικώτερες κατευθύνσεις καὶ πειστή-
 μονη της γιὰ τὸ ἴδιο της τὸ συμφέρον.

Καὶ τότε θά πούμε: Τόσο τὸ καλύτερο.

Γιὰ τὴν ὥρα ὅμως ἄς κάνομε τὸ χρέος μας χωρὶς δισταγ-
 μούς, χωρὶς ἀπαισιοδοξίες, χωρὶς χρονοτριβή.

Ἄς νιώσει κάθε γυναίκα πὼς ἡ εὐθύνη της εἶναι μεγάλη
 γιὰ τὴν τύχη τῶν ὁμόφυλῶν της καὶ ἄς ἐργαστῆ σύντονα δια-
 φωτίζοντας ὅλους γύρω της.

Αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος μας τὸ ἄμεσο καὶ ἐπιταχτικό.

Αὔ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου]

ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ

ΚΑΛΗ και άγια ή φροντίδα του Λυκείου των Έλληνίδων νά θυμίζει κάθε χρόνο στον κόσμο τή μεγάλη κοινωνική σημασία του ρόλου τής γυναίκας ως μητέρας. Έκεινο όμως πού δέν μπορέσαμε νά καταλάβομε είναι ή προσπάθεια νά γίνει μιά διαστολή μεταξύ του φεμινιστικού άγώνα και τής προστασίας τής μητρότητας. Αυτό τουλάχιστο φαίνεται από ένα άρθρο τής 22 Ιανουαρίου έ.έ. στα *Αθηναϊκά Νέα*. Η άρθρογραφία αυτή, πού δέν έχει καν ύπογραφή, δέ βαρύνει βέβαια τό Λύκειο. Έπειδή όμως τά πράγματα συγχέονται κατά τρόπον άξιοθρήνητο στον τόπο μας, είναι ανάγκη νά τά ξεκαθαρίζομε κάθε τόσο, για νά λείψουν αυτές οι παρεξηγήσεις πού διαρκώς μετατοπίζουν τά άπλούστερα ζητήματα.

Η διαστολή αυτή μεταξύ φεμινισμού και προστασίας τής μητρότητας δείχνει τό λιγώτερο στοιχειώδη άγνοια των άρχων και των έπιδιώξεων του φεμινιστικού άγώνα.

Τί ζητᾷ ὁ φεμινιστικός ἀγώνας; Ζητᾷ πρῶτα-πρῶτα πολιτικά δικαιώματα γιὰ τή γυναίκα.

Γιατί;

Γιατί τή μητέρα πού τήν ἐξυμνεῖ καί τή θεοποιεῖ καί τή βραβεύει ἡ κοινωνία, δέν τή λογαριάζει κἄν ὡς ἄνθρωπο ἢ πολίτεια. Γιατί ἡ «Α.Μ. ἡ Μητέρα», ὅπως τήν τιτλοφορεῖ τό ἄρθρο πού ἀναφέραμε, δέν ἔχει κἄν τό δικαίωμα νά ἔχει γνώμη γιὰ τήν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν της, οὔτε γιὰ τούς νόμους πού θάποφασίσουν γιὰ τήν τύχη τῶν παιδιῶν της, γιὰ τήν υἰεΐα τους, γιὰ τήν ἐκπαίδευσή τους, γιὰ τή ζωή ἢ τό θάνατό τους. Ποιός πῆρε ποτέ τήν ἄδεια τῆς μητέρας γιὰ νά στείλει τά παιδιά της στόν πόλεμο καί νά τῆς τά γυρίσει ἀπό τό μέτωπο κουτσά, κουλά, τυφλά, φθισικά, ἄν γλυτώσουν ἀπό τό χάρο;

Ὁ φεμινισμός ζητᾷ νά δώσει στή μητέρα τήν ἐξουσία πού τῆς ἀφαιρεῖ ἡ πολιτεία καί πού τήν ἀντικατασταίνει μέ διθυράμβους καί μέ λιβανωτά ἄχρηστα γι' αὐτή καί γιὰ τά παιδιά της.

Ὁ φεμινισμός ζητᾷ νά ἐξυψώσει στήν ἀληθινή της θέση τή μητρότητα καί νά τήν κάνει σεβαστή, εἴτε ἔχει εἴτε δέν ἔχει εὐλογηθῆ ἀπό τήν ἐκκλησία.

Ζητᾷ νά μοιραστῆ κι ὁ πατέρας τό βᾶρος τοῦ παιδιοῦ του πού γεννήθηκε δίχως στεφάνι κι ὄχι νά μένει ὀλόκληρο στή φτωχή μητέρα πού ἔχει νάντιμετωπίσει ἀκόμα καί τήν περιφρόνηση τῆς κοινωνίας, ἄν ὄχι καί τό μαχαίρι τοῦ ἔντιμου (!) ἀδερφοῦ.

Ὁ φεμινισμός ζητᾷ νά ἔχει ἡ παντρεμένη γυναίκα τό δικαίωμα νά ἐργάζεται ἐπαγγελματικά κι ὄχι, ὅπως τό θέλει ὁ ἀστικός μας κώδικας, νά χρειάζεται τή συναίνεση τοῦ συζύγου της, πού μπορεῖ νά ναι ἓνας ἀνισόρροπος, ἓνας ἐγωϊστής, νά τή θέλει σκλάβα του καί νά ὑποφέρουν γι' αὐτό πρῶτα πρῶτα τά παιδιά του.

Αυτά ζητᾶ ὁ φεμινισμός γιὰ τὴ μητέρα. Ὅχι διθυράμβους, ὄχι λιβανωτά, ὄχι ἐλεημοσύνες πού ἐξευτελίζουν. Ἄλλὰ ἀξιοπρέπεια, *ἰσότητα* μέ τόν ἄντρα στήν *πολιτεία*, *ἰσότητα* μέ τόν ἄντρα στήν *οἰκογένεια*, *ἰσότητα* μέ τόν ἄντρα στήν *ἐργασία*. Κι ἂν ἐπιτέλους ἐπιμένετε νά δίνετε βραβεῖα, ἐκεῖνο πού θά ὠφελοῦσε πολύ περισσότερο τὴ μητέρα θά ἦταν νά δίνετε τό χιλιάριχο στόν καλύτερο πατέρα. Οἱ μάνες δέν ἔχουν ἀνάγκη ἀπό βραβεῖα γιὰ ν' ἀγαποῦν τά παιδιὰ τους. Καλό θά ἦταν νά συνηθίσουν νά τά λογαριάζουν κάπως περισσότερο καί οἱ πατέρες. Κι ἐπειδὴ εἶναι τόσο λίγοι πού νοιώθουν τὴν εὐθύνη καί τὴ στοργή γιὰ τό παιδί τους, ἄς τοὺς τό καλλιεργήσομε αὐτό τό αἶσθημα μέ μερικά βραβεῖα ἀφοῦ ὁ νόμος εἶναι ἀνίσχυρος ἢ καί ἀδιαφορεῖ νά τοὺς ἐπιβάλλει τά καθήκοντά τους.

Αὐτὴ θά ἦταν ἡ καλύτερη κι ἀποτελεσματικώτερη προσπάσια τῆς μητρότητας.

Καταλάβετε τώρα τί θά πῆ φεμινισμός;

Εἶμαι βέβαιη πὼς τό Λύκειον Ἑλληνίδων συμφωνεῖ μαζί μας.

Αῦ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου]

ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΧΘΡΟΣ

ΕΠΕΙΤΑ από τή διάλυση όλων τών γυναικείων φεμινιστικῶν καί πασιφιστικῶν ὀργανώσεων στή Γερμανία, οἱ γυναῖκες ἄρχισαν νά διαισθάνονται τόν κίνδυνο πού ἀπειλεῖ τό φεμινισμό ἀπό τό κῦμα τοῦ φασισμού πού ξαπλώνεται ὀρμητικά σῶλη τήν Εὐρώπη. Ἡ πρόεδρος τοῦ Γυναικείου Συνδέσμου γιά τήν Ἐλευθερία, κ. Πέθικ Λῶρενς, μιά ἀπό τίς πρωτοπόρες φεμινίστριες τῆς Ἀγγλίας, μιλώντας τελευταῖα σέ μιά μεγάλη συγκέντρωση πάνω στό θέμα: «Οἱ γυναῖκες καί ὁ φασισμός», εἶπε τά ἑξῆς:

«Αὐτό πού συμβαίνει τώρα στή Γερμανία ἔχει ὑψίστη σημασία γιά τίς γυναῖκες τοῦ κόσμου ὅλου. Ἡ ἀρχή τοῦ φασισμού εἶναι: ἡ δύναμη καί τό δίκαιο εἶναι ἕνα. Τό πνεῦμα του ἀποτελεῖται ἀπό τρία στοιχεῖα πού παρουσιάζονται πάντα μαζί: *Μιλιταρισμός, Τυρανία, Ἀντιφεμινισμός*. Ὁ φεμινισμός, πού ἔχει συνδεθῆ ἀδιάρρηκτα μέ τόν πασιφισμό, εἶναι σήμερα ὁ στόχος τών γερμανῶν φασιστῶν. Οἱ πασιφίστριες φυλακίζονται καί κακοποιοῦνται. Μία πασιφίστρια στό Μόναχο ἐξαφανίστηκε καί

άγνοείται ή τύχη της. Μία Δανίδα πασιφίστρια, πού περνούσε μονάχα από τή Γερμανία, έπαθε τούς χειρότερους έξευτελισμούς. Οί γυναίκες διώχονται από τή δημόσια ζωή, από τά αξιώματα και τά επαγγέλματά τους και καταδικάζονται νά περιοριστοῦν στό στενό κύκλο τοῦ νοικοκυριοῦ τους. Τό μιλιταριστικό πνεῦμα απαιτεῖ αύξηση τοῦ πληθυσμοῦ γιά λόγους στρατιωτικούς. Γι' αυτό ένθαρρύνεται μέ κάθε τρόπο ή παραγωγή πολλῶν παιδιῶν. Τό πνεῦμα τοῦ φασισμοῦ βρίσκειται στόν άέρα. Εἶναι ένας κίνδυνος μεταδοτικός».

Ἡ βουλευτίνα τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος τῆς Αὐστρίας, Ἐμμα Φρόντλιχ, διακεκριμένη οἰκονομολόγος, αντιπρόεδρος στή Διεθνική Οἰκονομική Διάσκεψη τοῦ 1927, τόνισε σέ μία συνέντευξή της τούς κινδύνους τοῦ φασισμοῦ γιά τίς γυναίκες:

«Ο Χιτλερισμός», εἶπε «εἶναι μία άπειλή γιά τίς γυναίκες ὄλου τοῦ κόσμου και πρέπει νά τό καταλάβουν οί γυναικειές ὀργανώσεις από τώρα. Ἡ νίκη τοῦ Χιτλερισμοῦ σημαίνει καταστροφή γιά τήν ισότητα πού άπόκτησαν οί γυναίκες ἔπειτα από τούς άγῶνες».

Ἐμεῖς ἐδῶ στόν τόπο μας θά μένομε άδιάφορες στήν κραυγή αὐτή τοῦ κινδύνου; Ἡ μήπως νομίζομε πώς ἐμεῖς δέν ἔχομε τίποτα νά φοβηθοῦμε; Ἄν ὁ φασισμός εἶναι ένας ἐπικίνδυνος ἔχθρός γιά τίς Ἀγγλίδες και τίς Αὐστριακές, πού ἔχουν άπόλυτη πολιτική ισότητα μέ τούς άντρες, και κατά συνέπεια ἔχουν τή δύναμη νά πολεμήσουν μέ ισχυρά ὄπλα γιά νά ύπερασπίσουν τά δικαιώματα πού ἔχουν άποκτήσει, τί θά εἶναι γιά μᾶς, πού δέν ἔχομε καμιά πολιτική δύναμη και πού ἔχομε νά πολεμήσομε μέ τόσες και τόσες προλήψεις;

Τά πρώτα σημεῖα τοῦ φασισμού ἄρχισαν νά φανερώνονται καί στόν τόπο μας μέ τίς ἀπόπειρες γιά δικτατορία, μέ τίς πιέσεις ἐνάντια στήν ἐλευθερία τῆς σκέψης, πού εἶναι τό ἰσχυρότερο μέσο γιά τήν ἐπικράτηση τοῦ φασισμού, μέ τίς ἐθνικιστικές ὀργανώσεις καί τίς πομπώδεις κι ἐπιδειχτικές παρελάσεις τους. Ὅλα αὐτά εἶναι σημεῖα τῶν καιρῶν. Τάποτελέσματα τά οἰκτρά, θά τά δοῦμε πολύ γρήγορα καί θά ξυπνήσουμε κανένα πρωῖ κάτω ἀπό τή φτέρνα τοῦ φασισμού, πού θά μᾶς ρίξει πίσω ἀμπουρες δεκαετηρίδες καί θά χάσουμε σέ μιά μέρα, ὅ,τι χρειάστηκαν χρόνια γιά νάποχτήσουμε. Τό σύνθημα τοῦ φασισμού εἶναι: «Ἡ γυναίκα πίσω στό σπίτι. Τόπο γιά τοὺς ἄντρες. Ἀραδιάζετε γραμμὴ παιδιὰ γιατί μᾶς χρειάζονται αὔριο γιά τόν πόλεμο πού ἐτοιμάζομε...» κι ἄλλα, κι ἄλλα.

Ἐνάντια σαυτὰ ὅλα ἔχει ἡ γυναίκα νάμυνηθῆ. Πῶς; μέ τί μέσα;

Πρῶτα πρῶτα μέ τό νά μὴν ἀφίνει νά γελιέται μέ τά παχειὰ λόγια καί τοὺς φανφαρονισμούς. Πολύ κακή ὑπηρεσία προσφέρουν στήν πατρίδα ὅσοι νομίζουν ὅτι καλλιεργώντας ἐθνικιστικά ἰδανικά, πιστεύοντας στήν αὐτάρχεια κάθε τύπου, δίνοντας δύναμη τυραννική σέ μιά μικρὴ μειονότητα τοῦ τύπου καί καταπιέζοντας ὅλο τόν ἐπίλοιπο πληθυσμό καί περισσότερο ἀπ' ὅλους τῆ γυναίκα, ἐτοιμάζουν γιά τήν πατρίδα μιά ἐποχὴ εὐδαιμονίας. Ὅχι. Ἡ μεγαλύτερη ὑπηρεσία πού μπορεῖ κανεὶς νά τῆς προσφέρει εἶναι νά ἐργάζεται μόλη του τήν ψυχὴ γιά τήν εὐημερία τῆς ὀλότητος, γιά τήν πλέρια ἀνάπτυξη ὄλων τῶν ἱκανοτήτων τόσο στοὺς ἄντρες ὅσο στίς γυναῖκες, γιά τὴ συνεργασία μέ τίς ἄλλες χώρες, πρό πάντων τίς γειτονικές, κι ὄχι τόν ἀνταγωνισμό, γιά τήν ἰσορροπία παραγωγῆς καί κατανάλωσης μέσα στό διεθνικὸ πλαίσιο.

Μέσα σαυτές τίς γενικές γραμμὲς θά περιληφθῆ κάθε ἄλλη λεπτομερέστερη δράση στό κράτος, στό δῆμο, στήν κοινότητα,

στήν οικογένεια. Θά είναι όμως ρυθμισμένη σύμφωνα μέ τή γενική γραμμή καί τίποτα δέ θά γίνεται έξω άπ' αύτή.

Αύτή πρέπει νά είναι ή πίστη τής γυναίκας. Πίστη στήν ανθρώπινη αξία, τόσο στόν άντρα όσο καί στή γυναίκα, πίστη σέ κάθε δημιουργική καί παραγωγική δύναμη άπ' όπου κι άν προέρχεται. Αύτή τήν πίστη νά τήν άχτινοβολά γύρω της. Μαύτη νά ανατρέφει τά παιδιά της καί νά τά όπλίζει ένάντια στήν έλξη πού έχουν για τήν παιδική φυχή οί διάφορες φανταχτερές παράτες καί μιλιταριστικές έπιδείξεις.

Δέν έχομε κανένα άλλο όπλο για τήν ώρα. Έχομε όμως τόν έαυτό μας καί τά παιδιά μας. Αύτά πρέπει νά τά σώσομε από τό κύμα του φασισμού πού άπειλει νά κατακλύσει καί τόν τόπο μας. Έτσι μόνο θά γλυτώσομε τόν άνθρωπισμό μας καί τή ζωή τής νέας γενιάς πού έχομε τήν εύθύνη της.

Άς έχομε τά μάτια μας άνοιχτά μπροστά στόν κίνδυνο πού μάς άπειλει.

Αϋ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου]

[*Άπό τή γυναικεία προεκλογική
κίνηση τῶν Σερρών*]

Ὁ λόγος τῆς κ. Φρόσως Ραδοπούλου

ΚΥΡΙΑΙ καί Κύριοι,

Πρό πέντε μηνῶν, τήν 17 Ὀκτωβρίου 1933, ἰδρύετο ἐν Σέρραις σωματεῖον «γιά τά δικαιώματα τῆς γυναίκα», τμήμα τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀπό ἐτῶν λειτουργοῦντος τοιούτου, μέ σκοπόν τήν ἀναγνώρισιν ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας διά τήν γυναῖκα, τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων μέ τόν ἄνδρα.

Ὁ ἀγών τῆς γυναίκα, κύριοι, εἶναι τόσον παλαιός, ὅσον καί ἡ δουλεία τῆς. Ἡ κίνησις ὅμως περί τήν χειραφέτησίν τῆς

Ὁ Ἀγώνας τῆς Γυναίκας Θ/177 (1934), σ. 6-7.

Λόγος πού ἐκφώνησε στίς 8 Φεβρουαρίου 1934 ἡ Φ. Ραδοπούλου, πρόεδρος τοῦ τμήματος Σερρών τοῦ Σ.Δ.Γ. καί ὑποψήφια δημοτική σύμβουλος στίς ἐκλογές τοῦ ἴδιου χρόνου. Οἱ Σέρρες εἶναι ἡ πρώτη πόλις πού ἀποδέχτηκε τήν ὑποψηφιότητα τεσσάρων γυναικῶν, οἱ ὁποῖες ὅμως δέν ἐκλέχτηκαν. Βλ. Εἰσαγωγή, σ. 71.

ώργανώθη εις σύστημα καί ἤρχισεν ἐν Ἑλλάδι ἀπό τοῦ 1870 περίπου.

Τί ἐπέτυχεν ἀπό τόσον μακροῦ χρονικοῦ διαστήματος μέχρι σήμερον εἶναι ἴσως ἐλάχιστον, ἀλλά εἶναι καταπληκτικόν, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τάς ἀντιδράσεις, τάς ὁποίας συνήνητησε.

Κατ' ἀρχάς ἡ πάλη ὑπῆρξε δύσκολος, ὁ ἀγὼν ἀχάριστος μέσα εἰς μίαν ἀτμόσφαιραν βαρείαν καί ἀσφυκτικὴν ἀπό προλήψεις καί πλάνας. Αὐτὴ ἡ γυναῖκα ὑπῆρξεν ἴσως ὁ χειρότερος ἐχθρὸς τοῦ ἑαυτοῦ της. Αὐτὴ ἡ μάλλον ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος. Ὀλίγαι, πολὺ ὀλίγαι, ἐκεῖναι μᾶλλον, πού ἡ ἀνάγκη τῆς ζωῆς εἶχε μαστιγῶσει ἀπὸ τὰ μικρὰ των χρόνια, ἐνόησαν τί ἐζητοῦσε δι' αὐτάς ὁ ἀγὼν.

Οἱ ἄνδρες ὑπῆρξαν καί τότε ὅ,τι εἶναι πάντοτε: οἱ δυνατοί, ἐκεῖνοι πού ἔχουν δίκαιον εἰς ὅλα, πού ἔχουν ὅλα τὰ προνόμια, ὅλας τάς ἐλευθερίας, ὅλας τάς ὑπεροχάς.

Ἄλλοι ἐγέλασαν καί ἄλλοι ἐθύμωσαν. Εὐτυχῶς ὑπῆρχαν καί ὀλίγοι, πού ἐνόησαν. Καί ἐνόησαν τόσον καλά, ὥστε μέ τὸν καιρὸν νά γίνουν οἱ καλύτεροι φίλοι, οἱ φανατικοὶ φίλοι.

Ἄργά-ἀργά αἱ ἐπιτυχίαι ἤρχοντο, ὅπως ἀργά περνᾷ ὁ καιρὸς, μέ τὸν ὁποῖον λύονται ἕνα-ἕνα τὰ δεσμά τῶν δούλων. Ἡ κοινωνία ἤρχισε νά δείχνει ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς γυναίκας, ἡ Πολιτεία τὸν ἐπρόσεξε. Κατ' ἀρχάς τῆς ἀνεγνωρίσθη ὡς μόνον δικαίωμα δράσεως ἡ ἐξάσκησις τῆς φιλανθρωπίας. Καί τὸ δικαίωμα τοῦτο τὸ ἐξήσκησε τόσον καλά καί μέ τέτοιον ἐνθουσιώδη φανατισμόν, ὥστε εἰς διάστημα ὀλίγων ἐτῶν ἰδρῦθησαν φιλόπτωχοι ἀδελφότητες κυριῶν, νοσοκομεῖα, φθισιατρεῖα, συσσίτια, ἄσυλα. Μία ὠραία, τέλος, ἄνθησις φιλανθρωπίας, πού ἐκτείνεται εἰς κάθε πλευράν.

Ἡ εἰς τὴν κοινωνίαν θέσις τῆς ἤλλαξεν. Ὁ ἀγὼν τῆς γυναίκας ἐδικαιώνητο. Ὑπάρχουν τόσα ζωντανά παραδείγματα. Ἀπὸ τὰς διανοουμένας καί ἐπιστήμονας γυναίκας ἕως τίς ἐρ-

γάτριες τῶν ἐργοστασίων. Ἀποδείχθη ὅτι ἡ διανοουμένη καὶ ἐργαζομένη γυναῖκα εἶναι ἰκανὴ νὰ συμβάλει εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας. Καὶ ἐν τέλει τῆς ἀνεγνωρίσθησαν τὰ πολιτικά δικαιώματα.

Ἡ ἀνάμιξις τῆς γυναίκας εἰς τὴν διοίκησιν εἶναι ἓνας σκοπός, τὸν ὅποιον ὁ ἀγὼν τῆς γυναίκας ἐπεδίωξεν ὄχι ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἀλλὰ ὡς μέσον διὰ νὰ ἐπιβάλει τὰ δίκαια καὶ τὰ ἰδεώδη τῆς. Δέν εἶναι τέρμα τῶν προσπαθειῶν καὶ τῆς δράσεώς της, εἶναι ἡ ἀρχὴ μιᾶς ἐργασίας σοβαρωτάτης.

Τί ἢμπορεῖ νὰ κάμει ἡ γυναῖκα εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ πρὸς ποίας κατευθύνσεις θὰ ἔτεινεν ἐπωφελῶς ἡ δράσις της εἶναι περιττὸν νὰ ἀπαριθμήσω. Καὶ ἂν ἀκόμη κανένας σκοπὸς δέν ὑπῆρχεν, ἓνας μόνον θὰ ἀρχοῦσε γιὰ νὰ ἔχουν αἱ γυναῖκες βαρύνουσαν γνώμην εἰς τὴν πολιτικὴν: ἡ κατάπαυσις τοῦ πολέμου. Ὁ σύνδεσμος καὶ ἡ ἀλληλεγγύη, πού ὑπάρχει μεταξύ τῶν γυναικῶν ὅλου τοῦ κόσμου, καὶ διὰ τὸν ὅποιον ἐργαζόμεθα 50 ὀλόκληρα χρόνια, μᾶς δίδει τὸ δικαίωμα νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι εἰς δεδομένην στιγμήν, ἐνωμένοι μετὰ τῶν εἰρηνοφίλων ἀνδρῶν, θὰ ἢμπορέσωμεν νὰ ἀπαλείψωμεν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς ζωῆς τῶν λαῶν τὸν ὀλέθριον πόλεμον. Ὅ,τι δέν κατώρθωσε νὰ διδάξει εἰς τὸν κόσμον ἡ δυστυχία τοῦ πολέμου, εἶναι ἰκανὴ νὰ τὸ κάμει ἡ ἀγάπη τῆς μάνας πρὸς τὸ παιδί της, ὅταν ἢμπορεῖ νὰ εἰσακουσθεῖ.

Ἄλλὰ μήπως ἡ συμβολὴ τῆς γυναίκας εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ δήμου δέν εἶναι ἐξ ἴσου σοβαρά; Ἡ διοικήσις τοῦ δήμου εἶναι, ὡς γνωστὸν, τὸ νοικοκυριὸ τῆς πόλεως καὶ ἡ γυναῖκα, συνηθισμένη εἰς τὸ νοικοκυριὸ τοῦ σπιτιοῦ της, δέν εἶναι τελείως ξένη πρὸς τὰ πράγματα τοῦ δήμου. Ἡ καθαριότης, ἡ ὕδρευσις, ὁ φωτισμός, ἡ περίθαλψις εἶναι τὸ στοιχεῖον τῆς γυναίκας. Ἡ γυναῖκα ὡς μέλος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου ἔχει νὰ συνεισφέρει πολλὰ. Ἐχει νὰ ἐπιτελέσει καθήκοντα τῶν ὁποίων τὴν σκο-

πιμότητα και τήν σοβαρότητα καλῶς γνωρίζει.

Ἡ συμμετοχή της ἔχει νά προσφέρει πολυτίμους υπηρεσίας μέ τά προσόντα πού διαθέτει, τήν πείραν της ὡς οἰκοκυράς, τήν ἐργατικότητά της καί τήν ἀφοσίωσίν της εἰς τό πνεῦμα τῆς οἰκονομίας.

Μέ τήν πεποιθήσιν τῶν καθηκόντων τούτων, κατερχομένη ὡς ὑποψηφία δημοτική σύμβουλος, κατόπιν τῆς τιμῆς ἧς ἔτυχον νά ὑποδειχθῶ ἐκ μέρους τῶν συμπολιτῶν μου, δηλῶ ὅτι θά καταβάλω τάς μικράς μου δυνάμεις διά τό καλόν τῆς πόλεως γενικῶς, καί ἰδιαίτερος θά ἐξαντλήσω κάθε προσπάθειαν διά νά ἐξυπηρετήσω τάς συμπολιτιδᾶς μου.

Γυναῖκες Σερραῖες, ψηφίσατέ μας. Κατερχόμεθα εἰς τόν ἀγῶνα αἱ πρῶται γυναῖκες τῆς Ἑλλάδος μέ βῆμα σταθερόν καί μέ τήν πεποιθήσιν ὅτι προσφέρομεν νέον αἷμα εἰς τάς φλέβας τῆς πολιτικῆς μας ζωῆς. Διά τῆς συμμετοχῆς μας εἰς τόν Δῆμον περισσότερον θά ἐξυπηρετήσωμεν τήν γυναῖκα. Ἡ πτωχή γυναῖκα εὐκολώτερον ἀνοίγει τήν ψυχὴν της εἰς μίαν ἄλλην γυναῖκα, διότι αἰσθάνεται ὅτι θά τήν ἐννοήσει καλύτερα. Θά ζητήσωμεν περισσοτέραν προσοχὴν τοῦ Δήμου διά τό παιδί, ἄστυλον διά τά ἀπροστάτευτα κορίτσια, βοήθειαν εἰς ἀπόρους γυναῖκας κατά τόν τοκετόν καί γραφεῖον ἐξευρέσεως ἐργασίας. Κατερχόμεθα εἰς τόν ἀγῶνα ἀχρωμάτισται κομματικῶς μέ τόν ἀγνόν σκοπόν νά ἐξυπηρετήσωμεν τόν Δῆμον μας ἔξω πάσης κομματικῆς διαπάλης, καί σᾶς διαβεβαιουῦμεν ὅτι θά ἐργασθῶμεν μέ ὅλας μας τάς δυνάμεις, διά νά δικαιώσωμεν τάς ἐλπίδας τῶν ἐκλογέων μας.

Βασισθῆτε εἰς τάς γυναῖκας. Ἐάν ἐπισήμως σήμερον παίρνουν μέρος εἰς τήν πολιτικὴν ζωὴν τῆς πατρίδος των, δέν θά πῆ ὅτι ἀρχίζουν ἀπό σήμερον. Ἡ γυναῖκα τῆς Ἑλλάδος πολιτεύεται ἀπό τήν στιγμήν πού ἤρχισε νά ἐπιδιώκει τήν ἐπιψήφισιν νόμων δικαιοτέρων δι' ἑαυτήν καί προστατευτικῶν

διά τό παιδί. Ἡ πολιτική των εἶναι ἥσυχος καί ἀθόρυβος, ἀλλά ἐπίμονος καί συστηματική, μελετημένη εἰς ὅλα αὐτῆς τά σημεῖα. Κανείς ἀπό ὅλους πού φωνάζουν καί κόπτονται διά τήν ἐπίσημον πολιτικήν δέν φαντάζεται τί ἐργασία γίνεται κατά τά τελευταῖα χρόνια στήν Ἑλλάδα ἀπό τήν σκεπτομένην καί ἐργαζομένην γυναῖκα.

Γυναῖκες καί ἄνδρες Σερραῖοι, προσέξατε. Ἡ ἡμέρα τῆς 11ης Φεβρουαρίου σημειώνει σταθμόν εἰς τήν ἱστορίαν τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς Ἑλλάδος. Πρώτη ἀπό ὅλας τάς πόλεις αὐτῆς, αἱ Σέρραι ὑποδεικνύουν ὡς δημοτικούς των συμβούλους καί γυναῖκας.

Δόξα καί τιμή στάς Σέρρας.

Δόξα καί τιμή στούς ἄνδρας, πού ἐδέχθησαν τήν ὑποψηφιότητα αὐτῶν. Τήν ἡμέραν τῆς 11ης Φεβρουαρίου ὅλων τῶν Ἑλληνίδων τά βλέμματα καί ὅλων τῶν ἀνδρῶν πού συμπαθοῦν τόν ἀγῶνα μας θά στραφοῦν εἰς τήν πόλιν μας καί μετά συγκινήσεως θά ἀναμένουν τά ἀποτελέσματα.

Τό ἐνδιαφέρον αὐτό μᾶς τό μαρτυροῦν αἱ σωρεῖαι τῶν συγχαρητηρίων τηλεγραφημάτων καί ἐπιστολῶν, τάς ὁποίας λαμβάνομεν καθημερινῶς ἀπό ὅλα τά σημεῖα τῆς Ἑλλάδος.

Φρόσω Ραδοπούλου

ΘΕΛΟΜΕ ΚΑΙ ΜΠΟΡΟΥΜΕ

Ο ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΜΑΣ τάχτηκε στο πλευρό της αντιφασιστικής κίνησης, γιατί πιστεύει πώς με τό φασισμό ή γυναίκα θά ξαναγυρίσει πάλι στή σκλαβιά εκεί όπου έχει χειραφετηθή, καί κεί όπου είναι ακόμα σκλαβωμένη δέ θά μπορέσει μέ κανέναν τρόπο νάποτινάξει τό ζυγό της καί νά κατορθώσει νά λογαριάζεται για άνθρωπος κι όχι μονάχα για γυναίκα.

Έπομένως είναι συνεπής μέ τό φεμινιστικό του πρόγραμμα πολεμώντας έναντια στό φασισμό.

Αυτό θάπρεπε νά τό καταλάβουν όλες οί γυναικειες οργανώσεις πού εργάζονται συνειδητά καί μέ ειλικρίνεια για τήν πολιτική καί οικονομική χειραφέτηση στόν τόπο μας ή πού, μολονότι εργάζονται για άλλους κοινωνικούς σκοπούς, πιστεύουν στήν ανάγκη αὐτῆς τῆς χειραφέτησης. Πολλές τό ἔνωσαν καί στέκονται στο πλευρό μας. Τιμή τους καί χαρά μας.

Ὁ φασισμός ὅμως ἐκτός ἀπό τόν κίνδυνον αὐτό για τή γυναίκα ἀποτελεῖ ακόμα, παντού όπου ἐγκαθιδρύθηκε, μιά φανερή ἀπειλή για τήν ἀνθρωπότητα ὁλόκληρη καί για τόν παγκό-

σμιο πολιτισμό. Γιατί καλλιεργεί τά πολεμοχαρή ἔνστιχτα, ὅπως φανερώνουν ἀπροκάλυπτα τά κηρύγματα τοῦ Μουσσολίνι καί τοῦ Χίτλερ, ὅπως παρουσιάζουν οἱ τεράστιοι ἐξοπλισμοί πού ὀλονένα αὐξάνουν στό πείσμα τῆς Διάσκεψης τοῦ Ἄφοπλισμοῦ, ὅπως ἀποδείχνει ἡ μιλιταριστική ἀγωγή τῆς νεολαίας.

Ὡστε καί σαυτό τό σημεῖο ὁ Σ.Δ.Γ. εἶναι συνεπής στό εἰρηνιστικό του πρόγραμμα, βοηθώντας ὅσο μπορεῖ τήν ἀντιφασιστική κίνηση.

Δυστυχῶς ὅμως δέν ἐκατάλαβαν ὅλες οἱ γυναῖκες καί πρό πάντων ὅλες οἱ γυναικεῖες ὀργανώσεις, ἀκόμα καί οἱ εἰρηνιστικές, τήν εὐθύνη πού ἔχουν στήν περίσταση αὐτή, τόσο γιά τήν τύχη τοῦ τόπου μας, ὅσο καί γιά τήν τύχη τῆς ἀνθρωπότητας ὀλόκληρης. Νομίζουν ὅτι ἐξοφλοῦν τό χρέος τους στήν κοινωνία ἐπουλώνοντας πρόχειρα μερικές πληγές, πού θάνοῖζουν ἀμέσως πάρα κάτω, καί κλείνοντας τά μάτια θεληματικά ἤ ἀπό ἀδιαφορία στό μεγάλο κίνδυνο πού μᾶς ἀπειλεῖ. Νομίζουν πῶς ἡ εἰρήνη τοῦ κόσμου μπορεῖ νά ἐξασφαλιστῇ μέ αἰσθηματικές φρασολογίες πασιφιστικές.

Γι' αὐτό, στήν κρίσιμη αὐτή στιγμή τῆς ἱστορίας, ὅπου βρισκόμαστε σ'ένα τρίστρατο, ὅπου πολλοί καί πολλές διστάζουν ποιό δρόμο θά διαλέξουν, ὅσες ἀπό μᾶς βλέπομε καθαρά τήν καταστροφή νά πλησιάζει, ἔχομε ἕνα ἐπιταχτικό χρέος: νά διαφωτίζομε ὅσες ἀμφιβάλουν, νά τονώνομε ὅσες διστάζουν, νά κερδίζομε δυνάμεις γιά τήν ἀντίστασή μας στόν ἐχθρό γιά νά ἐξασφαλίσομε τήν τελική νίκη.

Γιατί δέν πρέπει νά πιστεύομε οὔτε γιά μιά στιγμή πῶς τό κακό εἶναι ἀναπόφευκτο, πῶς, θέλομε δε θέλομε, θά βρεθοῦμε ἕνα καλό πρωῖ μπροστά σ'ένα φασιστικό καθεστῶς ἀπροκάλυπτο, πού θά μᾶς δέσει χειροπόδαρα γιά νά μᾶς ὀδηγήσει στό μακελιό. *Ὅχι, δέν εἶναι ἀναπόφευκτο. Χρειάζεται μονάχα μιά μεγάλη, ὀργανωμένη ψυχική ἀντίσταση ἀπό τίς μάζες, ἀπό τίς*

γυναίκες, από τούς εργάτες του χεριού και του μυαλού. Έδω, στη μικρή μας Ελλάδα, μιά χούφτα από ανθρώπους μέ ψυχή τίνανξαν στά 21 τόν προαιώνιο ζυγό μιās παντοδύναμης αυτοκρατορίας. Δέ χρειάζονται ούτε τόσες θυσίες, ούτε τόση ψυχική άντοχή για νάντισταθῆ ἕνας λαός ἐλεύθερος στους λίγους πού ζητοῦν νά τόν ξεγελάσουν μέ ψεύτικες ὑποσχέσεις ἢ νά τόν τρομοκρατήσουν μέ ἀπειλές ἐξορίας και βασάνων για νά τόν ὑποδουλώσουν τελειωτικά και νά ἐγκαθιδρύσουν και ἔδω ἕνα καθεστώς βίας και βαρβαρότητας.

Τώρα πιά βλέπομε καθαρά τήν κατάντια τῶν λαῶν ἐκεῖ ὅπου ὁ φασισμός ἐκυριάρχησε ὀριστικά. Ὁ Μουσσολίνι ἀναγνωρίζει μόνος του πώς ἔφτασε σέ οἰκονομικό ἀδιέξοδο και πώς δέν κατάφερε ὁ φασισμός νά βελτιώσει σέ τίποτα τή ζωή τῶν μαζῶν. Ἡ Γερμανία ἔφτασε στό ἀπροχώρητο και ὁ ἔθνικοσοσιαλισμός καταφεύγει στήν ἀλληλοεξόντωση για νά κρατήσῃ τήν ἐξουσία πού του ξεφεύγει ὀλοένα.

Ἡ στιγμή λοιπόν εἶναι πρόσφορη για νά καταδικαστῆ ὀριστικά ὁ φασισμός ἀπ' ὅλους ὅσοι πιστεύουν στήν ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας, ὅσοι πιστεύουν πώς ὅλοι ἔχουν δικαίωμα σέ μιά μερίδα εὐτυχίας, εὐημερίας, υγείας και ἀνάπτυξης και πώς μιά καλά ὀργανωμένη πολιτεία ἔχει χρέος νά τά ἐξασφαλίσει αὐτά για ὅλους, ἄντρες και γυναίκες, κι ὄχι μονάχα για λίγους προνομιούχους.

Στίς χῶρες ὅπου ἔχουν ὠριμάσει στό λαό, στους ἄντρες και στίς γυναίκες, οἱ ιδέες τῆς ἐλευθερίας και του ἀλληλοσεβασμοῦ, ὅπως στήν Ἀγγλία και στήν Γαλλία, δέ κατορθώνῃ νά ριζοβολήσῃ καμιά φασιστική προσπάθεια, γιατί βρίσκειται ἐνάντια στήν τεράστια ἀντίσταση τῶν μαζῶν.

Στόν τόπο μας, ὅπου ἔχομε κιόλας φανερά συμπτώματα ἐνός ὑπουλου φασισμοῦ, πού ζητᾶ μονάχα τήν κατάλληλη στιγ-

μή για να έγκραθιδρυθῆ ὀλοφάνερα, θά τόν ἀφήσουν ἐλεύθερο νά ὀργιάζει;

Οἱ χωριάτισσες στίς Σέρρες, οἱ καπνεργάτριες στήν Καβάλα ἔδειξαν πῶς μποροῦν οἱ γυναῖκες νάγωνιστοῦν ἡρωικά γιά τό φωμί τους καί γιά τό φωμί τῶν παιδιῶν τους. Θά σταθοῦμε ἐμεῖς ἀδιάφορες, τή στιγμή πού κινδυνεύει ὄχι μονάχα τό φωμί τῶν παιδιῶν μας μά καί ἡ ἴδια ἡ ζωή τους, ἡ ζωή ὄλων, μένα νέο πόλεμο, πόλεμο ἐξοντωτικό;

Ὅχι, θάντισταθοῦμε, θά τόν ἐμποδίσουμε.

Θέλομε καί μποροῦμε.

Αὔ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου]

ΤΟ ΝΕΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

ΜΕ ΑΣΥΓΧΩΡΗΤΗ ελαφρότητα, χωρίς να υπολογίσει τήν απέραντη ευθύνη της για ένα ζήτημα τόσο σοβαρό, χωρίς να λογαριάσει τή νέα άδικία που έτοιμάζει για τίς γυναίκες, ή Έπιτροπή για τήν αναθεώρηση του Συντάγματος δέχτηκε τήν πρόταση του εισηγητού κ. Πεσμαζόγλου να προστεθεί στήν έρμηνευτική δήλωση που υπάρχει σήμερα στό Σύνταγμα μία νέα παράγραφος σύμφωνα μέ τήν όποια:

Ἡ παραδοχή γυναικῶν εἰς τάς δημοσίας ὑπηρεσίας ρυθμίζεται ἐκάστοτε ἐκ τῶν σχετικῶν νόμων.

Ποῦ στηρίζει ὁ εισηγητής αὐτή του τήν πρόταση; Σέ ἐπιχειρήματα πού δέν μπορούν νάντισταθοῦν σέ καμιά κριτική καί μόνο ἀπό ὀρισμένη νοοτροπία μπορούν νά γίνουν δεκτά, ἐπειδή ἔτσι συνήθισαν νά σκέπτονται οἱ ἄνθρωποι αὐτοί καί δέν μπορούν νά σκεφθοῦν ἄλλιῶς.

Ποιά εἶναι αὐτά τά ἐπιχειρήματα;

Α. «Ότι υπάρχουν άνεργοι άνδρες πού ζητούν μίαν εργασία δια να εξασφαλίσουν τόν ἄρτον ὀλοκληρων οἰκογενειῶν».

Ἄλλά πόσες γυναῖκες πού ἐργάζονται δέ συντηροῦν ὀλοκληρες οἰκογένειες ἢ γριές μάνες ἢ μορφώνουν μικρότερα ἀδέρφια; Μήπως ὅμως ἐλογαριάσανε ποτέ ὅταν γίνονται διορισμοί, πόσοι πρόκειται νά ὠφεληθοῦν ἀπό τή θέση αὐτή; δηλ. πόσοι πρόκειται νά συντηρηθοῦν ἀπό τό μισθό πού θά παίρνει ὁ ἄντρας αὐτός ἢ ἡ γυναίκα; Πόσους νέους ἀπό οἰκογένειες πλούσιες μέ περιουσίες ἑκατομμύρια, δέ θά βροῦμε ἀνάμεσα στούς δημοσίους υπαλλήλους, πού ζητοῦν ἔτσι νά δημιουργήσουν γιά τόν ἑαυτό τους μιά κοινωνική θέση, ἕνα στάδιο, χωρίς νά ἔχει καμιά ἀνάγκη ἢ οἰκογένειά τους ἀπό τό μισθάριό τους;

Ἡ πάλι, πόσους ἄλλους θά βροῦμε νά συγκεντρώνουν στόν ἑαυτό τους πολλούς μισθοῦς, ἀπό διάφορες θέσεις, ὅπου πολύ λίγον καιρό διαθέτουν γιά τήν κάθε μιά, μόνο καί μόνο ἐπειδή ἔχουν ἰσχυρά πολιτικά μέσα;

Ἄν πρόκειται νά γίνει κριτήριο ἢ οἰκονομική θέση τοῦ υποψηφίου καί ἡ ἐξάρτηση ἄλλων προσώπων ἀπό αὐτόν, τότε ἄς μπῆ καί στό Σύνταγμα μιά διάταξη πού νά ὀρίζει ὅτι ἐκτός ἀπό τά προσόντα πού ἀπαιτοῦνται γιά κάθε θέση καί ἀνεξάρτητα ἀπό τή σειρά τῆς ἐπιτυχίας του στό διαγωνισμό, θά λογαριάζεται καί ἡ περιουσιακή του θέση, ὥστε νά διορίζονται κατὰ προτίμησιν οἱ ἄντρες. Ἄλλά δέ βλέπομε τί σχέση ἔχει τό φύλο σ' αὐτή τήν περίπτωση. Νομίζομε μάλιστα ὅτι [...] τά κορίτσια πού θά πρωτοδιορίζονται θά εἶναι ἄπορα, γιατί εἶναι σπάνιο μιά κοπέλλα πού ἔχουν κάποια περιουσία οἱ γονεῖς της νά θελήσει νά ἐργαστῆ ὡς δημόσιος υπάλληλος. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, μένα τέτιο μέτρο, οἱ κρατικές ὑπηρεσίες θά ἔχουν μορφή ἰδρύματος φιλανθρωπικοῦ καί δέ θά ἔχουν —ὅπως ὑποτίθεται πώς πρέπει νά ἔχουν— κύριο σκοπό τήν καλύτερη ἐξυπηρέτηση τοῦ κρά-

τους από τούς ικανώτερους και ειδικώτερους σέ κάθε κλάδο.

Β. «*Ὁ ἀποκλεισμός τῶν γυναικῶν ἀπό τίς δημόσιες θέσεις θά εἶναι προσωρινός*».

Αὐτό εἶναι ἓνα χρύσωμα τοῦ χαπιοῦ, γιά νά τό καταπιῶμε εὐκολώτερα. Τά συντάγματα δέ μεταβάλλονται ἀπό τή μιὰ μέρα στήν ἄλλη. Κάθε ἀλλαγὴ γίνεται πάντα ἔπειτα ἀπό ἐπαναστάσεις, πολλές φορές αἱματηρές. Βεβαίως δέ θά γίνει ἐπανάσταση γιά νά λείψει μιὰ τέτοια παράγραφος πού ἀδικεῖ τή γυναίκα. Ἐπειτα ποιές εἶναι οἱ προϋποθέσεις τοῦ κ. εἰσηγητῆ γιά τή μεταβολή αὐτῆς τῆς *προσωρινῆς* κατάστασης; Δέ μᾶς τό λέει πουθενά.

Γ. Ἐξαιρεῖ τόν ἀποκλεισμό τῶν γυναικῶν ἀπό τίς θέσεις ἐκεῖνες, *«αἰτίνες ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των ἀπαιτοῦν κατ' ἀνάγκην γυναῖκας*». Ἐδῶ πιά τά χάνομε ὀλότελα. Ποιές μπορεῖ νά ναι οἱ μυστηριώδεις αὐτές θέσεις πού ἀπαιτοῦν *κατ' ἀνάγκην* γυναῖκες; Δέ βλέπομε καμιὰ ἄλλη ἀπό τίς θηλάστριες σέ δημόσια βρεφοκομεῖα. Τό ξέρομε ὅμως ὅτι τέτιες δημόσιες θέσεις δέν ὑπάρχουν. Τό ἓνα καί μοναδικό μας βρεφοκομεῖο ἢ βρεφοκτονεῖο εἶναι δημοτικό καί φανταζόμαστε πῶς δέ χρειάζεται νά κατοχυρώσει τό σύνταγμα τήν πρόσληψη γυναικῶν σέ τέτιες περιζήτητες (!) ὑπηρεσίες. Θά θέλαμε πολύ νά ξέραμε τί ἐννοεῖ ὁ κ. εἰσηγητής, καί ἀποροῦμε πῶς δέ ζήτησαν νά διαφωτισθοῦν στό σημεῖο αὐτό τά ἄλλα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς. Ἐμεῖς τουλάχιστον δέν ξέρομε *καμιὰ δημόσια ὑπηρεσία πού ἀπαιτεῖ κατ' ἀνάγκην γυναῖκες*. Ἐκτός ἀπό μιὰ: τίς γυναῖκες πού κάνουν σωματική ἔρευνα στό τελωνεῖο σέ ἄλλες γυναῖκες γιά νά ἀνακαλύψουν λαθρεμπόριο. Ἄς μπῆ ἐπί τέλους κι αὐτό στό Σύνταγμα, γιά νά μᾶς παρηγορήσει ὅτι δέν μᾶς τά παίρνουν ὅλα.

Δ. «*Ὁ ἀποκλεισμός θά περιώριζε τήν γυναῖκα εἰς τόν οἶκον της, ὅπου θά ἐπεδίδετο καί αὖθις εἰς τήν μόρφωσιν τοῦ παιδιοῦ*».

Ἐδῶ εἶναι ὁ κόμπος. Ἡ γυναίκα στό σπίτι. Τό σύνθημα τοῦ φασισμού. Ἐξέτασε ὅμως ποτέ ὁ κ. εἰσηγητής ἀπό ποιές γυναίκες ἐγκαταλείπεται περισσότερο τό παιδί; Ἀπό τήν ἐργαζόμενη, πού φροντίζει μέ λαχτάρα πῶς νά τό μεγαλώσει καί νά τό ἀναθρέψει καλύτερα καί ἡ φωτισμένη στοργή της βρίσκει τρόπο νά λύσει τό μεγάλο αὐτό πρόβλημα, ἢ ἀπό τήν πλούσια κοσμική κυρία, πού ξενυχτᾶ στά ντάνσιγκ καί τά χαρτοπαίγνια καί δέν ἔχει κᾶν καιρό νά ἰδῆ τά παιδιά της, πού τά ἔχει ἐγκαταλείψει σέ ξένες νταντάδες; Πού ὑπάρχει ἡ μεγαλύτερη χαλάρωση τῆς «οἰκογενειακῆς συνοχῆς» πού τόσο ἀνησυχεῖ τόν κ. εἰσηγητή, στό ἐργαζόμενο ἀντρόγυνο, ὅπου δουλεύουν καί οἱ δύο γιά νά στερεώσουν τή μικρή φωλιά τους, ἢ στά πλούσια ζευγάρια, ὅπου ἡ ὁ ἄντρας εἶναι παράσιτος τῆς γυναίκας του ἢ ἡ γυναίκα ξεκοκκαλίζει τά εἰσοδήματα τοῦ ἀνδρός της καί κοιτάζουν πῶς νά γλεντήσουν καί ν' ἀπολαύσουν περισσότερο ὁ ἕνας εἰς βάρος τοῦ ἄλλου;

Αὐτά εἶναι τά ἐπιχειρήματα πού ἔπεισαν τά ἄλλα τρία μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς νά δεχτοῦν τήν τροπολογία αὐτή τήν ἐξαμβλωματική. Εὐτυχῶς ὑπῆρξε καί μιά φωνή διαμαρτυρίας. Ἡ φωνή τοῦ κ. Ν. Κολυβά, πρ. Συμβ. Ἐπικρατείας καί τώρα πληρεξουσίου Ζακύνθου στήν Ἐθνοσυνέλευση. Γιά τήν ὥρα ἦταν φωνή βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἄς ἐλπίσομε, πῶς στήν Ἐθνοσυνέλευση θά βρεθοῦν κι ἄλλες φωνές νά ἐνωθοῦν μέ τή δική του, γιά νάποσοβήσουν μιά πράξη πού θάποτελέσει στίγμα γιά τόν πολιτισμό μας.

Αὔ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου]

ΤΕΡΑΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ

Η ΤΡΙΚΥΜΙΑ πού πέρασε φέτος ό τόπος μας, καί πού λίγο έλειψε νά τόν καταποντίσει, ξέσπασε πιό πολύ από κάθε άλλον στήν γυναίκα. Μέ τό κίνημα τής 1ης Μαρτίου βρέθηκαν χιλιάδες γυναίκες καί παιδιά κυριολεκτικά στό δρόμο. Μέ τήν κατάσχεση τών περιουσιών τους, μέ τή στέρηση τοῦ μισθοῦ τοῦ κατάδικου πατέρα ἤ συζύγου, γυναίκες πού ζούσαν μέσα σέ εὐμάθεια, πού μεγάλωναν τά παιδιά τους μέ ἄνεση, βρέθηκαν στήν ἀνάγκη νά καταφύγουν στήν ἰδιωτική φιλανθρωπία γιά νά μήν πεθάνουν από τήν πείνα καί τό κρύο. Γυναίκες ἀνώτερων ἀξιοματικῶν βρέθηκαν ἀναγκασμένες νά χτυποῦν τίς πόρτες τών σπιτιῶν καί ν' ἀπευθύνονται σέ σωματεῖα γιά νά ἐξοικονομήσουν κανένα παλιό ροῦχο γιά τά παιδιά τους. Ἄλλο πλῆθος τραγικῶν θυμάτων, οἱ οἰκογένειες τών ἐκτοπισμένων γιά τά πολιτικά τους φρονήματα, τών δημοκρατικῶν, πού ἀρκοῦσε μιᾶ ἀπλή καταγγελία ἑνός ὁποιοδήποτε χαφιέ γιά νά τούς ἀρπάξει ἡ ἀσφάλεια καί νά τούς ξαποστείλει σιδεροδεμένους, σάν τούς χειρότερους κακούργους, στά διάφορα ξερόνησα. Καί οἱ γυναίκες καί τά παιδιά πού ἔμειναν πίσω χωρίς τόν προστάτη τους; Κανένας δέν τά συλλογίστηκε.

Ἄπειρες τραγωδίες θά μείνουν ἄγνωστες, γιατί εἶναι κρυμμένες μέσα στ' ἀνήλιαγα βάθη τῆς ἀθλιότητος τῶν ἐργατικῶν τάξεων, πού καί νά τίς συμπονέσει κανένας μονάχα κινδυνεύει νά τόν χαρακτηρίσουν ὡς ἀνατροπέα τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος!

Καί σά νά μήν ἔφταναν ὅλες αὐτές οἱ ἀφάνταστες δοκιμασίες, ἤρθαν οἱ τερατώδεις ἀναγκαστικοί νόμοι τῆς κονδυλικῆς «κοσμογονίας» νά συμπληρώσουν τήν ἀπαθλίωση τῆς γυναίκας. Ὁ περίφημος νόμος τῆς «πολυθεσίας» ἀπαγορεύει τήν πρόσληψη γυναικῶν τόσο στίς δημόσιες ὑπηρεσίες ὅσο καί στούς διάφορους ὀργανισμούς καί τίς ἀνώνυμες ἐταιρίες ἐκτός ἀπό τίς κατώτερες καί τίς ὑπηρετικές.

Ὁ νόμος «περί τροποποιήσεως ἐκπαιδευτικῶν νόμων, κτλ.» περιορίζει τόν ἀριθμό τῶν καθηγητριῶν τῆς γαλλικῆς καί τῶν τεχνικῶν μαθημάτων σέ ἀναλογία δυό ἀντρῶν πρὸς μιά γυναίκα. Καταργεῖ τούς νόμους πού ὠρίζαν νά προτιμοῦνται οἱ γυναίκες καθηγήτριες σέ γυμνάσια θηλέων. Ἀπαγορεύει νά διορίζονται γυναίκες γυμνασιάρχες καί ἔτσι ἀπολύθηκαν οἱ δυό γυναίκες γυμνασιάρχες πού ἦταν ἤδη διορισμένες.

Θέτει σέ ὑποχρεωτική διαθεσιμότητα τίς ἔγκυες δασκάλες ἀπό τόν 8ο μῆνα ὡς τό δεύτερο μετά τόν τοκετό καί τούς περιορίζει στό μισό τό μισθό τους κατά τό διάστημα αὐτό, ὅπου καί αὐτές καί ἡ οἰκογένειά τους ἔχουν ἀνάγκη ἀπό πρόσθετες δαπάνες.

Βέβαια τά τερατουργήματα αὐτά δέν μποροῦνε νά σταθοῦν γιά πολύ. Ὀλόκληρος ὁ τύπος ἀπ' ὅλα τά κόμματα τά ἔκρινε αὐστηρότατα. Ἡ Ἐπιτροπή τῶν γυναικείων ὀργανώσεων ἔκαμε ἐντατικές ἐνέργειες, διαβήματα στούς πολιτικούς ἀρχηγούς, διαφωτισμό μέ τόν τύπο.

Καί ἡ κυβέρνησις Δεμερτζῆ ὑποσχέθηκε ὅτι θά ἀκρωθθοῦν ὅλοι αὐτοί οἱ νόμοι πού ἀδικοῦν τή γυναίκα. Ὁ Ὑπουργός τῆς

Παιδείας είπε χαρακτηριστικά πώς ο «ἀναγκαστικός νόμος για τήν τροποποίηση τής εκπαιδεύσεως ἐμφανίζει τό κράτος ὡς προαγωγό τής γυναικός».

Ὁ ἄμεσος κίνδυνος φαίνεται πώς ἐπέρασε. Ἐπ' ὅλη αὐτή τήν τραγική περιπέτεια ἓνα καλό μπορεῖ νά βγῆ. Ἐνα μάθημα γιά τήν ἴδια τή γυναίκα. Ὅτι πρέπει νά γρυπνεῖ ἡ ἴδια γιά τήν τύχη της. Ὅτι πρέπει νά ὀργανωθῆ, νά τῆς γίνεῖ συνειδητή ἡ ἀνάγκη νά πάρει ὅλα της τά δικαιώματα, πολιτικά, ἀστικά, οἰκονομικά γιά νά ἐξισωθῆ μέ τόν ἄντρα στήν ἱκανότητα νά τά ὑπερασπίζει. Νά μπῆ μέσα στά ἐργατικά σωματεῖα καί τίς ὑπαλληλικές ὀργανώσεις γιά νά νιώσει κι ὁ ἄντρας συνάδελφός της πώς τοῦ προσφέρει κι αὐτή τίς δυνάμεις τῆς στόν ἀγῶνα του, νά λάβει ἐνεργό μέρος στήν κίνηση τῶν γυναικείων ὀργανώσεων πού ἀγωνίζονται γιά τά συμφέροντα τῆς ἐργαζόμενης γυναίκας.

Ἀπό τόν Ἰούνιο τοῦ 1932 ὁ Σύνδεσμός μας εἶχε κρούσει τόν κώδωνα τοῦ κινδύνου γιά τίς γυναῖκες ὑπαλλήλους. Τόν κίνδυνον αὐτό τόν εἶχαμε ἀντιληφθῆ ἀπό τότε. Δυστυχῶς ἡ ἀδιαφορία καί ἡ μοιρολατρεία τῶν ἴδιων τῶν γυναικῶν σταμάτησε τήν προσπάθειά μας νά τίς βοηθήσομε νά ὀργανωθοῦν καί νά προτάξουν ἔτσι μιάν ἰσχυρή ἀντίσταση σέ κάθε διωγμό.

Ὅμως κάλλιο ἀργά παρά ποτέ.

Τώρα πού ἔφτασε τό μαχαίρι στό κόκκαλο, ἔνωσαν τήν ἀνάγκη νά ἐνωθοῦν γιά μιάν ὀργανωμένη ἄμυνα. Καί τό ἀποτέλεσμα φάνηκε ἀμέσως. Τά τερατουργήματα θά ριχτοῦν στό καλάθι τῶν ἀχρήστων. Ἐτσι μᾶς ὑποσχέθηκαν τουλάχιστον.

Ὅμως χρέος μας εἶναι νά γρυπνοῦμε γιά νά τηρηθοῦν οἱ ὑποσχέσεις.

Αὔ.[ρα] Θ.[εοδωροπούλου]

ΕΘΝΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΣ

Μηνιαίον περιοδικόν του Ἐθνικοῦ Συμβουλίου
τῶν Ἑλληνίδων
1921 - 1940

ΕΤΟΣ Γ'

ΕΛΛΗΝΙΣ

ΤΕΥΧΟΣ Ι

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1930

ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ: ΛΕΩΦ. ΑΜΑΛΙΑΣ 38
ΣΕΒ. ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ		ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ	
*Ἑσπεριανὸς Ἀρ. 6.50 — Δελτίων Ἀρ. 12		*Ἑσπεριανὸς Ἀρ. 80	
*Ἀναγραφῆς \$ 0.35		*Ἀναγραφῆς ἑτά. 3	
*Ἀγγλίας καὶ Αἰγύπτου £ 0.15		*Ἀγγλίας καὶ Αἰγύπτου Στά. 15	
*Ἄλλων χωρῶν Φρ. 3.50		*Ἄλλων χωρῶν Φο. 35	

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ τοῦ περιοδικοῦ *Ἑλληνίς* θεωρεῖ ἀπαραίτητον νά ἀσχοληθῇ σοβαρά μέ τήν ἐπιστημονικήν κίνησιν γενικῶς καί πρό πάντων μέ τήν ἐπίδοσιν πού αἱ γυναῖκες ἐπιδεικνύουσι στήν σοβαράν μελέτην. Πράγματι, τίποτε δέν μπορεῖ γρηγορώτερα νά μᾶς φέρῃ πρὸς τά ποθούμενα ἀποτελέσματα προόδου καί ἐλευθερίας ἀπό τήν ἐπιστημονικήν καλλιέργειαν τοῦ γυναικείου πνεύματος. Ἄν ὑποθέσωμεν ὅτι μίαν ἡμέραν ὅλαι αἱ γυναῖκες στήν Ἑλλάδα εὗρεθούν μέ πολιτικήν παιδείαν, ποιός ἀμφιβάλλει ὅτι τό γυναικίον ζήτημα δέν θά εἶναι πιά παρά ζήτημα ἐπικυρώσεως παρά τῆς πολιτείας τῶν ὄσων αὐτοδικαίως κατέκτησεν ἡ γυναῖκα; Βεβαίως αὐτό εἶναι ὄνειρον, ἀλλά μόνον ὅταν τό ἄτομον ἢ αἱ κοινωναί ἔχουν ὄνειρα, τότε προοδεύουσι. Διά τοῦτο ἀπό τήν στήλην αὐτήν θά ἐξετάζωνται οἱ ἐκάστοτε καρποί τοῦ γυναικείου πνεύματος καί τά δικαιώματα, τά ὅποια ἡ νομοθεσία ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀναγνωρίζει στήν γυναῖκα. Αὐτά τά τελευταῖα ἔτη μέ τόν θρίαμβον τῶν ἀδικουμένων στάς κοινωνίας καί ἡ Ἑλληνίς κατέκτησεν ἔδα-

φος. Πολλοί προστατευτικοί νόμοι έφηφίσθησαν στην Βουλήν μας.

Σήμερα όμως θεωρούμεν καθήκον μας νά μή δώσωμε επιστημονικήν χροιάν σ' αὐτήν τήν στήλην — ἀλλά ἀπλῶς νά ἐκφράσωμεν τούς πόθους μας, ποία δηλαδή ἐπιθυμοῦμεν νά εἶναι ἡ κατεύθυνσις τῶν βελτιώσεων τῆς γυναικείας ζωῆς. Ἔτσι, ἀπ' ἀρχῆς δίνοντας τήν ἀντίληψίν μας, θά μπορέσωμεν κατόπιν νά κρίνωμεν τήν πραγματοποιουμένην ἐργασίαν καί νά κατευθύνωμεν τάς προσπάθειάς μας.

Καί ὡς βάσιν θέτομεν τό ἐξῆς: Κατά τήν σημερινήν γενικήν ἀντίληψιν, τήν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ἡ ἐπιτυχῆς ἐργασία τῶν γυναικῶν εἰς τήν Ἑλλάδα ὀλίγον, ἀλλά πρό πάντων εἰς ἄλλας χώρας, δέν ἐπιτρέπεται πλέον ἡ γυναίκα νά ζητή προστασίαν ἀπό τούς νόμους τῆς πατρίδος της, ἀλλά ἀπλῶς ἀφομοίωσιν πρός τήν θέσιν τῶν ἀνδρῶν. Ὁ ζητῶν προστασίαν ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι ἀδύνατος, ὅτι εἶναι κατώτερος, ὅτι — μά τήν ἀλήθεια — ἴσως δικαίως πάσχει, ἀλλά τό ἄτομον πού ζητεῖ νά γίνη τέλειος κοινωνικός παράγων ἔχει πλήρη συναίσθησιν τοῦ τί μπορεῖ νά ἀπαιτήσῃ ἀπό τήν κοινωνίαν καί τί μπορεῖ νά προσφέρῃ. Αὕτη εἶναι ἡ θέσις στήν ὁποίαν ποθοῦμεν νά ἰδοῦμεν τήν Ἑλληνίδα.

Ἐν τούτοις όμως ἀναγνωρίζομεν ὅτι ἡ γυναίκα ἔχει ἀκόμη ἀνάγκην προστασίας ἐκ μέρους τῆς νομοθεσίας. Καί ἐν πρώτοις ὅλα τά προστατευτικά μέτρα, τά ὁποία θά ληφθοῦν πρός προστασίαν τῆς μητρότητος θά ἀποβαίνουν πάντοτε πρός ὄφελος τῆς κοινωνίας. Ἄλλ' ἐπειδή ἡ ἀμαθῆς γυναίκα εἶναι εἰς χειροτέραν κατάστασιν ἀπό τήν ἀσθενῆ, καί ἐπειδή δυστυχῶς ἡ πλειονότης τῶν γυναικῶν στήν Ἑλλάδα οὐδεμίαν ἔχομεν πολιτικήν μόρφωσιν, διά τοῦτο μέ εὐγνωμοσύνην σήμερα δεχόμεθα τά προστατευτικά μέτρα τῆς νομοθεσίας, μέ τήν ἐπιφύλαξιν ὅμως, ἐν ὅσῳ ἀναπτυσσόμεθα ἠθικῶς καί διανοητικῶς, νά αἰ-

ρωνται οί προστατευτικοί νόμοι καί νά ἀναπληροῦνται δι' ἀφομοιωτικῶν.

Ἐκ παραλλήλου ὅμως ὅλοι μας αἱ προσπάθειαι πρέπει νά τείνουν εἰς τό νά γίνωμεν ἄξιαί τῆς ἀφομοιώσεως. Πρέπει νά ἀποκτήσωμεν διά τῆς ἐργασίας μας ἠθικὴν καί οἰκονομικὴν ἀνεξαρτησίαν. Ἡ νέα γενεά ἔδειξε, πρώτη αὐτή, τὴν σοβαρὰν ἀντίληψιν τῆς ἀνεξαρτησίας. Τά κορίτσια μας διά νά γίνουσι ὑπάλληλοι ἢ ἐπιστήμονες δέν ἐδίστασαν νά καθίσουν δίπλα στά ἀγόρια στά θρανία τῶν γυμνασίων καί νά ἀναλάβουν τὸν διανοητικόν ἀγῶνα. Καί ἐπέτυχαν. Τό Κράτος ἀμοῖβον τὴν προσπάθειάν τους ἴδρυσεν τὰ γυμνάσια θηλέων, διά τῶν ὁποίων ἀναγνωρίζει τὴν ἀφομοίωσιν τῆς παιδείας. Αὐτό εἶναι πολὺ καί μὴ ξεχνοῦμεν ὅτι ἐπετεύχθη διά τῆς γυναικείας πρῶτοβουλίας.

Αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ προοδευτικὰ βήματα θά παρακολουθήσωμεν ἀπὸ αὐτὰς τὰς στήλας. Ἄλλοτε θά δίδονται εἰς τὰς Ἑλληνίδας γενικῶς αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐκάστοτε πρόοδοι καί ἄλλοτε θά σημειώσωμεν τὰς ἐπιστημονικὰς ἐπιτυχίας τῆς Ἑλληνίδος, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξαρτᾶται ἡ θέσις μας εἰς τὴν πολιτείαν.

Σοφία Ἀντωνιάδου

Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΚΑΙ Η ΨΗΦΟΣ

Ο κ. ΓΟΥΝΑΡΗΣ ὑποσχέθηκε νά δώσει καί στίς Ἑλληνίδες ψῆφο.

Γράφηκε μάλιστα πώς ἡ πλειοψηφία τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς πού ἐμελέτησε τό ζήτημα, ἀπ' ἀφορμή τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ 3ου ἄρθρου τοῦ Συντάγματος (1844), προτείνει νά μᾶς δοθῆ πρὸς τό παρόν τό δικαίωμα μόνον τοῦ «ἐκλέγειν». Καί ἡ Ἐθνοσυνέλευση πιθανόν ν' ἀποδεχθῆ καί νά ἐπικυρώσει τήν πρόταση.

Ἔτσι, ξαφνικά, καί χωρίς πολλούς κόπους, ἴσως θά βρεθοῦμε ἓνα πρῶι μέ τό ὑψηλό καθήκον τοῦ πολίτου ὅλες ἐμεῖς οἱ γυναῖκες τῶν πόλεων, ἀλλά καί τῶν χωριῶν πού εἶναι φυτεμένα ἔξω ἐδῶ, στά πρόθυρα τῶν Ἀθηνῶν, κ' ἐκείνων πῶχουν σαρφαλώσει στίς κορφές τῆς Πίνδου καί στούς κάμπους τῆς Μακεδονίας!

Εἴμεθα, φυσικά, κατ' ἀρχήν ὑπέρ τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου στίς γυναῖκες.

Ἡ Ἑλληνίδα πρέπει ν' ἀναλάβει τό καθήκον της αὐτό μέ τίς εὐθύνες του.

Ἡ Κοινωνία, πού ἐδημιούργησεν ὁ ἄνδρας μέ τούς νόμους του, τόσους αἰῶνες τώρα, συχνά ἀγνοεῖ τή Γυναῖκα καί συχνότερα τήν ἀδικεῖ. Κι' ὅμως κι' αὐτή σηκώνει βάρη πολιτειακά, δίνοντας τήν ἐργασία της. Εἶναι κι' αὐτή ἄτομο ξεχωριστό κ' ἔχει δικά της χωριστά συμφέροντα, πού πρέπει μόνη της νά τά ὑπερασπίσει, μόνη της νά χειραφετηθῇ.

Κ' ἐπειδή ἡ ἄμεση ὑπεράσπιση τῶν συμφερόντων μας καί ἡ μεταβολή τῶν πολιτειακῶν θεσμῶν μόνον ἀπό τήν Πολιτεία προκύπτουν, ἡ Ἑλληνίδα πρέπει φυσικά νά μπεῖ μέσ στό μηχανισμό τῆς Πολιτείας.

Μά ἤλθεν ἀρά γε ἡ ὥρα της;

Εἴμεθα ἀρά γε ἐτοιμασμένες γιά τό ὑψηλό αὐτό καθῆκον; Ἔχουμε τήν ὠριμότητα νά μείνουμε ἀνεπηρέαστες ἀπό τόν ἄνδρα ὅλες μας πέρα-πέρα καί μπαίνοντας μέσ στή Βουλή νά ἐργασθοῦμε γιά τή χειραφέτησή μας; Γιά νά καλυτερεύσουμε τή θέση μας, τή θέση τοῦ παιδιοῦ μας;

Ἐνα μεγάλο ἐρωτηματικό ὑψώνεται μπροστά μας!

Ἄν ἐξετάσουμε τί ἔκαμαν ὡς πρό μηνῶν ἀκόμη στήν Εὐρώπη ὅσες γυναῖκες ψήφισαν, τώρα μετά τόν πόλεμο, θά ἰδοῦμε ὅτι ὅλες ψήφισαν ἐναντίον τῶν γυναικείων συμφερόντων μας.

Στήν Ἀγγλία πέρσυ, στίς βουλευτικές ἐκλογές, ἡ συμμετοχή τῶν γυναικῶν στήν ψηφοφορία ἐνίσχυσε σημαντικά τούς συντηρητικούς, ἄρα τούς ἀντιφεμινιστές. Οἱ Γερμανίδες τό Μάη 1920, στίς βουλευτικές ἐπίσης ἐκλογές, καταψήφισαν τούς δημοκράτες καί ἐψήφισαν ὑπέρ τῶν καθολικῶν συντηρητικῶν (Centre). Καί τόν περασμένο Νοέμβρη στήν Αὐστρία οἱ γυναῖκες ψήφισαν ὑπέρ τῶν σοσιαλχριστιανῶν, δηλαδή τῶν συντηρητικῶν, ὅπως καί πρό ὀλίγου μόλις οἱ Βελγίδες!

«Γυναῖκες, εἴσατε ἡ στερνή ἐλπίδα τῶν συντηρητικῶν», λέγει ὁ Βέλγος σοσιαλιστής καί ὑπουργός Βάντερβελδ· καί δέν ἔχει ἄδικο.

Διότι, έτσι όπως δίδεται ή φήφος, σέ άπροετοίμαστα κοπάδια, έξυπηρετεί μονάχα τούς άστους τής δεξιάς. Οί γυναίκες στίς λαϊκές τάξεις είναι άμόρφωτες. Οί μόνες μορφωμένες είναι οί γυναίκες τών άστών. Αυτές πάλιν έχουν συμφέροντα οικονομικά τεράστια (κτηματικές περιουσίες και τά τέτοια), πού τίς αναγκάζουν νά συμπράττουν μέ τούς άνδρες τής τάξεώς των.

Τό ζήτημα όμως τής Γυναίκας προπαντός είναι μεταρρύθμιση· και μεταρρύθμιση μάλιστα ριζική, θεμελιώδης!

Δέν πρόκειται νά πάρει ή γυναίκα άκόμη ένα δικαίωμα για νά τό μεταχειρισθή κι' αυτό ο άνδρας για τήν επικράτησή του.

Πρόκειται ή γυναίκα ν' αναλάβει δύναμη πολιτική στή χέρια της, για νά άντισταθή μ' αυτήν σ' ό,τι ο άνδρας θέσπισε αντίθετο πρós τά «είδικά» συμφέροντά της ως γυναίκας, ως μητέρας, ως έργαζομένης.

Μέ τήν έννοιαν όμως αυτή μονάχα φιλελεύθερα δημοκρατικά και σοσιαλιστικά στοιχεία μπορούν νά δώσουν φήφο στή γυναίκα — φήφο πού νά τήν έξυψώνει σέ ισότιμο πολιτειακό παράγοντα αυτόβουλο και άυτενεργό κι' όχι νά τήν αυτουποδουλώσει άλλη μιά φορά στού ισχυρού τή δύναμη.

Στίς Ένωμένες Πολιτείες άγωνίσθηκαν 75 όλα χρόνια οί γυναίκες για νά άποκτήσουνε αυτό τό όπλο. Έβδομήντα πέντε χρόνια έτοιμάζονταν για τή στιγμή αυτή· και σήμερα τή νεολαία τους τήν προπαιδεύουν, τήν προετοιμάζουν σέ ειδικό «σύνδεσμο έκλογέων», όπου διδάσκονται συστηματικά τά πολιτικά ζητήματα του τόπου όσο και τά διεθνή.

Σ' έμάς;

Τήν άπάντηση, τραγική και άπαίσια, μάς τήν δίδει κάποια στατιστική του κράτους, πού όμολογεί άνεрубρίαστα ότι στίς περισσότερες έπαρχίες μας οί γυναίκες είναι κατά τά 96% άναλφάβητες!

Πρώτα απ' όλα λοιπόν μᾶς χρειάζεται στοιχειώδης παιδεία. Καί κατόπιν πολιτειακή προπόνηση καί διαπαιδαγώγηση συστηματική, γιά νά μάθουμε ὅλες, ἕως τήν τελευταία ἐργάτρια καί χωρική, νά ξεχωρίζουμε τό τί συμφέρει καί τί δέ συμφέρει σέ μᾶς τίς γυναῖκες. Ἔτσι θά πάrouμε τήν ψήφο ὄχι ἀπό μίμηση, ἀλλά ἀπό συναίσθηση τῆς ἀνάγκης νά τήν πάrouμε.

Κι' ἀκόμη χρειάζεται νά πείσουμε τοὺς ἄνδρες, πῶς χειραφέτηση δέν θά πεί νά γίνει ἡ γυναίκα ἄνδρας. Καμμιά ἀπό μᾶς δέν θά δεχότανε τέτοια μεταβολή. Οὔτε πῶς, παίρνοντας τήν ψήφο, θά ζητήσουμε τά φυσιολογικῶς ἀδύνατα. Ἄλλ' ὅτι φθάσαμε πλέον στήν ἀντίληψη νά θεωροῦμε ἀναξιοπρεπές καί ταπεινωτικό γιά μᾶς νά στηρίζομαστε μονάχα στά κουκλίστικα χαρίσματα, πού μᾶς ἔδωκεν τυχόν ἡ Φύση, καί ὅτι μέ τήν ψήφο πρό παντός θά ἐπιζητήσουμε τήν πνευματική ἐξύψωσή μας.

Διότι φρονοῦμε ὅτι καί ἡ Ἑλλάδα, ἐν ὅσῳ κυβερνᾶται ἀπό τό μισό της πληθυσμό, δέν εἶναι δυνατό παρά ν' ἀργοπορεῖ σημαντικά στό βῆμα της πρὸς τόν πολιτισμό. Μά στή συμμετοχή αὐτή θέλουμε νᾶμαστε οἱ χρήσιμες καί οἱ πολύτιμες κι' ὄχι ἀγέλη εὐκόλοσυρτη ἀπ' τῆ δημαγωγία τῶν κρατούντων.

Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου-Γιαννιοῦ

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

Ἡ Ἑλληνίς ἀνθολογεῖ ἀπό παντοῦ κυριολεκτικῶς. Ἀνθολογεῖ τήν γυναικεῖαν σχέψιν, τό γυναικεῖον αἶσθημα, τήν γυναικεῖαν δρᾶσιν, ὅπουδήποτε κι' ἄν τά εὖρη ἐκδηλούμενα.

Οὕτω μέ χαράν ἀνεκάλυψεν εἰς τάς στήλας τῆς ἐφημερίδος Ἐλεύθερος Λόγος τῆς Μυτιλήνης μίαν ἀξιολογωτάτην μελέτην τῆς Κας Ἑλένης Ἰ. Σιφναίου «Ἡ γυναίκα διά μέσου τῶν αἰώνων». Ἐκ τῆς ἀξιεπαίνου ταύτης ἐργασίας τῆς κ. Σιφναίου, ἡ ὁποία ἐπικαιρότατα ἔρχεται νά υποβοηθήσῃ τό γυναικεῖον ζήτημα, ἡ Ἑλληνίς ἀναδημοσιεύει κατωτέρω τόν πρόλογον, διά νά δώσῃ εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς ιδέαν τοῦ ὄλου ἔργου, τό ὁποῖον εἶναι γραμμένον μέ ἐπιμέλειαν καί ἐξαιρετικά ἐπίχαρι ὕφος καί τό ὁποῖον ἐκτυπούμενον τίθεται προσεχῶς εἰς κυκλοφορίαν εἰς ἰδιαιτέρον βιβλίον.

ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ λαμβάνει χώραν. Μόλις τήν ἐννοοῦμεν, διότι γίνεται σιγά σιγά. Δέν ὑπάρχει ὅμως καμμία ἀμφιβολία, ὅτι θά παρουσιάσῃ μεγάλας ἐκπλήξεις καί κοινωνικὰς ἀλλαγὰς, ὅπως ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1789· θά ἔχῃ δέ βαθυτάτας ρίζας εἰς τάς ψυχὰς τῶν ἀτόμων, ὅπως ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Χθές ακόμη ή γυναίκα έθεωρείτο υπό μέν τών έπιστημόνων και νομοθετών ως κατώτερον όν, υπό δέ τής κοινής γνώμης ως άνίκανος νά ζήση χωρίς τήν βοήθειαν του άνδρός· έκρατείτο μακράν ως «έκ τής κατωτέρας διανοητικής ανάπτυξέως της» από τά συμβούλια του Κράτους· ή γυναίκα, λέγομεν, ύψώνεται σιγά, άλλ' άσφαλώς, έξω από τό βάραθρον όπου αιώνας επί αιώνων ή κατάρα και ή όργή του Ίεχωβά έκρήμισε τήν Εϋαν. Σήμερον είναι έτοιμή νά άνέλθη εις τήν κορυφήν, από τήν όποίαν ό άνδρας έρριπτεν εις τήν δυστυχή σύντροφόν του βλέματα περιφρονητικά.

Πρό ήμίσεως αιώνος έξακολουθει ή άνάβασις· ή δικηγόρος, ή ίατρός, ή άμαξηλάτης, τάς όποίας κατ' άρχάς οί πατέρες μας έβλεπον μετά θυμού και περιφρονήσεως και προεχάλουν τά μειδιάματά μας, περνοϋν σήμερον άπαρατήρητοι. Ό πόλεμος τό έκαμεν αυτό τό θαϋμα· άφησε νά έκδηλωθη ή γυναικεία ένέργεια εις έπαγγέλματα, εις τά όποία άλλοτε ή γυναίκα δέν ειχε θέσιν. Έργάτιδες εις μεταλλεία, συμβολαιογράφοι, μηχανικοί, διπλωμάται, τμηματάρχαι, διευθύντριαι έργοστασίων, δήμαρχοι και στρατιώται ακόμη, αι γυναίκες απέδειξαν διά τών ιδίων μέσων ως άλήθειαν, όσα οί άρχαίοι φιλόσοφοι διεκήρυττον μέ τούς θαυμασίους των λόγους περί άδικίας και προλήψεως τών φύλων. Τό ήμισυ του κόσμου έδωσεν εις τήν γυναίκα δικαιώματα ψήφου. Η Άγγλία, ή Σουηδία, ή Δανιμαρκία έχουν τάς ψηφοφόρους των, τάς δημοτικές συμβούλους των· ή Άμερική τάς άντιπροσώπους της εις τήν Βουλήν και εις τό Συμβούλιον τής Έπικρατείας. Τελευταίως έξελέγει μία μαύρη μεταξύ τών μελών του Congrès. Η Αϋστραλία, ή Νέα Ζηλανδία έχουν τάς βουλευτίνας των, τάς πρέσβεις των.

Η Γερμανία, ή Αϋστρία, ή Ούγγαρία, ή Τσεχοσλοβακία άφίνουν τάς γυναίκας νά διευθύνουν πολιτικά κόμματα, ν' αναβαίνουν εις τό βήμα και πολλάκις νά ζητούν λόγον από τήν Κυ-

βέρνησιν διά τὰς πράξεις τῆς καί νά ἐλέγχουν αὐτάς. Καί ἐνῶ ἡ ἐκλεκτή φεμινιστική μερίς ἀπέδειξε τήν δεσποτικήν τῆς δύναμιν, τήν θαυμασίαν εὐχέρειαν, μέ τήν ὁποίαν προσηρμόζετο εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις, ὁ πολυπληθής λαός τῶν ἐξοχῶν καί πόλεων ἀποτελούμενος τό πλείστον ἀπό γυναῖκας, ὅταν τὰ χαρακτηριστικά καί τὰ γραφεῖα ἔβριθον ἀπό ἄνδρας, ὑπῆρξεν ἡ ζωτική δύναμις τῶν ἔθνῶν. Ἐκατομμύρια γυναῖκες ἐγκατέλειψαν τήν πατροπαράδοτον ἀνέμην καί τήν βελόνην καί προετοίμαζαν ἐργαλεῖα θανάτου, ὡς ὀβίδας καί λοιπά, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ πατρις των θά ἦτο ἀδύνατον νά ζήσῃ. Κατά χιλιάδας αἱ χωρिकाί ἀνέλαβον τήν διατήρησιν τῶν τέκνων καί ἀγρῶν των, ἐνῶ ἄλλοτε, μετά κόπου καί μόχθου, τό ζεῦγος εἰργάζετο ἡμέραν καί νύχτα καί μόλις κατώρθωνε νά ζῇ. «Χωρίς τό θάρρος, τήν αὐτοθυσίαν καί τήν ἐνεργητικότητα τῶν γυναικῶν δέν θά ἐκερδίσαμεν ποτέ τόν πόλεμον», εἶπεν ὁ Λούδ Τζώρτζ. «Εἶναι φανερόν, διεκήρυξεν ὁ πρόεδρος τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν Οὐίλσον, ὅτι μόνον ἡ ἐθελουσία ἐπιστράτευσις τῶν γυναικῶν ἐπέτρεψεν εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας νά ρίψουν ὅλας τῶν τὰς δυνάμεις, ὑλικὰς καί ἠθικάς, εἰς τόν Πανευρωπαϊκόν πόλεμον».

Εἰς τήν Γαλλίαν αἱ ἐργάτιδες κατασκευάζουσαι ὀβίδας ὠνομάσθησαν ἐργάτιδες τῆς Νίκης· ἀξίζουσι αὐτόν τόν ἔνδοξον τίτλον· καί αἱ γαλλίδες χωρिकाί δικαίως ὑπερηφανεύονται διά τήν ὀνομασίαν αὐτήν.

Λοιπόν πρό ἡμίσεως αἰῶνος ἀκριβῶς καί κυρίως ἀπό τοῦ 1914, ἡ γυναῖκα ἀπεδείχθη κατά τόν Βολταῖρον ἀνταξία καθ' ὅλα τοῦ ἀνδρός. Εἶναι γεγονός, τό ὁποῖον ὅλα τὰ θεωρητικά ἐπιχειρήματα δέν δύνανται νά ἀνατρέψουν.

Ἐξάγομεν λοιπόν συμπέρασμα ἐξ ὅλων τούτων ὅτι εἰς ἀπώτερον μέλλον, ὄχι ἴσως καί πολύ, αἱ γυναῖκες θά γίνουν ἐφ' ὅλου τοῦ πλανήτου μας ἴσαι πρὸς τοὺς ἄνδρας. Τοῦτο δέν εἶναι τολμηρόν νά τό σκεφθῇ κανεῖς.

Διά νά κατορθώσουν τήν αναθεώρησιν τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως εἰς τήν ὁποίαν ἡ ἱστορική ἀδικία κατεδίκασε τάς γυναῖκας ἀπό αἰώνων, αἱ ἴδιαι ἐπάλαισαν, ὑπέφεραν, εἰργάσθησαν καί διανοητικῶς καί χειρωνακτικῶς. Ἀπό γενεᾶς εἰς γενεάν αἱ ἀνυπότακτοι «rebelles» διεβίβαζον τήν «ιδέαν» ὅπως εἰς τήν ἀρχαιότητα οἱ ὄρομεις μετέδιδον τήν «δᾶδα». Ὅστις δέ ἀπορρίψη τά ἐπίσημα καταστατικά καί ἀνατρέξη εἰς τήν ἀληθῆ ἱστορίαν καί μελετήσῃ τά ἀρχαῖα ἥθη καί ἔθιμα θά ἴδῃ μετ' ἐκπλήξεως ὅτι εἰς ὅλας τάς ἐποχάς αἱ γυναῖκες διέπρεψαν εἰς ὅλους τοὺς κλάδους, καί εἴτε ἐξ ἀνάγκης, εἴτε εὐχαρίστως καί μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐξεπλήρουν τά δυσκολώτερα ἀνδρικά καθήκοντα. Μερικαί ἐξ αὐτῶν ζητοῦν τήν ἰσότητα τῶν φύλων· ἄλλαι μᾶς τήν παρουσιάζουν ὡς τετελεσμένον γεγονός.

Θεωρητικός φεμινισμός, πρακτικός φεμινισμός, ἐξηγοῦν ὁμοίως τήν ἐξέλιξιν τῶν ἠθῶν καί τῶν ἰδεῶν μας. Καί ὁ εἷς καί ὁ ἄλλος ἀγγέλλουσι τήν μεγάλην κοινωνικὴν ἐπανάστασιν, ἡ ὁποία σιγά σιγά ἀλλ' ἀσφαλῶς συντελεῖται.

Ἑλένη Ι. Σιφναίου

*ΤΙ ΕΙΔΟΥΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΘΕΛΟΥΜΕ
ΓΙΑ ΤΟ ΣΚΟΠΟ ΜΑΣ*

Η ΣΗΜΕΡΙΝΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ — έννοω ή πράγματι γυναίκες, εκείνες που έχουν συναίσθησι τῆς πραγματικῆς των ἀξίας — παλαίουν γιά ἕνα εὐγενῆ σκοπό, ἕνα θεσπέσιο ἰδανικό: πῶς νά κατακτήσουν τήν ἀνεξαρτησία τους. Ὁ ἄνδρας, πού παλαίει γιά νά ἐλευθερώσῃ τή χώρα του — μιά μικρή γωνία τῆς γῆς — δέν ἔχει ὑψηλότερο ἰδανικό ἀπό τή γυναίκα ἐκείνη, πού παλαίει γιά νά καταστήσῃ ἠθικῶς ἀνεξάρτητες, ὄχι μόνο τέσ γυναίκες τῆς φυλῆς της, ἀλλά ὅλες τέσ γυναίκες ἀνεξαιρέτως. Εἶνε ἕνας εὐγενικός σκοπός τό σημάδι, πρὸς τό ὅποιον τείνουν ὅλες οἱ προσπάθειες τῆς γυναίκας ἐκείνης, ἡ ὅποια ἐννοεῖ τά δικαιώματά της καί ἀγωνίζεται γιά νά τά ἀποκτήσῃ. Ἀντιθέτως πρὸς τήν εὐκολόσυρτη ἐκείνη ἀγέλη, πού φοβάται ν᾿βγῆ ἀπ' τήν ἀνδρική σκιά, ἡ ἀξιοπρεπῆς γυναίκα ἀντιμετωπίζει μόνη της ὅλα τά ἀγκάθια τοῦ βίου, ἄκαμπτη, ἄφοβη, ὑπέ-

ροχη· ἔχει πεποιθήσι στὸν ἑαυτὸν της, γιατί ξαίρει τί εἶναι ἰκανή νά κάμη.

Τί εἶδους γυναῖκες θέλουμε γιά τό σκοπό μας; Ὅχι κοῦκλες, πού περνᾶν τήν ἡμέρα τους ξαπλωμένες σέ καναπέδες, νά ξεφυλλίζουν φιγουρίνια. — Δέ θέλουμε τή γυναῖκα νά μὴ ἐνδιαφέρεται διόλου γιά τή Μόδα... τότες δέ θᾶταν γυναῖκα, ἀλλά μόνο μιά μηχανή, καί τί θά ἐχρησίμευε στό σκοπό μας... Ἄλλ' ἐπί τέλους... ὡς ἓνα σημεῖο! Τί πῖο ὀχληρό ἀπ' τή γυναῖκα πού δέ ξαίρει παρά νά μιλή γιά κουρέλια — Ἰκανές μονάχα γιά νά εὐχαριστοῦν τίς ἀκόρεστες ἐπιθυμίες τοῦ Κυρίου, δέν εἶνε ἀνθρώπινα πλάσματα ἀλλά κοσμήματα, πού στολίζουν τό σπίτι του.

Οὔτε σκλάβες, οἱ ὁποῖες τρέμουν στή φωνή τοῦ ἀφέντη, καί λένε «Σύ Κύριε» σ' ὅλες του τές ἐπιθυμίες· ὅμοιες πρὸς τό σκυλί, τό γεμᾶτο ἀπὸ δόλο καί πίστι, πού γλύφει τό χέρι πού τό πιέζει, ἴσια πού νά μπορέση νά τό δαγκάση. Ἀνίκανες νά σχηματίσουν μιά κρίσι, τρέμουν νά ἐκφράσουν μιά γνώμη. Ἡ ἔξυπνη γυναῖκα ὑποτάσσεται κεῖ πού πρέπει — μικραίνει τὸν ἑαυτὸν της — γιά νᾶβγη νικήτρια. Οὔτε κεῖνο τό εἶδος τές γυναῖκες πού «ντρέπονται» νά κερδίσουν τίμια τό ψωμί τους, πού ὑπερετοῦν ἀκαταύπαστα τὸν ἀκατάδεκτο ἀδελφό γιά νά τούς πετάξῃ περιφρονητικά ἓνα κομμάτι ψωμί — τό κομμάτι τό ψωμί πού νύχτα-μέρα τούς τό φωνάζει. Μιά τέτοια γυναῖκα εἶναι χειρότερη κι' ἀπ' τή χειρότερη σκλάβα· ζεῖ ἀπὸ μέρα τήν ἡμέρα χωρὶς σκοπό καί χωρὶς ἰδανικό, ἀδιάφορη γιά τήν αὔριο, ὅπως εἶναι ἀναίσθητη γιά τό σήμερα: περιμένει τὸν ἐρχομό τοῦ λυτρωτῆ-γαμβροῦ, μ' αὐτό γεμίζει ὅλη της τήν ὑπαρξί· ἡ ἐπιθυμία της δέν ὑψώνεται πῖο ψηλά.

Ὅ,τι μᾶς χρειάζεται γιά τό σκοπό μας εἶναι γυναῖκες μέ χαρακτήρα, πού ξαίρουν νά θέλουν — πού μποροῦν νά πάρουν μιάν ἀπόφασιν, κι' ἔπειτα νά τήν πραγματοποιήσουν· γυναῖκες

ένεργητικές, δραστήριες, πού τρέχουν άπάνου-κάτου και δέ φοβούνται... δέν τό νομίζουν έξευτελισμό νά βάλουν τό χέρι και στην πύ ταπεινή —άν εΐναι τίμια— έργασία.

Άλλά πρό παντός θέλουμε γυναΐκες πού ό φεμινισμός ένθουσιάζει, πού βρίσκουν εύχαρίστησι νά διαθέτουν τόν καιρό τους, νά καταναλίσκουν τή δραστηριότητά τους και τό χρήμα τους για τό σκοπό της γυναικείας άνουψώσεως.

Γυναΐκες πού θάταν πρόθυμες άν τό άπαιτούσεν ή άνάγκη νά γίνουν άπό Άπόστολοι, Μάρτυρες της Ίδέας!

Μέ τέτοιες γυναΐκες για συνάδελφες και βοηθούς, μπορούμε, μου φαίνεται, νάντιμετωπίσωμε αίσια τό Μέλλον, όσο δύσκολο κι' άν φαίνεται, βέβαιες ότι θά έξομαλύνωμε τά έμπόδια, μέ τά όποια ό δρόμος μας εΐναι στρωμένος.

Άς άφίσωμε για κληροδότημα στές έρχόμενες γυναικείες γενεές τήν Άνεξαρτησία, που θάνε ό καρπός της Έπιμονής και της Θελήσεως.

Άργυστόλι

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΟ ΑΓΩΝΑ

ΟΛΟΕΝΑ ΠΙΟ ΨΗΛΑ! Δέν ξέρω ἄν στόν ἀγῶνα μας ἡ ἀνάγκη τῆς ἀλήθειας αὐτῆς ἔχει γίνει ὅσο πρέπει συνειδητή. Στή γυναῖκα πού ἀγωνίζεται ἀνάμεσα στους ἄνδρες κάθε στιγμή, ἡ ἀλήθεια αὐτή παίρνει μεγαλύτερη σημασία καί μπορούμε σέ ὠρισμένες περιστάσεις νά πούμε ὅτι εἶναι ἡ μόνη πού θά φέρη στήν ἐπιτυχία.

Κάθε φορά πού βλέπω πώς μιὰ γυναῖκα πήρε μιάν ἀνώτερη θέση ἀναγαλλιάζω καί θαρρῶ πώς ὁ ἀγῶνας μας κερδίζει μιὰ ἀκόμη ἀπ' τῆς μερικές νίκες, πού θά τόν ὀδηγήσουν στή γενική, στό θρίαμβο. Ὅμοια σάν ἀποτύχη ἢ σταματήση μιὰ γυναῖκα εἴτε ἀπό ἐσωτερικές εἴτε ἀπό ἐξωτερικές αἰτίες, ἡ καρδιά μου σφίγγεται, γιατί βλέπω ὀλοφάνερα ὅτι, ὅπου διώχεται ὁ γυναικεῖος νοῦς καί ἡ γυναικεία πείρα, κάθε ζήτημα πού ἀφορᾷ τήν γυναῖκα θά λυθῆ μέ τρόπο βολικό γιά τόν ἄντρα. Κι' εἶναι ἡ γνώμη μου ὅτι ὅλες οἱ ἀδιαφορίες, ὅλες οἱ ἀδικίες πού παρατηροῦνται σέ κάθε νόμο, σέ κάθε ὀργανισμό, σέ κάθε διοίκηση,

πού αποβλέπει τήν γυναίκα, είναι πιό λίγο από ήρωισμό ή κακή θέληση και πιότερο από τήν άδιαφορία και από τήν έλλειψη του ματιού πού θά δῆ κείνο πού χρειάζεται στή γυναίκα και του ενδιαφέροντος πού θά ταυτίζεται μέ τά ενδιαφέροντα τών γυναικῶν.

Δέ θέλω νά πῶ ὅτι μᾶς άδικοῦν οἱ άντρες, ὄχι. Ἐλλά είναι βέβαιον ὅτι άντρίκιο μάτι δέν μπορεῖ νά γνωρίσει, νά άντιληφθῆ, νά αἰσθανθῆ κάθε γυναικειο πρόβλημα, οὔτε νά ενδιαφερθῆ για τήν άνύψωση τῆς εργαζόμενης γυναίκας. Κάτω από τίς γενικές γραμμές, πού βάζουν κι' οἱ θερμότεροι φεμινιστές, είναι τόσες, μά τόσες μικρές, κατά τό φαινόμενο, λεπτομέρειες, τόσες αντιδράσεις, σχεδόν, άν μπορῶ νά πῶ, ύποσυνείδητες, πού ένωμένες χαλοῦν ὀλόκληρο τό οἰκοδόμημα κι' αὐτές εἶμαι βέβαιη ὅτι δέν μπορεῖ παρά τό γυναικειο μάτι, και μάλιστα τό μάτι πού άγωνίστηκε για νά τίς έξουδετερώσει, νά τίς δῆ, νά τίς διορθώσει, νά τίς προλάβῃ ἢ νά τίς ἐπιβάλλῃ. Καί νά! ἕνα δείγμα αὐτῶν πού εἶπα.

Προχθές άνθρωπος μέ τέλεια μόρφωση, άνθρωπος πού ἡ γνώμη του άκούεται μέ σεβασμό, άνθρωπος μέ νέες ιδέες, διευθυντής μιᾶς από τίς πολυπληθέστερες ιδιωτικές ἔμπορικές σχολές θηλέων, μου ἔλεγε ὅτι άφαίρεσε από τό πρόγραμμα του σχολείου τήν ἱστορία του ἔμπορίου. Κι' ὅταν κατάπληχτη ρώτησα τόν λόγο, μου άπάντησε ὅτι θά προτιμοῦσε αὐτός στή θέση του μαθήματος αὐτου ἕνα χειροτεχνικό μάθημα για τό νοικοκυριό τους. Ἡ περίοδος αὐτή τῆς εργασίας τους, μου εἶπε, είναι μεταβατική, θά περιοριστοῦν σέ βοηθητικές ἐργασίες 3-4 χρόνια, ὡστόσο νά παντρευτοῦν!

Κι' άν δέν παντρευτοῦν, ρώτησα, και μείνουν στήν εργασία τους, μέ ποιό δικαίωμα τούς άφαιρεῖτε τά ὄπλα νά άγωνισθοῦν νικηφόρα στό στάδιο τῆς εργασίας;

Ἐγέλασε τότε κοροϊδευτικά ὁ κ. Διευθυντής καί εἶπε:
«Τί ἦσαστε σεῖς οἱ γυναῖκες, ὄλο ὄπλα ζητάτε!!».

Νά, ἐσκέφτηκα ἡ ὀξύτερη μορφή τοῦ ἀντιφεμινισμοῦ. Ἐ-
νας Διευθυντής, πού τό ἐκπαιδευτικό ταλέντο καί ἡ ἀξία του εἶ-
ναι φημισμένα, ἕνας ἄνθρωπος, πού στήν δουλειά του ἡ ἀκρί-
βεια καί ἡ εὐσυνειδησία εἶναι νόμος, πῶς, χωρίς καμιά τύψη, ἴ-
σως θαρρώντας ὅτι πρέπει νά τόν συγχαροῦν, τολμάει καί βγάζει
ἀπό τό ἐπίσημο τοῦ Ὑπουργείου πρόγραμμα ἕνα μάθημα;
Ἀπλούστατα, γιατί τό σχολεῖο εἶναι κοριτσιστικο καί κανένα
μάτι μέ ἐνδιαφέρο καί πίστη στή γυναικεία δράση δέν θά τό δῆ.
Δέν τό κάνει γιά κακό ὁ κ. Διευθυντής· κι' ὁ κ. Ἐπιθεωρητής,
ὅταν θά τό εἶδε, θά εἶπε: «Δέ βαρυνέσαι, καλύτερα ἔτσι, κορίτσια
εἶναι, θά παντρευτοῦν μεθαύριο».

Καί ἑκατοντάδες κορίτσια μέ ἄρτιο μυαλό θά μείνουν χω-
ρίς τό μάθημα αὐτό σήμερα, ἡ κανένα ἄλλο μάθημα αὔριο,
ἀνάλογα μέ τήν ἀντίληψη τοῦ ἐκάστοτε Διευθυντοῦ. Καί βγαλ-
μένα μέ μισερή τήν μόρφωση κι' ἀναγκασμένα ἀπ' τό σιδερένιο
νόμο τῆς ἀνάγκης νά δουλέψουν, θά δουλέψουν μισερά κι' ἔτσι
θά ἀληθέψη ἡ πρόρρηση του κ. Διευθυντοῦ, θά «περιοριστοῦν σέ
βοηθητικές ἐργασίες».

Κι' ὅταν δέν παντρευτοῦν, γιατί βέβαια ὁ κ. Διευθυντής
δέν θά φροντίση νά τοῦς βρῆ γαμπρούς, καί χρόνια θά μένουν
στάσιμες καί θά ἔρχονται οἱ ἄλλοι, πού θά τίς προσπερνοῦν καί
θά διαπρέπουν, ἡ αἰτία θά βρεθῆ ἀμέσως. «Ἄ! οἱ γυναῖκες! Τί
μποροῦνε νά κάνουν οἱ γυναῖκες». Καί θά τό πιστέψουν καί οἱ ἴ-
διες, καί θά μαραθῆ τό ἐνδιαφέρο τους, ἡ αὐτοπεποίθησή τους,
ἡ χαρά γιά τή δουλειά καί θά πάρη τή θέση τους ἡ ἀπογοήτευ-
ση, ἡ ταπεινώση, ἡ ἀδιαφορία.

Αὐτό τό μικρό περιστατικό δείχνει ὅτι καί σ' ἄλλες ὑπηρε-
σίες θά γίνονται ὅμοια κι' ἴσως καί χειρότερα, ὄχι ἀπό κακή
πρόθεση, μά ἀπό ἀβελτηρία τῶν ἐκάστοτε διευθυνόντων. Μιά

ὅμως Ἐπιθεωρήτρια, μιά Διευθύντρια, Τμηματάρχης, Νομοθέτις δέν θά ἄφινε τά πράγματα νά ἐξαρτῶνται ἀπό τήν κρίση τοῦ καθενός, μά ἀπό τό ἀπόλυτο δίκαιο καί συμφέρο τοῦ φύλου.

Ἡ γυναίκα πού ἀγωνίστηκε, μάλιστα μέσα σέ τέτοιο περιβάλλον, καί γνώρισε τίς προλήψεις, τά ἐμπόδια τά σάπια γιά τή γυναίκα καί τά νίκησε, θά προσπαθήσῃ νά προλειάνῃ τό δρόμο στίς ἄλλες πού ἔρχονται πίσω της καί νά τίς ἐφοδιάσῃ μέ ἴδια πνευματικά, κοινωνικά, ἠθικά ἐφόδια, πού νά ἀντεπεξέλθουν νικηφόρα στόν ἀγῶνα τους γιά τή ζωή.

Νά! γιατί χαίρω σάν δῶ τή γυναίκα ν' ἀνεβαίνῃ τά σκαλοπάτια τῆς πολιτειακῆς ἱεραρχίας.

Νά! γιατί πρέπει νά ἀγωνιστοῦμε ὅλες μας, γιά νά σπρώξουμε τίς ἄξιες ὡς ἐκεῖ πάνω. Εἶναι δύσκολη ἡ προσπάθεια, γιατί μᾶς λείπει ἡ πολιτική δύναμη, γι' αὐτό ὅμως ἴσια ἴσια ἡ προσπάθειά μας γιά τήν ἀπόκτηση τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων πρέπει νά γίνῃ πιό ἐντατική. Πρέπει νά τό βάλουμε καλά στό μυαλό μας· γυναῖκες θά εἶναι ἐκεῖνες πού θά βοηθήσουν κάθε προσπάθεια γυναικεία, γυναῖκες θά εἶναι ἐκεῖνες πού δέ θά ἐπιτρέψουν κάθε ἀμέλεια στή μόρφωση τῆς γυναίκας, γιά τό λόγο ὅτι θά παντρευτῆ, καί τέλος γυναῖκες θά εἶναι ἐκεῖνες πού μέσα στή Βουλῆ θά ἀναγκάσουν τόν Νομοθέτη νά ἀναθεωρήσῃ κάθε ἄδικο γιά τή γυναίκα νόμο.

Ἀθήναι, 10 τοῦ Γενάρη 1923

Ρόζα Ἰμβριώτη

Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ

Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ, κατά του οποίου ή πλειονότης των ανθρώπων, τόσοσν ανδρῶν ὅσον καί γυναικῶν, καταφέρεται, εἶναι ἀπό τά σπουδαιότερα κοινωνικά ζητήματα τῆς ἐποχῆς μας. Ἐχων ὡς σκοπόν τήν ἄρσιν τῆς κακοδαιμονίας τῆς γυναικός καί τήν καλλιτέρευσιν τῆς τύχης της, ἀγωνίζεται νά ἐξασφαλίσῃ εἰς αὐτήν εἶδος ζωῆς καλλίτερον καί περισσότερον σύμφωνον πρός τάς πνευματικάς καί ψυχικάς ἀνάγκας της, αἱ ὁποῖαι μέχρι σήμερον οἰκτρῶς παρηγκωνίσθησαν. Ἡ ἠθική καί εἰρηνική γυναικεία ἐπανάστασις, ἡ παρατηρουμένη καθ' ὄλην τήν ὑφήλιον καί ἡ ὁποία τά τελευταῖα ἔτη ἔλαβε μεγίστας διαστάσεις, εἰσχωρήσασα καί εἰς αὐτά τά ἐν πρωτογενεῖ καταστάσει εὐρισκόμενα κράτη, ὡς τό Ἄφγανιστάν καί τήν Περσίαν, εἶναι ἡ μεγαλειότερα ἀπόδειξις τῆς πραγματικῆς κακοδαιμονίας τῆς γυναικός, εἰς τήν ὁποίαν ἡ σκληρά ἀδιαφορία καί ἡ μεγάλη περιφρόνησις τῆς κοινωνίας τήν ἐβύθισεν. Εὐτυχῶς τοῦτο ἀνωμολογήθη πλέον ὑπό μεγάλης μερίδος πολιτικῶν καί σοφῶν καί ἡ συναίσθησις κάποιας ὀφειλῆς πρός τήν γυναῖκα αὐξάνει

σύν τῷ χρόνῳ. Ὁ παρελθὼν αἰὼν τό ἀνεγνώρισε καί κατά τόν παρόντα ἡ ἐξύψωσις τῆς γυναικὸς θεωρεῖται ὡς μία κοινωνικὴ δικαιοσύνη.

Ἄλλ' ἡ φιλοσοφία καί ἡ θρησκεία, αἱ δύο ἰθύνουσαι τὰς κοινωνίας ἠθικαὶ δυνάμεις, ἔχουσαι ἀντιθέτους ἀρχὰς καί πεποιοθήσεις, κατέληγον μέχρι τοῦδε εἰς γνώμας διαφόρους περί τῆς θεραπείας τῆς καταστάσεως καί προσέφερον φάρμακα ἀντίθετα. Τοιοῦτοτρόπως ἡ διαφωνία αὐτῆ τῶν πνευμάτων καθίστα τὴν προσπάθειαν στεῖραν, ἐκράτει τὴν κατάστασιν μετέωρον καί τό ζήτημα στάσιμον καί ἀμετάβλητον.

Ἦδη ὁ φεμινισμός, κύημα τῆς ἐλευθέρως σκέψεως, καί ἀπαύγασμα καθαρᾶς φιλοσοφίας, ἰδίως τῆς φιλοσοφίας τῶν νεωτάτων χρόνων μέ τὰς ἀτομικιστικὰς θεωρίας των, ἔρχεται νά θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἐκκρεμότητα τῆς καταστάσεως καί δώσῃ ὠρισμένην κατεύθυνσιν εἰς ζήτημα ἀποβλέπον, ἰδιαίτερος μὲν καί εἰς τὰς λεπτομερείας του τό ἥμισυ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, εἰς τὰς γενικὰς του δέ γραμμάς ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα.

Ὁ φεμινισμός ἐπιζητῶν τὴν δημιουργίαν καλλιτέρας ζωῆς διὰ τὴν γυναῖκα μέ ἴσα κοινωνικά καί φυσικά δικαιώματα πρὸς τόν ἄνδρα, δέν μεριμνᾷ ἀποκλειστικῶς δι' αὐτήν· ἔχει σκοπὸν ἀπώτερον. Εἰς τό βάθος ὅλων τῶν προγραμμάτων δράσεως πού χαραττεῖ, καί ὅπισθεν ὅλων τῶν ἀξιώσεων τὰς ὁποίας ἐγείρει, εἰς κύριος καί τελικός σκοπὸς ὑπάρχει: ἡ ἁρμονία.

Ἡ ἁρμονία μεταξὺ τῶν δύο παραγόντων τῆς ἀνθρωπότητος, ἄρρενος καί θήλεος, ἠνωμένων ὄχι πλέον διὰ τοῦ συμφέροντος καί τῶν αἰσθήσεων, ὡς δυστυχῶς συμβαίνει, ἀλλὰ διὰ τοῦ πνεύματος καί τῆς ψυχῆς. Ἡ ἁρμονία τοῦ ἀνθρωπίνου ζεύγους, τό ὅποῖον ὀφείλει ν' ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ὄντα ἐξ ἴσου εὐσυνειδήτα καί ἐλεύθερα καί τὰ ὁποῖα μέ πλήρη ἑαυτῶν συναίσθησιν, ν' ἀλληλοεκτιμῶνται, ν' ἀλληλοσέβωνται, ν' ἀλληλοβοηθῶνται. Καί ὁ εἰς παρά τό πλευρόν τοῦ ἄλλου, ἀλληλοκρα-

τούμενοι και άμοιβαίως ύποστηριζόμενοι, χωρίς πάθη και ζηλοτυπίας, χωρίς διαβαθμίσεις και ιεραρχίας, αλλά μέ άπαύστως άνανεουμένην όμοφωνίαν σκέψεων και αίσθημάτων, μέ πλήρη ειλικρίνειαν και άκραν έμπιστοσύνην νά βαδίζουν από κοινού προς περισσότερον φώς, περισσοτέραν άλήθειαν, περισσοτέραν ώραιότητα και άληθή άγάπην. Όποία ιδεολογία!

Και όμως ή ιδεολογία αύτη παρεξηγήθη και κατεπολεμήθη όσον ουδεμία άλλη· και τούτο διότι έχει σχηματισθή ψευδής ιδέα περί τών θεωριών του φεμινισμού και άπεδόθησαν εις αυτόν σκοποί και προθέσεις, τάς όποιάς δέν έχει. Τοιουτοτρόπως έχει μορφωθή τό άντιφεμινιστικόν κληθέν ρεύμα, προς τό μέρος του όποιου, και σήμεραν άκόμη, είναι τεταγμένη ή μεγαλειτέρα μερίς τής ανθρωπότητας. Δέν θά ήτο έν τούτοις τολμηρόν νά ειπη τις, ότι οί πλείστοι τών άντιφεμινιστών είναι κατά βάθος και έν άγνοία των φεμινισται, μολονότι άπωθοϋσι τόν τίτλον.

Πολλοί, καθιστώντες τήν ζωήν τής συντρόφου των άνετον και γλυκειαν, δέν φαντάζονται και ούτε θέλουν νά παραδεχθούν, ότι δέν συμβαίνει παντου τό ίδιον. Αύτοί, καλοκάγαθοι, τό πλείστον, και άκακοι, είναι κατά τούτο μόνον άξιοκατάκριτοι: δέν έννοουν νά ύπερβούν τόν στενόν οίκογενειακόν των όρίζοντα και άντιληφθούν και έξακριβώσουν ύπό ποίας συνθήκας ζή ή μεγαλυτέρα μερίς του γυναικειου κόσμου. Φυσικῶ τῷ λόγῳ, οί τοιοῦτοι εύρίσκουν όλως περιττήν τήν ανάγκην του φεμινισμού και καταδικάζουσι τήν ύπ' αυτού άναληφθεϊσαν προσπάθειαν.

Άλλοι, έξοικειωθέντες προς τήν ατμόσφαιραν τής έθελουθσίας και έγχαρτερήσεως, τήν όποιαν έκουσίως έχει δημιουργήσει περίξ της ή πλήρης αύταπαρνήσεως γυναικειά ψυχή, ούτε τάς θυσίας εις τάς όποιάς ύποβάλλονται προς χάριν των άντιλαμβάνονται, ούτε τήν τυραννίαν τήν όποιαν καθημερινῶς έξασκοϋν εις τάς οίκογενείας των συναισθάνονται. Οί άφελείς αύτοί

εγωϊσται θά έκπλαγοῦν βέβαια, ὅταν πεισθοῦν ὅτι πέριξ των ὑποφέρουν δι' αὐτούς καί ὑπ' αὐτῶν.

Ἄλλ' ὑπάρχουν καί ἄλλοι, οἱ ὅποιοι ἐξ ἰδιοσυγκρασίας ἢ καί ἀνατροφῆς τρέφουν πρὸς τὴν γυναῖκα, πρὸς ὅλας τὰς γυναῖκας, οἰασδήποτε κοινωνικῆς καί ἠθικῆς κατηγορίας, βαθεῖαν περιφρόνησιν καί ἀποστροφήν. Διάνοιαι πεπορωμένοι, ὑπ' οὐδενός ἠθικοῦ ἐλατηρίου ἐλαυνόμενοι συνήθως, ἀλλ' ἐκ πνεύματος ἀντιλογίας καί μόνον, καταφέρονται κατὰ τοῦ φεμινισμοῦ, καί πολλακίς κατὰ πάσης κοινωνικῆς προόδου, κατὰ παντός νεωτερισμοῦ, κατὰ πάσης νέας ἰδεολογίας. Οἱ μισογύναι αὐτοὶ εἶναι τό χειρότερον εἶδος τῶν ἀντιφεμινιστῶν. Οὔτε αἱ λεγόμεναι «γυναικεῖαι ἀρεταί», ἤτοι τάξις, καθαρῶς, φειδώ, ἐγκράτεια, σωφροσύνη, ἐγκαρτέρησις, ἀφοσίωσις, αὐταπάρνησις κτλ. τούς συγκινοῦν, οὔτε τὰ τρανά δείγματα τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεως, τῆς δραστηριότητος, τῆς σωματικῆς καί ψυχικῆς ἀντοχῆς καί ἰκανότητος τῶν χειραφετημένων γυναικῶν ἐκτιμῶνται ὑπ' αὐτῶν.

Καί διὰ μέν τὰς πρώτας ἐκσποῦν εἰς μομφάς καί μεμφιμοιρίας διὰ τό ταπεινόν τοῦ γυναικείου φρονήματος καί τὴν παντελῆ στέρησιν κάθε πραγματικῆς ἀξίας, καί πνευματικῆς καί κοινωνικῆς, διὰ δέ τὰ δεύτερα, εἰς φωνασκίας καί ὀλοφυρμούς, ὅτι ἐξερχόμεθα τῆς τάξεως, ἀπομακρυνόμεθα τοῦ ρόλου, τόν ὅποιον ἡ μήτηρ φύσις ἔταξεν, ἐκτροχιαζόμεθα, παραστρατοῦμεν, εἴμεθα ἀνισόρροποι, ἔκφυλοι, κτλ. κτλ.

Εἶναι τό ἀποτέλεσμα τῆς βαθείας των ἀντιπαθείας πρὸς τὰς γυναῖκας, ἡ ὅποια μοιραίως ὀδηγεῖ αὐτούς εἰς ὅλας τὰς ἀντιφάσεις καί ὅλας τὰς ἀντιλογίας. Ὑπὸ τῆς διεστραμμένης των ἀντιλήψεως κανέν προσόν, καμμία γυναικεῖα ἀρετὴ καί ἀξία εἶναι ἀνεγνωρισμένη.

Ἄλλὰ καί μεταξύ τῶν γυναικῶν, ὡς μή ὤφειλεν, εἶναι πολλαί αἱ καταφερόμεναι κατὰ τοῦ φεμινισμοῦ. Τό κακόν βασι-

ζεται κυρίως εις τήν ἄγνοιαν. Ὑπάρχουν γυναῖκες εὐχαριστημέ-
 ναι ἀπό τήν τύχην των, εἴτε διότι δέν ἔχουν πολλάς πνευματι-
 κάς καί ψυχικάς ἀπαιτήσεις, — ὄχι βεβαίως ὡς ἐκ τῆς φύσεώς
 των, ἀλλ' ἔνεκα τῆς πλημμελοῦς καί ἀτελεστάτης ἀνατροφῆς
 καί τῶν ἀρχῶν, τάς ὁποίας ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἐμβάλλουν εἰς
 αὐτάς, — εἴτε διότι εἰς μίαν οἰκογενειακὴν ἐστίαν, ὅπου βασι-
 λεύει ἡ δικαιοσύνη καί ἡ ἐκτίμησις, κατώρθωσαν νά καταλάβ-
 βουν τήν ἀρμόζουσαν εἰς αὐτάς θέσιν. Αἱ γυναῖκες αὗται δέν
 ἠσθάνθησαν ἐπομένως οὔτε τήν ἀνδρικήν πυγμὴν, οὔτε τήν κα-
 κοήθη ἀδικίαν τῆς κοινωνίας. Αἱ προνομιούχοι αὐταί, θεωρα-
 κισμέναι ἐντὸς τῆς εὐτυχίας των, δέν βλέπουν οὔτε τήν συμφο-
 ράν, οὔτε τὰ δάκρυα, τὰ ὁποῖα χύνονται περίξ των. Ἄλλ' ὑπάρ-
 χουν ἄλλαι, αἱ ὁποῖαι βαθέως ἐπηρεασμένοι ἀπό τήν δυστυχίαν
 αὐτήν, θεωροῦν αἶσχος νά μείνουν μάρτυρες παθητικαί καί ἄ-
 φωνοὶ τῆς καταστάσεως. Μέ τάς τελευταίας αὐτάς ἔχουν καθῆ-
 κον ὅλαι αἱ εὐτυχεῖς μητέρες, ὅλαι αἱ εὐτυχεῖς σύζυγοι, ὅλαι αἱ
 εὐτυχεῖς νεάνιδες νά συνδέσουν τάς προσπαθείας των καί ὑψώ-
 σουν τήν φωνήν των ὑπέρ τῶν ἀναξιοπαθουσῶν ἀδελφῶν των.
 Δέν ὑπάρχουν ἄραγε εἰς τόν κύκλον τῶν γνωριμιῶν των γυναῖ-
 κες δυστυχεῖς, τῶν ὁποίων γνωρίζουν τήν θλιβεράν ἱστορίαν;
 Δέν ὑπάρχουν μεταξύ τῶν γυναικῶν μέ τάς ὁποίας εὐρίσκονται
 εἰς καθημερινήν ἐπαφήν, εἴτε κυρίαι ὑψηλῆς περιωπῆς εἶναι αὐ-
 ται, εἴτε ράπτριαι, ὑπηρέτριαι ἢ παντός εἶδους ἐργάτιδες, αἱ
 ὁποῖαι εἶναι ὑποχρεωμένοι νά ζοῦν εἰς τό κάτεργον μιᾶς συζυγι-
 κῆς ζωῆς χωρὶς ἐκτίμησιν καί χωρὶς ἀγάπη, ἢ ἀτυχεῖς διεξευγ-
 μέναι μακράν ἀπό τὰ λατρευτά των τέκνα, τὰ ὁποῖα ὁ νόμος
 ἀπαγορεύει νά ἔχουν πλησίον των, θέτων αὐτάς οὔτω εἰς κατω-
 τέραν μοῖραν καί αὐτοῦ τοῦ θήλεος ζώου, ἀπό τό ὁποῖον οὐδέν
 πατρικόν δικαίωμα ἀφαιρεῖ τόν καρπὸν τῆς κοιλίας του; Δέν ἔ-
 τυχε ν' ἀντιληφθῶν τήν ἄστοργον καί ἐγκληματικὴν συμπερι-
 φορὰν τῆς κοινωνίας πρὸς τοὺς καρπούς τῶν ἐκτός νόμου σχέ-

σεων, τὰ δυστυχή νόθα, ἄθῳα καὶ ἀνεύθυνα θύματα τῆς πατρι-
κῆς μὲν ἀδιαφορίας πάντοτε, ἀλλὰ καὶ τῆς μητρικῆς ὄχι σπα-
νιώως; Δέν συνέπεσε νὰ γνωρίσουν νεάνιδας-μητέρας, ἀπεγνω-
σμένες καὶ δυστυχεῖς ὑπάρξεις, αἱ ὁποῖαι μόναι καὶ ἐγκαταλε-
λειμμένοι εἰς τὸ πτωχικόν των δωμάτιον ἢ καὶ τὸ πλούσιον μέ-
γαρον των, χωρὶς κανένα λόγον συμπαθείας, πού παρηγορεῖ,
χωρὶς κανένα σφίξιμο χειρός, πού ἐγκαρδιώνει, ὑφίστανται τὸ
ἄνειδός των, ἐνῶ ὁ ἐπιλήσμων ἀπατεὼν ἐξακολουθεῖ ἐν εἰρήνῃ
τὸ ἔργον τῆς ἀποπλάνησεως, ἀπολαμβάνων σιωπηλῶς τῆς
ἐκτιμήσεως τῆς κοινωνίας; "Ὅλα τὰ δυστυχή αὐτὰ ὄντα, τὰ
ὁποῖα προχειρῶς ἐσημείωσα, αἰσθάνονται εἰς τὴν ψυχὴν των,
εἰς τὸ αἷμα των, ὅλας τὰς συντριβάς, ὅλας τὰς ταπεινώσεις, ὅλα
τὰ εἶδη τῶν πόνων.

Ὅφείλουν νὰ τὰ σκεφθοῦν αὐτὰ αἱ εὐτυχεῖς γυναῖκες, καὶ
χωρὶς νὰ παύσουν τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ἀρωγὴν των καὶ τὴν
πολυτίμον προστασίαν των εἰς τὰ διάφορα φιλανθρωπικὰ ἰδρύ-
ματα, τὰ προωρισμένα διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῆς δυστυχίας, ἀντὶ
νὰ ἐπουλῶνουν ἀπλῶς τὰς πληγὰς, μεταβαλλόμεναι εἰς ἱερείας
τοῦ πόνου καὶ νὰ ὀλιγοστεύουν τὰ δάκρυα, δηλ. τὸ ἀποτέλεσμα,
θὰ ἦτο ὠφελιμώτερον ν' ἀνατρέξουν εἰς αὐτὴν τὴν ρίζαν τῆς ду-
στυχίας, νὰ στειρεύσουν, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, αὐτὰς
τὰς πηγὰς τῶν δακρύων, νὰ πατάξουν δηλ. τὴν αἰτίαν καὶ κατ'
αὐτὸν τὸν τρόπον σύμμαχοι καὶ ὄχι πλέον ἐχθραὶ τοῦ φεμινι-
σμοῦ, θὰ προσφέρουν τὴν μεγίστην τῶν εὐεργεσιῶν εἰς τὴν
πάσχουσαν ἀνθρωπότητα.

Αἱ περιπτώσεις, τὰς ὁποίας προανέφερα, εἶναι αἱ κυριώτε-
ραι περιπτώσεις ἀντιφεμινισμοῦ. "Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐπιχειρήματα
των, εἶναι ὑπερβολικὰ συνήθως καὶ παράλογα. Πολλοὶ φρο-
νοῦν, ὅτι ἡ γυνὴ ἐπιθυμοῦσα τὴν ἐξέλιξιν τῆς κατὰ τὰς ἀρχὰς
τοῦ φεμινισμοῦ, ἦτοι τὴν φυσικὴν καὶ κοινωνικὴν χειραφέτη-
σίν τῆς, δέν ἐπιθυμεῖ παρά τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ ἄρρενος συντρό-

φου της, όποτε, βέβαια, αποκτᾶ τραχείας καί ἀκαλαισθήτους ἔξεις, χάνει τήν ἰδιάζουσαν εἰς αὐτήν γυναικείαν χάριν καί ἐνὶ λόγῳ ἀνδροποιεῖται ἢ ἐξανδρίζεται. Ἄλλοι ἀνακαλύπτουν προσπαθείας ἐκ μέρους τῆς ἀναστροφῆς τῶν ὄρων, τάσεις δηλ. πρὸς ἀντικατάστασιν τῆς μέχρι τοῦδε ἀνδρικής ὑπεροχῆς διὰ γυναικείας τοιαύτης, ἐξ ἴσου παρανόμου καί ἀδίκου, τήν ἐγκαθίδρυσιν τουτέστι γυναικοκρατίας, διὰ τῆς ὁποίας ὁ κύριος καί αὐθέντης τῆς χθές θά μεταβληθῆ εἰς σκλάβον καί ὑποχείριον. Οὐδέν τῶν δύο τούτων ἐκδοχῶν ψευδέστερον.

Ἐάν ὑπάρχουν γυναικεῖοι τύποι οἱ ὁποῖοι, κακῶς ἐρμηνεύοντες τὰς ἀρχάς τοῦ φεμινισμοῦ, ἐγκολποῦνται ἀνδρικός συνηθείας καί δημιουργοῦν ἀνδροπρεπεῖς καί ἀρρενωπούς χαρακτηρισ, τοῦτο ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι ξένον καί εἰς τὰς προθέσεις τοῦ ἀληθοῦς καί καλῶς ἐννοουμένου φεμινισμοῦ, τοῦ ὁποίου μόνον καί κύριον μέλημα δέν εἶναι ν' ἀπομακρύνῃ τήν γυναῖκα τοῦ φύλου της, ἀλλά τουναντίον διὰ μορφωτικῆς ἐπενεργείας νά τελειοποιήσῃ τόν σύγχρονον γυναικεῖον τύπον, ὁ ὁποῖος, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, εἶναι ἡ σκιά καί τό ἐξάμβλωμα τοῦ ἀληθοῦς τοιούτου. Ἐπιζητεῖ δηλ. νά ἐκριζώσῃ πού ἀλλά ἐκ τῶν ἐλαττωμάτων, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἀνεπαρκούς καί πεπλανημένης ἀνατροφῆς πού παρέχουν εἰς τήν γυναῖκα ἀπέκτησεν, νά διατηρήσῃ ὅμως καί ἀναγᾶγῃ εἰς περιωπὴν καί ἐντέλειαν διὰ διηνεκοῦς βελτιώσεως καί τελειοποιήσεως καί τήν λεπτότητα τῶν ψυχικῶν ἰδιοτήτων της καί τήν σωματικὴν της χάριν, πολῦτιμα τῆς φύσεως δῶρα.

Ἡ δευτέρα ἀντίληψις, ἡ γυναικοκρατία, ἡ ὁποία μολαταῦτα, καθὼς μᾶς λέγει ἡ ἱστορία, ἐπεκράτει εἰς τὰς κοινωνικάς ὀργανώσεις τῶν προϊστορικῶν χρόνων πρὸ τῆς ἐμφάνισεως τῆς πατριαρχίας, εἶναι ἐξ ἴσου ἀβάσιμος καί ἀνόητος. Ὁ φεμινισμός ἔχων ὑπ' ὄψιν του, ὅτι τόσον ἡ ἰδική του ἐμφάνισις, ὅσον καί ἡ ἐμφάνισις τόσων ἄλλων κοινωνικῶν ζητημάτων εἶναι

ἀποτέλεσμα καθαρὸν τῆς ἀδικίας καὶ ἀνισότητος τῆς ἐπικρατουσῆς μεταξύ τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ φύλων, δὲν εἶναι δυνατόν νά προβῆ εἰς τοιαύτην ἀδεξιότητα. Ἀπὸ ἀρχάς δικαιοσύνης καὶ ἀμεροληψίας ὁρμώμενος, τὴν ἰσότητα καὶ ἀδελφοσύνην τῶν φύλων ποθεῖ, γνωρίζων ἐκ μακρᾶς πείρας, ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ ὁμόνοια μεταξύ κυρίου καὶ αἰχμαλώτου καὶ ὅτι πάσης ἐπιβολῆς ἐγωῖστικῆς καὶ ἐξασκήσεως τυραννίας συνέπεια φυσικὴ καὶ ἀναπόφευκτος εἶναι ἡ ἐπανάστασις.

Ὁ φεμινισμὸς θέλει ἀπλούστατα τὴν φυσικὴν καὶ κοινωνικὴν ἰσότητα τῶν δύο φύλων. Ὅπως δηλ. ὁ ἀνὴρ, οὕτω καὶ ἡ γυνὴ νά ἔχῃ τὸ δικαίωμα νά ἐπιδιώξῃ τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν τοῦ ἀτόμου τῆς, νά ἔχῃ τὸ δικαίωμα νά ζήσῃ κατὰ τὴν ἀντίληψίν τῆς — ἀντίληψιν ὑγιᾶ καὶ ἐπὶ ἠθικῶν βάσεων ἐρειδομένην, τὴν ὁποῖαν ἀπὸ τοῦδε ἀγωνίζεται ὁ φεμινισμὸς νά παρασκευάσῃ εἰς τὴν παροῦσαν καὶ πρό παντός τὴν μέλλουσαν γενεάν —, μὲ τρόπον ὠραῖον καὶ νά γευθῇ καὶ αὐτὴ ὅλης τῆς ἐπὶ τῆς γῆς δυνατῆς εὐτυχίας, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν τριπλῶν ἀναγκῶν παντός ἀτόμου, ἤτοι τῶν σωματικῶν, πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν (φυσικὴ ἰσότης) καὶ ἀφ' ἑτέρου νά συμμετάσχῃ ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν ἄνδρα εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς κοινωνίας (κοινωνικὴ ἰσότης), τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ τμῆμα ἀναπόσπαστον, ὅσον καὶ ὅπως ὁ ἀνὴρ, οὕσα ἡ ἑτέρα τῶν δύο παραφυάδων τοῦ κοινωνικοῦ δένδρου τῆς ἀνθρωπότητος. Διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς γυναικὸς εἰς τὴν κοινωνικὴν ὁργάνωσιν, θά ἐπιτευχθῇ ἡ ἐπαναφορὰ τῆς κοινωνίας εἰς τὴν τάξιν καὶ δικαιοσύνην, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἡ μονομερὴς ἐπὶ αἰῶνας καὶ μεροληπτικὴ ἀνδρική ἐνέργεια τὴν ἀπεμάκρυνεν καὶ θά τεθοῦν αἱ βάσεις νέας ὀργανώσεως, περισσότερον συμφώνου πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνικῆς προόδου τῆς ἐποχῆς μας καὶ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, ὀργανώσεως συντελοῦσης καλλίτερον εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν τριπλῶν ἀναγκῶν, κοινῶν καὶ εἰς τὰ δύο φύλα, τὰ

όποια *έτερογενή* μὲν πλὴν *ἰσοδύναμα*, ἔχουσιν ἴσα δικαιώματα καὶ καθήκοντα πρὸς ἑαυτὰ καὶ τὴν κοινωνίαν.

Οἱ ἀντιφεμινισταὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι διὰ τῆς ἐπεμβάσεώς της εἰς τὰ κοινωνικά ἢ γυνή ἀπομακρύνεται τοῦ ρόλου της, ὅστις εἶναι ἡ οἰκογένεια καὶ ἡ μητρότης. Ἄλλ' οἱ ἀντιφεμινισταὶ, ἐάν δέν θέλουν νά εἶναι δίκαιοι καὶ λογικοί, ὀφείλουν νά εἶναι φιλαλήθεις τουλάχιστον. Ἐχει ἀποδειχθῆ τετραγωνικώτατα πλέον, ὅτι ἡ κοινωνία εἰς τὴν ὁποίαν ἀπό καταβολῆς κόσμου ἡ γυνή ἐστήριξε τὰς ἐλπίδας της, ἡ κοινωνία ἣτις ἐκπροσωπεῖται διὰ τῆς ἀνδρικής θελήσεως καὶ νοστορίας, οὐδέν ἠθέλησε νά πράξῃ ὑπὲρ τῆς ἀτυχούς γυναικός, καὶ εἶναι ἐπομένως ἐπιτακτική ἢ ἀνάγκη τῆς αὐτοπροσώπου ἀναμίξεώς της.

Ἄν ἡ οἰκογένεια εἶναι ὁ μόνος κόσμος, ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ ὁποίου ὀφείλει ἡ γυνή νά κινῆται, διατί μέχρι τοῦδε δέν παρέσχον εἰς αὐτὴν ὅ,τι ἀπαιτεῖται πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς εὐφυΐας της, τὰς ὁποίας διὰ τῆς ἐπιπολαίας καὶ ἐπιτηδεΐας ἀνατροφῆς αὐτῆς φροντίζουν νά καταπνίγουν; Ἄν ἡ μητρότης εἶναι ἡ ὑψηλότερα ἀποστολή της, διατί δέν ἐφρόντισαν νά παραχωρήσωσιν εἰς τὴν ἐργάτιδα αὐτὴν τῆς ζωῆς τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸν καὶ ἐκτίμησιν καὶ καταστήσωσιν τὸν ρόλον αὐτὸν ἀρκετὰ ἐπαγωγόν, ὥστε νά μὴ ζητῆ περισσότερα; Ἄλλ' ἡ κοινωνία δέν σκέπτεται οὕτω. Λέγει εἰς τὴν γυναῖκα: ἔσο ἡ σύζυγος καὶ μεταβάλλει αὐτὴν εἰς ὑπερήτριαν καὶ ζῶον οἰκιακόν ἢ κοῦκλαν ζωντανήν καὶ ἔπιπλον πολυτελείας. Λέγει εἰς τὴν γυναῖκα: ἔσο ἡ μήτηρ. Καὶ περιορίζει τὴν μητρότητα εἰς μίαν καθαρῶς φυσικὴν πράξιν, ἀφοῦ διὰ τῆς ὀλιγωρίας, τὴν ὁποίαν δεικνύει διὰ τὴν μόρφωσιν μητέρων, καθιστᾷ αὐτὴν ἀνίκανον διὰ τὴν πολλαπλὴν ἠθικὴν ἐνέργειαν, ὡς εἶναι τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς. Δέν ἀποτελεῖ κανόνα βέβαια τὸ ὅτι ὠρισμένος ἀριθμὸς μητέρων ἀνταπεκρίθη εἰς τὰς πολυπλόκους ἀπαιτήσεις τοῦ ἔργου τῆς παιδαγωγήσεως. Εἰς τὰς μητέ-

ρας αὐτάς σπάνια περιπτώσεις συνέτρεξαν, εἴτε ἕκτακτος ἰδιοσυγκρασία ἐθριάμβευσεν, εἴτε ἠθικόν καί ἀπό πάσης ἀπόψεως ἀνώτερον περιβάλλον συνετέλεσε, ζητήματα δηλ. καθαρᾶς τύχης καί συμπτώσεως.

Καί ἔπειτα παραξενεύεται ἡ κοινωνία, ὅταν τέλος μερικαί γυναῖκες, ἔχουσαι συναίσθησιν τῆς πραγματικῆς καταστάσεως, ἐξανίστανται κατά τῆς ἀδικίας, ἀντικρύζουν αὐτήν κατά πρόσωπον καί, θεωροῦσαι ἑαυτάς ἰκανάς νά τήν ἐπανορθώσουν, κατέρχονται θαρραλέαι εἰς σκληρόν καί ἄπελπιν ἀγῶνα, ὡς εἶναι ὁ ἀγῶνας κατά τῶν κοινωνικῶν νόμων, τοῦ δογματισμοῦ καί τῶν προλήψεων. Οἱ βασιλεῖς κάμνουν τάς ἐπαναστάσεις, λέγει ἡ παροιμία, καί αἱ ἀδικίαι τῆς κοινωνίας πρὸς τήν γυναῖκα ἐδημιούργησαν τόν φεμινισμόν.

Ἄλλ' οὐτε διὰ τῆς δράσεως τῆς γυναικὸς ἐκτός τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας καί τῆς ἐπιδόσεως αὐτῆς εἰς διάφορα βιοποριστικά ἐπαγγέλματα καί ἐπιστήμας παραλύεται ἡ οἰκογένεια ὡς ἐνασμενίζονται οἱ ἀντιφεμινισταί νά ἰσχυρίζωνται. Ὅσον καί ἂν ἐκ τούτου θίγεται ἡ οἰκογένεια, δέν παραλύεται ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐφ' ὅσον δέν πρόκειται περὶ γενικοῦ μέτρου. Ὁ φεμινισμός δέν θέλει νά ὑποχρεώσῃ ὅλας τὰς γυναῖκας νά ἐγκαταλείψουν τὰς ἐστίας των καί ἐπιδοθῶσιν εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τό ἔργον, θέλει μόνον ἐλευθερίαν ἐκλογῆς, φρονῶν ὅτι ἐκάστη ἀνθρωπίνη ὑπαρξίς γνωρίζει καλλίτερον παντός ἄλλου ἐκεῖνο διὰ τό ὅποιον εἶναι τεταγμένη. Ἐάν ἡ γυνή ἔχει κλίσιν εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τό ἐπάγγελμα, ἐν τίνι δικαιώματι θά ἐμποδίσῃ τις αὐτήν ν' ἀκολουθήσῃ τήν κλίσιν τῆς; Ἐάν ὑπάρχουν γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι προτιμοῦν ἀντί τῶν ταπεινῶν ἔργων ἐντός τῶν στενῶν ὁρίων τῆς οἰκιακῆς φυλακῆς των τήν εὐρείαν μελέτην τῆς μεταφυσικῆς καί ποθοῦσι πνευματικὴν ἐντρυφήσιν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῆς νοήσεως, διὰ ποῖον λόγον θά περιορίσῃ ἢ θά κατακρίνῃ τις τήν ὑψηλοτέραν αὐτὴν ἔκφασιν τῆς γυναικείας διανοίας;

Ὁ φεμινισμός δέν ἐξετάζει τήν λέξιν γυνή ὡς ἔννοιαν γενικήν καί ἀφηρημένην. Ἐξετάζει τά διάφορα εἴδη τῶν ἀτόμων, τά ὅποια ἐμπεριέχονται εἰς τήν γενικότητα αὐτήν, τόν ἀφηρημένον αὐτόν ὄρον. Λαμβάνει ὑπ' ὄψιν του τάς γυναῖκας, πλάσματα ζωντανά καί συγκεκριμένα, μέ ἐπιθυμίας, μέ κλίσεις, μέ τάσεις, μέ ἰδιοσυγκρασίας διαφόρους καί χωρίς νά παραγνωρίζη τάς διαφοράς μεταξύ τῶν γενῶν, λογαριάζει τάς διαφοράς μεταξύ τῶν ἀτόμων, αἱ ὅποια εἶναι ἐξ ἴσου μεγάλαί καί σπουδαῖαι.

Ἡ οἰκογένεια ὑφίσταται δυστυχῶς τήν μοιραίαν ἐξέλιξίν της, νόμον φυσικόν, ἀναπόδραστον. Μήπως ἡ σημερινή οἰκογένεια εἶναι ἡ πατριαρχική ἐκείνη, τήν ὅποιαν μάς διηγῆθη ἡ Γραφή καί ἡ ἱστορία τῶν προγόνων μας; Ὅχι βέβαια· ὑπέστη σπουδαίαν μεταβολήν καί ἐξακολουθεῖ ἐξελισσομένη σύμφωνα πρός τήν κατεύθυνσιν, πρός τήν ὅποιαν παρασύρει αὐτήν ἡ ἐξέλιξις τῆς κοινωνίας. Τήν δέ βραδεῖαν αὐτήν οἰκογενειακήν ἐξέλιξιν, οὔτε ὁ φεμινισμός, ὁ διδάσκαλος τῆς ἁρμονικῆς συμβιώσεως, θά ἐπιταχύνῃ, οὔτε οἰαδήποτε προφυλακτική προσπάθεια θ' ἀνακόψῃ. *Ἡ ἐξέλιξις εἶναι γενικός φυσικός νόμος.*

Θεωρία ἀτομική καθῶς ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὁ φεμινισμός, καθαρός δηλ. ἀτομικισμός, θέλει ὥστε κάθε ἄτομον, κάθε ὄντοτος, νά ἔχῃ τό δικαίωμα καί τά μέσα νά ζήσῃ μέ ὅλην τήν σημασίαν τῆς λέξεως, ν' ἀναπτύξῃ καί καλλιεργήσῃ ὅλα τά προσόντα της καί δημιουργήσῃ μίαν θέσιν ὑπό τόν ἥλιον. Ἀλλά καί θεωρία γενικοῦ συμφέροντος καί δικαιοσύνης· διότι ὀνειρεύεται κοινωνίαν καλλιτέραν, διά τήν ὅποιαν ζητεῖ τήν συνεισφοράν ὅλων τῶν κοινωνικῶν παραγόντων, τήν ἔνωσιν ὅλων τῶν πηγῶν τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων.

Ἀρνεῖται νά παραδεχθῇ ὅτι ἓν ὄν εἶνε χειραφετημένον καί συγχρόνως ἀχειραφέτητον· χειραφετημένον μέν ὅσον ἀφορᾷ τά σφάλματά του, ἀχειραφέτητον δέ ὡς πρός τά δικαιώματά του.

Θέλει τήν πλήρη καί ὀλοσχερῆ χειραφέτησιν καί ἐλευθερίαν, ἐξ ἧς καί μόνης ἀπορρέει ἡ εὐθύνη τῶν πράξεων· ἐπιζητεῖ ἰσορροπίαν μεταξύ δικαιοματίων καί καθηκόντων, μεταξύ ἀμοιβῶν καί κόπων· ἐπιδιώκει κοινωνικήν ἀξίαν καί ἐκτίμησιν ἴσῃν πρὸς τόν ἄνδρα καί διὰ τήν γυναῖκα, ἀφοῦ ἴσας πρὸς αὐτόν καί μεγάλας ὑπηρεσίας προσφέρει, εἴτε ἐπιστήμων εἶνε αὕτη, εἴτε οἰκοδέσποινα, εἴτε μήτηρ, εἴτε ἐργάτις, (ἐνίοτε καί μήτηρ καί οἰκοδέσποινα καί ἐργάτις)· θέλει τήν γυναῖκα παρά τό πλευρόν τοῦ ἀνδρός πραγματικήν καί ἰσότημον σύντροφον καί ὄχι κτήμα ἢ ὑπάλληλον αὐτοῦ, ὡς μέχρι σήμερον.

Ἡ ἐπικράτησις τοῦ φεμινισμοῦ καί ἡ διὰ τῆς τελείας μορφώσεως τῆς γυναικὸς πλήρης κοινωνική καί ἠθική αὐτῆς χειραφέτησις, εἶνε ἡ παῦσις τῆς ἐκμεταλλεύσεως, κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τόν τρόπον, τοῦ ἀδυνάτου ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ, εἶνε ἡ πλήρης ἠθική συναίσθησις τῆς γυναικὸς καί ἡ ἀπελευθέρωσις αὐτῆς ἀπὸ τῆς πορνείας, τῆς αἰσχροῦς αὐτῆς βιοποριστικῆς σωματεμπορίας καί ἀμειβομένης κραιπάλης. Εἶνε ἡ ἀδελφοποίησις τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τῆς εἰρηνικῆς διευθετήσεως ὄλων τῶν διαφορῶν, ὁ ἀφοπλισμὸς αὐτῆς καί ἡ ἐπωφελεστέρα χρῆσις τῶν κολοσσιαίων ὑλικῶν καί ἠθικῶν κεφαλαίων, τῶν ἀφθόνως σπαταλωμένων εἰς καταστρεπτικούς ἐξοπλισμούς.¹ Εἶνε τό τέλος τοῦ πολέμου, τοῦ ἀπλήστου καί ἀσπλάγχχνου αὐτοῦ Μολώχ τῶν ἡμερῶν μας, τοῦ ὁποίου τήν βουλιμίαν ἀδυνατοῦν νά κατευνάσουν αἱ ἐκατόμβαι τῶν πατέρων, συζύγων, ἀδελφῶν καί τέκνων μας. Εἶνε ἡ ἀνατολή νέας ἀνθρωπότητος, ἀνθρωπότητος εὐσπλαχίας, ἀλληλεγγύης καί ἀληθοῦς ἀγάπης.

Ἀρσινόη Τούρτουλη (Λήδα)

1. Αἱ γυναῖκες εἶνε κατὰ τοῦ πολέμου.

*ΠΟΙΑ Η ΣΤΑΣΙΣ
ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ
ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΣΤΟΝ ΗΜΕΡΗΣΙΟ ΤΥΠΟ*

ΑΝ ΠΑΡΟΥΜΕ τήν ιστορία θά ιδούμε ότι από τότε πού πρωτοφάνηκε ή 'Ελληνίδα στόν ήμερήσιο Τύπο έως σήμερα, ή θέσις της εἶναι ή ἴδια σχεδόν. Ἴσως μάλιστα ἐκεῖνα τά χρόνια, πού ή γυναικεία πνευματική παραγωγή ἦταν σπανιώτερη, νά ἐπιβάλλονταν εὐκολώτερα καί νά ἔπαιρνε μεγαλύτερη σημασία ἀπό κείνην πού πραγματικά εἶχε. Ἡ στασιμότης τῆς γυναίκας στό δημοσιογραφικό ἐπάγγελμα δέν προέρχεται ἀπό ἔλλειψη τῶν ἰκανοτήτων πού χρειάζονται γι' αὐτό. Κατά τήν γνώμην μου θά μπορούσαμε νά εἶχαμε καλές δημοσιογράφους, ὅπως ἔχομε καί καλές διηγηματογράφους, ποιήτριες, κριτικούς. Ἀλλά ἀντιδροῦν συστηματικά σέ μιά τέτοια ἀποκατάσταση τῆς γυναίκας, ὅλοι ὅσοι ἔχουν τόν Τύπο στά χέρια τους,

ἀπό τούς διευθυντάς ἕως τούς τελευταίους συντάκτας. Οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος δημοσιογράφοι εἶναι δικαιολογημένοι. Ξέροντας ὅτι ἡ γυναίκα δέν ἔχει καταπονηθεῖ πνευματικά, κι' ὅτι θά ἐργάζονταν μέ διάθεσι καί δραστηριότητα, προσπαθοῦν νά μένει, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπό αὐτούς, μακριά ἀπό τό ἐπάγγελμα. Γιατί φοβοῦνται τόν κλονισμό τῆς θέσης τους ἀπό πάσης ἀπόψεως. Οἱ διευθύνται ὁμως τοῦ Τύπου τήν ἀποκλείουν ἀπό πρόληψι! Κι' ἐν τούτοις μερικοί ἀπό αὐτούς εἶναι πολύ μορφωμένοι, ἐργατικοί καί κατέχονται ἀπό φιλοδοξίες εὐγενικές. Ἀπόδειξις ὅτι μέσα σέ λίγα χρόνια κατώρθωσαν ν' ἀνυψώσουν σημαντικά τόν ἑλληνικό Τύπο καί νά τόν κάμουν ἀσυγκρίτως ἀνώτερον ἀπό τῶν ἄλλων βαλκανικῶν κρατῶν. Ἄλλά εἶναι φοβερά συντηρητικοί. Φοβοῦνται τό νέο στοιχεῖο, τήν νέα πνοή καί γενικά τήν κίνησι πού θά δημιουργήσει ἡ γυναίκα μέ τήν συμμετοχή της στόν Τύπο, ἔστω καί ἄν πρόκειται νά εἶναι γιά τό καλό τῆς ἐπιχειρήσεως. Κι' ἐνώ γιά κάθε ἀλλαγῆ στήν μορφή καί στήν ὕλη ἀκόμα τῶν ἐφημερίδων ἔχουν ὑπ' ὄψη τους τά ξένα πρότυπα, παραβλέπουν ἕνα ἀπό τά κύρια σημεῖα τους κι' ἐκεῖνο πού δειχνεῖ ἴσως βαθύτερα τόν πολιτισμό τους: τήν συμμετοχή τῆς γυναίκας σάν τακτικῆς συνεργάτριας. Στήν Εὐρώπη ἡ γυναίκα εἶναι μέσα στόν ὄργανισμό τοῦ Τύπου. Ἐδῶ θεωρεῖται περιττή. Γιατί δέν παραδέχονται οἱ συνάδελφοι ὅτι ἡ γυναίκα εἶναι ἐνεργεῖα σήμερα στή ζωῆ, καί εἶναι φυσικό νά ἔχει δικά της ζητήματα, γιά τά ὁποῖα μόνον αὐτή μπορεῖ νά ἔχει γνώμη. Καί στούς πιό φωτισμένους ἀκόμα δημοσιογράφους, στό ζήτημα αὐτό ἐπικρατεῖ ἡ ἀνατολική ἀντίληψις: ὅτι ἡ γυναίκα εἶναι ἐξάρτημα τοῦ ἀνδρός καί δέν ἀπετέλεσε δική της φυσιογνωμία. Κατά συνέπειαν δέν ἔχει ἀνάγκην ἀντιπροσώπων της μεταξύ τῶν ἀνθρώπων τῆς δράσεως. Ἔτσι τά χίλια δύο δικά της ζητήματα περνοῦν στά ὁμαδικά ἢ σημειώνονται στά νέα τῆς ἡμέρας μέ ἀδιαφορία καί ἀνακρίβειες.

Τό αποτέλεσμα αὐτῆς τῆς τακτικῆς τοῦ ἑλληνικοῦ Τύπου ἀπέναντι τῶν γυναικῶν, πού εἶναι κατάλληλες γιά τή δημοσιογραφία καί δέν μποροῦν νά ἐργασθοῦν, εἶναι νά μείνει ἄγνωστο κατά μέγα μέρος τό γυναικεῖο ζήτημα, ἢ νά παρουσιάζεται μέ παραλλαγές πού τό ἀδικοῦν. Ἐκτός τούτου, σέ ὅσες ἔχουν νά ὑποδείξουν διεξόδους ἠθικές ἢ ὑλικές στίς ἀγωνιζόμενες γυναίκες τάξεις καί δέν μποροῦν, δημιουργεῖ ἕνα εἶδος πιέσεως πού δέν προαιωνίζομαι πολλά τά καλά της. Πότε θά λήξει αὐτή ἡ κατάστασις καί πότε θά καταλάβει ὁ ἄνδρας ὅτι δέν ἀρκεῖ ἡ ἰδιοσυγκρασία του νά πληρώσει τά πάντα! Κατ' ἐμέ ἡ τακτική συμμετοχή τῆς γυναίκας στήν ἑλληνική δημοσιογραφία εἶναι ζήτημα πού σχετίζεται μέ πολλά ἄλλα. Καί ἀπαιτεῖ τήν ἀποκατάστασις τῆς γυναίκας στή συνείδηση τοῦ ἀνδρός πρῶτα, πού, ὅπως τήν ἐννοῶ καί τήν θέλω, θά ἀργήσει πολύ.

Εἰρήνη Ἀθηναία
[Εἰρήνη Δημητρακοπούλου]

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

ΜΕ ΠΟΣΗΝ ΕΙΡΩΝΕΙΑ, με τί ανάθεμα τήν υπεδέχθησαν στήν ἀρχή... Ἡ γυναῖκα ἔξω ἀπ' τό σπίτι... Στό ἐργοστάσιο, στό ἐργαστήρι. Φρίκη! Φρίκη! ἀκούσθησαν κάτι φωνές ἀπό τόν «Παρνασσό». Ἡ χάρις, ἡ ὠμορφιά, ἡ ἔμπνευσις θά χαθῆ μέ τήν ἀνάμιξή της στή βιοπάλη. «Ἡ γυναῖκα εἶνε τό λουλούδι πού θά τό μαράνη ὁ σίφουνας τῆς ζωῆς». Θά καταστραφῆ ἡ οἰκογένεια, ἀνεφώνησαν στό πέρασμά της καί διέρρηξαν τά ἰμάτιά τους μέ ὀργή οἱ ἠθικολόγοι, πού πάντα κρίνουν τά πράγματα ἀφ' ὑψηλοῦ, μέ μόνο τό τί προστάζει ἡ ἰδέα.

Μά οὔτε οἱ ποιηταί, οὔτε οἱ ἠθικολόγοι μπόρεσαν νά τήν κρατήσουν στά προπολεμικά της κάστρα, ὅπου ἦταν ἡ κατ' εὐφημισμὸν ἡγεμονίς. Ἡ ἀπώλεια τὸσων ἀντρῶν κατὰ τόν παγκόσμιο πόλεμο, ἡ ἀναπηρία, ἡ ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας ἀνάγκασαν τή γυναῖκα, μητέρα, σύζυγο, ἀδερφή καί κόρη, νά βγῆ ἀπό τό ταπεινὸ σπίτι καί νά ζητήσῃ δουλειά. Ἡ πράξη της

αυτή δέν ήταν κανέννας έτσιθελισμός, καμμία άνταρτική ή μεταφυσική χειρονομία. Τήν ώθοϋσε σ' αυτό τό ένστικτο τής αυτοσυντηρήσεως, ό άμείλικτος νόμος τής ζωής, μπρός στόν όποϊον πέφτουν όλα, προλήψεις, άναθέματα, έξορκισμοί. Τό διακοσμητικό στοιχείο στή ζωή, ή προπολεμική γυναίκα, γίνεται μεταπολεμικά παράγων ύπολογήσιμος στήν βιομηχανία. Οί παραγωγικές σχέσεις ρίχνουν σ'όλα τά επίπεδα χιλιάδες, καί «τό μεγάλο παιδί» του Σοπενάουερ, ή «Γατίτσα» του Νίτσε, αλλάζει ψυχολογία μέ τήν έξωσπιτική δουλειά, άντικρύζει τά προβλήματα τής ζωής μέ σοβαρότητα, τά «φέρνει βόλτα» μέ ψυχραιμία πού καταπλήσσει, καί κάνει νά σταυροκοπούνται οί άπαισιόδοξοι, βλέποντες τό άδύνατο αυτό πλάσμα νά σέρνη στους λεπτοφουείς ώμους τά βάρη οικογένειας πολυμελούς.

Θά τήν ιδήτε τό πρωϊ βιαστικιά νά παίρνη τό δρόμο γιά τό έργουστάσιο, άφου έξεπλήρωσε σπίτι της, σηκωμένη τά χαράματα, καί τά καθήκοντα τής νοικοκυράς. Πώς νά μήν άτενίση κανέννας μέ δέος καί συγκίνηση τό Γολγοθά της... Καί τό βράδυ πάλι, σά μελίσι γεμίζει τούς δρόμους. Νέα κορίτσια, χλωμά άπ' τήν πολύωρη έξαντλητική δουλειά, χοριτσάκια πού ή θέση τους ήταν άκόμα στό σχολείο καί στό παιχνίδι, μά πού ή βιοπάλη τούς δίνει βλέμμα καί ύφος πολύπειρης γυναίκας. Κι' άλλες πάλι μέ σεβαστά γηρατειά, πού τό παραμύθι του παληού καιρού τίς τοποθετοϋσε πλάι στό τζάκι, μέσ' στήν οικογενειακή θαλπωρή, νά διηγούνται στά έκστατικά έγγονάκια τήν «Σταχτοπούτα» καί τό βασιλόπουλο. Πόσο άμείλικτη είν' ή ζωή.

Στόν τόπο μας ή βιομηχανία δέν είναι πολύ άνεπτυγμένη. Μά ένας κλάδος πού αναπτύχθηκε άλματικά, είναι ή καπνοβιομηχανία. Στή Μακεδονία, στή δυτική Θράκη, στή Θεσσαλία, βρίσκονται τά κυριώτερα βιομηχανικά κέντρα έπεξεργασίας

τοῦ καπνοῦ. Σέ 18.355¹ ἀνέρχονται οἱ καπνεργάτριες. Σέ πληθυσμό 28.000 κατοίκων πού ἀριθμεῖ ἡ Δράμα (βιομηχανικό κέντρο στή Μακεδονία), δουλεύουν 2.934 γυναῖκες, πρόσφυγες τό περισσότερο τῆς Μικρασίας καί τοῦ Πόντου. Ἡ εἰδικότης τους εἶναι τό «παστάλιασμα»² τοῦ καπνοῦ, ἐξ οὗ καί ἡ ὀνομασία τους πασταλτζίνες. Τό μεροκάματο κυμαίνεται μεταξύ τῶν 25-40 δραχμῶν. Ἀλλά ἡ φύσις τοῦ καπνοῦ εἶναι τέτοια, πού δέν ἐπιτρέπει ἐπεξεργασία ἐργοστασιακή παρά μονάχα 5-6 μῆνες τό χρόνο.³ Τόν ἄλλο καιρό μαστίζει ἡ ἀνεργία καί τό Ταμειο Ἀσφαλίσεως Καπνεργατῶν κατορθώνει μέ τό ἐπίδομά του νάποχοιμίζη μονάχα τήν πείνα. Γι' αὐτό οἱ καπνεργάτριες τρέπονται στά χωριά, γιά τή χωρική ἐπεξεργασία, μέ μεροκάματα 15 δραχμῶν. Σαυτή τήν ἐργασία πρό παντός προτιμᾶται ἡ γυναῖκα. Λόγω τῶν ἀναγκῶν πού τήν πιέζουν προσφέρεται ὡς ἡ φθηνότερη ἐργατική δύναμη. Τελευταῖα μάλιστα οἱ καπνέμποροι ἀπεπειράθησαν νάπλοποιήσουν πιότερο τήν ἐπεξεργασία, ἐκτοπίζοντας τοὺς ἄνδρες ἀπ' τή δουλειά. Μά οἱ καπνεργάτριες στήν Ἑλλάδα εἶναι οἱ μόνες ἴσως ξυπνημένες γυναῖκες, μέ συνείδηση ταξική, πού ἀγωνίζονται μαζί μέ τόν ἄντρα συνάδελφό τους ἀγῶνα τιτάνειο. Γιατί καί ὡς στήν ἀπεργία ἔφθασε ἡ καπνεργάτρια γιά νά διεκδικήσῃ ἀπ' τό Κεφάλαιο τό δίκαιό της. Ἡ καπνεργάτρια ἔχει δικαιώματα πού τάπέχτησε μέ τήν πραγματική της ἀξία: ψηφίζει καί ψηφίζεται, ἀντιπροσωπεύεται στίς Διοικήσεις, στίς Συνελεύσεις, στά Συνέδρια τῆς Ὀμοσπονδίας

-
1. Στό σύνολο οἱ γυναῖκες πού καταγίνονται στήν Ἑλλάδα στή βιομηχανία ἀνέρχονται σέ 99.712 — ἐπίσημη στατιστική τοῦ 1928.
  2. Κανονική τοποθέτησις τῶν φύλλων τοῦ καπνοῦ τοῦ ἐνός ἐπί τοῦ ἄλλου.
  3. Τοὺς ἐαρινούς καί θερινούς μῆνες, διότι τότε γίνεται ἡ ζύμωση τοῦ καπνοῦ καί ἐπέρχεται ἡ λεγόμενη βράσις.

της. Χειραφέτησις ἀληθινή. Ἔσπασε τίς βαρειές ἀλυσίδες τῶν προλήψεων, κι' ἀδερφωμένη μέ τόν ἄντρα καπνεργάτη βαδίζει ἥρωικά στήν καλύτερεψη τῆς θέσης της, γκρεμίζοντας στό διάβα της ὅσαδήποτε ψηλά τείχη τῆς στήνει ἢ ἐχμετάλλευση.

Φρόσω Ἀσανάκη

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΥΧΙΑΝ

ΤΗΝ 1ην ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1934, τό Πρωτοδικεῖον Ἀθηνῶν, μέ δύο ψήφους ἐναντίον μιᾶς καί μετά πολύωρον σύσκεψιν, ἀπεφάνθη ὅτι αἱ γυναῖκες δέν ἔχουν τό δικαίωμα τῆς ἐκλογιμότητος διά τήν ἐντολήν Δημοτικοῦ Συμβούλου. Τήν ἰδίαν ἡμέραν, ἄλλα Πρωτοδικεῖα (Σέρραι, Πύργος κ.λπ.) ἔβγαλαν ἀντίθετον ἀπόφασιν καί ἀνεκήρυξαν γυναῖκας ὑποψηφίους. Συνεπῶς ἡ Ἀθηναία μειονεκτεῖ ἐναντι τῆς γυναῖκας ὠρισμένων τουλάχιστον ἐπαρχιῶν, ὅπως μειονεκτεῖ ἡ Ἑλληνίς ἐν γένει ἐναντι τῆς γυναῖκας ὄλων ἐκείνων τῶν κρατῶν, πού ὅταν ἔδωσαν τό δικαίωμα τῆς ψήφου, δέν ἐπαζάρεψαν καί τό δικαίωμα τῆς ἐκλογιμότητος. Διότι παντοῦ τό δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν καί ἐκλέγεσθαι ἐδόθη ταυτοχρόνως, χωρίς νά συζητηθῆ κἀν ἕνας τέτοιος χωρισμός.

Δέν πρόκειται νά συζητήσω καί νά ἐπαναλάβω ὅσα μέ τόσῃ σαφήνειαν ἔγραφε στήν γνωμοδότησίν του ὁ καθηγητής κ. Σβῶλος. Θά τονίσω ὅμως ὅτι ἐνώ μέ τήν γνώμην του ἐτάχθη-

---

Ἑλληνίς 1Δ/2 (1934), σ. 25-26.

Βλ. Εἰσαγωγή, σ. 71. Ἡ γνωμοδότηση τοῦ Ἀλ. Σβῶλου δημοσιεύτηκε στόν Ἀγῶνα τῆς Γυναίκας Θ/166-167 (1933), σ. 3-4.

σαν οί κορυφαίοι τών νομομαθών μας, διότι τήν ἐδιάβασαν, δέν ἠθέλησαν κán νά τήν ἐξετάσουν οί κ.κ. Πρωτοδίκαι, ἢ τοῦλάχιστον οί δύο ἐξ αὐτῶν, ἀφοῦ ὁ τρίτος (ποιός ἄραγε ἐκ τῶν κ.κ. Δημητρακάκη, Ἀθανασούλη ἢ Κομιανού;) ἐτάχθη μέ τήν γνώμην τῶν συνηγῶρων τοῦ ζητήματος κ.κ. Α.Ι. Κυριακίδη καί Σ. Θεοδωροπούλου.

Τώρα, πρέπει νά ἐξετάσωμεν ἄν, ἀλήθεια, πταίουν μόνον αὐτοί οί δύο καθυστερημένοι Πρωτοδίκαι, ἢ ἀπλῶς ἐρμηνεύουν κάποιαν γενικωτέραν σκέψιν, ἢ ἀκόμη ἐκτελοῦν μία ὑψηλὴν ἀνδρικήν ἐπιταγήν.

Ἄς ἀρχίσωμε μέ τήν στάσιν τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ κ. Τσαλδάρης, πολιτικός κληρονόμος τοῦ Δημητρίου Γούναρη, εἶχε τήν ἠθικήν ὑποχρέωσιν ν' ἀκολουθήσῃ τὰ δόγματα τοῦ ἀρχηγοῦ του, μεταξύ τῶν ὁποίων κατελέγετο ἡ πολιτική, ἢ τοῦλάχιστον ἡ ἀστική ἀπελευθέρωσις τῆς γυναικός. Καί ναί μέν εἰς τήν ἐπιτροπήν μας δέν εἶπεν ὄχι. Ἄλλά δέν εἶπε οὔτε καί ναί. Ἄντιθέτως εἰς ἄλλην ἐπιτροπήν μας πού ἐδέχθη τό καλοκαίρι, εἶπε ναί. Ἄλλά τόν ἴδιο καιρό, εἰς τούς Δημάρχους πού τόν ἐρωτοῦσαν ἄν πρέπει νά πάρουν γυναικῆς στά ψηφοδέλτιά τους, τούς εἶπεν ὄχι. Τό ἴδιον φαινόμενον παρουσίασε καί ὁ Ὑπουργός τῶν Ἐσωτερικῶν κ. Μουντζουρίδης πού στό τέλος κατέληξε στό: «Εἶπα-ξεῖπα». Τά ἴδια ἔκαναν οἱ σαράντα περίπου βουλευταί πού ὑπέγραψαν μέν τό μανιφέστο μας, ἀλλά στό τέλος μᾶς ἐγκατέλειψαν στό πέλαγος τῆς ἀδιαφορίας, ὅπου ἐναυάγησε τό ζήτημά μας. Διότι αὐτό εἶναι ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ. Ἡ ἀδιαφορία.

Καί πράγματι. Γιατί νά ἐνδιαφερθοῦν οἱ πολιτικοί, ἀφοῦ μόνον τέσσαρες χιλιάδας ψήφους ἀντιπροσωπεύομε; Φυσικά δέν μᾶς λογαριάζουν. Οἱ Δήμαρχοι; Τί προσφέρομε γιά νά μποῦμε στόν συνδυασμό τους; Καλήν διάθεσιν πρὸς ἐργασίαν;

Ἄλλὰ δέν εἶναι αὐτό πού ζητοῦν. Τί μένει; Ὁ κοσμάκης. Διότι αὐτός ἤθελε νά μᾶς δῆ στήν Δημαρχία, ἐπειδή εἶναι μία ἐγγύησις ὅτι αἱ γυναῖκες πού θά ἔμπαιναν μέ ἄδεια χέρια στούς συνδυασμούς, μέ ἄδεια χέρια πάλιν θά ἔβγαιναν ἀπό τήν Δημαρχία. Ἄλλὰ δέν μπορεῖ ὁ κοσμάκης νά τό ἀξιῶση καί νά τό ἐπιβάλῃ, τή στιγμή πού αἱ ἴδιαι αἱ γυναῖκες φαίνονται πώς ἀδιαφοροῦν. Καί ἀδιαφοροῦν, ἀλήθεια, αἱ γυναῖκες ἀφού μόνον τέσσαρες χιλιάδες ἔχουν ἐγγραφή στούς καταλόγους, ἄν εἶναι ἀκριβής ὁ ἀριθμός.

Ξεύρω πώς κάθε ἀρχή εἶναι δύσκολη. Πώς σέ πολλά σπίτια θ' ἀντιμετωπίσουν αἱ γυναῖκες μεγάλην ἀντίδρασιν, πολλήν εἰρωνεῖαν ἔξω ἀπό τό σπίτι τους, παντοῦ εὐκολο καί φθηνό πνεῦμα. Ξεύρω ἐπίσης τί μεγάλη δυσκολία ἦσαν γιά νά ἐπικυρώσουν τά βιβλιάριά τους. Πόσῃ ἔλλειψιν στοιχειώδους ἀνατροφῆς συνήνητησαν στίς Ἐπιτροπές, πού ἀντί νά τούς δίνουν ἀκριβεῖς πληροφορίας, διεσκέδαζαν μέ τό νά τάς ἀναγκάζουν νά πηγαινοέρχονται τέσσαρες καί πέντε φορές. Καί τό πιό λυπηρό εἶναι ὅτι αἱ γυναῖκες πού ἐπῆγαν τόσες φορές νά ζητήσουν τό βιβλιάριό τους, ἦσαν ἐργαζόμεναι κι' ἔχαναν πολύτιμες ὥρες, ἐνῶ τόσαι ἄλλαι πού δέν θά εἶχαν καί πολλά πράγματα νά κάνουν, δέν ἔστερξαν νά κοπιᾶσουν καί δέν ἐπέμειναν νά ἐπικυρώσουν τό δικαίωμά τους.

Γι' αὐτό φρονῶ ὅτι ἡ γυναῖκα κυρίως πταίει. Ἡ ἀδιαφορία της καταστρέφει τό ζήτημα. Καί τήν θεωρῶ τόσον περισσότερον ἀσυγχώρητον ἐπειδή, ἀδιάφορος, ἀφήνει τάς ὀλίγας πρωτοπόρους νά παλαίουν, νά παρακαλοῦν, νά κοπιᾶζουν, ὥστε ὕστερα νά ἐπωφεληθῇ τῆς ἐργασίας αὐτῆς καί νά θερίσῃ ὅσα δέν ἔσπειρε.

Λοιπόν, γυναῖκες, εἶναι καιρός νά καταλάβετε ὅτι ἔχετε ὑποχρεώσεις γιά ν' ἀποκτήσετε δικαιώματα. Οἱ ἄνδρες δέν θά

σᾶς τὰ δώσουν. Πρέπει νά τά ἀξιώσετε. Ἐλάτε νά ἐνωθοῦμε. Ἔτσι μόνο θά εἴμεθα δυνατές. Κι' ὅσες συμφωνεῖτε μαζί μας, γράφετέ μας. Ὅσες πάλιν δέν συμφωνεῖτε, γράφετέ μας τᾶς ἀντιρρήσεις σας, ὥστε, ἢ νά τίς παραδεχθοῦμεν ἂν ἔχετε δίκαιο, ἢ νά σᾶς πείσωμε νά τίς παρατήσετε. Ἄλλά πρὸς Θεοῦ, παύσετε ν' ἀδιαφορῆτε. Ἡ ἀδιαφορία εἶναι θάνατος. Καί εἶναι κρῖμα νά μὴ ζοῦμε.

Ρίτσα Γ. Κορομηλά

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

ΜΕΤΑΞΥ τῶν πολλῶν λύσεων πού προτείνουν σήμερα οἱ ἄνδρες γιά τήν καταπολέμησι τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, πού οὔτε νά τήν προΐδουν μπόρεσαν, οὔτε νά τήν προλάβουν, ἡ πιό ἀνησυχητικὴ καὶ ταπεινωτικὴ γιά μᾶς εἶνε ἐκεῖνη πού ἐπιδιώκει ν' ἀπομακρυνθοῦν αἱ γυναῖκες ἀπό τίς διάφορες ἐργασίες. Φορτώνοντες ὅμως τίς εὐθύνες τῆς κρίσεως στή γυναικεία ἐργασία παίρνουν τίς συνέπειες γιά τίς αἰτίες.

Στόν καθημερινό τύπο ἐγράφη πώς σέ πολλές «πολιτισμένες» χῶρες προέβησαν στό μέτρο ν' ἀποκλείσουν τίς γυναῖκες ἀπό δημόσιες καὶ μὴ ὑπηρεσίες, ἐθεωρήθη δέ καλόν νά συστηθῆ ὅπως ἐφαρμοσθῆ καὶ ἐδῶ τό ἴδιο, γιά νά ἐλαττωθῆ ὁ ἀριθμός τῶν ἀνέργων ἀνδρῶν. Μά μήπως δέν θ' αὐξηθῆ ἔτσι ὁ ἀριθμός τῶν ἀνέργων γυναικῶν καὶ δέν θά δημιουργηθῆ ἕνας φαῦλος κύκλος, πού οὔτε τήν ἀνεργία θά θεραπεύσει, μά οὔτε καὶ τήν κρίσι θ' ἀναχαιτίσει;

Ὅλοι ξέρομε πώς ἡ κρίσι ὀφείλεται στήν πρόοδο τῆς μηχανῆς, ἡ δὲ ἐργασία τῶν γυναικῶν δέν εἶνε παρά *μία* ἄποψι τοῦ ὅλου ζητήματος, πού δέν ὤφειλαν νά τό ἐξετάσουν μόνον ἀπό

τή μία του πλευρά. Τά αίτια είναι καί από τόν πόλεμο πιά παληά, πρέπει νά τ' αναζητήσωμε στόν παρελθόντα αιώνα, στήν έποχή πού γεννήθηκεν ή μεγάλη βιομηχανία.

Οί άνδρες έν τούτοις πού «ύφώνουν σήμερα φωνήν», είνε πάντοτε σύμφωνοι νά δουλεύη ή γυναίκα σάν σκλάβα ή στό δικό της, ή σέ ξένο νοικοκυριό, ή στό χωράφι· δέν φρονούν δέ πώς κινδυνεύει τό σπίτι όταν άφίνει ή γυναίκα τήν οικογένειά της, τό νησί της, γιά νά μπη σέ ξένη δουλειά, άρχει νά μή του καταπατή, ούτως είπειν, τά οικόπεδά του. Δέν έσκέφθηκαν όμως ποτέ, ότι στήν άγορά της έργασίας ύφίσταται κατά βάθος ένας άνήθικος συναγωνισμός μεταξύ τών φύλων, ένας οίκτηρός ανταγωνισμός καί γιά τά δύο μέρη· ούτε κατάλαβαν πώς ό καλύτερος τρόπος γιά νά βγούν νικηταί από τόν άγώνα αυτόν, είνε νά ύποστηρίξουν τή γυναίκα εις τό νά επιτύχη «διά ἴσσην έργασίαν ἴσην άμοιβήν».

Τήν ήμέρα πού θά έφαρμοσθή ή άρχή αυτή, μπορούν νά είνε βέβαιοι οί άνδρες, ότι μεταξύ δύο ύποψηφίων, άνδρός καί γυναικός, ό έργοδότης θά δώση —άπό άταβισμόν ἴσως— τήν προτίμησι στόν άνδρα, ένῶ τώρα συμβαίνει τό έναντίον, προτιμᾶ νά προσλάβη τή γυναίκα, γιατί θά της δώση μικρότερο μισθό.

Δέν ύποστηρίζομεν βέβαια πώς ή έργασία της γυναίκας ἔξω από τό σπίτι είνε πάντοτε επιθυμητή. Έάν ρωτήσετε τίς περισσότερες εργαζόμενες, θά σᾶς άπαντήσουν πώς δέν είνε πάντοτε ή έλευθέρα βούλησι πού τίς κάνει νά βιοπαλαίουν, έκτός άπ' εκείνες πού αισθάνονται μιᾶ ιδιαίτερη κλίση γιά ώρισμένο έπάγγελμα καί νοιώθουν μέσα τους κάποια άποστολή. Δέν βλέπομεν όμως τόν μεγάλο κοινωνικόν κίνδυνο από τίς ελάχιστες πού εργάζονται γιά νά ίκανοποιήσουν ένα γούστο τους γιά τήν πολυτέλεια, ή, όπως έγράφη στόν καθημερινό τύπο, γιά νά φοροῦν μεταξωτές κάλτσες καί νά έχουν κομψότερη εμφάνισι. Εί-

νε τόσο λίγες πού δέν αξίζει νά γίνεται λόγος γι' αὐτές, καί νά λαμβάνονται τόσο σκληρά μέτρα ἐναντίον ὄλων τῶν γυναικῶν. Ἡ μεγάλη μάζα τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν ἔχει βαρεῖες οἰκογενειακές ὑποχρεώσεις, γέροντες γονεῖς, ἀνήλικα ἀδέρφια, συγχνά καί δικά τους παιδιὰ πού δέν μποροῦν ν' ἀναστηθοῦν καί νά σπουδάσουν μόνο μέ τό μισθό τοῦ οἰκογενειάρχου.

Ἐπάρχει ὅμως καί κάτι ἄλλο, μιά διαφορετική ἄποψι, πού δέν τήν σκέπτονται οἱ ἐπιτιθέμενοι κατά τῆς γυναικείας ἐργασίας ἄνδρες· κι' αὐτή εἶνε ἡ χαρά καί ἡ εὐχαρίστησι πού προξενεῖ ἡ ἐργασία, πού κάθε ἐλεύθερος ἄνθρωπος δέν τή θεωρεῖ σκλαβιά, ἀλλά ἀπολύτρωσι, ἐκδήλωσι τοῦ ἀνθρωπισμοῦ του. Αὐτό τό ἀγαθό δέν ἔπρεπε κανένας νά ἔχη τό δικαίωμα νά τό ἀφαιρέσῃ ἀπό τή γυναῖκα.

Τό νά θέλουν ν' ἀπομακρύνουν τή γυναῖκα ἀπό τίς δημόσιες καί μὴ ὑπηρεσίες ἀντίκειται ἐξ ἄλλου ἀπολύτως στό δημοκρατικό πνεῦμα καί εἶνε μιά αὐθαιρεσία πού μόνο κακά ἐπακολουθήματα μπορεῖ νά ἔχη. Θέλομε νά πιστέψωμεν ὅτι ἡ Ἑλλάς, ὅπου ἔμειναν σεβασταί μέχρι τοῦδε αἱ ἐλευθερίαι τοῦ ἀτόμου, δέν θά θελήσῃ νά μιμηθῇ ὅσο κι' ἂν τό συνιστᾷ ὁ καθημερινός τύπος, οὔτε τήν Αὐστρία οὔτε τήν Τσεχοσλοβακία στό ζήτημα τῆς γυναικείας ἐργασίας καί δέν θά καταφύγῃ σέ μέτρα βίαια καί ἄδικα κατά τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν.

Ἐ.[λένη] Ρ.[ουσοπούλου]

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΕΙΡΗΝΗΣ

ΟΛΟΙ ΟΝΕΙΡΕΥΟΝΤΑΙ τήν ἐπικράτησιν τῆς εἰρημιστικῆς ιδέας, τῆς ἀδελφосύνης καί τῆς ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν λαῶν. Ὁ τελευταῖος παγκόσμιος πόλεμος καί οἱ πρῶτες αἱματηρές συγκρούσεις ἄρχισαν ἀπ' τὰ Βαλκάνια. Ἡ φωτιά αὐτή σάν ἓνα μεγάλο πυροτέχνημα ἀναφε καί μεταδόθηκε σ' ὅλο τόν κόσμον καί ὡς σήμερον νιώθουμε τόν ἀντίκτυπο τῆς φοβερᾶς καταστροφῆς.

Ἡ κρίσις, ἡ ἀνεργία, ἡ φτώχεια καί ἡ κακομοιριά, εἶναι ἀποτελέσματα τοῦ ἀλληλοσπαραγμοῦ τῶν λαῶν.

Τί ρόλο θά παίξῃ ἡ γυναῖκα τοῦ μέλλοντος ὡς μάννα — ἀδελφή... στήν ἐπικράτησιν τῶν ιδεωδῶν τῆς Εἰρήνης; Τό ρόλο τῆς ἀγάπης — τῆς ἀλληλεγγύης... τῆς συμφιλώσεως... Στό ἱερό χῶμα πού ἀγκαλιασμένες ἡ ἐλῆά καί ἡ δάφνη — σύμβολα τῆς ἐνώσεως καί τῆς εἰρήνης, μπροστά στό βωμό τῆς θεᾶς πού μᾶς θυμίζει τίς παραδόσεις καί τὰ ιδεώδη ἄλλων γενεῶν, οἱ ἑλληνίδες γυναῖκες ἄς δώσουν τό σύνθημα τῆς ἐνώσεως, ἄς συντελέ-

σουν μ' ὅλη τους τήν ψυχή στή διάδοση τῆς Εἰρημιστικῆς Ἰδέας.

“Ὅλες οἱ μάννες πρέπει νά ξεχάσουν τά παληά πάθη καί τό προαιώνιο μῖσος πού τίς χώριζε μέ τίς ἀλλόφυλες ἀδελφές των καί νά ἐμπνεύσουν στή νέα γενεά τίς ωραίες ἰδέες τῆς ἀδελφοσύνης καί τῆς ἀλληλεγγύης.

Ἡ γυναίκα μπορεῖ νά παίξῃ σπουδαῖο ρόλο στό σχηματισμό μιᾶς μεγάλης Βαλκανικῆς οἰκογενείας. Μέ γλύκα καί κλωσύνη θά κατευνάξῃ σιγά σιγά τό μῖσος, πού βράζει στήν καρδιά τοῦ συντρόφου της, θά διαπλάσῃ τίς ψυχές τῶν παιδιῶν της διηγῶντας σ' αὐτά εἰρηνικά παραμῦθια, θά προσπαθῇ μέ τή γλώσσα τῆς καρδιάς νά τοὺς κάνῃ νά ξεχάσουν τά περασμένα μῖση πού διαιωνίσθηκαν. Ἡ μητέρα θ' ἀποφεύγῃ νά χαρίζῃ στ' ἀγόρια της κανόνια, φρούρια καί στρατιῶτες, ἀλλά θά τοὺς δίνῃ παιχνίδια πού ἔχουν σχέση μέ τήν τέχνη καί τήν ἐπιστήμη. Στήν τρυφερή ἡλικία τῶν παιδιῶν ἡ γυναίκα ὡς δημοδιδασκάλισσα, θά τά διαπαιδαγωγῆσῃ καταλλήλως, καί στήν πρώτη σχολική περίοδο μέ τοὺς ἄνδρες συναδέλφους της, θά τοὺς δώσῃ τήν κατεύθυνση πρὸς τά εἰρημιστικά ἰδανικά· θά γίνῃ ἡ ἐμψυχώτρια τῆς μεγάλης ιδέας — τῆς εἰρήνης... θά ταχθῇ ὑπό τήν αἰγίδα τῆς θεᾶς πού φέρει τό ὄνομά της.

“Ὅταν οἱ μάννες τῶν Βαλκανικῶν Χωρῶν θελήσουν νά δουλέψουν, καί νά πλάσουν τίς ἀθῶες τρυφερές ψυχές, νά τίς ζυμώσουν μέ τά μεγάλα ἰδανικά, οἱ διαφορές θά λύωνται εἰρηνικά, οἱ πόλεμοι θά λιγοστεύουν, καί θά λάμψῃ σ' ὅλο τόν κόσμο τό φῶς τῆς Εἰρήνης.

Οἱ ἰδέες αὐτές, βέβαια, δέν εἶν' εὐκόλο νά πραγματοποιηθοῦν. Πολλοί θά ποῦν πῶς εἶναι ἓνα ἀσύλληπτο ὄνειρο — μιᾶ οὐτοπία. Ἀπό μᾶς ὅμως ἐξαρτᾶται νά τήν κάνουμε πραγματικότητα. Φαντάζομαι πῶς ὅλες οἱ Ἑλληνίδες νιώθουν τόν ἴδιο διάπυρο πόθο γιά τήν εἰρήνη καί τόν ἀποτροπιασμό γιά ἓνα

καινούργιο πόλεμο. 'Οφείλουμε όλες οι γυναίκες νά καλλιεργήσωμε τήν Ειρηνιστική 'Ιδέα, σ' όλους τούς κλάδους τής κοινωνικής μας δράσεως. Εἶναι ἓνα ἱερό καθήκον γιά ὅλες ὅσες ἔκαναν τό χρυσό κανόνα σκοπό τής ζωῆς των: «Κάνε στούς ἄλλους ὅ,τι θέλεις νά κάνουν αὐτοί γιά σένα». Ἄς προσπαθήσουμε λοιπόν νά μή πέσωμε στίς παγίδες πού μᾶς στήνουν ὅσοι θέλουν νά παραστήσουν πώς ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν εἶναι «ἓνα μεγάλο ψέμα, πώς χρεωκόπησε καί πώς οἱ ἀρχές της εἶναι ἀσυμβίβαστες μέ τήν ἀνθρώπινη φύση».

Δέ νικηθήκαμε... Βαδίζουμε στό δρόμο τής Νίκης. Ἡ φωνή τῶν Σταυροφόρων «ὁ Θεός τό θέλει» εἶναι καί ἡ δική μας λαχτάρα, ἡ δική μας «devise».

Ὅλες οἱ μάννες πού εἶναι διεσπαρμένες στίς εὐρωπαϊκές καί ἀσιατικές χῶρες — στά πέρατα τής Γῆς, — εἶναι ὑπέρ τής εἰρήνης, θέλουν νά γλυτώσουν τά παιδιά τους, τούς ἄνδρας τους, τούς ἀδελφούς τους, ἀπ' τίς φρικαλαιότητες ἑνός κακούργου πολέμου, νά τά σώσουν ἀπό τούς ἀκρωτηριασμούς, ἀπ' τήν τύφλωση, ἀπ' τά ἀπαίσια ἀσφυξιογόνα, ἀπ' τίς καταστρεπτικές νέες ἐφευρέσεις... πού σκορπίζουν τόν θάνατο, δεκατίζουν ὀλόκληρες φάλαγγες, θερίζουν στήν ἄνθησή τους τά τρυφερά βλαστάρια, τά παιδιά τους, κάνουν ἀνάπηρη τή γενεά τής αὖριον.

Ἐλένη Σιφναίου

ΜΕΡΙΚΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΥ

ΜΕΤΑΞΥ τῶν προβλημάτων τοῦ σημερινοῦ φεμινισμού, δύο εἶνε ἐκεῖνα πού προέχουν: Ἡ ἀπόκτησις τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καί ἡ γυναικεῖα ἐργασία.

Σέ πολλές χώρες τό πρῶτο ζήτημα ἔχει ἤδη λυθῆ εὐνοϊκῶς γιά τίς γυναῖκες, δηλ. ἀπό τοῦ 1918, μετά τήν λήξιν τοῦ παγκοσμίου πολέμου, ἐδόθηκε στίς γυναῖκες ἡ πολιτική ψήφος, χωρίς ὅμως νά τοῦς ἀπονεμηθῆ καί πλήρης ἰσότης ὡς πρός τήν διαχείρισιν τῆς περιουσίας των, καί ὡς πρός τήν μητρικήν ἐξουσίαν. Τά γυναικεῖα μας σωματεῖα καί τά τῶν ἄλλων χωρῶν, ὅπου δέν ἔφθασαν ἀκόμα σ' αὐτό τό ἀποτέλεσμα, ὀφείλουν ἐπομένως νά ἐργασθοῦν δραστηρίως γιά τόν τελικό σκοπό, γιατί ὅπου οἱ γυναῖκες δέν ἔχουν πολιτικά δικαιώματα, ἤ καί μόνον περιωρισμένα τοιαῦτα, δέν μπορεῖ νά ὑπάρξῃ κοινωνική πρόοδος, οὔτε ἀληθινός πολιτισμός. Σήμερα ὅμως προκύπτει καί τό ζήτημα τῆς ἐργασίας. Τό βέβαιον εἶνε ὅτι ἡ γυναίκα στόν τόπο

μας δέν συναντᾶ προσκόμματα εἰς τό νά ἐξασκῆ οἰονδήποτε ἐπάγγελμα, ἀλλά μεταξύ τῆς πραγματικότητος καί τοῦ γραπτοῦ νόμου παρεμβάλλεται δυστυχῶς ἕνα μεγάλο χάσμα.

Στή χώρα μας, ὅπως σέ ὅλον τόν κόσμον, ἡ οἰκονομική κρίσις ἀπειλεῖ τήν ἐργασία τῶν γυναικῶν. Ὅμιλοῦμεν δηλ. μόνον γιά τίς διανοούμενες, ἤτοι γιά τήν πνευματική ἐργασία, γιατί ἡ σωματική παρουσιάζει κάπως διαφορετικήν ὄψιν.

Ὁ περιορισμός τοῦ προσωπικοῦ τῶν γραφείων θίγει πρωτίστως τίς γυναῖκες, καί τόν δικαιολογοῦν μ' ἐπιχειρήματα οἰκονομικῆς φύσεως πού δύσκολα καταρρίπτονται. Ἐν τούτοις ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν γυναικῶν ἀπό τίς διάφορες ὑπηρεσίες, ἀντί νά ἐλαττώνη τήν κρίσιν, ἀπ' ἐναντίας τήν ὀξύνει. Οἱ στατιστικές ἔδειξαν ὅτι ἡ παῦσις 64 γυναικῶν ζημιώνει 100 ἄλλους ἐργαζομένους, δηλ. ὑπηρετίες, ράπτριες, κομμωτάς, ἐμπόρους γυναικείων εἰδῶν, κ.λπ. Μεταφέρεται δηλ. τό βάρος τῆς ἀνεργίας ἀπό τούς μέν στούς δέ, χωρίς νά νοιώσῃ ἡ κοινωνία τήν παραμικρή ἀνακούφισιν.

Ἐν τούτοις εἶνε δύσκολο νά ὑπερασπισθῆ κανεῖς τήν ἀποψί μας αὐτή ὡς πρός τό πρόβλημα τῆς ἐργασίας, ἔνεκα ψυχολογικῶν λόγων.

Ἀπό τά δύο ἄτομα πού ἀποτελοῦν τό ἀνδρόγυνον, ὁ ἄνδρας εἶνε ἐκείνος πού θά ληφθῆ πρωτίστως ὑπ' ὄψιν, προκειμένου νά δοθῆ ἐργασία ἢ νά διατηρηθῆ μία θέσις. Ἡ ἀνεργία καταστρέφει στόν ἄνδρα τή ψυχική του ἰσορροπία, τόν ἐκτροχιάζει ἠθικῶς, χάρις στό ἀναγκαστικό καθησιό. Ἡ γυναῖκα, τουναντίον, ὅταν δέν ἔχει πλέον ξένη δουλειά, θά βρισκῆ πάντοτε κάποια ἀπασχόλησιν στό σπίτι της, στό νοικοκυριό, θά τά βγάξῃ πέρα, κερδίζοντας ἐδῶ κ' ἐκεῖ μερικά χρήματα μέ τήν ἐργασία της, κι' ἔτσι προσαρμόζεται εὐκολώτερα στήν καινούρια κατάστασιν.

Αυτά εἶνε τὰ ἐπιχειρήματα πού αἰωνίως ἐπαναλαμβάνονται. Γιά νά ὑπερασπίσωμεν ὅμως τήν ἄλλην ἄποψιν, μπορούμε νά φέρομεν ἄπειρα παραδείγματα, ὅπου καί τῆς γυναίκας ἡ ζωή καταστρέφεται καί παθαίνει βαθεῖες ψυχικές διαταράξεις ὅταν χάνει τήν ἐργασίαν τῆς. Ὅλες οἱ γυναῖκες δέν βρίσκουν τί νά κάμουν στό νοικοκυριό. Σ' ἓνα σπίτι μεσαίας τάξεως δέν ὑπάρχει ἐργασία γιά δύο ἢ τρεῖς γυναῖκες γιά νά κανονισθῆ τό ὕλικό μέρος τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, καί πολλές φορές ἡ ζωή τῶν γυναικῶν αὐτῶν εἶνε ἀληθινό δράμα.

Αὐτά τὰ ἐπιχειρήματα τῶν μέν καί τῶν δέ μᾶς κάνουν νά βλέπομεν ὅλην τήν σοβαρότητα τῆς μεταβολῆς, πού ὑπέστη ἡ παληά ἀντίληψις περί ἐργασίας, πού παρουσιάζονταν ἄλλοτε ὡς ἓνα καθήκον ἢ καί ἀκόμα ὡς μία ἀνάγκη. Σήμερα τό δικαίωμα τοῦ ἐργάζεσθαι κατήντησεν ἓνα προνόμιο, ἔγινεν ἓνας σκοπός, πρὸς τόν ὅποιον προσπαθοῦν νά φθάσουν ὅλοι, ἄνδρες καί γυναῖκες. Γι' αὐτό ἐπιμένομε στή γνώμη μας ὅτι τό γυναικεῖο ζήτημα δέν μπορεί νά κριθῆ ἔξω ἀπό τὰ λοιπά κοινωνικά προβλήματα, καί οὔτε θά μπορέσῃ νά λυθῆ τό ζήτημα τῆς γυναικείας ἐργασίας παρά τή στιγμή πού στήν ἀνεργία δέν θά τίθεται πιά ἡ διάκρισις τοῦ φύλου.

Ἡ στάσις τῆς θηλυκῆς νεολαίας ἀπέναντι τοῦ φεμινιστικοῦ κινήματος ἐμβάλλει ἐπίσης εἰς σκέψεις. Οἱ γυναῖκες τῆς προηγούμενης γενεᾶς, πού ἀγωνίσθησαν ἢ ἐμόχθησαν γιά νά ἐξασφαλίσουν στή γυναῖκα ἴσα πολιτικά δικαιώματα, νοιώθουν κάποια ἀπογοήτευσι καί πικρία βλέποντας τίς σημερινές νέες γυναῖκες νά ἔρχονται σέ σύγκρουσι μέ τ' ἀποτελέσματα τῶν κόπων των. Τά χορίτσια καί οἱ νέες γυναῖκες, ὄχι μόνον φαίνονται νά παρα-

μελουῦν τό ἔργο τῶν πρεσβυτέρων των, ἀλλά καί νά μή δίδουν σημασία στά δικαιώματα πού ἀπέκτησαν.

Ἡ διάσταση αὐτή μεταξύ τῆς χθесινῆς καί τῆς σημερινῆς γενεᾶς, πού τίγει τίς οὐσιώδεις ἀρχές, εἶνε ἐν τούτοις φαινομενική. Θά προσπαθήσωμεν νά ἐξηγήσωμεν τόν ἰσχυρισμόν μας αὐτόν.

Ὁ κυριώτερος σκοπός τοῦ φεμινιστικοῦ κινήματος ἦτο ἀνέκαθεν ν' ἀποκτήσῃ ἡ γυναίκα τό δικαίωμα νά διαθέτῃ μόνη τῆς τόν ἑαυτόν τῆς. Τό νά ἔχῃ ἕνα ἐπάγγελμα πού μόνη τῆς τό ἐξέλεξε, τῆς ἐξασφαλίζει ὑλικήν ἀνεξαρτησίαν καί τήν ἐλευθέραν αὐτήν διάθεσιν τοῦ ἑαυτοῦ τῆς. Τίς περισσότερες φορές τό ἐπάγγελμα ἀνάγκαζε τίς γυναῖκες νά ἐργάζονται ἔξω ἀπό τό σπίτι, καί οἱ φεμινίστριες τοῦ παρελθόντος διέβλεπαν στό γεγονός αὐτό μίαν ἐξέλιξιν τοῦ ζητήματος.

Μεταξύ τῶν γυναικῶν τῆς νέας γενεᾶς ὑπάρχουν ἐν τούτοις πολλές πού δέν τίς ἐλκύει ἡ ἐξωσπιτική ἐργασία, πού προτιμοῦν ν' ἀσχολοῦνται μόνο μέ τό νοικοκυριό, καί οἱ φεμινίστριαι τῆς χθесινῆς γενεᾶς βιάζονται νά βγάλουν τό συμπέρασμα ὅτι οἱ σημερινές νέες εἶνε πρόθυμες νά παραιτηθοῦν ἀπό τά ἀποκτηθέντα δικαιώματα, ὅσον ἀφορᾷ τίς ἀνώτερες σπουδές, τήν ἐξάσκησιν ἐνός ἀνεξαρτήτου ἐπαγγέλματος κ.λπ. Κ' ἐδῶ ἔγκριται ἡ παρενόησις.

Ὅταν μιᾶ γυναίκα δηλώνει ὅτι τῆς ἀρέσει νά ἐργάζεται στό σπίτι τῆς ὡς νοικοκυρά, δέν εἶνε διόλου ἀπόδειξις ὅτι εἶνε ἔτοιμη νά παραιτηθῇ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς.

Ἀρκεῖ πού τῆς ἀρέσει ἡ ἀπασχόλησις πού διάλεξε. Ἐπρεπε μόνο νά τῆς ἐξασφαλίζονταν ἡ ὑλική τῆς θέσις καί νά ἔχῃ καί ἐκεῖνη τό μερίδιό τῆς ἀπό τά εἰσοδήματα τῆς οἰκογενείας. Πλήν αὐτοῦ ἔπρεπε νά συμμετέχῃ καί στίς κοινωνικές ἀσφαλίσεις, ὅπως κάθε ἄλλος ἐργαζόμενος ἄνθρωπος.

Ἐάν θέλομε νά εἴμεθα συνεπείς καί νά μὴ λησμονοῦμεν ὅ-
τι ἡ χειραφέτησις ἔγινε κυρίως γιὰ νά ἐξασφαλισθῇ στή γυναῖκα
ἡ ἐλευθερία νά διαθέτῃ τὸν ἑαυτό της, δέν πρέπει νά προσπα-
θοῦμε νά ἐπιβάλλομε σέ καμμία τίς ιδέες καί τίς προτιμήσεις
μας, ἀλλὰ νά παραδεχθοῦμεν, ὅτι μιὰ γυναῖκα πού ἐκλέγει
ἐλεύθερα τὸ ἔργο τῆς νοικοκυρᾶς, ἐφαρμόζει ἀπολύτως τίς
ιδέες πού διεκήρυξαν οἱ γυναῖκες τῆς προηγούμενης γενεᾶς.

Οἱ σημερινές νέες γυναῖκες ἀφ' ἑτέρου θά εἶχαν κάθε συμ-
φέρον νά προσανατολισθοῦν καί νά ἐνημερωθοῦν στήν οὐσία τοῦ
φεμινισμοῦ. Συχνά ἀκοῦμε νά μᾶς λέν: Δέν εἶμαι φεμινίστρια.
Ἄς λάβωμε τότε τὸν κόπο νά συζητήσωμε μέ τῇ νέα γυναῖκα
πού ἀντιμετωπίζει ἔτσι τὸ ζήτημα καί θά ἰδοῦμεν ἀμέσως ὅτι οἱ
ἰσχυρισμοί της εἶνε ἀβάσιμοι, καί ὅτι δέν σκέπτεται διόλου νά
παραιτηθῇ τῶν δικαιωμάτων της. Δέν θά θελήσῃ ποτέ νά
συναιέσῃ στὸν παραμικρὸ περιορισμὸ τῆς προσωπικῆς της
ἐλευθερίας· δέν θ' ἄφινε τοὺς δικούς της νά τῆς ἐπιβάλουν ἕναν
ἀνεπιθύμητο σύζυγο, οὔτε νά τὴν περιορίσουν στίς σχέσεις της
μέ τοὺς νέους καί τίς νέες τῆς συντροφιάς της.

Τὰ δικαιώματα δηλαδή πού ἀπολαμβάνει, τῆς φαίνονται
τόσο φυσικά πού οὔτε τὰ σκέπτεται, ὅσο δέν ἀντιλαμβάνεται
τὴν παρουσία τοῦ ἀέρος παρά μόνον τῇ στιγμή πού θά τῆς λείψῃ.
Καμμιά νέα γυναῖκα [δέν] εἶναι διατεθειμένη νά παραιτηθῇ τῶν
δικαιωμάτων της κι' ἐν τούτοις δέν σκέπτεται ὅτι οἱ γυναῖκες
τῆς προηγούμενης γενεᾶς ἀγωνίστηκαν γιὰ νά τῆς τὰ ἐξασφα-
λίσουν.

Ἦπάρχει ὅμως καί κάτι ἄλλο ἀκόμα. Ἀφοῦ γιὰ τὴν μο-
ντέρνα γυναῖκα ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία ἀποτελεῖ μίαν ὁλοκλη-
ρωσι τῆς ιδέας πού ἔχει σχηματίσει γιὰ τὸν κόσμο, μᾶλλον δέν
τῆς ἀρέσει νά κάμῃ λόγο περὶ αὐτῆς. Ἐξ ἄλλου χαρακτηριστι-
κὸ τῆς νέας γενεᾶς ἀμφοτέρων τῶν φύλων εἶνε ὁ ἰδεολογικός

της ρεαλισμός, ή άποστροφή της προς κάθε είδος φρασεολογίας. 'Ο φεμινισμός τής προηγούμενης γενεάς, για να προπαγανδίξη τις άρχές του, ήταν υποχρεωμένος να κάμη χρήσιν του λόγου, να μεταχειρισθῆ προστάγματα καί συνθήματα. 'Η σημερινή γενεά δέν τά χρειάζεται πιά, δέν ἔχει παρά να τά πραγματοποιήσῃ στή ζωή της.

Μποροῦμεν ἐπομένως ν' ἀντιμετωπίσωμεν τό μέλλον μ' ἐμπιστοσύνη. 'Ο άγώνας τών περασμένων χρόνων δέν ἐπήγε χαμένος· ἡ σημερινή γυναίκα δέν φαίνεται διατεθειμένη να σταματήσει τήν άνοδο, τήν εξέλιξί της καί δέν θά παραιτηθῆ οίκειο-θελῶς κανενός τών δικαιωμάτων της.

Ε./λένη] Ρ./ουσοπούλου]

ΕΙΝΑΙ ΚΑΙΡΟΣ...

ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ κατεδίκασε τήν γυναίκα σέ κατώτερο πνευματικό επίπεδον καί τήν απέκλεισε τῆς συμμετοχῆς τῆς στήν πολιτική ζωή.

Ἡ συστηματική ὅμως ἀπασχόλησις μεγάλου ἀριθμοῦ γυναικῶν σ' ὅλες σχεδόν τίς ἐκδηλώσεις τῆς πνευματικῆς καί ἐπαγγελματικῆς ζωῆς, κατήργησε τίς προλήψεις καί παληές κοινωνικές ἀντιλήψεις καί ὠδήγησε δικαίως εἰς ἐπαναστατικά αἰτήματα ὑπέρ τῆς ἰσοπολιτείας των.

Τό ἐκλογικό δικαίωμα τῆς γυναίκας πηγάζει ἀπ' αὐτήν τήν φύσιν τῶν δημοκρατικῶν πολιτευμάτων: «ὅτι πάντες κυβερνῶνται ὑπό πάντων». Διά τοῦ ἀποκλεισμοῦ λοιπόν τῶν γυναικῶν ἀναιρεῖται αὐτή ἡ ἔννοια τῆς Δημοκρατίας.

Παραβιάζεται ἀκόμη καί ἡ βασική ἀρχή τῆς ἐλευθερίας πού εἶναι κατά Montesquieu «τό νά κάμη κανεῖς ὅ,τι ἐπιτρέπουν οἱ νόμοι». Τά Συντάγματα καθιέρωσαν ψήφον καθολικήν· πῶς εἶναι λοιπόν δυνατόν ν' ἀποκλείεται μέγα μέρος τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν, τό ὅποιον ἔχει τά νόμιμα προσόντα ψήφου, ἐκ μόνῃς τῆς διαφορᾶς τοῦ φύλου;

Ἡ Γαλλική Ἐπανάστασης μέ τήν περίφημη *Déclaration des droits* τῆς 26 Αὐγούστου 1789 ἀνεκήρυξε ὅλους τούς πολίτας ἴσους ἀπέναντι τῶν νόμων.

Ἡ Πολιτεία δέν ἔχει δικαίωμα ν' ἀποστερή τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, παρά τούς ἀνηλίκους, τούς πνευματικῶς πάσχοντες, τούς ἐγκληματίας καί τούς στρεφομένους ἐναντίον τῶν συμφερόντων της.

Ἡ γυναίκα, λόγω τοῦ ὅτι εἶναι γυναίκα, δέν πρέπει ν' ἀποκλεισθῇ. Ἡ θεωρία τῆς «*bo[n]itas animi*» καί «*infirmitas sexu*» ἐχρεωκόπησε πρό πολλοῦ.

Τό Σύνταγμα τῆς 3 Ἰουνίου 1927 διά μιᾶς ἐρμηνευτικῆς του δηλώσεως, ἄνοιξε τόν δρόμον στό νομοθέτη γιά τήν παραχώρηση πολιτικῶν δικαιωμάτων στίς γυναῖκες· ὁ δέ δημοτικὸς μας νόμος ἀναθεωρηθεῖς τό 1925 προέβλεπε ἐπίσης τήν ἀπό τοῦ 1927 παραχώρησιν διά νόμου ἐκλογικοῦ δικαιώματος ὑφ' ὠρισμένας προϋποθέσεις.

Ἐδέησε νά παρέλθῃ τετραετία γιά νά καταρτισθῇ τό σχετικό διάταγμα, τέλος ἐνεκρίθη, ἐδημοσιεύθη καί ἔτσι ἡ Ἑλληνίς ἐφήφισε κατά τίς τελευταῖες ἐκλογές Πειραιῶς καί Ἀθηνῶν.

Ἡ παραχώρησις ὅμως δημοτικῆς ψήφου ὑφ' οὗς περιορισμούς ἐγένετο, κάθε ἄλλο παρά ἰσοπολιτεῖαν πραγματοποιεῖ.

Πρῶτον ὁ περιορισμός ὡς πρός τήν ἡλικίαν (30όν ἔτος) εἶναι ἀνεπιτυχής· ποιό τεκμήριο συνηγόρησε ἄραγε γιά τήν τόσο βραδεῖα πνευματική ὠριμότητα τῆς γυναίκας, ἀφοῦ τουναντίον ἡ κοινή πείρα διδάσκει ὅτι αὐτή λογικεύεται καί ὠριμάζει ἐνωρίτερα ἀπό τόν συνομήλικό της ἄνδρα;

Εἰς τήν Ἀγγλίαν, ὅταν τῷ 1918 ἐξεδόθη ὁ ἐκλογικός νόμος (*Representation of the people Act*) ὥριζε τό 30όν ἔτος γιά τίς γυναῖκες ὡς νόμιμον ἡλικίαν διά τήν ἀπόκτησιν ψήφου, ἀλλά δεδομένου ὅτι οἱ γυναῖκες εἶναι πολυαριθμότερες τῶν ἀνδρῶν, ὁ νομοθέτης ἐσχόπει ν' ἀποκαταστήσῃ μίαν ἀριθμητική

ισότητα τῶν ἐκλογέων γυναικῶν πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς ἄνδρας.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ λόγος αὐτός δέν συντρέχει. Τό καχό δέ εἶναι ὅτι καί εἰς περίπτωσιν πού ἡ γυναικεία ψῆφος θά ἦτο ὑποχρεωτική γιά ὅσες ἔχουν τά νόμιμα προσόντα, αἱ κυρώσεις τοῦ νόμου δέν θά ἦτο δυνατὸν νά ἐφαρμοσθοῦν, ἀφοῦ δέν εἶνε δυνατὸν νά ἐξακριβωθῇ ἡ ἀκριβῆς ἡλικία τῶν γυναικῶν λόγω τῆς μέχρι τοῦ 1910 ἀτάκτου τηρήσεως τῶν χρονολογιῶν γεννήσεως.

Ὡστε ἀπό τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ψηφίζουν ὅσες ὄχι μόνον πραγματικῶς εἶναι, ἀλλά καί θέλουν νά εἶναι τριάντα ἐτῶν...

Ὅσον ἀφορᾷ, δεύτερον, τὸν περιορισμὸν τῆς στοιχειώδους μορφώσεως, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ Ἑλληνίδες εἶναι κατὰ 55% ἀμόρφωτες, ἐξ αὐτοῦ καί μόνον τοῦ λόγου μειοῦται πάλιν σημαντικώτατα ὁ ἀριθμὸς τῶν ψηφοφόρων. «Τότε νά μὴν ψηφίσῃ», μᾶς ἀπαντοῦν. Καί ἐδῶ εἶναι τό ζήτημα: ὅτι αὐτὴ πρέπει νά ψηφίσῃ ἀκριβῶς γιά νά ὑποστηρίξῃ τά συμφέροντά της καί νά βελτιώσῃ τὴ θέσιν της. Γιατί, τὴν ψῆφο ζητεῖ περισσότερο ἀπὸ τὴν γυναῖκα τῆς πόλεως, ἡ γυναῖκα πού ἐργάζεται στὸν ἀγρὸ καί στὸ ἐργοστάσιον, αὐτὴ πού ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ διακαιώματα, γιατί ὡς τώρα δέν ἐγνώρισε παρά ὑποχρεώσεις, ἀφοῦ ἐργαζομένη σκληρὰ ἀπὸ μικρὸ παιδί, δέν εἶχε καιρὸ νά μορφωθῇ — ἄλλως τε καί κανεῖς δέν τὴν ὑπεχρέωσε. Τὴν γυναῖκα λοιπὸν αὐτὴν ἀποκλείει ὁ νομοθέτης μὲ τὸν περιορισμὸν του, χωρὶς τουλάχιστον νά προσπαθῆσῃ νά καλύψῃ τά σφάλματα προηγουμένων νομοθετῶν, πού δέν ἐπέβαλλον μὲ αὐστηρὲς κυρώσεις τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν.

Ὁ περιορισμὸς αὐτός γενικὰ κρινόμενος εἶναι ἀναμφιβόλως ἐκδήλωσις πολιτισμοῦ καί πνευματικῆς εὐεξίας ἐνός κράτους καί σκοπὸν ἔχει ἀπλῶς ν' ἀποκλείσῃ τὴν ἀγράμματη μειονότητα. Στὴν Ἑλλάδα ὅμως τά πράγματα ἔχουν διαφορετικὰ: ἡ ἀγραμματοσύνη εἶναι κατάστασις συνήθης. Θά ἦτο λοιπὸν

σκόπιμο, δεδομένου ότι για τους άνδρας ο περιορισμός αυτός δεν υφίσταται, να άρθη και για τις γυναίκες, παραλλήλως δέ να ληφθούν όλα τά ένδεικνυόμενα μέσα για να καταστή πραγματικά ύποχρεωτική ή στοιχειώδης έκπαίδευσις.

Άποτεινόμεθα στους συντάκτας του νέου Συντάγματος. Άς λάβουν ύπ' όφιν τά αίτήματα του γυναικείου κόσμου, του έργαζομένου γυναικείου κόσμου και ιδίως της άγρότιδος, που άποτελεί στοιχειώδη παράγοντα στη γεωργικήν οίκονομίαν του τόπου μας· άς λάβουν ύπ' όφιν τίς σύγχρονες κοινωνικές αντίληψεις και τά παραδείγματα των προηγμένων κρατών.

Τό νομικόν περιοδικόν *Θέμις* (άρ. 20, 1935, σελ. 593), διερμηνευον την γνώμην διαπρεπούς νομομαθούς, του κ. Χ. Πράτσικα, συνηγορεί υπέρ της παροχής πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες διά του νέου Συντάγματος, πλήν όμως κλιμακηδόν. Έν τοιαύτη περιπτώσει τό πρώτον βήμα θά ήτο ή παραχώρησις ψήφου στις βουλευτικές έκλογές και άποκλεισμός από την έκλογιμότητα.

Άλλ' αυτό είναι σχεδόν δώρον άδωρον. Η έργαζομένη γυναίκα δεν έπιθυμεί άπλώς και μόνον ν' αυξήση τον αριθμό των Έλλήνων ψηφοφόρων. Είς τί θά ώφεληθή άφου δεν θά είσακούεται διά της αντιπροσώπου της, που ως γυναίκα και αυτή θά ένδιαφερθή άμέσως και ειλικρινώς για τή γυναίκα.

Είναι καιρός να παύση να μάς κυβερνά ή φιλανθρωπία των άνδρών.

Υπάρχουν γυναίκες μέ όλα τά ψυχικά και πνευματικά έφόδια, έτοιμες ν' άγωνιστούν, να είσηγηθούν και να συμπράξουν στη ψήφισι νόμων για την υγεία, την καλλιτέρα μόρφωσι και ήθική διάπλασι των παιδιών, την προστασία της μητρότητος και της βρεφικής ήλικίας, την έξαφάνισι της σωματεμπορίας και άνηθικότητος, την προστασία των έξωγάμων παιδιών, τή βελτίωσι των όρων και συνθηκών έργασίας και ιδίως της

προώρου ἐργασίας τῶν παιδιῶν, γιά τήν υἰεία τῶν πόλεων, τήν κοινωνική ἀντίληφι καί γιά πολλά ἄλλα ζητήματα συναφή μέ τήν καλλιτέραν ὑπόστασι τῶν κοινωνικῶν βάσεων καί τῆς Οἰκογενείας.

Εἶναι καιρός νά καταλάβουν ὅτι ἡ Πολιτεία καί ἡ Κοινωνία ἔχουν ἄμεση ἀνάγκη τῆς συνεργασίας μας.

Εἶναι καιρός ν' ἀποκτήσωμεν ἰσοπολιτείαν.

Ἀλεξάνδρα Μαντζουλίμου

ΤΙ ΝΑ ΚΑΜΩΜΕ ΤΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΑΣ;

ΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟΝ Εύρέσεως Ἐργασίας πού ἴδρυσε πρό τριμήνου τό Τμήμα Ἐργασίας τοῦ Ε.Σ.Ε. εἶνε κοινωφελέστατον ἔργον καί τά μέλη τοῦ τμήματος πού τό ανέλαβαν ἐργάζονται μ' ἐνθουσιασμό καί μέ πραγματική ἀφοσίωση καί ἐθελοθυσία. Ξετυλίσσονται ὅμως μπροστά τους ἀρκετά κοινωνικά προβλήματα. Γίνεται λ.χ. αἰσθητή ἡ ἔλλειψις στόν τόπο μας ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ. Στό γραφεῖο προσέρχονται ἄπειρες γυναῖκες καί κορίτσια πού ζητοῦν μιὰ ἐργασία, μιὰ ἀπασχόλησι γιά τήν ὁποία δέν ὑπάρχει καμμιά ζήτησις, δέν ὑπάρχει ἐργοδότης πού θά ἤθελε νά χρησιμοποιήσῃ τίς γνώσεις τους. Ἄλλαξαν τόσο πολύ οἱ ὄροι τῆς ζωῆς; Δέν εἶνε πιά συγχρονισμένοι αὐτοί οἱ ἄνθρωποι; Ἴδου ἕνα θέμα πού θά ἔπρεπε νά μελετηθῇ, ὄχι μόνο γιά τοὺς ἄνδρες, ἀλλά καί γιά τίς γυναῖκες. Ἴσως ἡ μελέτη αὐτή θ' ἀπέβαινε συντελεστική καί γιά τήν καταπολέμησι τῆς ἀνεργίας.

Πολλοί ὅμως θά ρωτήσουν, τί νά κάμωμε τά κορίτσια

μας; Πλέον ή ποτέ προβάλλεται σήμερα τό έρώτημα. Οί άστικές οίκογένειες έμόρφωναν ώς σήμερα τά κορίτσια όπως και τ' άγόρια τους έπαγγελματικώς, εκπαιδεύοντας κι' αυτά για μιάν έργασία σύμφωνα μέ τήν κλίσι και τήν ιδιοφυΐα τους. Πέρασαν οί καιροί πού ή άνατροφή τής κόρης είχε ώς μόνο και τελικό σκοπό τόν γάμο, και πού ή άποκατάστασίς της ήταν ή φροντίδα πού πίεζε όλόκληρη τήν οίκογένεια. "Όλα αυτά τά πράματα τά άλλαξαν διαρρήδη αι οικονομικαι συνθήκαι του κόσμου.

Οί σημερινοί γονεις όμως τό σκέπτονται νά εκπαιδεύσουν και τά κορίτσια τους επαγγελματικώς, άφου μετά τό πέρας τών σπουδών των δέν μπορούν νά βρουν έργασίαν. Προτιμούν ν' άποφύγουν τή δαπάνη αυτή, γιατί γύρω τους βλέπουν ότι για τά κορίτσια δέν ύπάρχει σχεδόν καμμία έλπίδα τοποθετήσεως. "Ομιλούμεν έδω για τίς άστικές οίκογένειες στην ύπαιθρο χώ-ρα: στους άγροτικούς πληθυσμούς εΐνε άλλοι οί όροι.

Έξ άλλου γίνεται τελευταίως αισθητή κάποια αντίδρασις εναντίον του φεμινισμού, ή τουλάχιστον εναντίον τής έργαζομένης γυναίκας, και πολλά κορίτσια πού έστήριξαν τίς έλπίδες τους σ' ένα έπάγγελμα, πού τό διάλεξαν σύμφωνα μέ τήν κλίσι τους, βλέποντας τίς δυσκολίες τής έξασκήσεώς του, προτιμούν σήμερα έναν οιονδήποτε γάμο για τή σχετική έξασφάλισι πού τους παρέχει. Οί μεγάλες έλπίδες πού είχαν οί προηγούμενες γενεές για τήν άνοδο τών γυναικών σέ όλα τά επαγγέλματα, δέν πραγματοποιιήθηκαν.

Μόλα ταυτα, και σ' αυτές τίς χώρες ακόμα, όπου πρεσβεύουν ότι ή γυναίκα πρέπει νά έπιστρέψη στό σπίτι της, δέν μπορεί τό κράτος, εκτός αν έπιτρέψη τήν πολυγαμία, νά έξασφαλίση σέ κάθε γυναίκα από έναν σύζυγο, και μάλιστα έναν πού κερδίζει για δύο.

Τό ζήτημα όμως δέν εΐνε αυτό. Βεβαίως ύπάρχουν και σήμερα μητέρες και νοικοκυρές παραφορτωμένες μέ δουλειά, πού

χρειάζονται τή βοήθεια τῶν θυγατέρων των γιά ν' άντεπεξέλθουν στίς έργασίες τοῦ σπιτιοῦ.

“Όχι, τό ζήτημα πού προκύπτει εἶνε τό ἐξήης: τί γίνονται οἱ νέες πού δέν ἔχουν άρκετή άπασχόλησι στό σπίτι, πού δέν ἐλπίζουν νά παντρευτοῦν γρήγορα. Πρέπει νά μένουν στό σπίτι άνεργες, άπογοητευμένες; Πρέπει οἱ γονεῖς νά τούς άφαιρέσουν τό δικαίωμα νά χαράξουν μόνες τους τό δρόμο τους, νά φροντίσουν γιά τό μέλλον τους;

Άπαραίτητον εἶνε ν' ανατρέφονται κορίτσια καί άγόρια οὔτως πως, ὥστε νά μή χάνουν τήν πεποίθησι τοῦ έαυτοῦ των. Πρέπει νά ένθαρρύνεται ή νεολαία, νά τής έμπνευσθῆ ή θέλησις νά ύπερνικήσῃ τίς δυσκολίες τής ζωής, αὐτές πού παρουσιάζει ή έποχή μας, γιατί ἔτσι μόνον θά μπορέσουν οἱ νέοι νά γίνουν κύριοι τής καταστάσεως. “Άλλως τε δέν προετοιμάζομεν τή νεολαία μας μόνο γιά «σήμερα», γι' αὐτήν ύπάρχει καί ή αύριον καί ή μεθαύριο. Δέν πρέπει έπομένως ν' άπαισιοδοξοῦν τά κορίτσια μας ὅτι ὁ δρόμος τής ζωής ἔχει κλείσει γι' αὐτά. Αὐτή ή ιδέα θά τά έμπόδιζε ν' αναπτυχθοῦν καί νά φθάσουν στό σημείο εκείνο γιά τό ὁποῖο άγωνίστηκαν γενεές ὀλόκληρες γιά νά τό προπαρασκευάσουν. Δέν μπορούμε βέβαια νά τούς ύποσχεθοῦμε ἕνα έξασφαλισμένο μέλλον, αλλά δέν πρέπει νά τά έμποδίσωμε νά δοκιμάσουν τήν τύχη καί τή δύναμί τους στόν άγῶνα τοῦ βίου, γιατί θά τά καταδικάζαμε σέ μιά εξαρτημένη άνελεύθερη ζωή, σέ μιάν ύλική καί ήθική ταπεινώσι.

Σήμερα δέν ἔχει περισσότερα τύχη νά παντρευτῆ τό κορίτσι πού δέν έργάζεται. Οἱ άνδρες δέν τολμοῦν συχνά νά πάρουν γυναίκα πού δέν θά μπορούσε, αν τῷφερνε ή ανάγκη, νά τά βγάλῃ πέρα μέ τίς ίδιες τής δυνάμεις. Ζοῦμεν σέ μιά έποχή πού καταρρέουν κάποτε ξαφνικά οἱ περιουσίες, καί θά εἶνε θλιβερό φαινόμενο, μιά γυναίκα νά βρεθῆ τελείως άχρηστη καί άπροπαρασκευάστη γιά τ' αντίξοα τής ζωής. Η έπαγγελματική έργα-

σία, ή ἀναγκαστική καθημερινή ἐκτέλεσις μιᾶς ὠρισμένης δουλειᾶς εἶνε ἐκεῖνο πού μορφώνει περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο τούς χαρακτήρας, εἶνε μιά τόσο πολύτιμη προίκα πού δίδουν οἱ γονεῖς στίς θυγατέρες των, ὥστε νά δικαιολογούνται οἱ θυσίαι τίς ὁποῖες θά ἔκαμναν τυχόν γιά τήν ἐπαγγελματική μὀρφωσί τους. Μποροῦμε ν' ἀναλάβωμε τήν εὐθύνη ὅτι ἐγκαταλείψαμε τά κορίτσια μας στήν ἀβεβαιότητα τῆς τύχης, ὅτι ἀπό μιά ἀποθάρρυνσι πού μᾶς ἐνέπνευσεν ή παρούσα ἐποχή, δέν τούς ἐδώσαμε τά ἐφόδια γιά ν' ἀντιμετωπίσουν τή ζωή ὅπως τούς παρουσιάζεται σήμερα; Βέβαια ὄχι.

Ἀπαραίτητον ὅμως συμπλήρωμα τῆς ἐκπαιδεύσεως θά ἦταν καί γιά τίς γυναῖκες ὁ ἐπαγγελματικός προσανατολισμός. Ἡ θεμελιώδης του, βέβαια, θεωρία εἶνε κάθε ἄνθρωπος νά καταλαμβάνη τή θέσι πού δικαιούται νά κατέχη στή πολιτεία καί στή κοινωνία σύμφωνα μέ τίς γνώσεις καί τά προσόντα του. Ὁ θεσμός αὐτός ὅμως δέν ἔπρεπε νά περιορισθῆ εἰς τό νά ἐξετάζη μόνον τήν κλίσι καί ἰδιοφυῖα τῶν νέων καί νά τούς ἔλθη συμβουλευτικός ἀρωγός εἰς τήν ἐκλογήν τοῦ ἐπαγγέλματος, ἀλλά καί νά τούς ἀποτρέψῃ ἀπό τά ἐπαγγέλματα ἐκεῖνα πού δέν παρουσιάζουν ἐλπίδες εὐρσεως ἐργασίας ἢ προαγωγῆς, εἴτε λόγῳ μεγάλου συναγωνισμοῦ, εἴτε λόγῳ μῆ συγχρονισμένων ὄρων οἱ ὁποῖοι δημιουργοῦν τό πλῆθος τῶν ἀπογοητευμένων καί ἀπελπισμένων ἀνέργων.

Ἐ./λένη/ Ρ./ουσοπούλου/

Η ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ ΓΥΝΑΙΚΑ

ΤΟ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΝ ἴσως ζήτημα, πού πρέπει σήμερα ν' ἀπασχολήσῃ κάθε μορφωμένη γυναίκα, εἶναι ἡ τελευταίως δημοσιευθεῖσα Συντακτικὴ πράξις, διὰ τῆς ὁποίας ἀπαγορεύεται εἰς τὴν Ἑλληνίδα, ἔστω καὶ ἂν τό ἀξίζει, νά καταλαμβάνῃ ἀνώτερες δημόσιες ἢ ἐταιρειακὲς θέσεις.

Ἐπιχειρήματα γιὰ τό τόσον βαρὺ αὐτό μέτρον —μέτρον πού καταδικάζει τὴν Ἑλληνίδα γυναίκα ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι συμβαίνει σ' ὅλα τ' ἄλλα πολιτισμένα κράτη, ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι συμβαίνει καί σ' αὐτὴν ἀκόμα τὴν τόσο μέχρι τελευταίως καθυστερημένην σ' αὐτό τό ζήτημα Τουρκίαν, νά ζῆ εἰς πολὺ κατωτέραν μοῖραν ἀπὸ τὸν ἄνδρα— ἐπιχειρήματα λοιπὸν λέγονται πολλὰ καὶ διάφορα τὰ ὅποια ἂν θέλομε ὅλοι μέ προσοχὴ καὶ εἰλικρίνεια νά ἐξετάσωμε, θά βλέπαμε ὅτι τὰ περισσότερα ἂν ὄχι ὅλα, οὔτε λογικά, οὔτε σοβαρά, οὔτε βάσιμα εἶναι.

Καὶ λέγεται ὅτι μέ τό νά ἐργάζεται ἡ γυναίκα αὐξάνει ἡ ἀνεργία εἰς τοὺς ἄνδρας.

Βεβαίως ἀντικαταστήσασα ἡ γυναίκα λόγῳ ἀνάγκης κα-

τά τό διάστημα τῶν πολέμων τόν ἄνδρα εἰς ὠρισμένας ἐργασίας, ἠῤῥησε εἰς τήν μετέπειτα ἐξέλιξιν τάς ἐργαζομένας χεῖρας, δέν πρέπει ὅμως γιά τοῦτο νά φέρεται ὡς στοιχεῖον ἀνεργίας· ἡ ἀνεργία δέν ὀφείλεται εἰς αὐτήν ἀλλά εἰς τήν παντελεῖ ἔλλειψιν προνοίας καί ὀργανώσεως ἐκ μέρους τῆς Κοινωνίας.

Ἄντί ἡ προσοχή νά στραφῆ ἐναντίον τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν, ἔπρεπε νά στραφῆ εἰς τό πῶς θ' ἀνοιχθοῦν νέοι ὀρίζοντες, πῶς θά δημιουργηθοῦν καινούργιες ἐργασίες, καινούργιες ἀνάγκες ἐργαζομένων χειρῶν, ὥστε νά εἶναι δυνατόν τόσον οἱ ἄνδρες, ὅσον καί οἱ γυναῖκες ἐργαζόμενοι ἀξιοπρεπῶς νά κερδίζουν τά πρὸς τό ζῆν.

Λέγεται ὅτι ἡ γυναῖκα πρέπει νά ἐπιστρέψῃ εἰς τό σπίτι, εἰς τόν ἔγγαμον βίον, εἰς τόν προορισμόν της — τή μητρότητα.

Ναί, ἴσως τό πρῶτο αὐτό νά εἶναι πολύ ὠραῖο, ἀλλ' ἀφ' ἐνός μὲν, μέ τό ν' ἀπαγορεύουν εἰς τήν γυναῖκα τάς ἀνωτέρας θέσεις δέν ἔπεται ὅτι αὐτή ἐπιστρέφει εἰς τό σπίτι, ἀφ' ἐτέρου δέ, ἂν ἡ γυναῖκα ἀποφασίσῃ νά γυρίσῃ στό σπίτι καί νά ἐγκαταλείψῃ κάθε βιοποριστικόν ἐπάγγελμα, γεννᾶται τό ἐρώτημα: ποιός θά συντηρήσῃ στή περίπτωσι — καί εἶναι ἡ πλέον συχνή — πού αὐτή εἶναι προστάτις τῆς πατρικῆς ἢ τῆς δικιᾶς της οἰκογενείας, τήν οἰκογένεια;

Πιθανόν πολλοί, ἐξετάζοντες τό ζήτημα ἐπιπολαίως, θά ποῦν ὅτι ἡ γυναῖκα ἐργάζεται γιά νά χρησιμοποιοῖ τάς ἐκ τῆς ἐργασίας ἀπολαβᾶς της εἰς τήν ἱκανοποίησιν διαφόρων ματαιοδοξιῶν τῆς ἐμφανίσεώς της. Ἴσως νά ὑπάρχουν καί μερικῆς τέτοιες περιπτώσεις, ἀλλά μήπως τό ἴδιο, καί ἴσως ἀκόμη περισσότερο, δέν συμβαίνει μέ τούς ἄνδρας ἐκείνους πού ἀνερχόμενοι εὐκολώτερα ἀπό τίς γυναῖκες εἰς τά ἀνώτατα ἀξιώματα, παραμένοντες δέ ἄγαμοι λόγῳ δειλίας ἢ ἄλλων ἀντικοινωνι-

κῶν αἰτιῶν, χρησιμοποιοῦν τὰς ἀπολαβὰς τῶν κατὰ πολὺ χειρότερον τρόπον;

Ὁ ἔγγαμος βίος;

Βεβαίως καὶ αὐτὸς καλὸς εἶναι γιὰ ὅσες θέλουν, γιὰ ὅσεςμποροῦν καὶ γιὰ ὅσες κατωρθώνουν νὰ παντρευτοῦν.

Τί θὰ γίνουν ὅμως, πῶς θὰ ζήσουν καὶ ποῦ θὰ στραφοῦν ὅλες οἱ χιλιάδες τῶν γυναικῶν ποῦ ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως μένουν ἄγαμοι καὶ ποῦ στεροῦνται πόρων ζωῆς; Γιατί ἀπὸ μιὰ πρόχειρη στατιστικὴ βλέπουμε ὅτι κάθε χρόνο γίνονται 46 χιλιάδες γάμοι, εἰς τὴν ἐφηβικὴν δὲ ἡλικίαν εἰσέρχονται κάθε χρόνο 80 χιλιάδες γυναικῶν (κατὰ τὴν αὐτὴν στατιστικὴν οἱ ὀλιγώτεροι γάμοι γίνονται εἰς τὴν πρωτεύουσα καὶ δὴ εἰς ὠρισμένας κατηγορίας οἰκογενειῶν ὅπου ἡ ἀναλογία τῶν γάμων φθάνει εἰς τὸν ἀπίστευτον ἀριθμὸν 1-20), ἐπομένως ἀνεξαρτήτως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γυναικῶν, τῶν ἄνω τῶν 20 ἐτῶν, ἔχομε πλεόνασμα μόνιμον ἀγάμων γυναικῶν 34 χιλιάδων τὸ χρόνο γιὰ ὅλη τὴ χώρα, κατὰ συνέπειαν ὁ ἤδη πληθυσμὸς τῶν ἀγάμων γυναικῶν ἐντὸς δέκα πέντε ἐτῶν, ὑπολογιζομένης καὶ τῆς θνησιμότητος, θ' αὐξηθῆ κατὰ 340 χιλιάδες. Ἐρωτῶμεν λοιπόν, πῶς θὰ ζήσουν καὶ τί θὰ γίνουν ὅλες αὐτές οἱ χιλιάδες τῶν γυναικῶν; Δέν εἶναι φυσικόν, ἐφ' ὅσον τοὺς ἀφαιροῦμε τὸ μεγάλο ζῆλο γιὰ τὴ μόρφωσι, γιὰ τὴν ἐξέλιξι, γιὰ τὴν πρόοδο, ἐφ' ὅσον τίς καταδικάζουμε εἰς τὴν ἀνεργίαν ἢ τὴν κατωτέραν ἐργασίαν, ἢ ὅποια δέν ἀπαιτεῖ οὔτε πνευματικὴν, οὔτε ψυχικὴν τροφήν, νὰ τίς ὠθοῦμε πρὸς τὸν μαρασμὸν ἢ πρὸς τὸν ἀνήθικον δρόμον;

Ἐπιπτα γράφονται τόσα πολλὰ γιὰ τὸν προορισμὸ τῆς γυναικας — τὴ μητρότητα.

Ἐἶπαμε πολλές φορές καὶ πάλι τὸ ἐπαναλαμβάνομε: ἐφ' ὅσον τὸ Κράτος δέν ἀνυψώνει, δέν ὑπερασπίζει καὶ δέν ἐνισχύει τὴν μητρότητα, ὅλα ὅσα λέγονται ἐπ' αὐτοῦ εἶναι καὶ θὰ μεί-

νουν λόγια και θεωρίες. Όχι δέ μόνον δέν τήν υπερασπίζει ἀλλά τό ἐναντίον, παρακινεῖ τήν ἐργαζομένην εἰς δημοσίαν θέσιν ὑπανδρον γυναῖκα εἰς τήν ἔκτρωσιν, γιατί βεβαίως παρακίνησις θά λεχθῆ ἐφ' ὅσον ὄχι μόνον ἀπό τόν ὄγδοον μῆνα τῆς κυφορίας τῆς ἐπιβάλλει τήν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς ἐργασίας καί τήν περικοπήν τῶν ἀποδοχῶν της εἰς τό ἥμισυ (ἐνῶ κάθε δημοσίος ὑπάλληλος δικαιούται κατ' ἔτος εἰς ἑνός μηνός κανονικῆς ἀδείας καί δύο ἀναρρωτικῆς μέ ὅλας τάς ἀποδοχάς), ἀλλά καί τήν θέτει εἰς τήν διάθεσιν τοῦ Ὑπουργοῦ γιά τήν περαιτέρω παραμονήν της εἰς τήν θέσιν της.

Αὕτη εἶναι ἡ τελευταίως δημοσιευθεῖα Συντακτική πράξις, αὐτά εἶναι τά ἐπιχειρήματα καί αὐτά θά εἶναι τ' ἀποτελέσματα της.

Ἀλλά μέ αὐτόν τόν τρόπο οὔτε ἡ ἀνεργία θεραπεύεται, οὔτε ἡ γυναῖκα ἐπιστρέφει εἰς τό σπίτι, οὔτε παντρεύεται καί οὔτε μητέρα γίνεται.

Ἐπί τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς μετατροπῆς τοῦ Συντάγματος πρέπει τό ζήτημα αὐτό νά μελετηθῆ πολύ, πρέπει ἡ γυναῖκα ν' ἀφεθῆ ἐλεύθερη νά μορφωθῆ, νά ἐργασθῆ, νά σταδιοδρομήσῃ καί νά φθάσῃ, ἐάν τό ἀξίζει, εἰς τά ἀνώτατα ἀξιώματα, πρέπει νά δημιουργηθοῦν νέες ἐργασίες καί ὁ μὲν ἄνδρας νά καταλαμβάνῃ ἐκεῖνες τίς θέσεις πού ἀπαιτοῦν μεγαλύτεραν ἀντοχήν, ἡ δέ γυναῖκα ἐκεῖνες πού ἀπαιτοῦν μεγαλύτεραν ψυχολογίαν καί διορατικότητα (παράδειγμα τά σχολεῖα θηλέων κατωτέρας καί μέσης ἐκπαιδεύσεως, εἰς τά ὅποια πρέπει ἀπαραιτήτως νά ὑπηρετοῦν μόνον γυναῖκες, καί τοῦτο διότι ἀφ' ἑνός μὲν ἡ μαθήτρια τῶν 12-17 ἐτῶν ὑφίσταται ἀσυνειδήτως τήν ἐπιρροήν τοῦ ἄρρενος καθηγητοῦ, ἀφ' ἑτέρου δέ διότι καί ἀπό τήν φύσιν καί ἀπό τοὺς νόμους, εἰς ὅλας τάς περιπτώσεις, ἡ ἀνατροφή τοῦ παιδιοῦ καί δῆ τοῦ θῆλεος ἔχει ἀνατεθῆ εἰς τήν γυναῖκα), πρέπει τό

Κράτος, μέ ὅλες του τίς δυνάμεις νά προσπαθήση μέ δωρεές, ἐπιδόματα καί βραβεῖα νά πολλαπλασιάση τούς γάμους καί τήν μητρότητα καί πρέπει λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν του τήν ἐπιρροήν τῆς γυναίκας ἐπί τοῦ ἀνδρός, νά ἐξυψώση τό δυνατόν περισσότερο αὐτήν, ἄν θέλη ν' ἀποκτήση αὐτό πού εἶναι ἡ κυριωτέρα δύναμις κάθε Ἔθνους: καλές μητέρες—καλοῦς πολίτας.

Καλλέργα Χ. Γώγα

Διευθύνουσα τό Γραφεῖον Εὐρέσεως Ἐργασίας

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ

ΔΙΑΒΑΤΗΣ πού περνούσε μιά κρύα νύχτα του Φεβρουαρίου από τήν ὁδόν Ἀκαδημίας — ἔτσι γράφει ἡ *Ἔστιά* — ἄκουσε δαιμονιώδη θόρυβο ἀπό δυνατούς χτύπους στήν πόρτα τοῦ Μαιευτηρίου καί ἀπελπισμένες κραυγές δύο γυναικῶν πού ζητοῦσαν νά τοὺς ἀνοίξουν τή θύρα τοῦ «φιλανθρωπικοῦ» ἰδρύματος γιατί εἶχαν ἤδη καταληφθῆ ἀπό τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ. Ἡ πόρτα ὅμως ἔμεινε κλειστή, μόνον ἓνα παράθυρο ἀνοίχτηκε ἐπάνω ἀπό μιά φιλοπερίεργη νοσοκόμο, πού ἀπαντοῦσε στίς φωνές ψύχραιμα καί ἀπαθῶς: δέν ὑπάρχει θέσις. Τό χιονόνερο πού ἔπεφτε κεῖνο τό βράδυ ἐμούσκειε τίς δύο γυναῖκες πού ἀπελπισμένες εἶχαν ξαπλωθῆ στό πεζοδρόμιο γιατί στήν κατάσταση πού ἦταν, δέν μπορούσαν νά κάμουν τίποτε ἄλλο.

Ὁ διαβάτης διηγεῖται κατόπιν πῶς, τῇ μεσολαβῆσει ἐνός ἀστυνόμου, κατωρθώθη νά γίνουν τά δύο ἀτυχή πλάσματα δεκτά στό μαιευτήριο, πῶς εἰσῆλθε κι' αὐτός καί πῶς ἔφριξε ἀπό

τήν ἀπερίγραπτη ἀθλιότητα πού ἀντίκρουσε. Στά κρεββάτια ἤσαν ἀνά δύο γυναῖκες, ὁ δέ χῶρος μεταξύ τῶν κρεββατιῶν ἐπᾶνω στό πάτωμα ἦταν ἐξ ὀλοκλήρου κατελημμένος ἀπό γυναῖκες ἐπιτόκους. Ἦταν τό θέαμα τόσον οἰκτρό πού τοῦ ἤλθαν στό νοῦ οἱ στίχοι τοῦ Δάντε «Lasciate ogni speranza», καί μόνον στά μυθιστορήματα τοῦ Πουσσόν ντέ Τεραΐγ μποροῦσε νά συναντήση κανεῖς σκηνές παρομοίας φύσεως. Ὁ διαβάτης ἔφυγε ἀφοῦ τό φιλόκωπό του διάβημα νά τοποθετήση τίς δύο δυστυχεῖς γυναῖκες ὑπό στέγην ἐπέτυχε, καί ἀφοῦ ἦσαν πιά προφυλαγμένες ἀπό τήν παγωνιά τῆς χειμωνιάτικης νύχτας.

Τί θά ἐγίνοντο αὐτά ὅμως τά δύο θύματα τῆς ἀθλίας κοινωρικῆς μας καταστάσεως, ἄν δέν περνοῦσε ἐκείνην τήν ὥρα κανεῖς μέ πονετικά καρδιά; Ποιός θά ἔφταιγε γιά τό δράμα πού θά ξετυλίσσονταν στό πεζοδρόμιο τοῦ Μαιευτηρίου; Τό κράτος ἀπαγορεύει καί τιμωρεῖ τίς ἐκτρώσεις, ἀδιαφορεῖ ὅμως ἄν γυναῖκες ἐπιτόκες πεθαίνουν ἀπό τό κρύο, ἀπό μόλυνσι, ἀπό αἰμορραγία στή μέση τοῦ δρόμου.

Καί σάν εἰρωνεῖα τῆς τύχης πανηγυρίζονταν κείνες τίς ἡμέρες ἀπό δυό σωματεῖα τῆς πόλεως μας σέ ἀπόστασι λίγων βημάτων ἀπό τό Μαιευτήριο, στόν Παρνασσό, ἡ Ἡμέρα τῆς Μητέρας, μέ λόγους, ποιήματα, τραγούδια καί ὕμνους. Μά ὁ θεσμός τῆς μητέρας δέν κινδυνεύει στόν τόπο μας· καί ὁ χειρότερος ἄνθρωπος κλείει μέσα του ἕναν σεβασμό, μιά στοργή γιά τή μάνα του, στίς δύσκολες στιγμές τῆς ζωῆς του θά τήν ἐπικαλεσθῆ, θά φωνάξῃ «μαννούλα μου, πού εἶσαι!» καί πολύ σπάνιες εἶνε οἱ περιπτώσεις πού παιδιά ξεχνοῦν τί ὠφείλουν στήν μητέρα τους. Ἐκεῖνο πού κινδυνεύει εἶνε ἡ ζωή τῶν μητέρων, ἐκείνη θέλει προστασία καί στοργική περίθαλψι. Ὅταν κατορθωθῆ αὐτό, ὅταν δέν κινδυνεύουν πιά οἱ γυναῖκες νά πεθαίνουν ἐγκαταλελειμμένες στό πεζοδρόμιο, τότε εἴμεθα σέ καιρό νά πανηγυρίσωμε τή μητέρα καί νά τήν ἐξυμνήσωμε. Γι' αὐτό

προτεινόμεν, ὅλα τὰ γυναικεῖα σωματεῖα, ἀντί νά συμμετέχουν σ' ἑορτές καί ὕμνους ὑπέρ τῆς μητέρας, νά ἐνωθοῦν καί νά κάμουν εἰς εὐρυτάτην κλίμακα ἕναν ἔρανο· μέ τὰ χρήματα αὐτά, ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ πού θά μαζέψουν, νά ἰδρυθοῦν δωρεάν κλίνες γιά ἐπιτόκους εἰς ἕνα ἀπό τὰ ὑπάρχοντα νοσοκομεῖα· νά γίνεται ὁ ἔρανος αὐτός κατ' ἔτος καί νά λέγεται ἡ Ἡμέρα τῆς Μητέρας. Ἔτσι μέ τόν καιρό θ' αὐξάνουν τὰ κρεββάτια καί θά ὀλιγοστεύουν οἱ τραγωδίες πού ἀναφέραμεν ἀνωτέρω.

Ὁ κ. Ὑπουργός τῆς Προνοίας ἐδήλωσε μέν ὅτι θά διορθωθῆ προσωρινῶς τό κακό μέ τὰ μέτρα πού θά λάβη προσεχῶς. Δύο αὐτοκίνητα δηλ. μέ γιατρό, μαμμή καί ὅλα τὰ χρειαζόμενα θά εἶνε ἔτοιμα νά πᾶν εὐθύς ἐκεῖ ὅπου τὰ φωνάζουν γιά νά παρέξουν βοήθεια σ' ἐπιτόκους στό σπίτι. Πόσα ὅμως δυστυχή πλάσματα ὑπάρχουν πού δέν ἔχουν σπίτι, πού φοβοῦνται τόν πατέρα, τόν ἀδελφό, γιά τό πάθημά τους καί πού ζητοῦν τήν προστασία τοῦ κράτους ἢ τῆς κοινωνίας στή δύσκολη ὥρα τους. Καί πόσες ἄλλες ζοῦν σέ μιὰ ἄθλια κάμαρα μαζί μέ τήν πολυάριθμη οἰκογένειά τους ὅπου δέν μποροῦν νά ἔχουν τήν ἀπαιτούμενη καθαριότητα καί ἀντισηψία. Γι' αὐτές λοιπόν, γιά τίς ἐγκαταλελειμμένες καί ἀπροστάτευτες προτεινόμεν νά γίνῃ ὁ ἔρανος. Ἡ κάθε μιὰ μας θά μπορέσῃ τότε νά πανηγυρίσῃ τήν μητέρα, ὅταν ξεύρει ὅτι βοήθησε μιὰ γυναῖκα νά γίνῃ μητέρα ὑπό τους κατά δύναμιν πιό καλούς καί φιλόανθρωπους ὄρους.

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΖΩΗ

Μηνιαίο ὄργανο τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Ὀμίλου Γυναικῶν
(Τμήμα τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος τῆς Ἑλλάδος)
1928 - 1935

ΑΘΗΝΑ 1928

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

ΑΡ. 1 ΤΕΥΧΟΣ 192

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΜΗΝΙΑΚΟ ΟΡΓΑΝΟ
ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
(ΜΗΜΕΝ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ)

Συντακτική Ἐπιτροπή: **Δ.Β. Γαϊτάνου Γκαϊτάνου**
Μαρίνα Νικολάου

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΑΘΗΝΑ ΠΡΟΒΛΑΤΑΡΙΩΝ

Ο ΣΚΟΠΟΣ ΜΑΣ

Ἐπισημὸν καθήκον τῆς ἡμετέρας ἐργατικῆς ὄψεως, εἰς τὴν ἀποδοτικὴν ἐργασίαν, εἰς τὴν ἀποδοτικὴν ἐργασίαν, εἰς τὴν ἀποδοτικὴν ἐργασίαν.

Ἐν τῇ βίῳ, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας.

Ἐν τῇ βίῳ, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας.

Ἐν τῇ βίῳ, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας.

Ἐν τῇ βίῳ, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας.

Ἐν τῇ βίῳ, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας.

Ἐν τῇ βίῳ, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας.

Ἐν τῇ βίῳ, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας, τὸν ἀπὸ τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας.

Καὶ τὴν βίαν

ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

*Στή Μυρσίνη και στό
Θόδωρο Παπαδημητρίου*

ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙ κανείς νά φιλοσοφήσει προτού νά καθορίσει τήν έννοια τών λέξεων επάνω στις όποιες θά μιλήσει. Τόσο οί άνθρωποι αντίλαμβάνονται άλλοιώςκα ό καθείς τήν έννοια τών άφηρημένων λέξεων.

Ό Le Dantec λέγει πώς άν υπάρχουν διάφορες φιλοσοφικές σχολές και χιλιάδες τόμοι φιλοσοφικών συζητήσεων, είνε γιατί ό καθείς άλλοιώς αντίλαμβάνεται τή λέξη, γύρω στην όποία γίνεται ή συζήτηση. Άρκει νά σάς θυμίσω τίς συζητήσεις τής τελευταίας Έθνοσυνελεύσεως γύρω στην λέξη «άνεκτή», προκειμένου περί τής θρησκείας. Επίσης ό θόρυβος πού δημιουργήθηκε γύρω στην θεωρία του Άϊνστάϊν, όπως έβεβαίωνα ό κ. Καραθεοδωρής τίς προάλλες στην Έταιρεία τών Κοινωνι-

---

Ή όμιλία αυτή έγινε στην αίθουσα του Έλληνικού Όδείου στις 24 Άπριλίου 1923, στην σειρά τών διαλέξεων πού όργάνωσε ό Σύνδεσμος Έλληνίδων υπέρ τών Δικαιωμάτων τής Γυναίκας. Δημοσιεύθηκε στην έφημερίδα Πατρίς 8, 9, 10, 11, 12 και 13 Μαΐου 1923. Έκδόθηκε στην Άθήνα τό 1925.

κῶν καί Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, ὀφείλεται κι' αὐτός, ἐν μέρει, στήν παρανόηση τῆς λέξεως «σχετικότης».

Ἄς πούμε λοιπόν πρῶτα τί ἐννοοῦμε μέ τή λέξη *Γυναίκα*.

Κατά τή γνώμη μας, οὔτε οἱ ἄνδρες μας γνωρίζουν τή γυναίκα, οὔτε οἱ γυναῖκες τόν ἑαυτόν τους. Ἡ λέξη «γυναίκα» εἶναι ἡ πιό ἀφηρημένη ἔννοια πού μπορεῖ νά υπάρξει.

Ἡ γυναίκα, εἶπαν πολλοί, εἶνε ἕνα μυστήριο, πρό τοῦ ὁποῖου οἱ ἄνδρες σταματοῦν μέ ἀνοιχτό στόμα ὕστερα ἀπό πολλά χρόνια γνωριμίας μαζί της, ἀναφωνώντας στό τέλος τό «ἐν οἶδα ὅτι οὐδέν οἶδα!». Τό ἴδιο καί οἱ ἀκαδημαϊκοί μυθιστοριογράφοι, οἱ λεγόμενοι ἀνατόμοι τῆς γυναικείας ψυχῆς, ζητώντας νά λύσουν τό μυστήριο «Γυναίκα», πνίγονται ἀπελπισμένοι μέσα στόν Εὐριπὸν μιᾶς ἀπέραντης φλυαρολογίας.

Καί πράγματι, οἱ ἀντιθέσεις τῆς γυναικείας εἶνε τέτοιες, πού ὅσοι κατέγιναν νά βροῦν τίς μεγάλες βασικές γραμμές τῆς γυναικείας ψυχῆς, δέν ἔγραψαν παρά ἀτομικές τῶν ὑποθέσεις, χωρίς τίποτε τό ἐπιστημονικό. Τό καλύτερο βιβλίον πού γράφηκε γιά τή *Γυναίκα*, τό βιβλίον τοῦ Μπέμπελ,* κι' αὐτό περνᾷ σήμερα σά μιᾶ διατύπωση εὐσεβῶν πόθων ἐνός μεροληπτικοῦ φεμινιστῆ συγγραφέα, καλοῦ φιλολόγου.

Ἡ γυναίκα παραμένει συνεπῶς πρόβλημα· ἴσως διότι δέν ἔχει ἐξελιχθῆ ἀκόμη εἰς τό τέλειον τοῦ ἑαυτοῦ της· ἴσως, διότι δέν ἔχει δώσει ἀκόμη τόν ἰδιαίτερον ἀνώτερον τύπον της.

Γι' αὐτό στίς σκέψεις μου περί *Γυναίκας* καί *Πολιτικῆς* δέν θά βασισθῶ στή σημερινή Ἑλληνίδα γυναίκα, εἴτε τήν καλή νοικοκυρά τοῦ σπιτιοῦ, εἴτε τή διακοσμητικὴν φευτοδιανοοῦμένην, εἴτε τή γυναίκα κούκλα τοῦ ἀνδρικοῦ ὄντος.

* Τό βιβλίον εἶχε ἦδη μεταφραστεῖ στά ἑλληνικά: *Ἡ Γυνή καί ὁ κοινωνισμός. Ἡ γυναίκα εἰς τό παρελθόν, τό παρόν καί τό μέλλον*, Ἐν Ἀθήναις 1920.

“Όλες αυτές εἶνε ἀνίκανες νά νοιώσουν τίς ἀνώτερες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς καί νά τίς ζήσουν συνειδητά.

Ἔτσι, μιλώντας γιά τή Γυναίκα καί τήν Πολιτική, δέ μᾶς μένει παρά νάχομε ὑπ’ ὄψιν μας ὠρισμένους τύπους μεγάλων γυναικῶν· ἀλλά καί γι’ αυτές ἀκόμη χρειάζεται ἴσως ἐπιφύλαξη καί προσοχή.

Μιά Ζόρζ Σάντ ἢ μιά Λούξεμβουργκ ἢ μιά Ἀσπασία μπορούσαν νά ξεγελάσουν τήν κρίση μας, γιατί κι’ αυτές δέν ξαίρουμε κατά πόσον ἦσαν ἢ δέν ἦσαν ἀπηχῆσεις ἀνδρῶν — ὅπως θέλουν νά λέγουν οἱ ἄνδρες, οἱ ὅποιοι γελοῦν καί θά γελοῦν πάντα μαζί μας, ἐν ὅσῳ θά φαντάζονται ὅτι δίπλα σέ κάθε γυναίκα ὑπάρχει ἓνας γενειοφόρος Μέντωρ.

Πρέπει ν’ ἀποδειχθῆ ὅτι ἡ γυναίκα ἔπαυσε νᾶνε — ὅπως διακηρύττει τό πατροπαράδοτο βιβλικό ἀπόφθεγμα— ἡ σκιά τοῦ ἀνδρός. Καί τό πιστεύουν τόσο βαθείᾳ οἱ ἄνδρες αὐτό!

Συνέβη κάποτε νά σταματήσῃ τόν ἄνδρα μου σ’ ἓνα διάδρομο ὑπουργείου ἓνας ἀπό τούς ἰκανώτερους ἐπιστήμονες καί ἀνώτερους ὑπαλλήλους τοῦ Κράτους, νέος ἄνδρας καί φεμινιστής μάλιστα, καί νά τοῦ πῆ: — Ὡστε, κ. Γιαννιέ, ἐπί τοῦ νομοσχεδίου αὐτοῦ ἔχετε τή γνώμη πῶς πρέπει νά μὴν ψηφισθῆ;

— Ὅχι, δέν ἔχω τή γνώμη αὐτή. Πῶς τό γνωρίζετε; ἀπήντησε μέ ἔκπληξη ὁ Γιαννιός.

— Μά συνεζήτησα μέ τήν κ. Γιαννιοῦ καί ἔχει τή γνώμη αὐτή. Ὑποθέτω πῶς ἡ κ. Γιαννιοῦ εἶνε ἀπήχηση δική σας...

Ὅταν οἱ ἄνδρες ἔχουν μιά τέτοια ἰδέα γιά μᾶς, ὅταν μᾶς θεωροῦν φωνόγραφον τῶν ἀνδρῶν, ὅταν ὑποθέτουν πῶς οἱ φιλολογικές διαλέξεις μας περί τοῦ τάδε ἢ τάδε θέματος εἶνε συρράμ-

ματα από διάφορα λεηλατηθέντα ἄρθρα κριτικῶν, ὥστε νά αὐτοεξηγοῦνται οἱ διάφορες ἀλληλογρονθοκοπούμενες ἀντιθέσεις των· ὅταν ξαίρουν πῶς τὰ ὠραῖα μας διηγήματα τὰ γράφει κάποιος ἀγαπημένος μας· ὅταν οἱ ἐπιστημονικῆς διαλέξεις μας καταντοῦν προϊόντα ἐξαγωγῆς κάποιου ὠρισμένου ταμείου γνώσεων· ὅταν πιστεύουν πῶς τὰ «γυναικεῖα ἔργα» μας στέκονται ὄρθια, διότι κάποιιοι καλόκαρδοι ὑπομονητικοὶ ἄνδρες γίνονται οἱ Ἄτλαντες τῶν γυναικείων οὐρανῶν μας· ἄ! τότε εἶναι μάταιον νά θέλουμε ν' ἀναμιχθῶμε καί στήν πολιτική. Θά ἐφηφίζαμε πάντα τόν ὑποψήφιο τοῦ ἀνδρός μας ἢ τοῦ ἀνδρός, τοῦ ὁποίου θά εἴμεθα ἢ σκιά...

Ἄλλ' αὐτός δέν εἶνε πλέον φεμινισμός.

Φεμινισμός εἶναι ἡ γυναίκα νά σκέπτεται μέ τό δικό της τό κεφάλι. Ν' ἀρχίσει ν' αὐτοδιοικεῖται, ν' αὐτενεργεῖ, νά συμμετέχει μέ τό δικό της τό ἐγώ σ' ὅλη τήν ἀνθρώπινη ζωή.

Φεμινισμός δέν εἶνε νά ὀπλιζοῦμε τούς ἑαυτούς μας μέ λίγες γνώσεις, μέ λίγη μουσική, μέ λίγη τέχνη, τέλος μέ λίγη *ἐξωτερική χειραφέτηση*, γιά νά ἀρέσουμε περισσότερο στόν ἄνδρα, δηλαδή νά γίνουμε *εὐχαριστότερα ὄργανα τοῦ ἀνδρός*.

Φεμινισμός εἶνε νά βγοῦμε ἀπό τήν ἐπίδραση τοῦ ἀνδρός καί ἐν ἀνάγκη νά τόν ἀναγκάσουμε νά μᾶς δώσει τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματά μας.

Μ' ἄλλα λόγια, φεμινισμός εἶνε ἡ πάλη τῶν δύο φύλων, ἡ ὁποία εἶναι νόμος νά ἐξακολουθήσει στήν τωρινή κοινωνία, ἐνόσω θά ὑπάρχει σ' αὐτήν καί ἡ μεταξύ τῶν ἀνδρῶν πάλη, ἡ λεγόμενη πάλη τῶν τάξεων.

Ἄρα φεμινίστριες γυναῖκες εἶναι ὅσες κατώρθωσαν νά διαλέξουν μόνες τους τή φιλοσοφία, τήν ἰδεολογία, πού ταιριάζει στή γυναίκα καί στόν ἄνθρωπον ἐν γένει, καί πού ἔγιναν ἰκανές ν' ἀπελευθερώσουν τόν ἑαυτό τους καί τή γυναίκα ἀπό κάθε ἐμπόδιο, πού δέ μᾶς ἀφίνει νά νοιώσουμε τίς ἀνώτερες

έκδηλώσεις της ατομικής μίας ζωής. Τέτοιες γυναίκες υπάρχουν στην Ελλάδα;

Ἐπιτρέψτε με ν' ἀπαντήσω μέ τή λέξη: *καμμιά!*

Πώς θά δημιουργηθοῦν οἱ γυναίκες αὐτές στόν τόπο μας, θά προσπαθήσω νά πῶ παρακάτω.

Τώρα θά ἤθελα νά προλάβω τοὺς ἄνδρες ἐκείνους, πού εἶνε ἔτοιμοι νά ξεφωνήσουν: «Εὐτυχῶς πού δέν ἔχουμε τέτοιες γυναίκες στην Ἑλλάδα!».

Δέν ἔρχομαι νά διακηρύξω ἕναν νέον ἐμφύλιο σπαραγμό σέ μιά κοινωνία, ὅπου ἤδη τά ἀντρώγυνα ἀρκετά ἀλληλοσπαράσσονται... Ὡ! δέν σᾶς ἀπειλῶ μέ δεύτερη ἐμφάνιση τοῦ Μητρικοῦ Δικαίου καί τῆς Γυναικοκρατίας, στήν ὁποίαν ἔζησαν οἱ πρόγονοί μας ἀπό τόν 20όν ἕως τόν 15ον καί 12ον ἀκόμη αἰῶνα π.Χ. στήν κρητική περίοδο καί στήν ὀμηρική. Συμφωνῶ μέ τοὺς ἄνδρες, πώς δέν ὑπάρχει τίποτε πιό τερατώδικο ἀπό τήν φευτοχειραφετημένη γυναίκα, ἡ ὁποία, ἔχοντας πάρει ἀπό τό φεμινισμό μόνον τίς ἀξιώσεις τῆς χειραφετημένης, χωρίς νά ἔχει καί τήν ἀνάλογη μόρφωση καί ἀξία μέ τόν ἄνδρα, γίνεται τό μαρτύριο τῶν τριγυρνῶν τῆς ἀνδρῶν, μέ τά ἐλαττώματα τῆς μικρογυναίκας, πού διετήρησε. Ὁχι. Δέν θέλουμε νά δοῦμε στήν Ἑλλάδα κι' ἄλλες γυναικοῦλες, πού συνταυτίζουσι λ.χ. τήν ἐλευθερία τῆς γυναίκας μέ τήν ἐλευθερία τοῦ νά μπορεῖ ἡ γυναίκα νά εἶνε ἀνήθικη. Ὁχι! Δέ ζητοῦμε τά κορίτσια μας μ' ἀπομιμηθοῦν ἐλευθέρους τρόπους εὐρωπαϊῶν χειραφετημένων γυναικῶν καί τόσο μαϊμουδίστικα καί χωρίς τό ἀνάλογο ψυχικό περιεχόμενο, ὥστε ὁ ἄνδρας συχνά νά ξεγελιέται καί νά τίς ἐκλαμβάνει γιά πραγματικές ἐλευθέρους... Καμμιά ἀπολύτως σχέση —θά ἤθελα νά τό φώναζα σ' ὅλες τίς γωνιές τῆς Ἑλλάδος— δέν ἔχει ἡ χειραφετημένη γυναίκα μέ τό βάψιμο τῶν ματιῶν καί τοῦ προσώπου. Μᾶς ἀποτροπιάζει αὐτή ὅσο κι' ὁ ἄνδρας πού βᾶφει τό μουστάκι του.

Ἡ γυναίκα πού ζητεῖ νά δημιουργήσῃ ὁ Φεμινισμός εἶναι ἡ γυναίκα πού θά σώσει τόν ἄνδρα ἀπό τό οἰκογενειακό πρόβλημα, ἀπό τά πολλά βάρη τῆς ζωῆς. Θάνε ἡ γυναίκα βοηθός, ἡ γυναίκα συνοδός — μιὰ Βεατρίκη τοῦ Δάντη. Θάνε ἡ γυναίκα πού ὠνειροπόλησαν ὅλοι οἱ μεγάλοι ἄνδρες, ἡ γυναίκα τοῦ Βάγγερ, ὁ ὁποῖος δέν μποροῦσε ν' ἀποκοιμηθῇ, ἂν δέν ἀκουμποῦσε τό κουρασμένο κεφάλι του ἐπάνω στό στήθος της. Θάνε τέλος ἡ γυναίκα Παλλάς-Ἀθηνᾶ, πού φανερωνότανε στόν Ὀδυσσεά, γιά νά τόν ὀδηγήσῃ στήν νοικοκυρούλα του τήν Πηνελόπη, πού μόνον νά νέθει καί νά κλαίει ἤξαιρε.

Ἄλλ' ὅσοι ἄνδρες προτιμοῦν τήν Πηνελόπη ἀπό τόν ἀνώτερο τύπο τῆς χειραφετημένης γυναίκας, ὅσοι νομίζουν, κακῶς, πώς ὁ Φεμινισμός ζητεῖ τόν ἐξανδρισμό τῆς γυναίκας καί φοβοῦνται μή χαθεῖ ὁ ἠδονισμός τῆς ἀπαλῆς ζεστασιάς, ἄς καθησυχάσουν. Ὅλα μᾶς βεβαιώνουν πώς ὁ τύπος τῆς χειραφετημένης γυναίκας τοῦ μέλλοντος θάνε ἡ Ἀφροδίτη τοῦ Πραξιτέλη: στό σῶμα της θά βρίσκειται ἡ χαρούμενη ὁμορφιά, ἀλλά καί στό βαθυστόχαστο μάτι της, ἡ ἐπιβλητική σοφία τῆς ἐξιδανικευμένης γυναίκας.

Καί τώρα, ἀφοῦ ἐχάραξα περίπου ποιᾶ γυναίκα φρονῶ πώς θάνε ἄξια ν' ἀναμιχθῇ στήν πολιτική, εἶναι ἀνάγκη νά ἐξηγήσω καί τί ἐννοῶ μέ τή λέξη *πολιτική*.

Δέν ἐννοῶ βέβαια τήν πολιτική συζήτηση, πού καί σήμερὰ κάνουν οἱ γυναίκες γιά τόν παλαιοκομματισμό ἢ τόν βενιζελισμό. Δέν ἐννοῶ ἐπίσης τήν ἀναμάσηση ἀπό γυναικεῖα στόματα τῶν πολιτικῶν ἄρθρων, πού γειτονεύουν μέ τό χρονογράφημα καί τό μυθιστόρημα τῆς *Ἐστίας* ἢ τῆς *Πρωτευούσης*. Δέν ἐν-

νοῶ τέλος τήν τυφλή ἐξυπηρέτηση ενός οἰουδήποτε ἀνδρικοῦ κόμματος ἀπό τίς γυναῖκες.

Ὁ Μπαρτελεμῦ λέει πῶς στήν Ἀγγλία οἱ γυναῖκες ἐξυπηρέτησαν ἐπί 50 χρόνια τά διάφορα ἀνδρικά κόμματα, χωρίς νά ἐπιτύχουν τά δικαιώματά τους. Ἄρχισαν δέ νά τά κερδίζουν, μόνον ἀφ' ὅτου ἄρχισαν νά ἐκφοβίζουν τούς ὑποψηφίους βουλευτές, πῶς θάχαμναν ἐκλογική προπαγάνδα ἐναντίον των, ἄν δέν ἐδήλωναν πῶς εἶνε φεμινιστές.

Λέγοντας *πολιτική* ἐννοῶ νά μορφωθῆ ἡ γυναῖκα καί νά φθάσει στήν ψυχική δύναμη νά καταλάβει τί εἶναι «πολιτεία»· ποιός εἶνε ὁ ἐσωτερικός μηχανισμός τῆς κοινωνίας, τήν ὁποία ἀντιπροσωπεύει ἡ Πολιτεία· γιατί καί πῶς γίνονται οἱ νόμοι.

Σήμερα ἡ γυναῖκα ξαίρει τί εἶνε *σπίτι*, τί εἶναι *ἐμπορικό* καί πρό παντός τί εἶνε *ἐκκλησία*. Στήν Εὐρώπη, ὅπως καί στήν Ἑλλάδα, οἱ ἐκκλησίες πλημμυροῦν δυστυχῶς σήμερα μόνον ἀπό γυναῖκες. Παρόμοια, θά πρέπει ἡ γυναῖκα νά γνωρίσει τί εἶνε καί Κοινωνία· τί ἐννοοῦν λ.χ. οἱ ἄνδρες ὅταν λένε ὅτι «τό Κράτος εἶνε τό νομικό περίβλημα τοῦ Ἔθνους». Κι' ἀκόμη περισσότερο· νά φθάσει καί νά σχηματίσει μιὰ *κοσμοθεωρία* δικῆ της, βγαλμένη ἀπό προσωπική της παρατήρηση καί φιλοσοφημένη συνείδηση, ὁπότε θά ἀντιληφθῆ κατ' ἀνάγκην ὅτι καί Πολιτεία καί Κοινωνία καί Κυβερνήσεις καί νόμοι καί κάθε τί, πού σήμερα ἐκδηλώνει τή δημοσία γνώμη, εἶνε κατασκευάσμα ἀνδρικό καί ὑπέρ τοῦ ἀνδρός, ἐπειδή «οἱ νομοθέτες κάμνουν τούς νόμους γιά τήν τάξη τῶν ἀνθρώπων πού κάμνει τούς νομοθέτες» καί ὅτι τό σύνολο αὐτό ἀποτελεῖ τόν λεγόμενον *ἀνδρικό πολιτισμόν*.

Ἐπομένως, ἐμεῖς οἱ γυναῖκες εἴμαστε τέτοιες σήμερα ὅπως μᾶς δημιούργησε ὁ ἀνδρικός νοῦς, τό ἀνδρικό συμφέρον.

Καί ἄν πράγματι εἴμαστε σήμερα πλάσματα κατώτερα ἀπό τόν ἄνδρα, εἴμαστε κατώτερες, ἐπειδή οἱ ἄνδρες τόσους αἰῶνες μᾶς διηύθυναν ὅπως αὐτοί μᾶς διηύθυναν.

Ἄλλ' ὅταν ἡ γυναίκα ἀντιληφθῆ τήν ἀλήθεια αὐτή σ' ὅλο τό πλάτος της, ὅταν ἀρχίσει νά κινεῖται μέσα στή ζωῆ μέ θέληση δική της, σάν πραγματική φεμινίστρια, δέν ἔπεται πῶς θά ζητήσει νά καταργήσει τόν ἀνδρικό πολιτισμό γιά νά φτειάξει ἕνα *γυναικεῖο*.

Τό λάθος τοῦ ἀνδρικοῦ πολιτισμοῦ εἶνε ἀκριβῶς πῶς ἐβασίσθηκε μόνον στόν ἑαυτό του, μόνον στή δύναμη «ἀνδρας», καί γι' αὐτό ἔμεινε μονόπλευρος σάν τό καράβι πού γέρνει πρὸς τή μιᾶ πλευρά σήμερα, γιά νά βουλιάξει αὔριο μέ τήν πρώτη μπόρα πού θ' ἀντιχρῦσει.

Ἦ Φεμινισμός θά διδαχθῆ ἀπό τό μάθημα αὐτό καί δέν θά ἐπαναλάβει τό ἴδιο σφάλμα. Ξαίρει ὅτι κανεῖς πολιτισμός δέν ἤμπορεῖ νά στηριχθῆ σέ μιᾶ ὅποιαδήποτε σκλαβιά. Ξαίρει ὅτι ἡ πολιτεία τοῦ μέλλοντος μόνον ἐπάνω στήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ἐν γένει, χωρίς διάκριση φύλων ἢ κοινωνικῶν τάξεων, θά σταθῆ καί θά συνεχισθῆ.

Ἐἶπα γενικά τί περίπου ἐννοῶ μέ τή λέξη πολιτική. Ἄν μπαίναμε σέ λεπτομέρειες, θά λέγαμε ὅτι «μετέχω στήν πολιτική» θά πεῖ: ἐκλέγω τόν ἀντιπρόσωπο τῶν ἰδεῶν τῆς τάξεώς μου, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐντολή νά ὑπερασπισθῆ τά συμφέροντα τῶν πολιτῶν, πού ἔχουν τίς αὐτές ἰδέες μαζί μου ὡς πρὸς τόν τρόπο τῆς διαχείρισεως τῶν ὑποθέσεων τῆς Πολιτείας. Ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτός συνεργάζεται στή νομοθεσία, συζητεῖ τούς φόρους.

ἐλέγχει τή διοίκηση καί ἀποτελεῖ μιά φήφο στά ζητήματα εἰρήνης καί πολέμου.

Μά, θά μοῦ πῆτε ἴσως, ἀπορώντας: Προεξοφλήσατε λοιπόν ὅλους τούς δισταγμούς, πού προβάλλονται καί συζητοῦνται ἀκόμη ἀπό τά φωτεινότερα μυαλά ἀνδρῶν καί γυναικῶν, καταρρίψατε ὅλα τά ἐπιχειρήματα τῶν σοβαρῶν ἀντιπάλων σας, ἀνάμεσα στούς ὁποίους δέν ἔλειψαν καί ἐπιστήμονες μέ παγκόσμιο κύρος, κ' ἐρχόσατε κατ' εὐθείαν νά τοποθετήσετε τή γυναίκα καί, ἴσως καί τήν Ἑλληνίδα, μέσα στήν Πολιτική!

Δέν τοποθετῶ ἐγώ τή γυναίκα στήν πολιτική, ἀλλ' ἡ πραγματικότητα τῆς ζωῆς. Ἄρκει νά σᾶς ἀναφέρω δύο ἑλληνικά γεγονότα, ἀπαντώντας στά ἐξῆς δύο ἐρωτήματα, πού τόσο φυσικά γεννιοῦνται σ' ὅλους μας:

α. Ἡ πολιτική ἐπηρεάζει σήμερα τή γυναίκα; Καί,

β. Ἡ γυναίκα ἐπηρεάζει σήμερα τήν πολιτική;

Ἄπαντῶ στό πρῶτο.

᾿Ω! θά εὐχόμουνα τή στιγμή αὐτή, νά μή βρισκότανε μεταξῦ μας καμμιά γυναίκα θυμα τῆς στερνῆς καταστροφῆς. Θά ἀναξέσταινα ἄθελα τό πυρωμένο σίδηρο, πού τή φλογίζει... Ποιός ἄλλος ἀπό τή Γυναίκα τῆς Μ. Ἀσίας καί τῆς Θράκης, τή Μητέρα ἢ τή Σύζυγο καί τήν Ἀδελφή, ποιός ἄλλος ἀπό τ' ὀρφανό Κορίτσι, πού ἀνεμοδέρνεται τώρα ξεριζωμένο ἀπ' τό τρυφερό του περιβάλλον μέσ στά πεζοδρόμια τῆς πόλεώς μας καί τῶν πόλεων ὅλης τῆς χώρας, δέν ὑπόφερε τίς ἄμεσες συνέπειες τῆς πολιτικῆς; Καί ποιά ἀπό μάς δέν αἰσθάνθηκε τόν ἀντικτυπο *κάθε πολιτικῆς* τοῦ τόπου μας μέσα στό σπίτι της;

Εἴτε ὁ ἀνδρας, εἴτε ὁ πατέρας, εἴτε τό ἀγόρι της ξεκίνησαν καί δέν ἐγύρισαν, εἴτε τό μοναχό κορίτσι της ἐβγήκε νά δουλέψει γιά νά ἀντικαταστήσει τούς ἀπόντας, εἴτε αὐτή ἡ ἴδια ἐξενύχτισε κεντώντας ἢ σπογγίζοντας τά δάκρυά της, ἢ αἰσθάνθηκε τήν οἰκονομική ἀνεμοζάλη νά παρασέρνει τό ὑποθηκεμένο

της χωράφι καί τό σπίτι της — ποιά ἔζησε τήν πραγματικότητα αὐτή καί δέν ἀνωμολόγησε στόν ἑαυτό της, πώς ἐνῶ δέν ἐρωτήθηκε γι' αὐτή ἤ γιά τήν ἄλλη διαχείριση τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, αὐτή ὡστόσο ὑπῆρξεν ἕνα ἀπό τά κυριώτερα της θύματα;

Καί δέν ἀναφέρω ὅλες αὐτές τίς πρόσφατες συμφορές τῆς Ἑλλάδος, γιά νά κάμω τή στιγμή αὐτή κομματική πολιτική! Γιά τίς μεγάλες καί τίς ὀμορφες θυσίες πάντα πρέπει νάνε ἔτοιμο τό ἄτομο, ὅταν σκοπῶ του βάζει τό ἰδανικό ὄραμα τῆς Κοινωνίας, πού προάγεται στόν πολιτισμό, καί πού ὁ πολιτισμός αὐτός δέν εἶνε ἄλλο, παρά ἡ λίγη περισσότερη εὐτυχία τοῦ ἀτόμου μέσα στήν οἰκογένεια, στήν κοινωνία, μέσα στήν ἀνθρωπότητα ἐν γένει. Μέ μία διαφορά ὅμως μεγάλη, ὅτι τῆ θυσία αὐτή θέλαμε νά τήν ἀναλαμβάνουμε γυναῖκες καί ἄνδρες.

Ἄναφερα τόν ἀντίκτυπο τῆς πολιτικῆς ἐπάνω σ' ἐποχῆ πολέμου. Ἀλλά καί σέ καιρούς εἰρήνης ἡ πολιτική δέν μᾶς ἐπηρεάζει; Ἄρκει νά σᾶς θυμίσω ὅτι ἡ Πολιτεία παίρνει τό παιδί μας στά σχολεῖα της καί τό διαμορφώνει ὅπως θέλει αὐτή, σπέρνοντας στήν ψυχή τοῦ ἀγοριοῦ μας περιφρόνηση πρὸς τή γυναῖκα, ἀρχίζοντας ἀκόμη κι' ἀπό τή Γραμματική νά τό διδάσκει ὅτι τό ἀρσενικό γένος ὑπερισχύει τοῦ θηλυκοῦ!...

Καί ἔρχομαι στό δεύτερο ἐρώτημά μου:

β. Ἡ πολιτική ἐπηρεάζεται ἀπό τή γυναῖκα καί ὅταν ἀκόμη αὐτή δέν ἐξασκεῖ δικαίωματα πολιτικά;

Ποιός θ' ἀρνηθῆ τό γεγονός ὅτι μία μερίδα γυναικῶν, κυρίως οἱ γυναῖκες τῆς κρατοῦσης τάξεως, ἐπηρεάζουν καί τούς πολιτικούς καί τήν πολιτική;

Ἡ γυναῖκα λ.χ. τοῦ Παλατιοῦ καί τοῦ σαλονιοῦ καί τοῦ χαρτοπαιγνίου, κανεῖς δέν θά τό διαμφισβητήσῃ ὅτι ἔμμεσα ἐπηρέασε καί στόν τύπο μας τούς πολιτικούς, πρό παντός τούς μικρούς, καί μπορούμε νά πούμε ὅτι ἴσως κι' αὐτές οἱ τελευ-

ταίες συμφορές τῆς Ἑλλάδος νά ὀφείλονται στήν ἐπίδραση μιᾶς γυναίκας.

Ἡ ἐπίδραση αὐτή δέν εἶνε βέβαια τῆς φεμινίστριας γυναίκας, ἡ ὁποία, ἀκολουθώντας ὠρισμένη ἰδεολογία, ζητεῖ νά ἐπηρεάσει μιᾶ κοινωνία σύμφωνα πρός ἓνα ὠρισμένο ἰδεολογικό σκοπό. Εἶνε ἡ ταπεινή ἐπίδραση πού ὑπαγορεύει τό ἔνστικτο, τό οἰκογενειακό συμφέρον, τό στενό ἀτομικό, εἶνε ἡ ἐπίδραση πού ὀρμᾶται ἀπό πάθη ἢ φίλτρα γυναικεῖα πρός ἀτομικά ἢ συγγενικά συμφέροντα καί δέν ἔχει χαμμιά ἀπολύτως σχέση μέ τήν ὑψηλή ἐπίδραση τῆς γυναίκας πού πραγματευόμαστε.

Ἐν τούτοις καί ἡ ταπεινή αὐτή ἔμμεση καί ἀνεύθυνη, θέλω νά τονίσω τή λέξη αὐτή, ἀνεύθυνη συμμετοχή τῆς γυναίκας στήν πολιτική εἶνε γεγονός. Κ' ἐνόσω παραδεχόμαστε πώς ἡ γυναίκα ἐπιδρᾷ καί σήμερα στήν πολιτική, ἀλλά στά στραβά καί πρός τά στραβά, ὡς παράγων ἀνεύθυνος, γιατί νά μή θεωρήσουμε καθήκον μας νά τή διαφωτίσουμε ἐπαρκῶς, νά τή δώσουμε συνείδηση τοῦ τί κάνει σήμερα καί τοῦ τί ἔμπορεῖ νά κάμει εἰς τό μέλλον; Γιατί νά μήν τήν παρασκευάσουμε πρός τήν ἀνώτερη ἀντίληψη τῆς πολιτικῆς;

Αὐτό μόνο ζητοῦμε. Καί ζητοῦμε νά γίνει μέ μιᾶ προπαρασκευή μέσα στίς πραγματικότητες τοῦ τόπου. Στήν ἔμπρακτη ἐφαρμογή θᾶχουμε πρῶτα νά μελετήσουμε τίς συνθήκες τῆς χώρας μας. Γι' αὐτό στήν Ἑλλάδα θᾶνε στενά τά ὅρια τοῦ Φεμινισμοῦ, ὅσον ἀφορᾷ τήν πολιτική, πρός τό παρόν τουλάχιστον.

Εἶπα ὑπερβολή πρό ὀλίγου λέγοντας πώς ἡ Ἑλληνίδα ξαίρει τί θά πεῖ σπίτι καί τί θά πεῖ παιδί.

Δυστυχῶς, ἐδῶ στόν τόπο μας, δέν περάσαμε ἀκόμη οὔτε ἀπό μιᾶ συστηματοποιημένη σχετική εἰδική μόρφωση, ὅπως στή Γερμανία καί στήν Ἀμερική λ.χ. ὅπου ἡ γυναίκα ἐξασκεῖται εἰδικά καί γιά τά στοιχειώδη ἔργα τῆς. Οὔτε τό παιδί μας

Ξαίρουμε ν' αναθρέψουμε ἀληθινά, μὴν ἔχοντας τίς ἀπαιτούμενες γνώσεις ἰατροπαιδαγωγοῦ, οὔτε καὶ τὴν κουζίνα μας κἄν συστηματοποιημένη, οὔτε καὶ στοὺς ἄνδρες μας κατορθώνουμε νά ἀποδείξουμε ὅτι ὠριμάσαμε γιὰ ὅλες τίς βιωτικές ἀνάγκες, στίς ὁποῖες μᾶς ρίχνει, θέλουμε καὶ δέ θέλουμε, ἡ σημερινή κοινωνία, ὥστε νά δικαιολογεῖται σ' αὐτούς ἡ ζωηρή μας δίψα γιὰ τὴν πολιτική.

Στὴν Ἑλλάδα λοιπὸν ἡ γυναικεία πολιτικὴ κίνησις θάκαμνε ἀπερισκεψία, νομίζω, ἂν ἀπὸ τῶρα κτυποῦσε τὸ ἀνδρικό καθεστῶς.

Ἡ Ἑλληνίδα ἔχει σήμερα μονάχα νά ζητήσῃ συμμάχους ἄνδρες. Μέσα στὰ τωρινὰ ἀντιμαχόμενα πολιτικά στρατόπεδα τῶν ἀνδρῶν — ἀνεπηρέαστη ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν ἀνδρῶν τοῦ κύκλου τῆς— ἔχει νά διαλέξῃ καὶ νά ὑποστηρίξῃ τίς ἰδεολογίες ἐκεῖνες, πού ἀγωνίζονται νά δημιουργήσουν μίαν Ἑλλάδα, μέσα στὴν ὁποία θά βρῖσκει ἔδαφος εὐνοϊκὸ γιὰ νά ἐπιδιώξῃ τὰ κοινωνικοπολιτικά ἰδεώδη τῆς.

Χρειαζέται ὅμως μεγάλη προσοχὴ στὴν ἐκλογή τῆς ἀνδρικής αὐτῆς συμμαχίας ἢ τῆς πολιτικῆς σχολῆς, γιατί στὸν τόπο μας ἀκριβῶς, ὅπου βασιλεύει ἡ σύγχυσις τῶν ἰδεῶν, ὑπάρχουν καὶ κόμματα ὀπισθοδρομικά, τὰ ὁποῖα εὐχαρίστως θά μᾶς ἐδιῶναν καὶ τὴν ψῆφο, ὅχι ὅμως μέ σκοπὸ νά μᾶς χειραφετήσουν, ἀλλὰ μέ τὴν ὑστεροβουλία νά βασισθοῦν στὴν ἀμάθεια καὶ στὴ συντηρητικότητά τῆς Ἑλληνίδας, γιὰ νά διαιωνίσουν τὰ ἰδικὰ τῶν παλαιᾶ συντηρητικὰ καθεστῶτα, ἐπομένως καὶ τὴ δική μας σκλαβιά.

Λέγοντας δέ γιὰ συμμαχία τοῦ Φεμινισμοῦ μέ ὠρισμένες πολιτικές ἰδεολογίες ἀνδρῶν, δέν πρέπει νά ὑποτεθῇ πῶς συνηγορῶ ὑπὲρ ὅλων αὐτῶν τῶν γυναικειῶν ὀργανώσεών μας. Ἐν ὅσῳ στὴν Ἑλλάδα δέ δημιουργήθηκεν ἀκόμη ἡ Φεμινίστρια γυναικεία ὅπως τὴν ἐννοοῦμε στὸ ἀνώτερο φανέρωμά τῆς, οἱ χάρτι-

νες προγραμματικές αξιώσεις μας θά δείχνουν δυστυχῶς μόνον πῶς εἶνε ἀντιγραφές ἀχώνευτες ἢ πῶς εἴμεθα ἀπηχῆσεις καί ἐκτελεστές ἀνδρικών θελήσεων. Κι' αὐτῶν ἀκόμη τῶν δημοκρατικῶν καί σοσιαλιστικῶν κομμάτων — τῶν μόνων ἀπό τά ἀνδρικά πού θέλουν τήν ἰσότητά τῶν δύο φύλων — δέν εἴμαστε σέ θέση σήμερα νά πραγματοποιήσουμε τά προγράμματα συνειδητά.

Ἡ μόνη φεμινιστική κίνηση, πού θά μαρτυροῦσε κάποια ὠριμότητα πολιτικοῦ αἰσθητηρίου τῶν Ἑλληνίδων πού προπορεύονται καί ἡ ὁποία δέ θάκανε τοὺς ἄνδρες νά μειδιοῦν εἰς βάρος μας μέ εἰρωνεία ἢ χαιρεκακία, θά'νε μιά προπαρασκευαστική ἐργασία, γιά νά δημιουργηθῇ πρῶτα ἡ φεμινίστρια, ἐδῶ καί στίς ἐπαρχίες. Θά'τανε μιά δράση, πού θά ἀπομάχραινε τή γυναίκα ἀπό τήν ἀρρωστιάριχη ἀπομόνωσή της μέσα στό σολόνι καί τό μπουντουάρ καί θά τήν ἔβαζε νά προπαιδευθῇ μέσ στή ζωή της κοινωνίας, δίπλα στόν ἄνδρα. Καί χάριν τῆς προπαρασκευῆς αὐτῆς ἴσως θά ἔπρεπε νά ζητούσαμε ἀπό τήν Πολιτεία ὄχι τό ἐκλέγειν — ἐφόσον θά ὑπάρχει σήμερα ὁ φόβος νά ψηφίζουμε τοὺς συντηρητικούς γιά νά σφίγγουν περισσότερο τίς χειροπέδες μας, — ἀλλά τουλάχιστον τό ἐκλέγεσθαι, γιά νά μπορούσαν μερικές γυναῖκες τοῦ τόπου μας ν'ἄμπαιναν στά δημόσια συμβούλια, στή Διοίκηση, στό Πανεπιστήμιο καί στή Βουλή ἀκόμη, γιά νά προπονηθοῦν σ' ὅλες τίς λειτουργίες τῆς πολιτικῆς ζωῆς, νά γράφουν γιά τίς ἄλλες, νά γίνουν γι' αὐτές ἕνα ζωντανό παράδειγμα, μιά παράδοσι.

Ἡ προπαρασκευή ὅμως αὐτή τῆς Γυναίκας γιά τήν πολιτική ζωή δέν θά γίνεῖ ἐκ τῶν ἄνω μέ τή συγκατάθεση τῶν ἀνδρῶν, πού θά βροῦν 5-6 ἱκανές γυναῖκες γιά ἀνώτερα ἀξιώματα καί τίς ὁποῖες θά ἐπιδεικνύουν στίς ἄλλες χώρες ἀπό ἔθνικο σνομπισμό — ὅπως ἔκαμε κι' ὁ Κεμάλ μέ τήν περίφημη χανούμισσα ὑπουργίνα του, — ἀλλά θά γίνεῖ ἐκ τῶν κάτω, ὅταν ἡ γυ-

ναικεία κίνηση στραφή και τονώσει δύο βαθύτερα κοινωνικά ελληνικά γεγονότα, τά μόνα πού δημιουργοῦν σήμερα στήν Ἑλλάδα συνθήκες εὐνοϊκές γιά τή χειραφέτηση τῆς γυναίκας: *τή συνεκπαίδευση, τό μικτό δηλαδή σχολεῖό, καί τήν ἐργαζόμενη γυναίκα.*

Ναί· ἀφ' ὅτου τά κορίτσια μας φοιτοῦν μαζί μέ τ' ἀγόρια στά μικτά σχολεῖα —παρ' ὅσα καί ἄν λένε οἱ ἐχθροί τοῦ συστήματος αὐτοῦ— τά κορίτσια μας ἄρχισαν νά παίρνουνε ζωή, νά μελετοῦν τή σκέψη τοῦ ἀνδρός, νά κρίνουν τόν ἄνδρα, ν' ἀμιλλῶνται στή ζωτικότητα καί στήν ἐνέργεια. Κι' εἶναι μιά χαρά καί μιά ὁμορφιά τῆς ζωῆς ἀνώτερη, εὐγενικιά, ἀγόρια καί κορίτσια νά μορφώνονται καί νά μεγαλώνουνε μαζί, ὅπως μέσα στή Φύση τά μικρά ἀρσενικά καί θηλυκά πουλάκια.

Ἡ γνωριμία τῶν χαρακτήρων καί ἀπό τά δύο μέρη δίνει τήν ἀσφαλέστερη βάση γιά τήν κατοπινή συνεργασία τῶν δύο φύλων στήν κοινωνική καί πολιτειακή ζωή.

Κι' ἀφότου οἱ κοπέλλες μας ἄρχισαν νά ἐργάζονται ἔξω ἀπό τό σπίτι, ἡ Ἑλλάδα ἐγνώρισε, στίς πόλεις τῆς, ἐλεύθερο περπάτημα γυναίκας καί τό ἀλλοτινό σεμνότυφο, σκυφτό καί ὑποκριτικό κεφαλάκι τῆς δουλικῆς καί μισοκαχόμοιρης κόρης ἄρχισε νά βλέπει ὑψηλότερα, σ' ἕναν ὀρίζοντα εὐρύτερο. Ἄς μὴν ἀνησυχοῦν ὅσοι πιθανόν νά διακρίνουν κάποια ἀναίδεια ἢ διαφθορά σέ πρόσωπα μαθητριῶν τοῦ μικτοῦ σχολεῖου ἢ τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν. Εἶνε μιά κατάσταση παροδική, ἀπ' ὅπου κατ' ἀνάγκη θά περάσει ἡ νεώτερη, ἡ ἐργαζόμενη γυναίκα, πού βρέθηκε ψυχικῶς ἀπροετοιμάστη ἐμπρός στήν ἀνεμοζάλη τῆς κοινωνικῆς μεταβολῆς πού ἔγινε καί στόν τόπο μας τά τελευταῖα δέκα χρόνια. Μέ τόν καιρό, ἡ συνήθεια τῆς ἐργασίας θά τῆς δώσει καί τή γυναικεία ἀξιοπρέπεια τῆς συνειδητῆς φεμινίστριας. Ἔτσι ἔγινε παντοῦ. Ἄς υπάρξουν θύματα πρός τό παρόν. Μέ τό νά ἔχουν καί οἱ ἐφευρέσεις τά θύματά τους, δέν θά

πεί πώς ο κόσμος πρέπει να παύσει να εφευρίσκει... Κάθε άγώνας, κάθε καλύτερευση είναι μοιραίο να κερδίζεται με θυσίες.

Γιά την εργαζόμενη γυναίκα θά είχα περισσότερα να πω, αν τό επέτρεπε ο χρόνος. "Όχι μόνο γιατί ή γυναίκα πού εργάζεται στο μαγαζί, στο γραφείο, στο εργοστάσιο, στο ύπουργείο, καλύτερα γνωρίζει από τά κορίτσια του σπιτιού την Πολιτεία, την Κοινωνία, τόν άνδρα, τή ζωή έν γενει, άλλ' έπειδή ή *μισθωτή εργασία τής γυναίκας συνδέεται άμεσα με τή λύση του όλου γυναικείου ζητήματος.*

Θά σās έλεγα σ' αυτό επάνω, τή θεωρία τών σοσιαλιστών, οί όποιοι πιστεύουν πώς στή σημερινή κοινωνία τών διαφόρων διακρίσεων είναι αδύνατο να λυθή τό γυναικείο ζήτημα όριστικά· γιατί πρωύτερα θά πρέπει να λυθή τό κοινωνικό πρόβλημα, να λείψουν δηλαδή όλες οί κοινωνικές διακρίσεις και τότε θά λείψουν και οί μεταξύ τών δύο φύλων κοινωνικοπολιτικές διακρίσεις και διαφορές.

Οί σοσιαλιστές αποδίδουν τή σημερινή σκλαβιά τής γυναίκας σέ λόγους οικονομικούς και πιστεύουν πώς όσο περισσότερο οικονομική ανεξαρτησία αποκτά ή εργαζόμενη γυναίκα, τόσο περισσότερο γίνεται ελεύθερη και αυτοκέφαλη, έπειδή οί οικονομικές μεταλλαγές γεννούν νέους τρόπους του σκέπτεσθαι.

Δέν είναι όμως ο καιρός για θεωρίες και για επανάληψη γνώσεων από βιβλία. "Άλλωστε με τή σημερινή όμιλία μερικά μόνον γενικά σημεία του γυναικείου ζητήματος άγγίζω, προσπαθώντας να διαγράψω πρό παντός τά όρια, μέσα στα όποια θά πρέπει να τοποθετηθή ο Φεμινισμός στην Έλλάδα. Ευχάριστο θά ήτο να γινότανε πλατύτερη συζήτηση από τους ειδικούς μελετητές του ζητήματος, θίγοντάς το σ' όλα τά σημεία ή συζητώντας όσα έθιξα.

Γι' αυτό περιορίζω τις παρατηρήσεις μου επάνω στην εργαζόμενη Έλληνίδα.

Σ' αὐτήν ἄς πάει ἡ γυναικεία πολιτική κίνηση, σ' αὐτήν, ἡ ὁποία ζητῆς κοινωνικές μεταβολές, σ' αὐτήν ἡ ὁποία εὐρύτερα αἰσθάνεται τὸν ἀντίκτυπο κάθε πολιτικῆς. "Ἄς ἀπευθυνθῆ σ' ὅ-λες τῆς γυναῖκες τῆς Ἑλλάδος, πού ἡ βιωτική ἀνάγκη τῆς τραβᾷ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι, ἐνῶ ἡ πατριαρχική ζωὴ τῆς βασιτᾶ ἀκόμη δι-στακτικές ἐπάνω στοῦ κατῶφλι τοῦ σπιτιοῦ τῶν ἄν πρέπει νά βγοῦν καί νά δουλέψουν. "Ἄς προπαρασκευάσει τῆς γυναῖκες γιὰ κάθε ἀνώτερο κλάδο ἐργασίας. "Ἄς ἔλθει σ' ἐπικοινωνία μέ τὴν ἐργάτρια, μέ τὴ φοιτήτρια, μέ τὴ δασκάλισσα, μέ τὴν ὑπάλλη-λο, μέ τὴν ἡθοποιό ἀκόμη.

Καί κοντά στή *θετική* προπαρασκευαστική αὐτὴ μορφω-τική ἐργασία, ἀπ' τὴν ὁποία θά δημιουργηθῆ ἡ φεμινίστρια τῆς αὔριου, ἄς κάμει καί μιὰν ἄλλη, μιὰ *ἀρνητική*.

Πρέπει νά κτυπηθῆ ἀλύπητα ἡ *ψευτοφιλολογοῦσα* γυναί-κα τῆς Ἑλλάδος. Σ' ἕναν τόπο, ὅπου ὑπάρχει πληθώρα ἡδη ἀνοητευομένων ἀνδρῶν ποετᾶστρων, ἄν ἔπαιρνε καί ἡ Ἑλληνί-δα τὸ φιλολογικὸ κατήφορο, θά ἐγινότανε ἐπιπολαιότερη καί μωρότερη. Μόνον μιὰ εὐσυνείδητη μελέτη τῆς θέσεώς μας μέσα στή ζωὴ τοῦ τόπου μας, τῶν συνθηκῶν μέσ' στίς ὁποῖες ζοῦμε, θά ἦταν δικαιολογημένη σήμερα.

Νά κτυπηθῆ ἀκόμη καί ἡ κίνηση τῶν *νεοσυστάτων* *γυ-ναικείων* *σχολῶν*, πού μορφώνουν μέ διακοσμητική ψευτομόρ-φωση τῆς γυναῖκες τῶν σαλονιῶν. Οἱ ἄνδρες ἰδρυτές τῶν *σχο-λῶν* αὐτῶν εἶνε ἐν τούτοις ἄνθρωποι, πού γνωρίζουν τὴ ση-μασία τῆς ἐργαζόμενης γυναῖκας καί πρὸς αὐτήν θάπρεπε νά στραφοῦν. Ν' ἀγνοοῦν ἄρα γε ὅτι ἀπὸ τῆς γυναικειῆς των *σχο-λῆς* μπορεῖ νά βγεῖ ἕνας φεμινισμός, ὁ ὁποῖος θά δώσει μιὰ στραβή, μονομερῆ κατεύθυνση στή γυναικεία κίνηση, γιὰ νά τὴν ἐκφυλίσει αὔριο στή δημιουργία ἐλληνίδων *femmes pré-*
cieuses;

Ἄλλ' ἔτσι ποτέ δέν θά κατορθωθῆ ν' ἀποδειχθοῦμε συνεργάτριες ἰσοδύναμες μέ τόν ἄνδρα, ἐνόσω μιά τάξη γυναικῶν θά ἔδινε στόν ἀγῶνα μας κατεύθυνση ἀντιφεμινιστική.

Ἐμεῖς ποθοῦμε οἱ γυναῖκες, ἀποκτώντας ψυχικότητα δική τους, νά γίνουν ἀντάξιες τοῦ σεβασμοῦ καί τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν φωτισμένων ἀνδρῶν. Τότε οἱ νόμοι γι' αὐτές θά ἔλθουν μόνοι τους. Οἱ ἄνδρες δέν θά ἔχουν πιά παρά ἐπίσημα νά μᾶς ἀναγνωρίσουν ἐλεύθερες καί νά ἐπικυρώσουν τά δικαιώματα, πού ἡ *πραγματική* ἀξία μας θά τούς ἐπιβάλλει.

Διαγράφοντας τόν ἀνώτερον αὐτόν τύπο τῆς γυναίκας στήν Πολιτική, δέ βγαίνω ἀπό τήν πραγματικότητα, δέν ἀεροβατῶ. Προγραμματίζω μόνο τήν πραγματικότητα, χαράζω μέ τίς μικρές δυνάμεις μου τό Ἰδανικό Φῶς, ἐπάνω στό ὁποῖο πρέπει νά προσηλωθοῦν τά μάτια τῆς ψυχῆς μας.

Χωρίς ἰδανικό ἡ ζωή καταντᾷ μαρτύριο. Καί ὁ Φεμινισμός, πού ἔχει ὡς σκοπό του μιά δικαιότερη Κοινωνία, ὀφείλει νά κρατεῖ ὑψηλά, πολύ ὑψηλά τό ἰδανικό του.

Πρός τήν κατεύθυνση αὐτή πρέπει νά ἐργασθοῦμε καί σ' αὐτό βέβαια ἡ φεμινιστική μας κίνηση ἔχει νά μελετήσῃ σοβαρά τά μέσα πού χρησιμοποίησε ὁ Φεμινισμός στίς ἄλλες χῶρες καί τ' ἀποτελέσματα πού ἔφερε σ' αὐτές. Καί ἀπό τή μελέτη του αὐτή θ' ἀντιληφθῆ κυρίως ἕνα πρᾶγμα βασικό, ὅτι μόνον ἐκεῖ, ὅπου ἡ φεμινιστική κίνηση ἀποτάθηκε πρὸς τήν ἐργαζόμενη γυναίκα, ὅπου κατόρθωσε νά εἰσχωρήσῃ καί νά συγκινήσῃ τήν ὑπάλληλο, τή δασκάλισσα, τήν ἐργάτρια, ἐκεῖ ἐπέτυχε καί τά θετικώτερα ἀποτελέσματά του. Αὐτό συνέβη στήν Ἀγγλία καί στά κράτη τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν. Ἐνῶ ἀντίθετα, ὅπου ἔμεινε στήν ἐπιφάνεια, κερδίζοντας τήν ἐρασιτέχνης φεμινίστρια, τή μεγαλοαστή, ἐκεῖ καί φυτοζωεῖ. Ἐτσι συνέβηκε στή Γαλλία. Παρ' ὅλο τόν πολιτισμό αὐτῆς τῆς χώρας, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τή

γυναίκα ὄν ὑπερευγενικό καί παρ' ὅλους τοὺς ὑπερασπιστὲς πού βρῆκε ὁ Φεμινισμὸς σ' αὐτήν, σάν τόν Κοντορσέ, τόν Ζωρές, τόν Βιβιανί, τόν Κάρολο Μπενουᾶ, τόν ντ' Ἐστουρνέλλ ντέ Κονστάν καί ἄλλους σοφοὺς ἐπιστήμονες καί φιλοσόφους κοινωνιολόγους, ἡ Γαλλικὴ Γερουσία ὡς τόσο, τόν περασμένο Νοέμβρη ἀκόμη, ἀρνήθηκε στή Γαλλίδα τὴν ψῆφο. Ἔτσι ἡ σημερινὴ Γαλλίς κατέχει πολὺ ὀλιγώτερα πολιτικά δικαιώματα ἀπὸ τὴ Γαλλίδα τοῦ Μεσαίωνα, ἡ ὁποία στὰ 1002 ἤμποροῦσε καί ἐδίκαζε, ὅπως ἡ κόμησσα Ἀδελαΐδα τοῦ Καρκασόν.

Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση τῆς ἔδωκε ἀστικά δικαιώματα μόνον καί στὰ τελευταῖα αὐτά χρόνια ἐκέρδισε τὸ δικαίωμα νὰ ἐξασκεῖ τὰ ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα: γίνεται δικηγόρος, μηχανικός μεταλλείων, γεωπόνος, διδάσκει στή Σορβόννη, εἶνε δεκτὴ ὡς μάρτυρας στὶς ἀστικές πράξεις, ὡς σύμβουλος στὰ ἐκπαιδευτικά συμβούλια καί στὰ ἀνώτατα συμβούλια τῆς Ἐργασίας καί τῆς Κοινωνικῆς Πρόνοιας, ψηφίζει στὰ ἐμποροδικεῖα, ἐκλέγει καί ἐκλέγεται στὰ συμβούλια τῆς διαιτησίας.

Ἡ ἱστορία βέβαια τοῦ Φεμινισμοῦ κάθε χώρας θάπρεπε νὰ μᾶς γίνει γνωστὴ καί στὶς μικρότερες λεπτομέρειές της. Τὰ ὄρια ὅμως μιᾶς ὁμιλίας δέν ἀρκοῦν γιὰ μιὰ τόσο πλατεῖα ἐργασία. Ὑπάρχουν ἄλλωστε τόσα σοβαρὰ συγγράμματα πάνω σ' αὐτὴν γραμμένα, πού ἤμποροῦμε εὐκόλα νὰ τὰ συμβουλευόμαστε.

Γι' αὐτὸ περιορίζομαι νὰ ρίξω μιὰ γρήγορη ματιὰ στὴ σημερινὴ κατάσταση τοῦ φεμινισμοῦ στὰ μεγαλύτερα κράτη τῆς Εὐρώπης καί ν' ἀναφέρω τὰ κυριώτερα ζητήματα, στὰ ὁποῖα ἀγωνίσθηκε.

Στὴ γειτονικὴ μας Ἰταλία οἱ Ἰταλίδες εἶχαν ψῆφο στὶς διοικητικὲς ἐξουσίες καί πρὶν ἀπὸ τὴν ἔνωση τῶν μικρῶν ἰταλικῶν κρατῶν στὸ σημερινό Βασίλειο. Ἀπὸ τὸ 1867 ἡ φεμινιστικὴ των κίνηση πῆρε μορφή συγκεκριμένη, ζητεῖ συγκεκριμένα

τήν πολιτική ψήφο. Ἀπό τό 1890 οἱ Ἴταλίδες μετέχουν σά συμβούλια τῆς Κοινωνικῆς Πρόνοιας, ἐκλέγουν καί ἐκλέγονται σά συμβούλια τῆς διαιτησίας. Μέ τή σοσιαλιστική ὁμως κίνηση κυρίως ὁ ἰταλικός φεμινισμός ἐπλάτυνε καί δυνάμωσε· κ' ἐνώ στήν ἀρχή ἐγεννήθηκε ἀπό πρωτοβουλία γυναικῶν ἀστῶν, τώρα, σά τελευταῖα 30 χρόνια του, σά ὅποια ἡ Ἰταλία ἀπόκτησε μεγάλη βιομηχανία καί ἡ Ἰταλίδα βγήκε, σάν τήν Ἑλληίδα, καί ἐργάσθηκε ἔξω ἀπό τό σπίτι της, καί ὁ φεμινισμός της μπήκε στήν ἐργαζόμενη γυναίκα, μέ ἀρχηγούς τίς δασκάλες καί τίς καθηγήτριες, διεισδύει στό λαό, ἐξελίσσεται στήν ἀληθινή μορφή του.

Οἱ Ἴταλίδες σήμερα ψηφίζουν σά ἐμπορικά ἐπιμελητήρια καί στίς δημοτικές ἐκλογές, ἔχουν δικαίωμα νά ἐξασκοῦν τά ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα, μά ἔχουνε καί ὑπερασπιστές φανατικούς, τόν Τουράτι, τόν Σαλλάνδρα, τόν Λουτζάττι, τόν Σοννίνο!

Οἱ Ἀγγλίδες, ἔπειτα ἀπό ἀνιστόρητους ἀγῶνες πρὸς τοὺς Ἄγγλους ἀντιφεμινιστές, κατόρθωσαν ἐπί τέλους τώρα, μέ τόν πόλεμο, νά πείσουν τήν κοινή γνώμη πῶς κι' αὐτές ἀποτελοῦν θεμελιώδεις παράγοντες τῆς ζωῆς τοῦ Κράτους. Τόν Δεκέμβρη τοῦ 1917 κέρδισαν στή Βουλῆ τῶν Κοινοτήτων τό δικαίωμα τῆς ψήφου, πού ἐπικυρώθηκε ἀργότερα ἀπό τή Βουλῆ τῶν Λόρδων τό Γενάρη τοῦ 1918. Ὁ Μπόναρ Λῶ, ὁ Μπάλφουρ, ὁ Λόυδ Τζῶρτζ καί αὐτός ὁ Ἄσκουιθ ἐψήφισαν καί ἐπικύρωσαν τήν πραγματική ἀξία τῶν Ἀγγλίδων. Σήμερα τό Πανεπιστήμιο τοῦ Cambridge, ὅπως πρό ὀλίγου καιροῦ τό Πανεπιστήμιο τοῦ Oxford ἔδωκε τό δικαίωμα στίς γυναῖκες νά παίρνουν ὅλους τοὺς πανεπιστημιακοὺς βαθμοὺς καί νά γίνονται δεκτές σ' ὅλα τά φροντιστήρια καί τά μαθήματα.

Οἱ Γερμανίδες τέλος πού εἶχαν τή χαρά πρῶτες αὐτές νά διαβάσουν τό βιβλίον τοῦ Μπέμπελ ἀπὸ τά 1892, ἀπ' τό συ-

νέδριο δηλαδή του Έρφουρτ, αγωνίσθηκαν βοηθούμενες από τό σοσιαλισμό κυρίως. Ἡ Κλάρα Ζέτκιν καί ἡ Ρόζα Λούξεμβουργκ, οἱ ἔμπνευσμένες σοσιαλίστριες, ἦσαν συγχρόνως καί οἱ πρωταθλητές τοῦ γερμανικοῦ φεμινισμοῦ. Ἡ τελευταία ἔμαρτύρησε δίπλα στόν Λίμπκνεχτ, πρὶν νά χαρῆ τῆ νίκη, πού ἔδωκε στό γερμανικό φεμινισμό ἡ δημοκρατία.

Στή Γερμανική Βουλή συνεδριάζουν ἤδη 36 βουλευτίνες, ἡ δέ κυριώτερη ἐπιτυχία τῆς φεμινιστικῆς κινήσεως στή χώρα αὐτή — ὅπως ἄλλωστε καί σέ κάθε χώρα πῶχει ἀξιοσημείωτο φεμινισμό— εἶνε ἡ ἐπίδοση τῆς γυναικείας ἐκπαιδεύσεως.

Καί παρατρέχοντας τά κράτη, πού ἔδωκαν πλήρη τά δικαιώματα στή Γυναίκα μέ ὀλιγώτερους ἐκ μέρους τῆς ἀγῶνες, ὅπως ἡ Δανία, Πολωνία, Σουηδία, Νορβηγία, Οὐγγαρία καί λοιπά, τονίζω μέ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρο τόν ἀγῶνα τῆς γυναικῆς μέσα στά Βαλκάνια, ὅπου ἡ ἀπολίτιστη ἀτμόσφαιρα τῆς κάνει δυσβάστακτη τήν πάλη τῆς.

Τά δέ ζητήματα πού ἀπασχόλησαν γενικά τῆ συνολική φεμινιστική κίνηση ὡς τώρα εἶνε τά ζητήματα τῆς υγείας, τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ νυκτερινή ἐργασία τῆς γυναικῆς, ἡ ἄγαμη μητέρα ὡς υπάλληλος, ἡ ἔγγαμη δασκάλισσα, ἡ οἰκονομική ἐνίσχυση τῆς μητρότητος καί, πάνω ἀπό ὅλα, ἡ θρησκευτική ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ, τά παιδικά δικαστήρια καί ἡ ἀναζήτηση τῆς πατρότητος καί ἀναγνώρισή τῆς.

Ἡ φύση καί ἡ σοβαρότητα τῶν ζητημάτων αὐτῶν κι' ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο τά διαχειρίσθηκε ὁ φεμινισμός, εἶνε ἀρχετά ν' ἀποδείξουν τῆ σοβαρότητά του.

Έρχομαι στό τέλος τῆς ὁμιλίας μου. Ὑποθέτω ὅτι σᾶς ἐκούρασα καί πολύ φοβουῖμαι, μήπως φεύγοντας, ἀναφωνήσετε ὅλοισας, ὅπως ὁ Κάτων ὁ πρεσβύτερος, τό «ἄν κάθε οἰκοδεσπότης, κατά τό παράδειγμα τῶν προγόνων, κρατοῦσε τή γυναίκα του στήν προσήκουσα ὑποταγή, δέν θά εἶχαμε νά συζητοῦμε δημοσίᾳ σήμερον διά τό θῆλυ γένος τόσο πολύ...».

Καί περισσότερο ἀκόμη ἴσως νά ἐκούρασα τίς γυναίκες. Αὐτό δέν τό λέγω γιά νά παραδεχθῶ πῶς ἡ γυναίκα δέν ἐπλάσθηκε, δέν «πέφυκε» γιά τό σκέπτεσθαι, καί ὅτι εἶνε φυσιολογικῶς ἀνίκανη νά φθάσει τόν ἄνδρα. Τό ἀνδρικό αὐτό ἐπιχείρημα τό ἄφησα τελευταίῳ. Ἄλλ' οὔτε καί εἶνε ὑποθέτω ἀνάγκη ν' ἀπαντήσω. Ἡ ἐποχή ὅπου ἐζύγιζαν τό μυαλό τῆς γυναίκας καί τοῦ ἀνδρός καί εὔρισκαν ὅτι τό ἀνδρικό μυαλό εἶνε βαρύτερο στά δράμια ἀπό τό μυαλό μας, πέρασε. Ἐπέρασε, ἐπειδή ἀποδείχθηκε ὅτι τό βᾶρος τοῦ μυαλοῦ εἶνε ἀνάλογο μέ τόν ὄγκο τοῦ σώματος. Κι' ὅσο κι' ἄν ὁ Στρίντμπεργκ μᾶς ὀνομάζει «μικρόσωμα ὄντα», ποτέ δέν θά πιστέψει κανεῖς ὅτι τό δέμας ἔχει σημασία γιά τήν ἀξία τοῦ μυαλοῦ καί ὅτι συνεπῶς μιά ὑψηλή ἀγγλοσαξωνίσσα γυναίκα ὀφείλει ν'ἔχει ἰσχυρότερο μυαλό ἀπό ἕνα βραχύσωμο φιλόσοφο. Γιά ὅσους θά ἐπέμεναν στό ἐπιχείρημα τῆς δῆθεν παντοτεινῆς φυσιολογικῆς καί πνευματικῆς μας ἀνεπάρκειας, τούς παραπέμπομε στόν Γκοννάρ, στόν Μπαρτελεμύ, στήν Ἐλλεν Κεῦ, στή Λούξεμπουργκ, πού οἱ τελευταῖες τῆς ἐπιστολῆς περνοῦν σήμερα στή Γερμανία ὡς οἱ λυρικώτερες σελίδες πού ἐγράφηκαν στή γερμανική γλῶσσα μετά τίς σελίδες τοῦ Γκαίτε.

Ἐπειτα, κανεῖς δέν ἰσχυρίζεται ὅτι τό γυναικεῖο μυαλό ἐξελιχθήκε ἕως ἐκεῖ πού παίρνει. Ἄν ὁ ἄνδρας ἐξελίσσεται διαρκῶς καί ἡ γυναίκα θά ἐξελιχθῆ κι' αὐτή πρός τό τέλειο τοῦ ἑαυτοῦ της, ὅταν μάλιστα λυθοῦν τά τωρινά δεσμά τῆς ζωῆς της.

Κ' ἴσως τότε νά φθάσει ἡ γυναίκα ν' ἀποδείξει πώς τό τέλειον ὄν, τό ὑπεράνθρωπον, πρὸς τό ὅποιο πρέπει νά βαίνουν ὅλοι οἱ ἀνθρώπινι πολιτισμοί, ν' ἄνε ἐκεῖνο, πού θά κλείει μέσα του μιάν ἀφθονία αἰσθήματος συνδυασμένη μέ ἕναν ξάστερο νοῦ.

Κι' ὁ κόσμος, πού περνώντας τόσους αἰῶνες ἕως σήμερα μέσα ἀπό τήν ἀνδρική ψυχικότητα, μᾶς ὠδήγησε σ' ἕναν παγκόσμιο πόλεμο, πιθανόν αὔριο, περνώντας μέσα ἀπό τή γυναικεία ψυχή, νά πλησιάσει περισσότερο τό ἰδανικό τῆς Δικαιοσύνης, τῆς Εἰρήνης καί τῆς Ἀγάπης.

Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου-Γιαννιοῦ

Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΓΥΝΑΙΚΑ

ΕΙΣΑΙ παιδί δασκάλου, κόρη υπαλλήλου, γεωργού, μισθωτού εργάτη;

Μέσα στην κοινωνία ξέρε το από πρωτότερα, πώς δέ θά γίνεις παρά υπάλληλος, εργάτρια, δασκάλα. Ή εξαίρεση θά εἶναι ἄν καμμιά μας ἐπιτύχη ν' ἀνεβῆ ὀλίγο πιά ψηλά, ἐνῶ πολλές θά κατεβούν καί χαμηλότερα. Δίπλα μας περνᾷ ἡ κόρη τοῦ ἐφοπλιστῆ, τοῦ τραπεζίτη, τοῦ κεφαλαιούχου. Ἐκτός ἀπό σπάνιες περιπτώσεις αὐτή σ' ὅλη της τῆ ζωῆ θά μείνει ἀρχόντισσα, πού θά κατέχει τό χρήμα καί θά ἀγοράζει τήν ἐργασία μας. Ἐμεῖς θά ἐργαζόμεστε διαρκῶς γι' αὐτή, ἔμμεσα ἢ ἄμεσα, γιά τό καπέλλο, τό φουστάνι, τό ἀσπρόρρουχο, τῆ μόρφωσῆ της ἢ γιά τήν τράπεζα, τήν ἐπιχείρηση τοῦ πατέρα, τοῦ ἀδελφοῦ, τοῦ συζύγου της.

Τό προϊόν τῆς ἐργασίας μας θά χωρίζεται σέ δυό ἄνισα μέρη. Τό ὀλιγώτερο θά τό παίρνομε ἑμεῖς ὡς μισθό ἢ μεροκά-

ματο για να ζούμε. Τό περισσότερο θά τό παίρνει εκείνη και οι όμοιές της. Κ' ενώ έμεις θά ξενοχτούμε στό νυχτέρι, εκείνη θά γλεντά στό θέατρο ή στό χορό.

Τό μεροκάματό μας, ό μισθός μας, ποτέ δέ θά'ναι ίσος μέ τήν πραγματική αξία τής έργασίας, πού παράγουμε. Πάντοτε έ-να μέρος τής αξίας της θά παρακρατιέται στά χέρια εκείνου πού μάς δίνει τή δουλειά: τού έργοδότη μας, ώς τόκος τού κεφαλαίου πού έτυχε να κατέχει αυτός σάν γεννήθηκε και δέν κατείχαμε έμεις.

Κι' αυτό θά γίνεται σ' όλη μας τή ζωή. Τό όνειρο ότι ό γάμος θά μάς λευτερώσει από τή σκλαβιά αυτή, θά τό ίδούμε, γρήγορα, ματαιωμένο. Και μετά τό γάμο μας, αν δέν αναγκασθούμε να ξενοδουλέψουμε, θά βρούμε άλλες τρομερές συνθήκες άνισότητας να μάς χωρίζουν από τήν κόρη τού έκμεταλλευτή μας και τήν τάξη της.

Καμιά απ' τίς συνθήκες πού θά τριγυρίσουν τό μωράκι μας, τό σπλάχνο μας, όταν πρωτόρθη στή ζωή, δέ θά'ναι και ή τέλεια. Οι οικονομικές συνθήκες μας θά έπηρεάσουνε και τή ζωή του. Και όταν αυτό μέ τίς άτέλειωτες φροντίδες μας, αύξη-θή και γίνη παλληκάρι, ή κοινωνική μας θέση, πού είναι άποτέ-λεσμα τής οικονομικής, θά φράξει τό δρόμο του. Μπορεί να εί-ναι τό ξυπνότερο, τό ικανώτερο· θά βιαστή ώς τόσο να τελειώ-σει τό πολύ τό σχολαρχείο, για να δουλέψει και να ζήσει μόνο του τόν έαυτό του.

Τό κορίτσι μας;

Τό ίδιο και χειρότερα. "Αν δέν πεθάνει φθισικό και φθάσει να δουλέψει για να ζήσει, θάχει όλημερίς μπροστά του ένα πρό-βλημα να λύσει: ή να δεχτή τά χάδια τού προϊσταμένου του και μαζί μισθό ύποφερτό, ή διαρκώς ν' αλλάζει πόρτες και να μνή-σκει νηστικό.

Τί πρέπει λοιπόν νά γίνει; "Όσες από μᾶς ἔχουν τήν πείρα τῆς ζωῆς κι' ὅσες ἀπόκτησαν μόρφωση δέ συζητοῦνε πιά τό τί πρέπει νά γίνει. "Άλλο δέ μένει παρά νά παραδεχτοῦμε τήν ἐργασία στή σημερινή κοινωνία σάν ἕνα ἀναγκαῖο κακό, ἀλλά καί καλό συγχρόνως, γιατί εἶναι τό μόνο μέσο πού θά μᾶς ξεσκλαβώσει.

Ἐργασία ὁμως ὠργανωμένη σέ ὀργανώσεις. Ὅργανώσεις γυναικεῖες, πού ν' ἀνήκουν στό Κόμμα ἐκεῖνο πού ἀντιπροσωπεύει μέσα σ' ὅλες τίς κοσμοθεωρίες τῆ θεωρία τοῦ δούλου καί τῆς γυναίκας.

"Άλλη λύση δέν ὑπάρχει.

Γυναίκα καί Σοσιαλισμός εἶναι πράγματα ἀλληλένδετα. Ἡ μεγαλοαστική γυναικεία κίνηση μετατρέπει τή γυναίκα σέ ὄργανο τῆς ἀνδρικής φιλανθρωπίας. Ὁ θεοσοφικός δρόμος τήν ὀδηγεῖ στήν πνευματική της ἀποχαύνωση. Μόνον ὁ Σοσιαλισμός θά δώσει στή γυναίκα θετική σκέψη, γνώμη, ἐλευθερία καί ἀξιοπρέπεια.

Τίποτα δέν ἄλλαξε ἀπό τόν καιρό τοῦ Μπέμπελ κι' ἀπό τά σοφά του λόγια γιά τίς σχέσεις γυναικας καί σοσιαλισμοῦ, πού νά μᾶς πείθει ὅτι βρέθηκε γιά τή γυναίκα ἀπελευθερωτικός δρόμος ἄλλος ἀπό τό σοσιαλισμό.

ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ μὴν ὄντας κάτι στατικό, παρὰ μιὰ ἰδεολογία κοινωνική καὶ πολιτική, πού ὅλα τὰ στηρίζει ἐπάνω στό ὠρίμασμα τῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος, μέσ στό ὁποῖον ἐνεργεῖ, ἀπευθύνεται γενικά σ' ὅλες τίς γυναῖκες, ἀφ' ἃ αὐτές ἀπόμειναν ὡς τὰ σήμερα τέλεια σκλάβες, ἀπό πολλές ἀπόψεις, καί εἰδικώτερα στίς ἐργαζόμενες.

Ὁ Σοσιαλισμός δίνει στή Γυναίκα *πλήρη ἰσότητα*: στίς ὀργανώσεις του, στίς ἀντιλήψεις του, ἡ γυναίκα δέν ζητεῖ πιά τήν ἰσότητα, ἀλλά τή χαίρεται σάν κάτι κερδισμένο, πού τῆς ἀναγνωρίζεται μαζί μέ τό δικαίωμα τῆς ζωῆς.

Τήν ἰσότητα αὐτή στή Γυναίκα ὁ Σοσιαλισμός τή δίνει ὄχι ἀπό χριστιανική φιλανθρωπία κι' ἀπό οἶχτο πρὸς ἓνα βασιανισμένο εἶδος ἀνθρώπων. Ὁχι! Γελιοῦνται ὅσοι πιστεύουν ὅτι αἰσθάνονται σοσιαλιστικά, ὅταν ἀπό οἶχτο καί συγκατάβαση, ἀπό φιλανθρωπία συμπονοῦν καί δίνουνε κάποια ἐλευθερία, κά-

ποιο δικαίωμα στις γυναίκες, στους εργάτες ή στους σκλάβους κάθε είδους.

Ο Σοσιαλισμός δίνει *τή λευτεριά και τήν ισότητα ως καθήκον του προς τό άτομο και ως δικαίωμα του ίδιου του ατόμου*. Αναγνωρίζει στή γυναίκα μιά οντότητα άκέραιη, ένα παράγοντα ζωής και εργασίας.

Γι' αυτό, πρίν άπ' όλα και πάνω άπ' όλα θέλει νά έμπνεύσει στις γυναίκες τήν πεποίθηση αυτή ότι ή λευτεριά και ή ισότητα είναι δικαίωμά τους και νά καλλιεργήσει συγχρόνως μέσα στην ψυχή τους τόν αυτοσεβασμό προς τήν έλευθερία τους και τή θέλησή τους ν' άποχτήσουν άνάλογη άξία προς τήν ισότητα αυτή.

Όριμώτερη όμως για τήν άντίληψη του Σοσιαλισμού είναι ή εργαζόμενη γυναίκα, ή εργάτρια.

Αυτή, άν κι' άποτίναξε τή σκλαβιά τής πρόληψης τής δουλειάς, θελητά ή άθέλητα σέ τόπους μισοπολιτισμένους σάν τόν δικό μας, δέν κατώρθωσε άκόμη νά ξεκαθαρίσει μόνη της τή νέα θέση της άπό τήν παλιά, και νά άντιληφθή πώς μεταφέροντας έξω στήν εργασία της τίς παλιές άστικές προλήψεις τής ζωής του σπιτιού, στερεώνει και διαιωνίζει μιά νέα σκλαβιά, τή σκλαβιά πού υπόκεινται όλοι οί εργαζόμενοι μισθωτοί, μέσα στό σημερινό κεφαλαιοκρατικό σύστημα: τήν έχμετάλλευση του εργοδότη.

Στή νέα αυτή σκλαβιά ο μόνος λυτρωτής είναι ο πνευματικός και ήθικός κόσμος του Σοσιαλισμού.

Αυτός φωτίζει τή γύρω της κατάσταση, τή βοηθει ν' ανασηκώσει τό κεφάλι και νά ιδει τήν εργασία της και τή ζωή της όλη άπό μιά άλλη γωνιά. Αυτός τής δίνει τό θετικώτερο ήθικό στήριγμα, ένα φως μέσ στα σκοτάδια και στήν έρημιά, πού προχωρεί άβέβαιη και άβοήθητη και τσακίζεται: τής δίνει τό συναδελφικό συνασπισμό.

Σύμφωνα μέ τήν οικονομική μας κατάσταση, ανάλογα μέ τό ἐπάγγελμά μας — τῆς λέει — ἀνήκουμε σέ μιά ὠρισμένη κοινωνική τάξη: στήν τάξη τῶν ἐργαζομένων μισθωτῶν, πού ἔχει, ἔξόν ἀπό τά γενικά ἀνθρώπινα, καί ἰδιαίτερα δικά της συμφέροντα.

Συχνά συναντοῦμε γυναῖκες, πού ἐνῶ ὡς ὑπάλληλες σήμερα μισθωτές, στά ὑπουργεῖα, δασκάλες, καθηγήτριες, ἐπιστήμονες, ἐλεύθερες μικροεπαγγελματίες, ἀνήκουνε στήν τάξη αὐτή τῶν ἐργαζομένων μισθωτῶν, πού τίς ἐχμεταλλεύεται πάντοτε κάποιος — τό κράτος, ὁ ἐπιχειρηματίας ἀστός, ἡ ἐταιρεία, τό κεφάλαιο γενικά — αὐτές ἐν τούτοις ἀπό τή μιά περιφρονοῦνε λ.χ. τήν ἡμερομίσθια ἐργάτρια σάν κατώτερο ἀνθρώπινο κοινωνικό εἶδος, κι' ἀπό τήν ἄλλη, ἐπειδή προπολεμικῶς αὐτές δέ δουλεύανε ἔξω ἀπό τό σπίτι, ἀλλά ἐχμεταλλεύουνταν οἱ ἴδιες τήν ὑπερέντονη δουλειά τοῦ πατέρα, τοῦ ἀδελφοῦ ἢ τοῦ γαμπροῦ, κι' ἐλπίζουν νά ξαναγυρίσουν σέ κεῖνες τίς συνθήκες, παντρευόμενες καί ἐχμεταλλευόμενες τόν ἄντρα τους, τοποθετοῦν τόν ἑαυτό τους σήμερα συναισθηματικά καί ἰδεολογικά μέσα στόν ἀστικισμό, καί ἀγωνίζονται νά συμβιβάσουν τή ζωή τους καί τήν ἐργασία τους μέ τίς ἀντιλήψεις τῆς σκλάβας, χωρίς αὐτό νά δικαιολογιέται λογικά ἀπό τούς οικονομικούς ὅρους τῆς σημερινῆς ζωῆς τους.

Σ' αὐτές ὁ Σοσιαλισμός φωνάζει: βάση ἠθική μέσ στή ζωή μας εἶναι τό ἐπάγγελμά μας· οἱ οικονομικοί μας ὅροι ἄς κανονίζονται καί τή σκέψη μας.

Ἔτσι ἡ κάθε ἐργαζόμενη γυναίκα θά ξυπνήσει, θά δώσει στόν ἑαυτό της τή συνείδηση τῆς τάξεώς της καί θά ὀχυρωθῇ μέσα στό γενικό συνασπισμό τῶν ἐργαζομένων καί τῶν ἀγωνιζομένων γιά τή γενική χειραφέτηση τῆς γυναίκας.

ΧΩΡΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΙΔΑΝΙΚΟ

Η ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ Ἑλληνίδα ἔχει κοινωνικό ἰδανικό; Στό ἐρώτημα αὐτό δέν μπορούμε ν' ἀπαντήσουμε μονομιᾶς κι' ἀπ' εὐθείας. Ἴσως νᾶχει. Μά τό ἰδανικό της αὐτό συγχρονίστηκε ἄραγε μέ τίς συνθήκες τῆς ἐργασίας καί τῆς νέας τῆς ζωῆς; Αὐτό θά θέλαμε νά ἐξακριβώσουμε. Ἀριθμητικά, ὅπως δείξαμε σ' ἓνα προηγούμενο ἄρθρο μας, ἡ ἐργαζόμενη γυναίκα ἔχει τήν ἐξῆς θέση:

Σέ γενικό πληθυσμό τῆς χώρας	6.204.684
ἀνταποκρίνεται γυναικεῖος πληθ.	2.449.142
καί γυναικ. πληθ. ἐργαζομένων	773.284

Ἄρα οἱ ἐργαζόμενες Ἑλληνίδες εἶναι τό 1/8 τοῦ ὀλίκοῦ πληθυσμοῦ καί κάτι περισσότερο ἀπό τό 1/3 τοῦ γενικοῦ γυναικεῖου πληθυσμοῦ, γιά τήν ἀκρίβεια 3,167.

Κι' ἂν ἀπ' αὐτόν τόν ἀριθμό τῶν ἐργαζομένων σήμερα γυναικῶν (773.284) καταλογίσουμε 1/8 περίπου σέ μιᾶ τάξη γυναικῶν πού δέν εἶναι μισθωτές, οὔτε ὑπάλληλες, οὔτε ἐργάτριες, ἀλλά ἐλεύθερες ἐπιχειρηματίες, ἐπιστήμονες, πού δουλεύουν γιά λογαριασμό τους, ἐμπορέσες κτλ., ἀπομένει ἕνα μεγάλο σύνολο γυναικῶν πού δουλεύει σκλαβωμένα, ἀνελεύθερα, ἀχειραφέτητα. Γιατί χειραφέτηση δέν εἶναι μόνο νά τολμάς νά βγαίνεις νά δουλέψεις ἔξω ἀπό τό σπίτι· χειραφέτηση θά πεί νά νικήσεις μαζί καί τήν πρόληψη, κι' ὅλες τίς παλιές ἀντιλήψεις σου γιά τήν ἄλλοτε περιφρονημένη ἔξωσπιτική ἐργασία, νά ἀνυψώσεις τήν ἐργασία αὐτή τουναντίον μέσα στή σκέψη σου καί μαζί της νά ἀνυψωθῆς στή συνείδησή σου καί στή συνείδηση τῶν γύρω σου.

Καί ὅταν συγχρονίσεις τά αἰσθηματά σου καί τή σκέψη σου ἀνάλογα μέ τή νέα αὐτή θέση τῆς ζωῆς σου, τότε κατ' ἀνάγκη θάχει ξυπνήσει μέσα σου τό νέο σου κοινωνικό ἴδιανό.

Καί ἔως ἐδῶ ἡ ψυχολογική αὐτή ἐργασία γίνεται ἴσως μέσα στήν ψυχῇ τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν ὑποσυνείδητα ἀκόμη, ἀφοῦ δέν ἔχουμε τό πειστήριο, τήν ἐκδήλωση δηλαδή τοῦ φαινομένου σέ συνειδητό προσανατολισμό καί σέ ζωντανό ἐνδιαφέρον πρός τόν ἰδεολογικό καί ἐπαγγελματικόν ἀγῶνα τους.

Οἱ ἀριθμοί ὅμως πολλές φορές μαστιγώνουν. Αὐτοί μαρτυροῦν, σύμφωνα μέ τίς παραπάνω σκέψεις, πῶς 677.000 ἐργαζόμενες γυναῖκες ἔπρεπε σήμερα νά κινιῶνται, νάχουν γνώμη καί θέληση ἐκδηλωμένη ὁμαδικά ἐπάνω στό κάθε γυναικεῖο καί ἐπαγγελματικό ζήτημα.

Μά ἂν ἐξαιρέσουμε τίς ὁργανωμένες καπνεργάτριες, 18.355 περίπου, τίς ἐργάτριες κοπῆς καί ραφῆς στρατιωτικοῦ ἱματισμοῦ, κάπου 2.000, καί τίς ταπητουργίνες τῆς Καισαριανῆς — πού ἀπό ἔλλειψη ἐργασίας φυτοζωοῦν τόν τελευταῖο και-

ρό — πόσες από τίς άλλες ἐργαζόμενες γυναίκες φαίνονται μέσ στον ἀγώνα;

Μονάχα, ὅπως μέσα στον σκοτεινιασμένον οὐρανό, ἀνάμεσα ἀπό τὰ πυκνωμένα σύννεφα πού προμηνύουν καταιγίδες, ἀστράφτει κάπου-κάπου καί φωτίζεται ὁ δρόμος... ἔτσι καί μέσα στήν βαρειά, δυσκίνητη αὐτή μᾶζα τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν μας, λάμπει ἀπό καιρό σέ καιρό μιά διαμαρτυρία, πού εἶναι σημάδι τῆς συνειδητῆς ζωῆς, πού ἀραιοφωτίζει συνειδήσεις καί σκορπᾶ κάποιες ἐλπίδες...

Μιά διαμαρτυρία τέτοια εἶδαμε τόν Ἀπρίλη τοῦ 1928 στήν Ὑπαλληλική, γραμμένη μέ πόνο ἀπό μιά δασκάλα συνειδητῆ ἀγωνίστρια, τή δα Οἰκονόμου· ἀργότερα στήν Ἑλληνίδα ἀκούσαμε τή φωνή τῆς δας Μ. Λεκανίδου, δασκάλας στά Χανιά. Στό δημοσιουπάλληλικό συνέδριο, τή φωνή τῆς σ. Τζοβάρα καί τώρα, πρόσφατα, στό συνέδριο τῶν ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων (8-12 Σεπτέμβρη) τή φωνή τῆς σ. Ἀγλαΐας Πανταζοπούλου. Οἱ φωνές αὐτές, σάν ἀστραπές τραυματικές, σχίσανε τὰ σκοτάδια, ζητώντας νά φωτίσουν τίς ὁμάδες τῶν πιό συμπυκνωμένων ἐργαζομένων γυναικῶν, ζητώντας τή συγκέντρωση, τό ξύπνημα, τήν ὁμαδική δράση.

Ἀνάμεσα στίς δημοσιουπάλληλες, στίς ἐμποροῦπάλληλες, στίς ὑπάλληλες τῶν ἀνωνύμων ἐταιρειῶν καί τράπεζῶν καί πρό πάντων ἀνάμεσα στίς δασκάλες, πρέπει ν' ἀναστηθοῦν οἱ δυνατές. Οἱ φωτισμένες σέ σκέψη. Ὅσες πιστεύουν. Ἐτσι οἱ σποραδικές διαμαρτυρίες θά πυκνωθοῦν, οἱ μονάδες θά γίνουν πυκνά στελέχη, πού θά πάρουν στά χέρια τους τήν κατεύθυνση τῶν γυναικῶν μέσα στίς μικτές ὁργανώσεις πρός τά ἀληθινά δημοκρατικά ἰδανικά κι' ὄχι γιά νά πληθαίνουν τίς ἀστικές γυναικείες ὁργανώσεις, πού ἐκμεταλλεύονται τίς προσωπικές ἀξίες τῶν ἐργαζομένων λαϊκῶν κοριτσιῶν.

Αυτός πρέπει να είναι τώρα ο σκοπός μας, μιά κι' έπεσε πρό πολλού ή έλπίδα τών κοριτσιών πώς ή έξωσπιτική εργασία θά'ναι «προσωρινή». 'Ο σύγχρονος γάμος αποδειχτηκε πιά πώς έπαυσε για τήν εργαζόμενη γυναίκα να είναι «αποκατάσταση». Αυτός μεταβάλλει τήν άτομική ζωή της σε δυαδικό συνεταιρισμό εργαζομένων ατόμων. 'Απόδειξη τά συχνά παραδείγματα, στά ύπουργεία, τών κοριτσιών πού παντρεύτηκαν κι' εξακολούθηον να εργαζονται τώρα ζευγαρωτά στίς παλιές θέσεις τους, όπως κι' οί σύζυγοί τους.

Οί εργαζόμενες γυναίκες αποτελούνε σήμερα τήν ισχυρότερη μερίδα του γυναικείου πληθυσμού, γιατί αυτές «παράγουν» μέσα στον οικονομικό οργανισμό τής κοινωνίας: αυτές έχουν για τον ίδιο λόγο, τά περισσότερα δικαιώματα. Πρέπει ν' αντιληφθούν πώς τά δικαιώματα δίνουν συγχρόνως και καθήκοντα και υποχρεώσεις. Πρέπει ν' αντιληφθούν πώς δέν μπορούνε να ξεφεύγουν για πολύ καιρό τό νόμο του συνασπισμού των.

Γιατί λοιπόν να θέλουν μόνες των να παρατείνουν τήν άθλιότητα αυτή, πού προκαλεί ή άπομόνωση, ή άνοργανωσιά τής εργαζόμενης μονάδας;

'Η διδασκαλική όμοσπονδία, ή όμοσπονδία τών δημοσίων υπαλλήλων, τών έμποροϋπαλλήλων μέ τον κλάδο της τών άνωνύμων έταιρειών και τραπεζιτικών, θάπρεπε νά'χουν πλήθος γυναίκες στην ένεργό δράση, ζωντανές, άξιες, πού ν' αντιπροσωπεύουν τίς γυναικείες άπόψεις στην διοίκηση και στά συνέδριά τους.

Γυναίκες, πού νά'ναι σε κάθε στιγμή ένήμερες σε όλα τά ζητήματα τά επαγγελματικά και στά ιδιαίτερα του φύλου τους. Γυναίκες, πού ή ματιά τους σαν φωτεινή προβολή να πέφτει επάνω στο μακρυνόν επαγγελματικό και κοινωνικό δρόμο και

νά φωτίζει πάντα κάποιο άπώτερο σημάδι, ένα γενικώτερο ιδανικό της κοινωνικής ζωής που έμφυχώνει τόν ιδεολόγο άγωνιστή.

Γυναίκες, που νά αντιλαμβάνονται και νά πιστεύουν πώς κάθε αίτημά μας δέν είναι «σκοπός». Παρά, πώς όλα είναι «μέσα», για νά άνυφωθοῦμε σ' έναν περισσότερο πολιτισμό, που θά μοιράσει τ' άγαθά της ζωής, υλικά και ήθικά, σ' έναν κύκλο ευρύτερο, μέσ στον όποιο θά περιλαμβάνονται όλοι οί έργαζόμενοι της Γής.

Άθ.[ηνᾶ] Γ.[αϊτάνου]-Γ.[ιαννιού]

ΑΓΩΝΙΣΤΡΙΕΣ ΠΡΙΝ ΑΠ' ΟΛΑ

ΑΠΟΤΕΙΝΟΜΕΘΑ προς τίς γυναίκες τῶν ἐργα-
τῶν, τῶν ὑπαλλήλων —δημοσίων καί ἰδιωτικῶν—, τῶν ἐ-
παγγελματιῶν καί γενικά στίς γυναίκες πού ἔχουν συζύγους
τιμίους βιοπαλαιστές οἱ ὅποιοι, συγχρόνως μέ τόν ἀγῶνα τῆς
βιοπάλης, ἀγωνίζονται καί τόν καλόν ἀγῶνα τῆς κοινωνικῆς
ἀναμορφώσεως.

Οἱ γυναίκες τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν κατάλαβαν ἄραγε πόσο
πρέπει νά ναι οἱ βοηθοί καί οἱ ἐμφυχώτριες τῶν συζύγων τους,
ἀδελφῶν τους, γυιῶν τους στόν ἀγῶνα τῶν ἐπαγγελματικῶν
καί πολιτικῶν ὀργανώσεων, πού ἔχει σκοπὸ τήν καλυτέρεψη
τῆς Πολιτείας, ἄρα καί τῆς ζωῆς τοῦ σπιτιοῦ;

Ἄπό τίς πληροφορίες πού ἔχουμε, οἱ περισσότερες, δυστυ-
χῶς γυναίκες τοῦ λαϊκοῦ σπιτιοῦ γίνονται ἐμπόδια στούς γε-
νικώτερους κοινωνικούς ἀγῶνες τῶν ἀνδρῶν τους, εἴτε ἐπει-
δή δέν ἐννοοῦν τό νόημα τῶν ἀγῶνων αὐτῶν, εἴτε ἐπειδή ἀκού-

νε σέ εισηγήσεις αντιπάλων τοῦ λαοῦ καί προπαντός τῶν σχολαστικῶν γραμματισμένων ἢ τῶν καθυστερημένων — πού ἐνδιαφέρονται ὅμως νά ἔχουν τό λαϊκό σπίτι ὑπό τήν κυριαρχία τους— παπάδων τῆς ἐνορίας.

Στίς ὁμόφυλές μας αὐτές θά εἶχαμε νά ποῦμε τά ἐξῆς πού ἔχουν γίνει ἀξιώματα στόν πολιτισμένο κόσμο:

1) "Ὅσο ὁ σύζυγος ἀσχολεῖται μέ γενικώτερα ζητήματα καί ἐκπολιτίζεται τόσο καί παύει νά θεωρεῖ τή γυναίκα ὡς ζῶο καί δοῦλα του. "Ἄς μὴν ξεχνοῦμε πῶς ὑπῆρξεν ἐποχή στήν Ἑλλάδα — ἴσως νά ὑπάρχει ἀκόμη — πού ἡ γυναίκα δέν καθότανε μαζί μέ τόν ἀφέντη σύζυγο στό τραπέζι ἄμα ὑπῆρχαν καλεσμένοι του στό σπίτι, ἀλλά ἔτρωγε χῶρια. "Ἄν ξεφύγαμε καί ἀπελευθερωθήκαμε ἀπό τέτοιου εἶδους βάρβαρες ἀντιλήψεις, πού οἱ παπάδες τίς εὐλογοῦσαν, εἶναι ἀκριβῶς γιατί τό εὐρωπαϊκό πνεῦμα μπῆκε ἀπό καιρό στίς πόλεις τουλάχιστο τῆς Ἑλλάδος.

2) "Ὅτι ὅσο ὁ ἄνδρας μας ἀρχίζει νά τέρπεται σέ πνευματικές ἀσχολίες, ἀποκτώντας ἀνώτερες φιλοδοξίες, τόσο παρατᾶ τήν ταβέρνα, τό χαρτοπαίγνιο, τόν καφενέ· κι' ἄρα ὁ βίος τοῦ σπιτιοῦ καί τῆς γυναίκας δέν εἶναι πιά ἡ βρισιά, ἡ γρίνια, τό ξύλο.

3) "Ὅσο ὁ ἄνδρας μας λαβαίνει περισσότερο μέρος στή δημόσια ζωή, τόσο καί τό σπίτι ἀπελευθερώνεται ἀπό τόν στενό του ὀρίζοντα, ἀνεβαίνει σέ στρώματα ἀέρος εὐρύτερα καί, φυσικά, κ' οἱ γυναῖκες τοῦ σπιτιοῦ γλυτώνουν ἀπό τούς καυγάδες μέ τίς γειτόνισσες, τό κουτσομπολιό κτλ., γιατί βλέπουν πῶς ὑπάρχουν ἀσχολίες πιο ἐνδιαφέρουσες ἀπ' αὐτά στή ζωή.

4) Ἄλλά καί τά παιδιά μας, προπαντός αὐτά, ἔχουν νά κερδίσουν ἀπό τή συμμετοχή τοῦ πατέρα των στή ζωή τοῦ συνδικάτου, τοῦ Δήμου, τοῦ Κράτους. Τότε ὁ πατέρας καταλαβαίνει τήν ἀξία τῆς μορφώσεως, καταλαβαίνει πῶς ἡ σημερινή κοινωνία ἀποτελεῖται ἀπό ἐκμεταλλετές καί ἐκμεταλλεομέ-

νους κι' είναι φυσικό νά θελήσει νά σπουδάσει τὰ παιδιὰ του, γιὰ νά ναι σέ θέση ν' ἀμυνθοῦν ἐνάντια στήν κοινωνική ἀδικία, ἀλλά καί νά τήν ἐξαλείψουν.

Πόσα ἄλλα δέν θά εἶχαμε νά ποῦμε στίς ἀναγνώστριές μας γυναῖκες, τίς ἡρωίδες αὐτές τοῦ λαοῦ! Ἄς ξέρουν ὅτι, ἄν στίς πολιτισμένες χώρες πάμπολλοι ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ ἔγιναν τρανοί στήν Πολιτεία, στήν Ἐπιστήμη, στήν Τέχνη, δέν τό ὀφείλουν σέ γυναῖκες πού ἤξεραν μόνο νά πλέκουν κάλτσα καί νά βάζουν πλύση. Αὐτές ἔμειναν ἄγνωστες σκλάβες, τίς ὁποῖες ποτέ δέ λογάριζαν ὡς ἀνθρώπους. Οἱ γυναῖκες ὅμως πού ἤξεραν νά ἐνθαρρύνουν, νά συμπολεμοῦν, νά παρηγοροῦν, νά ἐνισχύουν τοὺς ἀγωνιστές ἰδεολόγους ἄνδρες, αὐτές εἶχαν καί τό δικαίωμα, τήν ὥρα τῆς νίκης, νά ζητήσουν τή μερίδα τῆς ἐλευθερίας των, τῆς ἰσότητάς των, τῆς εὐτυχίας των ὡς ἀνθρώπων γενικά κι' ὄχι μόνο ὡς στιγμιαίων συντρόφων τοῦ ἔρωτα.

Ἴδού γιατί ὑπάρχουν χώρες Εὐρώπης καί χώρες Ἀνατολῆς. Στίς πρῶτες ἡ γυναῖκα ἀπό σύμβουλος καί συμμαχητῆς καί συνεργάτης τοῦ ἀνδρός κατώρθωσε νά εἶναι ἴση του· στίς δεύτερες ἡ γυναῖκα ἔχοντας μείνει μοναχά καλή μαγεύρισα ἢ κουτή κοῦκλα ἄφησε τό σπίτι, τόν Δῆμο, τό Κράτος καί τήν κοινωνία στήν ὀπισθοδρομικότητα, πού λέγεται Ἀνατολή.

Λ. Πασ.

ΑΣΤΗ ΚΑΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΡΙΑ

ΠΙΣΤΕΥΩ ότι στους άνδρες δέν είναι καί τόσο πολύ φανερή ή επίδραση του σοσιαλισμού, ένω στις γυναίκες ή επίδραση αύτή δημιουργεί μιά μεγάλη ψυχική μεταβολή, μέχρι του σημείου πού μπορούμε νά πούμε πώς ή σοσιαλίστρια δέν έχει τίποτα τό κοινό μέ τίς άλλες γυναίκες.

Ποιά λοιπόν είναι αύτή ή βαθειά, ή ριζική ψυχική μεταβολή πού έπιφέρει ο σοσιαλισμός στη γυναίκα; Πρώτα-πρώτα άς δοϋμε ποιά είναι ή νοοτροπία τής άστής γυναίκας.

Έμείς οί σοσιαλιστές αναγνωρίζουμε ότι άδικα εύρίσκεται σήμερα ή γυναίκα σέ θέση μειονεκτική από τόν άνδρα καί άγωνιζόμαστε για τήν πραγματοποίηση τών διεκδικήσεων τής γυναίκας, αλλά είμαστε ύποχρεωμένοι νά διαπιστώσουμε ότι ή μειονεκτική άκριβώς θέση τής γυναίκας μέσα στό άστικό καθεστώς τής διέπλασε μιά νοοτροπία στενή, περιορισμένη, όπισθοδρομική.

Λοιπόν κάθε γυναίκα, από τήν άπλοική καί άγράμματη γυναικούλα του Λαού μέχρι τήν μορφωμένη, τή διανοουμένη,

πού είναι ανυπόφερτη σνόμπ πολλές φορές, ένα σκοπό έχει: Πώς νά βρῆ τό γαμπρό. Μπορεῖ νά ἔχει ἐγκυκλοπαιδική μόρφωση ἐξαιρετική, νά συζητῆ γιὰ τῆ φιλοσοφία, γιὰ τήν πολιτική, γιὰ τήν τέχνη, μπορεῖ νά γράφει ἄρθρα σέ ἐφημερίδες καί περιοδικά, μπορεῖ νά εἶναι μιά δικηγορίνα, πού μέ τῆ ρητορική της δεινότητα νά συγκλονίζει τούς δικαστές καί τό ἀκροατήριον, μπορεῖ νά κάνει διαλέξεις πού νά προκαλοῦν τό θαυμασμό, μπορεῖ νά εἶναι μιά πρώτης τάξεως «φάμ ντ' ἀφαίρ», μπορεῖ νά πρωτοστατῆ στή «φεμινιστική κίνηση», μπορεῖ νά εἶναι βουλευτίνα αὔριο — γιὰτί ὄχι καί ὑπουργίνα παρακαλῶ. Ἐ! ὅλα αὐτά δέν ἀλλάζουν τῆ νοστοροπία τῆς γυναίκα, δέν τῆς δίνουν δική της ὑπόσταση, δέν τήν κάνουν μιά ἀνεξάρτητη ὄντοτητα — γιὰ νά ἐκφραστοῦμε ἔτσι. Πάντοτε ἡ μοναδική σκέψη πού τήν ἀπασχολεῖ εἶναι ὁ ἄντρας, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τό καταφύγιον, τό ἀκουμπηστῆριον γι' αὐτήν. Ὅταν δέ βρεθῆ ὁ γαμπρός, ἡ μόνη της ἀσχολία εἶναι τὰ λουσα, οἱ εὐθυμες συντροφικές καί τὰ σχετικά.

Αὐτός εἶναι ὁ λόγος πού κάθε πράξη καί κάθε ἐνέργεια τῆς ἀστῆς γυναίκα γίνεται γιὰ ἐπίδειξη. Ὅταν συναντήσετε δύο γυναίκες νά συζητοῦν, θά παρατηρήσετε, ἂν ἔχετε τήν ἀδιακρίσιν νά τίς προσέξετε, ὅτι ἡ κουβέντα τους περιστρέφεται στή μόδα, στά κρέπ ντέ σίν καί τὰ τριαῦτα. Ἄς μέ συχωρέσουν οἱ εὐγενικές κυρίες καί δεσποινίδες ἂν δέν συμφωνοῦν μέ τῆ γνώμη μου. Ἐγώ σταματῶ ὡς ἐδῶ καί δέν προχωρῶ μέχρι τοῦ σημείου νά ἀποδώσω στίς γυναίκες τῆ μομφή πού ἐτόλμησε νά διατυπώσῃ πρό καιροῦ μιά διανοουμένη πού ἰσχυρίστηκε πῶς οἱ Ἑλληνίδες στεροῦνται ἀπό ὑψηλότερα αἰσθήματα καί ἀποβλέπουν στόν ἄνδρα μέ τήν ὑλιστική ὑστεροβουλία νά τους ἐξασφαλίσῃ ἄνετα μέσα ζωῆς. Γιατί μπορεῖ νά τόν θεωροῦν ἀπαραίτητον καί νά τοῦ παραχωροῦν τήν πρώτη θέση, τήν ἀρχηγία στόν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, δέν μποροῦμε ὅμως νά ἀρνηθοῦμε ὅτι τόν ἀκολουθοῦν μέ αὐτοθυσία καί ἀφοσίωση.

Μέχρι σήμερα καμμιά άλλη δύναμη ανθρώπινη δέ μπόρεσε νά μεταβάλει αὐτή τή μανταλιτέ, τόν τρόπο τῆς σκέψης δηλαδή τῆς γυναίκα. Ὁ σοσιαλισμός ὅμως τά κατάφερε. Γιατί ὁ σοσιαλισμός εἶναι μαζί «ἐπιστήμη καί αἶσθημα», ἀναπτύσσει πνευματικά τή γυναίκα καί τή μορφώνει ψυχικά. Καλλιεργεῖ ὅλα τά ἔμφυτα εὐγενικά αἰσθήματα τῆς γυναίκα καί τήν ἀνεβάζει σέ ἓνα αἰσθηματικό ἐπίπεδο πολύ ἀνώτερο ἀπό τοὺς ἄνδρες. Ἡ σοσιαλίστρια δέν εἶναι πιά ἀνθρώπινη ὑπαρξη, εἶναι ἡ ἐνσάρκωση τοῦ θεοῦ, τοῦ εὐγενοῦς, τοῦ ωραίου, τοῦ ὑψηλοῦ.

Ἐδῶ πρέπει νά διευκρινίσουμε μιὰ παρεξήγηση, τήν ὁποία πολύ συχνά ἐπωφελοῦνται οἱ καλοθελητές.

Ὁ σοσιαλισμός, σοῦ λένε, ἀνδροποιεῖ τή γυναίκα, τῆς ἀφαιρεῖ τή χάρη καί τήν κάνει ἀποκρουστική. Δέν ὑπάρχει μεγαλύτερο ψέμα ἀπ' αὐτό. Ἡ ἀνδροποίηση τῆς γυναίκα γίνεται σήμερα μέ τό ἀστικό καθεστῶς πού τήν ἀναγκάζει, γιά νά θεραπεύσει τίς ἀνάγκες τῆς, τῆς οἰκογένειάς τῆς, τῆς ὁποίας εἶναι τό μοναδικό στήριγμα πολλές φορές, νά κάμει ὅλα τά ἐπαγγέλματα. Ἐδιάβασα ὅτι παρουσιάστηκε ἤδη καί στήν Ἀθήνα μιὰ γυναίκα κουρέας, θά δοῦμε αὔριο τή γυναίκα νά ὀδηγεῖ αὐτοκίνητο γιά νά ζήσει καί ὄχι γιά νά διασκεδάσει. Ὁ καπιταλισμός λοιπόν ἀνδροποίησε τή γυναίκα, τῆς μετέβαλε τή γυναικεία τῆς φύση, τήν καταπιέζει καί τήν ἐκμεταλλεύεται οἰκονομικά, κοινωνικά καί ἠθικά γιά νά ἐξυπηρετήσῃ τά συμφέροντά του.

Ὁ καπιταλισμός ὑποτάσσει τήν ἐπιστήμη καί κάθε ἀνώτερη πνευματική ἐκδήλωση στό συμφέρον του καί ἀποκτηνώνει τοὺς ἀνθρώπους.

Ὁ σοσιαλισμός ἀντίθετα ἐξυψώνει τή γυναίκα μέσα στό πλαίσιο τῆς γυναικείας τῆς φύσης καί τῆς προσδίνει χάρη πραγματική καί ὄχι ψεύτικη καί προσχηματική.

Ἡ γυναίκα μέ τή λεπτότητα τῶν αἰσθημάτων πού τή διακρίνει καί ἐπειδὴ ὑφίσταται τήν καταπίεση σέ μεγαλύτερο βαθ-

μό από τόν άνδρα, είναι σέ θέση νά νοιώσει καλά τό κοινωνικό ζήτημα. Καί έδώ πρέπει νά όμολογήσω μιá αλήθεια εις βάρος τών άνδρῶν. Στή γυναίκα προκαλεί ασύγκριτα μεγαλύτερη συγκίνηση από τόν άνδρα ή δυστυχία, ή άθλιότητα καί ό πόνος του φτωχού καί του άδικουμένου.

Γι' αυτό όλες οι φωτισμένες καταπιεζόμενες γυναίκες από τό βάρβαρο καί άπάνθρωπο καθεστώς τής άδικίας καί τής εκμετάλλευσης τών ανθρώπων από μιá κεφαλαιοκρατική ολιγαρχία, στρέφουν έλπιδοφόρα βλέμματα στο σοσιαλισμό, ό όποιος κηρύττει τήν άπελευθέρωση τής ανθρωπότητας καί αγωνίζονται μέ όλες τους τίς δυνάμεις, μέ ένθουσιασμό, μέ άφοσίωση, μέ πίστη, μέ αυτοθυσία καί αυταπάρνηση για τήν επικράτηση τών ευγενεστέρων ιδεών που έ γνώρισε ποτέ ό κόσμος καί τήν πραγματοποίηση τής Σοσιαλιστικής Κοινωνίας, τής όποιας τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα θά είναι ή άγάπη, ή χαρά, ή ειλικρίνεια, ή δικαιοσύνη, ή ειρήνη καί ή συναδέλφωση όλων τών Λαών.

Γιάννα Πέλλα

ΛΥΚΕΙΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ

ΤΟΥ

ΛΥΚΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΕΤΟΣ 1920

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΔΕΣΝΙΚ

16—'Οδός Παρισίων—16

1921

ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΣ

*Κατά τήν ἔναρξιν τοῦ Α΄ Ἐθνικοῦ
Γυναικείου Συνεδρίου*

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ,

Σας εὐχαριστῶ ἐξ ὀνόματος ὅλων τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου, διότι διὰ τῆς Ὑψηλῆς παρουσίας Σας εἰς τήν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν μας τίθεται ἡ ἐπισημοτέρα σφραγίς τοῦ ἠθικοῦ κύρους, τὸ ὁποῖον Κυβέρνησις, Δῆμος, Πανεπιστήμιον καὶ κοινωνία παρέχουν εἰς τὸ προεδρευόμενον τιμητικὰ ἀπὸ τὴν Α. Μ. τὴν Βασίλισσαν καὶ τὰς Βασιλικὰς πριγκήπισσας τῆς Ἑλλάδος Α΄ Ἐθνικόν Γυναικεῖον Συνέδριον. Ἡ Κυβέρνησις ἤδη καὶ διὰ τοῦ Προέδρου αὐτῆς, τοῦ ἐξάραντος τόσον εὐγλώττως καὶ τὸν σκοπὸν καὶ τὰ ἀποτελέσματά του, τὸ υἰοθετεῖ, ἀφοῦ ἐν ὀνόματι αὐτῆς καὶ τῆς Ὑψηλῆς τιμητικῆς Προέδρου του κηρύσσεται ἡ ἔναρξις του. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν τὸ ἐπισημοποιεῖ διὰ τοῦ πρώτου Ἀθηναίου πολίτου. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις διὰ τῶν ἀν-

---

Δημοσιεύτηκε στὸν τόμο *Λογοδοσίαι Ἀρχαίων Ἑλληνίδων, 1911-1926*, σ. 1-12. Τὸ γυναικεῖο Συνέδριο πραγματοποιήθηκε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1921 στὴν Ἀθήνα.

τιπροσώπων της τό ένισχύει. Ἡ Ἐκκλησία διά τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καί τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν τό εὐλογεῖ. Τό Πανεπιστήμιον τό φιλοξενεῖ ὑπό τήν στέγην αὐτήν τῆς Σοφίας καί τῆς Ἐπιστήμης καί ἡ κοινωνία ἡ ἀντιπροσωπευομένη ἀπό τά ἐπιλεκτότερα μέλη της εἰς τήν αἴθουσαν αὐτήν, τό περιβάλλει μέ ὅλην της τήν συμπάθειαν καί τήν προσοχήν.

Ὅταν προεκηρύχθη ὑπῆρξαν οἱ δυσπιστοῦντες καί μάλιστα αἱ δυσπιστοῦσαι διά τήν πραγματοποίησίν του. Δέν εἴμεθα ἀκόμη ὠριμοί. Δηλαδή δέν εἴμεθα ἀκόμη ἀρκετά πολιτισμένοι. Αὐτή ἦτον ἡ ἐπωδός ἡ κοινή καί ἡ συνήθης. Αὐτό εἶναι τό συνειθισμένο veto ἐκείνων πού ὑποτιμοῦν πάντοτε κάθε ἰδικήν μας πρόοδον, πού δέν ἔχουν ἀρκετήν ἐμπιστοσύνην εἰς τήν ἀλματικήν ἐξέλιξίν μας ὡς φυλῆς, πού συνειθίζουσι νά θαυμάζουσι μόνον τά ξένα καί νά τά ἀγαποῦσι περισσότερο ἀπό τά ἰδικά μας.

Ἡ δυσπιστία αὐτή δέν εἶναι δικαιολογημένη, δέν ἔχει κἀν λόγον ὑπάρξεως, διότι κανεῖς λαός καί καμμία φυλή εἰς τόν κόσμον δέν παρουσιάζει τόσον ἀπαράγραπτα δικαιώματα ἐπί τῆς προόδου καί τοῦ πολιτισμοῦ ὅσον ἡ Ἑλληνική. Ὅχι μόνον τῶν ἀρχαίων χρόνων, ὡς πιστεύεται, διότι ἀπεδείχθη ἀνακριβές ὅτι ἡ Ἑλληνική φύσις ὤδινεν ἐπί αἰῶνας τοὺς μεγάλους προγόνους μας καί ἐξαντληθεῖσα ἐστεῖρωσεν εἰς τήν ἔνδοξον παραγωγὴν της.

Ὁ πολιτισμός αὐτός δέν ἐχάθη καί δέν ἐτάφη κάτω ἀπό τήν τρομεράν καταγιῖδα τοῦ τυράννου ἐναντίον τοῦ ὁποίου καί τήν στιγμὴν αὐτήν ἀκόμη μόνα τῶν τά ἡρωικά παλληκάρια μας, μόνη της ἡ Ἑλλάς παλαίει, ἡ μικρά ὡς ὀλική δύναμις, ἀλλά μεγάλη ὡς σθένος καί ψυχὴ.

Καί συνεχίζεται ὁ πολιτισμός αὐτός ἀδιάπτωτος, ὡς ἤρχισεν εἰς τήν ἀρχαιότητα, ἐκ παραλλήλου ἀπό τοὺς ἄνδρας καί ἀπό τὰς γυναῖκας.

Ἐφοῦ κανενός ἄλλου λαοῦ αἱ γυναῖκες δέν ἔφθασαν εἰς τήν περιωπήν τῶν γυναικῶν πού ἐνέπνευσαν καί ἐπρωτοστάτησαν εἰς τήν ἰδρυσιν ἑνός Παρθενῶνος, πού ἔγραψαν τούς πολιτικούς λόγους ἑνός Περικλέους, πού διετήρησαν καί ἐσυνέχισαν τήν σχολήν ἑνός Πυθαγόρα, πού ἐφεύραν τάς ὠραιότερας τῶν Τεχνῶν εἰς τήν Γλυπτικήν καί τήν Ζωγραφικήν καί πού ἐπρωτοστάτησαν ἐνδόξως εἰς ἄμυναν μεγάλων καί ὀνομαστῶν πόλεων.

Καί ἡ ἐξέλιξις αὐτῆ τῆς προόδου συνεχίζεται χωρίς νά ὀπισθοχωρήσῃ, μετατρέπεται χωρίς νά σβύσῃ. Μετατοπίζεται ἀπλῶς ἀρχικῶς μέν εἰς τήν Μακεδονίαν μέ μίαν Ὀλυμπιάδα, τήν μητέρα τοῦ μεγαλυτέρου Στρατηλάτου τοῦ κόσμου, καί ἀργότερα εἰς τό Βυζάντιον, τό ὁποῖον διαδέχεται τάς Ἀθήνας εἰς τόν πολιτισμόν μέ πολλούς τῶν Ἀθηνῶν σοφούς, ἀλλά καί σοφάς γυναῖκας.

Πρώτη ἡ Ἀθηναῖς, ἡ κόρη τοῦ φιλοσόφου Λεοντίου, ἐλκύει μέ τήν εὐφυΐαν καί τήν μὀρφωσίν της τόν θαυμασμόν τοῦ Ἀυτοκράτορος Θεοδοσίου, γίνεται αὐτοκράτειρα καί διὰ τῆς ἐκ σοφῶν ἀνδρῶν καί γυναικῶν Ἀϋλῆς της διευθύνει τήν πρόοδον εἰς τό Βυζάντιον.

Ἡ Εἰρήνη ἔπειτα, ἡ μεγαλυτέρα ἴσως διπλωμάτις τῆς ἐποχῆς, ἡ πρώτη γυναῖκα αὐτοκράτειρα, ἥτις ἐπολιτεύθη μέ δύναμιν ἀκατάβλητον καί προσέδωκεν εἰς τό Βυζάντιον τόσο μεγαλεῖον, ἡ σύζυγος τοῦ Ἀυτοκράτορος Λέοντος, ἡ μητέρα τοῦ Πορφυρογεννήτου Κωνσταντίνου εἶναι Ἀθηναία.

Ὅπως Ἀθηναία εἶναι καί ἡ σύζυγος τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ, ἡ ὠραία Βασιλική, ἡ ἀπαχθεῖσα ἀπό τήν οἰκογένειάν της πρὸς ἐξισλαμισμόν, μόλις δέκα χρόνων. Ἡ ὁποία ὄχι μόνον τήν πίστιν της διετήρησε, ἀλλά ὑπῆρξε καί ἡ προστάτις τῶν χριστιανῶν, κατώρθωσε δέ ν' ἀποδώσῃ εἰς τάς Ἀθήνας, τήν πα-

Κέαν σχολεία διά τὰ κορίτσια τῆς ἐποχῆς τῆς, εἰς τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον μορφώνονται αἱ Ἑλληνίδες, ἀλλά καί σώζονται ἀπό τόν ἐξισλαμισμὸν καί τὴν ἀτίμωσιν. Ἡ θαυμασία αὐτὴ Ἀθηναία ὑποφέρει ἀγρίους διωγμούς καί σκληρά μαρτύρια ἀπὸ τοὺς τυράννους, ἀλλὰ δέν ὀπισθοχωρεῖ, δέν φοβεῖται, δέν κάμπτεται.

Ἄνεφερα περιληπτικῶς τὰ ὀλίγα αὐτὰ ὀνόματα, διὰ νὰ ἀποδείξω τὴν ἐξ ἴσου καί ἐκ παραλλήλου μὲ τοὺς ἄνδρας ἀδιάσπαστον συνοχὴν καί ἐκ μέρους ἐπιφανῶν γυναικῶν εἰς τὴν ἐξελίξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ πού ἐσκόρπισεν εἰς κάθε σημείον τοῦ κόσμου φῶς καί πρόοδον.

Ἐνα δεῖγμα τούτου καί μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἀκόμη εἶναι τὸ Ἀ' Ἐθνικὸν Γυναικεῖον Συνέδριον, τοῦ ὁποίου τὴν ἔναρξιν ἐορτάζομεν σήμερον. Εἶναι τὸ Συνέδριον αὐτὸ ἡ ἱστορία ἡ ζωντανευμένη καί ὁμιλοῦσα μὲ ἔργα καί μὲ πράξεις. Ἡ ἱστορία ἡ ἰδιχὴ μας ἑνὸς ὀλοκλήρου αἰῶνος εἰς κάθε κύκλον καί εἰς κάθε σημείον τῆς γυναικειᾶς ἐνεργείας. Καί θὰ παρελάσῃ τὴν ἐβδομάδα αὐτὴν τῶν ἐργασιῶν μας ὥραν πρὸς ὥραν καί ἡμέραν μετὰ ἡμέραν ἡ δρᾶσις τῆς Ἑλληνίδος Μητέρας, Οἰκοκυρᾶς, Παιδαγωγοῦ, Ἐργάτιδος, Φιλανθρώπου, Δημοσίας ἀντιλήπτορος, ἡ ἐνέργεια τῆς Γυναικὸς τῶν Γραμμάτων, τῆς Ἐπιστήμονος, τῆς Μουσικοῦ, τῆς Καλλιτέχνιδος καί τῆς γυναικὸς πού μελετᾷ τοὺς Νόμους τῆς Πατρίδος τῆς καί ζητεῖ τὴν μεταρρύθμισιν των δικαιοτέρα καί σύμφωνα μὲ τὸ σημερινὸν καθεστῶς τῶν πολιτισμένων λαῶν, σύμφωνα μὲ τὰς βαρεῖας εὐθύνας, τὰς ὁποίας φέρει ἀπέναντι τῶν γενεῶν τοῦ μέλλοντος.

Καί εἶναι ἀκόμη τὸ Συνέδριόν μας αὐτὸ, τὸ ἐπίσημον μνημόσυνόν μας, τὸ πολιτικὸν ἂν θέλετε μνημόσυνον, τὸ ὁποῖον κάμνουν αἱ Ἑλληνίδες τῆς ἐποχῆς πρὸς τὰς γυναῖκας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡμεῖς αἱ σύγχρονοι λογοδοτοῦμεν σήμερον πρὸς τὰς ἡρωῖδας, πού ἐκυοφόρησαν τὰς γενεὰς τῶν

ἡρώων, πού ἐτίμησαν τὴν Ἑλλάδα καὶ μέ τό αἷμα καὶ τὰς θυ-
σίας των μᾶς ἐχάρισαν τὴν ἐλευθερίαν.

Καί εἴμεθα ὄλαι εἰς πυκνά τάγματα, εἰς λεγεῶνας ὀλοκλή-
ρους μέ τὰς γυναῖκας τοῦ Βασιλικοῦ μας οἴκου ἐπί κεφαλῆς, μέ
τὴν Α.Μ. τὴν Βασιλισσαν ἐπίτιμον Ἀρχηγόν καὶ Πρόεδρον τοῦ
Συνεδρίου μας, ἀλλά καὶ πρωταγωνίστριαν εἰς μεγάλα ἔργα
προόδου καὶ Κοινωνικῆς Ἀντιλήψεως, μέ τὴν Βασιλισσαν Μη-
τέρα τὴν τόσον φιλόνηρον, τό ἔργον τῆς ὁποίας περιλαμβά-
νει σειρὰν ἀδιάσπαστον πενήντα ὄλων ἐτών, μέ τὰς Πριγκηπίσ-
σας τοῦ Βασιλικοῦ μας οἴκου, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἔχει νά ἐπι-
δείξῃ ἔργα ὠραῖα, ἐπιτελεσθέντα εἰς ὀλίγον σχετικῶς χρονικόν
διάστημα. Ὅλαι περίπου αἱ Ἑλληνίδες τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας
Ἑλλάδος, ἀκόμη καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰς ἑκάτῳ Σωματεῖα,
ἀδελφωμένοι, μέ τοὺς κοινούς δεσμούς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀλ-
ληλεγγύης, μέ τόν σκοπόν τῆς ἐξυψώσεως τῆς γυναικός, τῆς
ἀπονομῆς εἰς αὐτὴν δικαιοσύνης καὶ τῆς προστασίας τῶν γε-
νεῶν τῆς αὔριον, διὰ μεταρρυθμίσεων ὄλων ὅσα ἀνάγονται εἰς
τόν κύκλον τῆς παιδικῆς ὑγείας καὶ τῆς παιδικῆς μορφώσεως,
ἐν ταύτῳ δέ καὶ τῆς προασπίσεως τῆς γυναικός, ὄλαι ἡμεῖς
ἰσχυραὶ καὶ δυναταί, μεθ' ὄλην τὴν κακῶς πιστευθεῖσαν κατὰ τό
παρελθόν γυναικεῖαν ἀδυναμίαν, ἐμφανίζόμεθα εἰς τό Ἀ' Γυναι-
κεῖον Συνέδριον.

Ἀπετάνημεν πρό ἐνός ὀλοκλήρου ἔτους εἰς ὄλα τὰ Γυναι-
κεῖα Σωματεῖα ἀδιακρίτως κομματικῶν ἀποχρώσεων καὶ ἀν-
τιλήψεων. Ἐτείνουμεν τό χέρι εἰς κάθε δύναμιν γυναικεῖαν, μι-
κράν ἢ μεγάλην ἀδιακρίτως. Καὶ ἡ μεγάλη, ἡ μεγίστη πλειονό-
της, ἡ σχεδόν παμφηφία γυναικεῖων σωματείων καὶ γυναι-
κεῖων προσωπικότητων ἀνταπεκρίθη εἰς τὴν πρόσκλησίν μας.
Τὰς θύρας τοῦ Συνεδρίου ἔχομεν ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν τελευ-
ταίαν αὐτὴν στιγμήν ἀνοικτάς δι' ὄλους καὶ δι' ὄλας τὰς ἐνδια-
φερομένας, δι' ὄλους καὶ δι' ὄλας, αἱ ὁποῖαι θά ἡδύναντο νά

συμβάλουν ὅπως δῆποτε εἰς τόν σκοπόν τόν εὐγενῆ καί μεγάλον καί ἔθνικόν, τόν ὁποῖον ἐπιδιώκει τό Συνέδριόν μας.

Τήν συνδρομήν καί συνεργασίαν τῶν ἀνδρῶν, τήν ὁποίαν πάντοτε ἐθεωρήσαμεν πολύτιμον, ἐπεκαλέσθημεν καί εἰς τό Συνέδριον αὐτό, τό Α' Ἐθνικόν Γυναικεῖον Συνέδριον. Καί μᾶς ἐδόθη πρόθυμα καί μᾶς ἐνίσχυσεν εἰς τό δύσκολον ἔργον καί ἔδωκε καί δίδει ἀκριβῶς τό μέτρον τῆς ἀρχῆς, τήν ὁποίαν ὄλαι οἱ πρωταγωνίστριαι τοῦ Γυναικείου Ζητήματος ἔχουν εἰς τό Πρόγραμμά των. Ὅχι ὡς κακοβούλως διαδίδεται καί πιστεύεται, τῆς πολεμικῆς μεταξύ τῶν δύο φύλων, ἀλλά τῆς συνεργασίας, ἀλλά τῆς ἐνίσχύσεως, ἀλλά τῆς πυκνώσεως ὄλων τῶν δυνάμεων ἐκάστου λαοῦ ὑπέρ τῆς προόδου καί τῆς οἰκογενειακῆς καί κοινωρικῆς εὐημερίας του.

Τό Συνέδριόν μας εἶναι Ἐθνικόν καί ὄχι Διεθνές, ὅπως θά ἐπεθυμούσαμεν νά ἦτο. Αἱ ἔνεκα τοῦ μεγάλου πολέμου δημιουργηθεῖσαι ἀνωμαλῖαι, αἱ δυσχέρειαι τῶν ταξειδιῶν, ἡ ἀοριστία τῶν ἡμερῶν τῶν ἀφίξεων καί ἀναχωρήσεων, ἡ μεγάλη ὑπερτίμησις τῶν ξενοδοχείων καί ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ τοιοῦτων μᾶς ἠνάγκασε νά μὴ δώσωμεν διεθνή χαρακτῆρα εἰς τό Συνέδριον. Δέν ἀπεκλείσαμεν ὅμως τὰς ξένας, τῶν ὁποίων ἡ συμβολή μᾶς εἶναι πολύτιμος, ἀλλά ἡ ἐπιθυμία νά τὰς φιλοξενήσωμεν κατά τήν στιγμήν αὐτήν δύσκολος, ἔνεκα τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως δωματίων εἰς τὰ καλὰ ξενοδοχεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Ἦδη δι' ἐκεῖνας πού μᾶς ἤλθαν καί μᾶς ἔρχονται, ἡ διαμονή ἡ ἄνετος καταντᾶ προβληματική μεθ' ὅλας τὰς προσπάθειάς μας νά ταῖς ἐξασφαλίσωμεν ἄνετον στέγην. Εὐτυχῶς ὅτι ἐγκαίρως ὑπεδείξαμεν εἰς τὰς ξένας φίλας καί συναδέλφους τὰς δυσκολίας αὐτάς καί ἡ συμμετοχή των ἐγκάρδιος καί θερμότητι μᾶς διαβιβάζεται καί μέ γράμματα καί μέ τηλεγραφήματα: Ὡς τῆς Λαίδης Aberdeen, Προέδρου τοῦ Λυκείου Λονδίνου καί ἐπί δεκαπενταετίαν Προέδρου τοῦ Διεθνοῦς Συμβουλίου

τῶν Γυναικῶν. Τῆς Λαίδης Astor, τῆς α' γυναικὸς βουλευτοῦ, τὴν ὁποίαν τὸ Ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον εἶχεν ὑποδεχθῆ πέρυσι μὲ τόσας τιμὰς. Ἡ Λαίδη Astor τηλεγραφεῖ: Ἐλπίζω ὅτι οἱ ἄνδρες τῆς Ἑλλάδος θὰ θελήσουν νὰ συνεργασθοῦν μὲ τὰς Ἑλληνίδας εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας τῶν. Τῆς κ. de Witt Schlumberger, Προέδρου τοῦ Γαλλικοῦ Συνδέσμου ὑπὲρ τῶν Δικαιωμάτων τῆς Γυναικός, τῆς ὁποίας τὸ τηλεγράφημα λέγει: Ἐπιθυμοῦμεν ζωηρῶς ὅπως ἡ Ἑλληνικὴ Βουλὴ παραχωρήσῃ προσεχέστατα πῆφον εἰς τὰς Γυναίκας. Μᾶς τηλεγραφοῦν ἐπίσης ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τὰ Βρεττανικὰ Τμήματα τοῦ Διεθνoῦς Συνδέσμου τῶν Γυναικῶν, ἡ κ. Rathbone ἀπὸ τὸ Πολιτικὸν Τμῆμα τοῦ Διεθνoῦς Συνδέσμου ὑπὲρ τῆς Γυναικειᾶς φήφου, ἡ κ. Abbott Κεντρικὴ Γραμματεὺς τοῦ αὐτοῦ Συνδέσμου, τῆς ὁποίας ὁ σύζυγος θὰ παρακολουθήσῃ τὰς ἐργασίας μας, ἡ Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Πρωτοκόλλου τοῦ Διεθνoῦς Συμβουλίου τῶν Γυναικῶν, ὁ ἐν Ὁλλανδίᾳ Σύνδεσμος τῶν Νέων Γυναικῶν καὶ ἡ Νεοϊρλανδικὴ Ἑταιρεία τῆς Γυναικειᾶς Μορφώσεως καὶ Ἐκπαιδεύσεως Παλλὰς Ἀθήνη, τὰ Λύχεια, ὁ Πολιτικὸς Σύνδεσμος τῶν Γυναικῶν τῆς Σερβίας καὶ Τσεχοσλοβακίας, αἱ ὁποῖαι ἤδη ἀπέκτησαν τὸ Δικαίωμα τῆς φήφου καὶ συνιστοῦν θερμότερα εἰς τοὺς Ἑλληνας πολιτεὺς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Δικαιώματος τούτου καὶ εἰς τὰς Ἑλληνίδας. Ἡ Ἐνωσις τῶν Γυναικῶν τῆς Ὁλλανδίας, οἱ Σύνδεσμοι τῶν Γυναικῶν τῆς Δανίας, Νορβηγίας καὶ Σουηδίας καὶ πολλοὶ ἄλλοι Γυναικεῖοι Σύνδεσμοι καὶ γυναικεῖαι λέσχαι τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς. Αἱ εὐχαὶ καὶ ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐπισήμων αὐτῶν ξένων θερμοτάτη καὶ ἐνισχυτικὴ θὰ βαρύνῃ βεβαίως εἰς τὴν πλάστιγγα τῶν ἀποφάσεων, αἱ ὁποῖαι θὰ προκύψουν ἀπὸ τὰς ἐργασίας μας. Ἡ ἄφιξις δὲ τῶν ἀντιπροσώπων Διεθνῶν τινῶν Συνδέσμων, εἰς τοὺς κλάδους τῶν ὁποίων ἀνήκομεν, μᾶς τιμᾶ καὶ μᾶς εὐχαριστεῖ ἰδιαιτέρως. Διότι καὶ τὸ ἔργον μας θὰ παρα-

κολουθήσουν ἐκ τοῦ πλησίον καί θά ἀντιληφθοῦν ὅτι αἱ Ἑλληνίδες δέν ὑπολείπονται εἰς τό σύνολόν των τῶν γυναικῶν τῶν ἄλλων λαῶν καί θά διαφημίσουν τόν Ἑλληνικόν μας πολιτισμόν τοῦ ὁποίου ἀλάνθαστον μέτρον εἶναι ἡ γυναικεία μόρφωσις καί δράσις. Ἡ συμμετοχή ἐξ ἄλλου τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς τό Συνέδριόν μας διά τῶν ἐπιτίμων Προέδρων τῶν Τμημάτων κ. κ. Ὑπουργῶν τῆς Παιδείας, τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καί τῆς Δικαιοσύνης καί αἱ θερμαί λέξεις ἅς μᾶς ἀπηύθυνεν ἀπό τῆς θέσεως αὐτῆς ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως καί αἱ κατά τάς παραμονάς τῶν ἐκλογῶν δηλώσεις του ὡς πρός τήν ἀνάγκην τῆς ὑπέρ τῆς γυναικῆς νομοθετικῆς μεταρρυθμίσεως, ἡ παμφηφεὶ σχεδόν ἔγχρισις τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Συνελεύσεως διά τήν τροποποίησιν τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ Συντάγματος, διά τοῦ ὁποίου αἱ γυναῖκες ἀναχτοῦν τό δικαίωμα παντός ἐνηλίκου, λογικοῦ καί τιμίου ἀνθρώπου, καί δέν ἀνήκουν πλέον εἰς τήν κατηγορίαν τῶν ἀνηλίκων, τῶν ἡλιθίων καί τῶν ἐγκληματιῶν, καί γενικώτερα αἱ ἐπιδεικνυόμεναι εὐμενεῖς διαθέσεις τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῶν ἐπιφανεστέρων πολιτικῶν τῆς χώρας, μᾶς ἐγγυᾶται πλήρη τήν ἐπιτυχίαν. Ὁ πρός τό Συνέδριόν μας χαριετισμός ἐξ ἄλλου τοῦ Ἀ' Πολίτου τοῦ πρώτου Δήμου τοῦ Κράτους, τοῦ Δημάρχου Ἀθηναίων, ἐντείνει ἀκόμη περισσότερον τάς ἐλπίδας μας καί ἐνισχύει τήν πεποίθησίν μας ὅτι δέν θά βραδύνη ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν παρά τό πλευρόν ἀνδρῶν συναδέλφων θά λάβουν τήν ἐπίσημον καί ἔγχυρον θέσιν των καί γυναῖκες δυνάμεναι νά ἐργασθοῦν ἀποτελεσματικῶς εἰς τόν κύκλον τῆς φιλανθρωπικῆς ἀντιλήψεως καί τῆς ὑγιεινῆς καί καθαριότητος τῆς πόλεως, εἰς ἔργα δηλαδή καθαρῶς καί ἀποκλειστικῶς οἰκοκυρικά καί μητρικά, εἰς τά ὅποια τὴν ἔχουν ἀδιαφιλονίκητον πείραν, δεξιότητα καί ὑπεροχὴν αἱ γυναῖκες.

Δέν ἐκφράζω τήν στιγμὴν αὐτὴν οὔτε τήν βαθυτάτην ἐγνωμοσύνην ὅλων μας πρός τούς συνετελεστάς τῆς ἀρμονικῆς

αυτῆς ἐμφανίσεως τοῦ Συνεδρίου, οὔτε τὰ αἰσθήματα τῆς ἐλπίδος καί χαρᾶς τὰ ὁποῖα συγκλονίζουν τὰς ψυχὰς μας διὰ τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα. Ἄφου τό Κράτος καί ὁ Δῆμος ἐκπροσωποῦν τήν μεγάλην καί συμπαγῆ οἰκογένειαν τῆς Πατρίδος καί ἀφου τῆς οἰκογενείας αὐτῆς μέλη ἀδιάσπαστα καί παράγοντες ἀπαραίτητοι καί πολύτιμοι εἶναι αἱ γυναῖκες ὑπό τήν ιδιότητά των τῆς μάννας, τῆς συζύγου, τῆς κόρης καί τῆς πολίτιδος, ἐξελιχθεῖσαι καί αὐταί εἰς ἀνάπτυξιν καί μόρφωσιν ἐκ παραλλήλου πρὸς τόν ἄνδρα, ὅπως ὅλαι αἱ γυναῖκες τοῦ πολιτισμένου κόσμου, θά ὑπετίμων τὰ αἰσθήματα καί τήν ἀμερόληπτον ἀντίληψιν τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν μας, ἐάν ἐπεχειροῦν νά διατυπώσω μέ κοινάς καί τυπικάς λέξεις εὐγνωμοσύνης ὅ,τι ὅλαι ἡμεῖς αἰσθανόμεθα τήν στιγμὴν αὐτήν.

Τό μέτρον τοῦ πολιτισμοῦ ἑνός λαοῦ μετράται συνήθως μέ τήν θέσιν τήν ὁποῖαν κατέχουν αἱ γυναῖκες εἰς τήν ἐξέλιξιν του. Οἱ δέ πολιτικοὶ ἄνδρες οἱ παρακολουθοῦντες κάθε περίοδον καί χρησιμοποιοῦντες καταλλήλως κάθε δύναμιν καί κάθε παράγοντα πολιτισμοῦ ἐπισύρουν δικαίως τιμὴν καί τίτλους ὑπεροχῆς, τοὺς ὁποίους ἡ ἱστορία ἀναγράφει εἰς τὰς αἰωνίας σελίδας τῆς. Ἡ δόξα αὐτὴ εἶναι μεγάλη καί ἐάν τιμᾷ τοὺς πολιτικούς ἄνδρας καί τήν χώραν εἰς ἣν ἀνήκουν, τιμᾷ ὅμως καί τοὺς συντελεστάς τῆς προόδου ἀδιακρίτως φύλου.

Καί αἱ γυναῖκες τῆς Ἑλλάδος, ὡς εἶπα καί πρῖν, ἀπό τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον εἶναι ἰσχυροὶ θεμελιωταί κάθε Ἐθνικῆς προόδου, εἶναι συντελεσταί κατὰ μέγα μέρος καί αὐτῆς τῆς Ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας, τῆς ὁποίας τήν ἑκατονταετηρίδα ἐορτάζομεν.

Διότι ἡ Γυναίκα, ἡ ὁποία ἀπό τόν φόβον τοῦ τυράννου ἔζησε κλεισμένη εἰς τόν γυναικωνίτην, εἶναι ἐκεῖνη πού διετήρησε καί μετέδωκε κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς δουλείας τήν θρησκείαν, τήν γλῶσσαν καί τήν ἀγάπην πρὸς τήν Πατρίδα. Εἶναι ἡ Ἑλ-

ληνίς, ή Έστίας ή άγρυπνη, πού δέν άφήκε νά σβύση ή φωτεινή λαμπάς της πίστεως και πού έκαλλιέργησε τήν έλπίδα πρós τά ιδανικά και τά μεγάλα πεπρωμένα της φυλής.

Είηαι ή γυναίκα όχι μόνον τών πόλεων, όχι μόνον ή ανεπτυγμένη, αλλά και του βουνού και της πτωχικής καλύβας που ένανούρισε σιγανά και μυστικά τό κλεφτόπουλο μέ τά τραγούδια της έλευθερίας και τό έμεγάλωσε μέ τό αίσθημα της θυσίας της ζωής του χάριν της Πατρίδος. Είηαι ή γυναίκα πού τό ήκολούθησε εις τά βουνά άτρόμητη και πού υπήρξεν ό έφοδιαστής και ό τροφοδότης και ό νοσοκόμος και ό ιατρός τών πληγών του. Είηαι ή κόρη πού άποθανάτισαν τά δημοτικά μας τραγούδια, ή λεβέντισσα μέ τήν φέρμελη και μέ τά πιστόλια στή ζώνη και τά φυσεία στό στήθος, ή λησμονημένη αυτή άμαζών τών δοξασμένων παληών χρόνων. Είηαι ή μάνα ή μεγάλη, ή άτρόμητη πού άπαντά εις τόν τύραννον πού τήν φοβερίζει πώς άν δέν παραδώση τ' άρματα θά σκοτώση τό μονάκριβο παιδί της: *Έγώ θά κάμω κι' άλλα παιδιά, μά άλλη πατρίδα δέν κάνω.*

Είηαι οι μεγάλες καπετάνισσες πού μέ στόλο και στρατό έσπειραν τόν τρόμο και τόν πανικό εις τίς έχθρικές άρμάδες. "Ολων αυτών τών ήρωϊδων τό έργον θά σάς έξιστορίσουν εις τήν μεταμεσημβρινήν και πάλιν έδώ συγκέντρωσίν μας σήμεραν εκλεκτάι συνάδελφοι και του Συνεδρίου όμιλήτριαι. 'Αλλ' έγώ ή έλαχίστη μεταξύ τών συγχρόνων άγωνιστρών της προόδου, έγώ ή όποία επί τριάντα συνεχή έτη έγραφα και ήγωνίσθην και έπάλαισα, όπως ή Έλληνίς αναδειχθή ειρηνικός αλλά και δυνατός παράγων, όπως γνωρίση τό ιστορικό παρελθόν της και άνακτήση τήν πίστιν της πρós τήν δύναμίν της, νομίζω ότι δικαιούμαι νά προτείνω έξ όνόματος τών αντιπροσώπων του Συνεδρίου, αλλά και έξ όνόματος όλων τών Έλληνίδων, όπως εις άνάμνησιν τών μεγάλων αυτών ήρωϊδων ιδρυθη στήλη άναθηματική από λευκόν μάρμαρον του Πεντελικού έντός του χρονι-

κοῦ διαστήματος, τό ὅποῖον ὠρίσθη διά τόν ἑορτασμόν τῆς Ἑκατονταετηρίδος. Τοῦτο θά εἶναι ὁ φόρος τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν γυναικῶν τῆς σήμερον πρός αὐτάς. Θά εἶναι δόξα μας ἀπό τήν δόξα των καί τιμή μας ἀπό τήν τιμήν των. Εἰς τήν στιγμήν αὐτήν ἄλλως θά ἔχωμεν νά προσθέσωμεν νέα ὀνόματα τῶν ἀπό τοῦ 1912 πολέμων, νέα ὀνόματα καί νέας θυσίας καί νέους γυναικείους ἡρωϊσμούς ἀπό τήν γιγαντομαχίαν πού, ἄλλοι Μαραθωνομάχοι, τά παλληκάρια μας γράφουν τήν στιγμήν αὐτήν ἐκεῖ κάτω, μέ τό αἷμα καί μέ τήν θυσίαν τῆς ζωῆς των, πού εἶναι τό αἷμα τῆς Ἑλληνίδος μάννας καί ἡ δική της ζωή.

Καλλιρρόη Παρρέν

ΕΥΑ ΝΙΚΗΤΡΙΑ
Όργανον παραρτήματος Λυκείου Ἑλληνίδων Ζακύνθου
1921 - 1923

ΕΤΟΣ Β'. Ζάκυνθος Μάρτιος 1922. ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'.

ΕΥΑ ΝΙΚΗΤΡΙΑ

ΌΡΓΑΝΟΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ
ΔΥΚΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΜΗΝΙΑΙΟΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ: ΜΑΡΙΕΤΤΑ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΧΑΡΙΚΛΕΙΑΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ. — *Ἡ 25 Μαρτίου*
ΑΓΓΕΛΑ ΚΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ. — *Ἑλληνίδες τῆς Ἐ-*
παιστεύσεως.

ΠΕΡΣΕΥΣ. — *Περσὺς καὶ Ἀνδρομέδα.*

ΣΟΦΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΔΟΥ. — *Ἡ Γυναικεία ζωὴ ἐπὶ*
Ἰταλίᾳ.

ΝΙΚΟΥ ΚΟΥΤΣΗ. — *Πάντα κλειστὴ.*

ΔΟΥΛΑΣ ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ. — *Madame de Genlis.*

ΜΑΡΙΑΣ Μ. ΔΕΚΑΡΙΣΤΟΥ. — *Χειρουργεῖται.*

ΜΑΡΙΕΤΤΑΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ. — *Οἱ γονεῖς μὲς*

β' γυμνασίου Ἑκθέσεως Δυκείου Ἑλληνίδων

Βιργιλίους. — Ἐκλογή Δ'.

ΕΠΙΔΗΜΟΙΗΣΙΣ.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ. κτλ.

Ἐπιμολογή: Δημητρίου Κονεδριώργα

ΧΕΙΡΑΦΕΤΗΣΙΣ

ΧΕΙΡΑΦΕΤΗΣΙΣ! Λέξις πού προκαλεί πάντοτε τά είρωνικά μειδιάματα τῶν ἀνδρῶν, κάποτε δέ καί τήν ἀποδοκίμασίαν ἑνός μέρους αὐτοῦ τοῦ γυναικείου κόσμου. Λέξις πού ὅταν ριφθῆ ἔστω καί τυχαίως μέσα σέ μιά ἡσυχῆ καί ἤρεμῃ συντροφιά ἀποτελουμένη καί ἀπό τά δύο φύλα, φτάνει μόνη αὐτή διά ν' ἀνάψῃ συζήτησις ζωηρά, πεισματάρικη, ἀτελείωτη, καί ἄν ποτέ τελειώσῃ πάντα ἀτυχῶς μέ τέλος γελοῖον, μέ ἀστεία, μέ εὐφυολογήματα, χωρίς ἀνταλλαγὴν σοβαρῶν ἐπιχειρημάτων καί ἀπό τά δύο μέρη, χωρίς σκέψιν βαθειά, χωρίς μελέτη. Τά τελευταῖα χρόνια ἡ λέξις χειραφέτησις ἀντεκατεστάθη ἀπό τόν Φεμινισμόν! Ἴσως ὁ γυναικεῖος κόσμος νά ἤλπισε πῶς χάρις εἰς τήν ξενικήν τους προέλευσι μέ τήν γνωστή ὄλων μας ξενολατρεία θά συνήντα ὀλιγωτέραν εἰρωνίαν. Πλάνη! Τόσον ὁ φεμινισμός ὅσον καί ἡ χειραφέτησις εἶναι δύο λέξεις πού δέν εὐρίσκουν χάριν ἐνώπιον τῶν ἀνδρῶν.

Θά ἔπρεπε λοιπόν μιά φορά διά πάντα νά ἐξηγήσῃ ἡ γυ-

ναίκα τί ἐπιδιώκει, τί θέλει, τί ἀπαιτεῖ. Ἴσως τότε πεισθοῦν πάντες, πῶς ὅ,τι ἡ νεωτέρα γυναίκα ἐπιδιώκει ἀποβλέπει τόσον πρὸς τὴν εὐτυχίαν καὶ εὐημερίαν τοῦ ἀνδρός ὅσον καὶ αὐτῆς τῆς ἰδίας, ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἔπλασεν ἀμφοτέρους διὰ νὰ συμπληρῆ ὁ εἰς τὸν ἄλλον, διὰ νὰ συνεργάζονται, διὰ νὰ ἀλληλοβοηθοῦνται καὶ ὄχι διὰ νὰ ὑποβλέπονται καὶ ἀλληλομάχονται. Ἐπιδιώκουν αἱ γυναῖκες νὰ πάρουν καὶ δι' ἑαυτάς μέρος τοῦ φορτίου, μέρος τῶν κόπων, μέρος τῶν εὐθυνῶν τῶν ἀνδρῶν κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ φοβεροῦ ἀγῶνος τῆς ζωῆς. Δέν θέλουν πλέον νὰ εἶναι αἱ κοῦκλαι πού στολίζουν μέ ὠραῖα φορέματα, μέ κοσμήματα, μέ χλιδὴν καὶ πολυτέλειαν, πού μοιράζονται μαζί των οἱ ἄνδρες τὰς ἀπολαύσεις, τὰς διασκεδάσεις, τὰς εὐχαριστήσεις μόνον τῆς ζωῆς, ἀλλὰ αἱ γυναῖκες αἱ μορφωμένοι, αἱ ἐμπνέουσαι τό θάρρος καὶ τὴν εὐγενῆ φιλοδοξίαν, αἱ σύζυγοι μέ τὰς ὁποίας οἱ ἄνδρες μοιράζονται τὰς καλὰς ἀλλὰ καὶ τὰς πικρὰς στιγμὰς τοῦ βίου, αἱ σύμβουλοι καὶ παρηγορητρίαι ἔτοιμαι εἰς πᾶσαν θυσίαν διὰ τὸ κοινόν τῆς οἰκογενείας συμφέρον, αἱ ἀντλοῦσαι ἀπὸ τὴν μόρφωσίν των, τὴν δύναμιν καὶ τὰ μέσα, ὅταν τοῦ συζύγου καὶ πατρός ἢ ἐργασία δέν ἐπαρκῆ εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ οἴκου νὰ τὸν βοηθήσωσι καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς των ἐργασίας ἐλαττώσουσι οὕτω τοὺς κόπους καὶ τὰς φροντίδας του, αἱ ἀδελφαὶ βοηθοὶ καὶ συνεπίκουροι καὶ σύντροφοι ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ, αἱ θυγατέρες στήριγμα καὶ χαρὰ γηραιῶν γονέων, ἀλλὰ δυνάμεναι συγχρόνως μέ τὴν προσωπικὴν ἐργασίαν των νὰ καταστήσωσι τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς των χρόνια ὀλιγώτερον ὀδυνηρά, περιβάλλουσαι αὐτούς μέ περισσοτέρας ἀνέσεις.

Μέ μίαν τοιαύτην σύντροφον πόσον θὰ εἶναι καρτερικαὶ καὶ εἰρηνικαὶ αἱ τελευταῖαι στιγμαὶ τοῦ συζύγου, ὁ ὁποῖος ἐγκαταλείπων προῶρος τὸν κόσμον τοῦτον φεύγει μέ τὴν πεποίθησιν πῶς ἡ γυναίκα του εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸν ἀναπληρώσῃ ἐν παντί καὶ ὡς πολίτης καὶ ὡς μέλος τῆς κοινωνίας καὶ πρό παν-

τός πλησίον τῶν τέκνων πῶς θά δύναται ἄν εἶναι εὐπορος νά διαχειρισθῆ καί νά διαφυλάξῃ ἄν μή κἀν αὐξήσῃ τήν περιουσίαν τῶν παιδιῶν της μέ τό αὐτό φωτεινό πνεῦμα, μέ τό ἴδιο σθένος, μέ τās αὐτās γνώσεις ὡς ὁ πατήρ, ἄν δέ ἄπορος, ὅτι ἔχει ὅλα ἐκεῖνα τά ἐφόδια μορφώσεως καί κοινωνικῆς ἀνατροφῆς ὥστε ν' ἀναπληρώσῃ εἰς τήν ἐργασίαν του τόν πατέρα καί προστάτην τῆς οἰκογενείας, ὅταν οὗτος ἐκλείψῃ ἢ καταστῆ ἀνίκανος πρὸς ἐργασίαν!

Δέν θέλει λοιπόν προνόμια ἢ νεωτέρα γυναῖκα, δέν θέλει νά ἐκτοπίσῃ τοὺς ἄνδρας καί νά καταλάβῃ τās θέσεις των, θέλει νά καταστῆ ἰσότημος καί ἀνταξία αὐτῶν διὰ τῆς μορφώσεως, τῆς δυνάμεως, τῆς θελήσεως, διὰ τῆς ἐργασίας. Θέλει τό μέρος της ἀπό τά βάρη τοῦ βίου, θέλει νά εἶναι ἡ καλή μητέρα πού ράπτει μόνη τά ροῦχα τῶν παιδιῶν της, ἡ καλή νοικοκυρά ἡ γνωρίζουσα ἐπιστημονικῶς τί θά εἰπῆ οἰκιακή οἰκονομία, ἡ γνωρίζουσα πόσῃν σημασίαν ἔχει διὰ τήν ζωήν καί τήν υἰγιάν τῶν προσφιλῶν της ἕνα φαγητό κατασκευασμένο καθ' ὅλους τοὺς κανόνες τῆς υἰγιεινῆς, ἀλλά καί ἡ ἰσότημος τοῦ ἀνδρός, συνεργάτης αὐτοῦ καί σύμβουλος καί φίλη, καί ὄχι κούκλα καί ἄθυρμα κατάλληλον πρὸς τέρψιν μόνον. Μορφώσατε λοιπόν τήν γυναῖκα ὅσον τό δυνατόν περισσότερο. Μορφώσατε τήν γυναῖκα ὅσον καί τόν ἄνδρα, διαφορετικά ὅμως ἀπό αὐτόν, ἄν θέλετε νά ἐξασφαλίσετε τήν εὐδαιμονίαν τούτου καί τήν κοινωνικήν πρόοδον καί εὐημερίαν. Καί μή φοβηθῆτε ποτέ ὅτι ἡ Ἑλληνίς ἡ μορφωμένη, ἡ αὐτάρκτης, θά ἐμφανισθῆ ἐνώπιόν σας ὡς μία σουφραζέτα εἶδος Δος Πάνκχωρστ* μέ μία ρεμπούπλικα ἐπί τῆς

* Ἡ ἀναφορά στό ὄνομα Pankhurst γίνεται προφανῶς γιά νά ὑπογραμμιστεῖ ὅτι ὁ ἑλληνικός φεμινισμός δέν ἔχει τήν παραμικρή σχέση μέ τίς «ἀκρότητες» τοῦ ἀγγλικοῦ κινήματος γιά τήν ψήφο, ὅπου ξεχώρισαν μέ τή δράση τους ἡ Emmeline Pankhurst καί οἱ δύο κόρες της Christabel καί Sylvia Pankhurst.

κεφαλῆς καί μέ ένδυμασίαν άμφιβόλου φύλου καί θά χάση ἔτσι ἐκεῖνο τό θέλγητρο πού ἦτο τό χάσμα τῶν ὀφθαλμῶν σας! Ἡ Ἑλληνίς ἢ μορφωμένη θά διατηρήσῃ ὅλην τήν χάριν, ὅλην τήν κομψότητα πού τῆς εἶναι χαρίσματα ἔμφυτα ἐξ άταβισμού, θά εἶναι ἢ φίλη ἢ ἰδεώδης τοῦ άνδρός — παρά τήν ἐπικρατήσασαν ἐναντίαν θεωρίαν ὅτι φιλία μεταξύ τῶν δύο φύλων δέν δύναται νά υπάρξῃ. Εἶναι καί τοῦτο ζήτημα μορφώσεως καί ἠθικῆς οἰκογενειακῆς άνατροφῆς — πλησίον τῆς ὁποίας ἐκεῖνος κουρασμένος ἀπό τόν άγῶνα τοῦ βίου, *the struggle for life*, θά εὐρίσκη ἀντίληψιν φωτεινήν, άνακούφισιν, ἐνθάρρυνσιν καί εὐγενεῖς ἐμπνεύσεις μαζί μέ ἐκεῖνο τό ἰδιαιτέρον ἄρωμα, ἐκεῖνη τήν εἰδική λεπτότητα, τρυφερότητα καί άφροσίωση πού εἶναι τό μυστικό τῆς γυναικειᾶς φιλίας.

Μαρία Μ. Δεχαρίστου

ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ

ΕΙΝΑΙ κάμποσα χρόνια πού άρχισε ή κίνηση αυτή γύρω άπ' τό γυναικείο ζήτημα και κάμποσος καιρός πού άρχισε και στόν τόπο μας μέ μιά ζέστη έξαιρετική.

Γράφηκαν πολλά, είπώθηκαν περισσότερα για τό ζήτημα αυτό τόσο ένθαρρυντικά, όσο και αντίθετα (πού δέν άποθαρρύνουν όμως).

Και όμως είναι ανάγκη πολλά ακόμη να είπωθούν άφου αυτό έδω για τό όποιο τόσος θόρυβος γίνεται είναι κάτι καινούριο για τό όποιο πρέπει να πείσουμε πως ό,τι ζητούμε είναι συμφέρον, είναι ανάγκη, κοινωνική ανάγκη.

Βέβαια δέν θά πω έδω καινούρια πράγματα. Μά ως μου έπιτραπή νάχω και γώ τή γνώμη μου σαν γυναίκα εργαζόμενη, σαν γυναίκα πού αγωνίζεται για τήν ύπαρξή της.

Δέν είναι δικό μου έργο να ζωγραφίσω όλη αυτή τή κίνηση πού μέ τόση γρηγοράδα απλώνεται σε τόσες κοινωνίες, ούτε να αναλύσω στίς λεπτομέρειές των τά αίτια πού τή γέννησαν.

Πρέπει όμως να έπαναλάβω μερικά πράγματα, πού είναι

ανάγκη νά έπαναλαμβάνωνται. Είηαι άνάγκη γιατί στόν τόπο μας ύπάρχει άκόμα πολύς κόσμος, πού άρέσκεται νά κλείνη τά μάτια του, ταυτιά του, μά κι' αυτό τό μυαλό του καί έτσι κλεισμένος στό δικό του καβούκι νά προσπαθή νά βαστά κι' άλλους στην ίδια μέ κείνον κατάσταση.

Καί κλείνονται έτσι γιατί δέν θέλουν νακούσουν τίποτα, πού δέν τό έχουν άκούσει στά χρόνια τους, πού δέν τό έχουν δεϊ, πού δέν τό έχουν ζήσει. Κι' αυτούς μέν τούς συγχωρούμε, γιατί τούς δικαιώνει ή ήλικία, μά ύπάρχουν και νέοι μέ τά μυαλά αυτά, ποτισμένοι μέ τίς προλήψεις πού τούς έχει δημιουργήσει τό περιβάλλον τους, καί γίνονται έτσι τό συντηρητικό κατακάθι, πού δέν άφίνει καί τούς άλλους νά δράσουν, νά κινηθούη έλεύθερα.

Είηαι κείνοι, πού συνήθως έμαθαν νά άντιπαχιστοϋη καί τά σοβαρώτερα άκόμη ζητήματα μ' ένα άστειο καί μ' ένα εϊρωνικό χαμόγελο. Είηαι κείνοι, πού δέν θέλουν νά πιστέφουν αυτό πού βλέπουν ολοφάνερο καί ζωντανό πιά. Δέν θέλουν νά δούη, πώς ξεέσπασε πιά ή ζωή, άφίνοντας πίσω της τή νέκρα, τή σαπίλα, τήη άρτηριοσκληρώση. Άρέσκονται νά λένε πώς ό,τι γίνεται είηαι κάτι ξενότροπο, όπως καί τόσα άλλα, είηαι κάτι πού δημιουργείται από τάση στό νεωτερισμό.

Καί όμως. "Άς άνοιξώμε τά μάτια μας κι' άς δουήμε επί τέλους πώς ή κίνηση αυτή γεννιέται από μιιά έσωτερική άνάγκη. Νοιώθει πιά ή γυναίκα πώς ώς τώρα είηαι ή άδικημένη, ή σκλάβα καί γυρεύει τή λευτεριά, ζητάει τό δίκαιό της. Άδιαφορεί για όλες τίς έχθρικές φωνές πού άκούονται γύρω της καί τραβάει τό δρόμο της. Δέν άκούει τίς φωνές πού λένε «καλέ ποιά γυναίκα είηαι σκλάβα;».

Αυτή πού μπήκε σ' όλα τά γραφεία, σ' όλες τίς τράπεζες, σ' όλες τίς δημόσιες ύπηρεσίες; Αυτή είηαι άδικημένη, πού μπορεί νά παίζη τέτοιο ρόλο σ' όλα τά φιλανθρωπικά σωματεία;

“Έτσι νομίζουν, πώς φτάνει στή γυναίκα σάν άνθρωπο νά ασχοληται μέ τή φιλανθρωπία καί πέραν τούτου τίποτα; Μά ἄς νοιώσουν ἐπί τέλους πώς ἐδῶ δέν πρόκειται γιά φιλανθρωπία, μά γιά ἀνθρωπιστική δικαιοσύνη. “Όχι γιά φιλανθρωπία, πού ἔχει μέσα της τόν οἶκτο, πού μειώνει κείνον πρός τόν ὅποιον στρέφεται, ὄχι γιά φιλανθρωπία, πού προϋποθέτει κάποια ἀντίληψη διαφορᾶς στίς θέσεις καί πού μένει προνόμιο μιᾶς ἀριστοκρατίας τοῦ πλούτου ἢ τῆς καταγωγῆς. “Όχι τέλος φιλανθρωπία πού μ’ ὅλη τήν καλή διάθεσι δέν φτάνει, γιατί στό κάτω κάτω ὁ κόσμος φαίνεται ἀλλοιώτικος μέσα ἀπ’ τά τζάμια τοῦ ὀμορφου σαλονιοῦ. Δικαιοσύνη θέλομε, μόνο δικαιοσύνη, πού ἀποκλείει τόν οἶκτο, πού προστάζει τό καθήκον σ’ ὅλους καί πού προσπαθεῖ νά βγάλη τό ἄτομο ἀπ’ τήν παθητική του στάση ἀπέναντι στή μοῖρα μέ μιᾶ ἀνάπτυξη ἐλεύθερη.

Νά γιατί γυρεύομε νά δοῦμε μορφωμένη τή γυναίκα. Νά γιατί χρειάζεται νά νοιώση πώς ἡ ζωή δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά μιᾶ ἀτέλειωτη προσπάθεια, μιᾶ τάση σέ κάτι ἀνώτερο, καί νά μή φοβᾶται τόν ἀγῶνα μά νά αισθάνεται ἡδονή μέσα σ’ αὐτόν. Πρέπει ν’ ἀνυψωθῇ ἡ γυναίκα τῆς κατώτερης ἰδίως τάξης, ὥστε νά εἶναι ἰκανή νά σταθῇ στήν πάλη τῆς ζωῆς. Καί γυρεύοντας ἀνύψωση τῆς γυναίκας γυρεύομε τήν ἀνύψωση αὐτῆς τῆς κοινωνίας, τήν ἀνύψωση τῆς οἰκογενείας.

Λάθος κάνουν μεγάλο ἄμα λένε πώς ἐρχόμαστε νά καταστρέψουμε τήν οἰκογένεια, νά καταστρέψουμε τό παιδί. Δέν λογάριασαν πώς ὅλες ξέρομε τίς ὁμορφιές τοῦ παιδιοῦ, γιατί κάθε γυναίκα ἀπό τή φύση της εἶναι μιᾶ μητέρα, ἀδιάφορον ἂν ἔχη ἢ ὄχι παιδί, ἀδιάφορον ἂν εἶναι παντρεμένη ἢ ὄχι. “Όλες ξέρομε τί θά πῆ ἀθωότητα παιδική κι’ ὅλες προσέξαμε, ποιᾶ λίγο, ποιᾶ πολύ, νά μὴν ποῦμε ἢ νά κάνουμε τίποτα πού νά μπορῇ νά πειράξῃ τήν ἀγνότητα τῶν παιδιῶν ἂν αὐτά ἔτυχε νά βρεθοῦν γύρω μας. Λάθος κάνουν ἂν λένε πώς ἐρχόμαστε νά καταστρέψω-

με γυρεύοντας τήν οικονομική ανεξαρτησία τῆς γυναίκα, πού ἀπ' ἐκεῖνη θά βγῆ ἡ ἠθική ανεξαρτησία. "Ἄς ρίξουμε μιά ματιὰ γύρω μας. "Ἄς μὴ θαμπωνόμαστε ἀπ' τὰ ὄμορφα λόγια πού μᾶς θαμπώνουν μερικοί, ἄς προσέξουμε στήν πραγματικότητα, ἄς μὴ συζητοῦμε, ὅταν εἶναι πιά γεγονός πὼς ἡ γυναίκα καί ἡ μάνα ἀκόμα σπρώχνεται ἔξω ἀπ' τό σπίτι, ἀπ' τήν οικονομική πίεση, πού ὀλοένα γίνεται ἐντατικώτερη.

Μά θά μοῦ πῆτε ἴσως πὼς ἂν ἡ γυναίκα ἔχῃ ὄρεξι νά δουλέψῃ μέ τόν σκοπό νά βοηθήσῃ τόν ἄντρα καί νά βάλῃ κι' αὐτὴ κεφάλαια στό συνεταιρισμό πού γάμος λέγεται, μπορεῖ νά ἐπιδοθῆ σέ βιοτεχνίες πού γίνονται μέσα στό σπίτι.

Μά αὐτό δέν εἶναι προτιμώτερο. Γιατί ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ σπιτιοῦ δίνει τόσο σέ μιά μεγάλη ἐχμετάλλευση, ὥστε ἔτσι ἡ ἐργάτρια λιγώτερα νά κερδίσῃ καί νά ὑποχρεώνεται γι' αὐτό νά δουλεύῃ πολὺ περισσότερο κι' ἔτσι οὔτε τό σπίτι της οὔτε τὰ παιδιὰ της νά μπορῆ νά κυττάξῃ.

Αὐτὸ ἡ πείρα τῶδωσε στή γυναίκα νά τό καταλάβῃ καί ἔτσι σιγά σιγά βγῆκε ἀπ' τό σπίτι τό φτωχοκόριστο πού δέν μποροῦσε νά τὰ περιμένῃ ὅλα ἀπὸ ἓνα βιοπαλαιστὴ πατέρα ἢ ἀδερφό ἢ κι' ἀπ' τόν ἄντρα της. Μπῆκε στήν ἀρχὴ στό σχολεῖο σάν δασκάλα, ὕστερα στό ἐργοστάσιο, στό γραφεῖο, στήν τράπεζα κι' ὅπου τέλος μποροῦσε νά δουλέψῃ τίμια βοηθώντας τόν ἑαυτὸ της καί ἀνοίγοντας ἔτσι δρόμο γιὰ ἓνα καλλίτερο μέλλον στήν κοινωνία καί στήν οἰκογένεια. Ἡ δουλειὰ εἶναι κείνη πού θά ἀπολυτρώσῃ τὴ γυναίκα, καί ἡ οικονομική αὐτὴ ἀπολυτρώση θά φέρῃ τήν ἠθική, θά ἠθοπλάσῃ τὴ γυναίκα ἔτσι ὥστε νά νοιώσῃ πὼς εἶναι ἄνθρωπος ἐλεύθερος κι' ὄχι παράσιτο, πού θά μορφώσῃ ἄρτια καί ἰσορροπημένα τήν ψυχὴ της μέ γερὴ βούληση μέ σκοπὸ τό κοινὸ ἀγαθὸ καί τήν ἀνύψωσι τῆς κοινωνίας.

Πολλὲς στατιστικὲς ξένων κρατῶν μᾶς δίνουν φοβεροὺς ἀριθμοὺς γιὰ τὴ γυναικεῖα κίνηση πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ ἐπαγγέλ-

ματα. Καί σκέπτεται κανένας τί μπορεί νά δώση καί σέ μᾶς τό γυναικεῖο ὕλικό, πού εἶναι τό μισό κομμάτι τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος. Καί εἶναι ἀνάγκη πιά καί σέ μᾶς ἀνάλογα νά χρησιμοποιηθῆ τό ὕλικό αὐτό χωρίς νά τό δεσμεύση καί νά τό ρίχνουν σέ ἀχρηστεία νόμοι καί κοινωνικές προλήψεις. Εἶναι ἀνάγκη νά πάρη ἡ γυναῖκα τή θέσι της τήν ἀντίστοιχη μέ τήν ἀξία της στίς ἀνώτερες ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ὁ πόθος αὐτός τῆς γυναίκας γιά ἀπολύτρωση, γιά ἀνύψωση, δέν γεννήθηκε σήμερα. Εἶναι πολύ παλιός. Ἡ καλλίτερα ποτέ δέν ἔλειψε ἀπ' τή γυναῖκα τό συναίσθημα πώς βρισκεται σέ μειονεκτική θέση. Γεννήθηκε ἀπ' τό αἶσθημα τῆς ὑπερηφάνειας της. Γιατί τάχα νά μένη αὐτή αἰώνια ὑποπόδιο ἄλλων ἀφοῦ μπορεί νά ζήσει ὑπό συνθήκες καλλίτερες; Γιατί νά προσπαθοῦν νά τῆς σκοτώνουν τήν ὑπερηφάνεια αὐτή καί μαζί μ' αὐτήν τήν αὐτοπεποιθήσι; Γιατί δέν θέλουμε νά νοιώσουμε πώς ἐμποδίζοντας τήν γυναῖκα ὑποβοηθοῦμε στό νά γενᾶται μέσα της ἡ ἀγάπη γιά τό κρύφιο καί τό μυστηριώδες; Ἀπόδειξη σέ τοῦτο εἶναι τά χαρέμια. Ρίξτε μιά ματιά στά χρονικά τους (ἔχι βέβαια σήμερα πού τράβηξαν ἀρκετά τό δρόμο τους) καί θά δῆτε τή φοβερώτερη λέπρα, τή μεγαλύτερη ἀνηθικότητα. Καί αἰτία ποιά νομίζετε πώς εἶναι; Ἀπλούστατα τό καφάσι, ὁ εὐνοῦχος, ἡ ἀμάθεια. Εἶπα παραπάνω πώς ποτέ [δέν] ἔλειψε ἀπ' τή γυναῖκα τό συναίσθημα πώς βρίσκεται σέ μειονεκτική θέσι. Μά οἱ τότε κοινωνικές συνθήκες δέν ἄφιναν τό συναίσθημα αὐτό νά ἐκδηλωθῆ. Μά ἤλθε ἡ Γαλλική Ἐπανάσταση νά φέρη βαθεῖές ἀλλαγές στήν οἰκονομική βάση, στήν σύσταση, στήν ὀργάνωση, στή διανοητική ἐπίδοσι καί γενικά στήν ἠθική διαμόρφωση τῆς κοινωνίας. Τόν ἀγῶνα βέβαια τόν ἔκαναν οἱ ἄνδρες. Μά ἡ ἀτομική ἐλευθερία καί ἡ μόρφωση πού ἀπλώθηκε στόν ἀνδρικό κόσμον δέν ἄφησε ἀνεπηρέαστη καί τή γυναῖκα. Ὅλοένα γινόταν δυσκολώτερο νά κρατήσουν τήν γυναῖκα κλειστή

στόν πύργο της νά σκοτώνεται απ' τή μοναξιά της. Καί ἄρχισαν σιγά σιγά οἱ δυνατότερες ψυχικά νά ζητοῦν τά δικαιώματά τους. Καί συνεχίστηκε βέβαια τό μικρό ἐκεῖνο ξύπνημα κι' ἔφθασε στό σημεῖο πού βρίσκεται σήμερα. "Αν καί στήν Ἑλλάδα δέν εἶχαμε ἐργαζόμενες γυναῖκες θά ἦταν φλυαρία καί πασατέμπο νά μιλοῦμε γιά τό ζήτημα αὐτό. Καί ὅλα θά ἦταν ἓνα παραμῦθι, ἂν οἱ περιστάσεις δέν ἔκαναν νά ἐξελιχθῆ ἡ γυναῖκα σέ ἀνεξάρτητον παράγοντα δημιουργικῆς ἐργασίας.

Μά ἦρθε ὁ πόλεμος πού τράβηξε τόν ἄνδρα απ' τή δουλειά του καί ἐδημιούργησε κενά στή κοινωνική οἰκονομία. Ὁ βιομηχανισμός τώρα πού ἤθελε πολλά καί φτηνά χέρια, ἡ οἰκονομική ἀδυναμία τοῦ μικροαστικοῦ σπητιοῦ πού δέν μποροῦσε νά διαθρέψῃ τίς γυναῖκες του μ' ἔξοδα τοῦ πατέρα καί τοῦ ἀδερφοῦ ἔφεραν μεγάλο ἀριθμό γυναικῶν ἔξω ἀπό τό σπίτι των καί δημιούργησαν τή βάση γιά τήν ἠθική αὐτοτέλεια καί γιά τήν κατάρκτηση ὄλων τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Καί ξέσπασε σ' ὅλες τίς χώρες ὁ ἀγῶνας τῆς γυναῖκας γιά τόν ἐξανθρωπισμό της. Γιά τόν ἐξανθρωπισμό της εἶπαμε, γιατί γιά ἐξανθρωπισμό πρόκειται καί ὄχι γιά ἐξανδρισμό τῆς γυναῖκας. Δέν πρόκειται ν' ἀποκτήσουμε μερικά δικαιώματα γιά τά ὅποια γίνεταί τόσος θόρυβος, ἔτσι πού πολλοί νομίζουν πώς αὐτό εἶν' ὅλο. Δέν πρόκειται μόνο γιά τήν περίφημη ψῆφο. Δέν γυρεύομε ν' ἀνδροποιηθοῦμε γυρεύοντας ὅλ' αὐτά. Δέν πρόκειται ν' ἀλλάξῃ φύση ἡ γυναῖκα ἢ νά καταργήσῃ τόν προορισμό της, οὔτε ν' ἀλλάξῃ τήν ψυχή της μέ τήν ἀνδρική, οὔτε ν' ἀσχοληθῆ σέ ὅ,τι ἀκριβῶς ἀσχολεῖται ὁ ἄντρας στήν ἴδια ἔνταση καί μέ τόν ἴδιο τρόπο. Πολύ δέ λιγώτερο νά μιμηθῆ τήν ἐξωτερική του ἐμφάνιση, τά φερσίματά του, τούς τρόπους του, τίς συνήθειές του. Πρόκειται ἡ γυναῖκα νά μείνῃ γυναῖκα, ἓνα πλάσμα διαφορετικό απ' τόν ἄνδρα, μά συνάμα νά γείνη ἄνθρωπος τέλειος. Θέλουμε, λέγω, τόν ἐξανθρωπισμό τῆς γυναῖκας πού εἶναι ἡ ἀρχή καί τό τέρμα

του άγωνά της. Καί τό ιδανικό αυτό του έξανθρωπισμού πρέπει νά είναι κοινό γι' όλους, γιατί είναι στοιχείο πού θά άναγεννήσει, πού θ' άναπλάσει, θά ξανανοιώσει τήν έλληνική κοινωνία. Πρέπει τό ιδανικό αυτό νά τ' άγκαλιάσουν όλοι, νά βοηθήσουν όλοι για νά μπορέσει ή γυναίκα νά πάρη τήν άνάλογη μόρφωση πού θά τή δίνη τά προσόντα νά ζη και νά κινείται και νά δουλεύη άξια για μιá παραγωγική έργασία. Πρέπει νά φροντίσουμε όλοι νά νοιώσει ή γυναίκα πώς λευτεριά δέν σημαίνει χαλάσει ήθική μά ένταση, δέν σημαίνει άπαλλαγή από ύποχρεώσεις μά ν' αναλάβη άκόμα πειότερες, πώς τά δικαιώματα πού ζητεί δέν είναι στολίδι τής τουαλέττας της.

Πρέπει βαθειά νά νοιώσει ή κάθε μιá από μäs τί σημαίνουν όλα αυτά! Πρέπει έτσι πολιτισμένη νά μπή και στή βιομηχανία και στό έμπόριο, και στίς καλές τέχνες και στίς έπιστήμες και σ' όλες τίς δημόσιες και κρατικές λειτουργίες. Κι' έτσι σιγά σιγά θά νοιώσει πιά ή γυναίκα πώς ή έλευθερία μ' όλα της τά έπακολουθήματα δέν είναι μόνο δικαίωμα αλλά καθήκον. Κι' έτσι έξανθρωπισμένη ή γυναίκα και σαν μητέρα και σαν πολίτης και σαν κοινωνικός παράγοντας θά είναι πολύ πιό καλύτερα από σήμερα γιατί θά έχη νοιώσει τή σοβαρότητα τής ζωής και θά αισθάνεται τή χαρά τής ένεργειας και μέσα στό σπῆτι. Νά — αυτά γύρευε ο φεμινισμός, αυτά γυρεύει ή γυναίκα πού παλεύει μέ τόσα στοιχεία για νά δῆ άρτιες γερές και ίσορροπημένες ψυχές, πού νά κινούνται στη ζωή μέ έλατήριο τήν άγάπη για τό κοινό άγαθό, μέ τέρμα τήν έξύψωση όλόκληρη τής κοινωνίας.

Σ. Κ.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ απόφασις τῆς Κυβερνήσεως, ἡ προκληθεῖσα κατόπιν τῆς κινήσεως τῶν φεμινιστικῶν ὀργανώσεων τῆς Ἑλλάδος, περί παροχῆς ψήφου εἰς τὰς ἐγγραμμάτους γυναῖκας κατὰ τὰς δημοτικὰς ἐκλογάς, μᾶς ἔδωσεν ἀφορμὴν νὰ ὑποβάλωμεν τὸ ἐρώτημα: Ἀναγνωρίζει ἢ δὲν ἀναγνωρίζει ἡ Πολιτεία τὰς ὑπηρεσίας ἃς προσφέρει εἰς αὐτὴν ἡ γυναῖκα; Ἰκανοποιοῦνται ἢ δὲν ἰκανοποιοῦνται αἱ ἀξιώσεις τῆς γυναίκας; Ἡ πολιτεία διὰ τῶν ἐκπροσώπων της καὶ ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ τὰς αἰσιοδόξους διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν γυναικῶν, θὰ μᾶς ἀπαντήσουν ναί! Εἰς ἡμᾶς ὅμως ἃς ἐπιτραπῇ νὰ διαφωνήσωμεν καὶ νὰ εἴπωμεν ἀπροκαλύπτως ὅτι ἡ παροχὴ ψήφου εἰς τὴν γυναῖκα, κατὰ τὰς δημοτικὰς ἐκλογάς, προσθέτει ἕναν ἀκόμη ἐμπαιγμὸν εἰς τοὺς τόσους ἐμπαιγμοὺς μὲ τοὺς ἑποίους περιβάλλει καθημερινῶς ἡ πολιτεία τὴν γυναῖκα.

Καὶ ἐρωτῶμεν τὴν πολιτείαν καὶ μαζὺ μ' αὐτὴν καὶ τὰς

ηγέτιδας τῆς φεμινιστικῆς κινήσεως. Τί θά κερδίσει ἡ γυναίκα μέ τό παραχωρούμενον εἰς αὐτήν δικαίωμα ψήφου κατά τάς δημοτικές ἐκλογάς, διά τοῦ ψηφίζομένου προσεχῶς νόμου, καθ' ἣν στιγμὴν θά ἔχει μέν τό δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν, θά στερεῖται ὅμως τό δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι.

Ἐπειδὴ εἴμεθα ὑπερβέβαιοι ὅτι οὐδεὶς θά μᾶς ἀπαντήσῃ ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ νά ἀπαντήσωμεν ἡμεῖς. — Ἀπολύτως τίποτε! Ἡ μόνη διαφορὰ εἰς τὴν πολιτικὴν κίνησιν τῆς Ἑλλάδος θά εἶναι τό ὅτι θά ἐκλέγεται μέ μερικάς ἑκατοντάδας ἢ καί χιλιάδας ψήφους περισσοτέρας ἢ δημοτικὴ ἀρχὴ ἐκάστου δήμου ἀπ' ὅ,τι θά ἐκλέγετο ἐάν δέν ἐπαραχωρῆτο τό δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν εἰς τάς γνωρίζουσας ἀνάγνωσιν καί γραφήν Ἑλληνίδας.

Συνεπῶς ὡς ἀποδεικνύεται τρανώτατα ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς λογικῆς, καί ἡ πολιτικὴ καί ἡ κοινωνικὴ θέσις τῆς γυναίκας θά ἐξακολουθήσῃ, καί κατόπιν τῆς παροχῆς τοῦ δικαίωματος εἰς αὐτήν τοῦ ἐκλέγειν, νά παραμένῃ ἡ αὐτή.

Ἡ πολιτεία ἢ μᾶλλον οἱ ἐκπρόσωποί της τὴν θέλουν τὴν γυναίκα μόνον ὡς παραγωγικὴ μηχανὴν διά νά παραγάγῃ τό ἀναγκαιῶν ἔμφυχον ὑλικόν διά τὴν ἀσφάλειαν τῆς πολιτείας, ἀλλὰ χωρὶς δικαιώματα. Τὴν θέλουν ἀκόμη ὁσάκις κανεὶς βιαστής τὴν βιάσῃ καί ἀπωλέσῃ τὴν τιμὴν της, νά ἰκανοποιητῆ μέ τὴν στερεότυπον ἀπάντησιν, ὃ βιαστής θά σοῦ πληρώσῃ τὴν τιμὴν σου!

Ἄς παύσῃ λοιπόν ἡ τόση αἰσιοδοξία καί ἄς ἐτοιμασθοῦν οἱ ἐκπρόσωποι τῆς γυναίκας εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν δικαιωμάτων, αἱ φεμινιστικαὶ ὀργανώσεις νά δώσουν τὴν τελικὴν μάχην, τὴν μάχην ἐκείνην πού θ' ἀποδώσει τὰ πραγματικὰ δικαιώματα εἰς τὴν γυναίκα, διά τῆς ἀποκαταστάσεως ὅχι μόνον τῆς πολιτικῆς ἀλλὰ καί τῆς κοινωνικῆς θέσεως αὐτῆς.

Νάουσα τῆ 9/12/29

Μαίρη Ν. Δουλγεράκη (τοῦ Ἱατροῦ)

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ
Πανελλήνιον εβδομαδιαϊόν ὄργανον τοῦ γυναικείου κόσμου
1930 - 1931

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ

Η ΜΑΡΤΑ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ

ΕΚΕΙΝΟΙ οί όποιοι θά θελήσουν νά ισχυρισθούν ότι τό κοινωνικόν πρόβλημα τής Έλληνίδος έχει ήδη λυθεί ή εϊσγήθεν έστω εις τήν όδόν τής λύσεώς του, δέν θά εύρίσκωνται έν τή άληθεία. Ήμεϊς πιστεύομεν μάλιστα, ότι ή θέσις τής Έλληνίδος, ως παράγοντος κοινωνικοϋ, οϋδέποτε υπήρξεν τόσον άμφίβολος, περίπλοκος, ψευδής καί συνεπώς δυσχερής όσον εϊναι σήμερον. Εϊς τούς παλαιότερους καιρούς ή γυναίκα εϊχε νά παλαίσει μέ τάς καθυστερημένας προλήψεις — τήν κληρονομίαν ήμιβαρβάρων έποχών— αϊ όποϊαι ήρνουόντο εις αύτήν πᾶσαν κοινωνικήν υπόστασιν καί τήν ήθελαν άπλοϋν όργανον άπολαύσεως καί άναπαραγωγής, ένα άκόμη χρήσιμον οϊκόσιτον συναγελαζόμενον μέ τά άλλα οϊκόσιτα ζώα του «άφέντη». Άντιμέτωπος τής προλήψεως αύτής έτέθη εις τάς ήμέρας μας μία άλλη πρόληψις, όχι όλιγώτερον έπικίνδυνος. Ή πρόληψις τής γυναϊκειας χειραφετήσεως καί προόδου. Σύμφωνανα πρός τήν νέαν

ταύτην πρόληψιν, διά νά ἀποδείξη μία γυναίκα ὅτι ἔχει σαφή ἐπίγνωσι τῶν δικαιωμάτων της καί τοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ προορισμοῦ της, ὀφείλει: Νά οὐζοποτῇ ἐπιδεικτικῶς μεσημέρι καί βράδυ εἰς κεντρικὴν ταβέρναν, νά ξενυκτᾷ εἰς τὰ χαρτοπαίγνια, νά βωμολοχῇ ἢ νά ἐμφανίζεται εἰς τοὺς δρόμους ὡς περιπατοῦσα ἐλαιογραφία (κατασκευασμένη ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον μέ κάχι-στον γοῦστο) καί νά μὴ κάμνη παιδιὰ!

Χρειαζεται τάχα νά εἴπωμεν ποῖα ὀλέθρια, ποῖα ἀποσυνθετικά ἀποτελέσματα, ἤμπορεῖ νά ἔχη διά τήν τύχην, ὄχι ἀπλῶς τῆς Ἑλληνίδος, ἀλλά διά τήν τύχην τῆς ἑλληνικῆς ἐν γένει οἰκογενείας, συνεπῶς διά τήν τύχην αὐτοῦ τοῦ ἔθνους καί τῆς φυλῆς, ἢ νέα αὐτῇ πρόληψις, ἢ ὅποια κατακτᾷ ραγδαίως ἔδαφος καί ἐξαπλοῦται ἀπό τῆς πρωτευούσης εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις καί ἀπ' αὐτῶν εἰς τὰς κώμας καί τὰ χωριά, μέ τήν ἀστραπιαίαν ταχύτητα, μέ τήν ὅποιαν ἀναπτύσσονται καί μεταδίδονται ὄλαι αἱ ἐπιδημιαί; Καί ὅμως εἶναι γεγονός ὅτι ἡ σημερινή Ἑλληνίς ἀντιμετωπίζει τὰς συμπληγάδας πέτρας τῶν δύο αὐτῶν προλήψεων: τῆς παλαιᾶς, ἢ ὅποια τήν ἀντελαμβάνετο ὡς ἀπλοῦν ὑποζύγιον, καί τῆς νέας, ἢ ὅποια τήν θέλει μίαν ἀφηνιασμένην κοινωνικὴν μπαλαρίναν — δηλαδή κάτι χειρότερον καί ἀπό ὑποζύγιον.

Πῶς πρέπει νά ἀντιμετωπισθοῦν αἱ συμπληγάδες αὐταὶ τῶν δύο κακῶν προλήψεων, τὰς ὁποίας εἶναι καταδικασμένη νά ἀντικρύσῃ ἅμα τῇ εἰσόδῳ της εἰς τήν κοινωνία ἡ σημερινή Ἑλληνίς; Ὑπὸ ποίαν μορφήν δηλαδή τίθεται καί τίνων διευθετήσεων εἶναι δεκτικόν τό πρόβλημα τῆς Ἑλληνίδος ὡς κοινωνικοῦ παράγοντος; Ἰδοῦ ἐρωτήματα τὰ ὅποια προβάλλουν ἀπαιτητικά καί εἰς τὰ ὅποια τάσσει κύριον αὐτῆς προορισμόν ἡ Ἐφημερίς τῶν Ἑλληνίδων, ἵνα δώσῃ μίαν ἀπάντησιν. Διότι δέν πρέπει νά λησμονῆται καί τοῦτο ἀκόμη. Ὅτι εἰς τήν ὑψηλὴν καί αἰωνίαν ἀποστολήν τῆς μητρὸς, ἢ ὅποια ἀποτελεῖ καί θά

ἀποτελῆ πάντοτε τόν κλῆρον τῆς γυναικός, προσετέθησαν καί ἄλλα μεγίστης κοινωνικῆς σημασίας καθήκοντα διὰ τήν σημερινήν γυναῖκα — συνεπῶς καί τήν Ἑλληνίδα μας. Ἐργάζεται, διανοεῖται, ἀσχεῖ ἐπιστήμας καί τέχνας καί ἀποτελεῖ μοχλόν οὐσιώδη τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας καί τῆς ἐθνικῆς προόδου. Πῶς λοιπόν θά κατορθώσῃ νά ἀνταποκριθῆ εἰς τάς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινωνικοῦ της αὐτοῦ ρόλου, χωρίς νά θυσιάσῃ εἰς τόν βωμόν των τάς ἱεράς της ὑποχρεώσεις ὡς μητρός καί θεμελίου τῆς οἰκογενείας; Ἴδού ἕν ἀκόμη ἐρώτημα, τό ὁποῖον ἀναπηδᾷ αὐτομάτως διὰ νά μᾶς ὑπενθυμίσῃ τήν σειράν των μεγάλων προβλημάτων, τά ὁποῖα παρεμβάλλονται εἰς τόν δρόμον τῆς σημερινῆς Ἑλληνίδος καί νά ἀποδείξῃ τήν χρησιμότητα μιᾶς ἐφημερίδος, ἡ ὁποῖα ἔταξεν ὡς ὑπέρτατον αὐτῆς σκοπόν τήν ἐξέτασιν αὐτῶν ἀκριβῶς των προβλημάτων.

Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ

Η ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΟΣ του τελευταίου φύλλου της *Εφημερίδος των Ἑλληνίδων* καταφέρεται ἐναντίον τῶν ἰδεῶν τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, ὅπως λέγει, τῶν ἀπολογητῶν τῆς φεμινιστικῆς ἰδέας. Καί χτυπᾷ τὴν ἀπαίτησι τῆς γυναικειᾶς ψήφου, λέγοντας ὅτι αὐτὴ ὀφείλει νὰ εἶναι τὸ ὠμέγα τῶν ἐνεργειῶν μας. Τὸ ἄλφα εἶναι ἡ μόρφωσι τῶν γυναικῶν. Συμφωνοῦμε πληρέστατα. Ἀλήθεια, καὶ ποιὸς θὰ βρῖσκονταν ν' ἀρνηθεῖ ψῆφοσ' ἀνεπτυγμένες γυναῖκες; Καὶ ποιὸς δέ θὰ εὔχονταν νὰ εἶτανε σήμερα ὅλες οἱ Ἑλληνίδες μορφωμένες; Κι' ἀκόμα μιά φορά λέμε μαζί μέ τὴν ἀρθρογράφο ὅτι οἱ γυναῖκες μας βρῖσκονται σέ ἐλεεινὰ χάλια ἀναλφαβητισμοῦ. Ἀλλά πέρασε ὀλόκληρη ἐκατονταετία ἐλευθερωμένης ἑλληνικῆς ζωῆς καὶ τὸ ἐπίσημο κράτος καθόλου δέν σκοτίστηκε γιὰ τὴν πραγματικὴ μόρφωσι τῆς Ἑλληνίδος. Ἄν βλέπαμε κάποια μέριμνα, ὅπως γίνεται σ' ἄλλα κράτη, θὰ περιμέναμε βέβαια μιά καλλίτερη αὔριο γιὰ τὴν γυναῖκα. (Δέ θὰ λογαριάσω βέβαια ὡς δεῖγμα γενικῆς προόδου τὸ ἂν στό Πανεπιστήμιον γράφονται εἴκοσι φοιτήτριες παραπά-

νω κάθε χρονιά). Είμαστε μήπως άγρία φυλή πού πρέπει να ύποστούμε τή μοίρα μας μένοντας τόσο καθυστερημένες μέσα στην παγκόσμια ανθρωπιστική κίνηση; Άφου οι άνδρες πού έκαμαν τούς νόμους, πού κρατούν κάθε έξουσία στά χέρια τους, δέν κατάφεραν τίποτε γιά μās, πρέπει να τούς περιμένουμε πολλούς αιώνες ακόμη, ώς πού να καταδεχτούν να μās φροντίσουν;

Γιά τούτο μερικές γυναίκες βλέποντας άπ' αυτή τήν άποψη τά πράγματα, ζητούν τήν ψήφο. Καί τήν θέλουν γιά λογαριασμό καί τών άλλων γυναικών, έργαζομένων ή μή, πού δέν σκέφθηκαν έτσι τό ζήτημα. Καί τήν ζητάνε γιατί ή ψήφος είναι δύναμις. Καί γιά να πετύχουμε πράγματα πού ενδιαφέρουν, πού ένισχύουν, πού έξυφώνουν τή γυναίκα, πρέπει να έχουμε στά χέρια μας δύναμι.

Ή ψηφοφορία δέν είναι εκδήλωσι άνδροπρεπισμού καί έτσιθελισμού. Είναι δικαίωμα. Καί είναι τό μέσον μέ τήν ισχύ του όποιου καί μοναχή θά μπορέσει να καλλιτερέψει τή θέση της ή γυναίκα χωρίς παρακάλια καί έξευτελισμούς.

Είναι πάρα πολλές, περισσότερες άπό όσες φαντάζονται, έκείνες πού αισθάνονται τήν ταπεινωτική θέση τους μέσα σε μία κοινωνία πού δέν είναι άγρία, ούτε μεσαιωνική. Οι περισσότερες όμως άπ' αυτές δέ λένε τήν άληθινή γνώμη τους άπό φόβο μήπως κάνουν κακή έντύπωση στους άνδρες. Καί άπό τούς άνδρες έξαρτώνται όλα τά συμφέροντά μας, παρακαλώ! Άλλες πάλι εκφράζονται έναντίον μέ είλικρίνεια, γιατί μέσα στό περιορισμένο πλαίσιο της συντηρητικής ζωής τους, ένισχυμένες άπό τή διπλωματική αντίδρασι τών άνδρών, βλέπουν τό όραμα της ψηφοφόρου γυναικός καί φρίττουν. Τά μάτια τους, σαν τά μάτια τών παιδιών πού δέν ξαίρουν τίποτε ακόμα άπ' τή ζωή, βλέπουν τά πάντα έξογκωμένα. Έτσι τό όραμα της γυναικας πού βάζει κουτσαβάκικα τό καπέλλο της, βγαίνει στό δρόμο κι

ἀνακατεύεται φωνάζοντας μαζί με τους θορυβούντας διαδηλωτάς, τούς κάθεται στό στομάχι, σάν ἐφιάλτης. Τό ὄραμα αὐτό μάλιστα τό βλέπουν σά μιά διαρκή κατάσταση (!) τῆς ψηφοφόρου. Καί δέν βλέπουν καθόλου τά αἷτια καί τούς σκοπούς ἔνεκα καί χάρι τῶν ὁποίων ἐπιδιώκεται ἡ παροχή τῆς ψήφου. Δέν τά βλέπουν καί δέν ἀντιλαμβάνονται τί τούς λείπει —καί αὐτό ἀκριβῶς εἶναι ἡ καταβαράθρωσι τοῦ φύλου μας— ἐκεῖνες πού ἔχουν μιά σχετική εὐμάρεια στό σπίτι τους.

Ὁ Μπαρτελεμί, καθηγητής τοῦ Δικαίου στό Πανεπιστήμιο τοῦ Παρισιοῦ, ἕνα ὄνομα γνωστότατο στήν προοδευτική πνευματική κίνησι τῶν ἡμερῶν μας, λέγει ὅτι τό γεγονός καί μόνο ὅτι οἱ γυναῖκες δέν ἀντιλαμβάνονται σήμερα τήν ταπεινωτική θέσι τους, καί δέν ζητᾶνε νά τήν βελτιώσουν, εἶναι ἕνα στίγμα γιά μιά κοινωνία. Αὐτό ἀποδεικνύει μέχρι ποίου σημείου ἡ μακροχρόνια καταπίεσις καί συνήθεια μπορεῖ νά καταπνίξει τό εὐγενέστερο τῶν αἰσθημάτων τοῦ ἀνθρώπου, τό αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας.

Ἐπειδή λοιπόν δέν ζήτησαν ὅλες οἱ γυναῖκες σήμερα καλλιτέρευσι τῆς θέσεώς τους εἶναι λόγος ἐκεῖνες πού κατάλαβαν τή μειονεκτική θέσι τοῦ φύλου των νά μὴν ἐξακολουθήσουν ἐνεργῶντας γιά τή βελτίωσί της πρὸς ὄφελος ὅλων; Δέν εἶπαμε μ' αὐτά ὅτι ἡ γυναῖκα θά γίνει ἄνδρας. Οὐτε θά καταδέχονταν ποτέ μιά πραγματική γυναῖκα νά τῆς πούνε πῶς ἀνδροφέρνει. Τό κάθε φύλο γεννήθηκε βέβαια μέ τίς ιδιότητές του, κι' αὐτές τίς ιδιότητες γυρεύουν οἱ γυναῖκες ν' ἀναπτύξουν ἐλεύθερα. Δέν προφητεύουμε βέβαια καταπληκτικά πράγματα, ζητᾶμε ἀπλῶς τό δίκαιο, τό ἀνθρώπινο.

Μέ τή δύναμι τῆς ψήφου θά προσπαθήσουν οἱ γυναῖκες νά πραγματοποιήσουν μιά μόρφωσι ἀληθινή, ἀπό τήν ἔλλειψη τῆς ὁποίας πηγάζουν οἱ χίλιες δυό ἀδυναμίες πού χτυποῦν τήν γυναῖκα. Μόρφωσι πού νά ὀπλίζει καί νά ἐτοιμάζει γιά ὅποιαδή-

ποτε σταδιοδρομία. Θά ζητήσουν νά τούς άνοιχτοῦν πόρτες δουλειᾶς πού τούς εἶναι κλειστές ἀπό μία πρόληψη. Θά ζητήσουν μία δίκαιη ἀνάλογη ἀμοιβή τῆς ἐργασίας τους. Κοντά ἀπ' αὐτά ἀκολουθοῦν πολλά καί ποικίλα ζητήματα παραμορφωμένα εἰς βάρους τῆς Ἑλληνίδος, πού μία ἀδίκια διαρκῆς τήν παραλαμβάνει ἀπό τήν ὥρα πού γεννιέται, ζῆ μαζί της, τήν μειώνει, τήν κάνει παράσιτο, δέν ἀφήνει τό χαρακτήρα της νάναπτυχθῆ, καί σιγά σιγά γεννᾷ στήν ψυχῆ της μία κρυφῆ ἔχθρα ἐναντία στό ἀνδρικό φύλο. Πρέπει λοιπόν ν' ἀφήσουμε τά νέα κορίτσια νά αἰσθανθοῦν τό καταστρεπτικό αὐτό αἶσθημα, πρέπει ν' ἀφήσουμε τή γυναῖκα νά ἐξακολουθεῖ νά κλείνει μέσα της, κάτω ἀπό ξεγελαστικά γιά τό θεατή στολίδια, μία ψυχῆ πού καταβαραθρώθηκε ἢ μία ψυχῆ πού αὐτοσπαράζεται;

Ἄλλά οἱ συντηρητικές κυρίες, ἀποφασισμένες νά ἔχουν ὑπομονή ἐπί γενεές γενεῶν, περιμένοντας τά πάντα ἀπό τόν ἄνδρα, καί τή μόρφωσι καί ὕστερα γιά βραβεῖο τήν ψῆφο, δέ βρίσκουν καθόλου ἐπίγειον τό φεμινιστικό ζήτημα. Θά βρίσκουν φαίνεται ἱκανοποιητική — γιά νά μήν ἀναφέρουμε τίποτε ἄλλο — τήν ἀποκτήνωσι τῆς χωριάτισσας πού δουλεύει σάν ἄντρας στό χωράφι, σά ζῶο ὑποταχτικό στό σπίτι. Τῆς χωριάτισσας πού ἔχοντας μέσα της τό φόρτωμα ἑνός παιδιοῦ ἑννέα μηνῶν, σηκώνει ὡστόσο καί τό βάρους μιᾶς θεόρατης νεροβαρέλας χωρίς νά βγάξει τσιμουδιά. Αὐτή ἡ ἀμόρφωτη γυναῖκα, τό ἐκμεταλλεῦσιμό ὡστόσο ζωντανό αὐτό ὑλικό, ἕνας πολλαπλός κοινωνικός παράγων, θά εἶναι φαίνεται σωστό καί δίκαιο νά μοχθεῖ, νά φορολογεῖται ἢ δουλειά της, νά πάσχει καί νά μήν ἀπαιτεῖ.

Σέ τέτοια ἀμέτρητα ζητήματα ἡ γυναικεῖα ψῆφος θά δοκιμάσει τήν ἐπιβολή της. Καί ἡ μελλοντική μόρφωσι τῆς Ἑλληνίδος, ἡ πίστις της σέ μιάν ἀνώτερη προστασία, ἡ ἐργασία της ἐδραιωμένη σέ στερεές βάσεις, ἐργασία πού φέρνοντάς την πλη-

σιέστερα στη ζωή θά τῆς δίνει τό ἥρεμο θάρρος, θά τῆς διαπλάττει ἕνα χαρακτήρα, θέλουμε νά πιστεύουμε πώς θά διαμορφώσει ἕναν ἱκανοποιητικό τύπο τῆς Ἑλληνίδας. Ἡ γυναίκα αὐτή θά εἶναι σέ θέσι νά διευθύνει ἕνα σπίτι μέ συναίσθησι τῆς εὐθύνης της, ν' ἀναπτύξει παιδιά, νά συνεννοηθῇ καλλίτερα μέ τόν ἄνδρα.

Γιά τήν ἰδέα αὐτή ἀξίζει νά πολεμήσει κανένας καί ν' ἀπαιτήσῃ πράγματα πού ξαφνιάζουν ἀκόμα καί δυσαρεστοῦν.

Κλ.[εαρέτη] Δίπλα-Μαλάμου

ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ

Η ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ

Κοινωνιολογική καί έπιστημονική επιθεώρηση
1930

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΕΛΛΗΝ. ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΑΠΟΦΗΚΗ
Φ 17316

Η ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
ΟΡΓΑΝΟ Φ. Ε. Μ. Θ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΑΣ
Η ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑ
Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΨΗΦΟΣ 'Ε. Αρ-
τιμιδίου.
ΥΠΟΧΡΕΩΣΙΣ.
ΜΗΡΙΚΕΣ ΑΡΘ-ΥΠΟΘΕΣΙΣ
ΠΟΥ ΠΡΕΠΕΙ Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
ΝΑ ΜΗΝ ΣΕΚΝΑ Κ. Γουαρντόβιτς
Γουαρντόβιτς.
ΤΗΝ ΠΑΡΑΚΟΜΗΝ ΤΗΣ ΓΥΝΑ-
ΚΕΙΑΣ ΨΗΦΟΥ Α. Μπαρζιλίη
Μπαρζιλίη.
ΣΚΕΨΙΣ ΚΑΙ ΓΝΩΜΕΣ.
Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΔΠΟ ΤΗΝ ΕΛ-
ΛΗΝΙΚΗΝ ΑΠΟΨΗ 'Ερμ. Καρ-
βίτη Καρβίτη.
ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΑΓΓΙΑ ΤΟΥ ΓΥ-
ΝΑΙΚΕΙΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ Υμ.
'Αντωνίδου Γ. Νικολάου.
Η ΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΟ ΣΥΝΑΙΚΑΛΙ-
ΣΜΟ.
Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΔΑΦΑΕΙΤΥΗ
Ελένη Καραγιαννίδου
ΤΟ ΜΟΧΛΑΙΟ (δελήμα) Ελένη
Νικολάου.
ΣΥΓΓΡΑΜΜΟΙ Στοιχίου Τάου.

15 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1930

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΨΗΦΟΣ

Η ΠΑΡΟΧΗ τῆς δημοτικῆς ψήφου στίς Ἑλληνίδες εἶναι πιά γεγονός. Ἐκδίδεται τό ἐκτελεστικό Διάταγμα τοῦ Νόμου τοῦ 1925 πού μ' αὐτό «Παραχωρεῖται τό δικαίωμα ψήφου κατά τάς δημοτικές καί κοινοτικές ἐκλογάς εἰς τάς Ἑλληνίδας, αἱ ὁποῖαι συνεπλήρωσαν τό 30όν ἔτος τῆς ἡλικίας των καί γνωρίζουν ἀνάγνωσιν καί γραφήν».

Ἡ παραχώρηση τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ πού εἶναι μιά νίκη τῶν ὀργανωμένων γυναικῶν τῆς χώρας μας, ἀποτελεῖ μιά βάση στερεά γιά τήν διεκδίκηση πλήρων πολιτικῶν δικαιωμάτων. Κι' ἀκόμα γκρεμίζει πολλές προκαταλήψεις ἐναντία στό γυναικεῖο ἀπελευθερωτικό κίνημα. Στό ἐξῆς ὁ ἀγώνας τῆς Ἑλληνίδας, χωρίς νά πάψη νάνε τραχύς, θάχη ν' ἀντιμετώπιση λιγώτερη εἰρωνεῖα καί πρόληψη ἀπό μέρος πολλῶν πού ποτέ δέν τόν εἶχαν προσέξει σοβαρά, πού δέν θέλησαν νά τόν ἰδοῦν σάν μιά προσπάθεια ἀνυψωτική τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἡ στέρηση τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἀπ' τή γυναῖκα

είναι αίτια της κακοδαιμονίας της ίδιας και του κοινωνικού συνόλου.

Ἡ στέρηση αὐτὴ ἔφερε τὴν πλειονότητα τῶν γυναικῶν στὴ θέση τῶν ἀρχαίων δούλων. Σ' αὐτὴ τῇ θέσῃ βρῖσκεται ἡ ἀγρότισσα. Δουλεῖ σακατεμένα στό χωράφι καί στό σπίτι καί δέν τῆς ἀνήκουν τ' ἀγαθὰ πού παράγει. Ἀκόμα ἡ στέρηση τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἔκαμε τὴ γυναῖκα στοιχεῖο ἐκμεταλλεύσιμο, ἀνίκανο ν' ἀμυνθῆ (ἐργάτρια), ἔφερε τὴ διανοητικὴ κατάπτωσή της (70% ἀναλφάβητες γυναῖκες κι' ὄχι σοβαρὴ μόρφωση στίς «μορφωμένες») καί τὴν κατάπτωσιν τὴν ἠθικὴν μιὰ πού ἡ ἀγωγή της δέν τὴν κάμνει πρῶτα ἄνθρωπο κι' ὕστερα γυναῖκα μὰ τὴ διαμορφώνει σέ κοῦκλα πλασμένη γιὰ ἄθυρμα τοῦ ἀντρός (γυναῖκα τῆς ἀνώτερης τάξης). Στὴν κατάπτωσιν τῆς γυναίκας-κούκλας κύριος παράγοντας εἶναι ὁ παρασιτισμὸς της, πού συντρίβει τὴν ἀτομικότητά της, τὴν ὄντοτήτά της σάν ἐλευθέρου ἀνθρώπου.

Ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς γυναίκας ἀπὸ τὴν διοίκηση τῶν κοινῶν εἶναι φυσικὸ νὰ τὴν κάμνει ἀδιάφορη καί χωρὶς συνείδησιν τῶν δικαιωμάτων κι' ὑποχρεώσεων της σάν μέλους τῆς κοινωνίας καί τῆς πολιτείας. Ἡ συμμετοχὴ της στὴ διακυβέρνησιν θὰ τὴν ἀνυψώσῃ διανοητικὰ καί ἠθικὰ καί θὰ τὴν κάνη στοιχεῖο πολῦτιμο γιὰ τὴν εὐημερία τῆς ὀλότητος.

Γιὰ τὴ χώρα μας εἶναι ἓνα ἀποφασιστικὸ βῆμα προόδου ἡ εἴσοδος τῆς γυναίκας στὴ διοίκηση τῶν δήμων. Ἡ συμβολὴ της ἐκεῖ θὰν πολῦτιμη. Τὸ ἀπέδειξαν ἔμπραχτα οἱ γυναῖκες σ' ὅλες τίς χώρες πού ἀπόκτησαν πρὶν ἀπὸ μᾶς τὸ δικαίωμα αὐτό.

Μέ στοργὴ ἡ γυναῖκα θὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν προστασία τῆς βρεφικῆς καί παιδικῆς ἡλικίας, γιὰ τὸ παιδί πού βρῖσκεται σήμερα στὴ φριχτότερη ἐγκατάλειψιν, γιὰ τὴν προστασία τῆς μητρότητος πού σ' ὄλον τὸν πολιτισμένον κόσμον ἀναγνωρίστηκε σάν κοινωνικὴ λειτουργία. Θὰ θελήσῃ νὰ ἐξασφαλίσῃ μόρφωσιν

γιά τό λαό κι' άνθρωπινότερες κατοικίες από τίς σημερινές τρώγλες.

Καί ξέροντας πώς κάθε δημοτικό έργο σχετίζεται άμεσα μέ τό νοικοκυριό της, θά έργαστή μ' ένδιαφέρον καί θέληση γιά τή λύση κάθε ζητήματος τής πόλης ή του χωριού της.

Άν όμως δέν άρθούν οι άδικοι περιορισμοί ως προς τήν ήλικία καί άγραμματοσύνη, ή παροχή τής ψήφου άποτελεί δώρον-άδωρο γιά τό γυναικείο πληθυσμό, άφου στερεί από κάθε δικαίωμα τίς γυναίκες πού είναι κάτω των 30 έτών καί τίς αναλφάβητες πού άποτελούν τά 70% των γυναικών μας. Άν μάλιστα άληθεύει ότι γιά μή αναλφάβητες θά λογισθούν οι γυναίκες πού έχουν άπολυτήριο δημοτικού σχολείου, τότε μιá ελάχιστη μειοψηφία άπομένει νάχη δικαίωμα ψήφου κι' αύτή θ' άνήκει στήν άνώτερη τάξη.

Δέν είναι δίκαιο ν' άποκλεισθή άπ' τό δικαίωμα τής ψήφου ή νέα γενεά άκριβώς στήν ήλικία τής ζωής καί τής δράσης.

Μά πιό βαριά γίνεται ή άδικία μέ τόν άποκλεισμό των άγραμμάτων. Πνίγεται έτσι ή φωνή των γυναικών πού άποτελούν τά πιό παραγωγικά στοιχεία. Είναι άμόρφωτες οι άγρότισσες καί οι έργάτριες. Μά ή ζωή τίς έχει χαλυβδώσει. Η πείρα τους τίς δίνει ευθυκρισία. Ξέρουν καλλίτερα άπ' τή «μορφωμένη» του σαλονιού τά ζητήματα του δήμου ή τής κοινότητας κι' ένδιαφέρονται γιά τή λύση τους. Η άγρότισσα τά τελευταία χρόνια αναλαβαίνει πιό πρόθυμα άπ' τόν άγρότη νά προσφέρει τήν προσωπική της έργασία σέ κοινωφελή έργα. Αυτό δείχνει πόσο βαθειά καταλαβαίνει τίς άνάγκες του χωριού της.

Άν τά τρία τέταρτα του γυναικείου πληθυσμού είναι αναλφάβητα δέν είναι υπεύθυνα γι' αύτό. Είναι τά θύματα. Η άγραμματοσύνη τους άποτελεί στίγμα γιά τόν πολιτισμό μας. Στή πρώτη άδικία δέν πρέπει νά προστεθή καί δεύτερη. Θάνε

έγκληματικός ό αποκλεισμός τους άπ' τή διακυβέρνηση τών κοινών.

Ή γυναίκα πού έχει άποκτήσει συνείδηση τών δικαιωμάτων της θ' άγωνισθή για τήν άρση τών άναχρονιστικών αύτών φραγμών. Κι' είναι βέβαιο πώς κάθε αντίσταση θά συντριφτή. Κανένας δέν μπορεί νά έμποδίση ό,τι ύπαγορεύει ή άνάγκη.

Έ./λπίδα/ Άντωνιάδου

ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Η ΓΥΝΑΙΚΑ άρχισε καί στον τόπο μας νά αισθάνεται τήν πίεση τής έκμετάλλευσης πού ύφίσταται, άρχισε νά βλέπη τέσ ανάγκες της νά αύξάνουν ένώ τά μέσα τής ικανοποίησης αὐτῶν νά λιγοστεύουν ἢ νά μένουν τά ἴδια. Εἶναι καί αὐτό μιá μορφή τής γενικῆς άνισότητος πού ύπάρχει ὡς πρὸς τήν ικανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων στή σημερινή κοινωνία. Στή μελέτη μας αὐτή θά ἐξετάσουμε σύντομα τήν τοιαύτη άνισότητα ὡς πρὸς τή διαφορά μεταξύ ἀνδρῶν καί γυναικῶν ἢ ὁποία καταλήγει σέ σκληρότερη έκμετάλλευση τής γυναίκα.

Όπως εἶναι γνωστό τόσο στό παρελθόν ὅσο καί σήμερα στά καθυστερημένα μέρη σάν τήν Ἑλλάδα ὁ ρόλος τής πλειονότητας τῶν γυναικῶν περιορίζεται στό κύκλο τῶν οἰκιακῶν ἔργων. Τά οἰκιακά ὅμως αὐτά ἔργα δέν μένουν τά ἴδια, ἐξελί-

σονται και αυτά με την κοινωνική πρόοδο. Άπλοποιούνται, καταμερίζονται και μεταφέρονται έξω από τό σπητι. Ήδη τό φόρεμα τό ύφαινει τό ύφαντουργείο και τό ράβει ό ράφτης, τό φωμί τό παρασκευάζει ό φωμάς, τά παπούτσια ό τσαγκάρης, κ.λπ. Έτσι και ό ρόλος τής γυναίκας βγαίνει από τούς τέσσαρους τοίχους του σπιτιού και από οίκογενειακός γίνεται κοινωνικός, δηλ. πλατύτερος.

Σύμφωνα μέ τές γενικές αυτές γραμμές τής μεταβολής των οικιακών έργων γεννιέται τό έρώτημα αν ή εξέλιξη τής γυναίκας και οι συνέπειες τής εξέλιξης αυτής είναι ανάλογη στό τόπο μας μέ τή κοινωνική εξέλιξη των άνδρων; Φρονούμε ότι δέν είναι και αυτό όφείλεται στό ότι ή κοινωνική μας εξέλιξη είναι σιγανή και διατηρούνται ακόμη άπειρες δεισιδαιμονίες και προλήψεις κοινωνικές, θρησκευτικές και πολιτικές.

Στό ότι έμμένουμε στές παραδόσεις πού πολλές φορές ασκούν βλαβερή επίδραση επί των ανθρώπων και τέλος στές αντιθέσεις των συμφερόντων μεταξύ κοινωνικών ομάδων και τάξεων και στην ικανότητα ώρισμένων από τές κοινωνικές αυτές ομάδες νά διατηρούν και νά εκμεταλλεύονται τές προλήψεις των γυναικών.

Έτσι ή γυναίκα βρίσκεται σέ κατώτερη θέση από τον άνδρα στον άγώνα τής ζωής. Η γυναίκα πού καταγίνεται μέσα στό σπητι δέν επικοινωνεί όπως ό άνδρας μέ τούς λοιπούς ανθρώπους· τά οικιακά έργα, ή απαγόρευση του πατέρα, άδελφού ή συζύγου, οι από παράδοση συνήθειές τής, οι προλήψεις τής κ.λπ. την κρατούν σέ άυστηρή άπομόνωση. Ο κύκλος τής δράσης τής, δέν αυξάνει όπως ό κύκλος τής δράσης του άνδρα άνάλογα μέ την κοινωνική εξέλιξη.

Η άσκησή τής μένει περιορισμένη, συνεπώς και ή σωματική και διανοητική ανάπτυξή τής. Αναπτύχθηκαν οι αίσθηματικές τής λειτουργίες και μεγάλωσε ή φαντασία τής, δέν ανα-

πτύχθηκε όμως ανάλογα ο νους της, δέν δυνάμωσε ή θέλησή της. Γεννήθηκαν σ' αυτήν ιδιότητες πού τήν κάμουν νά ύπομένη μοιρολατρικά τήν πιό δυστυχημένη ζωή του σπιτιού και νά μή ἔχη ἔμπιστοσύνη στήν ἔξω ἀπό τό σπῆτι δουλιά της. Ἀδιαφορεῖ γιά τό τί γίνεται ἔξω ἀπό τήν πόρτα της στό δημόσιο βίο. Κρύβει κάθε εὐγενικό αἶσθημα και σκέψι πού δέν ἀρέσει ἢ δέν ἀνέχεται ὁ ἀνδρικός ἐγωῖσμός.

Ἡ κατάσταση αὐτή τῶν περιορισμένων στό σπῆτι γυναικῶν ἐπιδρᾶ ἐπιζήμια και στές γυναῖκες πού ἀρχισαν ἢ ἀρχίζουν νά ἐργάζονται ἔξω ἀπό τό σπῆτι.

Ἡ βλαβερή αὐτή ἐπίδραση ἐπί τῆς σωματικῆς και διανοητικῆς ἀνάπτυξης τῆς γυναῖκας συνεχίζεται και στό δημόσιο βίο της.

Ὑποτιμοῦν τά γυναικεῖα ἔργα, οἱ οἰκιακές ἐργασίες δέν ἀναγνωρίζονται ὡς παραγωγικές, θεωροῦν μιά μοδίστρα κατώτερη ἀπό ἕνα χαμάλη, μιά ἐπιστήμονα ἀπό ἕναν ἄξεστο μπακάλη, μιά χωριάτισσα πού τσακίζεται ἀπό δουλειά στό χωράφι και στό σπῆτι ἀπό τόν τεμπέλη ἄνδρα της, τήν στρατιωτική θητεία πιό κοπιαστική, πιό ἐπικίνδυνη ἀπό τά ἔργα τῆς μητρότητας.

Ἡ κατάσταση αὐτή ἐμποδίζει τή γυναῖκα νά συναγωνισθῇ τόν ἄνδρα στή βιοπάλη και τήν ἀναγκάζει νά προσφέρεται ὡς εὐθυνότερη ἐργατική δύναμη και ὡς ἀντικείμενο ἡδονῆς. Ἐτσι ἡ ξευτελισμένη ἀμοιβή τῆς δουλειᾶς της δέν ἀρκεῖ στήν συντήρησή της, και οἱ κακοὶ ὄροι τῆς ζωῆς της ἐπιδροῦν καταστρεπτικά ἐπί του ὀργανισμού της, και τῶν ιδιοτήτων της. Γιά ἴση ἐργασία ἡ γυναῖκα πληρώνεται ὀλιγώτερο ἀπό τόν ἄνδρα. Ἐκτός ἀπό πολλά κοινωνικά δικαιώματα ἡ γυναῖκα στερεῖται και ἀπό τά στοιχειώδη πολιτικά δικαιώματα: ψῆφο, κατάληψη ἀνωτέρων διοικητικῶν δημοσίων θέσεων κ.λπ.

Ποιές είναι οι συνέπειες πού βγαίνουν από τή κατάσταση πού περιγράψαμε:

1) Άτομικές: Ἡ γυναίκα όπουδήποτε κι' ἄν ἐργάζεται, εἴτε μέσα στό σπῆτι εἴτε ἔξω, δέν ἀποκτᾶ ἀνάλογα μέ τόν ἄνδρα τά μέσα τῆς ἱκανοποίησης τῶν ἀναγκῶν τῆς.

2) Οἰκογενειακές: Ἐνεκα τῆς ἄνισης ἄσκησης ἐπέρχεται καί ἀνόμοια ἀνάπτυξη καί μόρφωση ἀνδρῶν καί γυναικῶν. Ἡ ἀνόμοια ἀνάπτυξη καί μόρφωση ἐμποδίζουν τή φυσική ἔνωση πού ἐπιτυγχάνεται ἀπό πνευματική ἔλξη, ἀπό συμφωνία χαρακτήρων καί ἀπό ἀμοιβαία ἀγάπη καί ἐκτίμηση. Δέν ἀφίνουν τόν ἄνδρα καί τή γυναίκα νά συζήσουν εἰρηνικά, νά ἐκτιμῆσουν καί νά ἀγαπήσουν ὁ ἕνας τόν ἄλλον. Ὁ ἄνδρας καί ἡ γυναίκα αἰσθάνονται καί σκέπτονται διαφορετικά, δέν ἐνθουσιάζονται γιά τό ἴδιο πράγμα, δέν ἀγαποῦν ἐξ ἴσου, δέν σέβεται ὁ ἕνας τόν ἄλλον, δέν μπορεῖ νά πείση ὁ ἕνας τόν ἄλλον. Μέ τήν παραμικρή ἀφορμή γεννιέται γκρίνια, δυσaréσχεια. Χαλαρώνεται ἡ συνοχή, ἡ στενή συνεργασία τῶν δυό, κάθε συζυγικός τέλος δεσμός.

Τί πρέπει λοιπόν νά γίνη; Πῶς θά μπορέση νά καταπολεμηθῆ ἡ κατάσταση αὐτή; Ἡ ἀπάντηση βγαίνει μόνη τῆς. Εἶναι ἀνάγκη νά ἐπιδιώξη καί ἡ γυναίκα καί ὁ ἄνδρας νά ρυθμίζονται οἱ σχέσεις τους μέ μεγαλύτερη δικαιοσύνη καί ἐλευθερία. Αὐτό δέν ἀποκτιέται παρά μέ καλό καί λογικό συνδυασμό τῆς προσπάθειας καί τῶν δυό.

Τασία Ἀντωνιάδου

Τ. Νομικῆς

Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ ΣΤΟ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟ

ΜΙΑ ΓΝΩΜΗ πού υποστηρίζεται συχνά από πολλούς και πού επαναλήφθηκε τīs ήμέρες αυτές από εκείνους πού ανέλαβαν νά κατακρίνουν τήν έκδοσή μας, είναι ὅτι τό ἀνδρικό φύλο δέν μπορεῖ νά ἔχη καμιά θέση στό φεμινισμό πού εἶναι ἓνα ζήτημα ἀποκλειστικά γυναικεῖο. Μᾶς διετύπωσαν τήν κατηγορία ὅτι καταφεύγουμε στους ἄνδρες γιατί μόνες μας δέν ἔχουμε τέσ δυνάμεις νά διεξάγουμε τόν ἀγῶνα καί δημιουργοῦμε ἔτσι ἓνα παράδοξο γι' αὐτούς ἀνδρικό φεμινισμό.

Ἀπαντώντας στή κατηγορία αὐτή θά ἐπιχειρήσουμε νά καθορίσουμε τή θέση τοῦ λεγομένου ἰσχυροῦ φύλου ἀπέναντι στό γυναικεῖο κίνημα καί ἐλπίζουμε νά γίνη φανερό, πόσο σφαλερή εἶναι ἡ ἀντίληψη αὐτή. Γιά μᾶς ὁ Φεμινισμός εἶναι ἓνα ζήτημα πού ἐνδιαφέρει ἐξ ἴσου τέσ γυναῖκες καί τούς ἄνδρες. Εἶναι ἓνα ζήτημα πλατιά κοινωνικό. Οἱ μετάρρυθμίσεις πού ἐπιδιώκει ἔχουν ἀποτέλεσμα μιά κοινωνική ἀναμόρφωση, ἀπ' τήν ὁποία δέν ἔχει νά ὠφεληθῆ μόνον ἡ γυναίκα. Ἄν αὐτή μέ τήν

άτομική της δουλειά γίνη οικονομικά ανεξάρτητη, θά ώφεληθῆ ὀλόκληρη ἢ οἰκογένειά της. Θά ἀνακουφιστῆ ὁ βασανισμένος πατέρας καί ἀδερφός πού ἦταν ὑποχρεωμένοι σέ ὄλη τους τή ζωῆ νά τρέφουν τά κορίτσια πού ἔμεναν ἄεργα μέσα στό σπῆτι διαβάζοντας ρωμαντικά μυθιστορήματα καί περιμένοντας τό πριγκιπόπουλο τοῦ παραμυθιοῦ. Θά εἶναι ἡσυχος ὁ σύζυγος ξέροντας πώς ἄν αὐτός πεθάνη ἢ πάθη τίποτα, ἢ γυναῖκα του καί τά παιδιά του δέν θά μείνουν στούς πέντε δρόμους, τὸρφανό παιδί θά μπορῆ νά στηριχτῆ στή δουλειά τῆς μητέρας του ἢ τῆς μεγαλειτερῆς του ἀδερφῆς γιά νά μεγαλώσῃ, νά μορφωθῆ, νά γίνῃ κι αὐτό ἄνθρωπος.

Φανερό νομίζουμε εἶναι ὅτι ἡ ζημία πού ὑφίσταται ὁ ἄνδρας ἀπό τόν ἐπαγγελματικό ἀνταγωνισμό τῆς ἐργαζόμενης γυναίκας εἶναι φαινομενική ἀφοῦ κάθε ἄνδρας ἀποτελεῖ μέλος κάποιας οἰκογένειας πού ἔχει νά ὀφεληθῆ ἀπό τή συμμετοχή τῆς γυναίκας στή παραγωγή.

Ἐπειτα πολλά ζητήματα πού ἀπασχολοῦν τόν φεμινισμό, ὅπως τό ζήτημα τῶν ἐξωγάμων παιδιῶν, τό ζήτημα τῆς σωματεμπορίας καί τόσα ἄλλα, εἶναι ζητήματα πού ἀφοροῦν γενικώτερα τόν ἀνθρωπισμό. Εἴτε ἄνδρας εἴτε γυναῖκα εἶναι κανένας αἰσθάνεται τόν ἴδιο πόνο γιά τίς κοινωνικές αὐτές πληγές.

Γιά τούς λόγους αὐτούς φρονοῦμε ὅτι τό γυναικεῖο κίνημα εἶναι γυναικεῖο ὄχι γιατί ἐνδιαφέρει μόνο τήν γυναῖκα ἀλλά γιατί ἀφορᾷ τήν θέση αὐτῆς στή κοινωνία.

Σέ καμμιά χώρα δέν ἀντελήφθησαν τόν φεμινισμό μέ τήν στενή ἔννοια ἐνός ζητήματος ἀποκλειστικά γυναικεῖου καί ἔτσι ἐξηγεῖται τό γεγονός ὅτι παντοῦ πρωτοστάτησαν στή φεμινιστική κίνηση ὄχι μονάχα γυναῖκες μά καί ἄνδρες ἰδεολόγοι. Ποιός εἶναι δυνατό νά ἀμφισβητήσῃ τήν σπουδαιότητα πού ἔχει γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ ἀγῶνα ἡ συμμετοχή τῶν ἀνδρῶν. Ἄν σκεφθῆ κανένας ὅτι πρῖν ἀπό λίγα χρόνια αὐτοῖ μονάχα σχεδόν ἔπαιρ-

ναν ανώτερη μόρφωση, καταλαβαίνει πολύ εύκολα πόσο αναγκαία είναι τά φώτα τους. 'Αλλά και από άλλη άποψη είναι πολύτιμη ή συνεργασία τών άνδρων στό έργο μας. Δέν φθάνει νά πείση κανένας μονάχα τή γυναίκα πώς είναι καιρός νά πάρη δικαιώματα στή ζωή. Πρέπει νά πείση και τούς άνδρες πώς τό συμφέρον τής κοινωνίας όλόκληρης επιβάλλει τή χειραφέτηση τής γυναίκας γιατί αὐτοί είναι οί νομοθέτες, οί κυβερνήτες οί διευθύνοντες σήμερα τή κοινωνία. Καμμιά νίκη δέν είναι δυνατή χωρίς τή βοήθεια τή δική τους. Πρέπει λοιπόν τό κήρυγμά μας νά άκουσθῆ και από τούς άνδρες, πρέπει νά καταλάβουν αὐτοί πώς αν ίκανοποιούν τόν πρόσκαιρο έγωισμό τους βάζοντας τή γυναίκα στή κατηγορία τών κατοικιδίων ζώων, στή πραγματικότητα βλέπτουν και τά δικά τους συμφέροντα. Γιατί ὄχι μονάχα στερείται ή κοινωνία τά παραγωγικά χέρια τοῦ μισοῦ της πληθυσμοῦ αλλά παθαίνει και τόσες άλλες συμφορές απ' τήν παρασιτική ζωή τής γυναίκας. Κανένας δέν μπορεί νά άμφισβητήσει τά έλαττώματα τής γυναίκας τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τά ὅποια ἦταν φυσικό νά άποκτήσει κλεισμένη μέσα στό γυναικωνίτη, άεργη, χωρίς καμμιά θετική σχέση στό μυαλό, γιατί ὅπως έλεγαν και οί αρχαῖοι «ή άργία είναι μητέρα κάθε κακίας».

Μή δουλεύοντας ή γυναίκα ἦταν οίκονομικά και κοινωνικά έξαρτημένη από τόν άνδρα. Έτσι άπόκτησε τήν ψυχολογία τοῦ σκλάβου, τήν ὅποια ὅπως είναι γνωστό διακρίνει τό ψέμα, ή ὑποκρισία, ή δουλοφροσύνη, ή έλλειψη άτομικοῦ θάρρους.

Μή έχοντας ή γυναίκα οίκονομική ανεξαρτησία και βλέποντας ὅτι τό πᾶν γι' αὐτήν είναι ὁ γάμος, ἦταν εύλογο νά γίνη φιλάρεσκη, νά άγαπᾶ τήν πολυτέλεια και τήν επίδειξη άφοῦ μονάχα μέ τά θέλητρά της ἦταν δυνατό νά περιπλέξη τόν άνδρα πού θά ανάλαβη τό βάρος τής συντήρησής της. Τέλος ή γυναίκα δέν είχε καμμιά πείρα από τά κοινωνικά ζητήματα, δέν έπαιρνε καμμιά σοβαρή μόρφωση και μοιραία έγινε μικρόλογη μέ πε-

ριωρισμένη διανοητικότητα σέ βαθμό πού ή συντροφιά της νά μήν προξενή καμμία εύχαρίστηση στόν άνδρα καί όλοι ξέρουμε μέ πόση περιφρόνηση καί σήμερα άκόμα, στίς λαϊκές ίδια τάξεις, έκφράζονται οί άνδρες γιά τέσ γυναίκες των. Άλλά όχι μονάχα περιφρόνηση αίσθανόταν ό άνδρας γιά τό γυναικειό φύλο, μά καί μίσος πού έκδηλώνεται καί στή μυθολογία όλων τών λαών, λ.χ. οί Έβραίοι στήν Εύα άποδίδουν όλη τήν κακοδαιμονία του άνθρωπίνου γένους γιαντί άν αυτή ένεργώντας ως όργανο του διαβόλου δέν έξαπατουσε τον Άδάμ, οί άνθρωποι θά ζούσαν εύτυχισμένοι σήμερα στόν παράδεισο. Οί Έλληνες, πάλι, μιά γυναίκα, τήν Πανδώρα, θεωρούν τήν αίτία όλων τών κακών. Αυτή από τήν περιέργειά της άνοιξε τό κουτί μέσα στό όποιο φυλάσσονταν όλα τά δεινά τής ανθρωπότητας καί έτσι έφυγαν αυτά καί μάς βασανίζουν σήμερα. Άνάλογοι μύθοι υπάρχουν καί στους άλλους λαούς.

Άπ' όλα αυτά φανερό νομίζουμε γίνεται πόσο όλέθρια ήταν γιά τήν ανθρωπότητα τά άποτελέσματα του περιορισμού τής γυναίκας μέσα στό σπήτι χωρίς οικονομική αυτόάρχεια καί διανοητική ανάπτυξη καί αυτές οί μεγάλες αλήθειες πού διδάσκει ό Φεμινισμός πρέπει νομίζουμε νά γίνουν άκουστές από όλόκληρη τήν Κοινωνία γιαντί σέ όλα τά μέλη της τό ίδιο ξεσπούν τά άποτελέσματα τής σημερινής κατάστασης.

Καίτη Ταρζή

Η ΠΡΩΤΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ

ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΔΑ αναγνωρίστηκε κατ' αρχήν τό δικαίωμα νά είναι ἐλεύθερος πολίτης. Ἡ πρώτη κατάκτηση εἶναι ἡ εἴσοδος τῆς στή διοίκηση τοῦ δήμου καί τῆς κοινότητας.

Τό δικαίωμα αὐτό — ὅσο κι' ἄν εἶναι περιορισμένο σέ ἔκταση— πάρθηκε μ' ἐντατικούς ἀγῶνες τῶν γυναικείων ὀργανώσεων. Ἰδιαίτερα πρέπει ν' ἀποδοθῆ φόρος τιμῆς στό Σύνδεσμο γιά τά Δικαιώματα τῆς Γυναίκας πού ἀποτελέσει τήν πρωτοπορεία κι' ἀγωνίζεται δέκα χρόνια τώρα γιά ν' ἀνοίξη στίς Ἑλληνίδες τό δρόμο πρὸς τήν ἀπελευθέρωση.

Ἡ πρώτη αὐτή νίκη ἔχει ἀνυπολόγιστη ἀξία μιά πού καθιερώνει ἔμπραχτα τή συμμετοχή τῆς γυναίκας στή διοίκηση καί τῆς ἐξασφαλίζει ἕνα ἀναφαίρετο δικαίωμα.

Μά στό νέο Ἐκτελεστικό διάταγμα φαίνεται καθαρά ἡ πρόθεση νά περιοριστῆ ἡ ἔκταση τῆς ἐφαρμογῆς του στό ἐλάχιστο ὄριο. Δέν φτάνει ὅτι καθιερώνει κι' ἄλλη κοινωνική ἀνισότητα χορηγώντας τό δικαίωμα σ' ἐλάχιστες γυναῖκες τῆς ἀνώτερης τάξης — γιὰτί ἐκεῖνες εἶναι συνήθως οἱ μορφωμένες — μά

βάζει κι' εμπόδια τεχνικής φύσης στην εφαρμογή του.

Δίνει μόνο ενός μηνός προθεσμία για τήν έγγραφη των γυναικών στους έκλογικούς καταλόγους ενώ απαιτούνται ένα σωρό πιστοποιητικά που είναι τεχνικά αδύνατο να εκδοθούν σε μικρό χρονικό διάστημα και που απαιτούν έξοδα και καιρό, που οι φτωχές εργαζόμενες δε θάναν εύκολο να εξοικονομήσουν σύντομα.

Στά μέλη των επιτροπών για τή σύνταξη των εκλογικών καταλόγων των ανδρών χορηγείται πάντα αποζημίωση για κάθε συνεδρίαση.

Στήν περίπτωση αυτή αποζημίωση δε θά δίνεται. Οι επιτροπές θ' αποτελούνται από 3 μέλη — δυό άντρες και μία γυναίκα, και είναι ζήτημα αν παντού θά εξευρεθούν άντρες που θά θελήσουν ν' αφήσουν τις ασχολίες τους και χωρίς καμμιά αποζημίωση να λάβουν μέρος στις επιτροπές.

Όλοι αυτοί οι φραγμοί δείχνουν ότι καταβλήθηκε προσπάθεια να εκμηδενιστή ή συμμετοχή της γυναίκας στη διοίκηση. Άκριβώς όμως οι δυσκολίες αυτές πρέπει να χαλυβδώσουν τή θέληση της Ελληνίδας.

Περνούμε μία ιστορική καμπή της κοινωνικής μας εξέλιξης και πρέπει να εξαρθούμε στο ύψος της αποστολής μας. Μας δίνεται τό δικαίωμα να κάνουμε τό πρώτο βήμα προς τήν *έλευθερία*, που αποτελεί τό ύψιστο ανθρώπινο δικαίωμα. Ποιά γυναίκα θ' αποποιητή τήν *έλευθερία* της; Σοφά είπώθηκε από ένα ένθερμο ύποστηρικτή του αγώνα μας ότι ή γυναίκα σάν γεννητρα τείνει προς τή ζωή. Και όποια γυναίκα δεν δέχεται τή *λευτεριά* της — που είναι ή ίδια ή ζωή — βρίσκεται σε παθολογική κατάσταση.

Κάθε ιδεολογία μονάχα μέ αγώνα στο πολιτικό επίπεδο μπορεί να πραγματοποιηθή. Αυτό πρέπει να τό νοιώση ή γυναίκα. Πρέπει ακόμα να νοιώση πόσο θά ωφεληθή απ' τό δικαίω-

μα πού τῆς δίνεται. "Ὡς τώρα δέν λογαριαζόταν μέσα στήν κοινωνία σάν *ἄνθρωπος*. Παντοῦ καί πάντα ἦταν σέ θέση κατώτερη, ἐξαρτημένη. Στό ἐξῆς θά μπορῆ νά ρυθμίζῃ τήν τύχη της καί τήν τύχη τῶν παιδιῶν της, νά ἐξυψωθῇ μέ τίς ἴδιες τίς δυνάμεις καί νά φτάσῃ σ' ἄνωτερο ἐπίπεδο ἀνθρωπισμοῦ.

Ταυτόχρονα θά ἐξυψωθῇ καί στά μάτια τοῦ ἀντρός, πού βλέποντας ὅτι ἡ Πολιτεία τή θεωρεῖ ἰσοτιμῆ του καί τήν ἐπιτρέπει νά συμμετέχῃ στή διοίκηση τῶν κοινῶν, θ' ἀρχίσῃ νά τή σέβεται καί νά τή θεωρεῖ σάν ἀληθινή σύντροφό του καί συναγωνίστρια. Πάντα ἡ ὑπάρχουσα κατάσταση διαμορφώνει κι' ἀνάλογη ψυχολογία. "Ἐνας σπουδαῖος λόγος πού ἡ γυναίκα βρισκόταν χαμηλά στή συνείδηση τῶν ἀντρῶν ἦταν ὁ ἀποκλεισμός της ἀπ' τή διακυβέρνηση.

Ἐπιτακτικό λοιπόν προβάλλει τό καθήκον κάθε γυναίκας. Νά δείξῃ πῶς ἔχει συναίσθηση τῶν δικαιωμάτων της στή ζωῆ.

«Ἡ ἐλεύθερη γυναίκα» εἶπε ὁ σοφός «εἶναι μιά καινούργια ἀνθρωπότητα πού ἀνατέλλει». "Ἄς δείξουμε πῶς ἔχουμε τή δύναμη νά πλάσσουμε μέ τά ἴδια μας τά χέρια τόν ἑαυτό μας καί τή νέα ἀνθρωπότητα.

Ἐ.[λίδα] Ἀντωνιάδου

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ Η ΓΥΝΑΙΚΑ

Η ΠΡΩΤΗ περίοδος του γυναικείου κινήματος στον τόπο μας μπορούμε νά πούμε πώς πέρασε. Μέ την απόκτηση της δημοτικής ψήφου —έστω κι' από μιά μειοψηφία γυναικών— νέοι όρίζοντες ανοίγονται ξεδιαλύνοντας προλήψεις, αντίδραση, προκαταλήψεις.

Αυτό όμως δέ σημαίνει πώς ο άγώνας στό έξής δέν θά ναι σκληρός γιά τίς άδικημένες.

Έχεινο πού ενδιαφέρει άμεσα τίς γυναίκες κι' ιδιαίτερα τίς εργαζόμενες, είναι ή έξασφάλιση μιās ανθρωπινότερης ζωής, ή καλύτερεψη της επαγγελματικής τους θέσης.

Οί προσπάθειές τους τείνουν νά λιγοστέφουν τήν έχμετάλλευση της όποίας είναι θύματα και νά έξισώσουν τή θέση τους μέ τή θέση των εργαζομένων άντρών.

Μά σήμερα περνούμε μιά κρίσιμη περίοδο της κοινωνικής εξέλιξης. Η οικονομική κρίση έντείνεται, οί μάζες άπαθλιώνον-

ται ολοένα και πιό πολύ, οί εργαζόμενοι υποχρεώνονται με πρόσθετη δουλειά, με περικοπή μισθών, με βαρεία φορολογία να στηρίζουν τήν κλονιζόμενη οικονομία.

Ἡ γυναίκα πού ἀντιμετωπίζει ἄγρια τήν ἐκμετάλλευση τοῦ ἐργοδότη, εἴτε ὑπάλληλος εἶναι εἴτε ἐργάτρια εἴτε ἀγρότισσα, θά πληρώση ἀκριβότερα τήν κρίση πού ξεσπάει. Ἡ γυναίκα ἐργασία ἀμειβεται ἐλάχιστα. Μά σήμερα θέλουν ν' ἀφαιρέσουν ἀπ' τίς γυναίκες κι' αὐτό τό ξεροκόμματο πού παίρνουν. Ἡ ἀεργία μαστίζει φοβερά τίς εργαζόμενες. Σέ δεκάδες χιλιάδων ἀνέρχονται οἱ ἀνεργες σ' ὅλη τή χώρα. Ἀπό παντοῦ ἀκούονται φωνές πού ζητοῦν νά διωχτοῦν οἱ γυναίκες ἀπ' τήν τίμια ἐργασία σάν νά εἶναι αὐτές ὑπαίτιες τῆς κρίσης ἢ σάν νά δουλεύουν ἀπό καπρίτσιο κι' ὄχι σπρωχμένες ἀπό ἀδυσώπητη ἀνάγκη.

Ἐνδεικτικό στήν κατάσταση αὐτή εἶναι, ὅτι ἄρχισαν καί μέσα στό κοινοβούλιο ν' ἀκούονται ἐπικλήσεις σάν ἐκείνη τοῦ Κουλουμβάκη, πού ζητοῦσε — οὔτε λίγο οὔτε πολύ — νά μή διορίζονται πιά γυναίκες στίς δημόσιες ὑπηρεσίες κι' ὅσες δουλεύουν, ἐπειδή γίνονται πρόξενες ἐκτρόπων (!), νά κλειστοῦν σέ χωριστά διαμερίσματα. Σά νά λέμε ὅπως τά θηρία στά κλουβιά. Αὐτή εἶναι νοσοτροφία ἀντιπροσώπου τοῦ λαοῦ (!), πού δέν ἀποτελεῖται βέβαια μονάχα ἀπό ἄρρενες.

Ἡ ἀπαθλίωση τῆς εργαζόμενης γυναίκας γίνεται μεγαλύτερη μέ τήν ἔλλειψη κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων, πού νά τήν προστατεύουν ἐναντία στήν ἀεργία, νά παίρνουν μέτρα γιά τό παιδί, νά προστατεύουν τή μητρότητα.

Ἀκόμα οὔτε οἱ ὥρες τῆς ἐργασίας δέν εἶναι καθωρισμένες οὔτε ἓνα κατώτατο ὄριο ἀμοιβῆς. Κι' ἔτσι καταντάει ν' ἀποστραγγίζουν τίς δυνάμεις τους οἱ εργαζόμενες σέ μιά ἐξαντλητική πολύωρη δουλειά παίρνοντας ἀμοιβή τόση πού μονάχα τήν πείνα νά ἐξασφαλίζει.

Γιά ν' αντιμετώπιση ή γυναίκα τήν κατάσταση ὅπως διαμορφώνεται, γιά νά ἀμυνθῆ, ἕνας δρόμος τῆς ἀνοίγεται: ἡ ὀργάνωση ἡ ἐπαγγελματική ἀπό κοινού μέ τούς ἐργαζομένους συναδέλφους τῆς.

Πρέπει ἡ γυναίκα νά πάρῃ συνείδηση τῆς θέσης τῆς καί ν' ἀγωνιστῆ ὄχι μονάχα γιά τή χειραφέτησή τῆς, γιά τήν ἀπόκτηση πλήρων πολιτικῶν δικαιωμάτων, μά παράλληλα καί πιά ἔντονα, γιά κείνο πού ἀμεσώτατα τήν ἐνδιαφέρει, γιά τήν καλυτέρευση τῆς ἐπαγγελματικῆς θέσης, γι' αὐτή τήν ὕπαρξή τῆς.

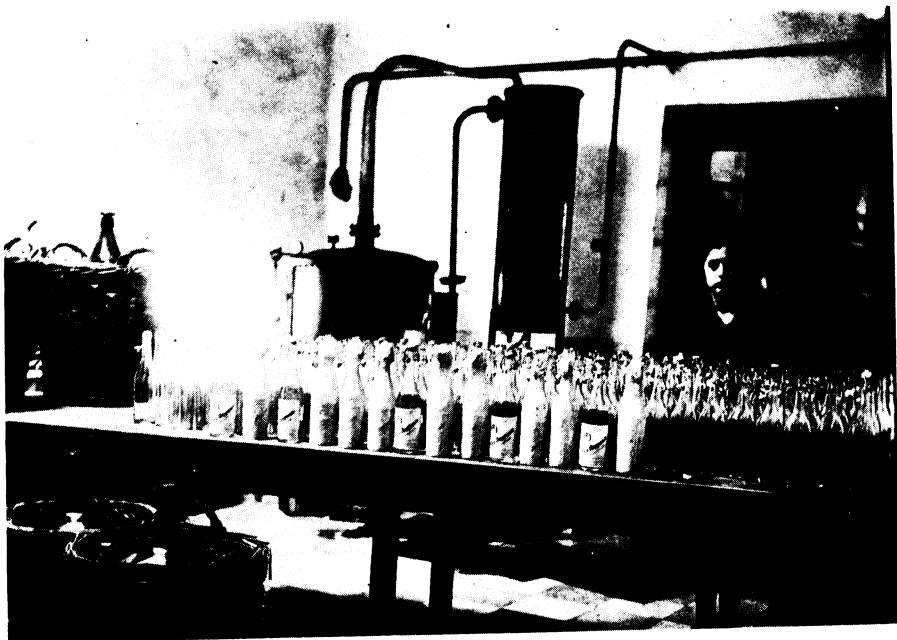
Ὅταν οἱ γυναῖκες νοιώσουν τό καθήκον ν' ἀγωνιστοῦν, ὅταν ἐνώσουν τίς δυνάμεις τους, τότε μονάχα θά μπορούν νά ἐλπίσουν στήν καλυτέρευση τῆς θέσης τους, στήν πραγμάτωση τῶν ἐπιδιώξεων τους.

1. Κυριακὸν Σχολεῖον Ἐργαρίου 1911. [Ἀρχεῖο Ἀβραάμ Θεοδοσοπούλου, Ἐταιρεία Ἐλλήνων Λογιστῶν]

2. Έργατρία σέ εργοστάσιο εμφιάλωσης. [Άρχειο Πέτρου Πουλίδη]

3. Τμήμα Άλληλογραφίας: Γυναίκες Δακτυλογράφοι.
[Άπό τό περιοδικό: Ή Είκονογραφημένη τής Έλλάδος]

1. ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

Σμαρ. Θ. Δημαρά
Αντιπρόεδρος

Ραλλού Στ. Γεωργαντά
Πρόεδρος

Έλένη Ι. Σιφναίου
Αντιπρόεδρος

Εύαγγ. Βάρδα
Γ. Γραμματέας

Βέρθα Λέκα
Σύμβουλος

Ρίτσα Γ. Κορομηλά
Ταμίας

Άλ. Μυλωνά
Σύμβουλος

Καλλ. Κ. Παντερμαλή
Σύμβουλος

Άσπ. Α. Άραβαντινού
Σύμβουλος

6. Άννα Παπαδοπούλου, 1927.
[Έλληνικό Λογοτεχνικό καί Ίστορικό Άρχείο]

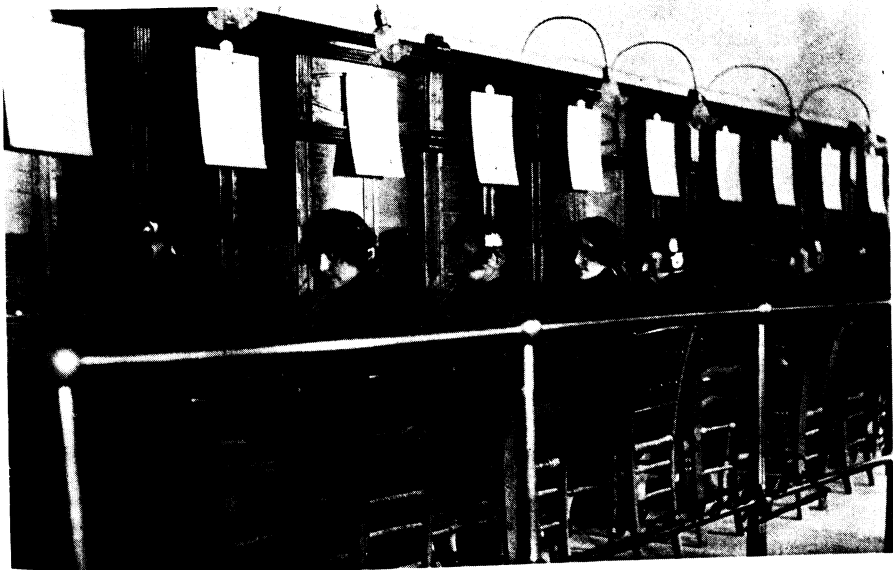
5. Η Άθηνά Γαϊτάνου-Γιαννιού καί η Luise
Kautsky στό Διεθνές Συνέδριο Σοσιαλιστριών,
Μασσαλία 1925.
[Έλληνίς Ε/11 (1925), σ. 232.]

7. Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου
[Έλληνίς V4 (1930), σ. 93.]

v
8. Τηλεφωνήτριες. Κεντρικόν Τηλεφωνεῖον Ἀθηνῶν, 1917.
[Ἄρχειο Πέτρου Πουλῆ]

9. «Τό ὑπό ἐργατίδων γινόμενον πακετάρισμα»,
περιοδικό Ἡ Ἐἰκονογραφημένη τῆς Ἑλλάδος.

10. Άγνή Στουδίτου

11. Άννα Παπαδημητρίου

12. Ρόζα Ύμβριώτη

[Έλληνες V/6-7 (1930), σ. 137.]

13. Μέλη του ΕΣΕ. Από αριστερά: καθιστές: Λουκία Ζαΐτη, Αικ. Πασπάτη, Άννα Παπαδημητρίου. Όρθιες: Έλλη Άποστολίδου, Ραλλού Γεωργαντά, Ελένη Φωτόδου, Ρίτα Κορομηλιά, Σμ. Δημάδα. [Έλληνες E/6-7 (1925), σ. 123.]

11. Ειρήνη Σούτσου-Φωτιάδου

15. Άσπ. Χαλκοκονδύλη

16. Έδλα Νάζου

17. Άθηνά Γαϊτάνου-Γιαννιού

11, 15, 16, 17:
 Ίδρύτριες τής Έλληνίδος
 [Έλληνίς 1/5 (1930), σ. 107.]

18. Nancy Astor (ὄρθια) καί
 Carrie Chapman Catt, ἀπό
 τό Συνέδριο τής Άλλιάνας, Γε-
 νεύη 1930. [Έταιρία Έλλή-
 νων Λογοτεχνῶν]

19. Υφάντριες
[περιοδικό *Η Εικονογραφημένη της Ελλάδος*]

20. Διεθνές Γυναικείο Συνέδριο στην Αθήνα (1925;).
Στό βήμα η Έλενη Νεγροπόντη. [Αρχείο Πέτρου Πουλίδη]

21. Παγκόσμιο Συνέδριο Γυναικών, Λονδίνο 1924-5(;).
[Αρχείο Πέτρου Πουλίδη]

21. 25. Α΄ ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΗΦΟ,
Θέατρο Απόλλων, Αθήνα 18 Μαρτίου 1928.

α. 1. Αῦρα Θεοδοωροπούλου 2. Ραλλοῦ Γεωργαντά 3. Ἀπ. Δο-
ξιάδης 4. Μαρία Σβώλων 5. Ἀρσινόη Τούρτουλη 6. Ἄν-
να Παπαδημητρίου 7. Εὐανθία Γκινοπούλου 8. Ἑλένη
Σιφναίου 9. Ζαχαρούλα Ναυπλιώτη 10. Δώρα Παπακων-
σταντίνου 11. Ἀμαλία Ψάλτη 12. Ἀθηνᾶ Γιαννιοῦ 13. Μα-
ρία Μπότση 14. Δώρα Μοάτσου 15. Ἀγνή Στουδίτου 16. Ε.
Λαμπίαση 17. Δώρα Βουρζοῦμη.

β. Στό κέντρο ἡ Αῦρα Θεοδοωροπούλου.

[Ἀρχεῖο Αῦρας Θεοδοωροπούλου,
Ἑταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν]

22. Ἄλκης Θρύλος

[Ἑλληνίς 1/5 (1930), σ. 111.]

23. 8ο Συνέδριο τῆς Ἀλλιάνας, Γενεύη 1920.

[Ἀρχεῖο Αῦρας Θεοδοωροπούλου, Ἑταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν]

x.

β.

26. *Άγγελική Παναγιωτάτου*
[*Ἑλληνίς* E/6-7 (1925), σ. 123.]

27. *Jacqueline Bertillon*, *Συνέδριο Παρισίου 1926*.
[Ἀρχεῖο Λύρας Θεοδωροπούλου, Ἑταιρεία Ἑλλήνων
Λογοτεχνῶν]

28. *Συνέδριο τῆς Μικρᾶς Ἀντάντ Γυναικῶν, Πράγα 1927*.
[Ἀρχεῖο Λύρας Θεοδωροπούλου, Ἑταιρεία Ἑλλήνων
Λογοτεχνῶν]

29. Σοφία Αντωνιάδου

30. Έλένη Αντωνοπούλου

[Έλληνίς 1/5 (1930), σ. 111.]

31. *Bohumila Rosenthauern* (;),
Συνέδριο Μικρής Αντάντ Γυναι-
κίων, Πράγα 1927. [Αρχείο Αΰ-
ρας Θεοδοροπούλου, Έταιρία
Έλλήνων Λογοτεχνών]

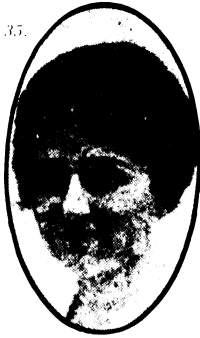
32. Συνέδριο τής Μικρής Αντάντ Γυναικίων, Αθήνα 1925, αθουσα Αρχαιολογικής Έταιρίας.
Από άριστερά: καθιστές: Μαρία Σβόλον, Άννα Παπαδημητρίου, Αΰρα Θεοδοροπούλου,
πριγκίπισσα Άλεξ. Κατακουζηνού, κα Πέτκοβιτς, κα Κοτσόντα-Βοτβάσκα, δις Όντομπέσκο,
δις Ντουμπράφκα. Όρθιες: δις Στεφανόπολι, Αΰμιλία Καραβία, Έλένη Νεγροπόντη, Μαρία
Καρατζοπούλου, δις Άτανάσεβιτς, κα Ίβάνοβιτς.

[Αρχείο Αΰρας Θεοδοροπούλου, Έταιρία Έλλήνων Λογοτεχνών]

33, 34. Συνέδριο της Μικρής Αντάτ Γυναικῶν, Ἀθήνα 1925. Πάνω: Στὴν εἴσοδο τῆς Λογχολογικῆς Ἐταιρίας. Κάτω: Στὴν Ἀκρόπολη.
[Ἀρχειο Λύρας Θεοδωροπούλου, Ἐταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν]

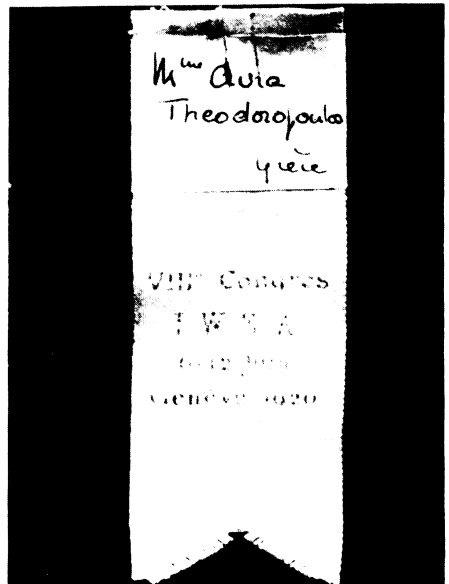

- 35. Έλλη Αποστολίδου
- 36. Αρσινόη Ράμου-Τούρτουλη
- 37. Ζωή Φράγκου
- 38. Αθηνά Ταρσούλη

[Έλληνίς 1/5 (1930), σ. 105.]

- 39. Margery Irene Corbett-Ashby, Συνέδριο Παρισίου 1926.
- 40. Κονκάρδα της Λύρας Θεοδοροπούλου από τό Συνέδριο της Αλλιάνας, Γενεύη 1920.
[Άρχείο Λύρας Θεοδοροπούλου, Έταιρεία Έλλήνων Λογοτεχνών]

41. *Αῖρα Θεοδοροπούλου*
[Ἀρχεῖο Αῖρας Θεοδοροπούλου, Ἑταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΓΙΑΤΙ ΖΗΤΟΥΜΕ ΤΗΝ ΨΗΦΟ
ΩΣ ΕΚΛΟΓΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΛΕΞΙΜΟΙ

A') Στίς βουλευτικές εκλογές:

- Γιατί θέλομε νά καλύτερεύσωμε τή νομοθεσία πού άφορᾶ τή γυναίκα καί τό παιδί.
- Γιατί θέλομε νά φροντίσωμε ιδιαίτερα γιά τή μόρφωση τῆς Ἑλληνίδας.
- Γιατί θέλομε νά κάνωμε τό δημοτικό σχολεῖο πραγματικά λαϊκό.
- Γιατί θέλομε νά εἶναι ἐλεύθερη ἡ ἐξάσκηση κάθε ἐπαγγέλματος, ἀνεξαρτήτως φύλου.
- Γιατί θέλομε νά εἶναι οἱ συνθήκες τῆς ἐργασίας καί τῆς προαγωγῆς ὅμοιες γιά τήν γυναίκα ὅπως καί γιά τόν ἄνδρα, τόσο γιά τήν ἐργάτρια ὅσο καί γιά τήν υπάλληλο.
- Γιατί θέλομε νά καταπολεμήσωμε τήν υλική καί ἠθική ἐχμετάλλευση τοῦ παιδιοῦ.
- Γιατί θέλομε νά καταπολεμήσωμε τή σωματεμπορία τῶν γυναικῶν.

Ὁ Ἀγώνας τῆς Γυναίκας Β/20 (1925), ἔνθετο χωρίς ἀρίθμηση.

- Γιατί έχουμε κάθε δικαίωμα να εκφράζουμε τη γνώμη μας για νόμους που αφορούν εμάς και τα παιδιά μας.
- Γιατί έχουμε κάθε δικαίωμα να εκφράζουμε τη γνώμη μας για τη διαχείριση του δημοσίου πλούτου, αφού μ'ας βαραίνουν οι υποχρεώσεις του πολίτου, με την πληρωμή των φόρων.
- Γιατί, αφού έχουμε υποχρεώσεις, θέλουμε να έχουμε και ευθύνες.
- Γιατί η ευθύνη που θα έχει η γυναίκα μέσα στην πολιτεία θα την ανυψώσει ήθικα.
- Γιατί η καθολική ψηφοφορία, η βάση κάθε δημοκρατικού πολιτεύματος, είναι πραγματική ειρωνία έφ' όσον ο μισός ενήλικος πληθυσμός της χώρας δέν ψηφίζει.
- Γιατί τέλος η πολιτική ελευθερία είναι δικαίωμα κάθε πραγματικά ελεύθερου ανθρώπου.

B) Στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές:

- Για να φροντίζουμε αποτελεσματικά για την υγιεινή και την καθαριότητα της πόλεως.
- Για να εργασθούμε αποτελεσματικότερα για την υγιεινή των παιδιών στο σπίτι και στο σχολείο.
- Για να εφαρμόσουμε πραγματικά τό νόμο για την υποχρεωτική εκπαίδευση, τόσο τη γενική όσο και την τεχνική.
- Γιατί θέλουμε να κάνουμε κάθε προσπάθεια για να εγκαταστήσουμε ολόκληρο δίκτυο θεσμών και ιδρυμάτων κοινωνικής προνοίας, όπως έχει γίνει ως τώρα από δήμους άλλων πολιτισμένων κρατών για την ανακούφιση του εργαζομένου λαού.
- Γιατί η γυναίκα ως νοικοκυρά μπορεί να προσφέρει πολλές υπηρεσίες στην αγοράνομία και να συντελέσει στην ελάττωση της ακρίβειας της ζωής όταν αισθανθώ την ευθύνη της.

“Όσοι νομίζετε πως η γυναίκα έχει κι αυτή τό δικαίωμα, σάν πολίτης που συνεισφέρει στό κράτος, να αντιπροσωπεύεται μέσα στό κοινο-

βούλιο για να υπερασπίζεται τα συμφέροντά της και τα συμφέροντα των παιδιών της, όσοι νομίζετε πως πρέπει να πολεμηθούν: η άκαθαρσία των δρόμων, η τρώγλη που χρησιμεύει για λαϊκή κατοικία, η άρρώστεια και άθλιότητα των νηπίων, η άγραμματοςύνη, η πρόωρη εργασία του παιδιού, η αλητεία και η έπαιτεία, ζητήσετε τήν φήφο για τή γυναίκα στις βουλευτικές εκλογές και ζητήσετε τή συμμετοχή της στή διοίκηση του Δήμου και τής Κοινότητας, που δέν είναι παρά μία προέκταση τής οικογενείας.

Ή γυναίκα που ὡς τώρα εργάστηκε μέ τόσο ζήλο για ὄλα αὐτά από ιδιωτική πρωτοβουλία, θά εργασθῆ πολύ ἀποτελεσματικώτερα ὅταν πάρη και τὰ πολιτικά της δικαιώματα.

*Σύνδεσμος Ἑλληνίδων ὑπέρ τῶν Δικαιωμάτων τῆς Γυναίκος
Ἐθνικόν Συμβούλιον Ἑλληνίδων
Σωματεῖον Ἐργατριῶν Κοπῆς καί Ραφῆς
Σύνδεσμος Φοιτητριῶν*

ΘΕΑΤΡΟΝ ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙΣ
 ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΨΗΦΟ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ
 ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟΝ
 ΣΥΝΔΕΣΜΟ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ
 ΜΕ ΤΗΝ ΣΥΜΠΡΑΞΙΝ ΤΟΥ
 ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ
 ΚΑΙ ΠΟΛΛΩΝ ΑΛΛΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ
 ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

ΚΥΡΙΑΚΗ 31 ΜΑΡΤΙΟΥ 1929 ΩΡ. 11 Π. Μ'

ΜΗΤΕΡΕΣ, ΝΟΙΚΟΚΥΡΕΣ, ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ,
 ΕΡΓΑΤΡΙΕΣ και όλες γυναίκες ενδιαφέρεσθε για την υγεία της πόλεως, που
 είναι και η υγεία των οικογενειών σας, πρέπει να καταλάβετε πως από την
 κατάσταση του Δήμου ή της Κοινότητος εξαρτάται ή ΣΩΜΑΤΙΚΗ και
 ΗΘΙΚΗ ΥΓΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΑΣ, Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΒΡΕΦΩΝ, ΤΟ
 ΑΝΑΠΑΥΤΙΚΟ και ΥΓΙΕΙΝΟ ΛΑΓΙΚΟ ΣΠΙΤΙ, Η ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ
 ΑΡΡΩΣΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΓΕΡΟΥΣ και πως η γυναίκα που ως τώρα έρ-
 γάζεται για όλα αυτά από ιδιωτική πρωτοβουλία και από αγάπη, θα έργα-
 στή πολύ αποτελεσματικώτερα όταν θα έχει τη δημοτική ψήφο.

Γι' αυτό έλθετε όλες στη δημοσία συγκέντρωση του Συνδέσμου για
 τα δικαιώματα της γυναίκας την ΚΥΡΙΑΚΗ 31 ΜΑΡΤΙΟΥ στις 11 π. μ. στο
 θέατρο ΚΕΝΤΡΙΚΟ να ζητήσουμε όλες μαζί να εκδοθή ΑΜΕΣΩΣ το Διά-
 ταγμα για τη χορήγηση της ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΨΗΦΟΥ στη γυναίκα για να
 μπορούμε να ψηφίσουμε στις δημοτικές εκλογές των επόμενων Ιουλίου.

ΕΙΝΑΙ ΚΑΘΗΚΟΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΜΑΣ

ΓΙΑ ΤΗ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΨΗΦΟ

ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ!

“Όσες πιστεύετε πώς πρέπει νά λείψουν:

—Οί τρώγλες πού χρησιμεύουν γιά λαϊκές κατοικίες.

—Ή τρομακτική θνησιμότητα τών βρεφών.

—Ή πρόωρη έγργασία τοῦ παιδιοῦ.

—Ή άγραμματοσύνη.

—Ή άλητεία καί ή έπαιτεία.

—Ή άκαθαρία στους δρόμους καί στις αὐλές.

“Όσες πιστεύετε πώς ό Δήμος καί ή Κοινότης δέν εἶναι παρά μία μεγάλη οικογένεια καί πώς ή διοίκησή τους πρέπει νά φροντίζει:

—Γιά τήν εὐημερία όλων τών κατοίκων.

—Γιά τήν υγεία όλων τών παιδιών από τή στιγμή πού γεννηθοῦν, καί πρίν άκόμα, ως πού νά τελειώσουν τό σχολείο, δηλαδή νά ιδρύσει καί νά συντηρήσει *μαιεντήρια, βρεφικούς καί νηπιακούς σταθμούς, παιδικούς κήπους, μαθητικά συσσίτια, παιδικές έξοχές* κτλ.

—Γιά τή θεραπεία τών άρρώστων μέ τό νά συντηρεῖ *νοσοκομεία, σαντόρια, ιατρεία*.

—Γιά τήν καταπολέμηση τοῦ άλκοολισμού μέ τό νά οργανώσει τήν ψυχαγωγία τοῦ λαοῦ.

—Γιά τήν άνακούφιση τῆς νοικοκυράς μέ τό νά τῆς παρέχει τά μέσα γιά νά γίνεται εὐκολώτερα ή δουλειά τοῦ σπιτιοῦ, δηλαδή νά κατασκευάζει κατοικίες γιά τό λαό πού νά έχουν άφθονο νερό καί καλό φωτισμό, κουζίνες μέ άέριο, κοινά πλυντήρια μέ ζεστό νερό, μέ φτηνή κεντρική θέρμανση.

—Γιά τήν περιθαλφή τῶν γέρων καί τῶν ἀναπήρων. Γιά τόσα ἄλλα πού ἀδιάκοπα προσθέτουν στό πρόγραμμά τους οἱ Δῆμοι στίς πού πολιτισμένες χώρες.

“Ὅσες τά πιστεύετε αὐτά καί νιώθετε τήν ἀνάγκη τους, ΠΗΓΑΙΝΕΤΕ ΤΟ ΓΡΗΓΩΡΩΤΕΡΟ νά πάρετε τά δυό πιστοποιητικά πού σᾶς χρειάζονται γιά νά γραφήτε στούς ἐκλογικούς καταλόγους, καί πού γίνονται σέ ἀπλό χαρτί.

α) Πιστοποιητικό δημοτικότητας καί ἡλικίας πού θά τό πάρετε ἀπό τή δημαρχία, δείχνοντας τό ἐκλογικό βιβλιάριο τοῦ πατέρα ἢ τοῦ ἀντρός σας καί δηλώνοντας τήν ἡλικία σας.

β) Πιστοποιητικό πώς ξέρετε ἀνάγνωση καί γραφή πού ἂν δέν ἔχετε κανένα ἀπολυτήριο ἀπό σχολεῖο, θά σᾶς τό δώσει ὅποιοσδήποτε δάσκαλος καί θά βεβαιώσει τήν ὑπογραφή αὐτοῦ τοῦ δασκάλου ὁ διευθυντής τοῦ σχολείου του.

“Ὅταν τά ἔχετε αὐτά τά δυό πιστοποιητικά θά παρουσιασθῆτε στήν ἐπιτροπή τῶν ἐκλογικῶν βιβλιαρίων στήν ἐκκλησία τῆς ἐνορίας σας, καί θά πάρετε τό βιβλιάριό σας καί ἀπό κείνη τήν ἡμέρα θά μπορεῖτε νά ψηφίζετε στίς δημοτικές καί κοινοτικές ἐκλογές.

ΓΥΝΑΙΚΕΣ!

“Ὅσες καταλαβαίνετε τό *συμφέρον* σας καί νιώθετε τίς ὑποχρεώσεις σας

ΦΡΟΝΤΙΣΕΤΕ ΝΑ ΕΓΓΡΑΦΗΤΕ ΣΤΟΥΣ ΕΚΛΟΓΙΚΟΥΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥΣ.

Ἀθήναι 1 Μαρτίου 1930

*Ἡ Ἐπιτροπή τῆς γυναικείας ψήφου
τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου Ἑλληνίδων
καί τοῦ Συνδέσμου γιά τά Δικαιώματα τῆς Γυναίκας*

ΓΥΝΑΙΚΕΣ!

Φροντίσατε να έγγραφητε το γρηγορώτερο στους έκλογικούς καταλόγους

Γιά να γραφή μιιά γυναίκα στους έκλογικούς καταλόγους και να πάρει απ' τήν 'Επιτροπή τής 'Ενορίας της τό έκλογικό της βιβλιάριο πού θά τό χρησιμοποιήσει στίς δημοτικές ή κρινοτικές έκλογές, χρειάζονται να παρουσιάσει στήν 'Επιτροπή τά εξής:

1) *Πιστοποιητικό ότι ξέρει ανάγνωση και γραφή.*

Τό πιστοποιητικό αυτό μπορεί να τό πάρει από όποιοδήποτε εκπαιδευτικό λειτουργό, δάσκαλο ή δασκάλα. Στο πιστοποιητικό αυτό πρέπει ό διευθυντής του σχολείου, όπου υπηρετεί ό δάσκαλος αυτός ή ή δασκάλα, να βεβαιώσει τήν ταυτότητα τής υπογραφήσ του δασκάλου ή τής δασκάλας.

2) *Πιστοποιητικό δημοτικότητας και ηλικίας.*

Τό πιστοποιητικό αυτό μπορεί να τό πάρει κάθε γυναίκα, αφού κάνει αίτηση σέ άπλό χαρτί.

Στήν αίτηση αυτή θά δηλώνει τήν ηλικία της και θά ζητεί να έγγραφη στό γενικό μητρώον άμφοτέρων τών φύλων ως σύζυγος ή θυγάτηρ δημότου του δήμου αυτού (θά γράφει τό όνομα του πατρός ή του συζύγου της και του πατέρα του). Θά έχει τό έκλογικό βιβλιάριο του πατέρα ή του συζύγου της μαζί της ή θά πάρει απ' αυτό τόν αριθμό του και τόν αριθμό του μητρώου.

Τήν ηλικία της θά βεβαιώσει ό υπάλληλος του δήμου πού θά τήν έγγράψει άν παρουσιαστή ή ίδια στή Δημαρχία για να δώσει τήν αίτησή της, είδεμή θά πιστοποιήσει τήν ταυτότητα και τήν ηλικία της

ὁ ἐφημέριος τῆς ἐνορίας τῆς ἢ ἀπλῶς δύο μάρτυρες.

Ἐπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλες περιπτώσεις:

Α') Ἄν ἡ γυναίκα πού θέλει νά γραφῆ στό δημοτολόγιο εἶναι ἀνύπαντρη καὶ ἐνήλικη καὶ ὁ πατέρας τῆς μένει σέ ἄλλη πόλη ἢ ἔχει πεθάνει, τότε πρέπει νά βεβαιώσει τὴν ἰθαγένειά τῆς. Θά ζητήσῃ ἀπὸ τὸ Γενικό Μητρώο τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν τὸν ἀριθμὸ τοῦ μητρώου τοῦ πατέρα τῆς καὶ θά τὸν ἐπισυνάψῃ στὴν αἴτησή τῆς. Στὸ Γενικό Μητρώο εἶναι γραμμένοι ὅλοι οἱ ἄρρενες κάτοικοι τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος. Στὴν αἴτησή τῆς λοιπὸν θά γράψῃ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τῆς καὶ τοῦ παποῦ τῆς, τὸ χωριὸ καὶ τὴν περιφέρεια ὅπου γεννήθηκε ὁ πατέρας τῆς καὶ πάνω κάτω τὸ χρόνο τῆς γεννήσεώς του. Ἄν ὁ πατέρας τῆς εἶχε γεννηθῆ πρὸ τοῦ 1850 ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον μητρώα θά βεβαιώσουν τὴν ἰθαγένειά τῆς δύο μάρτυρες σέ ἀπλό χαρτί. Ἄν ὅμως ὁ πατέρας τῆς ἦταν δημότης τῶν νέων χωρῶν, πρέπει νά παρουσιάσῃ ἕνα πιστοποιητικὸ ἀπὸ τὸ δῆμο ὅπου ἦταν ἢ εἶναι γραμμένος ὁ πατέρας τῆς καὶ νά τὸ ἐπισυνάψῃ στὴν αἴτησή τῆς.

Β') Ἄν εἶναι παντρεμένη καὶ ἔχει πάρει διαζύγιο ἀπὸ τὸν ἄντρα τῆς ἐξακολουθεῖ νά ἔχει τὴν ἰθαγένεια τοῦ ἀντρός τῆς καὶ αὐτὴν πρέπει νάποδείξῃ ἢ μὲ τὸ βιβλιάριό του τὸ ἐκλογικὸ ἢ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῆς ἐγγραφῆς του στό Γενικό Μητρώο τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν. Τὸ ἴδιον θά γίνῃ καὶ ἂν εἶναι χήρα.

Γ') Ἄν εἶναι πρόσφυξ, πρέπει νά προσθέσῃ στὴν αἴτησή τῆς ὅτι εἶναι πρόσφυξ ἀνταλλάξιμος καὶ μαζί μὲ τὴν ταυτότητα καὶ τὴν ἡλικία τῆς νά βεβαιώνει κι αὐτὸ ὁ προσφυγικὸς σύλλογος τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς πόλης ὅπου ἔζησε.

Δ') Ἄν εἶναι δημόσιος υπάλληλος, ἀρκεῖ νά παρουσιάσῃ τὸ διορισμὸ τῆς γιὰ νά πιστοποιήσῃ τὴν ἰθαγένειά τῆς.

Ὅταν γραφῆ στό μητρώο τοῦ Δήμου ἢ τῆς Κοινότητος θά πάρῃ τὸ πιστοποιητικὸ δημοτικότητος καὶ ἡλικίας. Μὲ τὸ πιστοποιητικὸ

αυτό και μέ τό πρώτο, ὅτι εἶναι ἐγγράμματη, θά παρουσιαστῇ στήν *τρομελή ἐπιτροπή τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων* [πού] καταρτίστηκε, θά συμπληρώσει μιάν αἴτηση πού θά τῆς παρουσιάσουν καί θά δώσει δυό φωτογραφίες τῆς. Δέν χρειάζεται κανένας ὄρκος. Ἡ Ἐπιτροπή θά κολλήσει τή μιὰ στό ἐκλογικό τῆς βιβλιάριο. Μέ τό βιβλιάριο αὐτό πού θά πάρει ἡ γυναίκα ἀπό τήν Ἐπιτροπή θά μπορεῖ νά ψηφίζει στίς δημοτικές καί κοινοτικές ἐκλογές.

Κάθε ἄλλη συμπληρωματική ὁδηγία μπορεῖτε νά τή ζητήσετε ἀπό τά γραφεῖα τῆς *Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ψήφου Σταδίου 24 ἀρ. 39 Μέγαρον Ἐφεσίου*, ὅπου ἐκδίδονται καί πιστοποιητικά μορφώσεως καί συντάσσονται αἰτήσεις.

*Φροντίσετε τό γρηγορότερο νά πάρετε τό βιβλιάριό σας. Θά σᾶς χρησιμεύσει ὄχι μονάχα γιά νά λάβετε μέρος στίς δημοτικές καί κοινοτικές ἐκλογές καί νά συντελέσετε γιά νά καλύτερέψουν αἱ συνθη-
κες τῆς ζωῆς σας, ἡ υἰγεία τῶν παιδιῶν σας, αἱ εὐκολίαι τοῦ νοικοκυ-
ριοῦ σας, ἀλλά καί σέ πολλές περιστάσεις θά σᾶς εἶναι χρήσιμο νά ἔ-
χετε μιὰ σίγουρη καί πρόχειρη πιστοποίηση τῆς ταυτότητάς σας χω-
ρίς νά ἔχετε ἀνάγκη νά ζητεῖτε μάρτυρες ἢ νά υποβάλλετε σέ ἔξοδα.*

*Ἐθνικόν Συμβούλιον Ἑλληνίδων
Σύνδεσμος γιά τά Δικαιώματα τῆς Γυναίκας
Σταδίου 24, Μέγαρον Ἐφεσίου, ἀριθ. δωματίου 39*

ΟΔΗΓΙΕΣ ΣΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΞΕΡΟΥΝ ΓΙΑ ΝΑ ΨΗΦΙΣΟΥΝ

Γιά νά πάρουμε τά έκλογικά μας βιβλιάρια καί νά ψηφίσουμε στίς έρχόμενες δημοτικές έκλογές πρέπει νά γραφτοῦμε πρώτα στό δημοτικό πού υπάρχει στή δημαρχία κάθε πόλης καί πού θά έγγράφονται στό έξής υποχρεωτικά ὅλες οἱ γυναίκες μικρές ἢ μεγάλες καί τά κορίτσια ἅμα γεννηθούνε, ὅπως γίνονταν ὡς τώρα γιά τοὺς ἄντρες.

Γιά νά γραφτῆ μιὰ γυναίκα στό Μητρώο τοῦ Δήμου ἢ τῆς Κοινότητας στήν ὁποία κατοικεῖ μόνιμα πρέπει νά υποβάλῃ στή δημαρχία τήν παρακάτω αἴτηση (τέτοιες ἔντυπες αἰτήσεις μποροῦν νά παίρνουν οἱ γυναίκες ἀπ' τά γραφεῖα - Ἐγνατία 78 - κάθε μέρα 5-8 μ.μ.).

Αἴτησις

.....
κατοίκου Θεσσαλονίκης

Ὅδός . . . . . Ἄριθ. . . . .

Ἐν Θεσ/νίκη τῆ 1930

Πρός τόν Κύριον

Δήμαρχον Θεσσαλονίκης

Λαμβάνω τήν τιμήν νά σᾶς παρακαλέσω ὅπως εὐαρεστούμενος μέ έγγράψητε ἐν τῷ Γενικῷ Μητρώῳ τῶν δημοτῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων μέ ἡλικίαν ἐτῶν . . . . . ὡς δημότιδα.

Εὐπειθεστάτη

Ἡ αἰτοῦσα

*Βεβαιούται ή ταυτότης καί ή ήλικία τής έν τή παρούση αίτήσει
άναφερομένης ώς έν αυτώ άναγράφεται.*

*Έν Θεσσαλονίκη αύθημερόν
Ο Έφημέριος τής ένορίας*

“Αν μαζί παρουσιάση τό έκλογικό βιβλιάριο του πατέρα ή του συζύγου ή τόν αριθμόν του βιβλιαρίου ή έγγραφή θά γίνη πιό γρήγορα.

Στήν αίτηση αυτή πρέπει νά βάλη χαρτόσημο 2.50 δρχ. “Αν μιá γυναίκα έχει νά παρουσιάση τό βαφτιστικό της δέν χρειάζεται ή βεβαίωση του έφημερίου. Τήν αίτηση αυτή στέλνει στή δημαρχία χωρίς νά παρουσιαστή ή ίδια. “Αν δέν έχει ούτε βαφτιστικό ούτε βεβαίωση από τόν έφημέριο τής ένορίας ή από δύο μάρτυρες, όφείλει νά παρουσιαστή ή ίδια στή Δημαρχία όποτε ή έκτίμηση τής ήλικίας της θά γίνη από τόν υπάλληλο του Δήμου πού θά τήν έγγράφη.

“Η ενήλικη άνύπαντρη χρειάζεται νά δηλώση τήν ιθαγένεια του πατέρα της όποτε έγγράφεται χωρίς καμμιά δυσκολία σ’ όποιο δήμο ή κοινότητα κατοικεί τώρα μόνιμα. Τό άνήλικο κορίτσι έγγράφεται άπ’ τούς γονείς του στό δήμο πού κατοικεί.

“Αν ό πατέρας τής ενήλικης άνύπαντρης πέθανε ή κατοικεί σ’ άλλη πόλη τότε θά βεβαίωση τήν ιθαγένειά της όταν είναι κάτοικος των νέων χωρών άν παρουσιάση ένα πιστοποιητικό από τό δήμο όπου ήταν ή είναι γραμμένος ό πατέρας της καί τό επισυνάψη στήν αίτησή της.

“Η παντρεμένη, ή χήρα καί ή χωρισμένη μέ διαζύγιο άπ’ τόν άνδρα της έχει τή δημοτικότητα του άνδρός της. Για νά έγγραφη παρουσιάζει τό βιβλιário του ή τόν αριθμό έγγραφής στό μητρώο άρρέων.

“Αν ή αίτουσα είναι πρόσφυξ πρέπει νά προσθήση στήν αίτηση ό-τι είναι πρόσφυξ ανταλλάξιμος καί νά τό βεβαίωση αυτό ό ιερέας τής ένορίας.

Ἄν εἶναι δημόσιος υπάλληλος φτάνει νά παρουσιάσῃ τό διορισμό της γιά νά πιστοποιήσῃ τήν ἰθαγένειά της.

Ἄν ὁ ἄντρας της ἔχει τά δημοτικά του δικαιώματα ἄλλου καί ἡ γυναίκα του θέλει νά ἐγγραφῇ στό δῆμο πού κατοικεῖ σήμερα πρέπει πρῶτα ὁ ἄνδρας νά μεταφέρῃ τά ἐκλογικά του δικαιώματα (μεταδημότευση) κι' ἔπειτα νά ἐγγραφῇ κι' αὐτή στόν ἴδιο δῆμο.

Ἔτσι παίρνει ἡ ἴδια ἢ μέ ἀντιπρόσωπό της ἀπό τή δημορχία ἢ τό κατάστημα τῆς κοινότητος τό Πιστοποιητικό τῆς δημοτικότητός της.

Ἄφου πάρουμε τό Πιστοποιητικό τῆς δημοτικότητός μας πρέπει νά γραφτοῦμε στούς ἐκλογικούς καταλόγους.

Γιά τό δεύτερο αὐτό χρειαζόμαστε τά ἑξῆς:

1) Πιστοποιητικό πώς ξέρομε ἀνάγνωση καί γραφή. Ἄν δέν ἔχουμε ἐνδεικτικό τοῦ σχολείου πού σπουδάσαμε ζητοῦμε ἀπό μιά δασκάλα ἢ δάσκαλο νά μᾶς δώσῃ ἕνα πιστοποιητικό σάν τό παρακάτω πού θά τό ἐπικυρώσῃ ὁ διευθυντής τοῦ σχολείου του.

Πιστοποιητικόν

..... ὑποφαινομεν .....
 διδασκαλ. .... τοῦ ..... Δημοτικῶ
 Σχολείου .....
 πιστοποιῶ ὅτι ἡ .....
 κάτοικος ..... ἔξετασθεῖσα παρ' ἐμοῦ
 γνωρίζει ἀνάγνωσιν καί γραφήν.

Ἐν. .... τῆ. 1930

Διδασκαλ. ....

.....

Πιστοποιῶ τό ἔγκυρον τῆς ὑπογραφῆς

Διευθυντ. .... τοῦ σχολείου

Πιστοποιητικά χορηγούνται στα γραφεία μας.

2) Χρειάζονται δυό φωτογραφίες.

3) Νά συμπληρώση και ύπογράφη μιά τυπωμένη αίτηση που λείει τά εξής:

Αίτησις

.....
κατοίκου Θεσσαλονίκης

Ἐν Θεσσαλονίκη τῆ. 193

Πρός

τὴν ἐπὶ τῆς συντάξεως τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων γυναικῶν τοῦ. . . . . τμήματος Δήμου Θεσσαλονίκης Ἐπιτροπῆν.

Ἔχουσα τά νόμιμα προσόντα ὡς δείκνυται ἐκ τῶν συνημμένων ἐγγράφων, παρακαλῶ ὅπως μοί χορηγηθῆ ἐκλογικόν βιβλιάριον.

Εὐπειθεστάτη

Ἡ αἰτοῦσα

.....
Τέτοιες αἰτήσεις τυπωμένες δίνονται στα γραφεία τῆς Φ.Ε.Μ.Θ. Ἐπίσης θά δίνουν καί οἱ Ἐπιτροπές τῆς συντάξεως τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων.

Στήν δεύτερη αὐτή αίτηση πρέπει ἡ κάθε μιά νά κολλήση μιά φωτογραφία τῆς καί νά καρφισώση τά δυό πιστοποιητικά τῆς: α' τῆς δημοτικότητος καί ἡλικίας, β' τῶν σπουδῶν τῆς.

Τά δυό αὐτά πιστοποιητικά μέ τήν αίτηση θά τά δώση ἡ ἴδια στήν Ἐπιτροπή τῆς συντάξεως τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων τῆς περιφέρειας τῆς χωρίς καμμιά ἄλλη πληρωμή ἢ ἐνόχληση. Τό μόνο ἐξοδό τῆς θά εἶναι οἱ φωτογραφίες καί τό χαρτόσημο τῆς α' αίτησης.

Ἡ β' φωτογραφία θά χρειαστῆ γιά τό ἐκλογικό βιβλιάριο.

Οἱ Ἐπιτροπές γιά τό Δήμο Θεσσαλονίκης ὠρίστηκαν σέ 6 καί

θά συνεδριάζουν μέσα στους ναούς πού αναφέρουμε παρακάτω.

Πίνακας που δείχνει ποιές ένορίες περιλαμβάνει κάθε τμήμα.

Α' Έπιτροπή

Στήν άρμοδιότητα τής Έπιτροπής αύτης υπάγονται οί ένορίες:

1) 'Αγίας Σοφίας 2) Γρηγορίου Παλαμά 3) Παναγίας Χαλκέων 4) Γεννήσεως Θεοτόκου 5) 'Αγίου Κωνσταντίνου 6) Νέας Παναγίας 7) 'Αγίου Κωνσταντίνου 8) 'Υπαπαντής 9) Παναγίας Δεξιᾶς 10) 'Αγίου Μηνᾶ 11) 'Αγίων Πάντων.

Κατάστημα τών συνεδριάσεων τής Έπιτροπής όρίζεται ό ναός 'Αγ. Σοφίας.

Β' Έπιτροπή

Ένορίες: 1) 'Αναλήψεως 2) 'Οσίας Ξένης 3) 'Αγίας Τριάδος 4) 'Αγίου Έλευθερίου 5) Συνοικισμός Χαριλάου.

Κατάστημα συνεδριάσεων — Ναός 'Αναλήψεως

Γ' Έπιτροπή

Ένορίες: 1) 'Αγίου Σπυρίδωνος [Τριανδρίας] 2) 'Αγίου Φανουρίου 3) 'Αγίας Μαρίνης [Τούμπα] 'Αγίας Βαρβάρας [Κάτω Τούμπας] 'Αγίου Θεράποντος [Κάτω Τούμπα] 'Αγίου Χρυσοστόμου.

Κατάστημα συνεδριάσεων — Ναός 'Αγ. Θεράποντος (Κάτω Τούμπα).

Δ' Έπιτροπή

Ένορίες: 1) Προφήτου 'Ηλιού 2) 'Αγίων 'Αναργύρων 3) Ταξιαρχών [Ζωοδόχου Πηγής] 4) Λαοδηγητριάς 5) 'Αγ. 'Αποστόλων 6) 'Αγ. Λίκατερίνης.

Κατάστημα Συνεδριάσεων Ναός Προφήτου 'Ηλιού.

Ε' Έπιτροπή

Ένορίες: 'Αγ. Έλευθερίου [Λεμπέτ] 2) 'Αγίου Παντελεήμονος [Καραϊσίν] 3) Συνοικισμός Έπταλόφου 4) Συνοικισμός Νεαπόλεως 5) Συνοικισμός Καλλιθέας [Φανερωμένης] 6) Συνοικισμός Ροδοχωρίου [Τοπ. 'Αλτή] 7) Συνοικισμός Χαρμάν Κιόϊ.

Κατάστημα συνεδριάσεων τό σχολειόν Καλλιθέας.

ΣΤ' Ἐπιτροπή

1) Συνοικισμός Καλαμαριάς 2) Ρυσίου 3) Κατερλή 4) Κουρί.
Κατάστημα συνεδριάσεων ὁ ναός Μεταμορφώσεως Καλαμα-
ριάς.

Ἡ Φ.Ε.Μ.Θ. υπέδειξε ὡς μέλη τῶν Ἐπιτροπῶν Α', Δ' καὶ Ε' τίς κυ-
ρίες Ἐλένη Κτενᾶ στήν Α' ἐπιτροπή καὶ ἀναπληρωματικό μέλος την
Δίδα Μπέλλα. Στήν Δ' Ἐπιτροπή τήν κ. Εὐαγ. Φήκα καὶ ἀναπληρω-
ματικὸν την Δίδα Ε. Μάτσογλου. Στήν Ε' Ἐπιτροπή τήν Δίδα Σ.
Ἄντωνιάδου καὶ ἀναπληρωματικὸν τήν Ε. Παπαναγιώτου.

Γυναῖκες: Μὴν ἀμελήσετε νά ἐγγραφῆτε. Οἱ ἀντιπρόσωποι μας
θά σᾶς διευκολύνουν ὅσο εἶναι δυνατόν. Παίρνοντας τήν ψήφο γινό-
μαστε δύναμη ὑπολογίσιμη στό δῆμο καὶ φροντίζουμε γιά τά συμφέ-
ροντά μας.

ΕΚΚΛΗΣΗ

*ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ, ΕΡΓΑΤΡΙΕΣ, ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ,
ΝΟΙΚΟΚΥΡΕΣ, ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΠΟΥ ΣΠΟΥΔΑΖΕΤΕ*

Ἐκατό χιλιάδες γυναῖκες δουλεύουν στή βιομηχανία καὶ στή βιοτε-
χνία μέ μεροκάματα πείνας.

Δουλεύουν δέκα, δώδεκα, δεκάξη ὥρες τήν ἡμέρα στά κλω-
στοῦφαντουργεῖα, στά πλυντήρια, στά ραφτάδικα, στά μοδιστράδικα,

Ὁ Ἀγώνας τῆς Γυναίκας **ΣΤ' 117 (1930), σ. 7)**

Ἡ συγχέντρωση αὐτή ἀπαγορεύτηκε.

Ο' 184 (1931)

σέ όλους τούς κλάδους πού άπασχολοῦν περισσότερο γυναίκες.

Δεκάδες χιλιάδες γυναίκες δουλεύουν στίς σπιτικές βιοτεχνίες (ύφάντρες, κεντίστρες, ράφτρες έτοιμωv ρούχωv κ.λπ.) άπό τό πρωϊ πού θά φέξει ώς άργά τή νύχτα, οὔτε κ'άν για ένα κομματι ψωμί.

Πλήθος άνήλικα άντι νά μποῦν στά σχολειά μαραίνονται στά έργοστάσια, σέ έργαστήρια τρώγλες, στά ύπόγεια καί τά πατάρια τώv μαγαζιωv, άπαθλιώνονται άπ' τίς μπουγάδες καί τή σκληρή ύπηρετική δουλειά, ώς πού νά γίνουν φθισικά καί νά πεθάνουν πριν μεγαλώσουν.

Γυναίκες πού σπουδάζουν μέ μύριες θυσίες αναγκάζονται νά δουλεύουν κάτω άπ' τήν πιό ταπεινωτική ύλική καί ήθική έκμετάλλευση, για ένα μισθάριο πού δέν έξασφαλίζει οὔτε τό ψωμί.

Χιλιάδες γυναίκες μένουν ολότελα χωρίς δουλειά ή δουλεύουν ένα δυό μεροκάματα τή βδομάδα.

Τό κράτος άγνοεί τήν έργαζόμενη μάνα. Δέν ανακουφίζει τήν έργαζόμενη νοικοκυρά. Δέν δίνει δωρεάν τή μόρφωση, μέ δωρεάν βιβλία καί συσσίτια, ώστε νά μποροῦν νά μάθουν γράμματα καί τά παιδιά τώv φτωχώv.

Έμείς οί έργαζόμενες γυναίκες έχομε κηρυχτή σέ διωγμό, ύπουλο, συστηματικό, έξοντωτικό. Έ άπλή συμμετοχή μας στήν έπαγγελματική μας όργάνωση γίνεται άφορμή για νά χάσομε τό ψωμί μας.

Στήν έλάχιστη διαμαρτυρία μας άπαντοῦν μέ διώξιμο, μέ ξύλο, μέ κακώσεις, μέ φυλακή.

Μας άρνοῦνται καί τό έλάχιστο δικαίωμα τής δημοτικής ψήφου, άποκλείοντάς μας ώς άγράμματα, αυτοί οί ύπεύθυνοι τής άγραμματοσύνης μας. Άποκλείουν έμάς τίς έργάτριες, τίς άγρότισσες, τίς νοικοκυρές πού μέ τή δουλειά μας αυξάινουμε τόν πλοῦτο τους. Σκοπός τους νά λιγοστέφουν τίς ψήφους τώv έργαζομένων.

Έ γυναίκα δέν έχει γνώμη μέσα στο σπίτι της, οὔτε έχει δικαίωμα νάποφασίσει για ό,τι άφορά τά παιδιά της. Ό νόμος έξακολουθεϊ νά τή λογαριάζει σαν ένα πλάσμα άνήλικο πού χρειάζεται νά τήν κηδεμονεύουν.

Οί νόμοι και ή κοινωνία αναγνωρίζουν ἄλλη ήθική γιά τόν ἄντρα κι ἄλλη γιά τή γυναίκα. Μέ τήν πρόφαση ὅτι προστατεύει τήν ὑγεία τοῦ κόσμου, τό κράτος προστατεύει τή σωματεμπορία. Παραδίνει τή γυναίκα στήν πιό ἐξευτελιστική σκλαβιά, διατηρώντας τό διακανονισμό τῆς ἀνηθικότητας και «τούς οἴκους ἀνοχής».

Ἄτέλειωτα ἑκατομμύρια ξοδεύει τό Κράτος γιά ἐξοπλισμούς. Ἀγοράζει κάθε χρόνο κανόνια και πολεμοφόδια γιά νά ὀργανώνει τόν ἐρχόμενο πόλεμο.

Γι' αὐτό μᾶς ἀκριβαίνει τό φωμί μέ φόρους.

Γι' αὐτό μᾶς ἀφήνει χωρίς σχολειά και χωρίς παιδικούς σταθμούς.

Γι' αὐτό πεθαίνουμε μπροστά στίς πόρτες τῶν λίγων νοσοκομείων.

Γι' αὐτό μεγαλώνουμε μέ τό αἷμα μας τά παιδιά μας, γιά νά μᾶς τά σκοτώσουν αὔριο.

Γυναίκες ἐργαζόμενες και σεις νοικοκυρές ξυπνήστε.

Εἶναι καιρός ν' ἀντιδράσουμε. Εἶναι καιρός ὅλες ὠργανωμένες και ἀνοργάνωτες νά ἐνωθούμε, γιατί μόνο ἐνωμένες θά ἐπιτύχουμε.

Μέσα στίς ὀργανώσεις, στά ἐργοστάσια, στά γραφεῖα, στίς συνδικαίες σχηματίστε ἐπιτροπές, ἐκλέξτε τούς ἀντιπροσώπους σας γιά μιᾶ μεγάλη γυναικεία συγκέντρωση διαμαρτυρίας πού θά γίνηι στίς ἀρχές τοῦ Δεκέμβρη γιά ν' ἀπαιτήσῃ:

Ὀχτώωρη δουλειά στά ἐργοστάσια, στά ἐργαστήρια, στά μαγαζιά.

Ἐξάωρη στά γραφεῖα.

Νά καθοριστῇ ἓνα ἐλάχιστο ὄριο γιά τό ἡμερομίσθιο και τούς μισθοῦς, ἴδιο γιά ἄντρες και γυναίκες και νά ἐπεκταθῇ και στίς βιοτεχνικές δουλιές πού γίνονται στό σπίτι (κεντίστρες, ράφτρες, ὑφάντρες κ.λπ.).

Νά φύγουν τ' ἀνήλικα ἀπό τά ἐργοστάσια και τά μαγαζιά και τά ἀνήλικα «δουλάκια» ἀπό τά σπίτια. Νά δίνεται σ' ὅλα τά ἄπορα παιδιά δωρεάν μόρφωση, δωρεάν βιβλία και δωρεάν συσσίτια. Νά

δίνεται χρηματική έπιχορήγηση σέ παιδιά πούναι άξια νά σπουδάσουν.

Νά εφαρμoσθoύν oλοκληρωτικά oί κοινωνικές άσφαλίσεις. Νά έπεκταθoύν σ' oλους τoύς κλάδους τών έργαζoμένων μέ καταβολές τών έργοδοτών και τoυ Κράτους.

Άντρες και γυναίκες νά πληρώνονται τó ίδιο για τήν ίδια δουλειά. Νά καθιερωθoύν ίσοι oροι για τήν είσοδο και τή σταδιοδρομία στίς ύπαλληλικές θέσεις δημόσιες και ιδιωτικές.

Νά έξασφαλιστoύν ή έλευθερία ν' άνήκουμε σέ σωματεία, νά εκφράζουμε έλευθερα τή γνώμη μας, και oί λοιπές δημοκρατικές έλευθερίες. Νά χτυπηθoύν oί φασιστικές εκδηλώσεις. Νά τιμωρούνται oί παράνομες και βάρβαρες πράξεις τών oργάνων τoυ Κράτους.

Νά δοθoύν πλήρη πολιτικά και άστικά δικαιώματα σ' oλες τίς γυναίκες, γραμματισμένες κι άγράμματα.

Νά καταργηθoύν oί «oίκοι άνοχής».

Τά εκατομμύρια πού δίνονται κάθε χρόνο για έξοπλισμούς νά ξοδεύονται για παιδικούς σταθμούς, συστίτια, σχολεία, νοσοκομεία, φθισιατρεία και γενικά νά oργανωθεί ή άνύπαρκτη κοινωνική πρόνοια.

Γυναίκες, εμπρός oλες, άνεξάρτητα άπό τίς πολιτικές μφ διαφορές ν' άγωνιστούμε σ' ένα ένιαίο μέτωπο.

Γιά ψωμί και δουλειά.

Γιά πολιτικά δικαιώματα.

Γιά τήν έλεύθερη oργάνωσή μας σέ σωματεία.

Κατά τoυ φασισμού και τoυ πολέμου.

Γιά τήν oλοκληρωτική oικονομική, κοινωνική και πολιτική άπελευθέρωση τής γυναίκας.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΧΕΙΡΑΦΕΤΗΣΙ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΟΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Ἡ παγκόσμιος οἰκονομική κρίσις ἀπεκάλυψε τὴν ἀνικανότητα τῆς ἀνθρωπότητας νὰ λύσει λογικά τὰ προβλήματα πού ἡ ἴδια δημιούργησε, καί αὐτό τό αἶσθημα τῆς ἀνικανότητος, αἰτία τῆς ἠθικῆς κρίσεως ἀπό τὴν ὁποίαν πάσχομεν σήμερα, τὴν κάνει νὰ ξανασυζητεῖ πράγματα, πού τὰ ἔχει ὁ κόσμος πρό πολλοῦς παραδεχθεῖ καί νὰ καταφεύγει σέ μέσα θεραπείας πού τῆς ὑπαγορεύει ἡ ἀπελπισία.

Ἐνα ἀπό τὰ πιό ἀνησυχητικά φαινόμενα τῆς γενικῆς συγχύσεως εἶναι ἡ ἀντίδρασις πού ἐκδηλοῦται κατὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν γυναικῶν, ἐνῶ ἡ ἀπελευθέρωσις των ἦταν ὁ πιό σπουδαῖος συντελεστής γιὰ τὴν ἐξέλιξι τῶν ἀνθρώπων πρὸς μιὰ μεγαλύτερη ἀτομικὴ ἐλευθερία πού φάνηκε τελευταίως σέ ὅλον τόν κόσμο, καί στήν Ἄνατολή καί στή Δύσι.

Ζητοῦμεν ἤδη ἀπ' ὅλες τίς γυναῖκες νὰ σκεφθοῦν σοβαρά, προτοῦ δεχθοῦν τίς νέες ἰδέες γιὰ τό ρόλο καί γιὰ τὴ θέσι τῆς γυναίκας στή κοινωνία. Δέν ὑπάρχει, οὔτε μπορεῖ νὰ ὑπάρχει κυβερνητικό σύστημα πού νὰ ἔχει ὡς ἀρχή τὴν μειονεκτικότητα τοῦ ἑνός φύλου. Ἐάν ἡ λειτουργία τῆς μητρότητος εἶνε φυσικῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν τῆς πατρότητος, τὰ καθήκοντα καί αἱ εὐθύναι τῶν γονέων εἶνε αἱ αὐταί καί γιὰ τὰ δύο φύλα, ὅπως ἔχουν ἀμφοτέροι καί τὰ αὐτὰ συμφέροντα εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν πνευματικὴν καί διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀτόμου καί εἰς ὅσα ἀφοροῦν τὴν εἰρήνην καί τὴν γενικὴν οἰκονομικὴν εὐεξίαν. Τό νὰ ὑπερβάλλει κανεὶς τὴ δύναμι τῆς βίας καί νὰ τὴν βάζει πάνω ἀπὸ τό δίκαιο, ἀποτελεῖ πάντοτε ἕναν σοβαρό κίνδυνον· οἱ δέ ὀπαδοὶ τῶν δῆθεν νέων αὐτῶν ἰδεῶν κινδυνεύουν νὰ ξαναζωντανέ-

φουν τό παληό δόγμα ὅτι ἡ γυναίκα εἶνε ὄν φυσικῶς ὑποδεέστερον καί ταπεινότερο σ' ἓνα ἀνδροποιημένο κράτος.

Γυναῖκες! ὅποιο κυβερνητικό σύστημα κι' ἂν νομίζετε ὅτι ἀρμόζει καλύτερα στό κράτος σας, πρέπει πρωτίστως νά ἔχετε συνειδήσι τῶν μεγάλων εὐθυνῶν σας, ἂν δηλαδή συμφωνεῖ τό σύστημα αὐτό μέ τίς ἀρχές σας. Σηκωθεῖτε γιά νά ζητήσετε τά δικαιώματά σας, γιά νά λάβετε μέρος στόν πολιτικό, οἰκονομικό καί κοινωνικό βίον τῆς χώρας σας ὡς ἰσότιμες πρὸς τοὺς ἀδελφούς σας.

"Ὅποια μορφή κι' ἂν ἔχει τό κράτος σας, ἀρνηθεῖτε νά σᾶς θεωροῦν ὅτι ὑπάρχετε μόνο γιά τή διαιώνισι τοῦ γένους, γιά νά φέρετε στόν κόσμον παιδιὰ πού δέν ἔχετε τή δύναμι νά προστατεύσετε, νά γεννᾶτε γιουούς γιά ἓνα μελλοντικό αἱματοκύλισμα ἐναντίον τοῦ ὁποίου εἶσθε ἀνίσχυρες νά κατευθύνετε τήν πολιτική τῆς χώρας σας. Ἀκριβῶς ἐπειδή εἶσθε μητέρες πρέπει νά βλέπετε πιό μακρῶς γιά νά προστατεύσετε τοὺς δικούς σας, ἀπό κάθε τί πού ἄγει στόν πόλεμον καί σέ βιαιότητες.

Ἄνησυχούμεν βλέποντας γυναῖκες νά δέχονται ταπεινές ὑπηρεσίες, βασισμένες σέ παληές προλήψεις, ἔτοιμες ν' αὐτοθυσιασθοῦν ἀπό μιάν ἐσφαλμένη αἰσθηματικότητα, γιατί νομίζουν πῶς ἔτσι θά σώσουν τήν πατρίδα των. Ὁ φεμινισμός μακρὰν ἀπό τοῦ νά χάνει τήν ἐπικαιρότητά του, χρειάζεται τώρα περισσότερο παρά ποτέ ν' ἀφοσιωθοῦμε σ' αὐτόν, χρειάζεται ἐντατική ἐργασία, ἐάν δέν θέλομε ν' ἀνακοπεῖ ἡ πρόοδος τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ ἰσοτιμία τῶν φύλων εἶνε ζήτημα θεμελιώδες πού ἔπρεπε ν' ἀποτελέσει τήν βᾶσιν ὄλων τῶν κυβερνητικῶν συστημάτων καί πού εἶναι ἡ πιό βαθεῖα ἀπ' ὅλες τίς ἀνάγκες τῆς ἐλευθερίας. Πρέπει νά πεισθεῖτε ὅτι ἡ εὐδαιμονία τῆς πατρίδος σας δέν μπορεῖ νά ἐδραιωθεῖ ἐπάνω στόν τάφο τῶν ἀνθρωπίνων σας δικαιωμάτων, οὔτε ἐπάνω στήν ἠθική καί κοινωνική μείωσί σας.

Μόνον ἐάν ἀμφότερα τά φύλα ἀναγνωρίσουν τήν ἰσοτιμία τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, μόνον τότε θά μπορεῖ τό καθένα νά ἐκπληρώσει πιστά τό καθήκον του ἐφ' ᾧ ἐκλήθη. Εἶναι ἐξ ἴσου μωρόν γιά τοὺς ἄνδρας νά θέλουν νά καθορίζουν τόν ρόλον τῆς γυναίκας στή

κοινωνία, όσο θά ήταν τό αντίθετο σ' ένα κράτος από 'Αμαζόνες.

Γυναίκες! θυμηθείτε τίς θυσίες πού έκαμαν αί προκάτοχοί σας καί σκεφθείτε πώς άγωνίστηκαν για μιá άρχή πού δέν μπορεί καμμία κοινωνική μεταβολή νά καταργήσει. Μείνατε πιστές σ' αυτό πού έπέ-
τυχαν εκείνες για σας· διαφυλάξατε μ' έπιμονή καί θάρρος τό κληρο-
δότημα πού σας μετέδωκαν. Μή είσθε δειλές, αλλά έχετε τή δύναμι
νά μάχεσθε καί νά διαμαρτύρεσθε. Καί σάν γίνει πολύ ισχυρό τό ρεύ-
μα τών αντίθετων δυνάμεων καί τών παληών προλήψεων, εάν τά ύ-
δατα τής αντιδράσεως κινδυνεύσουν νά σας πνίξουν, τότε πιασθείτε
από τό βράχο τών άρχών σας μέ τήν πεποίθησιν ότι τά νερά θά ύπο-
χωρήσουν, καί ότι καί οί ισχυροί αντίπαλοί σας θ' άπολαύσουν μιá
μέρα ειρήνην καί ευδαιμονία στή γή.

Γυναίκες! Άδελφάι μας! Μή χάνετε τό θάρρος, μείνατε σταθερές!

Ή Πρόεδρος
Margery I. Corbett Ashby

Ή γραμματεύς
Emilie Gourd

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

Ή γυναίκα σπρωγμένη από οικονομική ανάγκη μέ τήν πρόοδο τής
τεχνικής ρίχτηκε χρόνια τώρα στή βιοπάλη. Μέσα στό χωριό, στό έρ-

γαστάσιο, στό γραφείο, στό σπίτι, προσπαθεῖ πλάϊ στόν άντρα μέ τή μικρή πληρωμή της νά βγάλει τό φωμί της, τό φωμί τών παιδιών της.

Δουλεύει διπλά γιατί έκτός από τήν επαγγελματική της δουλειά έχει τή φροντίδα τοῦ νοικοκυριοῦ καί τήν άνατροφή τών παιδιών.

Πλουτίζει τόν τόπο μέ τόν μόχθο της. Μεγαλώνει τά παιδιά της μέ μύριες θυσίες. Καί όμως κανένας δέν φροντίζει γι' αὐτήν.

Ύστερ' από εκατόχρονη ελευθερη πολιτική ζωή καί άφου πέρασε δεκαετία από τήν έγκαθίδρυση τής Δημοκρατίας, ή γυναίκα δέν απέκτησε άκόμα τό στοιχειωδέστερο δικαίωμα τοῦ πολίτη: Νά εκλέγει εκείνους πού κυβερνοῦν καί νά εκλέγεται.

Τό ελάχιστο δικαίωμα τής δημοτικῆς ψήφου πού τής δόθηκε εξαίρει τίς άγράμματες δηλαδή τίς χωρικές καί τίς εργάτριες. Καί όμως στούς ώμους των στηρίζεται ή παραγωγή τοῦ τόπου.

Ή εργασία τής γυναίκας είναι ένα εμπόρευμα υποτιμημένο. Δουλεύει από παιδί 10, 12 καί 15 ώρες δουλειάς μέ μεροκάματο πού δέ φθάνει οὔτε γιά τό φωμί. Καμμιά προστασία δέν υπάρχει γιά τίς άνεργες. Καμμιά πρόνοια γιά τήν επίτοχη γυναίκα, γιά τήν εργαζόμενη μάνα, γιά τ' άνήλικα παιδιά. Έμποδίζουν τή γυναίκα νάνεβεί στις άνώτερες δημόσιες καί ιδιωτικές ύπαλληλικές θέσεις, καί όταν άκόμη έχει τίς ικανότητες καί τά τυπικά προσόντα. Καί πάντα τήν πληρώνουν τό μισό ή καί λιγώτερο άπ' ό,τι πληρώνουν τόν άντρα γιά τήν ίδιαν δουλειά, χρησιμοποιώντας την γιά νά κατεβάσουν καί τήν άνδρική πληρωμή.

Οί Έλληνίδες σήμερα άπαιτοῦν όλ' αὐτά τά δικαιώματα πού δέν τούς δόθηκαν.

Άλλά γιά κάθε όμαδική διεκδίκηση, γιά κάθε άγώνα είναι άπαραίτητο νάναι εξασφαλισμένες οί δημοκρατικές ελευθερίες, νά κατοχυρωθῆ ελευθερη δημοκρατική ζωή.

Σήμερα μάς άφαιροῦν τίς ελευθερίες πού μάς είναι άπαραίτητες: Τήν ελευθερία τής σκέψης, τήν ελευθερία τοῦ τύπου, τό δικαίωμα νά εκφράζομε όμαδικά τή γνώμη μας, τό δικαίωμα ν' άνήχομε σέ समाτεία.

Οι ελευθερίες αυτές είναι βασικά στηρίγματα της δημοκρατίας και είναι σήμερα ακόμα πιο απαραίτητες για να μπορέσουν οι λαοί να εμποδίσουν τον νέον παγκόσμιο πόλεμο, πού ετοιμάζουν οι ίδιοι άκριβώς άνθρωποι πού πριν 20 χρόνια έρριξαν τούς λαούς στη φρικτή άθθρωποσφαγή.

Γυναίκες τής Ελλάδος.

Όσες νιώθετε στήν ιστορική σημερινή στιγμή τήν εϋθύνη σας άπέναντι του έαυτου σας, άπέναντι τών παιδιών σας, άπέναντι τής ίδιας τής χώρας, έλατε μαζί μας.

Όλα τά γυναικεία ή μικτά σωματεία κάθε είδους έδω και στίς έπαρχίες, πρέπει να προσχωρήσουν στήν κίνησή μας, να σχηματίσουν έπιτροπές άπό άντιπροσώπους των και να έργαστουν για τό σκοπό μας.

Και όσες γυναίκες δέν άνήκουν σε σωματεία αλλά θέλουν να πάρουν μέρος άς σχηματίσουν ομάδες και άς άντιπροσωπευτουν στίς παραπάνω τοπικές έπιτροπές.

Και έμπρός όλες μαζί ν' άπαιτήσομε, άπ' τήν έρχόμενη Έθνο-συνέλευση:

Πλήρη πολιτικά και άστικά δικαιώματα.

Ίσότητα στους όρους, για τήν είσοδο και τή σταδιοδρομία στίς δημόσιες και ιδιωτικές ύπαλληλικές θέσεις. Καθιέρωση τής άρχής ίση άμοιβή για ίση έργασία. Προστασία τής μητρότητος με τήν ίδρωση όλων τών αναλόγων θεσμών.

Κατοχύρωση όλων τών δημοκρατικών ελευθεριών.

Κατάργηση τής θανατικής ποινής.

Καθιέρωση τής πολιτικής τής ειρήνης.

Κι' ένωμένες άς προσπαθήσομε με όλες μας τίς δυνάμεις να

έμποδίσουμε τόν πόλεμον αντίδρώντας στους έξοπλισμούς καί στήν μιλιταριστικήν οργάνωση τών νέων.

*Σύνδεσμος Ἑλληνίδων Ἐπιστημόνων
Σύνδεσμος γιά τά Δικαιώματα τῆς Γυναίκας
Παμμικρασιατικός Σύλλογος Γυναικῶν
Γυναικεῖος Σύλλογος Ἐσπεραντιστῶν
Γυναικεῖες ομάδες Ἰδιωτικῶν καί Δημοσίων Ὑπαλλήλων,
Φοιτητῶν, Διανοσομένων Πειραιῶς καί Συνοικιῶν.*

ΤΟ ΨΗΦΙΣΜΑ

Ἡ σημερινή γυναικεία συγκέντρωση ἔχουσα ὑπ' ὄψη:

1. Ὅτι οἱ γυναῖκες στή χώρα μας ζοῦν κάτω ἀπό νόμους ἀνί-
σους καί ἀδικούς, πολλές δέ φορές ἐξευτελιστικούς.
2. Ὅτι στήν ἐργασία μέ νομοθετικά καί διοικητικά μέτρα πα-
ρεμποδίζεται ἡ σταδιοδρομία τῶν γυναικῶν στίς δημόσιες καί ἰδιωτι-
κές ὑπαλληλικές θέσεις καί τά ἐπαγγέλματα.
3. Ὅτι ἡ ἐργάτρια δουλεύει κάτω ἀπό ὄρους σκληροῦς. Πληρώ-
νεται τό μισό καί λιγότερο ἀπό τό ἀνδρικό μεροκάματο καί γίνεται

---

¹ Ὁ Αγώνας τῆς Γυναίκας ΙΑ/203 (1936), σ. 6.

² Ἀπό τήν Πανελλήνια Συγκέντρωση τῶν γυναικῶν πού ἔγινε ἐπί κυβερνήσεως Δε-
μερτζή, πρὶν ἀπό τή δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ.

ἄθελά της αἰτία νά κατέβει καί ἡ ἀνδρική πληρωμή. Δουλεύει ἀτελείωτες ὥρες μέ μεροκάματα πείνας.

4. Ὅτι δέν ὑπάρχει πραγματική προστασία τῆς μητρότητας καί ὅτι ἡ ἐργαζόμενη μάνα ἐργάζεται ἀπεγνωσμένα γιά νά συμβιβάσει τά καθήκοντα τῆς μάνας καί τῆς νοικοκυρᾶς μέ τήν ἐργασία της.

5. Ὅτι γιά νά διεκδικήσουν τά δικαιώματά τους οἱ γυναῖκες, ἀπαραίτητη προϋπόθεση εἶναι νά εἶναι ἐξασφαλισμένες οἱ λαϊκές ἐλευθερίες.

6. Καί ὅτι ἐπί πλέον σήμερα ὅλες οἱ γυναῖκες πρέπει νά ἐνώσουν ὅλες τους τίς δυνάμεις γιά νά κρατήσουν τήν εἰρήνη.

Ἐχοντας δέ ὑπ' ὄψη ὅτι πρόκειται σέ λίγο ν' ἀναθεωρηθῆ τό Σύνταγμα ζητεῖ:

Α' Γιά τήν ἐργασία.

Νά κατοχυρωθοῦν μέ τό Σύνταγμα καί τή νομοθεσία:

1. Τό δικαίωμα τῆς γυναίκας νά εἰσέρχεται καί νά σταδιοδρομῆ ὑπό ἴσους ὅρους μέ τόν ἄνδρα σ' ὅλες τίς δημόσιες καί ἰδιωτικές ὑπαλληλικές θέσεις καί ἐπαγγέλματα.

2. Ἴση πληρωμή γιά ἴση ἐργασία.

3. Νά προστατεύεται ἡ ἐργαζόμενη μητέρα καί τά παιδιά της μέ θετικά νομοθετικά μέτρα. Νά ἰδρυθοῦν ἀνάλογοι θεσμοί μέ τή συμβολή τοῦ κράτους, τῶν δήμων καί τῶν ἐργοδοτῶν.

4. Νά καθιερωθῆ ὡς ἀνώτατον ὄριο ἡμερησίας ἐργασίας τό ὀκτώωρο γιά τά ἐργατικά καί τό ἐξάωρο γιά τά ὑπαλληλικά ἐπαγγέλματα.

5. Νά καθιερωθῆ κατώτατο ὄριο πληρωμῆς ἀνάλογο μέ τόν τιμᾶριθμο, ἴδιο γιά ἄντρες καί γυναῖκες.

6. Νά καθιερωθῆ πλήρες δίκτυο κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων μέ καταβολές τῶν ἐργοδοτῶν καί τοῦ κράτους (ἀσφάλεια ἀσθενείας, μητρότητα, γήρατος, ἀνεργίας).

7. Νά ληφθοῦν μέτρα γιά τήν ἀνεργία καί εἰδικά γιά τήν ἀνεργία τῶν νέων.

8. Νά ληφθῆ πρόνοια νά τοποθετοῦνται οἱ σύζυγοι δημόσιοι ὑπάλληλοι στήν ἴδια πόλη ἢ τοῦλάχιστον στήν ἴδια περιφέρεια.

Β' Γιά τά πολιτικά δικαιώματα.

Νά δοθοῦν πλήρη πολιτικά δικαιώματα σ' ὅλες τίς γυναῖκες.

Νά λείψουν οἱ περιορισμοί τῆς Δημοτικῆς ψήφου γιά τίς ἀγράμματες ὡς καί τίς ἀπό 20-30 χρόνων.

Γ' Γιά τά ἀστικά δικαιώματα.

Οἱ γονεῖς νά ἔχουν ἴσες ὑποχρεώσεις καί δικαιώματα στήν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν τους. Ὁ γάμος καί ἡ μητρότητα νά μὴν ἀποτελοῦν ἐμπόδια στήν ἐργασία ἢ στή σταδιοδρομία τῆς γυναίκας.

Ν' ἀναγνωρισθῆ ἡ μητρότης σάν κοινωνική λειτουργία καί νά προστατεύεται ἡ ἐξώγαμη μητέρα.

Νά καθιερωθῆ ἡ ἀναζήτηση τῆς πατρότητος γιά τά ἐξώγαμα παιδιά μέ βάση τήν ἀρχή τῆς ἐξίσωσης τῶν ἐξωγάμων πρὸς τά νόμιμα.

Δ' Γιά τήν κοινωνική ἠθική.

1. Νά καταργηθοῦν ὁ κρατικός διακατονισμός τῆς πορνείας καί οἱ γυνστοί οἴκοι.

2. Νά αὐξηθοῦν καί νά ἐφαρμόζονται οἱ ποινές κατά τῆς σωματεμπορίας καί νά ἐπεκταθοῦν τά κατ' αὐτῆς μέτρα.

Ε' Γιά τήν ἐκπαίδευση.

1. Νά αὐξηθοῦν τά ἔτη τῆς κατώτερης ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσης σέ ἐπτά.

2. Νά παρέχεται ἡ ἐκπαίδευση ἐντελῶς δωρεάν.

3. Νά καθιερωθῆ πλήρες σύστημα κρατικῆς σχολικῆς προνοίας (συσσίτια, δωρεάν βιβλία κ.λπ.).

Ζ' Για τίς λαϊκές ἐλευθερίες.

Νά κατοχυρωθούν πλήρως οί λαϊκές ἐλευθερίες, ἐλευθερία τῆς σκέψεως, τοῦ τύπου, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης, τό ἄσυλο τῆς κατοικίας καί ἡ ἐλευθερία τοῦ συνέρχεσθαι καί τοῦ συνεταιρίζεσθαι.

Νά καταργηθοῦν ὅλοι οἱ ἀντίθετοι νόμοι.

Νά μὴ γίνονται ἐκτοπισμοί χωρὶς δικαστική ἀπόφαση.

Νά καθιερωθῆ ὡς μόνιμη πολιτική τοῦ κράτους ἡ πολιτική τῆς εἰρήνης.

Ἐποὺ διαβάστηκε καὶ ἔγινε δεκτό τό ψήφισμα, ἡ συγκέντρωση τῶν 2000 γυναικῶν ἔλαβε ὁμόφωνα τίς ἀκόλουθες ἀποφάσεις:

1) Ζητεῖ τὴν ἄμεσον χορήγησιν ἀμνηστίας εἰς ὅλους τοὺς πολιτικούς καταδίκους καί τὴν κατάπαυσιν τῆς διώξεως τῶν σιδηροδρομικῶν, οἱ ὅποιοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἀπεργίαν.

2) Τὴν ἀπονομὴν συντάξεως εἰς τὰς οἰκογενεάς τῶν φονευθέντων κατὰ τὰς σκηνάς τῆς Θεσσαλονίκης.

3) Διαμαρτύρεται ἐντόνως διὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς δημοσιούπαλληλικῆς συγκεντρώσεως καί καταγγέλλει ἐνώπιον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τὴν κατάφωρον αὐτὴν ἀντισυνταγματικὴν καταπάτησιν τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΔΡΑΣΗ
<p>1918 Έλληνικός στρατός στην Πόλη – Α' Πανεργατικό Συνέδριο στην Αθήνα – Α' Σοσιαλιστικό Συνέδριο στην Πειραιά.</p>	<p>Όμιλία Διον. Σωμερίτη περί Ισοπολιτείας δύο φύλων.</p>
<p>1919 Η Ελλάδα συμμετέχει στην εκστρατεία της Ουκρανίας – Ο ελληνικός στρατός αποβιβάζεται στη Σμύρνη.</p>	<p>Νομοσχέδιο βουλευτή Τυπάλδου-Μπασιά περί Ισοπολιτείας – Ίδρυση Σοσιαλιστικού Όμιλου Γυναικών – Υπόμνημα περί Ισοπολιτείας. Έπανασυστήνεται τό Έθνικό Συμβούλιο.</p>
<p>1920 Συνθήκη Σεβρών – Απόπειρα κατά Βενιζέλου – Δολοφονία Ίωνα Δραγούμη – Ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές – Έπάνοδος Κωνσταντίνου – Ίδρυση της Κοινωνίας των Έθνών.</p>	<p>Ίδρυση Συνδέσμου Έλληνίδων υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκης – 8ο Συνέδριο Διεθνούς Ένωσης για την Ψήφο στη Γενεύη – Σύνδεσμος: Ψήφισμα υπέρ των δικαιωμάτων των Έλληνίδων, υπόμνημα περί σωματεμπορίας, υπόμνημα διά την εκπαιδευτικήν μεταρρύθμισιν – Αύρα Θεοδωροπούλου: Τό Διεθνές Γυναικείον Συνέδριον της Γενεύης.</p>

<p>1921 Κυβέρνηση Γούναρη — 'Ανακόπτεται ή έλληνική προέλαση στή Μικρά 'Ασία.</p>	<p>Πρώτο τεύχος <i>Έλληνίδος</i> — Σύνδεσμος Έλληνίδων Φοιτητριών — Γυναικείον Συνέδριον 'Αθηνών από τό Λύκειο των Έλληνίδων — Σύνδεσμος: 'Ανωτέρα Γυναικεία Σχολή, Κυριακό Σχολείο Έργατριών — Πρώτο τεύχος <i>Εύας Νικήτριας</i> στή Ζάκυνθο — Μαρία Νεγροπόντη: <i>Γυναίκα και ψήφος</i>. Μαρία Δεσύρη (Σβώλου): «'Η γυναίκα και ή κοινωνική πρόνοια».</p>
<p>1922 Μικρασιατική καταστροφή — Παραιτήση Κωνσταντίνου — Έπανάσταση του '22 — Έκτέλεση των ξ-ξι.</p>	<p>'Ορφανοτροφείο Έθνική Στέγη — Γραφείο Πληροφοριών για πρόσφυγες — Συνέδριο Διεθνούς Συμβουλίου στή Χάγη — Φεμινιστική Βιβλιοθήκη — Άννα Παπαδημητρίου: <i>Κοινωνική και ιστορική μελέτη περί φυσικών τέκνων</i>. Άυρα Θεοδωροπούλου: <i>Ό αγώνας τής γυναίκας</i>.</p>
<p>1923 Κυβέρνηση Βενιζέλου — Συνθήκη Λωζάνης — Οι 'Ιταλοί στήν Κέρκυρα — Κίνημα Γαργαλίδη-Λεοναρδόπουλου — Δ' Συντακτική Έθνοσυνέλευση.</p>	<p>9ο Συνέδριο Διεθνούς Ένωσης στή Ρώμη — Ίδρυση Μικρής 'Αντάντ Γυναικών — Πρώτο τεύχος <i>Άγώνα τής Γυναίκας</i> — Α' Συνέδριο Μικρής 'Αντάντ Γυναικών στό Βουκουρέστι — Υπόμνημα Συνδέσμου και Όμιλου Καθηγητριών για τή γυναικεία εκπαίδευση — Παμμικρασιατικός Σύλλογος Γυναικών.</p>
<p>1924 Κυβέρνηση Βενιζέλου, Καφαντάρη Παπαναστασίου — 'Ανακήρυξη Δημοκρατίας.</p>	<p>Β' Συνέδριο Μικρής 'Αντάντ Γυναικών στό Βελιγράδι — Σύνδεσμος Έλληνίδων Έπιστημόνων — Σύλλογος των παρά τή Έθνική Τραπέζη Έργαζομένων Γυναικών — Σύλλογος προστασίας κρατούμενων γυναικών και ανηλίκων — Σύλλογος έναντίον τής σωματεμπορίας — Μαρία Σβώλου: <i>Η θέση του φεμινισμού στήν Ελλάδα</i>.</p>
<p>1925 'Απέλαση Οίκουμενικού Πατριάρ-</p>	<p>Συνέδριο Διεθνούς Συμβουλίου στήν Ουάσιγκτον —</p>

<p>χη από τήν Κωνσταντινούπολη — Δικτατορία Παγκάλου.</p>	<p>70 βουλευτές ζητούν δημοτική ψήφο μέ περιορισμούς — 'Ο Σοσιαλιστικός 'Όμιλος Γυναικῶν συμμετέχει στό Β' Γυναικείο Σοσιαλιστικό Συνέδριο τῆς Μασσαλίας — Γ' Συνέδριο Μικρῆς 'Αντάντ Γυναικῶν στήν 'Αθήνα — 'Αθηνᾶ Γαϊτάνου-Γιαννίου: <i>Γυναίκα καί Πολιτική</i>.</p>
<p>1926 'Ανατροπή δικτατορίας — Οἰκουμενική κυβέρνηση.</p>	<p>Διαμαρτυρία Συνδέσμου γιά διωγμό δημοτικῆς — Συνεργασία Συνδέσμου καί 'Εθνικοῦ Συμβουλίου γιά ἀναζήτηση πατρότητας — 10ο Συνέδριο Διεθνούς 'Ενώσης στό Παρίσι — 'Αλλαγή καταστατικοῦ τοῦ Συνδέσμου — 'Ο Σοσιαλιστικός 'Όμιλος Γυναικῶν συμμετέχει στήν Α' Συνέλευση γυναικῶν ἀντιπροσώπων σοσιαλιστικῶν κομμάτων στίς Βρυξέλλες.</p>
<p>1927 Διάλυση Οἰκουμενικῆς — Σύνταγμα τῆς 'Ελληνικῆς Δημοκρατίας — Διάσπαση 'Εκπαιδευτικοῦ 'Ομίλου.</p>	<p>Δ' Συνέδριο Μικρῆς 'Αντάντ Γυναικῶν στήν Πράγα — Συνέδριο Διεθνούς Συμβουλίου στή Γενεύη — Νομοθετικό διάταγμα «Περί καταστάσεως ἐξωγάμων τέκνων» — Προτάσεις Συνδέσμου γιά γεωργικο-κοχυρική μόρφωση.</p>
<p>1928 Κυβέρνηση Βενιζέλου — 'Ελληνοϊταλική «Συνθήκη Φιλίας».</p>	<p>Πρώτη δημόσια συγκέντρωση γιά τήν ψήφο — 'Ο Σοσιαλιστικός 'Όμιλος Γυναικῶν συμμετέχει στό Α' 'Ενωτικό Σοσιαλιστικό Συνέδριο — Διαλέξεις τοῦ Συνδέσμου 'Ελληνίδων 'Επιστημόνων — 'Ιδρυση Φεμινιστικῆς 'Ενώσης Μακεδονίας-Θράκης — 'Υπόμνημα Συνδέσμου γιά ἐκπαίδευση — Πρώτο τεῦχος Σοσιαλιστικῆς Ζωῆς.</p>
<p>1929 Ψηφίζεται τό «'Ιδιώνυμο» — Παραιτείται ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας Κουντουριώτης — Διεθνές</p>	<p>'Υπόμνημα Συνδέσμου γιά παιδικά δικαστήρια — 'Εορτασμός Διεθνούς 'Ημέρας Σοσιαλιστριῶν ἀπό τό Σοσιαλιστικό 'Όμιλο Γυναικῶν — 11ο Συνέδριο</p>

<p>Συνέδριο Ειρήνης στήν Ἀθήνα.</p>	<p>Διεθνούς Ἐνώσης στό Βερολίνο — Διάσκεψη Συμβουλίου Ἀνοιχτῆς Πόρτας στό Βερολίνο — Ε' Συνέδριο Μικρῆς Ἀντάντ Γυναικῶν στή Βαρσοβία — Συνέδριο Γυναικῶν Ἐπιστημόνων στή Γενεύη — Σύνδεσμος: Ἐπαγγελματική Σχολή Παιχνιδιῶν καί Ἐφηρμοσμένης Διακοσμητικῆς — Πρῶτο φύλλο Ἐφημερίδος τῶν Γυναικῶν στή Θεσσαλονίκη.</p>
<p>1930 Βαλκανική Διάσκεψη στήν Ἀθήνα — Ἑλληνοτουρκική «Συνθήκη Φιλίας».</p>	<p>Πρῶτο τεύχος τῆς <i>Φεμινιστικῆς</i> στή Θεσσαλονίκη — Πρῶτο φύλλο τῆς <i>Ἐφημερίδος τῶν Ἑλληνίδων</i> στήν Ἀθήνα — Δημοσίευση διατάγματος γιά δημοτική φήφο μέ περιορισμούς — Συνεργασία σωματείων γιά διωγμό γυναικῶν ὑπαλλήλων — Δημιουργία ἐπαρχιακῶν τμημάτων Συνδέσμου — Συνέδριο Γυναικῶν τῆς Ἀνατολῆς στή Δαμασκό, ὅπου ἡ Αὔρα Θεοδωροπούλου ἀντιπροσωπεύει τή Διεθνή Ἐνωση — Συμμετοχή γυναικῶν στή Βαλκανική Διάσκεψη — Α' Πανελλήνιο Συνέδριο Προστασίας τῆς Μητρότητας καί τῶν Παιδικῶν Ἡλικιῶν — 240 γυναῖκες ψηφίζουν στίς ἀναπληρωματικές ἐκλογές τῆς Θεσσαλονίκης.</p>
<p>1931 Ἐξέγερση Κυπρίων—Διάλυση Συνομοσπονδίας Δημοσίων Ὑπαλλήλων.</p>	<p>Οἱ γυναῖκες ψηφίζουν καί στή Σάμο — Βαλκανική Διάσκεψη Γυναικῶν στό Βελιγράδι — Ὁ Σοσιαλιστικός Ὁμίλος Γυναικῶν στό Β' Ἐνωτικό Σοσιαλιστικό Συνέδριο τῆς Θεσσαλονίκης — Ὁ Σοσιαλιστικός Ὁμίλος Γυναικῶν καί στή Δ' Διεθνή Σοσιαλιστική Διάσκεψη Γυναικῶν τῆς Βιέννης — Δημοσίευση νόμου γιά παιδικά δικαστήρια — Ἀλλαγές στό καταστατικό τοῦ Συνδέσμου.</p>
<p>1932 Παραίτηση Βενιζέλου — Κυβέρνηση Παναγῆ Τσαλδάρη.</p>	<p>Ἀποχώρηση Μαρίας Σβώλου ἀπό τό Σύνδεσμο — «Ἐπιτροπή ἀμύνης τῶν συμφερόντων τῶν γυναικῶν ὑπαλλήλων» — Συμμετοχή γυναικῶν στή Γ' Βαλκανική Διάσκεψη — Ὁ Σοσιαλιστικός Ὁμίλος</p>

	Γυναικών στο Ένωτικό Σοσιαλιστικό Συνέδριο τῆς Ἀθήνας.
1933 Ἴττα Βενιζέλου στίς ἐκλογές — Κίνημα Πλαστήρα — Κυβέρνηση Π. Τσαλδάρη — Ἀπόπειρα δολοφονίας Βενιζέλου.	Διάσκεψη Διεθνούς Ἐνώσης στή Μασσαλία — Καμπάνια γιά ἐκλογιμότητα γυναικῶν — Ἐπιτροπή Γυναικῶν Ἐκλογέων ἀπό Ἐθνικό Συμβούλιο καί Σύνδεσμο — Γνωμοδότηση Ἀλ. Σβώλου γιά ἐκλογιμότητα — Ἡ Φεμινιστική Ἐνωση Μακεδονίας-Θράκης συγχωνεύεται μέ τό τμήμα τοῦ Συνδέσμου στή Θεσσαλονίκη.
1934 Βαλκανικό Σύμφωνο — Ὁ Ζαΐμης ἐπανεκλέγεται πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας.	Τό Πρωτοδικεῖο Σερρών ἐγκρίνει τήν ὑποψηφιότητα τεσσάρων γυναικῶν — Σύγκρουση Συνδέσμου - Ἐθνικοῦ Συμβουλίου γιά τήν ψήφο — Ἀποχώρηση Συνδέσμου — Πανελλήνια Γυναικεία Ἐπιτροπή κατά τοῦ πολέμου καί τοῦ φασισμού — Παγκόσμιο Γυναικεῖο Ἀντιφασιστικό Συνέδριο στό Παρίσι — Δημόσια συχέντρωση γυναικείων σωματείων στή Θεσσαλονίκη — Ἀπαγόρευση δημόσιας συχέντρωσης στήν Ἀθήνα.
1935 Κίνημα τοῦ '35 — Ἀποχή βενιζελικῶν ἀπό τίς ἐκλογές — Πραξικόπημα Κουνδύλη — Ἐπαναφορά Γεωργίου Β' — Κυβέρνηση Δεμερτζή.	12ο Συνέδριο Διεθνούς Ἐνώσης στήν Κωνσταντινούπολη — Ἐκκλήση γυναικῶν γιά τήν κατάργηση τῆς θανατικῆς ποινῆς — Γυναικεία Ἐπιτροπή Συνεργαζομένων Ὄργανώσεων — Δημόσια συχέντρωση Ἐπιτροπῆς Συνεργαζομένων Ὄργανώσεων — Σύνδεσμος Ἑλληνίδων Φοιτητριῶν — Συχέντρωση Ἐπιτροπῆς Συνεργαζομένων Ὄργανώσεων γιά τή γυναικεία ἐργασία.
1936 Ἐκλογές — Θάνατος Δεμερτζή — Κυβέρνηση Μεταξά — Θάνατος Βενιζέλου, Κουνδύλη, Τσαλδάρη — Δικτατορία — Συλλήψεις — Θάνατος Παπαναστασίου.	Ἐπιτροπή Γυναικῶν Δημοσίων Ὑπαλλήλων Ἀθηνῶν — Σύλλογος Ἐργαζομένων Γυναικῶν — Πανελλήνια συχέντρωση γυναικῶν — Πανελλήνια Ἐνωση Γυναικείων Ὄργανώσεων — Διάλυση Συνδέσμου καί ἄλλων σωματείων ἀπό τή δικτατορία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ

Α΄ Πανελλήνιον Συνέδριον Προστασίας Μητρότητας καί Παιδικῶν Ἡλικιῶν (Ἀθήναι, 19-26 Ὀκτωβρίου 1930), Ἐν Ἀθήναις, χ.χ.

Αὐτοβιογραφίαι προσφύγων κοριτσιῶν, Διεθνῆς Σύνδεσμος Γυναικῶν, Ἐν Ἀθήναις 1926.

- ✓ Γαϊτάνου-Γιαννίου Ἀθηνᾶ, *Γυναῖκες καί πολιτική*, Ἀθήνα 1925.
- ✓ Δεσύπρη Μαρία, *Ἡ γυναίκα καί ἡ κοινωνική πρόνοια*, Φεμινιστική Βιβλιοθήκη, Ἀθήναι 1922.
- Ἐθνικόν Συμβούλιον τῶν Ἑλληνίδων, *Καταστατικόν*, Ἀθήναι 1920.
- Εἰκοσιπενταετηρίς τοῦ Λυκείου τῶν Ἑλληνίδων (1911-1936) – Πεντηκονταετηρίς τῆς δράσεως τῆς ἰδρυτρίας καί Προέδρου αὐτοῦ Καλλιρρόης Παρρέν (1886-1936)*, Ἀθήναι 1936.
- Ἐλεοπούλου Καλλιρρόη, *Φεμινισμός καί Οἰκογένεια*, Ἐρευνα, Ἀθήναι 1931.
- ✓ Ζεύγου Καίτη, *Μέ τόν Γιάννη Ζέβγο στό ἐπαναστατικό κίνημα*, Ἀθήνα 1980.
- ✓ Θεοδωροπούλου Αὔρα Σ., *Τό διεθνές Συνέδριον τῆς Γενεῦς*, Φεμινιστική Βιβλιοθήκη, Ἀθήναι 1920.
- ✓ Θεοδωροπούλου Αὔρα Σ., *Ὁ ἀγῶνας τῆς γυναίκας*, Φεμινιστική Βιβλιοθήκη, Ἀθήναι 1923.
- ✓ Θεοδωροπούλου Αὔρα Σ., «Τό φεμινιστικό κίνημα – Γύρω ἀπό τό γυναικεῖο Συνέδριον τοῦ Παρισιοῦ», περ. *Ἀναγέννηση* Α/4 (1926), σ. 210-221.

Θεοδωροπούλου Αύρα Σ., «Ο φεμινισμός στην Ελλάδα», περ. *Νέα Έστία* A/16-17 (1927), σ. 867-869.

Ίμβριώτη Ρόζα, *Η γυναίκα στό Βυζάντιο*, Φεμινιστική Βιβλιοθήκη, Ἀθήναι χ.χ.

Ίμβριώτη Ρόζα, *Η Ἀθηναία στόν Ε΄ καί Δ΄ αἰώνα π. Χ.*, Φεμινιστική Βιβλιοθήκη, χ.τ., χ.χ.

Κατσιόγρα Ἄννα, *Αἷτια καί ἀποτελέσματα τῆς ἐξωσπιτικῆς ἐργασίας τῆς γυναίκας*, Ἐρευνα, Ἀθήναι — Ἀλεξάνδρεια 1929.

Κόττου Λίζα, *Η ἐκπαίδευση τῶν Ἑλληνίδων ἀπό τό 1830 ἕως σήμερα*, ἀνάτυπο ἀπό τό Φράγκου Ζωή, Γύρω ἀπό τό παιδί, Ἀθήνα 1930, σ. 359-404.

Λύκειον τῶν Ἑλληνίδων, *Λογοδοσίαι Λυκείου Ἑλληνίδων 1911-1926*.

Μιχαλιάδου Σουλτάνα Ι., *Η Κ. Παρρέν*, Σάμος 1940.

Νεγροπόντη Μαρία, *Γυναίκα καί ψῆφος*, Φεμινιστική Βιβλιοθήκη, χ.τ. 1921.

Παναγιωτάτου Ἀγγελική Γ., *Η δρᾶσις τῆς Ἑλληνίδος καί ἡ γυναικεία ψῆφος. Η γυναικεία Ἑλληνίδων δρᾶσις στόν Αἴγυπτο*, Φεμινιστική Βιβλιοθήκη, Ἀθήναι χ.χ.

Παναγιωτάτου Ἀγγελική, *Ο ἀγών τῆς ζωῆς μου*, Ἀλεξάνδρεια 1951.

Παπαδημητρίου Ἄννα Σ., *Κοινωνική καί ἱστορική μελέτη περὶ φυσικῶν τέκνων*, Φεμινιστική Βιβλιοθήκη, Ἀθήναι 1922.

Παρρέν Καλλιρρόη, *Φεμινισταί καί φεμινίστριαι*. Ὁμιλία εἰς τό Λύκειον τῶν Ἑλληνίδων, χ.τ., χ.χ.

Παρτσαλίδου Αύρα, *Ἀναμνήσεις ἀπό τῆ ζωῆ τῆς ΟΚΝΕ*, Ἀθήνα 1976.

Πολυξένη, *Η ἐργαζόμενη γυναίκα καί τό Κομμουνιστικό Κόμμα*, Ἀθήνα 1934.

- ✓ Ρουσοπούλου Ἀγνή (ἐπιμελήτρια), *ΕΣΕ – Ὁδηγός Ἰδρυμάτων Κοινωνικῆς Προνοίας*, Ἀθήναι 1936.
- ✓ Ρουσοπούλου Ἀγνή, *Πρῶτα στοιχεῖα κοινωνικῆς πολιτικῆς καί ἐργατικῆς νομοθεσίας*, Ἀθήνα 1937.
- ✓ Ρουσοπούλου Ἀγνή, *Ἡ γυναικεία ἐργασία. Ἡ πληρωμή γιά ἴση δουλειά*, Ἀθήνα 1951.
- ✓ Ρῶτα Θάλεια, *Ἡ γυνή ὡς παράγων ἐθνικῆς οἰκονομίας*, Ἀθήναι 1940.
- ✓ Σβώλου Μαρία, *Ἡ θέση τοῦ φεμινισμοῦ στήν Ἑλλάδα*, Φεμινιστική Βιβλιοθήκη, Ἀθήνα χ.χ.
- ✓ Σύνδεσμος Ἑλληνίδων ὑπέρ τῶν Δικαιωμάτων τῆς Γυναίκος, *Διά τά δικαιώματα τῆς Ἑλληνίδος. Α' ἔτος δράσεως τοῦ Συνδέσμου 1920*, χ.τ., χ.χ.
- ✓ Φαράκος Ἀγαμέμνων (ἐπιμελητής), *Ἀγνή Ρουσοπούλου (1901-1977)*, Ἀθήνα 1980.
-

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ 1923-1936

Μηνιαίο δελτίο του Συνδέσμου Έλληνίδων ύπέρ των δικαιωμάτων
τῆς γυναικός

ΔΕΛΤΙΟΝ ΛΥΚΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

Περίοδος Α΄ 1920

Περίοδος Β΄ 1937

ΕΛΛΗΝΙΣ 1921-1940

Μηνιαῖον περιοδικόν του ΕΣΤΕΙ΄

ΕΥΑ ΝΙΚΗΤΡΙΑ 1921-1923

Όργανον Παραρτήματος Λυκείου Έλληνίδων Ζακύνθου
Διευθύντρια Μαριέττα Γιαννοπούλου

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ 1929

Έβδομαδιαία έφημερίς συντηρητικῶν άρχῶν
Διευθύντρια Μερόπη Βασιλικού

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ 1930-1931

Πανελλήνιον έβδομαδιαῖον Όργανον του Γυναικείου Κόσμου
Διευθύντρια Έλένη Πουρνάρα
Άρχισυντάχτις Άλεξάνδρα Μαυρογένη

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΖΩΗ 1928-1935

Μηνιαῖο όργανο του Σοσιαλιστικού Όμιλου Γυναικῶν

Η ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ 1930

Δεκαπενθήμερη Έπιθεώρηση — Όργανο ΦΕΜΘ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Τό Εύρετήριο περιλαμβάνει κύρια όνόματα προσώπων, όνόματα όργανώσεων, σολόγων κτλ. καθώς και όνόματα έντύπων. Οί πλάγιοι αριθμοί παραπέμπουν σέ κείμενα τής άνθολογίας, τό σ σέ ύποσημειώσεις και οί λατινικοί αριθμοί στίς φωτογραφίες πού παρεμβάλλονται μετά τή σελίδα 484. Στήν ελληνική απόδοση τών ξένων όνομάτων έχει διατηρηθεί ή όρθογραφία τών κειμένων τής άνθολογίας.

- Άγώνας τής Γυναίκας, Ό 35σ, 36, 38σ, 39σ, 40, 44, 54σ, 56σ, 59σ, 60σ, 63σ, 64σ, 65σ, 66σ, 68, 69σ, 70σ, 71σ, 75σ, 76σ, 78σ, 79σ, 80σ, 82σ, 84σ, 88, 89, 90σ, 91σ, 99-316, 485-493, 499-502, 505-511
- Άδελαΐς τού Καρκασόν 406
- Άθασασούλης (πρωτοδίκης) 356
- Άθσναϊκά Νέα 286, 294
- Άθσναϊς 432
- Άϊνστάϊν 389
- Άκρόπολις 264
- Άλμπερτή, Σωτηρία 36σ
- Άλλιάνς βλ. Διεθνής Ένωση για τή Γυναικεία Ψήφο
- Άμαριώτου, Μαρία 233-235, 275
- Άμπερντιν (Aberdeen), Λαίδη 436
- Άμποτ (Abott), κα 437
- Άναγέννηση 38σ, 186-208
- Άνδρέαδου, Θάλεια 71
- Άντωνιάδου, Έλπίδα 41, 467-470, 479-481
- Άντωνιάδου, Σοφία 86σ, 318-320, xiii, 499
- Άντωνιάδου, Τασία 471-474
- Άντωνοπούλου, Έλένη 42σ, xiii
- Άντωνοπούλου, Μαρία 71
- Άνωτέρα Γυναικεία Σχολή 40
- Άποστολίδου, Έλλη 42, vi, xv
- Άποστόλου, Ηλέκτρα 54
- Άραβαντινού Άσπ. Α. iii
- Άργυριάδου, Ιουλία 71
- Άσανάκη, Φρόσω 351-354
- Άσκουθ (Asquith, H.H.) 407
- Άστορ (Astor, Nancy) 437, vii
- Άτανάσεβιτς, δις xiii
-
- Βάγνερ 394
- Βαλκανική Διάσκεψη, Α' 277
- Βάντερβελδ (Vandervelde, E.) 322
- Βάρδα, Εύαγγ. iii

- Βαρίκα, Έλένη 102σ
 Βαρούχα, κα 275
 Βασιλικού, Μερόπη 41
 Βελλίνη, Όλγα 33σ
 Βενιζέλος, Ε. 66
 Βιβιανί (Viviani, R.) 406
 Βολταΐρος 327
 Βούρβαχη, Κλεοπάτρα 71
 Βουρλούμη, Δώρα 65, κί
-
- Γαϊτάνου-Γιαννιού, Άθηνά 35σ,
 44, 47σ, 48, 49σ, 50-51, 65,
 66-67, 68σ, 71σ, 73σ, 81,
 82σ, 83σ, 87, 88, 321-324,
 389-410, 417-421, iv, vii, κί
 Γαλανός, Μιχαήλ 61
 Γενική Συνομοσπονδία Έργατών
 Ελλάδος 65σ, 84
 Γεωργαντά, Ραλλού 42σ, iii, vi,
 κί
 Γιανετάκη, κα 44σ
 Γιαννιός, Ν. 48σ, 49
 Γιαννιού, Α. βλ. Γαϊτάνου-Γιαν-
 νιού, Άθηνά
 Γιαννοπούλου, Μαριέττα 36
 Γκαϊτε 409
 Γκίνη, Σ. 44σ
 Γκισοπούλου, Εύαnthά κί
 Γκοννάρ 409
 Γκοντάρ (γάλλος γερουσιαστής)
 202
 Γκούζ (Gouges, Olympe de)
 102, 103
 Γκούρ, Ε. (Gourd, Emilie) 505
 Γληνός, Δ. 38σ
 Γουλιμή, Ε. 44σ
 Γούναρης, Δ. 59σ, 321, 356
 Γρηγοριάδης, Ν. 64
- Γυναικα, Η 36*
Γυναικεία Δράση 54σ
 Γυναικεία Έπιτροπή Συνεργαζο-
 μένων Όργανώσεων 53, 73,
 505
 Γυναικείος Σύλλογος Έσπεραντι-
 στών 508
 Γυναικείος Σύνδεσμος για τήν
 Έλευθερία 297
 Γυναικεία Σωματεία Κρήτης 65
 Γώγα, Καλλέργα Χ. 380-384
-
- Δάντε 386, 394
 Δέ Βιάξης, Σπ. 433σ
 Δεκαρίστου, Μαρία Μ. 443-446
 Δελτίον Ανκειών Έλληνίδων 47
 Δεμερτζή (κυβέρνηση) 315, 508σ
 Δεσύπρη, Μαρία 35σ· βλ. και
 Σβώλου, Μαρία
 Δημαρά, Σμαρ. Θ. iii, vi
 Δημητρακάκης (πρωτοδίκης) 356
 Δημητρακοπούλου, Ειρήνη (Ειρή-
 νη Άθηναία) 348-350
 Δημοκρατική Ένωση (Α. Παπα-
 ναστασίου) 57-58, 63
 Διδασκαλική Όμοσπονδία 65σ
 Διεθνές Γραφείο Έργασίας 82,
 220
 Διεθνές Συμβούλιο Γυναικών 29,
 33-34, 41, 44, 115, 436-437
 Διεθνής Γυναικεία Όργάνωση για
 τήν Ειρήνη και τόν Άφοπλισμό
 29
 Διεθνής Ένωση για τή Γυναικεία
 Ψήφο (Άλλιάνς) 29, 34, 39,
 40, 79-81, 85σ, 89σ, 115, 192-
 193, 194σ, 195, 205-206, 437,
 vii, x, xv, 503

- Διεθνής Οικονομική Διάσκεψη 298
- Διεθνής, Σοσιαλιστική και Έργα-
τική 48σ
- Διεθνής Σοσιαλιστριών 34σ
- Διεθνής Σύνδεσμος Γυναικῶν 47,
51, 65
- Διεθνής Σύνδεσμος «Ειρήνη και
Έλευθερία» 34, 46, 123
- Διεθνής Σύνδεσμος Λυκείων 46
- Διεθνής Σύνδεσμος για τήν πολιτι-
κή χειραφέτηση τῶν γυναικῶν
βλ. Διεθνής Ένωση για τή Γυ-
ναικεία Ψήφο
- Διεθνής Συνομοσπονδία Γυναικῶν
Έπιστημόνων 34
- Δίπλα-Μαλάμου, Κλεαρέτη 461-
465, iv
- Δοξιάδης, Άπ. 64, xi
- Δουλγεράκη, Μαίρη Ν. 455-456
- Δραγούμη, Χαρίκλεια 42σ
-
- Evans, Richard J. 34σ
- Έδισσον 269
- Έθνικά Συμβούλια Γυναικῶν 193
- Έθνικό Συμβούλιο Έλληνίδων
26σ, 35σ, 36, 40σ, 41-44, 47,
64, 65, 67, 69, 71, 72, 73, 78,
85-86, 88, 317-387, iii, vi,
487, 488, 490, 493
- Έθνικός Σύνδεσμος Γυναικῶν
έναντιον τῆς Ψήφου (Άγγλία)
106
- Ειρήνη (αυτοκράτειρα Βυζαντίου)
432
- Έλεύθερος Λόγος (Μυτιλήνης)
325
- Έλληνική Επιθεώρησης 433σ
- Έλληνίς 20σ, 21σ, 26σ, 35σ, 36,
42, 43, 47σ, 51, 66, 67σ, 72,
82σ, 83σ, 85, 86σ, 88σ, 89σ,
317-387, 419, vii, 503-505
- Έκωση Γυναικῶν Όλλανδίας
437
- Έπιτροπή Άμύνης τῶν συμφερό-
ντων τῶν γυναικῶν ὑπαλλή-
λων 91σ
- Έπιτροπή για τήν ἀναθεώρηση
τοῦ Συντάγματος 310, 321
- Έπιτροπή Γυναικείων Όργανώ-
σεων 315
- Έπιτροπή Γυναικῶν Δημοσίων
Ύπαλλήλων Άθηνῶν 91σ
- Έπιτροπή Γυναικῶν Έκλογέων
(ΕΓΕ) 71, 72
- Έσπερινή Σχολή Γυναικῶν Ύ-
παλλήλων 40
- Έστία 385, 394
- Έστορνέλλ, ντ' (d' Estournel-
les) 406
- Εὔα Νικήτρια 36, 442-436
- Εὐρυδάκη 36σ
- Έφημερίς τῶν Γυναικῶν 41,
447-456
- Έφημερίς τῶν Έλληνίδων 36,
457-465
- Έφημερίς τῶν Κυριῶν 15, 36σ
-
- Ζαβιτσάνος 66
- Ζαίμη, Λουκία 42σ, vi
- Ζέβγος, Γιάννης 54σ
- Ζέτκιν, Κλάρα 408
- Ζεύγου, Καίτη 54σ
- Ζωρές (Jaurès, Jean) 406
-
- Θάλεια 366
- Θειακάκη, Άλεξάνδρα 275

- Θέμις 374
 Θεοδωρόπουλος, Σπ. 356
 Θεοδωροπούλου, Αύρα 13, 17, 20σ, 25σ, 35σ, 38, 39, 40σ, 44, 60, 65σ, 71, 76σ, 79σ, 84σ, 100-127, 186-208, 216-218, 222-228, 256-259, 264-266, 271-273, 274-277, 283-300, 306-316, xi, xiii, xv, xvi
 Θεοδωροπούλου-Λιβαδά, Β. 433σ
 Θεολογίτου, Κατίνα 71
 Θεοτόκη *Αλμπρίτση, Ίσαβέλλα 433
 Θρύλος, Άλκης 38, 39σ, 56, 63, 128-130, 135-138, ix, x, xiii
 ●
 Ίβάνοβιτς, κα xiii
 Ίμβριώτη, Ρόζα 38, 39, 40σ, 131-134, 175-178, 332-335, vi
 Ίφεν, Έρρίκος 135
 Ίωακειμίδου, Σοφία 71
 Ίωαννίδου, Άλεξάνδρα 39σ
 ●
 Καλοφούντης, Άρχιμανδρίτης Ν. 61σ
 Κανελλόπουλος, Παν. 64
 Καντιανοπούλου, Λίτσα 286, 287
 Κάουτσαυ, Λ. (Kautsky, Luise) iv
 Καραβία, Αίμιλία xiii
 Καραθεοδωρής 389
 Καραϊωσηφίδου, Έλένη 41σ
 Καρατζοπούλου, Μαρία xiii
 Καρελλά, Μαρία 71
 Κατακουζηνού, πριγκίπισσα xiii
 Κατσογιάννη, Καίτη 39σ
 Κάτων 409
 Καφαντάρης, Γ. 20σ, 64
 Κεμάλ 401
 Κέυ Έλλεν (Key, Ellen) 409
 Κοινωνία τών Έθνών 82, 123, 196, 198
 Κοινωνική καί Πολιτική Ένωση Γυναικών (Άγγλικά) 203
 Κολυβάς, Ν. 313
 Κομιανός (πρωτοδικής) 356
 Κομμουνιστικό Κόμμα Έλλάδος 51, 54, 87, 93
 Κομμουνίστριες 48, 51-53, 58, 67-68, 87, 193
 Κονδύλης (πραξικόπημα) 315
 Κοντογούρη, Κική 71
 Κοντορσέ (Condorcet) 406
 Κόρμπετ Άσμπυ (Corbett Ashby, Margery) 194, xv, 505 #24
 Κορομηλά, Ρίτσα 42σ, 71, 355-358, iii, vi
 Κορύλλου, Έλένη βλ. Θρύλος, Άλκης
 Κοτσόντα-Βοτβάσκα, κα xiii
 Κόττου, Άλεξάνδρα 243-251
 Κουντούρη, Ειρήνη (Ράικα) 52, 53σ
 Κτενά, Έλένη 499
 Κτενά-Λεοντιάς, Αίμιλία 36σ
 Κυριακίδης, Α.Ι. 356
 Κυριακόν Σχολείον Έργατιδών i
 Κηφέλη 36σ
 ●
 Λαζαρίδου, Πηνελόπη 36σ
 Λαϊκό Κόμμα 59σ, 291
 Λακόμπ, Ρόζα (Lacombe, Claire-Rose) 103
 Λαμπίση, Ε. xi

- Λέκα, Βέρθα iii
 Λεκανίδου, Μ. 419
 Λέ Νταντέκ (Le Dantec) 389
 Λίμπκνεχτ (Liebknecht, K.) 408
 Λόυδ Τζώρτζ (Lloyd George, D.) 327, 407
 Λουίζι, Πωλίνα 196
 Λούξεμβουργκ, Ρόζα (Luxemburg, Rosa) 391, 408, 409
 Λουτζάττι 407
 Λύκειον Ἑλληνίδων 33, 41, 45-47, 294, 296, 429-441
 Λύκειον Ἑλληνίδων Ζακύνθου 36, 442-446
-
- Μαιντενόν (Maintenon), μαρκησία 171
 Μακροπούλου, Ἄννα 90
 Μαλατέρ-Σελλιέ (Malaterre-Sellier, Germaine) 194σ
 Μαντζουλίνου, Ἀλεξάνδρα 371-375
 Μάτσογλου, Ε. 499
 Ματσούκη, Μαριάνθη 39σ
 Μαυρομιχάλη, Ἀσπασία 42σ
 Μελάς, Σπύρος 286-290
 Μερικούρ (Méricourt, Théroigne de) 103
 Μεταξάς (δικτατορία) 44, 51, 73, 508σ
 Μηλιάτη, Ἀλβάνα 433
 Μιχρή Ἀντάντ Γυναικῶν 40, 56, xii, xiii, xiv
 Μιχαηλίδου, Σ. 71
 Μοάτσου, Δώρα 65, xi
 Μοντεσκιέ (Montesquieu, C.) 371
 Μουντζουριδής 356
 Μπάλφουρ (Balfour, A.J.) 407
- Μπαρτελεμού (Barthélemy) 395, 409, 463
 Μπέλλα, δις 499
 Μπέμπελ (Bebel, A.) 390, 407, 413
 Μπενουά, Κ. (Benoit, C.) 406
 Μπερτιγιόν (Bertillon, Jacqueline) xii
 Μπόναρ Λώ (Bonar Law) 407
 Μπότση, Μαρία 49σ, 65, xi
 Μυλωνά Ἄλ. iii
 Μυλωνάς, Ἄλ. 64
-
- Νάζου, Ἔδλα 42σ, vii
 Ναπολέων 103
 Ναπολεόντειος Κώδικας 195
 Ναυπλιώτη, Ζαχαρούλα xi
 Νέα Ἐστία 17σ
 Νεγρεπόντη βλ. Νεγροπόντη
 Νεγροπόντη, Ἐλένη βλ. Θρούλος, Ἄλκης
 Νεγροπόντη, Μαρία 39, 62σ
 Νεοϊρλανδική Ἐταιρεία Γυναικείας Μορφώσεως καὶ Ἐκπαίδευσως Παλλάς Ἀθήνη 437
 Νίτσε (Nietzsche, F.) 353
 Ντουμπράφκα, δις xiii
 Duhet, Paule-Marie 103σ
 Durand, Marguerite 188, 189σ
-
- Ξενόπουλος, Γρ. 286
-
- Οἰκονόμου, Ὀλγα 22σ, 39σ, 419
 Ὀλυμπιάς 432
 Ὀμοσπονδία Ἰδιωτικῶν Ὑπαλλήλων 65σ
 Ὄντομπέσκο, δις xiii

- Ὀρφανοτροφεῖο «Ἐθνικὴ Στέγη»
 40
 Οὐίλσον (Wilson, T.W.) 327
 Οὐράνη, Ἐλένη βλ. Θρύλος,
 Ἄλκης
-
- Παγκάλου, δικτατορία 63
 Παγκάλου, Ἐλένη 41
 Πάλλη, Ἀγγέλικα 433
 Παμμικρασιατικὸς Σύλλογος Γυ-
 ναικῶν 47, 508
 Παμπροσφυγικὴ Ὀργάνωσις Ἀ-
 μύνης Δικαιούχων Ἀνταλλαξι-
 μων 65σ
 Παναγιωτάτου, Ἀγγελικὴ 40σ,
 xii
 Πανελλήνια Γυναικεῖα Ἐπιτροπὴ
 κατὰ τοῦ Πολέμου καὶ τοῦ Φα-
 σισμοῦ 53
 Πανελλήνια Ἐνωσις Γυναικείων
 Ὀργανώσεων 54
 Πάνκχωρστ (Pankhurst) 445
 Πανταζοπούλου, Ἀγλαΐα 419
 Παντερμαλῆ, Καλλ. Κ. iii
 Παπαδημητρίου, Ἄννα 39σ, 40σ,
 42σ, 71, vi, xi, xiii
 Παπαδημητρίου, Θόδωρος 389
 Παπαδημητρίου, Μυρσίνη 389
 Παπαδοπούλου, Ἄννα iv
 Παπακωνσταντίνου, Δώρα xi
 Παπαναγιώτου, Ε. 499
 Παπαναστασίου, Ἀλέξανδρος 58,
 64
 Παπανδρέου, Γ. 64
 Παπασπυρίδη, Σέμνη 275
 Παρρέν, Καλλιρρόη 33σ, 36σ, 45,
 46, 430-441
 Παρτσαλίδου, Αὔρα 51, 52σ
 Παρσαλίδης, Ἰωάν. 64
- Πασπάτη, Αἰκατερίνη 42σ, vi
Πατρίς 289σ
 Πέθικ-Λῶρενς, Φ.Γ. (Pethick-
 Lawrence, F.W.) 203
 Πέθικ-Λῶρενς, Ἐμμ. (Pethick-
 Lawrence, Emmeline) 297
 Πεσμαζόγλου, Μ. 310
 Πέτροβιτις, κα xiii
 Πετρεττίνη, Μαρία 433
 Πετρίδου, Εὐχάρις 36, 39σ
 Πολιτάκη, Ἐλένη 39σ
 Πολιτικὸς Σύνδεσμος Γυναικῶν
 Σερβίας καὶ Τσεχοσλοβακίας
 437
 Πολυξένη 87σ
 Πομπαντούρ (Pompadour), μαρ-
 κησία 171
 Πουρνάρα, Ἐλένη 36
 Πράτσιας, Χ. 374
Πρωία 264
Πρωτεύουσα 394
-
- Ραδοπούλου, Φρόσω 71, 301-305
 Ράθμποουν, Ε. (Rathbone, E.)
 198, 437
 Ράικα βλ. Κουντούρη, Εἰρήνη
 Ράμου-Τούρτουλη, Ἀραινὴ
 (Λήδα) 65, 336-347, xi, xv
 Ρέλβη, Ἰωάννα 425-428
Ριζοσπάστης 52, 53σ, 67, 68σ
 Ροῖδης, Ἐμμ. 36σ
 Ρουσοπούλου, Ἐλένη 21σ, 44, 71,
 359-361, 365-370, 376-379
 Ρουσοπούλου-Στουδίτου, Ἀγνή
 44, 45σ, 65, 71, vi, xi
 Ρουσσώ (Rousseau J.J.) 269,
 273
-

- Σαλλάνδρα (Salandra, A.) 407
 Σαμαρτζίδου, Εὐφροσύνη 36σ
 Σαμίου, Δήμητρα 39σ
 Σάντ, Ζώρζ (Sand, George)
 191-192, 391
 Σβώλος, Ἀλέξανδρος 38σ, 71,
 355
 Σβώλου, Μαρία 28σ, 38, 39, 40σ,
 52, 54, 65, 68-69, 85σ, 89σ,
 139-171, 179-182, 209-215,
 219-221, 229-232, 236-238,
 239-242, 252-255, 260-263,
 278-282, xi, xiii
 Σγυροῦ, Καλλιόπη 71
 Σίδερης, Γ. 68
 Σιφναίου, Ἐλένη I. 325-328,
 362-364, iii, xi
 Σκλαβενίτη, Κωστούλα 102σ
 Σλουμπέργκερ (Schlumberger,
 de Witt) 437
 Σοννίνο 407
 Σοπενάουερ 352
 Σοσιαλιστική Ζωή 36, 47σ, 49,
 50, 68σ, 71σ, 73σ, 83σ, 86,
 87σ, 388-428
 Σοσιαλιστικό Ἐργατικό Κόμμα
 Ἑλλάδος 48, 388
 Σοσιαλιστικός Ὅμιλος Γυναικῶν
 36, 48-51, 65, 68, 81, 86, 88,
 388-428
 Σοσιαλίστριες 34, 47σ, 48-51,
 58, 67, 71, 73, 81-82, 82-83,
 388-428
 Société des Républicaines Ré-
 volutionnaires 103σ
 Σούτσου-Φωτιάδου, Εἰρήνη βλ.
 Φωτιάδου, Εἰρήνη
 Σπηλιωτάκη, Δ. 44σ
 Σπίτι τοῦ Κοριτσιοῦ 51
 Σταματελλάτου, Ἄννα 39σ, 267-
 270
 Στεφανόπολι, δις xiii
 Στουδίτου, Ἄγνη βλ. Ρουσο-
 πούλου-Στουδίτου, Ἄγνη
 Στρίντμπεργκ, Α. 409
 Συγκέντρωση Γυναικῶν, Α' Δη-
 μόσια 65-66, xi· Β' Δημόσια
 66· Πανελλήνια 508σ
 Σύλλογος ἐναντίον τῆς Σωματεμ-
 πορίας 40
 Σύλλογος Ἐργαζομένων Γυναι-
 κῶν 5~~β~~, 54σ 14
 Σύλλογος προστασίας κρατουμέ-
 νων γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων 40
 Σύλλογος τῶν παρὰ τῇ Ἐθνικῇ
 Τραπεζῇ Ἐργαζομένων Γυναι-
 κῶν 47, 75, 173
 Σύλλογος Ὑπαλλήλων Ἐθνικῆς
 Τράπεζας 75
 Σύνδεσμος Γυναικῶν Δανίας,
 Νορβηγίας καὶ Σουηδίας 437
 Σύνδεσμος Διδασκαλισσῶν Πει-
 ραιῶς 47
 Σύνδεσμος γιὰ τὰ Δικαιώματα
 τῆς Γυναίκας 33, 36, 38-41,
 43, 44-45, 47, 51, 54, 59,
 62σ, 64, 65, 66, 67, 68, 69,
 71, 72, 73, 79, 84-85, 86, 88,
 91σ, 94, 99-316, 389σ, 479,
 487, 488, 490, 493, 508
 Σύνδεσμος ὑπὲρ τῶν Δικαιωμά-
 των τῆς Γυναίκας (Γαλλία) 437
 Σύνδεσμος Ἑλληνίδων Ἐπιστη-
 μόνων 47, 50~~8~~
 Σύνδεσμος Ἑλληνίδων Λιαιριγχο-
 βης 65
 Σύνδεσμος Ἑλληνίδων Φοιτη-
 τριῶν 47, 64, 487

- Σύνδεσμος Νέων Γυναικῶν Ὀλ-
λανδίας 437
- Σύνδεσμος τῶν ΤΤΤ 182
- Συνέδρια, γυναικεῖα 33, 38σ, 47,
59σ, 78, 81-82, 84σ, 85σ,
186, ix, x, xii, xiii, xiv
- Συνέδριο, Ἀ' Ἐνωτικὸ Πανελλα-
δικὸ Σοσιαλιστικὸ 49
- Συνέδριο, Παγκόσμιο Ἀντιφασι-
στικὸ 54
- Συνέδριο Σοσιαλιστριῶν, Διεθνές
81-82, iv
- Συνομοσπονδία Δημοσίων Ὑπαλ-
λήλων 65σ
- Σχολή κατασκευῆς παιγνιδίων καὶ
ἐφηρμοσμένης διακοσμητικῆς
40
- Σωματεῖον Ἐργατριῶν Κοπῆς καὶ
Ραφῆς 487
- Σωμερίτης, Δ. 59σ
- Σωμερίτης, Στρατῆς 48σ
-
- Ταρζῆ, Καίτη 475-478
- Ταρσούλη, Ἀθηνᾶ 433σ, xv
- Τεραῖγ, Πουσσόν ντέ 386
- Τζοβάρια, Πετρούλα 419
- Τολστόη 269
- Τουράτι (Turati, F.) 407
- Τούρτουλη, Ἀρσινόη, βλ. Ράμου -
Τούρτουλη Ἀρσινόη
- Τριανταφυλλίδου, Ἄννα 33σ
- Τριανταφυλλόπουλος, Κ. 38σ
- Τσαλδάρης, Π. 71, 291σ, 356
- Τσάπμαν Κάττ, Κ. (Chapman
Catt, Carrie), vii
- Τυπάλδος-Μπασιάς, Θ. 59σ
-
- Ὑπαλληλική, Η 22σ, 419
-
- Φαράκος, Ἀγαμέμνων 45σ
- Φεμινιστική, Η 41, 69, 77σ,
466-484, 494-499
- Φεμινιστικὴ Ἐνωσις Μακεδονίας -
Θράκης 41, 466-484, 497,
499
- Φήγα, Εὐαγ. 499
- Φιλοθέη Βενιζέλου 433
- Φιλόπτωχος Ἀδελφότης Ἰωαννί-
νων 65
- Φλώρος, Π. 61
- Φοιτητικὴ Συντροφιά 65
- Φοντάνα, Λιμιλία 49σ
- Φράγκου, Ζωή 44σ, xv
- Fronde, La* 188
- Φρόυντλιχ, Ε. (Freundlich, Em-
my) 298
- Φωτιάδου, Εἰρήνη 42σ, vi, vii
-
- Χαλκοκονδύλη, Ἀσπ. vii
- Χαροκόπειο Διδασκαλεῖο 232
- Χονδροδήμου, Π. 42σ
- Χριστοδουλοπούλου, Ν. 49σ
- Χρυσοβελόνη, Μελ. 42σ
-
- Ψάλλη, Ἀμαλία 39σ, xi

Η ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ
Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ
ΤΗΣ ΕΦΗΣ ΑΒΔΕΛΑ
ΚΑΙ
ΤΗΣ ΑΓΓΕΛΙΚΑΣ ΨΑΡΡΑ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1985
Η ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ, Η ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΚΑΙ
Η ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ ΕΓΙΝΑΝ ΣΤΙΣ ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ
«Γ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ Ε.Π.Ε.»
ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΓΝΩΣΗ»
ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ 29 106 81 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 36 21 194, 77 54 963, 77 86 441

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΚΩΣΤΟΥΛΑ ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗ

ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΞΑΝΘΙΠΠΗ ΜΙΧΑ - ΜΠΑΝΙΑ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗΣ

Άλις Σβάρτσερ

Η «μικρή διαφορά»

καί οι μεγάλες της συνέπειες

Μετάφραση: Λήδα Μοσχονά
(κυκλοφορεί)

Μπ. Έρενράιχ / Ντ. Ίνγκλις

Γιά τό καλό της

*100 χρόνια συμβουλές τών ειδικών
πρός τίς γυναίκες*

Μετάφραση: Μιλτιάδης Κρητικός
(έτοιμάζεται)

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ντόρις Λέσσινγκ

...τραγουδάει τό χορτάρι

Μετάφραση: Κωστούλα Σκλαβενίτη
(κυκλοφορεί)

Τζήν Ρύς

Η βαθιά θάλασσα τών Σαργασσιών

Μετάφραση: Νάσια Μαγιάκου
(έτοιμάζεται)

Τό γυναικείο κίνημα δέν είναι φαινόμενο χθεσινό· κι όμως σάν χθεσινό συνεχίζει νά τό αντιμετώπιζει ή ελληνική ιστοριογραφία. Η ιστορία τής γυναικείας ἀμφισβήτησης στήν Ελλάδα έξαντλείται μέσα σέ λίγες ἀράδες μέ κάμποσι, γραφικότητα και άφθονη άνευδοτολογία. Τά κείμενα πού έχουν συγκεντρωθεί σ' αυτή τήν Άνθολογία αποτελούν τήν πιά αδιάφευκτη μαρτυρία για τήν ιστορικότητα του γυναικείου κινήματος τό όποιο, άν και έχει τήν άφετηρία του στά τέλη του 19ου αιώνα, δέν κρήθηκε ίσχυό νά άπασχολήσει τήν ελληνική ιστοριογραφία. Είναι κείμενα γυναικών που άγωνίσθηκαν για τήν ύπόθεση του φύλου τους στήν περίοδο του Μεσοπολέμου, περίοδο κατά τήν όποία τό γυναικείο κίνημα άποκτά εκείνα τά χαρακτηριστικά πού θά επιδείξουν τή μεγαλύτερη άντοχή στό χρόνο και πού θά επηρεάσουν άποφασιστικά τήν κατοπινή του πορεία. Στά χρόνια αυτά πρέπει νά άναζητηθούν οι βάσεις τής μεταπολεμικής θέσης των γυναικών στήν κοινωνία αλλά και οι μηχανισμοί πού υπέταξαν τελικά τίς γυναικείες διεκδικήσεις στις γενικότερες πολιτικές έπαγγελίες του προοδευτικού στρατοπέδου, ματαιώνοντας τήν ιδιαιτερότητα και άμβλύνοντας τήν άποτελεσματικότητά τους.

Τά κείμενα τής Άνθολογίας προέρχονται από τά φεμινιστικά έντυπα του Μεσοπολέμου. Ζωντανά και μαχητικά, καλύπτουν όλο τό φάσμα των διαφορετικών φεμινιστικών τάσεων τής έποχής και άποκαλύπτουν πόσο επίκαιρα είναι και σήμερα τά ζητήματα πού τίθουν.